

**Міністерство освіти і науки України
Класичний приватний університет**

О. С. Шеремет

**ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА
ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ
ТЕРИТОРІАЛЬНИМИ
ГРОМАДАМИ**

Монографія

ЧЕРНІГІВ
Видавництво ПАТ «ПВК «Десна»
2018

УДК 343.85
Ш49

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради
Класичного приватного університету
протокол № 6 від 28 лютого 2018 р.

Рецензенти:

доктор юридичних наук, професор,
Заслужений працівник освіти *Литвинов О. М.*
доктор юридичних наук, професор *Сердюк П. П.*
доктор юридичних наук, доцент *Шаблюстий В. В.*

Науковий консультант:

доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України *Денисова Т. А.*

Ш 49 Шеремет О. С.

Теорія та практика запобігання злочинам територіальними громадами : монографія. Чернівці : ПАТ «ПВК «Десна», 2018. – 576 с.

ISBN 978-966-502-603-7

У монографії розглядається комплекс теоретичних і практичних питань організації запобігання злочинам територіальними громадами в Україні. Із залученням різних методів наукового аналізу визначено конституційний, соціальний, правовий зміст понять органу місцевого самоврядування, територіальної громади, об'єднань громадян місцевих громад та їх місце у структурі суб'єктів запобігання злочинам. Розглянуто основний зміст функцій органів місцевого самоврядування як суб'єкту запобігання злочинам. Досліджено правові засади та організацію діяльності вказаних суб'єктів запобігання злочинам на загальносоціальному, кримінологічному та індивідуальному рівнях, їх взаємодію із правоохоронними органами. Визначено роль територіальних громад у запобіганні окремим видам злочинів (на прикладі корисливих, насильницьких, корупційних злочинів). Розглянуто актуальні проблеми по взаємодії органів місцевого самоврядування, правоохоронних органів та територіальних органів кримінально-виконавчої системи у забезпеченні безпечного функціонування установ виконання покарань, органів пробації та вказані напрямки координації діяльності по запобіганню правопорушень та злочинності.

Для науковців, викладачів, практичних працівників, студентів, курсантів і слухачів юридичних навчальних закладів. Може бути корисною для всіх, хто цікавиться проблемами запобігання злочинам.

ISBN 978-966-502-603-7

УДК 343.85
© О. С. Шеремет, 2018

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	5
Передмова	7

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ КРИМІНОЛОГІЧНОГО ПІЗНАННЯ УЧАСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД У ЗАПОБІГАННІ ЗЛОЧИНАМ

1.1. Філософсько-правові погляди на участь суспільства у запобіганні злочинам	14
1.2. Участь громадськості у запобіганні злочинам в радянський період	35
1.3. Сучасний стан наукової розробки питань запобігання злочинам територіальними громадами та їх уповноваженими органами місцевого самоврядування	50

РОЗДІЛ 2.

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПИТАННЯ КРИМІНОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД ЯК СУБ'ЄКТУ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ

2.1. Поняття «територіальна громада», «об'єднання громадян місцевих громад», «органи місцевого самоврядування» та проблеми їх термінологічного використання	71
2.2. Основний зміст функцій територіальних громад та їх уповноважених органів місцевого самоврядування як суб'єктів запобігання злочинам	93
2.3. Кримінологічний механізм захисту прав і свобод громадян територіальними громадами та державою від кримінальних загроз в умовах глобалізації	120

РОЗДІЛ 3.

ДОКТРИНАЛЬНІ ТА ПРАКТИЧНІ ЗАСАДИ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ ТЕРИТОРІАЛЬНИМИ ГРОМАДАМИ

3.1. Загальна характеристика криміногенної ситуації в Україні й Чернігівському регіоні та основні фактори, які впливають на ріст злочинності	137
3.2. Правові засади та класифікація заходів запобігання злочинам, що реалізуються територіальними громадами	174
3.3. Місце територіальних громад у системі суб'єктів запобігання злочинам та оцінка їх ефективності	190

РОЗДІЛ 4.

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ МІСЦЕВИХ ГРОМАД ПО ЗАПОБІГАННЮ ЗЛОЧИНАМ

4.1. Роль органів місцевого самоврядування в формуванні загальних ціннісних орієнтацій громадян територіальних громад	212
4.2. Взаємодія територіальних громад та правоохоронних органів й інших установ, органів і об'єднань по запобіганню злочинам	240
4.3. Міжнародна практика та позитивний досвід запобігання злочинам територіальними громадами зарубіжних країн	285

РОЗДІЛ 5.

СПІВПРАЦЯ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ, УСТАНОВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ ТА ОРГАНІВ ПРОБАЦІЇ Й ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГРОМАДСЬКОГО КОНТРОЛЮ

5.1. Напрямки взаємодії територіальних громад із установами виконання покарань та органами пробації	315
5.2. Здійснення громадського контролю за дотриманням прав засуджених під час виконання покарань	341
5.3. Особливості співпраці територіальних громад та органів пробації по запобіганню злочинам	350
ВИСНОВКИ	359
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	366
ДОДАТКИ	426

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

- АР Крим** – Автономна республіка Крим
АТО – Антитерористична операція
ВК – Виправна колонія
ВООЗ – Всесвітня організація охорони здоров'я
ДКВС – Державна кримінально-виконавча служба
ДПтС – Державна пенітенціарна служба
ДФС – Державна фіскальна служба
ЗМІ – Засоби масової інформації
ЗМК – Засоби масової комунікації
ЗС – Збройні сили
ЗУ – Закон України
ЄС – Європейський Союз
КЗпП – Кодексу законів про працю України
КК – Кримінальний кодекс України
КВК – Кримінально-виконавчий кодекс України
КВС – Кримінально-виконавча система
КПК – Кримінальний процесуальний кодекс України
КУпАП – Кодекс України про адміністративні правопорушення
МВС – Міністерство внутрішніх справ
МНС – Міністерство надзвичайних ситуацій
МОЗ – Міністерство охорони здоров'я
МОН – Міністерство освіти і науки
ОВС – Органи внутрішніх справ
ОДА – Обласна державна адміністрація
ООН – Організація Об'єднаних Націй
ПАРЄ – Парламентська Асамблея Ради Європи

ПТНЗ – Професійно-технічні навчальні заклади

РФ – Російська Федерація

СБУ – Служба безпеки України

СРСР – Союз Радянських Соціалістичних Республік

ст. – стаття

США – Сполучені Штати Америки

УРСР – Українська Радянська Соціалістична Республіка

УСРР – Українська Соціалістична Радянська Республіка

ч. – частина

ПЕРЕДМОВА

Здобуття незалежності Україною та зміни вектору розвитку держави викликали необхідність глибокого реформування суспільних відносин і кардинальних змін усіх галузей права.

Сьогодні, незважаючи на тривалу політичну, економічну й соціальну кризу, держава перебуває у процесі постійного вдосконалення кримінальної політики та законодавства, приведення їх у відповідність до конкретних соціально-правових потреб суспільства. На цьому етапі досить важливим є визначення того, які основні правові ідеї повинні бути закладені в концепції реформування законодавства, яка система пріоритетів і цінностей повинна визначати форму та зміст цього реформування.

Закономірно, що проблеми вдосконалення політики, заходів кримінально-правового впливу мають вирішуватися в контексті основних тенденцій розвитку та підвищення рівня правової свідомості громадян, зміцнення важелів самоврядування, підвищення авторитету та професіоналізму правоохоронних органів та органів системи правосуддя. У XXI столітті створення надійної системи запобігання злочинам має бути одним із пріоритетних напрямків державної політики по забезпеченню безпеки суспільства. Разом з тим, запобіжна діяльність практично неможлива без достатнього правового регулювання, а також участі територіальних громад, оскільки злочинність традиційно пов'язана з місцевими особливостями.

Загальновідомо, що суспільство має стимулювати законодавчий процес у напрямку нововведень, в тому числі і щодо поширення сфери застосування різних форм запобігання злочинності, визначенням оптимальних умов застосування запобіжних засобів на загальносоціальному, спеціально кримінологічному та індивідуальному рівнях. Тим більше звертає на себе увагу твердження вчених щодо того, що термін «криміналізація» вживається все частіше вже не стосовно процесу встановлення діяння як злочину, а до процесу насичення суспільства криміналом. Тож об'єктивним є суспільний рух, спрямований на обмеження застосування норм кримінального права як єдиного регулятора системи найнебезпечніших девіацій. На допомогу цьому повинні стати профілактичні заходи.

Відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» (ст. 2. «Поняття місцевого самоврядування») передбачено, що місцеве самоврядування в Україні спроможне самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і Законів України. Місцеве самоврядування здійснюється територіальними громадами сіл, селищ, міст як безпосередньо, так і через сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи, а також через районні та обласні ради, які представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст¹. Як відомо, первинним суб'єктом місцевого самоврядування, основним носієм його функцій і повноважень, відповідно до ст. 6 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» є територіальна громада села, селища, міста.

Після прийняття Верховною Радою пакету «децентралізаційних законів» в Україні розпочато процес реформування територіального управління, результатом якого стало утворення об'єднаних територіальних громад. Порядок добровільних об'єднань таких громад та їх функціонування регламентується відповідним Законом України «Про добровільне об'єднання територіальних громад». Не дивлячись на правові неузгодженості, цей процес продовжується, а отже потребує законодавчого забезпечення та врегулювання з діючими законодавчими актами.

Аналіз законодавства України дає змогу виявити окремі нормативні акти, що певною мірою регулюють таку діяльність, проте наявних на сьогодні механізмів правового регулювання в цьому напрямку явно недостатньо. Незважаючи на те, що органи місцевого самоврядування мали б посісти особливе місце у системі суб'єктів запобігання злочинам, на жаль, цього не відбувається. Більш того, суспільству все частіше нав'язується думка про збільшення меж кримінальної відповідальності й посилення покарання, на відміну від вжиття дієвих запобіжних заходів, здатних стримати швидке зростання й поширення злочинності. На жаль, сьогодні покарання розглядається як такий захід, з яким переважно з суворістю якого суспільство пов'язує здійснення завдань кримінального законодавства.

¹ Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України в редакції від 26.04.2014 № 280/97-вр. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>. Назва з екрану.

Необхідно відмітити, що особливою ланкою системи правового забезпечення діяльності щодо запобігання злочинам вважаються так звані «статусні» акти законодавства, що комплексно регулюють статус, завдання, функції, повноваження, обов'язки і права правоохоронних органів, для яких запобігання злочинам є одним із головних завдань. До них, як правило, відносять закони України «Про прокуратуру» від 05.01.1991 р., «Про Службу безпеки України» від 25.03.1992 р., «Про державну прикордонну службу України» від 03.04.2003 р., «Про державну податкову службу в Україні» від 04.12.1990 р., «Про Національну поліцію» від 23.12.2015р. тощо. У вказаних актах викладені завдання та обов'язки відповідних державних органів, установ та служб щодо запобігання злочинам.

Щодо основної діяльності територіальних громад та їх уповноважених органів місцевого самоврядування у запобіганні злочинам, вони викладені, як правило, схематично, у загальній формі, предметно не регламентовані повноваження, правові засоби, форми здійснення запобіжної діяльності. Такий підхід не сприяє належному здійсненню повноважень органами місцевого самоврядування по взаємодії з правоохоронцями, координації спільних дій, нагляду та супроводу основних запобіжних заходів. Хоча необхідно відзначити, що певний досвід проектування та прийняття таких спеціальних актів в Україні вже є.

Вагоме значення для розвитку й вдосконалення діяльності органів місцевого самоврядування з питань запобігання злочинам в Україні відіграють дослідження які були проведені такими провідними вітчизняними науковцями як П.П. Андрушко, А.М. Бабенко, Л.В. Багрій-Шахматов, М.І. Бажанов, О. М. Бандурка, А.Б. Блага, В.С. Батиргарєєва, Ю.В. Баулин, В.М. Бесчастний, Є.М. Блаживський, В.І. Борисов, А.М. Бойко, Р.С. Веприцький, В. О. Глушков, В. В. Голіна, Б.М. Головкін, В.К. Гришук, Н.О. Гуторова, Л. М. Давиденко, І. М. Даньшин, Л.М. Демидова, С.Ф. Денисов, Т. А. Денисова, О. М. Джужа, В. М. Дрьомін, В.П. Ємельянов, О.О. Житний, З.А. Загинеї, А. П. Закалюк, В.С. Зеленецький, А.Ф. Зелінський, О. Г. Кальман, О.О. Кваша, О.О. Книженко, М.Г. Колодяжний, Т.В. Корнякова, О.Г. Колб, М.В. Корнієнко, І.М. Копотун, О. М. Костенко, О.Г. Кулик, Т.Є. Леоненко, Б.Д. Леонов, О. М. Литвак, О. М. Литвинов, К.Б. Марисюк, О.А. Мартиненко, В.К. Матвійчук, П.С. Матишевський,

М. І. Мельник, Н.А. Мирошниченко, П.П. Михайленко, Є.С. Назимко, В.О. Навроцький, Ю.В. Орлов, Н.А. Орловська, В.І. Осадчий, М.І. Панов, В.М. Пальченкова, С.В. Петков, О.П. Рябчинська, А.М.Савченко, П.П.Сердюк, Є.Д. Скулиш, В.В.Сташис, В.М. Стратонов, Є.Л. Стрельцов, Т.Я. Тацій, В.П. Тихий, В. О. Туляков, П.Л. Фріс, М.І.Хавронюк, В.Б.Харченко, О.М.Храмцов, П.В.Хряпінський, В.І.Шакун, В.В.Шаблистий, Н.С.Юзікова, О.О.Юхно, І.С. Яковець, Н.М.Ярмиш, О.Н. Ярмиш, А.М. Яценко та ін. Їх праці глибоко висвітлюють загально-нотеоретичні й практичні проблеми кримінології: запобігання корисливій, корисливо-насильницькій, насильницькій, корупційній, молодіжній, економічній, екологічній, рецидивній, професійній злочинності тощо; трансформацію громадського контролю; застосування запобіжних заходів на загальносоціальному, спеціально-кримінологічному, індивідуальному рівнях; проблеми, що постають у судових і правоохоронних органах тощо.

Прихильників ідеї побудови сучасної правової держави з кожним роком стає все більше. Існує чималий досвід взаємовідносин територіальних громад, органів місцевого самоврядування, окремих громадян та держави у запобіганні злочинам. Досвід незалежності дозволяє нам навчатися та набиратися досвіду розвинених країн, будувати справжнє громадянське суспільство по-новому, застосовуючи новітні технології та історичний досвід попередників.

У ст. 15 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», що має назву «Форми добровільного об'єднання органів місцевого самоврядування», сказано, що з метою більш ефективного здійснення своїх повноважень, захисту прав та інтересів територіальних громад місцеві осередки можуть об'єднуватися в асоціації органів місцевого самоврядування та їх добровільні об'єднання, які підлягають реєстрації відповідно до законодавства в центральному органі виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державної реєстрації (легалізації) об'єднань громадян, інших громадських формувань. Для нас це положення є одним з важливих, оскільки воно значно розширює можливість територіальних громад та сприяє поширенню позитивного досвіду співпраці правоохоронних органів і органів місцевого самоврядування.

Повертаючись до питань характеристики участі органів місцевого самоврядування у запобіганні злочинам необхідно вказати, що суспіль-

ство досягло такого етапу розвитку, коли через рівень правосвідомості, морально-духовні ціннісні орієнтири, потребує предметного, регламентованого нормативного загального акту, який би окреслив повноваження, правові засоби, форми здійснення запобіжної діяльності місцевих громад.

На законодавчому рівні та в науковій літературі було сформовано низку визначень функцій територіальної громади. Виходячи з вказаних підходів до визначення територіальної громади, можна дійти висновку, що вона здатна протидіяти різного роду проявам злочинності за допомогою та у взаємодії із правоохоронними органами.

Враховуючи особистий досвід вивчення функціонування територіальної громади, у тому числі у роботі по запобіганню злочинам можна зазначити, що територіальні громади можуть виконувати й інші функції, зокрема здійснювати контроль за діяльністю правоохоронних органів, проводити громадські слухання тощо. У ході громадських слухань піднімаються питання, що відносяться до компетенції органів місцевого самоврядування, посилення профілактики правопорушень та запобігання злочинам. Так жителі м. Чернігова неодноразово висловлювали низку пропозицій щодо необхідності відновлення громадських організацій на кшталт раніше існуючих добровільних народних дружин, які разом із правоохоронними органами змогли б підтримувати громадський порядок на вулицях міста. Оскільки діяльність місцевої громади багатогранна, у жителів міста з'являється можливість донести свою думку до влади, і при цьому влада зобов'язана відреагувати на думку громадян. Зокрема, зараз прийнято низку рішень профілактичного характеру щодо виховання підростаючого покоління української молоді в дусі утвердження національних традицій, захисту прав жінок від різних видів дискримінації, надання допомоги в реалізації їх можливостей в тій чи іншій сферах діяльності, відновлення традицій української етнопедagogіки, пропаганді святості сімейного вогнища, родинних почуттів. Також ефективними є взаємний обмін інформацією з питань профілактики правопорушень і злочинів між територіальною громадою та правоохоронцями.

Загальна історія людства демонструє, що найбільш прийнятним шляхом розвитку є еволюційний шлях. Тому, повертаючись до питання удосконалення запобіжної діяльності з боку органів місцевого само-

врядування України, необхідно ще раз зазначити, що сам факт прийняття будь-якого законодавчого акта, який би регулював діяльність із запобігання злочинам, на практиці не призведе до покращення криміногенної ситуації в Україні, якщо територіальна громада не прийматиме активної участі у такій діяльності й не буде враховувати історичний досвід, залучати фахівців та широкі верстви населення. Більше того, навіть в разі якщо соціальне розшарування в суспільстві буде занадто вираженим, а загострення політичної ситуації буде продовжуватись, це може призвести до збільшення числа злочинів і зростанню правового нігілізму серед населення.

Вказане дає підстави зробити висновок, що діяльність територіальної громади, суспільне усвідомлення посилення її роботи, розширення змісту запобіжної діяльності повинно бути реалізована.

У процесі підготовки монографії нами було опрацьовано законодавство України в частині діяльності органів місцевого самоврядування, значний масив наукових розробок з теорії, історії держави та права, конституційного права, кримінального, кримінально-виконавчого права та кримінології, філософії та філософії права, а також матеріали наукових дискусій, праці соціологів, психологів та педагогів.

На нашу думку, монографія може представляти інтерес для науковців, викладачів, практичних працівників, студентів, курсантів і слухачів юридичних навчальних закладів.

Автор висловлює подяку за допомогу в роботі, сприяння в доланні шляху наукових пошуків, критичні, змістовні зауваження, консультації, увагу та підтримку всім науковцям і практичним працівникам, які опінуються проблемами участі суспільства у запобіганні злочинам.

Щиро дякую за наукові консультації, особисту багаторічну допомогу, поради, а іноді й справедливі докори, своєму Вчителю, науковому консультанту Денисовій Тетяні Андріївні, доктору юридичних наук, професору, Заслуженому юристу України.

Окрема подяка рецензентам за критику та змістовні зауваження, що були враховані під час підготовки монографії до друку, а також за доброзичливість і слухні поради – доктору юридичних наук, професору, Заслуженому працівнику освіти Литвинову Олексію Миколайовичу, доктору юридичних наук, професору Сердюку Павлу Павловичу, доктору юридичних наук, доценту Шаблисту Володимирі Вікторовичу.

Слова вдячності висловлюю ректору Класичного приватного університету, доктору наук з державного управління, професору Огаренку Віктору Миколайовичу і всьому колективу Інституту права імені Володимира Сташиса. Особлива вдячність завідувачу кафедри кримінального права, доктору юридичних наук, професору Рябчинській Олені Павлівні й завідувачу кафедри теорії, історії держави і права та міжнародного права, доктору юридичних наук, професору Пальченковій Вікторії Михайлівні за підтримку в вирішенні низки організаційних питань та змістовні поради й зауваження.

Дякую депутатському корпусу, колегам, з якими було набуто вагомий практичний досвід роботи в органах місцевого самоврядування, вирішено низку питань по створенню системи запобігання злочинам в Чернігівському регіоні, зокрема Чернігівському міському голові Атрошенку Владиславу Анатолійовичу, доктору філософських наук, професору Мельнику Анатолію Івановичу (Голова обласної ради 2010-2014рр.), кандидату юридичних наук, депутату обласної ради Мирошніченку Анатолію Костянтиновичу, депутату міської ради Соколову Олександрю Володимировичу (Чернігівський міський голова 2002-2015рр.)

Низка положень у монографії сформульована в постановочному порядку – як наукові гіпотези. Крім того, викладення багатьох питань має дискусійний характер. Саме тому автор сподівається, що після ознайомлення з його працею, з'являться не лише опоненти, а й нові прибічники та однодумці в сприйнятті сучасних проблем науки і практики, пов'язаних насамперед із інститутом громадянського суспільства – територіальними громадами. Це буде корисним і сприятиме подальшій розбудові нашої правової держави. Адже як влучно підкреслював В.Я. Тацій: «Якщо закон може бути несправедливим, то право – ніколи»².

² Тацій В.Я. Конституція України в дії. Вісник Академії правових наук України. 1997. № 4. С. 5.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ КРИМІНОЛОГІЧНОГО ПІЗНАННЯ УЧАСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД У ЗАПОБІГАННІ ЗЛОЧИНАМ

1.1. Філософсько-правові погляди на участь суспільства в запобіганні злочинам

Протистояння суспільства та злочинності триває не одне тисячоліття. За цей тривалий період у людства в боротьбі зі злочинністю були і успіхи і поразки. У різні історичні періоди в деяких регіонах удавалося знизити рівень злочинності до такого мінімуму, що люди переставали сприймати правопорушення як необхідну закономірність. Проте повністю позбавитись від злочинних проявів не вдалося жодній державі і жодному суспільству. Дослідження та аналіз застосовуваних у різних народів методів впливу на злочинність необхідне для виявлення загальних закономірностей та найбільш раціональних підходів до запобігання злочинам. На наш погляд, найбільш цікавим і ефективним є дослідження загальної історії розвитку інституту запобігання злочинності в рамках розвитку української та зарубіжної кримінологічної думки.

З огляду на досить великі обсяги матеріалу, у даній роботі єдино можливим буде проведення лише вибіркового аналізу думок учених та дослідження історичних і законодавчих прикладів із запобігання злочинам. Це дозволить усвідомити загальну картину розвитку інституту запобігання злочинності в той чи інший історичний період та забезпечить можливість переконатися у важливості втручання громади в процеси, пов'язані із запобіжними засобами.

Як видається, перш за все, слід окреслити загальні напрямки запобігання злочинам, а потім розглянути найбільш цікаві філософсько-правові думки вчених щодо запобігання злочинам в епоху Стародавнього Сходу, античний період, середні віки та до початку ХХ століття й показати роль громадянського суспільства з його уповноваженими органами.

Механізми самозахисту властиві всьому живому, і саме на них базувалася первісна практика захисту від нападів, але поступово з роз-

витком суспільства кровні зв'язки та кровна помста стали примножувати сили окремої людини. З поступовим зростанням чисельності населення, зміцненням ролі лідера (вождя, князя тощо), появою кримінальної заборони кровна помста стала визнаватись недопустимим заходом, оскільки вона сильно послаблювала суспільство з середини та суттєво затягувала конфлікт. Виникла необхідність у централізованих заходах регулювання відносин із запобігання злочинності³. Так почав своє становлення найсуворіший запобіжний засіб – покарання. Незважаючи на суперечливу природу цього інституту, він протягом багатьох тисячоліть був основним запобіжним засобом щодо злочинності і залишається ним досі.

Цікаво, що поряд із покаранням поступово посилювалась і роль релігії як регулятора суспільних відносин. У різні часи релігійні діячі по відношенню до членів суспільства виконували різні функції: від лікування до засудження і покарання до профілактики правопорушень та злочинів. Багатьма світовими релігіями в різні часи практикувався культ «ненасильства», що дозволяло виховувати суспільну свідомість в антикримінальному дусі. З іншого боку багато, релігій стверджували, що покарання за гріхи є проявом божественної волі і може наставати навіть після смерті, через це у свідомості людей почав реалізовуватись принцип невідворотності покарання⁴. Зокрема, в Стародавніх Індії, Єгипті та Вавилоні вкорінився міф, згідно з яким боги були не лише джерелом влади, а й брали безпосередню участь у встановленні земного порядку, вирішенні долі людей. Цю концепцію ми знаходимо в літературних пам'ятках Стародавнього Єгипту, серед яких «Повчання Птахотепа» (XXVII ст. до н.е.) «Книга мертвих» (XXV–XXIV ст. до н.е.) «Повчання гераклеопольського царя своєму синові» (XXII ст. до н.е.). У цих творах превалювала теза про божественну сутність влади і законів, їхню відповідність божим настановам, містилися рекомендації щодо виконання законів задля досягнення «справедливої поведінки». Такий підхід до проблеми з'ясування питання про сутність влади, порядку і справедливості був дуже поширеним упродовж тривалого часу⁵.

³ Иншаков С.М. Зарубежная криминология. Москва: Инфа-М – Норма, 1997. С. 1.

⁴ Иншаков С.М. Зарубежная криминология. Москва: Инфа-М – Норма, 1997. С. 5-9

⁵ Тищик Б.Й. Історія держави і права країн стародавнього світу: Навч. пос. у 2-х томах.: Т.1. Історія держави і права країн стародавнього сходу та Стародавньої Греції. Львів: «Юріс», 1999. 187 с.

У стародавньому світі релігія і покарання доповнювали одне одного в практиці запобігання злочинності. Покарання змушувало поважати релігію, а релігія «обоювала» покарання. Приблизно в II ст. до н.е. – II ст. н.е. зазначені погляди були інтерпретовані в «Законах Ману». Квінтесенцією цього твору є морально-правові принципи релігійного характеру, притаманні суспільству Стародавньої Індії з жорстким розмежуванням на варни⁶. Так, для кожної з варн існувала своя дхарма (закон, правила поведінки, звичаї), яка забезпечувала їх чистоту і непорушність. Перехід до вищих варн допускався тільки після смерті людини як нагорода за терпіння і покірність. Водночас передбачалися морально-психологічні аспекти впливу на порушників у вигляді загальнообов'язкових правил поведінки. Зазначалося, що душа людини, яка порушувала морально-правові приписи, визначені для варни, до якої вона належала, після її смерті переходила до людей нижчої за суспільним рівнем варни, а найнижчої з них – до тварин і рослин⁷.

У VI – V ст. до н.е. з виникненням релігійної течії буддизму сформувалися погляди, які заперечували божественну основу держави, порядку і закону. Гуманістично спрямована концепція буддизму пропагувала повагу і добросесність у відносинах між людьми, умовою суспільного порядку називала законність. Ідеї буддизму щодо взаємодії та контролю громади отримали широке розповсюдження в країнах сходу, а потім і в усьому світі⁸.

В умовах розпаду родових структур у Стародавньому Китаї сформувалося вчення школи Конфуція – Кун-цзи (551–479 до н.е.). Конфуцієм проповідувалась необхідність збереження вічного та незмінного порядку, здійснення управління за умови дотримання ритуалів, обрядів, етичних та моральних норм суспільства. Ефективнішим регулятором суспільних відносин, на його думку, була б система моральних норм і принципів, звичаїв і правил поведінки тієї або іншої громади. Ідеї Конфуція отримали практичне втілення в запобіганні злочинності і велике розповсюдження майже в усіх країнах сходу⁹.

⁶ Лурье И.М. Очерки древнеегипетского права XVI–X веков до н.э.: Памятники и исследования. – Ленинград: Изд-во Гос. Эрмитажа, 1960. С. 57.

⁷ Законы Ману / Под ред. О.М. Амвросимова. Москва: Изд-во МГУ, 1960. С. 19–22.

⁸ История Древнего Востока / Под ред. В. И. Кузицина. Москва: Гос. юр. издат, 1988. 380 с.

⁹ История философии: Учебник. Москва: БЕК, 1994. С. 162–166.

Дещо іншими були погляди на земний порядок, сутність законів і справедливість у Стародавній Персії, а також інших країнах Близького Сходу, де в VIII–VII ст. до н.е. поширилося вчення Заратустри. Він розглядав суспільний процес як боротьбу двох протилежних сил: Добра і Зла. На погляд Заратустри, єдиноуправитель держави репрезентує на землі Добро, є його служителем, а основним його завданням повинна бути боротьба зі Злом, захист підданих, установлення справедливості й порядку. Така система державно-правових поглядів, що склалися, стали базою для формування згодом теоретично обґрунтованих концепцій природного права¹⁰.

Досить цікавою та різноманітною була теорія і практика запобігання злочинності в Стародавній Греції¹¹. Свого часу саме Піфагор заклав основи системи цивільного виховання в Стародавній Греції. Демокрит не лише розвинув ідеї впливу на злочинність за допомогою виховання, а й у певному сенсі став засновником віктимологічного запобігання злочинності за допомогою виховних заходів (він зазначав, що шляхом правильного виховання можливо вберегти від злочинних посягань як на саму особу, так і на її майно)¹². Сократ вважав, що корені злочинності слід шукати в поганому вихованні молоді та недоліках просвітницької системи: особа вчиняє злочини тому, що не знає, в чому її благо. Тому основним заходом запобігання злочинності, на його думку, має бути ефективна просвітницька система¹³.

Відомий давньогрецький філософ Платон не лише висловлював різноманітні думки щодо злочинності та її природи, а й провів одне з перших у світі соціологічних досліджень кримінального феномену. З метою запобігання злочинності, як пропонував Платон, законодавець мав установити межі багатства і бідності. Теорія запобігання злочинності в Платона була досить багатоаспектна та детальна. Але важливим є те, що Платон будував свої висновки щодо запобігання злочинності переважно на логічних міркуваннях¹⁴.

¹⁰ Хрестоматія по истории государства и права зарубежных стран / Под ред. Н.А. Крашенинникова. Москва: Норма, 2003. 808 с.

¹¹ Кечекьян С.Ф. Государство и право древней Греции. Москва: Изд-во МГУ, 1963. 572с.

¹² Лурье С.Я. Демокрит. Ленинград: Изд-во Гос. Эрмитажа, 1970. С. 368.

¹³ Платон. Протагор: Платон. Сочинения. Москва: БЕК, 1994. С. 418-476.

¹⁴ Платон. Законы: Платон. Сочинения. Москва: БЕК, 1994. С. 219.

Інший відомий давньогрецький філософ Аристотель, торкаючись у своїх працях майже всіх областей наукового пізнання, не залишив без уваги і проблеми запобігання злочинності.

Серед глобальних заходів запобігання злочинності Аристотель виділяв:

- справедливий державний устрій;
- стабільність законів та їх безперечне панування над усіма верствами населення;
- боротьбу з корупцією (зокрема Аристотель пропонував заборонити державним службовцям займати одразу кілька посад);
- розвиток економіки та забезпечення високого рівня життя громадян;
- державний дозвіл реалізації в суспільно корисних формах активності різних верств населення;
- громадський контроль.

Подібно Платону Аристотель був противником надмірного соціального розшарування, а основою соціальної стабільності вважав систему виховання. Він писав, що закони не принесуть жодної користі, якщо соціум не буде налаштований на належне їх сприйняття. З іншого боку, держава ніколи не зможе ефективно регулювати суспільні відносини допоки не буде вирішена проблема корупції¹⁵.

У Стародавньому Римі було практично втілено багато ідей давньогрецьких філософів та розроблено нові заходи запобігання злочинності, які раніше не застосовувались. Ідеї запобігання злочинності того періоду знайшли своє відображення не лише в різноманітних законодавчих актах (починаючи із законів XII таблиць і закінчуючи чисельними едиктами, наказами тощо), а й у працях видатних учених юристів, філософів та суспільних діячів того часу¹⁶. До речі, проблемами запобігання злочинності в різні часи в Стародавньому Римі цікавилось багато вчених юристів, філософів та суспільних діячів, зокрема, до нас дійшли праці Августа, Аврелія Августина, Плутарха, Сенеки, Тиберія, Цезаря, Цицерона Марка Тулія та ін. ¹⁷; ¹⁸; ¹⁹; ²⁰. Так, цікавими були ідеї

¹⁵ Аристотель. Политика: Сочинения. Москва: Изд-во МГУ, 1983. С. 527-551.

¹⁶ Бойко А.И. Римское и современное уголовное право. Санкт-Петербург: Юрид. Центр. Пресс, 2003. 288 с.

¹⁷ Плутарх. Помпей. Избранные жизнеописания. Москва: БЕК, 1990. 620 с.

¹⁸ Светоний Г.Т. Жизнь Двенадцати Цезарей. Москва: Изд-во МГУ, 1990. 246с.

¹⁹ Гельвеций. Сочинения : в 2 т. Т.1. Москва: Мысль, 1973. 647 с.

²⁰ Цицерон Марк Тулий. Диалоги о государстве. О Законах : пер. с латыни. Москва: Наука, 1966. 424 с.

римського письменника Публія Сіра про те, що будь-яке законодавство повинно прагнути до викорінення злочинів, а не злочинців. Інші видатні Римські науковці та суспільні діячі, зокрема Горацій, Вергілій, Лукрецій та Ювеналій, серед причин злочинності бачили «страшну бідність народу» та соціальну нерівність, а тому в якості заходу запобігання злочинності пропонували підвищення життєвого рівня простих римських громадян за рахунок справедливого розподілу земель та застосування праці рабів. Не можна не погодитись з думкою Августина, яка є актуальною і сьогодні, що ефективна система морального виховання суспільства, відповідальність кожного громадянина перед громадою могли б бути ефективним заходом запобігання злочинності²¹.

У період панування релігійних поглядів на особу злочинця як на пособника сатани ідея соціальних реформ як міра впливу на злочинність повністю знищена не була²². Вона розвивалася Т.Мором, Т.Кампанеллою, які ціною свого життя і свободи відстоювали гуманні підходи до запобігання злочинності. Їх традиції продовжили вчені нового часу²³.

Як реакція на середньовічну жорстокість XVII ст. знаменувало собою розцвіт гуманізму. Поступово, поряд з релігійним впливом посилювався громадський виховний вплив. З розвитком людської цивілізації виникали чисельні дослідження саме громадського впливу: осуду, застереження, стимулювання, покарання.

Розвиток культури, перегляд можливостей жорстокості як фактора регулювання суспільних відносин сприяли широкому розповсюдженню гуманних поглядів на розвиток різних соціальних процесів, у тому числі і громадського впливу на злочинність. Принцип гуманізму був покладений в основу праць просвітителів XVIII ст. філософів Руссо²⁴, Дідро²⁵, Монтеस्क'є²⁶. Вони розвинули ідеї утопістів Т. Мора²⁷ і Т. Кампанелли²⁸ про справедливий суспільний устрій як засіб позбавлення держави від злочинності, зробили ці ідеї більш реальними, менш утопіч-

²¹ Августин А. Исповедь.: Перевод с латыни. Москва: Наука, 1988. С. 86.

²² Инквизиция: Философская энциклопедия. Москва: Изд-во МГУ, 1962. С. 12.

²³ Ливанцев К.Е. История государства и права Средних веков. Санкт-Петербург.: Питер, 2003. С. 131-140.

²⁴ Руссо Ж.-Ж. Избранные сочинения : пер. с фр. Москва : Гослитиздат, 1961. 831 с.

²⁵ Дидро Д. Сочинения : в 2 т. : [пер. с франц.]. Т. 1. Москва : Мысль, 1986. 592 с.

²⁶ Монтеस्कье Ш. Избранные произведения. Москва: Госполитиздат, 1955. 799с.

²⁷ Мор Т. Утопия : [пер. с лат.]. Москва: Наука, 1978. 414 с.

²⁸ Кампанелла Т. Город Солнца. «Библиотека всемирной литературы». Серия первая. Т. 34, 1971. 395 с.

ними. Вони висунули багато положень щодо гуманізації всієї системи впливу на злочинність за рахунок установа рівності громадян. Ліквідація бідності і безправ'я найбільш незахищених верств населення, на їх думку, призведуть до зниження рівня злочинності. Гармонія в суспільстві, соціальний мир – найкращі засоби усунення злочинів. Відповідно до канонів класичної школи, інтелект і розум є основними ознаками людини; це фундамент, на якому будується будь-яке пояснення його індивідуальної і суспільної поведінки. Людина сама контролює свою долю у відповідності зі своєю вільною волею. Індивід, поставлений перед таким вибором, при розумному підході повинен поводитися по-конформістськи²⁹.

Найбільш розгорнуто і послідовно кримінологічні погляди прихильників освітньо-гуманістичного напрямку були викладені італійським юристом Чезаре Беккарія. Він хотів домогтися більшого щастя для можливо більшого числа людей; він відстоював зрозумілі, прості і точні кримінальні закони. Беккарія вважав, що ефективність погрози покарання залежить у першу чергу не від його суворості, а від невідворотності і швидкості виконання. Він зазначав, що будь-яка людина, наділена розумом і волею, рівною мірою здатна вчинити злочин чи утриматися від нього. Все залежить від вибору, що, насамперед, залежить від того, наскільки даний індивід засвоїв «тверді правила поведінки», вироблені в процесі виховання. Ідеї Беккарія мали значний резонанс не лише в наукових колах, свого часу вони отримали і практичне втілення³⁰.

Таким чином, усупереч релігійним догмам і теологічному розумінню причинності людської поведінки, філософи-просвітителі сформулювали поняття злочину як акта вільної волі людини, яка не іграшка в руках вищих сил, а свідомо діючий і вільний у своїх вчинках індивід.

У цей період радикально змінюється уявлення про суспільство та природу людини. У центр системи суспільства ставиться людина, наділена невід'ємними правами, що «за природою має владу... охороняти свою власність, тобто своє життя, волю і майно, від ушкоджень і зазіхань з боку інших людей»³¹. За цими параметрами вибудовується і

²⁹ Кант И. Религия в пределах только разума : Сочинения: В 8 томах. Москва: БЕК, 1994. Т. 6. С. 92.

³⁰ Беккария Ч. О преступлениях и наказаниях. Москва: Стелс, 1995. С. 21

³¹ Кант И. Метафизика нравов. Сочинения: В 8 т. Москва: ИНФРА-М, 1994. Т. 6. С.50.

шкала етичних цінностей, наповнюються новим змістом поняття добра і зла, чесноти і пороку, що відтепер неземні категорії – вони випливають із самої природи. При цьому зло, порок чи злочин є порушенням природного, нормального та розумного стану речей. Треба зазначити, що наприкінці XVIII – початку XIX ст. досить популярними, хоча в різні часи піддавалися критиці, були філософські ідеї Іммануїла Канта, у тому числі вони торкалися і питань запобігання злочинності. І. Кант зазначав, що, якби громадянське суспільство мало припинити своє існування, то повинен був би бути покараний останній убивця, який знаходився у в'язниці і був засуджений до смерті – «І здійснився правосуддя, хоча б загинув світ»³².

Одним з критиків ідей І. Канта був Ієремія Бентам³³, котрий розробив власну теорію запобігання злочинам. Згодом Гегель спробував розробити більш послідовну теорію про природу злочинності, яку він убачав у самій природі законів: існують закони двох типів: закони природи і закони права. Закони природи абсолютні і мають силу такими, які вони є... У природі вища істина полягає в тому, що вона існує. У законах права приписи мають силу не тому, що вони існують, а тому, що кожна людина вимагає, щоб вони відповідали її власному критерію. Якщо закони будуть справедливими (тобто максимально наближеними до об'єктивної природи суспільних відносин), то більша кількість людей їх поважатимуть, порушників стане менше, а разом з тим знизиться і рівень злочинності. На жаль, нечасто законодавець прагне втілити таку установку в життя, а звідси і зростання рівня злочинності³⁴.

Позитивістська школа кінця XIX століття ставила на перший план людину та громадський вплив. Поведінка людини, на думку вчених-позитивістів, визначається багатьма фізичними (тілесними), психічними і соціальними факторами, що не піддаються її контролю. Завдання кримінології полягає в тому, щоб вивчати психічні, фізичні і соціальні риси злочинця. Позитивісти хотіли з усією доброзичливістю змусити людину бути добродесною, професійно корисною суспільству і дисциплінованою. У свою чергу, зусилля громади повинні були витратитися

³² Кант И. Метафизика нравов. Сочинения: В 8 т. Москва: ИНФРА-М, 1994. Т. 6. С. 254-255.

³³ Бентам И. Основные начала гражданского кодекса. Избранные сочинения Иеремии Бентама: В 3 т. Том I. Санкт-Петербург: Изд. Русс. кн. торговли, 1867. 677 с.

³⁴ Гегель Г.В.Ф. Философия права [пер. с нем., ред. и сост. Д.А. Керимов, В.С. Нерсесянц]. Москва: Мысль, 1990. С. 43.

на виправлення злочинця. Вагомий вклад у розвиток ідей позитивістської школи було зроблено представниками так званого «статистичного» напрямку дослідження злочинності – А. Геррі та А. Кетле. Незважаючи на те, що пік діяльності зазначених учених прийшовся на середину XIX ст., зібраний і систематизований ними емпіричний матеріал став поштовхом для подальшого розвитку ідей позитивістської школи³⁵.

Головний фундаментальний висновок, зроблений Кетле, полягає в тому, що всі вчинені в суспільстві злочини - це єдине явище, яке розвивається за певними законами. Спроба позбутися від злочинності за допомогою суворих покарань злочинців приречена на невдачу. Необхідно виявляти закони розвитку злочинності, сили, які впливають на її зростання або зменшення. І саме у відповідності з цими закономірностями необхідно впливати на це явище з тим, щоб домогтися позитивних для суспільства змін. І в своїх рекомендаціях Кетле досить радикально зазначав: «Якщо ми змінимо громадський лад, то ми зараз же побачимо, як зміняться явища, які раніше відбувалися з такою сталістю». Кетле встановив, що практично всі явища в суспільстві взаємопов'язані, і одні з них обумовлюють інші. Так з'явилася на світ знаменита теорія факторів. До числа факторів, які призводять окрему людину до злочину, на думку Кетле, відносяться «середовище, в якому вона живе, сімейні відносини, релігія, в якій вона вихована, обов'язки соціального положення – все це впливає на її моральну сторону. Навіть зміни атмосфери залишають на ній свій слід: кілька градусів широти можуть змінити її характер, збільшення температури розпалює його пристрасті і штовхає її до мужності або до насильства». На підставі аналізу соціальних причин злочинності А.Кетле приходять до висновків, що мають неабияке практичне значення: «Немає сумніву, що достатньо було б змінити причини, що керують нашою соціальною системою, щоб змінилися також і сумні результати». Учений установив, що при стабільності соціальних умов стабільні і соціальні процеси³⁶.

А. Кетле одним з перших указав на значний вплив громадської думки, що та може чинити на соціальні процеси, включаючи злочинність, як у позитивному, так і в негативному напрямку. Учений багато в чому

³⁵ Александров Ю.В., Гель А.П., Семаков Г.С. Криминология: Курс лекцій. Київ: МАУП, 2002. С. 17.

³⁶ Кетле А. Социальная система и законы ею управляющие. Москва: Наука, 1986. С. 218.

передбачив відкриття Ч. Ломброзо та Е. Феррі, а також у його працях можна знайти зачатки соціологічних теорій Е. Дюркгейма, Р. Мертона та Г. Тарда. Так, Е. Дюркгейм стверджував, що на індивіда впливають «соціальні фактори», до яких належать зовнішні стосовно нього образи мислення, дій. Учений виходив з того, що колективні схильності не є сумою схильностей окремих індивідів, а становлять щось інше ніж суму поглядів окремих людей. На його думку, суспільна мораль завжди суворіша й безкомпромісніша, ніж індивідуальна. Мораль суспільства диктує конкретним людям правила поведінки. Суспільству, що функціонує, нормально, завжди притаманний високий рівень згуртованості, який виявляється в тому, що більшість людей солідарні в ідеалах, уявленнях щодо позитивного й негативного. Періодично в разі порушення суспільної рівноваги, що може статись як через погіршення економічної ситуації, так і через стрімке підвищення рівня достатку в державі, згуртованість людей послаблюється і суспільство дезорганізується. Зокрема, соціальна дезорганізація виявляється в явищі аномії. Цей термін буквально перекладається як «безнормативність». Під аномією Е. Дюркгейм розумів соціальний факт як такий стан суспільства, при якому значно послаблюється стримуюча дія моралі й суспільство на деякий час втрачає організаційний вплив³⁷. Р. Мертон доповнив вчення Е. Дюркгейма тезою про те, що причиною аномії може бути суперечність між метою, яку пропагує суспільство, і засобами її досягнення, які суспільство вважає припустимими. Так, пропаганді загальноприйнятим в американському суспільстві цілям досягнення особистого успіху й добробуту протистоїть обмеженість доступу до соціально схвалених каналів здобуття освіти, професії, багатства, статусу. Для нижчих прошарків залишається тільки один шлях до успіху – порушення правових норм³⁸.

Додатково слід звернути увагу на ідеї видатного бельгійського вченого А. Пінса, який протягом тривалого часу вивчав європейську практику боротьби зі злочинністю. Результатом практичного вивчення злочинців, що відбувають покарання, були книги «Злочинність і репресії» (1886 р.) та «Злочинність та суспільство» (1890 р.). У цих роботах

³⁷ Дюркгейм Э. О разделении общественного труда (этюд об организации высших обществ). Москва: Изд. Духовского, 1900. 420 с.

³⁸ Мертон Р. К. Социальная теория и социальная структура: пер. с англ. Е. Н. Егоровой, и др.; науч. ред. З. В. Коганова. Москва: АСТ, Хранитель, 2006. 873 с.

Прінс виступає як активний прихильник соціальних реформ як основного шляху впливу на злочинність. Особливо він підкреслював, що злочинність є явище не індивідуальне, а соціальне, отже і практика запобігання злочинності має носити загальносоціальний характер. Прінс поставав не тільки як критик недоліків соціальної системи. Він досить конкретно показував, що для зниження рівня злочинності недостатньо розвитку лише репресивних заходів: необхідно проявляти громадську турботу про людей знедолених. Чим більше в суспільстві тих, у кого немає постійного місця проживання, сім'ї, занять, а відповідно і традиційних стереотипів правомірної поведінки, тим вищий рівень злочинності. Прінс намічав основні напрямки реформаторського впливу на злочинність – комплекс найбільш м'яких і гуманних заходів.

Позиція соціального реформатора, критика недоліків громадської системи значною мірою зумовила невдоволеність Прінса класичними побудовами кримінально-правової науки. Наукове кредо Прінса та його однодумців найбільш яскраво виражено в наступних рядках: «Ми за холодним текстом кодексів не відчуваємо соціальне життя людини, з її радощами та бідами. За абстрактним визначенням злочину ховається для нас злочинець – жива людина, яка страждає, хвилюється, доля якої вже заздалегідь зумовлена, рецидивіст, який зробив собі зі злочинності ремесло, дегенерат, епілептик, алкоголік, на долю яких випало одне прокляття і презирство». Прінс аналізував зв'язок зі злочинністю різних негативних соціальних явищ, які виявляються сприятливим ґрунтом для розвитку цієї хвороби. Наприклад, він установив, що з 250 рецидивістів, засуджених у Парижі, майже всі почали з бродяжництва. У Франції 47% крадіжок були здійснені бродягами, з 982 випадків згвалтування 32% точно так само були вчинені ними. Аналогічним чином вельми криміногенним виявився масовий вихід селян із сіл міста, де жалюгідне існування усуває страх перед в'язницею і штовхає знедолених на злочини.

Величезне значення Прінс надавав принципу системності у впливі на злочинність і розробив триступеневу систему заходів впливу на злочинність: соціальні, судові, пенітенціарні заходи. Він розглядав людство як гігантський організм, а злочинність як одну з форм відхилення від нормальної діяльності цього організму: «Злочинність впливає із самих елементів людства, вона не трансцендентна, а іманентна, у ній

можна бачити відоме виродження соціального організму» Вічним генератором цього соціального зла, на думку вченого, є те, що «світ має величезні апетити, яких він не в змозі задовольнити»³⁹.

Основоположники робітничого руху К. Маркс (1818 - 1883) і Ф. Енгельс (1820-1895), моделюючи суспільство, що відповідає ідеалу справедливості і братерства людей, чимало уваги приділяли питанню боротьби зі злочинністю. Відмінними особливостями їх кримінологічних концепцій були, по-перше, макрорівень розроблених заходів (передбачалася їх реалізація одночасно в декількох державах, якщо не в усіх країнах світу); по-друге, революційне реформаторство як основа впливу на злочинність (малося на увазі, що першим кроком усіх, у тому числі і кримінологічних, перетворень та вдосконалення суспільної системи має стати відсторонення від державної влади правлячих сил, які не могли й не бажали вживати дієвих заходів впливу на злочинність). Основоположники теорії наукового комунізму взяли за зразок схеми суспільних відносин первинного суспільства, де рівень злочинності був украй низький (настільки низький, що не потрібно спеціальних органів для боротьби з цим феноменом: без судів, в'язниць і поліції все йшло своїм шляхом), намагалися на тій же основі змодельовати суспільство майбутнього, де буде панувати соціальна рівність, до мінімуму зведуться різні протиріччя, де відпаде необхідність у державному примусі, злочинність почне зникати без спеціальних поліцейських заходів⁴⁰.

К. Маркс і Ф. Енгельс досить глибоко і об'єктивно (без поправки на можливу негативну реакцію правлячих кіл) проаналізували причини злочинності в капіталістичному світі. До числа основних факторів злочинності вони відносили соціальну нерівність, експлуатацію трудящих, органічними наслідками якої є безробіття, крайня бідність і убогість, низький рівень освіти та виховання в робочому середовищі. На думку К.Маркса, суспільна напруга, викликана тотальною нерівністю громадян, є головною причиною злочинності і механічне усунення зазначеної нерівності може привести до позитивних результатів у практиці запобігання злочинності⁴¹.

³⁹ Принс А. Преступность и репрессия. Москва: БЕК, 1998. 346 с.

⁴⁰ Маркс К. Наемный труд и капитал. Маркс К., Энгельс Ф. Поли. собр. соч. Т. 6. Москва: Гос. юр. издат., 1970. С. 39-40.

⁴¹ Маркс К. Население, преступность и пауперизм. Маркс К., Энгельс Ф. Поли. собр. соч. Т. 13. Москва: Гос. юр. издат., 1970. С.61.

У книзі «Положення робітничого класу в Англії» Ф. Енгельс розробив концепцію соціальної війни всіх проти всіх, яка є сутністю капіталістичного суспільства, заснованого на безжалісній експлуатації однієї людини іншою: «Соціальна війна всіх проти всіх проголошена відкрито. Кожен дивиться на іншого лише як на об'єкт для використання; кожен експлуатує іншого, і при цьому виходить, що більш сильний топче більш слабкого та що купка сильних, тобто капіталістів, присвоює собі все, а масі слабких, тобто біднякам, ледь-ледь залишається на життя. Бідність поступово розмиває всі моральні заборони, і людина стає готовим до всього: «Які можуть бути підстави в пролетарія, щоб не красти? Дуже красиво звучить і дуже приємно для слуху буржуазії, коли говорять про «святість приватної власності». Але для того, хто не має ніякої власності, святість приватної власності зникає сама собою. Гроші – ось Бог на землі. Буржуа забирає у пролетарія гроші і тим самим перетворює його в безбожника. Що ж дивного, якщо пролетарій, залишаючись безбожником, не має ніякого поваги до святості земного Бога! І коли бідність пролетарія зростає до повної неможливості задовольнити найбільш насущні життєві потреби, до убогості і голоду, то схильність до нехтування всім громадським порядком зростає ще більшою мірою. Бідність надає робітнику вибір: повільно вмирати з голоду, відразу покінчити з собою чи брати те, що йому потрібно, де тільки можливо, тобто, попросту кажучи, красти. І тут ми не повинні дивуватися, якщо більшість віддає перевагу крадіжці, а не голодній смерті або самогубству»⁴². Як вбачається, у книзі «Положення робітничого класу в Англії» дається об'єктивна оцінка процесів урбанізації: великі міста тільки створюють умови для більш швидкого і повного розвитку зла. Саме у великих містах спокуси пороку і розпусти розвивають свої мережі; саме тут злочинність заохочується надією на безкарність.

Отже, К.Маркс і Ф.Енгельс на зміну методу репресивного стримування запропонували метод зняття соціальної напруги, усунення протиріч, що генерують злочинність. Замість того, щоб переводити соціальну війну в приховану форму, вчені запропонували домогтися соціального миру і таким шляхом знищити саме корінь злочинності. Щоправда, шлях до соціального миру виявився досить непростим.

⁴² Энгельс Ф. Положение рабочего класса в Англии. Маркс К., Энгельс Ф. Поли. собр. соч. Т.2. Москва: Гос. юр. издат., 1970. С. 115-116.

В українській філософсько-правовій думці та законодавстві XVIII-XIX ст.ст. ідеї про переваги профілактики злочинів, про те, що головне у боротьбі зі злочинністю не покарання, а її запобігання, яке ґрунтувалося б на прогресивних перетвореннях у суспільстві, ідеї загальної превенції розвивали Л. Белогриць-Котляревський, М. Драгоманов, С. Десницький, О. Кістяківський, М. Чубинський, І. Франко Т. Шевченко та ін. Одночасно у літературних та наукових джерелах з'являються посилення на роль місцевої громади в запобіганні злочинам. Зокрема, у додержавний період найсуворішим з усіх засобів впливу на злочинця, які мало в своєму розпорядженні суспільство, було вигнання⁴³. Попри зовнішню м'якість, вигнання (виключення) з общини, по-перше, було актом, який відбувався проти волі особи, яку виключали; по-друге, воно спричиняло страждання самому злочинцю від розриву відносин, що пронизували все життя людини; по-третє, вигнання виражало осуд спільнотою вчинку злочинця; по-четверте, громада демонструвала, що не можна вчиняти злочин іншим її членам, оскільки за злочином буде слідувати покарання вигнанням. Таким чином, можна вказати, що вигнання розцінювалося як один із видів запобіжного впливу на особу та його оточення.

Витоки участі громади в запобіганні злочинам ми знаходимо і в період знаходження українських земель у складі Великого Князівства Литовського. Так, наприкінці XV –XVI ст. участь громадськості могла виражатися у колективній відповідальності та появою нового, для того часу, виду громадського впливу – поручительства (поруки).

У XV ст. на українських землях замість вервних судів Київської Русі виникають копні, що територіально об'єднують кілька сіл (копу). Копні суди були поширені на території всієї України. Так, М.Д. Іванішев, посилаючись на Литовський Статут 1588 р., стверджував, що копні суди діяли у Волинському, Подільському, Більському та Руському (Львівська, Галицька та Холмська землі) воєводствах⁴⁴. Дослідник І.Ф. Новицький зазначав, що копні суди існували і в Київському та

⁴³ Абрашкевич М.М. Эволюция идеи о преступлении и наказании. Публичная лекция, прочитанная 23 марта 1903 г. в актовом зале Императорского Новороссийского Университета в пользу Одесского Исправительного Приюта для малолетних преступников. Одесса: «Экономическая» типография, 1903. С. 43.

⁴⁴ Иванишев Н.Д. О древних сельских общинах в Юго-Западной России. Киев: В тип. Федорова и Мин., 1863. С. 6-7.

Брацлавському воєводствах⁴⁵. Л.С. Гамбург дійшов висновку, що копні (громадські) суди діяли як на Лівобережній, так і Правобережній Україні⁴⁶. У Лівобережній Україні документальні свідчення про копні (громадські) суди збереглися переважно в актових книгах Стародубського та Полтавського магістратів. На думку вчених, копний суд проіснував на українських землях до середини XVIII ст.

Держава залишала копні суди як данину народній вольності, навіть санкціонувала їх діяльність у Литовських Статутах, але зобов'язала копу (громаду) судити за писаним правом. Литва, згодом Польща та Росія, які панували на українських землях, визнавали це судівництво й включали його до системи державних судів. Так, Старий Литовський Статут 1529 р. офіційно визнав копу за суд і забезпечував копним суддям таку ж недоторканність, як і суддям урядовим: «Уставуем яко для тых судей покою, которые суть на местцах наших, от нас и от панов рад наших устанавленные, [так і] для тых, которые бывають на копах» (р. IV, арт. 12)⁴⁷.

У трьох редакціях Литовських Статутів йшлося про скликання копи у випадку крадіжки. За неможливості або небажання громади видати злочинця також вдавалися до кругової поруки. Село мало відшкодувати збитків потерпілому, а надалі могло продовжити пошуки справжнього злочинця й чинити правосуддя. Наприклад, простеживши сліди, що вели з поля В. Єловичева, де було вкрадено чотири копи пшениці, які привели до села Брехів, за «невивід сліду» суд покарав «на всім селі Брехові осм кіп пшениці»⁴⁸. Отже, суд призначив сплату відшкодування та нав'язки натурою в розмірі вартості вкраденого. Штраф селяни мали заплатити, оскільки не змогли довести, що крадії не є членами їх громади.

Як бачимо, Литовські Статути відмічають два види злочинів, до відповідальності за нерозкриття яких залучається суспільство (громада), – убивство та крадіжка (злодійство). Контроль суспільства за вико-

⁴⁵ Ділова документація Гетьманщини XVIII ст. : зб. док. / АН України; Ін-т укр. археографії та ін. Київ: Наукова думка, 1993. С. 90.

⁴⁶ Гамбург Л.С. Судова система в Лівобережній Україні (Гетьманщині) у другій половині XVII–XVIII ст. : навч. посіб. / Л.С. Гамбург. Запоріжжя : КПУ, 2012. С. 52.

⁴⁷ Статути Великого князівства Литовського : у 3 т. / за ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. Одеса : Юрид. літ., 2002. Т. I. Статут Великого князівства Литовського 1529 року.

⁴⁸ Черкаський І. Громадський (копний) суд на Україні-Русі XVI – XVIII вв.: Праці комісії для виучування історії західньо-руського та українського права. 1928. Вип. 4. С. 105.

нанням покарань полягав у тому, що в першому випадку громада платила головщину, а в другому відшкодовувала шкоду (збитки).

До кінця XVI ст. інститут колективної відповідальності досягає в своєму розвитку такого стану, коли з поступовою втратою общинами своєї незалежності, колективна відповідальність стає одним із засобів, за допомогою яких держава забезпечує громадську безпеку. Кращим підтвердженням цього є нововведення в Литовських Статутах, яке встановлювало, щоб копи збиралися навіть у тих місцях, «де до цього копи не бувало» (р. XIV, арт. 9). Проте, на думку відомого українського дослідника XIX ст. Г.В. Демченка, колективна відповідальність, у порівнянні з Київською Руссю, мала незначне застосування⁴⁹.

Отже, громада в Литовсько-Польський період, та навіть пізніше, у період Гетьманщини, мала деяку самостійність і незалежність у вирішенні своїх внутрішніх справ узагалі, і конкретно таких, що полягали в забезпеченні суспільної безпеки й необхідності вести боротьбу зі злочинами й «лихими людьми» шляхом проведення кримінального судочинства та виконання деяких видів покарань.

Суд міг бути громадсько-колективним або складатися з виборних від громади представників, суддів. У ньому брали участь місцеві шляхтичі, селяни, міщани, духовенство, урядовці та представники всіх національностей, що проживали в Україні⁵⁰, іноді чисельність копного суду сягала кількох сотень осіб⁵¹. Частина мешканців села чи всі його мешканці або ж мешканці кількох сіл могли зібратися на копу й здійснити судочинство. До компетенції копного (громадського) суду належали кримінальні справи, тобто все залежало від тяжкості злочину й місця його вчинення, жодних обмежень у кількості членів копних судів не існувало. Копний суд присуджував такі види покарань, як штраф, відшкодування збитків, тілесні покарання, умовне засудження, навіть смертну кару, які виконувалися самими копними судами⁵². Право призначати смертну кару свідчить про значну силу й авторитет копного

⁴⁹ Демченко Г.В. Наказание по Литовским Статутом в его трёх редакциях (1529, 1566, 1588 гг.). Киевъ : Тип. имп. ун-та св. Владимира (В.И. Завадского), 1894. Ч. 1. С. 134.

⁵⁰ Черкаський І. Громадський (копний) суд на Україні-Русі XVI – XVIII вв.: Праці комісії для вивчення історії західно-руського та українського права. 1928. Вип. 4. С. 104-123.

⁵¹ Иванишев Н.Д. О древних сельских общинах в Юго-Западной России. Киев: В тип. Федорова и Мин., 1863. С. 41-43.

⁵² Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол.: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Київ : «Українська енциклопедія» імені М.П. Бажана, 1998. Т. 1: А–Г. С. 640.

(громадського) суду. Деякі покарання, що здійснювалися копою, були нічим іншим як запобіжним впливом, що здійснювався шляхом призначення покарання, із боку громади та її мешканців. Наприклад, копний суд призначав покарання проти честі, щоб злочинець відчув сором від свого вчинку та розкається в ньому. Суть такого покарання полягала в тому, що злодієві вішали на шию вкрадене (певну частину), і виводили вулицями. Так, наприклад, злочинця В. Дубинського суд вирішив покарати таким чином: «Повісивши короб і лівиво на шиї, три рази коло ратуші провести присуджує міццю теперішнього декрету»⁵³.

У Литовсько-Польський період також зберігається традиція колективної відповідальності («кругової поруки») для общини, що підтверджують норми Нового Литовського Статуту 1588 р.⁵⁴. Якщо слід злочинну приводив до якого-небудь населеного пункту, відповідали всі його мешканці (р. XIV, арт. 2). Вони повинні були або видати злочинця для вчинення правосуддя, або ж відшкодувати завданих злочинцем збитків, коли вони не «відвели сліду» чи не могли або не хотіли вказати на злочинця, на всю общину накладалася «дика», або «повальна» віра, яку мали сплатити всі общинники. Так, у т. XVIII Актів Віленської Комісії читаємо: «взявши есмо след от петы ... шли есмо следом горачим... оный след, естли был одное клячи, мерили есмо». Підійшовши до «подейзреного села», копа вимагала, «абы село тое след тот вывели слушне, яко обычай тот есть»⁵⁵.

Достатньо яскраво участь громади в запобіганні злочинам демонструють традиції та звичаєве право Запорізької Січі. Покарання за злочин мали лише публічний характер. Незважаючи на існуючі жорсткі традиції (порушували принцип гуманізму, оскільки завдавали злочинцеві фізичних страждань і принижували людську гідність), звичаєве право запорозьких козаків було живучим, його шанували і підтримували в народі. Правові звичаї, які існували на Запорожжі, стали важливим джерелом законодавчих пам'яток України XVIII ст.^{56,57}.

⁵³ Чебышев-Дмитриев А.П. О преступном действии по русскому допетровскому праву. Казань : Тип. Казан. ун-та, 1862. С. 242.

⁵⁴ Статути Великого князівства Литовського : у 3 т. / за ред. С. Кивалова, П. Музиченка, А. Панькова. Одеса : Юрид. літ., 2004. Т. III. Статут Великого князівства Литовського 1588 року : у 2 кн. Кн. 2.

⁵⁵ Акты, издаваемые Виленскою археографическою комиссиею. Вильна : Типография А.Г. Сыркина, 1891. Т. XVIII. Акты о копных судах. С. 32, 114.

⁵⁶ Грозовський І.М. Феномен козацького права. Вісн. АПрН України. 1997. № 3(10). С. 121-140

⁵⁷ Грозовський І.М. Козацьке право. Право України. 1997. № 6. С. 78-80.

Г.В. Демченко згадує обов'язок злочинця публічно вибачитися, виволання та покаяння, позбавлення честі. Обов'язок публічно вибачитися накладався на особу, яка звинуватила шляхтича в незаконному походженні, але не довела цього (р. III, арт. 12), на практиці винуватий мав вибачитися з-під столу, гавкаючи як собака⁵⁸. Очевидно, влада намагалася припинити словесні образи за допомогою громадського осуду та приниження правопорушника перед суспільством. Виволання, за визначенням І. Черкаського, полягало в тому, що судові урядники або родичі забитого за вироком суду оголошували в людних місцях, що такий-то забив такого-то, наче хотіли втовкмачити в пам'ять людську як саме забиття, так і ім'я забивці⁵⁹. Від виволання відрікалися всі близькі люди, заборонялося надавати йому притулок, їжу; той, хто знав про його місце перебування, повинен був негайно повідомити про це суд; убивство виволаного не каралося. Цей вид покарання ставив злочинця поза законом і поза суспільством, мав здебільшого яскраве емоційне навантаження⁶⁰.

Ще одним запобіжним впливом громади було церковне покаяння, яке накладалося на батьків, котрі вбили своїх дітей (р. XI, арт. 16; р. XI, арт. 7). Покаяння мало на меті не тільки продемонструвати смиренність убивців перед богом, усвідомлення ними власного тяжкого гріха, а й змусити їх принизитися перед людьми. Каятися злочинці мали прилюдно, поблизу церкви, чотири рази на рік. Церковне покаяння в суспільній свідомості сприймалося як докір, що означав негативну морально-етичну оцінку вчиненого діяння й особи винуватого. Тож воно мало відтінок зганьблення злочинців.

В.М. Пальченкова звертає особливу увагу на існування інституту громадського контролю за виконанням покарань на Запорізькій Січі, яка мала власні законодавчі та виборні органи, оригінальну систему судочинства та права. Саме демократичний устрій Січі забезпечував достатньо широкі можливості для участі громади (товариства) у контролі за виконанням покарань. В.М. Пальченкова вказує, що «Покаран-

⁵⁸ Демченко Г.В. Наказание по Литовским Статутам в его трёх редакциях (1529, 1566, 1588 гг.). Киев : Тип. имп. ун-та св. Владимира (В.И. Завадского), 1894. Ч. 1. С. 194.

⁵⁹ Черкаський І. Поволання над трупом забитого: Праці комісії для вивчення західно-руського та українського права. Київ: Вид-во ВУАН, 1925. Вип. I. С. 98.

⁶⁰ Спур М.В. Еволюція інституту покарання на українських землях Великого князівства Литовського : дис. ... канд. юрид. наук. Запоріжжя: КПУ, 2012. С. 168.

ня на Запорізькій Січі мали винятково публічний характер. Вироки виносилися й виконувалися на площі прилюдно. Одна з основних причин існування такої процедури полягала в тому, що значна роль у справі виконання покарання належала козацькій громаді. Дуже часто суд визначав лише вид покарання, а громада вже виносила рішення про його розмір. Також відомою була козакам і така форма громадського контролю, як віддача на поруки, що застосовувалася до козаків, які були здібними вояками й користувалися повагою у війську»⁶¹.

У 1654 р. за договором Богдана Хмельницького українські землі увійшли під протекторат Росії. Відтак, серед джерел українського права поступово важливе місце займає російське законодавство. Починаючи з другої половини XVII ст., його вплив посилюється, що триває і впродовж XVIII ст. Розвиток законодавства з питань запобігання злочинам за часів перебування України в складі Російської імперії також має свою історію. Перші вагомі кроки з формування такого законодавства були зроблені ще Катериною II (вірогідно завдяки своєму професійно-юридичному знайомству з працями Ш. Л. Монтеск'є та Ч. Беккарія), яка стала однією з перших російських правителів, хто серйозно звернув увагу на роль законодавства в практиці запобігання злочинності. Перші конструктивні ідеї того часу з питань запобігання злочинності знайшли відображення в Уложенні 1766р.⁶².

Вагомий вплив на формування законодавства з питань запобігання злочинності в Російській Імперії відіграли теоретичні розробки видатного російського філософа О. М. Радищева, який у своїй праці «Про законоположення» серйозно звертав увагу на важливість запобіжної функції норм законодавства, а також участь місцевих громад у допомозі особам, які мають різні девіаційні відхилення⁶³.

Значно пізніше, уже в XIX ст. діяльність щодо запобігання злочинності регулювалась відповідним Зводом Статутів «Про запобігання та припинення злочинів». Зазначений Звід зазнавав певного еволюційного розвитку і видозмінювався, з'являючись у редакціях 1876 р., 1881 р., 1882 р., 1890 р., 1900 р., 1904 р., 1905 р. та 1906 р., однак, на думку фа-

⁶¹ Пальченкова В.М. Трансформація громадського контролю за виконанням покарань: історико-правовий аналіз : монографія. Запоріжжя : Акцент Інвест-трейд, 2013. С. 120-121.

⁶² Наумов А. В. Зарождение российской науки уголовного права (вторая половина XVIII – первая половина XIX вв.) // Государство и право. 2006. № 1. С. 76.

⁶³ Радищев А. Н. Ранние труды по законодательству. Москва: Изд-во АН СССР, 1953. С. 145-171.

хівців, цей документ був для місцевої громади на чолі з губернатором, одним з основних у частині дотримання громадського порядку⁶⁴.

Звід Статутів про запобігання та припинення злочинів 1832 р. акцентував увагу за участі, у першу чергу, губернаторів у запобіганні злочинам. Зокрема, передбачалась протидія не тільки порушенням громадського порядку, а й припинення безладу, несанкціонованих зібрань, дотримання громадою правомірної поведінки під час розважальних заходів, забав, інших гулянь. В Преамбулі вказувалось, що губернатори, місцева поліція і, загалом, місцева влада, зобов'язана всіма засобами запобігати й припиняти усілякі діяння, що порушують громадський порядок і громадський спокій⁶⁵.

Пригадати можна й різноманітні форми соціального контролю: від селянських зборів, дворянського осуду до громадського контролю за виконанням покарань. Так, селянська громада підкоряла собі особистість: вона могла накладати штрафи, ставити питання перед адміністрацією про виселення із села; істотними санкціями були презирство, глузування, недопущення на свята, обмазування воріт дьогтем (в разі жіночої невірності). Світський контроль підтримувався дворянськими звичаями, зокрема, за образою слідувала дуель; в разі невиконання дворянського етикету – можна було очікувати дворянське презирство тощо⁶⁶. Модифікація поведінки здійснюється наступними методами: покаранням, винагородою, придушенням негативного поведіння, рольовими іграми, похвалою, дисциплінарними стягненнями, презирством, глузуванням і т.ін. Майже всі ці методи практикувалися протягом століть.

На думку багатьох дореволюційних фахівців у галузі кримінального права та пенітенціарії (І. Фойницького, Д. Тальберга, О. Кістяківського, В. Нікітіна, М. Таганцева, С. Познишева, М. Гернета та ін.), початок впровадження тюремної системи характеризувався повною байдужістю суспільних і державних структур до долі засуджених та надзвичайною жорстокістю каральних заходів. У подальшому в пенітенціарній літе-

⁶⁴ Таганцев Н. С. Уголовное право (Общая часть). Часть 2. По изданию 1902 года. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.allpravo.ru/library/doc101p/item955.html>. Название с экрана.

⁶⁵ Сводъ Законовъ Россійской имперіи. Изданія 1857. Т. 14. Уставы о паспортахъ, о предупрежденіи преступленій, о цензуре, о содержащихсяъ подъ стражею, и о ссыльныхъ. СанктПетербургъ: Типограф. Второго Отделения Его императорскаго Величества Канцелярии, 1857. Электронный ресурс. Режим доступа: <https://www.runivers.ru/bookreader/book388229/#page/2/?mode/1up>. Название с экрана.

⁶⁶ Кудрявцев В.Н. Преступность и нравы переходного общества. Москва: Гардарики, 2002. С. 28.

ратурі цей період дістав назву філантропічного, зважаючи на прагнення окремих осіб та суспільних формувань покращити умови тримання засуджених та привернути увагу широких кіл громадськості до незадовільного стану установ виконання покарань. В.М. Пальченкова детально описує участь громадськості в діяльності цих установ. Особливу увагу вона звертає на піклувальні ради, що давало засудженим надію не тільки на справедливе відбування покарань, а й можливість заміни покарання більш м'яким або дострокового звільнення⁶⁷. Отже, у першій половині XIX ст. у Російській імперії починають домінувати ідеї морального виправлення злочинців через гуманізацію покарання, філантропію на релігійній основі й залучення до впливу на злочинців представників освічених верств населення. Суспільство прагнуло до безпосередньої участі в облаштуванні пенітенціарних установ, організації їх діяльності. Причому потреби суспільства випереджали економічні можливості держави, у якої не знаходилося коштів для розвитку справи виправлення засуджених, у зв'язку з чим чимало тюремних установ, ремісничі й землеробські колонії, притулки засновувались на кошти меценатів і благодійних організацій. В.М. Пальченкова вказує, що «генератором таких ідей стала прогресивна частина дворянства та представники релігійних конфесій. В аристократичних колах правилом гарного тону стає надання безкоштовної допомоги злиденним. Як було зазначено в попередньому розділі, суспільству завжди були притаманні традиції благодійності стосовно ув'язнених»⁶⁸. До сьогодення цей напрям не тільки не втратив свого значення, а й постійно трансформується в громадський рух.

Таким чином, запобігання злочинності одержало свій розвиток у роботах вітчизняних та зарубіжних учених XVIII-XX ст.ст., у яких було закладено соціальні, кримінологічні, кримінально-правові, кримінально-процесуальні, соціологічні, криміналістичні, організаційно-управлінські, моральні основи запобігання злочинності. Щодо взаємовідносин суспільства та держави необхідно зазначити, що саме участь громадськості є показником міцної держави, її незалежності й вправі претендувати на статус об'єктивного індикатора ефективності, нормального функціонування й подальшого розвитку таких взаємовідносин.

⁶⁷ Пальченкова В.М. Витоки та еволюція громадського контролю за пенітенціарною системою України (IX – початок XXI ст.): автореф. ...д-ра юрид. наук. Запоріжжя: КПУ, 2014. С. 27-28.

⁶⁸ Пальченкова В.М. Трансформація громадського контролю за виконанням покарань: історико-правовий аналіз : монографія. Запоріжжя : Акцент Інвест-трейд, 2013.

1.2. Участь громадськості в запобіганні злочинам у радянський період

На кожному етапі розвитку цивілізації людство зіштовхується з принципово новими випробуваннями. Як зазначалось, ще на ранніх етапах існування людства кращі його представники зрозуміли, що стримувати злочинність тільки за допомогою покарання неможливо. Якщо суспільство не буде брати активної участі в тих чи інших сферах запобіжної діяльності, зменшити чисельність злочинів навряд чи вдасться. Таким чином, виникло розуміння, що раціональніше запобігти злочину «усім миром», щоб не бути вимушеним карати за його вчинення. Цивілізований світ поступово рухається саме в такому напрямку.

Як зазначає В.Я. Тацій, проблема гармонізації правової системи України з правовими системами країн Європи є конче необхідною. Разом з тим, він акцентує увагу на наступному: «У цьому зв'язку важливим завданням правової науки є вивчення досягнень науки і практики радянської доби з метою збереження набутих цінних знань і досвіду для його подальшого використання в нових соціально-економічних умовах»⁶⁹.

У рамках правового поля колишнього Радянського Союзу дослідники неоднозначні у визначенні ролі й активної участі громадськості в запобіганні злочинам. У першу чергу мова йде про період від 1919 р. до початку 1950 р. Перш за все, це стосується Жовтневого перевороту, що не усіма громадянами був сприйнятий позитивно. Слід зауважити, що патріотичний визвольний рух українських повстанців до початку Другої світової війни не вщухав^{70, 71, 72}. Незважаючи на повсякчасні репресії, голодомор, український народ відстоював до останнього незалежність своєї держави. Проте, тотальна заляканість, насильство більш сильних над слабкішими не дозволяла зближуватися населенню з правоохоронними органами й проводити масштабні заходи щодо запобігання злочинам.

⁶⁹ Тацій В.Я. Конституція України в дії. Вісник Академії правових наук України. 1997. № 4. С. 7.

⁷⁰ Потічний П. Й. Пропагандивний рейд УПА в Західну Європу. Літопис Української Повстанської Армії. Серія «Події і люди». Кн. 28. Торонто; Львів: Літопис УПА, 2014. 158 с.

⁷¹ Гаврилів І. Західна Україна у 1921-1941 роках: нарис історії боротьби за державність: монографія. Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2012. 472 с.

⁷² Український визвольний рух на Пришівщині наприкінці 1918 – початку 1919 рр. І. Любчик. Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність: Зб. наук. пр. Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2009. Вип. 18. С. 39-41.

З іншого боку, не можна не погодитись з думкою відомих фахівців В.В. Голіни та М.Г. Колодяжного, які характеризують позитивно досвід громадськості в запобіганні і протидії злочинності на початку ХХ століття. Зокрема, ними наголошується: «Після Великої Жовтневої революції для захисту внутрішніх інтересів держави необхідно було організувати рішучу боротьбу з порушниками громадського порядку та громадської безпеки. Головну роль у цій боротьбі відігравала активність громадян, безпосередня участь озброєного народу у вирішенні питань організації державного управління та охорони громадського порядку»⁷³. Тому, говорячи про запобіжну діяльність того часу, автори наводять приклади різноманітних формувань озброєних трудящих з числа робітничого класу, що під керівництвом більшовиків піднявся на боротьбу із царизмом. Серед них, бойові дружини або робітничі міліція, що забезпечували охорону громадського порядку й боротьбу зі злочинністю та мали громадський характер. Також надається характеристика Військово-революційному комітету й комітетам, що діяли на місцях і забезпечували правопорядок, а також сформованим загонам Вільного козацтва – добровільної військової організації українського селянства, що також організовувало свою діяльність з охорони громадського порядку.

Для нашого дослідження цікавим і досить важливим є висновок В.В. Голіни та М.Г. Колодяжного щодо ролі місцевої влади в формуванні, розвитку й удосконаленні форм участі трудящих у запобіганні злочинам. Учені відмічають: «Місцева влада під керівництвом партійних органів взяла на себе обов'язок із підтримки ініціативи громадян, безпосередньо очоливши діяльність громадських формувань. Органи міліції, відчувши дієву допомогу, почали співпрацювати з дружинниками, інструктувати їх, навчати методам роботи з охорони правопорядку, допомагали правоохоронним органам у боротьбі зі злочинністю»⁷⁴. На нашу думку, ця теза і сьогодні є досить актуальною й потребує свого розвитку.

⁷³ Громадськість у запобіганні і протидії злочинності: вітчизняний та міжнародний досвід: монографія / В.В. Голіна, М.Г. Колодяжний, С.С. Шрамко та ін.; за заг. ред. В.В. Голіни, М.Г. Колодяжного. Харків: Право, 2017. С.13.

⁷⁴ Громадськість у запобіганні і протидії злочинності: вітчизняний та міжнародний досвід: монографія / В.В. Голіна, М.Г. Колодяжний, С.С. Шрамко та ін.; за заг. ред. В.В. Голіни, М.Г. Колодяжного. Харків: Право, 2017. С.21.

Однак, ще раз необхідно наголосити на тому, що складність ситуації на початку ХХ століття не дає повної й однозначної відповіді про участь і активний громадський рух того часу. Але, на нашу думку, уже з 30-х та майже до середини 50-х років минулого століття панувало спотворене уявлення про шляхи та способи впливу на злочинність. Пріоритет віддавався каральним методам, виховно-профілактичні заходи, по суті, відкидалися.

Неоднозначно характеризувалась і участь громадськості. Значну, якщо не головну, роль у цьому зіграли протистояння політичних угруповань і боротьба їх керівників за владу, прагнення зберегти її і зміцнити. Ця боротьба втягнула в свою орбіту мільйони людей. Проводилися масові політичні репресії, повсюдно зневажалися права і свободи громадян⁷⁵. Задля підкріплення власних позицій у виявленні «ворогів народу» та їх пособників, збиралися мітинги, збори трудових колективів тощо.

Одним з яскравих прикладів стала кампанія з викорінення космополітизму або «Справа лікарів-убивців». Справа лікарів корінням сягає в 1946 рік, коли Сталіним для зміцнення своїх позицій було організовано «Справу лікарів». Гучну кримінальну справу проти відомих лікарів у СРСР, 6 з яких були євреями, було розпочато в 1953 р.

Лікарів звинувачували в змові проти високопоставлених осіб ЦК КПРС і вбивстві видних членів партії. Приводом для початку розслідування стали події 1948 р., коли лікар Лідія Тимашук поставила секретарю ЦК ВКП (б) Андрію Жданову діагноз «інфаркт міокарда». Але під «тиском» начальства вона не тільки призначила невірне лікування, але і повністю переписала історію хвороби, через що А. Жданов помер через кілька днів. 13 січня 1953 р. майже всі газети СРСР опублікували повідомлення з наступним заголовком «Арешт групи лікарів-шкідників». У повідомленні йшлося про те, що «якийсь час тому назад органами державної безпеки було розкрито терористичне угруповання лікарів, які ставили собі за мету шляхом шкідливого лікування скоротити життя активним діячам Радянського Союзу». Далі йшлося про те, що ці лікарі зловживали своїм становищем і довірою пацієнтів, діагнос-

⁷⁵ Зинченко О.В. Становление и развитие отечественной системы предупреждения преступлений органами внутренних дел: дис. ...канд. юрид. наук. Москва ГОУ ВПО «Московский университет МВД РФ», 2006. С. 38-39.

тували в пацієнтів невірні хвороби, а невірним лікуванням їх убивали. Ця публікація стала «поштовхом для трудящих, які на чисельних загальних зборах, віддані партії, з радянським патріотизмом, високою пильністю, непримиренною, мужньою боротьбою з ворогами Батьківщини» затаврували ганьбою не тільки засуджених лікарів, а й величезну кількість лікарів-євреїв⁷⁶.

Як слушно відмічає Т.А. Денисова, талановиті та віддані своїй справі актори, архітектори, будівельники, лікарі, конструктори, літератори, співаки проходили жорна табірної системи. Усім відомі сумнозвісні Біломорсько-Балтійський, Волго-Донський канали, будівництво БАМу, лісоповали в АР Комі, Пермському краї, Івдельський, Карельський та Магаданський «спецтабори», спорудження тунелю між материком і о. Сахалін. Дешева робоча сила в'язнів і, як підсумок, 20% національного валового продукту створювалось виправно-трудовою системою того часу, а підприємства системи виробляли п'яту частину всіх благ, якими користувалося суспільство⁷⁷.

Повертаючись до воєнних часів, необхідно вказати, що з самого початку війни, в липні 1941 р., НКВС СРСР видає директиву, в якій визначалися завдання міліції на період воєнного часу. Зокрема, указано, що військова обстановка в країні вимагає, щоб особовий склад у будь-який час, у найрізноманітніших конкретних обставинах був готовий до самостійного або спільно з підрозділами Червоної Армії виконання бойових дій з ліквідації диверсійних груп, парашутних десантів і різних частин противника⁷⁸.

Як не дивно, до середини 50-х років ХХ ст. не було жодного цілісного нормативного акта (крім окремих положень, постанов, резолюцій⁷⁹ тощо), котрий би регулював питання запобігання злочинам, як практично не було й ґрунтовних кримінологічних досліджень⁸⁰, ⁸¹. Хоча необхідно вказати, що в окремих інструкціях та методичних рекомендаціях

⁷⁶ «Врачи-убийцы»: что случилось в СССР в январе 1953 года. Электронный ресурс. Режим доступа: <http://russian7.ru/post/vrachi-ubiytsy-cto-sluchilos-v-sssr-v-ya/>. Название с экрана.

⁷⁷ Денисова Т. А. Покарания: кримінально-правовий, кримінологічний та кримінально-виконавчий аналіз: монографія. Запоріжжя: Вид-во КПУ, 2007. С. 231-237.

⁷⁸ Беда А.М. Советская политическая культура через призму МВД (1946-1958). Москва, 2002. С. 30.

⁷⁹ Сборник законов СССР и указов Президиума Верховного Совета СССР (1938 – июнь 1956) / под. ред. Л.И. Мальденштама. Москва : Гос. изд-во юрид. лит., 1956. 502 с.

⁸⁰ Герцензон А. А. Введение в советскую криминологию. Москва : Юрид. лит., 1965. С. 98.

⁸¹ Шляпочников А.С. Первые криминологические учреждения в СССР. Сов. Государство и право. 1973. № 5. 1973. С.15-20.

тощо містилися вказівки на необхідність профілактичної роботи та залучення до неї громадськості. Прикладами можуть слугувати Загальна інструкція міліціонерам радянської робітничо-селянської міліції⁸² та практично-методичний посібник «Уголовная профилактика», 1934 р.⁸³

На відміну від інших республік СРСР, як підкреслює А.П. Закалюк, в Україні однією з перших було створено в 1924 р. в м. Києві юридичну клініку при юридичному факультеті Київського інституту народного господарства, яка головною метою ставила залучення студентів до соціологічного вивчення злочинності та ознайомлення з методикою розслідування злочинів, у м. Одесі – Всеукраїнський кабінет із вивчення особи злочинця і злочинності та в м. Харкові – Харківський кабінет з вивчення причин злочинності та особи злочинця⁸⁴. На жаль, достеменно невідомо, чи залучалися до співпраці в названих установах органи місцевого самоврядування. Одночасно, як підкреслює А.П. Закалюк, їх діяльність викликала «заінтересованість влади, яка здійснювала практичні кроки щодо їхнього підтримання. Це проявлялося у вирішенні питань інформаційно-статистичного забезпечення досліджень, створення кримінологічних установ та матеріальних умов для їхньої діяльності, а також у постановці перед ними завдань вивчення злочинності, її причин, особи злочинця в широкому спектрі»⁸⁵.

Значною подією стала так звана хрущовська відлига, котра надала можливість громадськості на різних рівнях брати участь у запобіганні злочинам. Політичною основою для цього стала Програма КПРС, прийнята на XXII з'їзді у 1961 р. Зокрема, зазначалося про необхідність розширення діяльності суспільства і ролі громади в зміцненні громадського порядку. Особлива увага була акцентована на діяльності народних дружин й товариських судів. Було проголошено, що партія вважає своїм обов'язком постійно радитися з трудящими з найважливіших питань внутрішньої і зовнішньої політики, виносити ці питання на всенародне обговорення, ширше залучати безпартійних до участі в

⁸² Организация деятельности органов внутренних дел по предупреждению преступлений /под ред. В.Д. Малкова, А.Ф. Токарева. Москва: Акад. упр. МВД России, 2000. С. 97.

⁸³ Владимиров Э.В., Зильберович Г.А., Каценельсон Ю.Д. Уголовная профилактика (опыт методики). Москва, 1934. 48 с.

⁸⁴ Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : у 3 кн. / А.П. Закалюк. Київ : Ін Юре, 2007. Кн. 1 : Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. С. 52-54.

⁸⁵ Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : у 3 кн. / А.П. Закалюк. Київ : Ін Юре, 2007. Кн. 1 : Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. С. 57.

усій своїй роботі. Чим далі розвивається соціалістична демократія, тим глибше і різносторонніше повинна бути робота партії серед трудящих, тим сильніше буде її вплив у масах⁸⁶.

Головним завданням суспільства та держави в особі правоохоронних органів було поставлено завдання запобігання злочинам. Натхненні гаслом науковці, політичні та громадські діячі, пересічні громадяни з ентузіазмом включилися в таку роботу.

Як зазначає А.П. Закалюк, в Україні перші й найбільш суттєві кроки в цьому напрямку були зроблені професором П.П. Михайленком. «Маючи тісний зв'язок із практичною діяльністю правоохоронних органів, він одним із перших зрозумів необхідність повороту її в бік запобігання злочинам»⁸⁷.

Саме в 60-х роках ХХ століття в СРСР склалася цілісна система суб'єктів запобігання злочинам, де громадськість відігравала домінуючу роль. Михайленко П.П., Гельфанд І.А. запропонували класифікувати діяльність громадських організацій у запобіганні злочинам за двома критеріями: 1) за ступенем самостійності й обсягом компетентності; 2) за рівнем об'єму різних сфер діяльності⁸⁸.

Діяльність громадських організацій була направлена, у першу чергу, на профілактичну роботу. Можна стверджувати, що з початком 60-х і до кінця 70-х років територіальні громади, громадські організації та окремі громадяни активно брали участь у великій мережі організацій, які не тільки надавали допомогу правоохоронним органам, а й виконували функції контролю, виховання населення, проводили культурно-масову роботу, розповсюджували правові знання тощо.

Узявши за основу вищевказані критерії, удалося розподілити діяльність громадськості за такими напрямками, а саме:

І. Громадські організації:

1. Які мали широкий спектр діяльності і великий елемент незалежності; самостійні громадські організації, діяльність яких регулювалася положеннями, що мали нормативний, тобто загальнообов'язковий характер:

⁸⁶ Програма Коммунистической партии Советского Союза. Принята XXII съездом КПСС. Москва: Политиздат, 1976. 143 с.

⁸⁷ Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : у 3 кн. / А.П. Закалюк. Київ : Ін Юре, 2007. Кн. 1 : Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. С. 61-62.

⁸⁸ Михайленко П.П., Гельфанд І.А. Предупреждение преступлений – основа борьбы за искоренение преступности. Москва: Юрид. лит., 1964. С. 144-155.

1.1.) добровільні народні дружини (ДНД), що були організовані завдяки спільній постанові ЦК КПРС та Ради Міністрів СРСР від 2 березня 1959 р. «Про участь трудящих в охороні громадського порядку в країні». Головним було те, що керівництво дружинами здійснювали Ради депутатів трудящих та їх виконавчі і розпорядчі органи. Призначення таких добровільних народних дружин полягало в охороні громадського порядку на вулицях, у парках, інших громадських місцях, на запобігання побутових злочинів за місцем проживання громадян. Патрулювання дружинників дозволяло не тільки зупиняти порушників, а й затримувати громадян, які порушують порядок або вчинили більш грубе правопорушення. Також члени ДНД проводили бесіди в неблагополучних сім'ях або з родичами затриманого. Дружинники залучалися до проведення рейдів, що проводилися в боротьбі з пияцтвом та алкоголізмом. Така діяльність до середини 70-х років ХХ ст. була престижною, значущою й дійсно приносила неабияку користь. Разом з тим, траплялися випадки зловживання повноваженнями або їх перевищення. Наприклад, іноді дружинники не просто затримували порушників порядку, а й діяли, на їх думку, на попередження: розпорювали модні на той час штани-кльош, могли зіпсувати зачіску або зрізати довге волосся, яке носили молоді хлопці та ін.⁸⁹;

1.2) товариські суди, які були виборними громадськими органами, розглядали незначні суперечки, котрі виникали в трудових колективах, наприклад, справи про прогули. Також у компетенції товариських судів були сімейні сварки, дрібні бійки, факти насильства в сім'ї та ін. Рішення судів було направлено на моральне виховання громадян з нестійкою поведінкою, попередження пияцтва, дисциплінарних проступків, адміністративних правопорушень. Окремо треба згадати суди офіцерської честі, котрі розглядали сімейне насильство або прорахунки по службі⁹⁰;

1.3) комісії в справах неповнолітніх спочатку займалися боротьбою з безпритульністю та бездоглядністю підлітків, а потім до цієї діяльності додалося попередження правопорушень неповнолітніх, їх працевлаштування, направлення в дитячі приймальники-розподіль-

⁸⁹ Положение о добровольных народных дружинах по охране общественного порядка в Украинской ССР. Положение о комиссиях по делам несовершеннолетних Украинской ССР. Положение об общественных воспитателях несовершеннолетних. Киев: Молодь, 1989. 48 с.

⁹⁰ Об утверждении Положения о товарищеских судах и Положения об общественных советах по работе товарищеских судов: Указ Президиума Верховного Совета РСФСР, 11 марта 1977 г. Москва: Политиздат, 1982. 17 с.

ники, школи-інтернати, спецшколи, спецПТУ. Значна увага приділялась перевихованню неповнолітніх правопорушників та охороні їх прав. Зокрема, захист від батьків, які вели нездоровий аморальний спосіб життя, пиячили, залишали без догляду дітей, ніде не працювали. Для захисту прав неповнолітніх такі особи могли бути позбавлені батьківських прав у судовому порядку; їм могли призначатися опікуни або для контролю за поведінкою, громадські вихователі та майстри-наставники⁹¹;

1.4) спостережні комісії здійснювали громадський контроль за діяльністю кримінально-виконавчої системи: розглядали матеріали по умовно-достроковому звільненню; надавали допомогу в працевлаштуванні звільнених та їх побутовому житті; організовували шефство над виправно-трудовами та виховно-трудовами колоніями тощо⁹²;

1.5) оперативні комсомольські загони дружинників були створені на основі однойменного Положення, затвердженого бюро ЦК ВЛКСМ 5 листопада 1974 р. Загони здійснювали патрулювання біля навчальних закладів, заводів, фабрик, біля гуртожитків тощо. До їх повноважень належало затримання правопорушників, відправлення їх до міліції, охорона громадського порядку, проведення виховної роботи з підлітками та молоддю⁹³;

1.6) ради профілактики правопорушень на підприємствах, в організаціях, які співпрацювали з громадськими радами, займалися профілактикою дисциплінарних правопорушень, порушень правил охорони праці, проводили роботу з працюючими неповнолітніми, які перебувають без нагляду, прогульниками, п'яницями, а також з іншими особами, які працюють на цих підприємствах⁹⁴;

1.7) громадські організації Товариства «Знання», наймасовішої громадської науково-просвітницької організації, що заснована 16 січня 1948 р. як товариство по розповсюдженню політичних, правових і наукових знань УРСР; громадські юридичні консультації,

⁹¹ Положение о добровольных народных дружинах по охране общественного порядка в Украинской ССР. Положение о комиссиях по делам несовершеннолетних Украинской ССР. Положение об общественных воспитателях несовершеннолетних. Киев: Молодь, 1989. 48 с.

⁹² Сборник нормативных документов и методических рекомендаций по организации воспитательной работы с осужденными в ИТУ. В помощь начальнику отряда / редкол.: Детков М.Г., Прокопов М.П., Сатин Э.А., Соловьев В.В. Москва, 1986. Ч. 2. 132 с.

⁹³ Бакаев А. А. Система профилактики правонарушений несовершеннолетних: Учебное пособие. Москва: Логос, 2004. С. 109.

⁹⁴ Тихомиров Д.Е. Профилактика правонарушений – дело общественное. Киев: Знание, 1983. С. 36.

народні університети правових знань, які займалися правовою пропагандою^{95, 96, 97}

1.8) ради громадських опорних пунктів охорони порядку були створені на початку 70-х років і існували до початку 80-х років ХХ ст. на території домоуправлінь та житлово-експлуатаційних контор, а також у деяких селах під керівництвом дільничних інспекторів міліції. Рішення про їх створення чи припинення приймалися виконавчими комітетами міських, районних, селищних рад народних депутатів за пропозицією громадських організацій або трудових колективів. Таким чином, територіальні громади співпрацювали з правоохоронними органами й громадськими організаціями. Їх діяльність була орієнтована, в основному, на профілактику побутових злочинів, боротьбу з пияцтвом і алкоголізмом, наркоманією, токсикоманією, злочинів неповнолітніх тощо. На опорних пунктах знаходилися списки неблагополучних сімей, бешкетників, неповнолітніх, які перебувають на обліку в органах внутрішніх справ, осіб, які знаходились під адміністративним наглядом та ін. До середини 80-х років такі опорні пункти перестали існувати як громадські, а на зміну прийшли опорні пункти міліції⁹⁸.

2. Самостійні громадські організації з більш вузькою компетенцією:

2.1) ради (групи, бригади, спілки трудящих), що відповідали за охорону державної та колективної власності. Створювались на виробництвах, у радгоспах, колгоспах тощо. Відповідні ради здійснювали: рейди в нічний час або після завершення трудової зміни; перевірки бюро перепусток, з метою виявлення порушень; проводили засідання за фактами виявлення розкрадань, безгосподарності тощо. Також радам дозволялось затримувати дрібних розкрадачів соціалістичної власності, яких у подальшому стали називати «не-

⁹⁵ Шеремет О.С. Окремі питання участі місцевої громади у запобіганні злочинам в Україні. Протидія злочинності та адаптація кримінального законодавства і права України до законодавства і права Європейського Союзу: монографія / В. К. Матвійчук, О. Є. Гада, Р. Б. Прилуцький [та ін.]; за заг. ред. докт. юрид. наук, проф. В. К. Матвійчука. Київ: ВНЗ «Національна академія управління», 2014. С. 427.

⁹⁶ Роль правового виховання в предупрежденні правонарушень / Под ред. А.В. Мицкевича. Москва: Юрид. лит., 1985. 238 с.

⁹⁷ Романов В., Мяснищев Г. Необходимо восстановить систему правовой пропаганды. Российская юстиция. 2002. № 11. С. 38-40.

⁹⁸ Каюмов Р.К. Взаимодействие местных советов с органами внутренних дел, прокуратуры и суда в борьбе с правонарушениями: Учеб. пособие.-Ташкент: Ташкент. Высш. шк. МВД СССР, 1983. 56с.

сунами». Активно співпрацювали з органами прокуратури, слідчими УМВС СРСР^{99, 100};

2.2) організації громадського контролю, що були створені згідно з Постановою ЦК КПРС та Ради Міністрів СРСР від 8 серпня 1960 р. «Про заходи подальшого вдосконалення торгівлі» й Положення про комісії громадського контролю й громадських контролерів фабрично-заводського місцевого комітету профспілок за діяльністю підприємств торгівлі та громадського харчування. До їх компетенцію належав контроль за діяльністю торговельних пунктів, підприємств громадського харчування або торгових підприємств: перевірка якості товару, контроль установа терезів, гир, контроль за якістю страв, що виготовлені в громадських місцях харчування тощо. Крім зазначеного, громадські контролери мали право вилучати товари і продукти харчування для проведення лабораторної експертизи, вимагати письмових пояснень у разі порушень, складати акти і передавати їх, у разі потреби, до відповідних органів для вжиття заходів¹⁰¹;

2.3) ревізійні комісії в колгоспах, споживкоопераціях, профспілках та інших громадських організаціях, що створювались для перевірки правильного використання бюджетних коштів, цільового витрачання коштів, що виділяються, дотримання фінансової, кошторисної, бюджетної дисципліни тощо. Ревізійні комісії складали відповідні звіти, котрі оприлюднювали на загальних зборах колективу. Вони повинні були повідомляти про факти шахрайства, нецільового витрачання коштів, розкрадання і т.ін.¹⁰² Необхідно зазначити, що ревізійні комісії тісно співпрацювали з правоохоронними органами;

2.4) комісії громадського контролю за технічним оснащенням автомобілів. На ці комісії покладався обов'язок постійної перевірки технічного стану автомобілів як при виїздах, так і після закінчення рейсу. Комісії громадського контролю здійснювали перевірку стану доріг та транспорту на шляху їх постійних маршрутів, готували та проводили

⁹⁹ Миньковский Г.М. Деятельность органов расследования, прокурора и суда по предупреждению преступлений / Под ред. Н.В. Жогина. Москва: Юрид. лит., 1962. 279 с.

¹⁰⁰ Предупреждение хищений социалистического имущества. Деятельность следователя, прокурора и суда. Москва: Юрид. лит., 1969. 200 с.

¹⁰¹ Марцев А.И. Уголовная ответственность и общее предупреждение преступлений: Учеб. пособие / А.И. Марцев. Омск: Омская высш. шк. милиции МВД СССР, 1973. 951с.

¹⁰² Тerasимов С.И. Предупреждение преступности: теория, опыт, проблемы. Законность. 2002. № 2. С. 2-7.

декади безпечного руху, проводили бесіди з водіями, які допускали порушення правил дорожнього руху, організовували лекції як з водіями, так з пішоходами зі знання правил дорожнього руху. У випадку дорожньо-транспортної пригоди, що тягнула за собою кримінальну відповідальність, члени комісії могли виступати свідками в справі, а також надавати матеріали щодо підготовки окремої ухвали суду¹⁰³ тощо.

II. Участь громадян територіальної громади в громадській діяльності.

1. Самостійна участь окремих громадян у діяльності органів кримінальної юстиції:

1.1) народні засідателі суду, які користувалися всіма правами суддів. Вони брали участь у судових засіданнях, могли задавати питання учасникам судового процесу, проводили огляд речових доказів, мали рівні права із суддею при винесенні вироку тощо. Народні засідателі крім участі у судових засіданнях активно працювали з територіальними громадами: проводили правову пропаганду, сприяли роботі товариських судів, виконували й інші функції¹⁰⁴; ¹⁰⁵;

1.2) громадські обвинувачі і громадські захисники, які брали участь у кримінальному судочинстві ще з 1917 р і виражали відношення трудових колективів до тих злочинів, які стали предметом розгляду¹⁰⁶. Як нами зазначалось, така діяльність здебільшого була упередженою й схилялась, як правило, до звинувачення.

Показовим є приклад з біографії Л.Г. Лук'яненка. Він бачив, як людей заганяли в колгоспи, знищували цілі хутори. Разом зі Степаном Віруном і Василем Луцьківим вони вирішили створити підпільну партію Українська Робітничо-Селянська Спілка (УРСС) і боротися за незалежну Україну. 7 листопада 1960 р. в Львові відбулася перша, організаційна зустріч, на якій обговорили програму. Оскільки програма була дуже жорстка і гостра, вирішили її знищити, а до наступної зустрічі, яка мала відбутися 22 січня 1961 р., доручили Л. Лук'яненку скласти нову, м'якшу. Але 21 січня 1961 р. були за-

¹⁰³ Малыгин К. Повышать эффективность частных определений. Сов. юстиция. 1968. № 22. С. 28.

¹⁰⁴ Симкин Л.С., Деятельность народного суда по предупреждению преступлений / Отв. ред. Ю.С. Суховий. Москва: Юрид. лит., 1983. 111 с.

¹⁰⁵ Дьяченко Ф.Д. Деятельность суда по профилактике правонарушений. Криминалистика и судебная экспертиза: Республик, межведомств. науч.-практ. сб. Киев: Вища школа, 1980. Вып. 21. С. 65-69.

¹⁰⁶ Симкин Л.С. Органы юстиции и суда: борьба с преступностью. Москва: Юрид. лит., 1988. 128 с.

арештовані І.Кандиба, С.Вірун, В.Луцьків, А.Любович і Л.Лук'яненко. Пізніше заарештували І.Кіпиша та І.Боровницького. У травні 1961 р. Львівський обласний суд засудив Лук'яненка до розстрілу за ст. 56 ч. 1 і 64 КК УРСР. Звинувачення було побудоване на першому проєкті програми УРСР. Звинувачували в тому, що він «з 1957 р. виношував ідею відриву УРСР від СРСР, підривав авторитет КПРС, зводив наклепи на теорію марксизму-ленінізму». У ході судового засідання активну участь брали громадські обвинувачі, що також вимагали розстрілу. Через 72 доби Верховний Суд замінив розстріл 15-ма роками позбавлення волі. Інші дістали терміни від 10 до 15 років позбавлення волі.

Покарання Л. Лук'яненко відбував у Мордовії в таборі суворого режиму ЖХ 385/7, з 1967 року три роки у Володимирській в'язниці, потім знову в Мордовії. У 1974 р. за організацію страйку Чусовський районний суд засудив трьох ініціаторів, у тому числі Лук'яненка, до тюремного ув'язнення у Володимирській в'язниці. До кінця терміну залишалося менше двох років, то щоб легше було слідкувати за Лук'яненком на волі, КДБ разом з адміністрацією тюрми спрямував його на експертизу до психлікарні. Виписали з діагнозом «іпохондричний синдром» і визнали інвалідом II-ї групи. 10 грудня 1975р., у день прав людини, разом з іншими політ'язнями він оголосив голодування. Саме в цей день його вивезли в Чернігівську в'язницю, де утримували до закінчення терміну. Після звільнення взяли на рік під адміністративний нагляд.

12 грудня 1977 р. Левко Лук'яненко був знову заарештований. Розуміючи, що його чекає в майбутньому, оголосив голодування, відмовився давати свідчення, також відмовився від громадянства. 17-20 червня 1978 р. Лук'яненко був засуджений Чернігівським обласним судом за ст. 62 ч. 2 КК УРСР до 10 років позбавлення волі і 5 років заслання та визнаний особливо небезпечним рецидивістом. Відбував покарання в таборі особливо суворого режиму в селі Соснівка в Мордовії. Лише 30 листопада 1988 р. Указом Президії Верховної Ради Левко Лук'яненко був помилуваний та звільнений із заслання. На початку 1989 р. він повернувся на Україну¹⁰⁷.

¹⁰⁷ Біографія: Лук'яненко Левко Григорович. Електронний ресурс: <http://respublic.com.ua/levko-lukyanenko/biografiya/>. Назва з екрану.

Можна наводити й інші приклади, коли за участю громадських обвинувачів і навіть захисників незгодні з політикою партії визнавалися дисидентами, відправлялися не тільки до виправних колоній, а й у психіатричні лікарні.

2. Участь пересічних громадян, а також членів громадських організацій у діяльності органів юстиції за окремим дорученням:

2.1) громадські уповноважені та громадські інспектори в органах міліції. Їх діяльність була досить різноманітною: громадські автоінспектори, громадські інспектори дитячих кімнат міліції тощо. Усі вони виконували окремі доручення штатних співробітників міліції: брали участь у перевірці скарг і повідомлень; здійснювали рейди по охороні врожаю; брали участь у заходах по затриманню осіб, які зловживають алкогольними та наркотичними речовинами, їх аналогами й прекурсорами; допомагали затримувати хуліганів та інших адміністративних правопорушників; брали участь у перевірках дотримання паспортного режиму; виявляли дітей і підлітків, котрі займалися бродяжництвом та жебрацтвом; проводили виховну роботу з батьками, які не займалися вихованням дітей, збирали матеріали щодо позбавлення їх батьківських прав; брали участь в акціях з безпеки дорожнього руху тощо;

2.2) громадські помічники слідчих, які виконували окремі доручення, допомагали слідчим при проведенні окремих слідчих дій, особливо при огляді місця події, обшуках тощо;

2.3) громадські помічники прокурорів, які брали участь і виконували окремі доручення штатних прокурорських працівників, допомагали прокуророві при проведенні прийому громадян, а також при здійсненні інших акцій прокурорського нагляду;

2.4) трудові, службові колективи відігравали провідну роль у тому випадку, коли необхідно було приймати рішення про взяття порушника на поруки. Колектив повинен був вживати всіляких заходів щодо виховання й перевиховання таких громадян. Необхідно зазначити, що громадський нагляд за правопорушником міг взяти не тільки колектив, а й окремий громадянин, який користувався повагою й мав заслужений авторитет серед громади.

III. Інші громадські утворення.

3.1) пости й групи сприяння партійно-державному контролю. Свою діяльність вони направляли на розповсюдження передового досвіду,

виявляли факти порушення службової дисципліни, брали участь у рейдах з виявлення розкрадань, службових проступків тощо;

3.2) громадська преса, наприклад, «Комсомольський прожектор», журнал «Крокодил» та ін., завданням яких було висвітлення недоліків у сільському господарстві, на виробництвах, при проведенні агітаційних і розважальних заходів; підняття болючих проблем дефіциту, боротьба з правопорушеннями.

Таким чином, діяльність місцевої громади була насиченою, що сприяло зміцненню правопорядку й запобіганню злочинам.

Розглядаючи участь громадськості у запобіганні злочинам у радянський період, необхідно зупинитися на такому важливому напрямку, як взаємодія правоохоронних органів з органами місцевого самоврядування. Головним ми вважаємо спільну діяльність з координування функцій боротьби зі злочинністю, що виражалось в проведенні спільних нарад по регіонах і здійсненні цієї діяльності в процесі повсякденної роботи. Як вбачається, така діяльність була б корисною для планування й проведення спільних заходів із запобігання злочинам.

Треба визнати, що діяльність громадських організацій з початком 80-х років почала носити формальний характер. Хоча територіальні громади, громадські організації та окремі громадяни брали участь у наданні допомоги правоохоронним органам, проте ця діяльність не була вельми активною і розповсюдженою. Як підкреслюють науковці, «великий досвід безпосередньої участі трудящих в охороні громадського порядку, накопичений за роки радянської влади, поступово втрачав свою актуальність у зв'язку з формалізмом, порушенням принципу добровільності участі тощо. Як наслідок цього, знизилася чисельність добровільних народних дружин та їх активність у боротьбі зі злочинністю, а в деяких регіонах вони зовсім припинили своє існування. Зупинили роботу товариські суди, помітно погіршилась діяльність громадських пунктів охорони правопорядку»¹⁰⁸.

Цьому сприяли багаточисельні політичні, економічні, соціальні, організаційні фактори. На початку 90-х років ХХ ст. СРСР як союзна держава опинилась у глибокій кризі, як соціально-політичній, так і соціально-економічній. Спроби проведення ринкових реформ не давали

¹⁰⁸ Громадськість у запобіганні і протидії злочинності: вітчизняний та міжнародний досвід: монографія / В.В. Голіна, М.Г. Колодяжний, С.С. Шрамко та ін.; за заг. ред. В.В. Голіни, М.Г. Колодяжного. Харків: Право, 2017. С. 28.

позитивного результату, почалося масове зuboжіння населення. Через недофінансування мільйони громадян не отримували заробітної платні. Так звані кроки «перебудови» не тільки не стримали падіння економіки, а й привели суспільство до глибокого розчарування.

Поглибилась криза виконавчої влади та органів місцевого самоврядування. Руйнування СРСР стало реальністю й неминучістю. Усі основні галузі, якими опікувалось місцеве самоврядування, занепали: освіта, охорона здоров'я, благоустрій, житлово-комунальне господарство тощо. На цьому фоні територіальним громадам не вдалося проявити себе творцями реального місцевого самоврядування. По-перше, потрібен був час, щоб населення активно включилося в діяльність з розвитку самоврядування. Такого часу не вистачало, а зневіра суспільства до влади стрімко зростала. По-друге, реальна влада все більше зосереджувалася в глав місцевих адміністрацій. По-третє, центральна виконавча влада сама прагнула послабити ради, створити іншу систему, мало піклуючись про розвиток місцевого самоврядування.

На тлі галопуючого зростання злочинності органи місцевого самоврядування поступово втратили свій реальний представницький характер. Саме в цей час значні владні і ресурсні важелі сконцентрувалися в руках глав місцевих адміністрацій, що призвело до затяжного конфлікту між радами та главами місцевих адміністрацій, особливо в селищах міського типу, містах та районних центрах.

Ми ще раз підкреслюємо, що проведений аналіз участі громадськості в запобіганні злочинам у радянський період виявив не тільки позитивні сторони такої діяльності, а й викрив негативні приклади, яких було немало. Це твердження знайшло відображення і в інших дослідників. Зокрема, В.В. Голіна, М.Г. Колодяжний, С.С. Шрамко та ін. вказують, що «звертаючись до досвіду минулого, необхідно виважено ставитись до досягнень попередників, урахувавши досягнені ними негативні та позитивні результати»¹⁰⁹.

Безумовно, питання щодо особливостей правового регулювання діяльності із запобігання злочинності в СРСР є дуже складними і цікавими, тому мають бути висвітлені в рамках самостійних досліджень. Зараз перед нами постає завдання зосередитись лише на окремих пи-

¹⁰⁹ Громадськість у запобіганні і протидії злочинності: вітчизняний та міжнародний досвід: монографія / В.В. Голіна, М.Г. Колодяжний, С.С. Шрамко та ін.; за заг. ред. В.В. Голіни, М.Г. Колодяжного. Харків: Право, 2017. С. 29.

таннях із запобігання злочинам, що стосуються безпосередньо органів місцевого самоврядування як самостійного суб'єкту запобігання злочинам, а також у частині їх взаємодії із судовими та правоохоронними органами на сучасному етапі.

1.3. Сучасний стан наукової розробки питань запобігання злочинам територіальними громадами та їх уповноваженими органами місцевого самоврядування

Аналізуючи сучасний стан проблем щодо глобального розвитку, можна впевнено стверджувати, що питання запобігання та протидії злочинності в контексті всеохоплюючої інтеграції, займає одне із ключових місць. За даними ООН, злочинність у світі в середньому зростає до 5 % на рік при зростанні чисельності населення на 1 – 1,2 %. При цьому треба мати на увазі, що між офіційно зареєстрованою злочинністю і її реальним рівнем у різних країнах маємо суттєві розбіжності, які вкладаються у співвідношенні 1 : 2 – 1 : 5¹¹⁰.

На сучасному етапі основними напрямками становлення України як демократичної, соціальної, правової держави з ринковою економікою є покращення кількісно-якісних показників її економічного розвитку, ефективне функціонування державного механізму та владних інститутів – його складових, утвердження курсу, спрямованого на забезпечення достатніх матеріальних і духовно-культурних можливостей наших громадян. Безумовно, що вирішення такого роду великомасштабних суспільних проєктів не уявляється можливим без інтенсивного використання методів і засобів запобіжного впливу на процеси дестабілізуючого, руйнівного змісту, які, на жаль, супроводжують процес появи нових державних утворень на політичній карті світу.

У ХХІ ст. створення надійної системи запобігання злочинності має бути одним із пріоритетних напрямків державної політики по забезпеченню безпеки суспільства. Тому вітчизняні й зарубіжні науковці приділяють найбільшу увагу саме питанням запобігання злочинам. Зокрема, окреслені питання знайшли відображення в працях Г. Аванесова, О. Бандурки, В. Батиргарєвої, В. Голіни, В. Гришука, Б. Головкина,

¹¹⁰ Лунеев В.В. Тенденции современной преступности и борьбы с ней в России./ Гос. и право, 2004, № 1, с. 5.

І. Даньшина, С. Денисова, О. Джузи, А. Долгової, В. Ємельянова, В. Емінова, А. Закалюка, О. Кальмана, Н. Крісті, М. Корнієнка, О. Костенка, В. Кудрявцева, Х. Курі, О. Литвака, О. Литвинова, В. Лунєєва, О. Мартиненка, М. Мельника, А. Музики, Дж. Ньюмана, Дж. Рейман, П. Фріса, В. Шакуна та інших дослідників.

На нашу думку, переважним є підхід, за яким виокремлюється роль суспільства в запобіганні злочинам та його відповідальність. Проте, як слушно зазначають Н. Крісті¹¹¹, Дж. Ньюман¹¹², Дж. Рейман¹¹³, Г.Й. Шнайдер,¹¹⁴ у певних випадках суспільство прагне зняти із себе відповідальність за існування злочинності.

Г.А. Аванесов запобігання злочинів подає в двоякому розумінні. У широкому розумінні цього слова, на його думку, запобігання означає «недопущення конкретних злочинів, охорона окремих членів суспільства від учинення ними правопорушень, винних протиправних діянь, що представляють собою злочини». У вузькому розумінні, як аргументує свої положення вчений, «діяльність з виявлення причин злочинів, умов та обставин, які сприяють їх вчиненню, і осіб, які можуть учинити злочин (в силу їх антигромадського спрямування), діяльність з проведеною з ними необхідних запобіжних заходів»¹¹⁵.

Період становлення України як незалежної та самостійної держави характеризується і явищами деструктивного характеру, а саме: підвищеним рівнем злочинності, яка на сучасному етапі становить реальну загрозу національним інтересам. Кризовість суспільства в економічній, політичній, ідеологічній підсистемах життєдіяльності продовжують викликати до життя кількісні та якісні зміни в показниках цього феномену та подальше ускладнення криміногенної ситуації. Існуюча ситуація, безперечно, потребує реалізації добре продуманої стратегії протидії злочинності, на перший план у якій повинні виходити заходи не стільки карального кримінально-правового, як запобіжного впливу, які є більш дієвими, раціональними і гуманними та принесуть, як уявляється, максимально можливий позитивний результат.

¹¹¹ Christie N. Conflicts as Property. Br.j. Crim., 1977. P. 1-19.

¹¹² Newman G. Rhomeini and Criminal Justice : Notes on Crime and Culture/ The Journal Law and Criminology, 1982. V. 73. - № 2. P. 580.

¹¹³ Reiman G. Rich Get Richer and The Poor Get in Prison. N.-Y., 1979. P. VII. P. 22-27.

¹¹⁴ Шнайдер Г.Й. Криминология: Пер. с нем. /Под общ.ред. и с предисл. Л.О.Иванова. Москва: Прогресс – «Универс», 1994. С.216-232.

¹¹⁵ Аванесов Г.А. Криминология. Москва: Академия МВД СССР, 1984. С. 12-13.

Можна констатувати той факт, що загальна теорія запобігання злочинності в нашій державі не отримувала належного їй розвитку та уваги, використовуючи при цьому здобутки ще радянських науковців, найбільш значимі праці яких припадають на 70-80 роки минулого століття. Ситуація кардинально змінюється, починаючи з 2000-х років, із виходом у світ кримінологічних праць, присвячених проблемам запобігання делінквентній поведінці громадян, темам, пов'язаним з економічною та організованою злочинністю, корупцією, злочинністю в сфері використання високих технологій тощо.

Але, на жаль, поки що не доводиться говорити про істотні успіхи на практиці. Проведені останніми роками дослідження показали, що вжиті заходи та профілактичні дії не повною мірою відповідають криміногенній ситуації, що склалась у країні, і тому не можуть привести до корінного підриву основ і бази такого роду кримінальних проявів. Саме тому діяльність органів місцевого самоврядування щодо запобігання злочинам викликає зацікавленість і впевненість у тому, що територіальній громаді необхідно посилювати свою владу, застосовувати її авторитет у протистоянні злочинності.

У навчально-науковій літературі зазвичай констатується, що серед суб'єктів запобігання злочинності важливе місце посідають органи місцевого самоврядування, які за своїми повноваженнями здійснюють організаційно-управлінські функції щодо запобігання злочинності, організують і координують роботу відповідних суб'єктів системи запобігання злочинності, займаються ресурсним забезпеченням, контролюють виконання постанов і рішень вищих органів влади і своїх власних завдань щодо запобігання злочинів на підвідомчій території. Основні форми цієї роботи такі: а) видання в межах своєї компетенції нормативних актів з питань протидії злочинним проявам, організація контролю за їх виконанням; б) безпосереднє здійснення запобіжної роботи через відділи виконкому, підвідомчі установи, підприємства, організації, постійні комісії тощо¹¹⁶.

Місцеве самоврядування згадується також майже в усіх роботах, присвячених питанням запобігання злочинності, практично кожна публікація з цих проблем як щодо окремих видів кримінальних право-

¹¹⁶ Голіна В.В. Запобігання злочинності (теорія і практика): навч. посіб. Харків: Нац. юрид. акад. України, 2011. С. 66.

порушень, так і злочинності в цілому містить згадку про нього. Наприклад, К.С.Босак у результаті дослідження функцій та повноважень суб'єктів кримінологічної профілактики відносить місцеве самоврядування до четвертої групи, ґрунтуючись на традиціях і звичаях їх діяльності в сфері запобігання злочинності¹¹⁷. Н.О. Горб, характеризуючи суспільно небезпечне діяння, передбачене ст. 297 КК України (наруга над могилою), зазначає, що активізація роботи органів місцевого самоврядування щодо впорядкування, благоустрою й охорони місць поховання та місць перебування тіл померлих також сприятиме зниженню рівня злочинності в цій сфері¹¹⁸.

Отож, питання правового стану, тенденцій розвитку системи координації профілактики злочинів на відповідному територіальному рівні постійно привертають до себе увагу. Адже, як відомо, місцеве самоврядування здійснюється територіальною громадою безпосередньо або через органи місцевого самоврядування міста. У 2012 р. було затверджено «Стратегію державної політики розвитку громадянського суспільства в Україні», спрямовану на реалізацію принципів, пріоритетів, завдань у сфері розвитку активності громадянського суспільства. Положення стратегії мали б забезпечити утвердження повноважень громади як гарантії демократичного розвитку держави, запровадження громадського контролю за діяльністю влади, посилення впливу на прийняття суспільно важливих рішень, допомоги в профілактичній діяльності щодо запобігання правопорушенням і злочинам, проведення консультацій із громадськістю з важливих питань життя суспільства. Зазначено, що гармонійне поєднання громадського впливу на прийняття рішень та контролю за діяльністю влади має підвищити рівень суспільної компетентності і довіри до влади, стати гарантією становлення демократії в Україні.

Сьогодні, як ніколи, актуальною є теза про те, що державна політика сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні має бути спрямована на використання можливостей громадянського суспільства, зокрема, щодо забезпечення неконфліктних відносин в етнонаціональній, культурній та конфесійній сферах, соціального міжсектораль-

¹¹⁷ Босак К.С. Традиції та звичаї в системі заходів запобігання злочинності в Україні : дис. ... канд. юрид. наук. Запоріжжя: КПУ, 2015. С. 94-95.

¹¹⁸ Горб Н.О. Наруга над могилою: кримінально-правовий та кримінологічний аналіз : автореф. дис. ... к. ю. н. Київ: Академія адвокатури України, 2006. С.15.

ного партнерства між владою, бізнесом та інститутами громадянського суспільства, створення умов для безпосереднього залучення до підготовки управлінських рішень зацікавлених суспільних груп, що сприятиме забезпеченню в державі суспільної злагоди, соціального миру, сталого розвитку та стабільності¹¹⁹.

Територіальна громада як форма соціальної організації є тим дієвим органом, що дозволяє брати участь у профілактиці злочинності. З розвитком людства діяльність, яка здійснюється в сфері охорони правопорядку, зазнала значних змін. Найважливішою з них є те, що заходи кримінального покарання почали співвідноситися із заходами запобігання злочинам, до того ж у багатьох країнах світу, зокрема й в Україні, цим заходам надають пріоритетне значення¹²⁰.

Нам відомі приклади впливу громади на осіб з нестійкою чи протиправною поведінкою, що дає позитивні зрушення в загальній, спеціально-кримінологічній та індивідуальній профілактиці. Зокрема, це козацькі формування, народні дружини, які здійснюють постійну допомогу в підтриманні громадського порядку.

Разом із тим, серед учених та практиків з інших країн періодично виникає та не вщухає дискусія стосовно того, наскільки сучасні тенденції розвитку інституту місцевого самоврядування відповідають потребам у сфері забезпечення правопорядку. І, до речі, протилежні думки виникають через нерозробленість у теорії державотворення проблематики місцевого самоврядування в цілому. Так, Г.В. Барабашев називав місцеве самоврядування важкою дитиною держави¹²¹, В.І. Фадєєв у зв'язку з цим зазначав, що критики конституційної моделі не враховують перебування місцевого самоврядування лише на початку шляху свого розвитку, що не дозволяє створити швидкий бажаний ефект від його діяльності.

Така ситуація пояснюється несприятливими фінансово-економічними умовами, в яких почались і протікають реформи, неготовність багатьох органів і посадових осіб місцевого самоврядування ефективно ви-

¹¹⁹ Стратегія державної політики розвитку громадянського суспільства в Україні. Затверджена Указом Президента України від 24 березня 2012 року № 212/2012 р. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/212/2012>. Назва з екрану.

¹²⁰ Іванов Ю.Ф., Джужа О.М. Кримінологія: навчальний посібник. Київ: вид-во «Паливода А.В.», 2006. С. 160

¹²¹ Барабашев Г.В. Местное самоуправление. Учебное пособие. Москва: Изд-во Моск. ун-та, 1996. С. 291-292.

користувати свої адміністративні та інші ресурси¹²². Безперечно, усе це впливає на ефективність діяльності місцевого самоврядування загалом, й у напрямі запобігання злочинності, так само. Певні перешкоди створює й невизначеність у розподілі повноважень держави та місцевого самоврядування в цій сфері, правові та організаційно-методичні недоробки, відсутність ефективної позитивної практики. Але усе це не виключає місцеве самоврядування з числа суб'єктів запобіжної діяльності, а також необхідності й можливості теоретичного обґрунтування й практичного вирішення питань удосконалення реалізації вже існуючих організаційно-правових форм місцевого самоврядування та створення нових.

Визначаючи як головне завдання зниження рівня злочинності у кожному населеному пункті чи районі в цілому, Сиваков Ю.Л. пише, що необхідно з урахуванням різноманітності всіх факторів, які впливають на стан правопорядку та громадської безпеки, у кожному конкретному випадку визначати обсяг та зміст завдань реалізація яких дозволить досягнути соціально значущих цілей. При цьому в якості основних (загальних) завдань, однозначно слід передбачати:

- створення системи соціальної профілактики правопорушень, спрямованої, перш за все, на активізацію протидії пияцтву, алкоголізму, наркоманії, злочинності неповнолітніх, незаконній міграції, а також на ресоціалізацію осіб, звільнених з місць позбавлення волі;

- зниження правового нігілізму населення, створення системи стиmulів для ведення законослухняного способу життя;

- виявлення та усунення умов, які сприяють вчиненню правопорушень;

- удосконалення нормативної бази з питань профілактики правопорушень на місцевому та регіональному рівнях;

- залучення до процесу профілактики злочинності всіх органів місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання, максимально використовуючи при цьому потенціал колективних та індивідуальних органів територіального місцевого самоврядування.

Органи місцевого управління і самоврядування, що належать до районної, міської і сільської ланок, а також ті, що утворюються за місцем

¹²² Фадеєв В. И. Право органов местного самоуправления на обращение в Конституционный Суд Российской Федерации / В. И. Фадеєв. Lex Russica [Текст]: науч. тр. Моск. гос. юрид. акад. / гл. ред. О. Е. Кутафин, ред. кол.: В. В. Блажеев, И. М. Мацкевич, отв. ред. Г. А. Есаков. Москва : Проспект, 2004. № 3. - С. 689-703. С. 691

проживання населення і розташування об'єктів профілактичного впливу, повинні органічно вписуватися в систему суб'єктів профілактики правопорушень. Саме вони можуть забезпечити максимальну доступність профілактичного впливу, дієвість заходів впливу, їх достатність, адекватність і комплексність, індивідуальний підхід у роботі з людьми на основі єдності соціального контролю і надання їм допомоги. Органи місцевої влади при цьому підтримують і заохочують діяльність організацій, установ і підприємств усіх форм власності з відродження традиційних і створення нових громадських структур профілактичної спрямованості, участі в профілактиці правопорушень, стимулюють формування системи громадських об'єднань, які створюються на добровільній основі для: безпосередньої участі в профілактиці правопорушень; охорони людей і захисту їх життя, здоров'я, честі і гідності; охорони приміщень і захисту власності; охорони правопорядку; розробки рекомендацій, консультування громадян, надання їм іншої допомоги; надання підтримки особам, які постраждали від правопорушень; поширення знань про прийоми і способи самозахисту, навчання громадян цим прийомам, а також правилам взаємодії з правоохоронними органами; здійснення громадського контролю за діяльністю державних органів із забезпечення безпеки населення, захист прав і інтересів осіб, які постраждали від правопорушень. При цьому до основних функцій місцевого самоврядування автор відносить:

1. Визначення (конкретизація) пріоритетних напрямів, цілей і завдань профілактики правопорушень з урахуванням особливостей кожної території (населеного пункту) і наявної криміногенної ситуації.

2. Планування на основі висновків із ситуаційного аналізу конкретних заходів, які будуть реалізовуватись органами територіального громадського самоврядування, суб'єктами господарювання на даній території у взаємодії з органами внутрішніх справ.

3. Розробка відповідних рекомендацій, а при необхідності і нормативних правових актів локальної або регіональної дії.

4. Проведення навчально-методичної роботи з особами, які здатні взяти на себе провідну роль у діяльності органів територіального громадського самоврядування з профілактики правопорушень.

5. Координація діяльності органів територіального громадського самоврядування, а при необхідності і безпосереднє керівництво їх роботою з профілактики правопорушень.

6. Вишукування можливостей щодо матеріального та технічного забезпечення діяльності органів територіального громадського самоврядування з профілактики правопорушень.

7. Організація роботи з обміну досвідом профілактичної роботи колективних та одноосібних органів територіального громадського самоврядування¹²³.

Тож у протидії злочинності в широкому розумінні беруть участь органи державної влади, органи місцевого самоврядування, судові органи та правоохоронні органи та організації, для яких запобігання злочинності та окремим злочинним проявам виступають одним із напрямів діяльності, хоча й не основним. Як відзначають О. М. Бандурка та О. М. Литвинов, здебільшого вказана діяльність здійснюється переважно більшістю названих органів або організацій «супутньо» в процесі вирішення більш загальних питань. Лише для порівняно невеликої частини цих суб'єктів, які реалізують спеціальні цілі і завдання протидії злочинності, наділені відповідними правами і обов'язками з впливу на ті або інші кримінальні фактори і у зв'язку з цим здійснюють відповідне інформаційне, методичне, ресурсне, кадрове забезпечення, вказана діяльність є спеціально обумовленою¹²⁴. Р. С. Веприцький зауважує, що в практичній діяльності суб'єктів протидії злочинності, зокрема органів виконавчої влади і місцевого самоврядування, запобіжні заходи не діляться на першочергові і другорядні, а, як правило, викладаються одночасно і комплексно, що автор стверджує, виходячи із власного досвіду керівника адміністрації великого району в м. Харкові¹²⁵.

Т. А. Денисова посилалась у своїх роботах на визначальну роль самоврядування в профілактиці злочинності неповнолітніх, бо саме воно реалізує державну політику в сфері забезпечення та охорони прав дітей на місцевому рівні, спираючись при цьому на надані або делеговані повноваження та застосовуючи важелі адміністративного, економічного, соціального та іншого характеру. Так, до повноважень

¹²³ Сиваков Ю.Л. Общественное управление и самоуправление в системе предупреждения преступности на местном уровне. Управление в социальных и экономических системах : м-лы XVII Международной научно-практической конференции (2-6 июня 2008 г., г. Минск) / Минский ин-т управления ; редкол.: Н.В. Суша [и др.]. Минск, 2008. С. 24–26.

¹²⁴ Бандурка О. М., Литвинов О.М. Протидія злочинності та профілактика злочинів: монографія: МВ-України, Харків, нац. ун-твнутр. справ. Харків : ХНУВС, 2011. С. 80.

¹²⁵ Веприцький Р.С. Об'єкти та суб'єкти протидії злочинності. Право і безпека : науковий журнал. Харків: ХНУВС, 2014. № 2 (53). С. 93.

у сфері забезпечення законності, правопорядку, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян відноситься утворення комісій у справах неповнолітніх та спостережної і спрямування діяльності останніх. Поставлені перед названими службами завдання головним чином зводяться до реалізації державної політики щодо забезпечення належного правового, соціального захисту неповнолітніх, гарантування їх нормального розвитку та попередження вчинення ними правопорушень на місцевому рівні. І, звісна річ, належне функціонування цього інституту та виконання покладених на нього завдань можливе тільки за умови координації зусиль усього економічного, соціального та іншого потенціалу конкретного регіону. Саме на цьому необхідному факторі і наголошується при визначенні основних завдань та пріоритетних напрямків роботи зазначеної служби як виконавчого органу міської ради¹²⁶. Подібним чином має відбуватися й залучення до запобіжної діяльності органів місцевого самоврядування та територіальної громади. Саме від них, переважно, і залежить ефективність впливу на злочинність у відповідній місцевості.

Як відомо, запобігання злочинам здійснюється в двох основних напрямках: шляхом профілактики ще не вчинених злочинів і шляхом застосування покарання до осіб, що вже вчинили злочини. Заборона кримінальним законом певних діянь та встановлення покарання за їх вчинення, безумовно, здійснює стримуючий вплив на злочинність. Але кримінально-правовий вплив не відіграє головної ролі в боротьбі зі злочинністю. Покарання - це лише один із заходів, за допомогою яких держава впливає на злочинців, але міра далеко не основна, така, що застосовується лише тоді, коли злочин не вдалося попередити. Тим більше і досвід нашої країни, і світовий досвід свідчать про те, що невідворотність та неминучість покарання, а тим більше його жорстокість, ніколи повною мірою не сприяли зниженню злочинності. Більш раціональними напрямками боротьби зі злочинністю є її запобігання та профілактика. Спеціальними суб'єктами запобігання злочинності традиційно виступають правоохоронні органи, а серед них, у першу чергу, органи внутрішніх справ. Слід зазначити, що останнім часом їх діяльність спрямована, в основному, на припинення підготовлюваних та

¹²⁶ Денисова Т.А. Місцева влада та попередження злочинності неповнолітніх. *Вісник Запорізького державного університету* : Юридичні науки. Запоріжжя : Запорізьк. держ. ун-т, 2003. С. 135-139.

розкриття вже скоєних злочинів, про що нами буде зазначено окремо. А враховуючи, що рівень злочинності в Україні досить високий і значна кількість громадян для задоволення своїх потреб обирають варіант злочинної поведінки, вони працюють не на запобігання злочинності, а на реагування на вчинені злочини. Саме тому, на думку О. В. Лисоєда, такий напрямок, як профілактика злочинності якраз і повинні очолити органи місцевого самоврядування¹²⁷.

Чинний Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні», на думку названого вченого, на жаль, не повною мірою відбив принципи та ідеї місцевого самоврядування, за яким цей інститут розвивається в світі, у зв'язку з чим повноваження органів місцевого самоврядування були звужені, у тому числі й у питаннях попередження злочинності. Аналіз ст. ст. 26, 38 Закону, де визначені повноваження органів місцевого самоврядування щодо забезпечення законності, правопорядку, охорони прав і свобод громадян, показує, що повноваження мають, в основному, поверхневий, неконкретний характер (типу «сприяти», «вирішувати у відповідності з законом», «заслуховувати звіти» і т.д.). Хоча деякі повноваження цілком реальні і здійсненні. Наприклад, створення муніципальної міліції, комісій з питань боротьби зі злочинністю, а також за умови внесення змін у спеціальне законодавство про міліцію, бюджетне, фінансове, податкове тощо. У підсумку проведений аналіз дозволив О. В. Лисоєду дійти висновку, що органи місцевого самоврядування можуть і повинні бути активними суб'єктами запобігання злочинності в своєму місті (регіоні). Від держави вимагається лише розширення їх прав і повноважень у цій сфері, від органів місцевого самоврядування - реальне фінансування і реальне виконання заходів попереджувального впливу¹²⁸. Особливо актуальним це посилення стає в умовах децентралізації, яка впроваджується нині в Україні. Тож на підставі проведених досліджень існує можливість запропонувати нові та доцільні форми реалізації місцевим самоврядуванням функцій щодо запобігання злочинності у відповідному регіоні.

До речі, децентралізація функцій з охорони публічного порядку тією чи іншою мірою притаманна майже всім західноєвропейським

¹²⁷ Лисоєд А. В. Роль і місце органів місцевого самоуправління в предупрежденні преступности // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. - № 456. - С. 253-256.

¹²⁸ Лисоєд А. В. Роль і місце органів місцевого самоуправління в предупрежденні преступности // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. - № 456. - С. 253-256.

державам. Ще А. Торквіль і П.Ж. Прудон бачили в розширенні повноважень місцевих представницьких органів «не лише цінну протидію тенденції до уніформації суспільства», «заслон на шляху до всевладдя держави», а й «засіб захисту інтересів індивідів». Багато сучасних західних юристів висловлюють думку про те, що надмірна централізація негативно позначається на діяльності органів влади. Так, відомий французький правознавець І. Люшер справедливо вважає, що «в рішенні, яке приймається на загальнонаціональному рівні, не враховуються багато місцевих факторів, і тому воно не відповідає реальності та інтересам громадян, які надають перевагу мати справу з обраними особами, аніж з безликими державними установами»¹²⁹. Виходячи з подібних посилань, боротьба з правопорушеннями, а відповідно й управління поліцейськими силами справедливо розглядаються в Західній Європі як обов'язок не лише державної, а й регіональної влади. Крім того, такий стан обумовлений і економічним фактором. Розподіл витрат на поліцію між урядом і місцевою владою, безумовно, сприяє економії і раціоналізації використання бюджетів тієї чи іншої сторони. Аналізуючи процес еволюції поліцейських організацій в Західній Європі, фахівці зауважують, що загалом це відбувалося в умовах боротьби тенденцій централізації та децентралізації в сфері державного управління на фоні розповсюдження ліберальних поглядів на роль поліції в забезпеченні правопорядку¹³⁰.

Однак визнання місцевого самоврядування одним з ключових суб'єктів запобіжної й профілактичної діяльності не стало поштовхом для поглиблення наукових розвідок. До 2010 р. в Україні не існувало жодної монографічної праці, яка б стосувалась суто питань запобігання злочинам органами місцевого самоврядування, незважаючи на особливу актуальність цієї тематики в зв'язку із запровадженням децентралізації, зміни підходів у організації роботи місцевого самоврядування, поглиблення економічної кризи, проведення антитерористичної операції на сході України, що, між іншим, негативно впливає й на рівень злочинності в країні. По суті, роботами, дотичними до проблеми, що розглядається, стали монографії А. Р. Лещуха «Діяльність органів

¹²⁹ Губанов А.В. Полиция государств Западной Европы: основные черты организации и деятельности: [учеб. пособие]. Москва: ВНИИ МВД СССР, 1990. С. 27

¹³⁰ Когут Я. М. Організація системи охорони громадського порядку поліцією європейських країн. Науковий вісник. Львів, 2009. Вип. 1. С. 310-317.

місцевого самоврядування у сфері профілактики адміністративних правопорушень: організаційно-правове забезпечення» (2012р.)¹³¹ та Назара Ю.С. «Взаємодія органів внутрішніх справ із місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування у профілактиці адміністративних правопорушень» (2012р.)¹³².

У першому дослідженні запропоновано принципово нове вирішення наукових і практичних проблем, що виявляється в науковому обґрунтуванні та розвитку концептуальних засад правового статусу та діяльності органів місцевого самоврядування як самостійних, повноцінних суб'єктів системи профілактики адміністративних правопорушень у державі та суспільстві. Указана проблема раніше також не досліджувалася, оскільки до початку 90-х рр. місцеві ради та їхні органи мали статус державних органів. Тому предметом уваги вчених і практиків у різних галузях юридичної науки були окремі питання організації профілактичної діяльності місцевих органів державного управління винятково в такому статусі. Сьогодні держава передбачає та закріплює на законодавчому рівні в профільному законі про місцеве самоврядування та в галузевих законах окремі завдання, функції та повноваження органів місцевого самоврядування стосовно прийняття обов'язкових до виконання на відповідній території актів у сфері профілактики адміністративних правопорушень, усунення причин та умов, що сприяють їх учиненню. Однак така діяльність держави має несистемний характер, що не дозволяє повноцінно реалізовувати свої можливості в сфері профілактики органам місцевого самоврядування¹³³.

Автор другого дослідження наголошує, що необхідно або за допомогою відповідного місцевого правового акта, або за допомогою адміністративного договору між територіальними ОВС та іншими місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування визначити перелік та порядок передання інформації, яка має значення для профілактичної діяльності відповідних суб'єктів. Одним із ефективних механізмів покращення взаємодії органів внутрішніх справ

¹³¹ Лещух А.Р. Діяльність органів місцевого самоврядування у сфері профілактики адміністративних правопорушень: організаційно-правове забезпечення: монографія. Львів: ЛьвДУВС, 2012. 292 с.

¹³² Назар Ю.С. Взаємодія органів внутрішніх справ із місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування у профілактиці адміністративних правопорушень: монографія. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. 160 с.

¹³³ Лещух А.Р. Діяльність органів місцевого самоврядування у сфері профілактики адміністративних правопорушень: організаційно-правове забезпечення: монографія. Львів: ЛьвДУВС, 2012. С. 218.

з органами місцевого самоврядування та місцевими органами виконавчої влади в профілактиці правопорушень у сучасних умовах має стати договір про взаємодію. Актуальними є теоретичні дослідження зазначеної форми взаємодії в профілактиці правопорушень та рекомендації щодо її застосування територіальними органами внутрішніх справ у окремих напрямках попереджувальної діяльності. Доцільним видається налагодження активної співпраці співробітників ОВС із представниками органів місцевого самоврядування та місцевих органів виконавчої влади в профілактиці правопорушень за допомогою різноманітних організаційних форм взаємодії (участь у роботі координаційних органів, участь та безпосереднє проведення координаційних нарад тощо). При цьому необхідно, крім кількісних показників такої взаємодії, враховувати якісні – результат проведення організаційного заходу для узгодження діяльності суб'єктів та його вплив на стан деліктності¹³⁴.

В інших країнах проблемам ролі місцевого самоврядування в запобіганні злочинності присвячено також незначне кількість робіт, аналіз яких вказує на тотожність наявних проблем у цій сфері, що дозволяє запозичити прогресивні напрацювання вчених. Так, Т. В. Міфтіна констатує, що найнеобхіднішою низовою ланкою в сфері запобігання суспільно небезпечних посягань є звичайні люди, жителі міст, сіл, інших поселень. На жаль, у даний час вони виявилися відірваними (в силу об'єктивних і суб'єктивних причин) від вирішення проблеми забезпечення власної захищеності, незважаючи на існування досить розвиненої системи органів місцевого самоврядування, покликаної реалізовувати гарантії громадської безпеки громадян, які проживають на ввіреній їм території. Між тим, принципи місцевого самоврядування, що складаються в самостійне володіння, користування і розпорядження муніципальною власністю, затвердження місцевих бюджетів, установлення податків і зборів, вирішення населенням питань місцевого значення, організаційне відокремлення, різноманіття форм здійснення місцевого самоврядування, урахування думки населення при прийнятті рішень, дотримання законності і гласності, колегіальності і єдиноначальності в системі органів, що

¹³⁴ Назар Ю.С. Взаємодія органів внутрішніх справ із місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування у профілактиці адміністративних правопорушень: монографія. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. С. 136-137.

представляють владу народу, взаємодія з державою, і, нарешті, дотримання прав і свобод людини і громадянина як не можна краще відповідають роботі з організації та функціонування ефективної «народної» системи запобігання злочинності. Дослідниця зазначає, що питання боротьби зі злочинністю тісно пов'язані з проблемами соціально-економічного характеру, однак багато місцевих суб'єктів ще не в змозі створювати і розвивати необхідні для їх життєдіяльності органи і служби, що здійснюють безпосередній вплив на становлення і зміцнення муніципальних правоохоронних органів. Тому особливий акцент у цій ситуації слід все ж таки робити на активність громадян, їх бажання і волю у виявленні, припиненні і профілактиці злочинних посягань. Це пов'язано з тим, що їхня допомога - економічно «дешевий» і ефективний спосіб боротьби зі злочинністю, значення якого в цих умовах важко переоцінити¹³⁵.

Т.В. Міфтіна стверджує, що нині назріла потреба часткової децентралізації державної функції забезпечення кримінологічної безпеки населення, що полягає в передачі окремих повноважень від держави до самоврядування. Концепція самостійного здійснення функції по забезпеченню кримінологічної безпеки органами місцевого самоврядування включає в себе два головних етапи: а) найближча перспектива - реформування міліції громадської безпеки шляхом повного підпорядкування її органам місцевого самоврядування, б) віддалена перспектива: створення муніципальних правоохоронних органів, які підпорядковуються органам місцевого самоврядування. У сучасних умовах також необхідною є активна пропагандистська робота з розвитку територіальних форм самоврядування, суспільних об'єднань громадян за місцем проживання). Відсутність тісного взаємозв'язку правоохоронних органів з населенням, як і громадянської ініціативи громадян у сфері захисту від злочинних посягань, – найважливіший негативний фактор протидії ефективній боротьбі зі злочинністю¹³⁶.

Зроблені висновки ілюструють і стан запобіжної діяльності органів місцевого самоврядування щодо злочинності. Визначаючи визначальну роль у цьому процесі місцевого самоврядування, науковці та прак-

¹³⁵ Мифтина Т.В. Предупреждение преступности органами местного самоуправления: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Рязань : РА ФСИН России, 2007. 26 с.

¹³⁶ Мифтина Т.В. Предупреждение преступлений органами местного самоуправления : монография. Рязань : Академия ФСИН России, 2010. 144 с.

тичні працівники жодним чином не переймаються потребою в проведенні досліджень за названою тематикою, не надають аргументованих пропозицій щодо її організації.

Недосконалою, відповідно, є й діяльність щодо визначення базових засад участі місцевого самоврядування в процесі запобігання злочинності. Як справедливо зазначає з цього приводу Х. П. Ярмакі, якщо багаторічною практикою діяльності органів внутрішніх справ напрацьовані форми та методи роботи з членами правоохоронних громадських формувань і така робота проводиться, то місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування, в силу об'єктивних обставин, не повністю використовують надані їм можливості¹³⁷. Інші фахівці констатують, що роль організуючого і координуючого центру законодавець відводить саме органам місцевого самоврядування та місцевим державним адміністраціям, усуваючи при цьому прогалини законодавства, які погіршували якість забезпечення правопорядку і законності серед населення. Прогалини у визначенні правового статусу органів місцевого самоврядування також створюють проблеми в налагодженні взаємодії з органами внутрішніх справ у сфері профілактики правопорушень¹³⁸.

Дослідження, проведене П.С. Покатаєвим, дає підстави для висновку про необхідність посилення співпраці органів місцевого самоврядування, громадськості та правоохоронних органів у сфері охорони громадського порядку та сприяння безпеці на відповідній території; запобігання й припинення злочинів та інших правопорушень; охорона прав і свобод людини. Для досягнення такої мети доведено необхідність розробки та прийняття законопроекту щодо створення муніципальної міліції з чітким розмежуванням функцій між цим органом і міністерством внутрішніх справ, який би забезпечував посилення співпраці органів місцевого самоврядування з громадськістю у сфері охорони громадського порядку¹³⁹. При цьому слід підтримати тезу й

¹³⁷ Ярмакі Х.П. Проблемы организационно-правовых форм основ общественных формирований по охране общественного порядка. Х.П. Ярмакі, Е.Н. Рудой. Проблемы взаиморозуміння ОВС з населенням: мат. міжвуз. курсантської (студентської) наук.-практ. конф. Донецьк, 26.10.2001 р. Донецьк: ДІВС, 2002. С. 137.

¹³⁸ Назар Ю.С. Взаємодія органів внутрішніх справ із місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування у профілактиці адміністративних правопорушень: монографія. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. С. 4-5.

¹³⁹ Покатаєв П.С. Роль органів місцевого самоврядування у залученні громадськості до сфери охорони громадського порядку. Право та державне управління. 2012. № 1. С. 159-163.

стосовно того, що система місцевого самоврядування в Україні потребує докорінних змін, що викликано суттєвими суперечностями та проблемами в його нормативно-правовому, матеріально-фінансовому, організаційному й інформаційному забезпеченні, а конституційно визначений суб'єкт місцевого самоврядування – територіальна громада – протягом тривалого часу ще не набув свого дійсного статусу. Усе це свідчить про недосконалість сучасної державної політики розвитку місцевого самоврядування, яка має включати інтереси держави, територіальної громади й окремої людини. Становлення та розвиток місцевого самоврядування в Україні суттєво гальмується впливом значної кількості об'єктивних і суб'єктивних чинників політичного, правового, економічного та психологічного характеру. Насамперед, це відсутність дієздатного суб'єкта місцевого самоврядування – самодостатньої територіальної громади, яка б володіла необхідними матеріальними й фінансовими ресурсами, мала надійні внутрішні джерела наповнення місцевого бюджету, та дієвого контролю, який би давав змогу впливати на всі сфери суспільного життя¹⁴⁰. Лише за умови комплексного підходу до перетворення основних засад і практики реалізації місцевим самоврядуванням покладених функцій і завдань можливо забезпечити ефективність його запобіжної діяльності.

Ускладнення криміногенної ситуації в Україні обумовлює необхідність подальших пошуків більш ефективних заходів запобігання злочинності. Одним із перспективних напрямків кримінологічних досліджень може виявитися вдосконалення вітчизняної системи запобігання злочинності та участі територіальних громад у такій діяльності на основі отриманих комплексних знань про закономірності функціонування та детермінації регіональної злочинності. А.М. Бабенко було доведено, що цінність кримінологічного дослідження регіональної злочинності полягає не в механічному описуванні показників кримінальної статистики, а у виявленні її закономірностей для того, щоб на регіональному рівні застосовувати відповідні запобіжні заходи. Визначаючи роль громадськості в запобіганні регіональній злочинності, науковець зробив певні узагальнення та висновки, зокрема: «криміногенний простір України підпорядковується закономірностям розподілу п'яти кла-

¹⁴⁰ Покатаєв П. С. Теоретичні основи здійснення контролю в системі органів місцевого самоврядування в Україні: автореф. дис. ... д-ра наук з держ. упр. Запоріжжя: КПУ, 2013. С. 37

сів регіонів на три укрупнені зони. У зону негативної кримінологічної групи входили регіони з дуже високою: та високою кримінальною враженістю територій; перехідну зону утворюють регіони із середнім рівнем кримінальної враженості; позитивну складають регіони з помірною та низькою кримінальною враженістю територій. Зона негативної кримінологічної групи поділялася на дві самостійні підгрупи: а) звичайного та б) екстремально-критичного типу з ознаками кримінологічного колапсу (Донецька та Луганська області). Доведено стабільність і взаємозалежність кримінологічних груп регіонів. Констатовано, що закономірності проявляються не лише в інтенсивності злочинності (злочинної активності) та окремих її видів, а й у структурному розподілі злочинності між регіонами. Установлено залежність стану злочинності від соціально-економічного профілю регіону (промислові, промислово-аграрні, аграрно-промислові, аграрні) та рівня урбанізації (високий, середній, низький). З'ясовано, що значення класифікації територій за рівнем кримінальної враженості полягає в можливості отримати правоохоронними органами України узагальненої інформації про регіональні закономірності злочинності, що обумовлено стійкими об'єктивно і суб'єктивно сформованими детермінаційними факторами та прорахунками в роботі правоохоронних органів»¹⁴¹. На основі отриманих висновків автор акцентує увагу на необхідності взаємодії територіальної громади та правоохоронних органів у запобіганні злочинам.

Розглядаючи кримінологічне забезпечення протидії злочинності в Україні, В.М. Бесчасний побічно звертає увагу на необхідність співпраці з громадою. Зокрема, він указує, що для вдосконалення організаційного забезпечення протидії злочинності необхідно «налагодження зв'язків взаємодії із громадськістю з метою постійного обміну інформацією про стан злочинності та фонових явищ (як шляхом безпосередньої комунікації, так і за допомогою засобів зв'язку, «гарячих ліній», інтерактивних ресурсів мережі Інтернет»¹⁴².

Вагомий внесок у розробку проблем запобігання злочинності взагалі та участі громадськості, зокрема, внесли О.М. Бандурка, Л.М. Давиденко та О.М. Литвинов. У окремих статтях та монографіях вони

¹⁴¹ Бабенко А.М. Регіональна злочинність в Україні: закономірності, детермінація та запобігання: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Харків: ХНУВС, 2015. С. 26-27.

¹⁴² Бесчасний В.М. Кримінологічне забезпечення протидії злочинності в Україні: монографія. Харків: Вспрві, 2017. С. 194.

розглядають проблеми аналізу методологічних засад та практики функціонування соціально-правового механізму протидії злочинності, визначення шляхів його вдосконалення – від загальних проблем визначення коріння злочинності¹⁴³ до встановлення змісту, основних напрямків, системи, складу, особливостей та значення окремих статичних та динамічних елементів діяльності з протидії злочинності. У теоретичних працях учених розкрито сутність соціально-правового механізму протидії злочинності, його відмінності від суміжних категорій та правових феноменів. Практично в кожній праці приділяється увага аналізу сучасному стану правового забезпечення протидії злочинності та окреслюються напрямки вдосконалення на перспективу^{144; 145; 146; 147; 148; 149; 150; 151} тощо.

Необхідно відзначити, що О.М. Бандурка розглядає не тільки позитивні моменти залучення громадськості до запобігання злочинам, а й розкриває феноменологію й закономірності стихійної масової поведінки натовпу. У своїй праці «Власть толпы»¹⁵² учений досліджує феномен реальної влади, можливості маніпулювання натовпом. Однак, незважаючи на сьогоденні негаразди, він упевнений, що лише спільними діями суспільства та держави можна досягти позитивних зрушень у нашій країні. Відтак, О.М. Бандурка вказує: «Неотъемлемым признаком гражданского общества, к которому стремится суверенная и независимая демократическая Украина, есть развитие, вместе с государственными структурами, массовых движений, партий, обществ, объединений раз-

¹⁴³ Бандурка О.М. Тисячоліття злочинності в Україні: монографія. Харків: Золота миля, 2015. 640 с.

¹⁴⁴ Бандурка О.М., Литвинов О.М. Парадокси протидії злочинності. Харків: Вісник Кримінологічної асоціації України, 2013. № 3. С. 83-90.

¹⁴⁵ Бандурка О.М., Литвинов О.М. Система протидії злочинності: поняття та сутність. Харків: Вісник Кримінологічної асоціації України, 2015. № 2. С. 168-177.

¹⁴⁶ Литвинов О.М. Соціально-правовий механізм протидії злочинності в Україні: Монографія. Харків: Вид-во Харк. нац. ун-ту внутр. справ, 2008. 446 с.

¹⁴⁷ Быргэу М.М., Литвинов А.Н. Опыт системного исследования профилактики преступления: монография. Москва: ЮРКНИГА, 2004. 160 с.

¹⁴⁸ Бандурка А.М., Давыденко Л.М. Преступность в Украине: причины и противодействие: Монография. Харьков: Гос. спец. изд-во «Основа», 2003. 368 с.

¹⁴⁹ Бандурка А.М., Давыденко Л.М. Противодействие преступности: война терминов, понятие, общая характеристика. Право і безпека. 2004. № 3. С. 7-11.

¹⁵⁰ Литвинов О.М. Соціально-правовий механізм протидії злочинності в Україні: Монографія. Харків: Вид-во Харк. нац. ун-ту внутр. справ, 2008. 446с.

¹⁵¹ Литвинов О.М. Сучасні проблеми управління профілактикою злочинів: Монографія. Херсон: «Олді-плюс», 2003. 312 с.

¹⁵² Бандурка А.М. Власть толпы. Харьков: Золотая миля, 2017. 312.

ных по убеждениям и интересам... Население все более склоняется к приоритетности прав и свобод человека, которые есть главной основой Конституции Украины. Общество становится более демократичным, открытым, население активно не воспринимает произвол со стороны органов государственной власти, отстаивая свои права как в судах Украины, Европейском суде по правам человека, так и выражает свое несогласие с существующими порядками в массовых акциях протеста, в выступлениях в средствах массовой информации... Общество поддерживает предложения о децентрализации государственной власти, передачи больше полномочий на места, что дает возможность усилить гражданский контроль над деятельностью органов власти, приблизив власть к народу, наладить взаимодействие органов власти с общественностью на основе согласования их позиций, взаимопонимания, согласованной работы, партнерских отношений»¹⁵³. Без сумніву, остання теза є ключовою, оскільки взаємодія та дійсно партнерські відносини між суспільством і владою, можливість територіальних громад вирішувати якомога більше питань для власної громади буде сприяти лише об'єднанню нашої держави.

Значною подією для наукової спільноти стало видання двох монографій Харківської юридичної школи, а саме : «Громадськість у запобіганні і протидії злочинності: вітчизняний та міжнародний досвід»¹⁵⁴ та «Сучасний зарубіжний досвід громадського впливу на злочинність»¹⁵⁵.

Першу монографію присвячено комплексному дослідженню теоретичних і прикладних проблем участі української громадськості в запобіганні злочинності, в основу якої покладено ретроспективний аналіз використання громадських об'єднань у запобіганні і протидії злочинності в Україні, а також нормативне забезпечення залучення громадськості. Автори розглядають сучасний стан залучення громадськості до запобігання і протидії злочинності, кількісно-якісні показники оцінки ефективності діяльності громадських формувань та окреслюють основні напрями діяльності громадськості щодо запобігання та протидії злочинності в Україні. Починаючи з передмови, науковці зазначають

¹⁵³ Бандурка А.М. Власть толпы. Харьков: Золотая миля, 2017. С. 238-239.

¹⁵⁴ Громадськість у запобіганні і протидії злочинності: вітчизняний та міжнародний досвід: монографія / В.В. Голіна, М.Г. Колодяжний, С.С. Шрамко та ін.; за заг. ред. В.В. Голіни, М.Г. Колодяжного. Харків: Право, 2017. 284 с.

¹⁵⁵ Колодяжний М.Г. Сучасний зарубіжний досвід громадського впливу на злочинність: монографія / За ред. В.В. Голіни. Харків: Право, 2017. 252 с.

важливість і роль громадськості, її співпрацю з правоохоронними органами в запобіганні і протидії злочинності. Вони підкреслюють: «Необхідність участі ролі громадських інституцій у запобіганні злочинності вже стало своєрідною аксіомою. Тому переоцінити цю участь дійсно важко. До того ж індикатором ефективності запобігання злочинності є, з одного боку, уповільнення темпів зростання кількості злочинів, стабілізація чи зниження рівня злочинності, а з другого, – відчутне підвищення соціально-профілактичної активності населення»¹⁵⁶.

Наведене лише підтверджує необхідність максимального посилення ролі місцевого самоврядування в запобіганні злочинності.

Друга монографія присвячена вивченню сучасного стану та основних форм громадського впливу на злочинність у низці країн світу, зокрема, країн-членів Європейського Союзу, Великої Британії, Ізраїлю, США, СНД, Латинської Америки, Японії. Підкреслено, що дослідження «сучасного прогресивного зарубіжного досвіду громадського впливу на злочинність саме в таких країнах ..., зумовлено тим, що вони є цивілізованими демократичними державами з розвинутою ринковою економікою, високим ступенем захисту прав громадян, усталеною правозастосовною практикою, відзначаються потужними науковими розробками новітньої стратегії запобігання злочинності»¹⁵⁷.

У рамках дослідження кримінологічного пізнання участі територіальних громад у запобіганні злочинам нами це питання розглядається різні рівні цієї роботи, починаючи з висвітлення філософсько-правових поглядів на участь суспільства в запобіганні злочинам, досвіду участі громадськості в запобіганні злочинам в радянський період та до сучасного стану наукової розробки питань запобігання злочинам територіальними громадами та їх уповноваженими органами місцевого самоврядування. Не можна сказати, що ці питання залишалися поза увагою наукової спільноти. Проте, проблем удосконалення соціально-правового механізму взаємодії територіальної громади та владних структур більше ніж достатньо. Незважаючи на проведені наукові розробки, раціональні міркування всіх згаданих у цьому підрозділі фахівців, ми

¹⁵⁶ Громадськість у запобіганні і протидії злочинності: вітчизняний та міжнародний досвід: монографія / В.В. Голіна, М.Г. Колодяжний, С.С. Шрамко та ін.; за заг. ред. В.В. Голіни, М.Г. Колодяжного. Харків: Право, 2017. С. 5.

¹⁵⁷ Колодяжний М.Г. Сучасний зарубіжний досвід громадського впливу на злочинність: монографія / За ред. В.В. Голіни. Харків: Право, 2017. С. 6-7.

можемо констатувати, що питання участі саме територіальної громади в запобіганні злочинам залишаються малодослідженими, а потенціал громади – до кінця не вичерпаний. На жаль, з наведеного не випливає чіткого алгоритму та форм участі територіальної громади та органів місцевого самоврядування в запобіганні злочинам, а також уявлення про їх роль у цьому процесі.

Україна має багатовіковий досвід запобігання злочинам, захисту прав, свобод, честі і гідності своїх громадян, і не скористатися ним було б помилковим. Як зазначав Г. Дж. Берман, це, зрозуміло, не означає, що вивчення минулого врятує суспільство. Суспільство невідвратно рухається в майбутнє. Але воно робить це ніби ззаду наперед, звернувши свій погляд у минуле. Теж саме сказав Олівер Кромвель: «Ніколи людина не досягає такого високого спадку, як коли вона не знає, куди йде»¹⁵⁸. Він розумів революційне значення поваги до традицій в епоху кризи

Звичайно, від того, який зміст включається у те або інше наукове поняття, категорію, та від точного окреслення їх меж та сфери застосування залежить визначення компетенції посадових осіб органів місцевого самоврядування та територіальної громади. Не розуміючи змісту та значення запобіжної діяльності того або іншого суб'єкта, фактично неможливо ефективно його запроваджувати, тому наше дослідження й спрямовується на заповнення окреслених прогалін.

¹⁵⁸ Harold J. Berman. Law and REVOLUTION. The Formation of the Western Legal Tradition. Cambridge, Massachusetts and London. England, 1998. P 55.

РОЗДІЛ 2.

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПИТАННЯ КРИМІНОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД ЯК СУБ'ЄКТУ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ

2.1. Поняття «територіальна громада», «об'єднання громадян місцевих громад», «органи місцевого самоврядування» та проблеми їх термінологічного використання

Для уточнення понять, які складають термінологічну основу нашого дослідження, потрібно надати їм характеристику, розмежувати зміст та обсяг повноважень, установити вихідні нормативні засади їх існування та застосування. До числа ключових категорій нами віднесено поняття «громада», «місцеве самоврядування», «територіальна громада», «об'єднання громадян місцевих громад», «органи місцевого самоврядування», які в науковій літературі та нормативних документах визначаються дещо відмінно.

Як слушно підкреслює А.М. Колодій, під час дослідження громадянського суспільства через призму вітчизняної практики необхідно вивчати:

- правотворчу, правоохоронну і право реалізаційну діяльність різних суб'єктів його започаткування, існування та функціонування;
- напрацьований ними практичний досвід;
- завдання, мету, функції, методи та результати їх діяльності;
- внутрішню та зовнішню форму такої діяльності, що дістає вияв у правотворчих та правореалізаційних актах;
- зовнішні зв'язки зазначеної діяльності тощо¹⁵⁹.

Саме враховуючи зазначені розуміння, підтримуючи окреслені вченим напрямки, можна стверджувати, що громадянське суспільство безпосередньо і через органи місцевого самоврядування повинно представляти спільні не тільки місцеві інтереси, а й інтерес усього суспільства.

¹⁵⁹ Колодій А. Громадянське суспільство: доктрина та вітчизняна практика. Право України, 2013. № 9. С. 271.

Виходячи з визначень науковців, слід підкреслити, що науковцями-конституціоналістами було сформовано низку визначень територіальної громади та її функцій. Але оскільки це не є предметом нашого безпосереднього дослідження, лише зазначимо, що в Україні цими проблемами займаються такі вчені, як О. Батанов, М. Баймуратов, М. Орзих, П. Рабінович, Н. Руда, М. Пухтинський, І. Смолин, А. Чемерис, П. Шевчук та ін. Зокрема, М.А. Баймуратов¹⁶⁰, О.В. Батанов¹⁶¹ акцентують увагу на європейському виборі, становленні і розвитку місцевої спільноти та пропонують розглядати територіальну громаду як сукупність фізичних осіб, що постійно мешкають на відповідній території та пов'язані між собою територіально-особистісними зв'язками. П.М. Любченко визначає основи розвитку територіальної громади та місцевого самоврядування й окреслює їх функції, серед яких одними з головних є охоронна та запобіжна¹⁶². М.О. Пухтинський визначає дієздатність територіальної громади і робить акцент на тому, що це «свідомо сформована, соціально і політична активна людська спільнота, самодостатня в своєму існуванні і розвиткові з погляду забезпечення фінансовими, економічними, природними ресурсами»^{163, 164}. М.П. Орзих, І.В. Видрін та М.І. Корнієнко концентрують увагу на складі суб'єктів органів місцевого самоврядування і зазначають, що до нього входять групи людей, а саме: громадяни України, іноземці, особи без громадянства, що постійно мешкають або працюють на даній території, або володіють на території нерухомим майном, або сплачують місцеві податки та збори і які об'єднані спільними ін-

¹⁶⁰ Баймуратов М.А. Европейские стандарты локальной демократии и местное самоуправление в Украине. М.А. Баймуратов. Харьков : Одиссей, 2000. С. 8.

¹⁶¹ Батанов О. В. Конституційно-правовий статус територіальних громад в Україні. Національна академія наук України: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. Київ: «Ін Юре», 2003. С.14.

¹⁶² Любченко П. М. Конституційно-правові основи розвитку місцевого самоврядування як інституту громадянського суспільства : монографія. Харків : Одиссей, 2006. 352 с.

¹⁶³ Пухтинський, М. Оновлення Конституції України та регулювання суспільних відносин у частині територіальної організації влади та місцевого самоврядування. Вісн. Центр. вибор. комісії. 2008. № 2 (12). С. 22–27.

¹⁶⁴ Пухтинський М. Проблеми реалізації конституційно-правових засад місцевого самоврядування. Актуальні питання втілення в життя положень Конституції України : зб. наук. пр. УАДУ. Вип. 1. [за заг. ред. В. І. Лугового, В. М. Князева]. Київ : Вид-во УАДУ, 1999. С. 257-261.

тересами в політичній, соціально-економічній та культурно- побутовій сферах життя^{165, 166, 167, 168, 169}.

У Європейській хартії місцевого самоврядування, ратифікованій Україною 15.07.1997, місцеве самоврядування визначається як право і спроможність органів місцевого самоврядування в межах закону здійснювати регулювання та управління суттєвою часткою публічних справ, під власну відповідальність, в інтересах місцевого населення (тут і далі курсив мій – Ш.). Це право здійснюється радами або зборами, члени яких вільно обираються таємним голосуванням на основі прямого, рівного, загального виборчого права і які можуть мати підзвітні їм виконавчі органи. Це положення жодним чином не заважає використанню зборів громадян, референдумів чи будь-якої іншої форми прямої участі громадян, якщо це дозволяється законом¹⁷⁰. За Хартією, принцип місцевого самоврядування повинен визнаватися в національному законодавстві та, у міру можливості, в Конституції.

Конституція України так закріплює основні положення щодо місцевого самоврядування: «Носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Право визначати і змінювати конституційний лад в Україні належить виключно народові і не може бути узурповане державою, її органами або посадовими особами» (ст. 5)¹⁷¹.

За Конституцією України, місцеве самоврядування є правом територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста – само-

¹⁶⁵ Орзіх М.П. Концепція правового статусу самоврядних територій і органів місцевого самоврядування. Місцеве та регіональне самоврядування України. Вип. 4 (9). Київ, 1994. С. 45.

¹⁶⁶ Корнієнко М. І. Муніципальне право України. Концептуальні та організаційно-правові питання : навч. посіб. Київ : Алерта, 2005. 144 с.

¹⁶⁷ Орзіх М. Концепція правового статусу самоврядних територій і органів місцевого самоврядування в Україні. Місцеве та регіональне самоврядування України. Вип. 4 (9). Київ, 1994. С. 44-52.

¹⁶⁸ Орзіх М. Самоврядні території в системі державного устрою України. Місцеве та регіональне самоврядування України. Вип. 1-2. Київ, 1993. С. 61-67.

¹⁶⁹ Выдрин И.В. Территориальный коллектив как субъект местного самоуправления (государственно-правовые аспекты). И.В. Выдрин. Правоведение. 1992. № 4. С. 86.

¹⁷⁰ Європейська Хартія місцевого самоврядування від 15.10.1985, № ETS № 122. Електронний ресурс. Режим доступу http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_036. Назва з екрану.

¹⁷¹ Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. Київ: Преса України, 1997. С. 4.

стійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України.

Місцеве самоврядування здійснюється територіальною громадою в порядку, установленому законом як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування: сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи. Органами місцевого самоврядування, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ та міст, є районні та обласні ради. Питання організації управління районами в містах належить до компетенції міських рад. Сільські, селищні, міські ради можуть дозволяти за ініціативою жителів створювати будинкові, вуличні, квартальні та інші органи самоорганізації населення і наділяти їх частиною власної компетенції, фінансів, майна (ст. 140)¹⁷².

До складу сільської, селищної, міської, районної, обласної ради входять депутати, які обираються жителями села, селища, міста, району, області на основі загального, рівного, прямого виборчого права шляхом таємного голосування. Територіальні громади на основі загального, рівного, прямого виборчого права обирають шляхом таємного голосування відповідно сільського, селищного, міського голову, який очолює виконавчий орган ради та головує на її засіданнях (ст. 141)¹⁷³.

У частині 1 статті 6 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»¹⁷⁴ закріплено, що первинним суб'єктом місцевого самоврядування, основним носієм його функцій і повноважень є територіальна громада села, селища, міста.

У статті 1 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» дається визначення, що «територіальна громада – жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр»¹⁷⁵.

¹⁷² Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. Київ: Преса України, 1997. С. 66-67.

¹⁷³ Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. Київ: Преса України, 1997. С. 67.

¹⁷⁴ Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України в редакції від 26.04.2014 № 280/97-вр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>. Назва з екрану.

¹⁷⁵ Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України в редакції від 26.04.2014 № 280/97-вр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>. Назва з екрану.

Таким чином, в Україні закладено конституційні засади місцевого самоврядування, прийнято ряд базових нормативно-правових актів, які створюють правові та фінансові основи діяльності органів місцевого самоврядування. Разом з цим, необхідно підкреслити, що від часу прийняття Конституції України та базових нормативно-правових актів з питань місцевого самоврядування розвиток місцевого самоврядування фактично здійснювався лише на рівні територіальних громад міст обласного значення, оскільки переважна більшість територіальних громад через їх надмірну подрібненість та надзвичайно слабку матеріально-фінансову базу виявилися неспроможними виконувати всі повноваження органів місцевого самоврядування.

Тобто з аналізу зазначених норм можна зробити висновок, що національне законодавство основним суб'єктом системи місцевого самоврядування (первинним) визначає територіальну громаду села чи добровільного об'єднання в громаду жителів кількох сіл, селища, міста, яка як безпосередньо (самостійно) так і через органи місцевого самоврядування вирішує питання місцевого значення в межах повноважень, визначених Конституцією та законами України.

Однак, необхідно констатувати, що система місцевого самоврядування на сьогодні не повною мірою задовольняє потреби суспільства. Функціонування органів місцевого самоврядування в більшості територіальних громад не забезпечує створення та підтримку сприятливого життєвого середовища, необхідного для всебічного розвитку людини, її самореалізації, захисту її прав, надання населенню органами місцевого самоврядування, утвореними ними установами та організаціями високоякісних і доступних адміністративних, соціальних та інших послуг на відповідних територіях.

Як відомо, загальна площа території України становить 603 628 км², тобто 5,7 % території Європи і 0,44 % території світу. За цим показником вона є другою за величиною серед країн Європи. Нині майже 68% її населення мешкає в міській місцевості. Аналіз статистичних даних свідчить, що міське населення протягом значного історичного періоду мало стійку тенденцію до зростання. Лише за період 1979-1998 рр. його приріст складав 3,5 млн. чол., або 11,4%. За цей період зростає і питома вага міського населення – з 60,8% в 1979 р. до 67,8% – в 2000 р. На жаль, зараз неможливо навести відповідні показники, оскільки АР

Крим, частина Донецької та Луганської областей є окупованими територіями.

Міське населення України проживає в різних типах поселень: малих містах (з населенням до 50 тис. жителів), середніх (50 – 100 тис. жителів), великих (100 – 250 тис. жителів), крупних (250 – 500 тис. жителів) та найкрупніших (понад 500 тис. жителів), а також у селищах міського типу.

На 1 січня 2000 р. в Україні нараховувалося 448 міст, в т. ч. 169 обласного підпорядкування, 897 селищ міського типу та понад 28775 сіл. У міських поселеннях, які становлять менше ніж 5% усіх населених пунктів України, зосереджено більш як 2/3 населення країни. У цілому міста становлять лише третину міських поселень України, але в них проживає близько 90% всього міського населення. При цьому основна його частина припадає на крупні і найкрупніші міста. У селищах міського типу понад 20 тис. чол. проживає лише 2% населення, а решта населення проживає в поселеннях до 20 тис. чоловік.

Сільське населення України становило на початок 2000 р. 16124,0 тис. осіб. Як чисельність сільського населення, так і кількість сільських населених пунктів не є постійною величиною. Аналіз статистичних даних за значний період часу дав змогу встановити довгострокову і стабільну тенденцію – постійне зменшення загальної чисельності сільського населення України. Треба підкреслити, що, починаючи з 1991 р., в Україні чисельність сільського населення зменшилася на 2,5 млн. осіб, а кількість сільських населених пунктів – на 348 одиниць. Разом з тим, кількість сільських рад збільшилася на 1067 одиниць.

В Україні утворено близько 12 тис. територіальних громад, у більш як 6 тис. громад чисельність жителів становить менш як 3 тис. осіб, з них у 4809 громадах – менш як 1 тис. осіб, а в 1129 громадах – менш як 500 осіб, у більшості з них не утворено виконавчі органи відповідних сільських рад, відсутні бюджетні установи, комунальні підприємства тощо. Органи місцевого самоврядування таких громад практично не можуть здійснювати надані їм законом повноваження.

Відзначимо, що дотаційність 5419 бюджетів місцевого самоврядування становить понад 70 відсотків, 483 територіальні громади на 90 відсотків утримуються за рахунок коштів державного бюджету. Здійснення постійної фінансової підтримки через районні бюджети мало-

чисельних територіальних громад з використанням системи дотацій вирівнювання є обтяжливим для державного бюджету та стримує розвиток малих міст і великих селищ.

Удосконалення потребує також система територіальної організації влади з метою підвищення ефективності управління суспільним розвитком на відповідній території. Збереження диспропорційності адміністративно-територіального устрою як основи існування нераціональної територіальної організації влади (відсутність цілісної території адміністративно-територіальної одиниці базового рівня, перебування територіальної громади села, селища, міста в складі іншої територіальної громади або на території іншої адміністративно-територіальної одиниці, територіальної громади району в місті) призводить до конфлікту компетенції як між органами місцевого самоврядування, так і між органами місцевого самоврядування та місцевими органами центральної виконавчої влади. Проведення структурних реформ дасть змогу досягти стійкого економічного ефекту за умови гармонізації пріоритетів і етапів зазначених реформ із реформою місцевого самоврядування та територіальної організації влади.

За таких умов, держава намагається усунути існуючі прогалини та додає до поняття територіальна громада більш ширшого тлумачення – добровільне об'єднання територіальних громад.

Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад»¹⁷⁶ не розкриває поняття «об'єднана територіальна громада», частина 2 статті 3 даного закону лише говорить, що об'єднана територіальна громада, адміністративним центром якої визначено місто, є міською територіальною громадою, центром якої визначено селище, – селищною, центром якої визначено село, – сільською.

Також слід зазначити, що прикінцевими положеннями Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» внесені зміни до статті 6 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» та визначено, що територіальні громади в порядку, у встановленому законом, можуть об'єднуватися в одну сільську, селищну, міську територіальну громаду, утворювати єдині органи місцевого самоврядування та обирати відповідно сільського, селищного, міського голову.

¹⁷⁶ Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» від 05.02.2015 № 157-VIII. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/157-19>. Назва з екрану.

Таким чином, можна зробити висновок, що, задумом законодавця, об'єднавшись декілька суміжних територіальних громад створюють одну територіальну громаду, до якої фактично входять жителі декількох сіл, селищ, міст, які на території відповідних рад здійснюють функції місцевого самоврядування.

Однак, такий підхід законодавця не повністю відповідає визначенню «територіальної громади», викладеної в Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні», оскільки частина 3 статті 4 Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» говорить, що добровільне об'єднання територіальних громад не призводить до зміни статусу населених пунктів, як сільської, так і міської місцевості.

Тому, оскільки суб'єктами добровільного об'єднання є територіальні громади сіл, селищ, міст, тобто окремих адміністративно-територіальних одиниць, то новостворена (об'єднана) територіальна громада не передбачає об'єднання жителів за принципом постійного проживання в межах однієї адміністративно-територіальної одиниці.

Крім того, відповідно до статті 133 Конституції України систему адміністративно-територіального устрою України складають: Автономна Республіка Крим, області, райони, міста, райони в містах, селища і села, але не об'єднані територіальні громади сіл, селищ, міст¹⁷⁷.

Ураховуючи викладене, оскільки в Законі України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» застосовується термін «об'єднана територіальна громада», доцільно було б внести зміни до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», закріпивши визначення «об'єднана територіальна громада» на законодавчому рівні та передбачивши в Конституції України створення об'єднаних територіальних громад, що дало б поштовх не тільки до більш інтенсивного впровадження реформи адміністративно-територіального устрою та фінансової децентралізації, а й ефективної діяльності громади щодо запобігання злочинам.

Як вбачається, у подальшому в цьому виникне необхідність, оскільки, удосконалюючи нормативні акти, що стосуються діяльності об'єднаних територіальних громад, наприклад, у 2017 р. був прийнятий Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо ста-

¹⁷⁷ Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. Київ: Преса України, 1997. С. 4.

тусу старости села, селища» № 1848-VIII¹⁷⁸, який увів таке поняття, як старостинський округ та визначив його як частину території об'єднаної територіальної громади, утвореної відповідно до Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад», на якій розташовані один або декілька населених пунктів (сіл, селищ), крім адміністративного центру об'єднаної територіальної громади, визначена сільською, селищною, міською радою з метою забезпечення представництва інтересів жителів такого населеного пункту (населених пунктів) старостою.

Необхідність внесення до законодавства такого визначення, як «об'єднана територіальна громада» викликана тим, що Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» не дає відповіді, чи продовжують існувати територіальні громади сіл, селищ, міст після їх об'єднання, чи, об'єднавшись, вони припиняються.

Як нам видається, оскільки частиною 3 статті 6 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»¹⁷⁹ передбачено право територіальних громад, які об'єдналися в одну територіальну громаду, вийти зі складу об'єднаної громади, то вони продовжують існувати, але втрачають свою функцію первинного суб'єкта місцевого самоврядування, оскільки не мають можливості самостійно обирати відповідні ради.

Виходячи з вищевикладеного, можна зробити висновок щодо термінологічного визначення понять «громада», «об'єднана територіальна громада», «територіальної громади» та «органи місцевого самоврядування». Оскільки для подальшого висвітлення повноважень кожного із запобігання злочинам нами вживаються саме вказані терміни, їх використання повинно бути наступним:

- термін «громада» (лат. *politia* політія – община) є узагальнюючим від частини суспільства і вживається як форма соціальної (колективної) організації людей, місцева спільнота, місцева організація та частина суспільства; характерна майже для всіх народів^{180, 181};

¹⁷⁸ Про внесення змін до деяких законів України щодо статусу старости села, селища: Закон України від 09.02.2017 р. № 1848-VIII. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1848-19>. Назва з екрану.

¹⁷⁹ Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України в редакції від 26.04.2014 № 280/97-вр. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>. Назва з екрану.

¹⁸⁰ Ожегов С.И. Словарь русского языка / С.И. Ожегов; [под ред. чл.-кор. АН СССР Н.Ю. Шведовой]. 18-е изд., стереотип. Москва: Рус. яз., 1986. 376с.

¹⁸¹ Скакун О.Ф. Теорія держави і права (Енциклопедичний курс): підручник / О.Ф. Скакун. 2-ге вид., перероб. і доп. Харків: Еспада, 2009. С. 154.

- термін «територіальна громада» нами вживається у відповідності з викладеним у ст. 1 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», а саме: «територіальна громада – це жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр». Тобто, територіальна громада є первинним суб'єктом місцевого самоврядування, основним носієм його функцій і повноважень;

- термін «об'єднана територіальна громада» є іншим, більш ширшим за своїм змістом ніж «територіальна громада», оскільки «об'єднана територіальна громада» є більш складним утворенням, що передбачає наявність нехарактерних для «територіальної громади» елементів, таких як староста, старостинський округ. Окремо зазначимо, що задля уникнення неузгодженостей і протиріч не тільки в питаннях запобігання злочинам, а й у всій діяльності, ми вважаємо необхідним закріплення його та повноважень на конституційному та законодавчому рівні;

- термін «орган місцевого самоврядування» не викликає неоднозначностей, оскільки відповідно зі ст. 1 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» має таке визначення, а саме: «представницький орган місцевого самоврядування – виборний орган (рада), який складається з депутатів і відповідно до закону наділяється правом представляти інтереси територіальної громади і приймати від її імені рішення».

У нашому дослідженні при застосуванні терміна «місцеве самоврядування» ми використовуємо комплексний підхід та пропонуємо визначати його як діяльність виборчих органів самоврядування, їх посадових та службових осіб у напрямі реалізації завдань щодо попередження злочинності, а також участь громади в цій діяльності як через створені органи місцевого самоврядування, так і прояв інших видів громадських ініціатив. Інакше кажучи, ведучи мову про органи місцевого самоврядування, ми маємо на увазі увесь спектр суб'єктів та ініціатив, що відносяться до проявів цього поняття, а не обмежуємося його розумінням виключно з позиції тлумачення профільного закону.

Закономірно, що, виникає питання, наскільки правовий статус місцевих рад відповідає поняттю «державний орган» чи «громадське недержавне об'єднання». Так, В.І. Борденюк визначає місцеві ради як

представницький орган державної влади, оскільки ідея «роздержавлення» є неприйнятною. На думку фахівця-конституціоналіста, це впливає з Європейської Хартії, а також закону України «Про місцеве самоврядування в Україні». Зазначається, що вся діяльність органів місцевого самоврядування суворо регламентується, а держава покладає на них здійснення окремих державних функцій і завдань. Крім того, як указується, «держава ділиться з ними не лише своїми повноваженнями, а й коштами»¹⁸². Також автор додає, що «на державну природу органів місцевого самоврядування вказує також і та обставина, що формування здійснюється не на добровільній основі, як це має місце при створенні інших самоврядних громадських об'єднань, а в порядку, передбаченому законодавством»¹⁸³.

З таким твердженням важко погодитись. На наше переконання, саме Європейська Хартія, Конституція України, а також Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» підкреслюють не державний, а владний характер територіальної громади й органів місцевого самоврядування. Тобто, місцеві (селищні, районні) ради цілком правильним вважати окремою гілкою влади. Більш того, при окресленні положень, що стосуються територіальної громади (ч.3 ст.6 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»), акцентується увага на їх добровільності, а саме: «Територіальні громади села, селища, міста, що *добровільно* об'єдналися в одну територіальну громаду, можуть вийти зі складу об'єднаної територіальної громади в порядку, визначеному законом»¹⁸⁴. Так само, у визначенні «об'єднана територіальна громада» підкреслюється саме принцип *добровільності* входження. Однак, ураховуючи неоднозначність і складність проблеми, вважаємо, що це питання потребує більш глибокого опрацювання, що виходить за межі наших кримінологічних пошуків.

Подібний широкий підхід, як видається, є необхідним, оскільки на місцевому рівні будь-яке управлінське рішення вимагає тісного зв'язку

¹⁸² Борденюк В.І. Місцеві Ради і проблеми конституційно-правового статусу. Концепція розвитку законодавства України: матер.наук.-практ.конференції, травень 1996 р. Київ: Інститут законодавства Верховної Ради України. С. 139.

¹⁸³ Борденюк В.І. Місцеві Ради і проблеми конституційно-правового статусу. Концепція розвитку законодавства України: матер.наук.-практ.конференції, травень 1996 р. Київ: Інститут законодавства Верховної Ради України. С. 138.

¹⁸⁴ Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України в редакції від 26.04.2014 № 280/97-вр. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>. Назва з екрану.

та координації зусиль усіх суб'єктів влади та самоврядування, які існують на певній території, з обов'язковим залученням до цього процесу представників територіальної громади. Тим більше, це стає актуальним, коли мова ведеться про запобігання злочинності, оскільки в цьому процесі задіяні також і державні правоохоронні органи, що функціонують на певній території.

Звернення уваги на тлумачення поняття місцевого самоврядування зумовлено й тим, що в науковій літературі поширений підхід виокремлення його органів від утворюваних громадських інституцій, діяльність яких спрямовується на запобігання злочинності. Наприклад, В. О. Негодченко серед різноманітних груп суб'єктів запобігання злочинності виділяє та розрізняє:

а) суб'єктів, які на місцевому рівні в процесі виконання своїх безпосередніх функцій впливають на усунення причин і умов, що сприяють учиненню злочинів (органи державної влади та органи місцевого самоврядування);

б) суб'єктів, які на громадських засадах сприяють правоохоронній діяльності в сфері нейтралізації причин і умов вчинення злочинів та інших правопорушень (громадські пункти охорони порядку, товариські суди, добровільні народні дружини, оперативні загони по боротьбі й попередженню окремих видів злочинів;

в) інші громадські формування, що здійснюють охоронні, розшукові та профілактичні функції).¹⁸⁵

На нашу думку, таке виокремлення є недоцільним, оскільки місцеве самоврядування в особі представницьких органів не може реалізовувати в повному обсязі запобіжну функцію, бо це суперечитиме цільовому їх призначенню. Саме утворювані місцевим самоврядуванням громадські структури та реалізовані ініціативи і мають виступати рушійною силою та засобом забезпечення означеної функції, про що нами буде зазначено окремо.

При цьому об'єктом запобіжної діяльності органів місцевого самоврядування є вся територія адміністративної одиниці, на яку поширюється діяльність відповідних органів місцевого самоврядування. Підкреслюємо, що Закон України «Про місцеве самоврядування» визна-

¹⁸⁵ Негодченко В. О. Діяльність органів внутрішніх справ щодо попередження злочинів у сучасних умовах : Автореф. дис... канд. юрид. наук; Харків: Нац. ун-т внутр. справ, 2003. С. 11.

чає, що до адміністративно-територіальної одиниці належать область, район, місто, район у місті, селище, село, тому саме ця узагальнююча категорія («адміністративно-територіальна одиниця») і є всеохоплюючим поняттям, яке включає в себе різні типи місць проживання членів відповідної територіальної громади, у межах яких здійснюється будь-яка передбачена законом діяльність органів місцевого самоврядування, у тому числі й діяльність із запобігання злочинності.

У подальшому ми повернемося до вказаних термінів, оскільки будемо розглядати питання співвідношення повноважень територіальної громади та органів місцевого самоврядування в запобіганні злочинам. На даний час доцільним буде окреслення кола проблем, що необхідні для вирішення територіальною громадою.

На нашу думку, ефективного та швидкого розв'язання потребують такі проблеми: погіршення якості та доступності публічних послуг внаслідок ресурсної неспроможності переважної більшості органів місцевого самоврядування здійснювати власні і делеговані повноваження; зношеність теплових, каналізаційних, водопостачальних мереж і житлового фонду та ризик виникнення техногенних катастроф в умовах обмеженості фінансових ресурсів місцевого самоврядування; складна демографічна ситуація в більшості територіальних громад (старіння населення, знелюднення сільських територій та монофункціональних міст); неузгодженість місцевої політики щодо соціально-економічного розвитку з реальними інтересами територіальних громад; нерозвиненість форм прямого народовладдя, неспроможність членів громад до солідарних дій, спрямованих на захист своїх прав та інтересів, зниження рівня професіоналізму посадових осіб місцевого самоврядування, зокрема внаслідок низької конкурентоспроможності робочих місць органів місцевого самоврядування на ринку праці, зниження рівня престижності посад, що призводить до низької ефективності управлінських рішень; корпоратизація органів місцевого самоврядування, закритість і непрозорість їх діяльності, високий рівень корупції, що призводить до зниження ефективності використання ресурсів, погіршення інвестиційної привабливості територій, зростання соціальної напруги; надмірна централізація повноважень органів виконавчої влади та фінансово-матеріальних ресурсів; відсторонення місцевого самоврядування від вирішення питань у сфері земельних відносин, посилення

соціальної напруги серед сільського населення внаслідок відсутності повсюдності місцевого самоврядування.

Зазначені проблеми ускладнюються внаслідок проблем правового та інституційного характеру, а також неузгодженості реформ у різних сферах з реформуванням системи місцевого самоврядування та адміністративно-територіального устрою держави¹⁸⁶.

Поряд із цим, досягнення оптимального розподілу повноважень між органами місцевого самоврядування та органами виконавчої влади не виключає віднесення до числа основних повноважень органів місцевого самоврядування базового рівня *забезпечення громадської безпеки*, що включає в себе й запобігання злочинності на відповідній території.

Реалізуючи загальнолюдські та демократичні принципи, відповідно до яких кожний має право брати участь в управлінні своєю державою безпосередньо або через вільно обраних представників, місцеве самоврядування не допускає беззаконня та хаосу в суспільстві й державі. Більш повною мірою такого результату можна досягти лише за умови існування правосвідомості, політичної, загальної та правової культури громадян. До того ж розвиток місцевого самоврядування повинен базуватися на наукових засадах та відповідати певним принципам, і серед них важливе місце посідає принцип верховенства закону, що є необхідною передумовою для забезпечення в суспільстві правопорядку, прав і свобод громадян¹⁸⁷.

Ще раз підкреслимо, що місцеве самоврядування визначається в базовому Законі України «Про місцеве самоврядування» аналогічно до положень Конституції України як гарантоване державою право та реальна здатність територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища, міста – самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України. Місцеве самоврядування здійснюється територіальними громадами сіл, селищ, міст як безпосередньо, так і через сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи, а також че-

¹⁸⁶ Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні. Електронний ресурс. Режим доступу: // <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80>. Назва з екрану.

¹⁸⁷ Полешко А. Правова держава Україна: проблеми, перспективи розвитку. Матеріали республ. науково-практичної конференції (Харків, 9–11 лист. 2005р.). Національна юридична академія. Право України. 1995. № 12. С. 90.

рез районні та обласні ради, які представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст. Таким чином, система місцевого самоврядування включає в себе: територіальну громаду; сільську, селищну, міську раду; сільського, селищного, міського голову; виконавчі органи сільської, селищної, міської ради; старосту; районні та обласні ради, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст; органи самоорганізації населення.

Громадяни України реалізують своє право на участь у місцевому самоврядуванні за належністю до відповідних територіальних громад. Закон установлює, що будь-які обмеження права громадян України на участь у місцевому самоврядуванні залежно від їх раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, терміну проживання на відповідній території, за мовними чи іншими ознаками забороняються. Отже, суттю суспільних відносин у цій сфері є саме принцип прямої участі громадян у вирішенні місцевих справ. Більше того, відповідно до Конституції України місцеве самоврядування здійснюється територіальною громадою в порядку, встановленому законом, як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування.

Між тим, сьогодні за великим рахунком, безпосередня участь населення в реалізації повноважень у сфері місцевого самоврядування в структурі та тексті зазначеного Закону віднесена на більш віддалене та менш значиме місце. Зокрема, до форм безпосереднього волевиявлення територіальних громад, що одержали своє законодавче закріплення, належать місцеві вибори і референдуми, загальні збори громадян за місцем їхнього проживання, місцеві ініціативи, громадські слухання. Головною ж роль у здійсненні функцій самоврядування законодавець надав виборним та іншим органам місцевого самоврядування, і саме виборний орган (рада), який складається з депутатів, відповідно до закону наділяється правом представляти інтереси територіальної громади і приймати від її імені рішення. Сільський, селищний, міський голова є головною посадовою особою територіальної громади відповідного села (добровільного об'єднання в одну територіальну громаду жителів кількох сіл), селища, міста.

За висловленими в науковій літературі міркуваннями, самоврядування не слід розуміти спрощено, ніби всі члени суспільства одночасно

здійснюють владу. Влада може бути реалізована безпосередньо членами суспільства і через певний механізм місцевого самоврядування.

Поняття самоврядування говорить про те, що громадяни таким чином мають змогу реалізувати надані їм Конституцією права. П. М. Рабінович виокремлює загальнонародне, загальносуспільне і територіальне самоврядування. Самоврядування народу – це управління самим народом усіма справами суспільства, здійснюване через його політичну систему. Територіальне самоврядування – самоорганізація населення певної території, яке безпосередньо або через утворені ним органи вирішує згідно з чинним законодавством питання місцевого життя¹⁸⁸.

Аналіз поняття місцевого самоврядування як форми і способу організації влади на місцях дає можливість визначити місцеве самоврядування як специфічну форму публічної влади, яка самостійно реалізується суб'єктами місцевого самоврядування шляхом вирішення в рамках законодавства питань місцевого значення і не входить у систему державної влади¹⁸⁹.

За іншими визначеннями, місцеве самоврядування має особливу природу, що відрізняє його і від державного управління в інтересах усього суспільства, усіх територій, і від дій конкретних фізичних і юридичних осіб. Місцеве співтовариство має статус локальної публічної корпорації (комунальної корпорації); ця комунальність являє собою щось «громадсько-публічне», середнє і посередницьке між державним і приватним¹⁹⁰. На думку В. Сенчука, розглядаючи місцеве самоврядування з позиції теорії демократичної держави, можна вказати, що воно постає необхідним фактором становлення і розвитку демократичної держави, який пов'язаний з функціонуванням системи управління суспільними відносинами шляхом самодіяльності та саморегулювання, для чого відповідними правами і можливостями наділяються як окремі громадяни, так і їх територіальні громади, які діють у межах закону і під свою відповідальність¹⁹¹.

¹⁸⁸ Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави : навчальний посібник. [5-те вид.]. Київ: Атіка, 2001. С. 71.

¹⁸⁹ Журавський В. С., Серьогін В.О., Ярмиш О.Н. Державне будівництво та місцеве самоврядування в Україні : Підручник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Ін Юре, 2004. С. 496-497

¹⁹⁰ Чапала Г. Місцеве самоврядування і громадянське суспільство: проблеми співвідношення / Г. Чапала. Право України. 2004. № 2. С. 129

¹⁹¹ Сенчук В. Місцеве самоврядування і демократична держава: діалектика взаємозв'язку і взаємної детермінації. Юридична Україна. 2009. № 6 (78).С. 20.

Л. А. Сидорчук переконаний, що місцеве самоврядування – це не тільки сфера самостійності і суспільної активності населення, але й специфічний рівень влади. Організаційні форми здійснення такої влади визначаються мешканцями місцевої самоорганізації самостійно, у межах чинного законодавства держави¹⁹². Інший підхід полягає в тому, що місцеве самоврядування є організаційною формою здійснення населенням влади на місцях, що покликана забезпечити самостійне (під свою відповідальність) вирішення громадянами, які проживають у межах територіальної одиниці, питань місцевого значення, виходячи з інтересів населення, історичних і місцевих традицій¹⁹³.

Підводячи підсумок розгляду цього питання підкреслимо співвідношення територіальної громади та органів місцевого самоврядування.

Зокрема, положення, згідно з яким територіальну громаду як первинного суб'єкта місцевого самоврядування, визначено основним носієм функцій і повноважень на практиці реалізувати в повному обсязі неможливо, оскільки в Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» відсутній відповідний механізм та і сам закон наділяє відповідними повноваженнями виключно органи місцевого самоврядування сільського, селищного, міського голову, старосту.

У цей же час більш практичним є підхід, закріплений у Європейській хартії місцевого самоврядування, стаття 3 якої передбачає, що місцеве самоврядування означає право і спроможність органів місцевого самоврядування в межах закону здійснювати регулювання та управління суттєвою часткою публічних справ, під власну відповідальність, в інтересах місцевого населення. Це право здійснюється радами або зборами, члени яких вільно обираються таємним голосуванням на основі прямого, рівного, загального виборчого права і які можуть мати підзвітні їм виконавчі органи. Це положення жодним чином не суперечить проведенню зборів громадян, референдумів чи будь-якої іншої форми прямої участі громадян, якщо це дозволяється законом.

Форми участі громадян, членів територіальної громади в здійсненні місцевого самоврядування визначаються Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» та конкретизуються в відповідних до-

¹⁹² Сидорчук Л. А. Місцеве самоврядування у сфері забезпечення правопорядку : (національний та міжнародний досвід) : монографія. [за заг. ред. О. М. Бандурки]. Київ : КиМУ, 2009. С. 15

¹⁹³ Камінська Н. В. Місцеве самоврядування: теоретико-історичний і порівняльно-правовий аналіз : навчальний посібник. Київ : КНТ, 2010. С. 11

кументах, наприклад, у Статуті територіальної громади міста Чернігова, затвердженого рішенням Чернігівської міської ради 11.10.2007. До них відносяться: місцеві вибори, місцевий референдум, загальні збори громадян, громадські слухання, місцеві ініціативи, електронні петиції, участь у роботі громадських рад, участь в обговоренні проєктів рішень тощо.

Стаття 1 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» є такі їх визначення:

- «представницький орган місцевого самоврядування – виборний орган (рада), який складається з депутатів і відповідно до закону наділяється правом представляти інтереси територіальної громади і приймати від її імені рішення»;

- «виконавчі органи рад – органи, які відповідно до Конституції України та цього Закону створюються сільськими, селищними, міськими, районними в містах (у разі їх створення) радами для здійснення виконавчих функцій і повноважень місцевого самоврядування в межах, визначених цим та іншими законами».

Відповідно до статті 10 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» сільські, селищні, міські ради є органами місцевого самоврядування, що представляють відповідні територіальні громади та здійснюють від їх імені та в їх інтересах функції і повноваження місцевого самоврядування, визначені Конституцією України, цим та іншими законами.

Таким чином, можна зробити висновок, що територіальна громада села, селища, міста як первинний суб'єкт місцевого самоврядування безпосередньо через місцеві вибори впливає на формування представницького органу – місцевої ради, що від її імені здійснює функції місцевого самоврядування та може опосередковано впливати на вирішення питань місцевого значення, висловлюючи свою думку уповноваженим органам місцевого самоврядування.

У той же час створення виконавчих органів віднесено до компетенції відповідних рад.

Виконавчими органами сільських, селищних, міських рад є виконавчі комітети, відділи, управління та інші створювані радами виконавчі органи (частина 1 статті 11 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»).

Первинність статусу територіальної громади підтверджується тим, що відповідно до статті 75 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» органи та посадові особи місцевого самоврядування є підзвітними, підконтрольними і відповідальними перед територіальними громадами. Вони періодично, але не менш як два рази на рік інформують населення про виконання програм соціально-економічного та культурного розвитку, місцевого бюджету, з інших питань місцевого значення, звітують перед територіальними громадами про свою діяльність.

Територіальна громада в будь-який час може достроково припинити повноваження органів та посадових осіб місцевого самоврядування, якщо вони порушують Конституцію або закони України, обмежують права і свободи громадян, не забезпечують здійснення наданих їм законом повноважень.

Таким чином, можна зробити висновок, що територіальна громада займає домінуюче становище в системі місцевого самоврядування, саме громадою через інститути представницької демократії (вибори) обираються місцеві ради, які створюють виконавчі органи для реалізації функцій місцевого самоврядування.

Виходячи з викладеного, вважаємо доцільним внести такі пропозиції щодо внесення змін та доповнень до Конституції України та законів з питань діяльності територіальних громад:

1. Згідно зі статтею 140 Конституції України місцеве самоврядування є правом територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста – самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України.

Тобто стаття 140 Конституції України визначає місцеве самоврядування як право територіальної громади вирішувати питання місцевого значення. При цьому територіальна громада може мати такий склад:

1. Жителі села.
2. Добровільні об'єднання в сільську громаду жителів кількох сіл.
3. Жителі селища.
4. Жителі міста.

Отже, чинна Конституція України не передбачає можливості об'єднання в одну територіальну громаду жителів села та селища, кількох

селищ, села та міста, селища та міста тощо, об'єднання в одну громаду можливе лише жителів кількох сіл.

Тому, виходячи з логіки Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» який фактично разом з «територіальною громадою» визначає «об'єднану територіальну громаду» первинним елементом системи місцевого самоврядування доцільно викласти частину 1 статті 140 Конституції України в такій редакції:

Стаття 140. Місцеве самоврядування є правом територіальної громади або об'єднаної територіальної громади – жителів села, селища, міста чи добровільного об'єднання в сільську, селищну, міську громаду жителів кількох сіл, селищ, міст – самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України.

2. Як нами встановлено, визначення об'єднаної територіальної громади в Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» відсутнє.

Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» також не дає визначення «об'єднаної територіальної громади», оскільки в частині 2 статті 3 цього закону лише зазначається, що об'єднана територіальна громада, адміністративним центром якої визначено місто, є міською територіальною громадою, центром якої визначено селище, – селищною, центром якої визначено село, – сільською.

У статті 1 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» дається визначення, згідно яким «територіальна громада – жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр».

Тому, виходячи з визначення «територіальна громада» можна зробити висновок, що це поняття не тотожне поняттю «об'єднана територіальна громада», оскільки жителі «об'єднаної територіальної громади» не об'єднуються постійним проживанням у межах села, селища, міста, як самостійних адміністративно-територіальних одиниць, а є жителями різних сіл, селищ, міст, територіальні громади яких об'єдналися.

У зв'язку з цим доцільно буде доповнити ст. 1 (Розділ I. Загальні положення) Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» таким визначенням:

Стаття 1. Основні терміни, використані в цьому законі

«Об'єднана територіальна громада – жителі сіл, добровільних об'єднань жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр, селищ, міст, територіальні громади яких об'єдналися у відповідності до Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад».

3. У статті 141 Конституції України передбачено, що територіальні громади на основі загального, рівного, прямого виборчого права обирають шляхом таємного голосування відповідно сільського, селищного, міського голову, який очолює виконавчий орган ради та головує на її засіданнях. Строк повноважень сільського, селищного, міського голови, обраного на чергових виборах, становить п'ять років.

Чергові вибори сільських, селищних, міських, районних, обласних рад, сільських, селищних, міських голів відбуваються в останню неділю жовтня п'ятого року повноважень відповідної ради чи відповідного голови, обраних на чергових виборах.

Згідно зі статтею 141 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» староста є виборною посадовою особою місцевого самоврядування.

Староста обирається жителями села, селища (сіл, селищ), розташованого на території відповідного старостинського округу, на основі загального, рівного, прямого виборчого права шляхом таємного голосування в порядку, визначеному законом, і здійснює свої повноваження на постійній основі.

Основні засади, порядок, організація проведення виборів старост визначаються Законом України «Про місцеві вибори».

Таким чином, у Законах України «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про добровільне об'єднання територіальних громад», «Про місцеві вибори» передбачено обрання шляхом прямого волевиявлення та наділення організаційно-розпорядчими та представницькими повноваженнями посадової особи місцевого самоврядування існування якої в Конституції України взагалі не передбачено.

Крім того, слід звернути увагу, що згідно зі статтею 141 Конституції України сільських, селищних, міських голів обирають територіальні громади, а старости обираються жителями старостинського округу.

Ураховуючи викладене, необхідно на конституційному рівні в статті 141 Конституції України передбачити обрання такої посадової особи місцевого самоврядування як староста, визначити строк його повноважень.

4. До Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» в 2017 р. законом «Про внесення змін до деяких законів України щодо статусу старости села, селища» № 1848-VIII введено таке поняття, як старостинський округ – частина території об'єднаної територіальної громади, утвореної відповідно до закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад», на якій розташовані один або декілька населених пунктів (сіл, селищ), крім адміністративного центру об'єднаної територіальної громади, визначена сільською, селищною, міською радою з метою забезпечення представництва інтересів жителів такого населеного пункту (населених пунктів) старостою.

Таке визначення є некоректним, оскільки Конституція України не визначає територіальну громаду як якусь територію, а визначає як жителів об'єднаних постійним місцем проживанням, тому раціональнішим буде таке визначення старостинського округу: «Старостинський округ – частина об'єднаної територіальної громади, визначена сільською, селищною, міською радою для представництва інтересів жителів села, селища старостою, крім адміністративного центру об'єднаної територіальної громади».

5. Також слід зазначити, що Законом України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» практично змінено систему адміністративно-територіального устрою України, закріплену на конституційному рівні, оскільки створювані об'єднані територіальні громади та їх складові, старостинські округи, фактично нівелюють територіальний поділ адміністративно-територіальних одиниць на села, селища, міста, райони та розподіл серед органів місцевого самоврядування влади на місцях.

Утворювані згідно із Законом України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» об'єднані територіальні громади територіально можуть дублювати райони, змінювати їх територію в разі об'єднання суміжних територіальних громад, розташованих у різних районах, при цьому вони мають органи управління сільські, селищні, міські

ради, а тому бувають ситуації, коли повноваження, наприклад, міської ради розповсюджуються територіально на весь район, представляючи спільні інтереси громад району.

Хоча стаття 140 Конституції України визначає, що органами місцевого самоврядування, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ та міст, є районні та обласні ради.

Тому можна зробити висновок, що прийняттям Законом України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» започатковано проведення адміністративно-територіальної реформи в обхід Конституції України, однак її ефективне проведення та завершення можливо лише шляхом внесення необхідних якісних змін до Конституції України.

2.2. Основний зміст функцій територіальних громад та їх уповноважених органів місцевого самоврядування як суб'єктів запобігання злочинам

Як відомо, державні програми боротьби зі злочинністю передбачають комплекс невідкладних заходів, направлених на зниження рівня злочинних проявів та усунення причин і умов злочинної діяльності на різних етапах її розвитку. Однак, будь-яке зусилля державних органів будуть марними, якщо не спиратимуться на територіальні громади, не сприятимуть залученню суспільства до активної протидії злочинності. Сьогодні однією з невідмінних умов інтеграції України до європейського співтовариства та європейської цивілізації є як дотримання права наших територіальних громад на місцеве самоврядування, так і забезпечення спроможності місцевих рад та їх виконавчих органів виконувати свої повноваження. Це означає, що органи місцевого самоврядування повинні мати виключні права на вирішення всіх питань, які мають місцеве значення.

Саме громадянське суспільство, особливо органи місцевого самоврядування, повинні відігравати суттєву роль у протидії протиправній поведінці окремих верств населення та вчиненні ними злочинів.

При цьому слід урахувати і місце України на карті Європи.

Україна є мостом між Західною та Східною Європою, а, наприклад, Чернігівщина, кордони якої з Республікою Білорусь та Російською Фе-

дерацією, залишається мало захищеною від проникнення криміногенного елементу. Прогресуюче руйнування реального добробуту, безробіття, зміна соціальної психології населення сформували підґрунтя для збільшення рівня злочинності. І хоча Чернігівська область не є «лідером», ми постійно вимушені констатувати збільшення кількості корисливих, корисливо-насильницьких злочинів і, так званої, вуличної злочинності.

На нашу думку, саме органи місцевого самоврядування можуть активно впливати на боротьбу зі злочинністю. Якщо громада проявляє небайдужість до того, що відбувається в місті, селищі, районі, – є впевненість у тому, що контроль за злочинністю буде встановлено.

Як відомо, головною метою запобігання злочинам є здійснення загальної та спеціальної превенції. У кінцевому результаті повинна відбутися позитивна корекція особистості, яка тягне за собою зміни її поведінки з антигромадської до лояльної, яку схвалює суспільство.

При реформуванні політичних, економічних, соціальних та духовних основ суспільства необхідно вносити відповідні зміни в діяльність держави, яка, у свою чергу, має базувати свою діяльність на демократичних засадах. Таким чином, необхідно зосередитись на формуванні низки функцій територіальної громади, що забезпечують запобіжну діяльність у всіх її проявах.

Підкреслимо, що фахівці із загальної теорії права під функцією розуміють зумовлені соціальним призначенням права основні напрями його впливу на суспільні відносини, у яких виражається і завдання права¹⁹⁴; ¹⁹⁵. У теорії права, крім спеціально-юридичних функцій, виділяють ще основні і неосновні функції, підфункції, міжгалузеві функції та функції окремої галузі й окремого інституту¹⁹⁶. У філософії функція розглядається як «зовнішній вияв властивостей якого-небудь об'єкта в даній системі відносин»¹⁹⁷; ¹⁹⁸; ¹⁹⁹.

¹⁹⁴ Алексеев С.С. Общая теория права : учебник. 2-е изд., перераб. и доп. Москва: ТК Велби : Проспект, 2008. С. 10.

¹⁹⁵ Радько Т.Н. Методологические вопросы познаний функций права. Волгоград, 1976. С. 22, 25.

¹⁹⁶ Радько Т.Н. Методологические вопросы познаний функций права. Волгоград, 1976. С. 10-12.

¹⁹⁷ Грошев А.В. Функции правосознания в механизме уголовно-правового регулирования : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Екатеринбург, 1997. 61 с.

¹⁹⁸ Филимонов В.Д. Охранительная функция уголовного права. Санкт-Петербург: Пресс, 2003. С. 47-48.

¹⁹⁹ Философский словарь. Москва: Политиздат, 1968. С. 389.

У науковій літературі досить часто вживається термін «функція». Як правильно підкреслює Д. Лі, всі суспільні явища є функціональними і характеризуються цілісністю, єдністю, узгодженістю та гармонійністю²⁰⁰. У філософсько-правовій науці функція (від лат. *functio*) – це зовнішній прояв рис, характеристик об'єкта (виконання, здійснення, звершення) в межах певної системи, до якої вона належить²⁰¹; ²⁰²; ²⁰³. Справді, жодне явище не може бути визначено достатньо повно без указівки на ті функції, які воно виконує. Наприклад, розкриваючи відносини між правом і мораллю, Г. Радбрух зазначав, що мораль, з одного боку, є метою права, а з іншого, – функцією її зобов'язуючої дії²⁰⁴. Є.П. Нікітін вважав функцію різновидом абстрактно-теоретичних процедур наукового пізнання, яка слугує поясненню «закону», «структури», «загального механізму» та «поясненню загалом»²⁰⁵. Досить детально пояснює поняття та значення функції кримінології А.П. Закалюк. До того ж, визначаючи кримінологію як самостійну теоретико-прикладну суспільну науку про злочинність, він указує, які саме функції реалізує дана наука (загальнопізнавальну, політичну, ідеологічну, соціокультурну, прикладну, дослідницьку тощо)²⁰⁶. Досліджуючи питання про функції злочинності, Ю.Є. Пудовочкин пише, що це питання є ключовим, адже «функції злочинності – це та роль, яку дане явище виконує в суспільстві, що породжує злочинність»²⁰⁷.

Діяльність певних органів і служб щодо запобігання вчиненню конкретних злочинів також розглядається через загальнопрофілактичні та спеціальнопрофілактичні функції²⁰⁸. Такий підхід, на нашу дум-

²⁰⁰ Лі Д.А. Преступность в структуре общества. Москва: Русский мир, 2000. С. 48-49.

²⁰¹ Фролова О.Г. Злочинність і система кримінальних покарань (соціальні, правові та кримінологічні проблеми й шляхи їх вирішення за допомогою логіко-математичних методів) : навч. посіб. Київ : АртЕк, 1997. С. 168.

²⁰² Керимов Д.А. Философские проблемы права. Москва: Мысль, 1972. С.190.

²⁰³ Керимов Д.А. Методология права (предмет, функции, проблемы философии права). 2-е изд. Москва: Аванта+, 2001. С. 212.

²⁰⁴ Радбрух Г. Философия права : пер. с нем. Москва : Междунар. отношения, 2004. С. 56.

²⁰⁵ Никитин Е.П. Объяснение – функция науки. Москва : Наука, 1970. С. 28-31.

²⁰⁶ Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : у 3 кн. / А.П. Закалюк. Київ : Ін Юре, 2007. Кн. 1 : Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. С. 19-24, 27-28.

²⁰⁷ Пудовочкин Ю.Е. Функции преступности и некоторые направления ее предупреждения: Конституционные основы уголовного права : материалы Всероссийского по уголовному праву, посвященного 10-летию Уголовного кодекса Российской Федерации; [отв. ред. В.С. Комиссаров]. Москва: Проспект, 2006. С. 476-479.

²⁰⁸ Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : у 3 кн. / А.П. Закалюк. Київ : Ін Юре, 2007. Кн. 1 : Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. С. 119.

ку, продиктований тим, що саме реалізація функцій регулює суспільні відносини, зокрема, визначає основні напрями реагування держави на вчинення суспільно небезпечних діянь: від захисту суспільства, запобіжного впливу на осіб, які вчинили той чи інший злочин, покарання винних тощо до виховання громадян у дусі поваги до закону.

Для визначення змісту основних функцій територіальної громади та органів місцевого самоврядування із запобігання злочинам ми спираємось на попередні дослідження. У літературі досить повно досліджена проблема функцій права взагалі, а також окремих його галузей, і зроблено принципово важливий висновок: функції права або функції окремих галузей чи інститутів визначаються його призначенням²⁰⁹. З огляду на призначення права, автори виділяють такі його функції:

- а) регулятивну (регулювання суспільних відносин);
- б) охоронну (охорона суспільних відносин);
- в) виховну.

Ці функції утворюють блок власне юридичних функцій²¹⁰; ²¹¹.

Підкреслимо, що з погляду філософії, саме спосіб діяльності²¹² відрігає особливу роль в узагальненому понятті «функція», що передбачає виявлення тих засобів і механізмів, завдяки яким елементи системи вступають у зв'язок та взаємодію один з одним, узгоджено діючи з навколишнім середовищем як цілісне системне утворення. Звідси під функцією розуміється не власне діяльність системи, а лише спосіб, за допомогою якого ця діяльність спрямовується і здійснюється²¹³; ²¹⁴.

Розглядаючи повноваження територіальної громади та уповноважених органів місцевого самоврядування у сфері запобігання злочинам, ми повинні намагатися дослідити їх через відповідні функції. Нами проаналізовано зміст основних функцій органів місцевого самоврядування щодо захисту прав, свобод та інтересів громади на законодавчому та правозастосовному рівнях.

²⁰⁹ Алексеев С.С. Общая теория права : учебник. 2-е изд., перераб. и доп. Москва: ТК Велби : Проспект, 2008. С. 192

²¹⁰ Маноха О.Е. Методологічна функція кримінології. Київ : НАВСУ, 1997. С. 6.

²¹¹ Новейший философский словарь: [сост. А.А. Грицанов]. Минск: Изд. В.М. Скакун, 1998. С. 783.

²¹² Философский энциклопедический словарь. Москва: ИНФРА-М, 1997. С. 151.

²¹³ Маркарян Э.С. Вопросы системного рассмотрения культуры и человеческой деятельности. Исторический материализм как теория социального познания и деятельности. Москва, 1972. С. 204,206.

²¹⁴ Шеремет О.С. Зміст основних функцій органів місцевого самоврядування як суб'єкта запобігання злочинам. Держава та регіони. Серія: Право. 2014. № 3 (45). С. 104.

Спочатку розглянемо законодавчі підвалини. Відповідно до ст. 16 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»²¹⁵ органи місцевого самоврядування є юридичними особами і наділяються цим та іншими законами власними повноваженнями, у межах яких діють самостійно і несуть відповідальність за свою діяльність відповідно до закону. Органам місцевого самоврядування законом можуть надаватися окремі повноваження органів виконавчої влади, у здійсненні яких вони є підконтрольними відповідним органам виконавчої влади.

Таким чином, оскільки органами місцевого самоврядування є сільські, селищні, районні у містах, міські ради та їх виконавчі органи, районні, обласні ради, то саме вони можуть набувати статусу юридичних осіб та наділяються власними або делегованими повноваженнями.

Виходячи з даного положення територіальні громади не наділяються владними повноваженнями, а реалізують функції місцевого самоврядування через форми реалізації права участі членів територіальної громади міста в здійсненні місцевого самоврядування (місцеві вибори, місцевий референдум, загальні збори громадян за місцем проживання, громадські слухання та інше).

Окремо слід звернути увагу, що Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» передбачена можливість делегування повноважень.

Так, делеговані повноваження – це повноваження органів виконавчої влади, надані органам місцевого самоврядування законом, а також повноваження органів місцевого самоврядування, які передаються відповідним місцевим державним адміністраціям за рішенням районних, обласних рад.

Делегування повноважень органів виконавчої влади органам місцевого самоврядування обумовлене близькістю (найтіснішим контактом) органів місцевого самоврядування з жителями територіальної громади та водночас необхідністю збереження контролю за здійсненням цих повноважень державою.

Обласні та районні ради можуть делегувати свої повноваження відповідним місцевим державним адміністраціям, оскільки не мають своїх виконавчих органів.

²¹⁵ Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України в редакції від 26.04.2014 № 280/97-вр. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>. Назва з екрану.

Необхідно також звернути увагу, що Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» передбачає делегування повноважень органів виконавчої влади лише виконавчим органам сільських, селищних, міських рад, при цьому закріплюючи принцип підконтрольності відповідним органам виконавчої влади (ч. 2 ст. 16, ч. 8 ст. 51)²¹⁶.

Також у частині 3 ст. 10 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» закріплено, що представницькі органи місцевого самоврядування, сільські, селищні, міські голови, виконавчі органи місцевого самоврядування діють за принципом розподілу повноважень у порядку і межах, визначених цим та іншими законами.

Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні», який є спеціальним нормативно-правовим актом щодо діяльності місцевого самоврядування, чітко виділяє перелік питань повноваження, на вирішення яких мають право виключно місцеві ради і які вирішуються тільки на пленарних засіданнях сесій (ч. 1. ст. 26), основними з яких є: затвердження регламенту ради; утворення і ліквідація постійних та інших комісій ради, затвердження та зміна їх складу, обрання голів комісій; утворення виконавчого комітету ради, визначення його чисельності, затвердження персонального складу; внесення змін до складу виконавчого комітету та його розпуск; обрання на посаду та звільнення з посади секретаря ради в порядку, передбаченому цим Законом; затвердження за пропозицією сільського, селищного, міського голови структури виконавчих органів ради, загальної чисельності апарату ради та її виконавчих органів відповідно до типових штатів, затверджених Кабінетом Міністрів України, витрат на їх утримання; заснування аудіовізуальних (електронних) засобів масової інформації відповідної ради, призначення і звільнення їх керівників; прийняття рішення про недовіру сільському, селищному, міському голові; скасування актів виконавчих органів ради, які не відповідають Конституції чи законам України, іншим актам законодавства, рішенням відповідної ради, прийнятим у межах її повноважень; прийняття рішення про дострокове припинення повноважень сільського, селищного, міського голови у випадках, передбачених цим Законом; прийняття рішення про проведення місцевого референдуму; прийняття відповідно до законодавства

²¹⁶ Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України в редакції від 26.04.2014 № 280/97-вр. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>. Назва з екрану.

рішень щодо організації проведення референдумів та виборів органів державної влади, місцевого самоврядування та сільського, селищного, міського голови, затвердження програм та інше²¹⁷.

Сільські, селищні, міські ради об'єднаних територіальних громад, що утворені відповідно до Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад», мають такий же обсяг повноважень, як і інші місцеві ради, крім вирішення специфічних питань, що пов'язані з особливостями здійснення місцевого самоврядування в таких об'єднаних територіальних громадах²¹⁸.

Так, Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо статусу старости села, селища» від 09.02.2017 № 1848-VIII статтю 26 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» доповнено частиною 3, у якій визначено, що виключно на пленарних засіданнях сільської, селищної, міської ради об'єднаної територіальної громади, крім питань, зазначених у частині першій цієї статті, вирішуються такі питання: утворення старостинських округів; затвердження Положення про старосту; прийняття рішення щодо дострокового припинення повноважень старости у випадках, передбачених цим Законом²¹⁹.

Найбільшим об'ємом повноважень вирішення питань повсякденного значення територіальної громади Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» наділяються виконавчі органи рад.

Основне місце серед виконавчих органів займає виконавчий комітет.

Правовий статус виконавчого комітету сільської, селищної, районної у місті, міської рад визначається ст. 51 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»²²⁰. Так, виконавчим органом сільської, селищної, міської, районної у місті (у разі її створення) ради є виконавчий комітет ради, який утворюється відповідною радою на строк її

²¹⁷ Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України в редакції від 26.04.2014 № 280/97-вр. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>. Назва з екрану.

²¹⁸ Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 05.02.2015 № 157-VIII. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/157-19>. Назва з екрану.

²¹⁹ Про внесення змін до деяких законів України щодо статусу старости села, селища: Закон України від 09.02.2017 № 1848-VIII. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1848-19>. Назва з екрану.

²²⁰ Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України в редакції від 26.04.2014 № 280/97-вр. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>. Назва з екрану.

повноважень. Після закінчення повноважень ради, сільського, селищного, міського голови, голови районної у місті ради її виконавчий комітет здійснює свої повноваження до сформування нового складу виконавчого комітету.

Кількісний склад виконавчого комітету визначається відповідною радою. Персональний склад виконавчого комітету сільської, селищної, міської ради затверджується радою за пропозицією сільського, селищного, міського голови, районної у місті ради – за пропозицією голови відповідної ради.

Виконавчий комітет ради утворюється у складі відповідно сільського, селищного, міського голови, районної у місті ради – голови відповідної ради, заступника (заступників) сільського, селищного, міського голови, голови районної у місті ради, керуючого справами (секретаря) виконавчого комітету, а також керівників відділів, управлінь та інших виконавчих органів ради, інших осіб. Міська рада утворює в складі виконавчого комітету ради департаменти, управління та відділи з різних галузей життєдіяльності міста.

Виконавчий комітет ради є підзвітним і підконтрольним раді, що його утворила, а з питань здійснення ним повноважень органів виконавчої влади – також підконтрольним відповідним органам виконавчої влади.

Частина 2 статті 52 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» визначає, що виконавчий комітет ради:

1) попередньо розглядає проекти місцевих програм соціально-економічного і культурного розвитку, цільових програм з інших питань, місцевого бюджету, проекти рішень з інших питань, що вносяться на розгляд відповідної ради;

2) координує діяльність відділів, управлінь та інших виконавчих органів ради, підприємств, установ та організацій, що належать до комунальної власності відповідної територіальної громади, заслуховує звіти про роботу їх керівників;

3) має право змінювати або скасовувати акти підпорядкованих йому відділів, управлінь, інших виконавчих органів ради, а також їх посадових осіб.

При цьому в частині 1 статті 52 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» зазначено, що виконавчий комітет сільської,

селищної, міської, районної у місті (у разі її створення) ради може розглядати і вирішувати питання, віднесені цим Законом до відання виконавчих органів ради.

На практиці зазначені норми закону реалізуються шляхом прийняття певних рішень виконавчим комітетом та їх виконання іншими виконавчими органами рад (управліннями, відділами).

Виконавчі органи рад наділені повноваженнями вирішувати питання в таких сферах (ст.ст. 27-39 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»), зокрема:

- у сфері соціально-економічного і культурного розвитку, планування та обліку;

- у галузі бюджету, фінансів і цін; щодо управління комунальною власністю;

- у галузі житлово-комунального господарства, побутового, торговельного обслуговування, громадського харчування, транспорту і зв'язку; у галузі будівництва;

- у сфері освіти, охорони здоров'я, культури, фізкультури і спорту;

- у сфері регулювання земельних відносин та охорони навколишнього природного середовища;

- у сфері соціального захисту населення; у галузі зовнішньоекономічної діяльності; у галузі оборонної роботи;

- щодо вирішення питань адміністративно-територіального устрою;

- у сфері реєстрації місця проживання фізичних осіб;

- щодо забезпечення законності, правопорядку, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян;

- у сфері надання безоплатної первинної правової допомоги;

- щодо відзначення державними нагородами України.

Окремо слід звернути увагу, що в сфері соціального захисту населення (ст. 34) законодавець прирівняв виконавчі органи об'єднаних територіальних громад та виконавчі органи міст обласного значення наділивши їх такими повноваженнями:

- 1) здійснення на відповідних територіях контролю за додержанням законодавства про працю та зайнятість населення в порядку, установленому законодавством;

- 2) накладення штрафів за порушення законодавства про працю та зайнятість населення в порядку, установленому законодавством.

Слід зазначити, що повноваження представницьких органів територіальної громади та виконавчих органів місцевих ради достатньо розмежовані законом і не перетинаються між собою, однак на практиці часто можуть виникати питання, що місцеві ради можуть приймати рішення, які відносяться до компетенції їх виконавчих органів.

Також необхідно звернути увагу, що Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» фактично закладений дуалізм підпорядкування виконавчих органів місцевих рад, оскільки з питань власних повноважень вони підконтрольні і підзвітні радам, а з питань виконання делегованих повноважень – відповідним органам виконавчої (державної) влади.

Такий підхід законодавця не повною мірою відповідає принципу правової та організаційної самостійності органів місцевого самоврядування, оскільки фактично територіальна громада в особі сільської, селищної, міської ради усувається від контрольних функцій виконання власними виконавчими органами делегованих повноважень.

У частині 9 статті 59 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», яка передбачає, що рішення виконавчого комітету ради з питань, віднесених до власної компетенції виконавчих органів ради, можуть бути скасовані відповідною радою, закладено принцип підзвітності й підконтрольності виконавчих органів відповідної ради.

Ураховуючи викладені законодавчі положення, можна зробити висновок, що реалізація територіальною громадою повноважень місцевого самоврядування здійснюється через органи місцевого самоврядування, оскільки саме вони наділені повноваженнями вирішувати питання місцевого значення. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» розмежовує компетенцію та повноваження місцевих рад та їх виконавчих органів, однак фактично допускає прийняття рішень радою з окремих питань, що віднесені до повноважень виконавчих органів.

Окремо слід звернути увагу на наділення виконавчих органів місцевих рад повноваженнями органів виконавчої влади (делеговані повноваження), за виконанням яких місцева рада позбавлена права здійснювати контрольні функції. Цей недолік підлягає усуненню на законодавчому рівні, оскільки фактично встановлює в частині реалізації певних функцій контроль держави за діяльністю органів місцевого самоврядування, що порушує принцип його самостійності та призводить

надмірного втручання держави у вирішення питань місцевого значення. Також слід зазначити, що не завжди державою фінансово підтримується реалізація делегованих повноважень.

Друга частина нашого дослідження змісту основних функцій територіальних громад та їх уповноважених органів місцевого самоврядування полягає в аналізі теоретичних розробок цього питання та правозастосовної діяльності на прикладі м. Чернігова та Чернігівської області.

Нами з'ясовано, що при реалізації функцій виборними органами їх діяльністю опікуються виконавчі органи сільських, селищних, міських, районних у містах (у разі їх створення) рад – їх виконавчі комітети, відділи, управління та інші створювані радами виконавчі органи. Виконавчі органи сільських, селищних, міських, районних у містах рад є підконтрольними і підзвітними відповідним радам, а з питань здійснення делегованих їм повноважень органів виконавчої влади – також підконтрольними відповідним органам виконавчої влади. І лише в сільських радах, що представляють територіальні громади, які налічують до 500 жителів, за рішенням відповідної територіальної громади або сільської ради виконавчий орган ради може не створюватися. У цьому випадку функції виконавчого органу ради (крім розпорядження земельними та природними ресурсами) здійснює сільський голова одноособово (ст. 11 Закону України «Про місцеве самоврядування»).

Саме ці виконавчі органи допомагають здійснювати функції виборним органам, у тому числі й у напрямку запобігання злочинності в межах відповідної території, що, по суті, є одним з їх обов'язків. А от при безпосередній участі громадян у здійсненні місцевого самоврядування, мова йде виключно про їх добровільну активність, що має на увазі прояв будь-якої громадянської ініціативи, спрямованої на реалізацію різноманітних соціально корисних планів та програм (у тому числі правотворча ініціатива, розробка й втілення профілактичних заходів).

Для надання остаточних висновків у питанні про правові основи запобігання злочинам органами місцевого самоврядування та, зокрема, забезпечення такої функції, як запобігання злочинності, необхідно врахувати відповідні нормативні правові акти, які регламентують повноваження цих органів. Нормативна база – це своєрідне організаційно-функціональне відображення всіх елементів системи органів

місцевого самоврядування як суб'єктів профілактики правопорушень, що виражене юридично та відповідає її цільовому призначенню. А конкретні юридичні норми забезпечують моделювання певних підсистем профілактики, формалізацію їх функціональних, організаційних та інформаційних структур, а також безпосереднє виконання різних функцій щодо профілактики адміністративних правопорушень і самою системою органів місцевого самоврядування, й іншими формами самоорганізації населення (зборами, сходами громадян за місцем проживання, комітетами тощо)²²¹.

На наш погляд, ситуація щодо певної невизначеності форм і методів запобіжної діяльності цих суб'єктів, з – поміж іншим, зумовлена й відсутністю в базовому законодавстві, до якого належить і Закон України «Про місцеве самоврядування», чіткого покладання на місцеве самоврядування означеного завдання. То з яких правових норм витікає подібне завдання?

У ст. 143 Конституції України²²² закріплені положення про те, що територіальні громади села, селища, міста безпосередньо або через утворені ними органи місцевого самоврядування управляють майном, що є в комунальній власності; затверджують програми соціально-економічного та культурного розвитку і контролюють їх виконання; затверджують бюджети відповідних адміністративно-територіальних одиниць і контролюють їх виконання; установлюють місцеві податки і збори відповідно до закону; забезпечують проведення місцевих референдумів та реалізацію їх результатів; утворюють, реорганізують та ліквідовують комунальні підприємства, організації і установи, а також здійснюють контроль за їх діяльністю; вирішують інші питання місцевого значення, віднесені законом до їхньої компетенції.

Обласні та районні ради затверджують програми соціально-економічного та культурного розвитку відповідних областей і районів та контролюють їх виконання; затверджують районні і обласні бюджети, які формуються з коштів державного бюджету для їх відповідного розподілу між територіальними громадами або для виконання спільних проєктів та з коштів, залучених на договірних засадах з місцевих бюджетів

²²¹ Лещух А.Р. Діяльність органів місцевого самоврядування у сфері профілактики адміністративних правопорушень: організаційно-правове забезпечення: монографія. Львів: ЛьвДУВС, 2012. С. 17

²²² Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. Київ: Преса України, 1997. 80 с.

для реалізації спільних соціально-економічних і культурних програм, та контролюють їх виконання; вирішують інші питання, віднесені законом до їхньої компетенції.

Тобто, Конституція України прямо закріплює повноваження місцевого самоврядування щодо безпосереднього впливу на соціально-економічні чинники, формування культурного середовища на відповідній території тощо. Однак, більшість цих положень не знайшли свого відображення у Законі України «Про місцеве самоврядування», який повинен розвинути та конкретизувати діяльність місцевих громад у цих напрямках.

На перший погляд складається враження, що національний законодавець, на відміну від аналогічних суб'єктів в інших країнах, не виправдано обійшов увагою проблеми нормативного закріплення повноважень місцевого самоврядування в сфері запобігання злочинності. Однак, загально відомо, що надмірна зарегульованість заважає і негативно впливає на стан із запобігання злочинності на певній території.

Ситуацію, що склалась у нормативному регулюванні питань, що розглядаються, можна назвати навіть сприятливою для реалізації територіальними громадами та органами місцевого самоврядування запобіжної функції. Тому, законодавець не обмежує цих суб'єктів у вжитті тих або інших заходів, при цьому нормативна база, необхідна для успішного впровадження заходів щодо профілактики й запобігання злочинності, існує на рівні інших спеціальних законів та підзаконних актів. Однак, на нашу думку, основні положення запобіжної діяльності, зокрема, її види, напрямки тощо, доцільно було б доповнити законодавчо.

У сучасних умовах переважний обсяг функцій стосовно запобігання злочинності на території тієї або іншої громади здійснюють державні органи, наприклад, Національна поліція, повноваження якої в цій сфері доволі детально регламентоване законом. Тут також слід відзначити, що стосовно конкретних адміністративно-територіальних одиниць мова йде не стільки про безпосереднє запобігання злочинам, скільки про звичайну охорону громадського порядку, а також реагування на правопорушення, які вже вчинені, або на прояви рецидиву.

Таким чином, спеціальні суб'єкти запобігання злочинності виконують переважно функції не профілактичного характеру, а потенціал місцевого самоврядування використовується на цьому напрямку недостатньо.

Повертаючись до окреслення системи нормативних (правових) засад реалізації місцевим самоврядуванням запобіжної функції, слід ще раз наголосити, що це питання в Україні залишається невирішеним у цілому. В Україні, незважаючи на зростання правопорушень, немає єдиної системи органів, що здійснюють профілактичну діяльність, а також єдиного закону, що регулює діяльність з профілактики адміністративних проступків. Сьогодні профілактична діяльність здійснюється хаотично на низькому організаційному рівні, у тому числі через значну розпорошеність відповідних норм у різних законодавчих актах, а також їх невизначеність.

Так, ряд статей Конституції України²²³ визначає обов'язки держави, здійснення яких може бути повним і комплексним лише в разі проведення діяльності із запобігання злочинності. Це стосується обов'язків держави щодо утвердження і забезпечення прав і свобод людини (ст. 3), захисту прав усіх суб'єктів права власності (ст. 13, 41), особливої охорони землі як основного національного багатства та гарантування права власності на землю (ст. 14), захисту життя людини (ст. 27), її свободи та особистої недоторканності (ст. 29), недоторканності житла (ст. 30), таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції (ст. 31), права на безпечне для життя і здоров'я довкілля та відшкодування завданої порушенням цього права шкоди (ст. 50). Конституція України передбачає можливість тимчасового обмеження певних прав громадян (ст. 34) з метою запобігання правопорушенням чи злочинам.

Окремі положення щодо запобігання злочинності знайшли відображення в нормах кодифікованого законодавства – кодексах України. Так, КК України має своїм завданням правове забезпечення охорони прав і свобод людини й громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від злочинних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також

²²³ Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної ради України 28 червня 1996 р. Київ: Преса України, 1997. 80 с.

запобігання злочинам. Безпосереднє запобіжне значення мають визначені КК України правообмеження, спеціальні правила та обов'язки, нагляд і контроль правоохоронних органів та громадськості щодо осіб, які вчинили злочин²²⁴.

Особливе значення для запобігання злочинності мають норми КПК України, що також ставить завдання щодо запобігання злочинності перед усім кримінальним процесом та судочинством. Установлено ряд конкретних процесуальних заходів запобіжного характеру, у тому числі обов'язок органу дізнання, слідчого, прокурора виявляти причини й умови вчинення злочинів. Виявлення останніх включено до кола питань, які підлягають доказуванню, наявність таких доказів повинен перевіряти прокурор при затвердженні обвинувального висновку²²⁵.

Проте під час практичного застосування вищезазначених норм виникає ряд проблем, які потребують законодавчого вирішення.

Установлюючи обов'язки органу дізнання, слідчого і прокурора доводити й усувати причини й умови, що сприяють учиненню злочину, КПК України не дає роз'яснення цих понять. У юридичній літературі також відсутня єдина думка щодо поняття причин і умов конкретного злочину. Застосування різної термінології негативно позначається на практиці розмежування вказаних причин і умов. Зокрема, слідчі в своїх поданнях найчастіше повністю ототожнюють умови, що сприяли вчиненню злочинів, з причинами їх скоєння. Нерідкі випадки, коли слідчі викладають у поданнях як причини, так і умови й направляють такі документи до установи, організації чи посадовим особам, що не можуть усунути останні²²⁶. Так само залишається невизначеним, в якому напрямі слід скеровувати свої дії в сфері запобігання злочинності через вплив на її причини та умови й органам місцевого самоврядування.

Тому слід підтримати пропозицію, що для того, щоб об'єктивно довести причини й умови, що сприяють учиненню конкретного злочину, а потім вчасно і правильно вжити заходів щодо їх усунення, необхідно, насамперед, чітко й однозначно викласти у КПК України поняття таких

²²⁴ Кримінальний кодекс України : науково-практичний коментар. [Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, С.Б. Гавриш та ін. ; за заг. ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація]. Київ : Ін Юре, 2003. 1208 с.

²²⁵ Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. Т.1 /О.М. Бандурка, Є.М. Блажівський, Є.П. Бурдоль та ін.; за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, А.В. Портнова. Харків: Право, 2012. 768 с.

²²⁶ Рощіна І. Нове у законодавстві України і перспективи запобігання злочинності. Електронний ресурс. Режим доступу : www.lawbook.by.ru. Назва з екрану.

причин і умов²²⁷. Так само правового регулювання вимагає і діяльність органів місцевого самоврядування в цій сфері.

Норми КВК України²²⁸ визначають правові засади запобігання рецидиву засобами виконання покарання. Це норми, що регламентують запобіжно-виховний процес в установах виконання покарання, підстави і порядок звільнення з цих установ, трудове та побутове влаштування звільнених, цілі, підстави та порядок нагляду за умовно-достроково звільненими, адміністративний нагляд за особами деяких категорій, які звільнені з установ виконання покарання, та ін. І хоча на перший погляд цей акт жодним чином не стосується місцевого самоврядування, роль останнього витікає з численних положень названого закону, наприклад, щодо здійснення громадського контролю за дотриманням прав і законних інтересів засуджених, сприяння в проведенні з ними виховної роботи, а також забезпечення соціальної адаптації після звільнення.

Ряд норм, що мають запобіжне значення, міститься також у цивільному законодавстві. Так, ЦК України включає норми, що регулюють питання обмеження дієздатності громадян, які зловживають спиртними напоями або наркотичними засобами (ст. 36, 37, 39, 41). Норми ЦПК України 2004 р. визначають порядок обмеження цивільної дієздатності фізичної особи або визнання її недієздатною (ст. 236-241)²²⁹.

Те саме можна сказати про норми сімейного законодавства щодо підстав і порядку позбавлення батьківських прав²³⁰.

Запобіжне значення також мають певні норми трудового²³¹, бюджетного²³², земельного²³³ та господарського законодавства²³⁴.

²²⁷ Денисов С.Ф. Проблеми правового регулювання запобігання злочинності в Україні. Держава та регіони : Серія право. Запоріжжя: ГУ «ЗІДМУ», 2009. С. 45-50.

²²⁸ Кримінально-виконавчий кодекс України. Офіційне видання. Київ : Атіка, 2003. 96 с.

²²⁹ Цивільний кодекс України. Редакція від 16.01.2003 № 435-IV. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>. Назва з екрану.

²³⁰ Сімейний кодекс України. Редакція від 10.01.2002. № 2947-III. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>. Назва з екрану.

²³¹ Кодекс законів про працю України. Редакція від 20.01.2018, підстава 2249-19. Електронний ресурс <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/322-08>. Назва з екрану.

²³² Бюджетний кодекс України. Редакція від 8.07. 2010. № 2456-VI. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/en/2456-17>. Назва з екрану.

²³³ Земельний кодекс України. Редакція від 25.10.2001 № 2768-III. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>. Назва з екрану.

²³⁴ Господарський кодекс України. Редакція від 16.01.2003 № 436-IV. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/436-15>. Назва з екрану.

Наступною ланкою системи правового забезпечення діяльності щодо запобігання злочинності вважаються акти законодавства, що комплексно регулюють статус, завдання, функції, повноваження, обов'язки і права правоохоронних органів, для яких запобігання злочинності є одним із головних завдань.

Саме тому К. Л. Бугайчук пропонує прийняти базовий закон «Про основи державної системи профілактики адміністративних проступків», відповідно до якого надалі могли б прийматися відповідні закони за окремими напрямками профілактичної діяльності, а також на різних рівнях: державному, регіональному, місцевому²³⁵.

В.А. Комаров наголошує на необхідності прийняття єдиного нормативного акта, який регулював би профілактику правопорушень у країні, – Закону України «Про профілактику правопорушень в Україні». Він має передбачати загальні засади дії закону, терміни та визначення, які окреслюють певні явища та використовуються учасниками цієї діяльності; чітко визначати державні пріоритети цієї роботи у вигляді принципів, напрямків, форм, методів; визначати коло учасників цієї діяльності, їх правовий статус, сферу діяльності; передбачати компенсаційні механізми за участь у цій роботі громадян, організацій, використання ними певного обладнання; розробити систему страхування на випадок, якщо вони зазнають збитків або шкоди під час виконання певних дій, пов'язаних із профілактичною діяльністю тощо. Наступним кроком буде розроблення механізму реалізації закону. Бажано, щоб це була або Постанова Кабінету Міністрів України, або інший документ уряду, який регламентує діяльність учасників профілактичної діяльності та механізми її забезпечення в конкретнішому вигляді²³⁶.

Водночас Я. М. Квітка пропонує розробити і прийняти закон України «Про основи системи профілактики бездоглядності і правопорушень неповнолітніх в Україні», у якому, відповідно до Конституції України та міжнародних правових актів, визначити систему державних органів, які беруть участь у запобіганні бездоглядності та правопорушень неповнолітніх та врегулювати діяльність державних і недержавних органів,

²³⁵ Бугайчук К. Л. Адміністративні проступки: сутність та організаційно-правові заходи їх профілактики: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Харків, 2002. С. 16

²³⁶ Комаров В. А. Діяльність центрів зв'язків з громадськістю ОВС України щодо зміцнення правопорядку та профілактики правопорушень: організаційно правові питання: монографія. Луганськ: РВВ ЛДУВС, 2007. С. 210-211

установ, об'єднань і організацій у цій галузі. У ньому повинні бути чітко визначені органи і установи системи профілактики бездоглядності та правопорушень неповнолітніх, а також сформульовані основні напрями їх діяльності²³⁷.

Зважаючи на слушні пропозиції науковців, необхідно підкреслити, що всі вони заслуговують на увагу. Проте, практика показує необхідність суттєвих змін у базовому Законі «Про місцеве самоврядування в Україні», без яких не можна чекати дієвих зрушень у профілактиці злочинності. Так, за роки незалежності було прийнято низку Комплексних програм протидії злочинам^{238, 239, 240}, концепцій^{241, 242} стратегій²⁴³, планів²⁴⁴ тощо. Як слушно підкреслює В.І. Шахун, можна з упевненістю стверджувати, що в останні роки йде планомірне руйнування суспільного консенсусу, який з великими втратами було встановлено в середині 90-х рр. ХХ ст., а без наукового й фінансового супроводу, реалізацію стратегій, програм, планів годі й очікувати²⁴⁵. Аналогічною є й думка О.Г. Кальмана: «Жодна програма з профілактики правопорушень, прийнята за роки радикальних реформ, не була виконана внаслідок відсутності фінансового і матеріального

²³⁷ Квітка Я. М. Попередження адміністративних правопорушень серед неповнолітніх: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2002. С.183-184

²³⁸ Комплексна цільова програма боротьби зі злочинністю на 1996 - 2000 роки / Указ Президента України від 17 вересня 1996 року № 837/96. Електронний ресурс. Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/U837_96.html. Назва з екрану.

²³⁹ Комплексна програма профілактики злочинності на 2001–2005 рр., затверджена Указом Президента України від 25 грудня 2000 р. № 1376/2000. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1376/2000>. Назва з екрану.

²⁴⁰ Комплексна програма профілактики правопорушень на 2007–2009 рр., затверджена постановою КМУ від 20 грудня 2006 р. № 1767. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1767-2006-%D0%BF>. Назва з екрану.

²⁴¹ Концепція загальнодержавної програми «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини на 2006-2016 роки»: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 22 квітня 2006 р. № 229-р. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/229-2006-%D1%80>. Назва з екрану.

²⁴² Концепція Комплексної програми профілактики правопорушень на 2006–2008 рр., схвалена розпорядженням КМУ від 1 березня 2006 р. № 116-р. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/ru/116-2006-%D1%80>. Назва з екрану.

²⁴³ Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020»: схвалена Указом Президента України від 12.01.2015 року № 5/2015. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>. Назва з екрану.

²⁴⁴ План заходів щодо реалізації Концепції розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 12 жовтня 2011 р. № 1039-р. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1039-2011-%D1%80>. Назва з екрану.

²⁴⁵ Шахун В.І. Концептуальні засади розвитку кримінологічної науки в Україні. Вісник Асоціації кримінального права України, 2013, № 1(1). С. 366-376.

забезпечення. Крім того, самим правоохоронним органам було завдано нищівного удару недофінансуванням, слабким ресурсним забезпеченням»²⁴⁶.

Тобто, можемо констатувати відсутність в Україні системного підходу до правового регулювання питань запобігання злочинності, не- залежно від суб'єктів цієї діяльності. І якщо спеціальне запобігання злочинності хоча б якось врегульоване у відповідних законах – «Про прокуратуру», «Про Національну поліцію» тощо, то загальносоціальний вид запобігання залишається поза межами нормативного визначення. У ряді робіт заходи загальної профілактики пропонується поділяти на заходи правового і неправового характеру. При цьому заходи, що здійснюються в межах кримінально-процесуальної діяльності або загального нагляду прокуратури, відносять до правових, а в сфері господарської чи культурно-виховної діяльності – не правових²⁴⁷. Самі ж функції органів місцевого самоврядування зводять до прийняття відповідних програм: вони вживають заходів, приймають програми із запобігання правопорушень на місцевому рівні, при цьому мають змогу робити це з урахуванням національних традицій нацменшин, які проживають на території цієї громади²⁴⁸.

У роботах з питань діяльності місцевого самоврядування та запобігання злочинності, як правило, вказується, що закріплення в нормативних актах обов'язку його органів забезпечувати вплив на соціально-економічний стан населення, проведення просвіти, організація корисного проведення дозвілля та вирішення інших питань достатньо для констатації впливу цих органів на причини та умови вчинення кримінальних правопорушень. Але з цим не можна цілком погодитись, оскільки ефективне впровадження запобіжної діяльності вимагає дотримання ряду умов.

Зокрема, ефективність напряму цієї роботи залежить від формування якісного інформаційно-аналітичного підґрунтя, що відтворює масштабність тієї проблеми, яку треба вирішити, та наукового супроводу, здатного якомога скоріше забезпечити впро-

²⁴⁶ Кальман О. Г. Що протиставити злочинності? Дзеркало тижня. 2009. № 8. С. 6.

²⁴⁷ Стеблинська О.С. Кримінологія. Київ : Ін-т крим.-викон. служби, 2014. С. 62.

²⁴⁸ Босак К.С. Традиції та звичаї в системі заходів запобігання злочинності в Україні : дис. канд. юрид. наук. Класич. приватн.ун-т. Запоріжжя: КПУ, 2015. С. 108.

вадження новітніх теоретичних розробок у практику боротьби з правопорушеннями²⁴⁹.

Інформаційно-аналітичне та наукове забезпечення діяльності органів місцевого самоврядування щодо запобігання злочинам відіграє одну з ключових ролей у цьому процесі, оскільки від зазначеного складника залежить оптимальний розподіл сил та витрат зі здійснення заходів, спрямованих на протидію злочинним проявам. Чинні ж нині нормативні акти не покладають на органи місцевого самоврядування названих завдань, у результаті чого їх діяльність проводиться відповідно до запитів щодо потреби в поліпшенні стану соціально-економічного забезпечення мешканців відповідної адміністративно-територіальної одиниці, а не до переліку необхідних запобіжних заходів.

Зовнішня інформація повинна також передбачити дані про адміністративні, дисциплінарні й інші правопорушення, аморальні вчинки, пияцтво та алкоголізм, наркоманію, несплату податків, проституцію, бездоглядність дітей, залишення школи дітьми й підлітками, позбавлення батьківських прав тощо. До цього виду інформації варто віднести дані про соціально-економічний і соціально-демографічний розвиток, стан громадської думки й інші соціально-психологічні процеси, що стосуються запобігання злочинам²⁵⁰.

Таким чином, діяльність місцевого самоврядування з означених напрямів здійснюється на загальних засадах та в широкому форматі, однак повинна мати виключно правовий (нормативно врегульований характер). Це твердження базується на нормах ст. 19 Конституції України²⁵¹, за якою органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. І хоча нині відсутні спеціальні нормативні акти в цій сфері, положення чинних законодавчих актів, пов'язаних із запобіганням злочинності на місцях, реалізуються названими органами в їх повсякденній діяльності з реалізації власних повноважень у різних сферах

²⁴⁹ Корнякова Т.В. Інформаційно-аналітичне та наукове забезпечення діяльності органів прокуратури щодо запобігання злочинам проти довкілля. Право України. № 6. М-во юстиції України. Київ : Книжк. друк. наук. кн., 2011. С. 189-197

²⁵⁰ Правове регулювання профілактики злочинності та його сутність: наук. вид. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.ronl.ru/stati/gosudarstvo-pravo/270241/>. Назва з екрану.

²⁵¹ Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної ради України 28 червня 1996 р. Київ: Преса України, 1997. 80 с.

суспільного життя громади (матеріально-фінансової, соціально-економічної, у сфері управління власністю, діяльності спостережної, адміністративної комісії, служб у справах дітей тощо).

Треба відзначити, що сьогодні вживаються заходи, спрямовані на встановлення порядку на території адміністративно-територіальної одиниці, створюються допоміжні органи забезпечення громадського порядку, органи місцевого самоврядування все частіше практикують комплексне планування запобігання злочинності. Але водночас прогалини в нормативному забезпеченні не дозволяють стверджувати, що запобігання злочинності стало відокремленим напрямом діяльності, самостійною функцією органів місцевого самоврядування.

Ми вже констатували, що на законодавчому рівні органи місцевого самоврядування на місцях фактично обмежені в своїх повноваженнях з реалізації заходів запобігання злочинності, оскільки це повноваження не регламентоване жодним із законів про їх діяльність. Ця прогалина, безперечно, потребує усунення в найкоротші терміни.

Разом із тим, ці структури мають можливість, як ми вже згадували, приймати самостійно розроблені програми профілактики правопорушень. Розглянемо, як ці положення реалізуються на практиці на прикладі м. Чернігова. Починаючи з 2012 р. у м. Чернігові почала діяти Миська комплексна програма профілактики злочинності, що також є яскравим прикладом участі громади в наведенні порядку і підтриманні спокою в місті.

Основними цілями програми є:

1) усунення передумов для вчинення правопорушень і забезпечення конституційних прав та свобод людини на основі чітко визначених пріоритетів, поступового нарощування в цій справі зусиль правоохоронних органів, місцевих органів виконавчої влади та громадськості;

2) удосконалення методів організації роботи і шляхів запобігання вчиненню правопорушень;

3) активізація роботи щодо профілактики рецидивної злочинності;

4) покращання роботи з протидії наркозлочинності, профілактики дитячої бездоглядності, злочинного впливу на неповнолітніх у молодіжному середовищі та в сім'ях;

5) дієва протидія злочинності серед неповнолітніх, у тому числі рецидивної;

б) підвищення координуючої ролі органів місцевого самоврядування та виконавчої влади в розв'язанні проблем боротьби зі злочинністю та її негативними наслідками.

Виходячи із цілей, були встановлені завдання Міської комплексної програми, які полягають у наступному:

- організаційне забезпечення профілактики правопорушень;
- попередження злочинних посягань на життя, здоров'я, честь і гідність особи, її майно від злочинних посягань;
- протидія організованій злочинності і корупції;
- протидія нелегальній міграції;
- мінімізація злочинного впливу на неповнолітніх та молодіжне середовище;
- запобігання поширенню наркозлочинності, пияцтва та алкоголізму;
- протидія рецидивній та побутовій злочинності;
- охорона громадського порядку та попередження правопорушень;
- протидія підлітковій бездоглядності та безпритульності;
- протидія насиллю в родинах.

Планувалось, що виконання Міської комплексної програми дасть змогу: стабілізувати криміногенну ситуацію в місті шляхом запобігання криміналізації населення; підвищити оперативність реагування на вчинені правопорушення та їх виявлення шляхом удосконалення технічних засобів контролю за ситуацією в громадських місцях, створення відповідних систем накопичення; захистити життя, здоров'я, честь і гідність особи, її майно від злочинних посягань; активізувати роботу з протидії організованій злочинності і корупції, нелегальній міграції; мінімізувати злочинний вплив на неповнолітніх та молодіжне середовище; запобігти поширенню наркозлочинності, пияцтва та алкоголізму на території області; покращити результати роботи з охорони громадського порядку, попередження правопорушень, протидії рецидивній та побутовій злочинності.

Зрозуміло, що створена навіть найкраща програма не в змозі дати позитивні результати, якщо не будуть призначені відповідальні виконавці та не забезпечити відповідне фінансування. Ці питання жваво обговорювались та було прийнято відповідне рішення, а саме: фінансування Міської комплексної програми здійснюється за рахунок коштів

міського бюджету, а також інших джерел, не заборонених законодавством. Крім того, щороку передбачаються в міському бюджеті видатки на фінансування Міської комплексної програми. Також Чернігівська міська рада самостійно визначає обсяг коштів, що можуть бути виділені з місцевого бюджету для реалізації заходів, визначених Міською комплексною програмою.

Для того, щоб програма була втілена в життя, а не «забуксувала» на тому чи іншому напрямку, потрібно систематично аналізувати стан правопорядку на території міста, на підприємствах, в установах та організаціях. За результатами аналізу і з урахуванням факторів, що негативно впливають на стан правопорядку розробляти комплексні плани заходів щодо запобігання злочинності та цільові плани відповідно до ситуації, що утворилась. Одночасно з роботою правоохоронців, з метою забезпечення захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина, відповідальним особам органів місцевого самоврядування доручено систематично вивчати та аналізувати стан роботи із заявами та скаргами, а при їх розгляді вживати вичерпних заходів для задоволення обґрунтованих звернень та реального поновлення, в межах визначених законодавством повноважень, порушених прав громадян. Започатковано інформування через засоби масової інформації про результати роботи зі зверненнями громадян.

Прийнято рішення пропагувати поширення в місті позитивного досвіду запровадження за рахунок коштів їх мешканців консьержок і постів охорони під'їздів багатоповерхових житлових будинків, гуртожитків, установа в них домофонних систем та систем прямого зв'язку постів охорони з міліцією. Розгорнуто пропаганду серед населення щодо охорони об'єктів приватної власності із застосуванням можливостей централізованої охорони. Уживати заходи щодо впровадження маловитратних методів охорони.

Таким чином, Міська комплексна програма профілактики злочинності м. Чернігова заповнює ту прогалину, що утворилась у законодавстві в частині наділення місцевого самоврядування повноваженнями зі здійснення заходів забезпечення кримінологічної безпеки населення в сфері попередження злочинності на території адміністративно-територіальної одиниці. Хоча слід одразу ж зауважити, що і зазначена Програма, з точки зору її кримінологічної експертизи, далека від доско-

наlostі, оскілки, наприклад, вона не містить завдань аналізу криміногенної ситуації, її оцінки, прогнозування, розробки більш конкретних запобіжних заходів спільними зусиллями усіх зацікавлених суб'єктів, а також учених і інших фахівців.

У загальному контексті положень існуючих законодавчих актів, безумовно, заходи, що вживаються на місцевому рівні, повинні відповідати законам. А останні, у свою чергу, мають містити приписи про те, що саме органам місцевого самоврядування необхідно визначати та створювати умови, що гарантували б безпеку особи, реалізацію громадянами наданих прав і свобод. Натомість у світлі повноважень, які можна віднести до засобів забезпечення громадського порядку та запобігання злочинності, що визначаються законодавчими актами, органи місцевого самоврядування здійснюють діяльність із забезпечення спокою та благополуччя суто в громадських місцях (правомочності із накладення адміністративних стягнень). Між тим, як ми вже звертали увагу, цього явно недостатньо, бо значне число правопорушень, особливо кримінального характеру, вчиняється за місцем проживання громадян.

Таким чином, слід додатково підкреслити, що тут мова повинна йти про запобігання злочинності як про комплексну, взаємопов'язану з іншими функціями діяльності органів місцевого самоврядування та інших суб'єктів, які функціонують у межах адміністративно-територіальної одиниці. У контексті нашого дослідження необхідно чітко виокремлювати компетенцію в розглядуваній сфері між державою в особі її органів і органами місцевого самоврядування, оскільки в решті-решт від цього співвідношення залежить проблема вдосконалення усієї системи адміністративно-правової та соціальної сфер суспільного життя. При цьому, якщо в одних регіонах з питань правового регулювання видані власні нормативні акти (програми), які містять доволі дієві системи запобігання злочинності, то в інших – положення цих програм доволі часто не лише не створюють необхідного підґрунтя запобіжної діяльності, а й взагалі, суперечать чинному законодавству.

У зв'язку з цим слід відзначити, що в сучасних умовах потребує оновлення досвід нормативного регулювання форм і методів реалізації прав і законних інтересів місцевого населення на участь у діяльності з запобігання злочинності та забезпечення власної безпеки.

Останнім часом місцеве самоврядування все активніше починає брати участь у роботі правоохоронної сфери держави, що, природно, тягне за собою виникнення чисельних проблемних питань, пов'язаних з безпосередньою реалізацією повноважень у цій сфері в поєднанні з іншими загальними проблемами, що вимагають спільного вирішення, особливо питань соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць.

У той же час численні питання, що стосуються соціально-економічного розвитку регіонів, нормотворчої та правозастосовної діяльності, взаємодії з органами державної влади тощо, що вирішуються місцевим самоврядуванням, до місцевого населення не доводяться. У результаті порушується принцип демократії та викривляється сама сутність такого врядування; громадська думка про його роботу формується стихійно та доволі часто не відповідає реальному стану справ, у місцевого населення прогресує правовий нігілізм та громадська інертність, що негативно впливає на участь громадськості в запобіжній діяльності. А між тим, саме роль населення є визначальною в запобіганні злочинності на відповідній території, так би мовити «на місці».

Проведене нами опитування мешканців чернігівського регіону показало, що переважна більшість громадян (82%) висловлюють більше довіру та підтримку якраз органам місцевого самоврядування, а не державним інституціям. Громадяни вважають, що органи місцевого самоврядування повинні й надалі розвиватися, оскільки через свою наближеність до місцевого населення та певні владні повноваження в межах регіону найбільше відповідають інтересам місцевого населення, що, як правило, реалізує більшість своїх прав у межах відповідної території.

Невисока думка громадян про роботу державних органів, Національної поліції, загалом виконавчої влади в сфері запобігання злочинності, безумовно, пояснюється переважно незнанням значної частини членів територіальної громади специфіки та результатів їх діяльності. Це призводить до оцінки громадянами роботи означених суб'єктів виключно за станом справ із злочинністю в регіоні та по країні в цілому. То ж, саме така, не завжди об'єктивна думка, що поширена серед громадян, також впливає на оцінку ефективності діяльності органів місцевого самоврядування в сфері забезпечення громадської безпеки та порядку. Регламентация ж питань місцевого значення, про яку йшлося

на початку цього підрозділу, показала, що до їх переліку законодавець не відносить запобігання злочинності як один із напрямів діяльності місцевого самоврядування. Між тим, її чітке визначення логічно витікає як з практики діяльності подібних територіальних утворень, так і з положень Конституції України, за якими обмеження прав громадян на здійснення місцевого самоврядування не допускається.

Таким чином, у результаті виникають три основні актуальні питання, що свідчать про необхідність:

- регламентації на законодавчому рівні функції запобігання злочинності як питання компетенції органів місцевого самоврядування, у зв'язку з чим доцільно внести доповнення до Закону України «Про місцеве самоврядування»;

- переходу від існуючої централізованої системи забезпечення громадської безпеки та правопорядку до змішаної, у т.ч. децентралізованої системи, заснованої на діяльності місцевих правоохоронних формувань, створюваних органами місцевого самоврядування;

- створення правової та практичної бази з регулювання сфери запобігання злочинності силами та засобами органів місцевого самоврядування, громадськими формуваннями, територіальною громадою тощо.

Подібний підхід не можна назвати цілком новітнім, оскільки подібна система організації запобігання злочинності на місцях є відображенням не лише зарубіжного, а й вітчизняного досвіду запобігання злочинності, який неодноразово доводив свою ефективність.

Відомо, що зараз можна спостерігати розбалансованість системи координації дій між владою та правоохоронцями-практиками. Як бачимо, органи місцевого самоврядування повинні взяти на себе основний обов'язок щодо координації дій із запобігання злочинам. В основі організації такої діяльності може бути координація дій та співробітництво зі ЗМІ, системна професійна та психологічна підготовка службовців правоохоронних органів, технічне оснащення, збільшення фінансових дотацій на утримання штату за рахунок місцевого бюджету тощо. До такої роботи повинні залучатися, в першу чергу, керівники органів місцевого самоврядування, а також юристи, політологи, економісти, психологи, соціологи та інші категорії спеціалістів.

Нарешті, що стосується контролю з боку органів місцевого самоврядування, більшість авторів традиційно його відносять до різновиду

зовнішнього державного контролю. Проте, з нашої точки зору, треба погодитися з Шестак В.С., який стверджує, що статус суб'єктів місцевого самоврядування в Україні, спричинює необхідність констатації їх контрольної діяльності як самостійного виду контролю, котрий не є ні громадським, ні державним. «Це самостійний вид контролю в Україні, існування якого слід пов'язувати з прийняттям Конституції України. Один із її розділів присвячений місцевому самоврядуванню, його спеціальним суб'єктам, наявність яких в Україні є об'єктивною передумовою існування відповідного виду контролю»²⁵².

Виходячи з викладеного, треба відзначити, що характеристика основних функцій органів місцевого самоврядування щодо запобігання злочинам дозволяє виділити такі основні напрямки роботи територіальної громади, як взаємодія, координація, нагляд. Головним стратегічним напрямом запобігання злочинам має стати створення надійних правових механізмів і широке залучення важелів громадянського суспільства, в першу чергу саме правової спільноти. Загалом конкретні заходи щодо запобігання злочинам повинні бути спрямовані на вдосконалення нормативно-правової бази. Забезпечення законності, правопорядку, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян є одними з основних функцій місцевого самоврядування. Одночасно, держава такою ж мірою має забезпечувати державними ресурсами виконання цими органами делегованих їм державою повноважень щодо збереження життя, здоров'я, честі і гідності громадян, спокою в їх домівках, дотримання законності при виконанні правоохоронними органами власних функцій тощо.

Основний зміст функцій територіальних громад та їх уповноважених органів місцевого самоврядування як суб'єктів запобігання злочинам показує на існуючі неузгодженості й прогалини в законодавстві, починаючи з Конституції України, а також законів України «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про добровільне об'єднання територіальних громад» та «Про внесення змін до деяких законів України щодо статусу старости села, селища». Ми вважаємо, що ці неузгодженості й прогалини можуть суттєво вплинути на одну з основних функцій територіальних громад та органів місцевого самоврядування – запобігання

²⁵² Шестак В.С. Державний контроль в сучасній Україні (теоретико-правові питання): Монографія. Харків: Основа, 2003. С. 6-7.

злочинам, у зв'язку з чим у попередньому підрозділі висуваємо декілька пропозицій, що стосуються змін та доповнень до Основного Закону та вищеназваних законів.

Повертаючись до функцій органів місцевого самоврядування щодо запобігання злочинам, треба зазначити одну важливу їх особливість – те, що в своїй сукупності вони утворюють механізм досягнення поставленої мети, а саме: захисту прав, свобод, честі і гідності громадян і ділової репутації територіальних громад.

2.3. Кримінологічний механізм захисту прав і свобод громадян територіальними громадами та державою від кримінальних загроз в умовах глобалізації

Уся попередня історія людства є історією боротьби за права і свободи людини та громадянина. Розуміння про права і свободи та їх гарантії формувались довгий історичний період, витокami якого стали теоретико-філософські, релігійні, ідейні, правові уявлення про індивіда та його відносини з оточуючим світом, походженням держави і права, ідеї справедливості як критерія поведінкових норм людей.

У своєму розвитку з плином часу дані уявлення поступово звільнялися від релігійних і ідеологічних розумінь та набували ознак справжніх наукових знань, які поступово склалися в філософсько-правове розуміння про права і свободи людини та громадянина, їх гарантій. Згодом сформувалися універсальні стандарти забезпечення і захисту прав і свобод людини та громадянина. Україна нині все активніше залучається до цього процесу. Свідченням того є дія Конституції України, розбудова законодавства саме в напрямку імплементації міжнародних принципів і стандартів щодо прав і свобод людини.

П.М. Рабінович та М.І. Хавронюк дають вичерпний перелік прав людини, відзначаючи, що «класифікувати права людини слід насамперед за змістом (характером) людських потреб, що цими правами забезпечуються». Ми повністю підтримуємо таку класифікацію та вказуємо, що до них вчені відносять:

фізичні (життєві) права – це можливості людини, необхідні для її фізичного існування, для задоволення її біологічних, матеріальних потреб;

особистісні права – це можливість збереження, розвитку й захисту морально-психологічної індивідуальності людини, її світогляду та духовності;

культурні (гуманітарні) права – можливості збереження та розвитку етнічно-національної самобутності, доступу до знань та інших здобутків людства, до їх засвоєння, використання та участі в подальшому примноженні;

економічні права – це можливості людини реалізовувати свої здібності, здобувати своєю працею засоби для існування, беручи участь у виробництві, розподілі й наданні матеріальних чи інших благ;

політичні права – можливості людини брати участь у суспільному (державному й громадському) житті, впливати на діяльність різноманітних державних органів, а також громадських об'єднань, насамперед, політичного спрямування²⁵³.

Конституція України гарантує й основні свободи, зокрема, ст. 29 Конституції України визначає, що «кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність»²⁵⁴. Також гарантується свобода пересування, свобода думки і слова, вільне вираження своїх поглядів і переконань, свобода світогляду і віросповідань, свобода об'єднання в політичні партії та громадські організації тощо. Як відомо, розділ II Конституції України передбачає відомі нам права, свободи та обов'язки людини і громадянина, які притаманні кожній демократичній правовій державі²⁵⁵.

Основу міжнародних стандартів у сфері прав людини і свобод складають норми природного права, що включає ідеали свободи, справедливості та рівності перед законом. За визначенням О.М. Костенка, сама Матінка-Природа дозволяє Людині все, що відповідає повністю її законам, а забороняє лише те, що протирічить їм²⁵⁶. Учений наголошує, що ці права є «благодєянєм», яке є природним феноменом, а всі посягання на нього, відповідно, – «антиприродними феноменами»²⁵⁷.

²⁵³ Рабінович П.М., Хавронюк М.І. Права людини і громадянина: навч. посібн. Київ: Атіка, 2004 р. С. 10-11.

²⁵⁴ Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. Київ: Преса України, 1997. С. 11.

²⁵⁵ Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. Київ: Преса України, 1997. С. 9-27.

²⁵⁶ Костенко А.Н. Социальный натурализм как методологический принцип сравнительного правоведения и юридической глобалистики. Киев-Симферополь: Лагос, 2008. С. 6.

²⁵⁷ Костенко А.Н. Социальный натурализм как методологический принцип сравнительного правоведения и юридической глобалистики. Киев-Симферополь: Лагос, 2008. С. 6.

Дійсно, ці принципи закріплюються нормами правової системи кожної держави. Функціонування громадянського суспільства забезпечується дією таких принципів, як свобода власності, підприємництва і договору, неприпустимість свавільного втручання держави в сферу приватного життя людини, судовий захист тощо. Як указує В.К. Гришук, «незалежно від місця розташування кожного з принципів, всі вони мають однаково важливе значення ... Незмірно важливо забезпечити їх гармонійне поєднання на наукових засадах»²⁵⁸.

Разом з тим, законодавство повинно забезпечити неухильне виконання тих прав і свобод громадян, правозахисних механізмів, які закріплені в Конституції України. В.Я. Тацій відмічає, що високий рівень злочинності, складна криміногенна ситуація обумовлені недостатньою розробленістю концептуальних положень правової політики держави, взагалі і в сфері боротьби зі злочинністю, зокрема. Він указує: «Правова політика має базуватися не тільки на піраміді законодавчих заборон. Її слід розглядати як систему, яка складається з підсистем профілактики, кримінально-правової, процесуальної та кримінально-виконавчої політики. Законодавче регулювання повинно комплексно охоплювати всі складові цієї системи»²⁵⁹.

Як підкреслюють практично усі науковці-правники, Україна перебуває на перетині глобалізаційних процесів, що зумовлено її географічним положенням. Глобалізація охоплює всі сфери нашого життя; при цьому на розвитку суспільства вона позначається як позитивно, так і негативно²⁶⁰. Серед позитивних зрушень називаються реформування сучасної судової системи, прокуратури, нової української поліції, пенітенціарної системи, назріло питання про створення системи мирових судів тощо. Ще більше занепокоєння становлять виклики та існуючі ризики, зокрема: українські ресурси (людські, економічні, природні та ін.) є надзвичайно привабливими для кримінальних елементів. Це виражається, зокрема, у поширенні транснаціональної злочинності – торгівлі людьми, органами, зброєю, наркотиками, витворами мистецтва; у зростанні масштабів кіберзлочинності, зумовленої розвитком комп'ютерних тех-

²⁵⁸ Гришук В.К. Філософсько-правове розуміння відповідальності людини: монографія. 2-ге вид., переробл. і доповн. Хмельницький: Хмельницький ун-т управління та права, 2013. С. 697.

²⁵⁹ Тацій В.Я. Конституція України в дії. Вісник Академії правових наук України. 1997. № 4. С. 9-11.

²⁶⁰ Кримінально-правове забезпечення сталого розвитку України в умовах глобалізації: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 12-13 жовт. 2017 р. / редкол.: В. Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. Харків : Право, 2017. С. 15-16.

нологій; у посиленні загроз тероризму; у перетворенні України із транзиту нелегальних мігрантів у країну-реципієнта. Як слушно підкреслює М.І. Панов, негативними чинниками глобального характеру, крім розглянутих, слід визнати також корупційні злочини. Учений зазначає, що «всі ці чинники можуть бути визнані такими, що мають реальний вплив на право, його норми та інститути з точки зору внесення відповідних новел за умов поглибленого вивчення цих факторів і встановлення щодо кожного із них обов'язкової наявності необхідних і достатніх підстав, умов та критеріїв криміналізації (декриміналізації) та пеналізації (депеналізації) відповідних суспільно небезпечних діянь»²⁶¹.

Попри швидкість, з якою глобалізація пронизує наше життя, необхідно дбати про збереження власних здобутків, традицій, особливостей менталітету, культури та надзвичайно потужного інтелектуального потенціалу.

З одного боку, перед Україною постає завдання продовжити інтеграцію в світове співтовариство, з другого, зберегти власну автентичність, увібрати переваги від глобалізації та вберегтися від небезпечних її проявів.

Окрім того, черговим випробуванням серед глобалізаційних процесів у суспільному житті (як позитивних, так і негативних) можна, вочевидь, назвати постійні зміни до кримінального, кримінально-виконавчого й кримінального процесуального законодавства, що вбільшості випадків зменшує його ефективність.

Розмірковуючи над ефективністю закону на прикладі кримінально-правової норми, В.К. Гришук зазначив, що еталоном, шкалою оцінки ефективності кримінально-правової норми є мета, переслідувана законодавцем. Ієрархії суспільних інтересів відповідає (має відповідати) суспільна ієрархія цілей, які держава намагається досягнути за допомогою закону взагалі і за допомогою кримінального закону, зокрема. Важливо, щоб при цьому мета і правові засоби її досягнення були істинними, такими, що не суперечать природному праву²⁶². Переконані,

²⁶¹ Панов М.І. Глобалізаційні процеси та їх вплив на стан і розвиток кримінального права: Кримінально-правове забезпечення сталого розвитку України в умовах глобалізації : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 12–13 жовт. 2017 р. / редкол.: В. Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. Харків : Право, 2017. С. 24–25.

²⁶² Гришук В.К. Соціальна цінність закону про кримінальну відповідальність. Соціальна функція кримінального права: проблеми наукового забезпечення, законотворення та правозастосування : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 12–13 жовт. 2016 р. / редкол.: В. Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. Харків : Право, 2016. С. 39.

для дослідження кримінологічного механізму захисту прав, свобод, честі і гідності громадян та ділової репутації територіальних громад від кримінальних загроз в умовах глобалізації нам також необхідно встановити головну мету цього напрямку.

Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020», схвалена Указом Президента України від 12.01.2015 визначає головну мету держави й суспільства та вказує вектори руху. Так, метою Стратегії²⁶³ є впровадження в Україні європейських стандартів життя та вихід України на провідні позиції в світі. На нашу думку, у Стратегії досить чітко визначено місце територіальної громади, зокрема, задля цього рух уперед, діяльність «здійснюватиметься за такими векторами: територіальні громади самостійно вирішуватимуть питання місцевого значення, свого добробуту і нестимуть відповідальність за розвиток усієї країни».

Інший документ, Національна стратегія в сфері прав людини, затверджена Указом Президента України від 25.08.2015 спрямована на об'єднання суспільства довкола розуміння цінності прав і свобод людини, які захищаються на основі принципу рівності та без дискримінації. Стратегія зосереджена на вирішенні основних системних проблем у сфері захисту прав і свобод людини та нових викликах суспільства.

Указується, що метою реалізації Стратегії є забезпечення пріоритетності прав і свобод людини як визначального чинника під час визначення державної політики, прийняття рішень органами державної влади та органами місцевого самоврядування.

Результатом виконання Стратегії має стати запровадження системного підходу до виконання завдань та забезпечення узгодженості дій органів державної влади та органів місцевого самоврядування в сфері прав і свобод людини, створення в Україні ефективного (доступного, зрозумілого, передбачуваного) механізму реалізації та захисту прав і свобод людини. Удосконалення системи захисту прав і свобод людини здійснюватиметься з урахуванням як вітчизняного досвіду, так і напрацьованих та апробованих міжнародною спільнотою засад і принципів²⁶⁴.

²⁶³ Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020»: схвалена Указом Президента України від 12.01.2015 року № 5/2015. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>. Назва з екрану.

²⁶⁴ Національна стратегія у сфері прав людини, затверджена Указом Президента України від 25.08.2015 року № 501/2015 р. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/501/2015>. Назва з екрану.

На перший погляд, мета Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», як і реалізації Стратегії є забезпечення пріоритетності прав і свобод людини, звучить досить оптимістично. Проте, з урахуванням нинішньої кримінологічної політики держави, можна сказати, що більшість положень, які містяться в цих документах, мають декларативний характер, а значить існують ризики щодо реалізації вказаних документів.

Загальновідомо, що кримінологічна політика – це складова частина державної внутрішньої соціально-економічної і політичної політики, яка на основі Конституції України, теорії кримінології та інтегрованих нею знань і світового досвіду визначає методологічні засади і шляхи, якими керується держава при здійсненні нерепресивної протидії злочинності та її проявам. Разом з тим, кримінологічна політика виступає як єдність:

1) державної концепції запобігання та протидії злочинності, що виражається у відповідних директивних актах вищого законодавчого органу держави – Верховної Ради України. Запобігання злочинності в країні повинно стати національним обов'язком усіх гілок влади;

2) наукової кримінологічної теорії запобігання злочинності. Вихідні положення цієї теорії в цілому розроблені в працях вітчизняних кримінологів. Обов'язковими передумовами запобігання злочинності є політична і соціально-економічна стабільність у державі (і навіть у державах), збільшення соціального капіталу шляхом здійснення найкращої соціальної політики, позитивна динаміка міжнародного співробітництва, стабільність законодавства, що регулює основні сфери життя, суспільна злагода і збалансованість інтересів різних верств населення та ін.;

3) особливого виду діяльності держави, її органів, громадськості, спрямованої на ефективну протидію злочинності як соціального явища та окремим її проявам, яка полягає в такому:

- це політична воляова повсякчасна й наполеглива протидія всіх державних і суспільних інституцій тим явищам, які створюють кримінальну мотивацію у населення;

- криміногенні детермінанти злочинних проявів криються в самому суспільстві, людях, тому слід говорити про своєрідне «самолікування», «очищення». Держава, влада, суспільство повинні це усві-

домити і додержуватися таких підходів до внутрішньої і зовнішньої політики, які б виключали або зменшували кримінальну активність членів суспільства;

- особливість діяльності, пов'язаної з нерепресивною протидією злочинності, передбачає можливість корекція, змін, доповнення, але здійснення самої політики, відповідних її законів, нормативно-правових актів, програм, планів необхідно неухильно продовжувати;

- ефективність чи неефективність кримінологічної політики можна визначити лише шляхом установаження реального результату від запровадження програм і планів запобігання злочинності. Це положення – аксіома теорії запобігання злочинності.

Таким чином, реальне втілення конституційного положення, що Україна є правовою державою, неможливе без подальшого розвитку державної кримінологічної політики. На думку В.В. Голіни, «кримінологічна політика – це складова частина державної соціальної політики, яка на основі Конституції України й інтегрованих кримінологічною наукою знань і світового досвіду визначає методологічні засади та стратегії, котрими керується держава та її інституції при здійсненні нерепресивної протидії злочинності»²⁶⁵.

Вимоги глобалізаційних процесів примушують розглянути ресурс кримінологічної політики з точки зору реалій сьогодення і перспективних можливостей для досягнення її цілей. Зауважимо, що впровадження в практичну площину кримінологічної політики потребує значного ресурсного забезпечення: ідеологічного, правового, організаційного, матеріально-технічного тощо. Сьогодні держава значною мірою покладає це на правоохоронні органи. Проте, за своїми ресурсними можливостями вони не в змозі охопити багатогранність її проблем.

Глобальність сучасних проблем актуалізує пошук методів, що дозволяють розглядати права і свободи людини та громадянина в глобальному масштабі. Держава, на нашу думку, виступає в сучасному світі як універсальна політико-керуюча система в суспільстві. Вона є «засновником» міжнародних стандартів та відіграє активну роль у розвитку взаємовідносин у суспільстві. Адже громадське життя завжди потребує регулювання явищ і процесів розвитку, упорядкування відносин

²⁶⁵ Голіна В.В. Кримінологічна політика України як ресурс у протидії злочинності (реалії і можливості). Вісник Національної академії правових наук України. № 2 (73), 2013. С. 194.

між людьми та їхніми організаціями. Для цих цілей використовуються з давніх часів різні регулятори – моральні, релігійні, правові, технічні, звичаї і традиції. Право займає серед них особливе місце з огляду на прямий зв'язок з державою і обумовленої цим формальної визначеності універсальної обов'язковості правових норм. В умовах глобалізації та розширення інтеграції держав змінюються кордони, обсяг і методи правового регулювання. Але треба вказати, що особливе місце в цій системі займають територіальні органи, що дають можливість відчутти сподівання громади, її потреби, важливість і необхідність захисту прав і свобод людини та громадянина.

Особливої актуальності набуває вивчення і оцінка не тільки потенціалу людини як індивідуума, особистості, а й його життєдіяльності в структурі різних соціальних спільнот, таких як народ, нація, співтовариство, громадські об'єднання та асоціації, населення як територіальна спільність, як суб'єкт громадської і державної діяльності.

Природно, найбільші труднощі виникають при пошуках кримінологічного механізму захисту прав і свобод громадян від кримінальних загроз в умовах глобалізації, хоча теоретичні розробки в цьому напрямі ведуться безперервно^{266, 267 268, 269, 270}. Такі напрацювання й сучасний аналіз існуючих механізмів захисту прав і свобод людини, установлення соціального контролю над злочинністю спроможні не тільки поглибити наше уявлення про природу злочинності, її детермінанти, запобігання злочинам, а й підвести нас до вирішення низки прикладних завдань. Узагальнюючи думки вчених, ми схилиємося до того, що кримінологічною наукою вироблено складові механізму захисту прав і свобод людини і громадянина. Основними частинами цього механізму є:

- 1) нормотворча діяльність: розробка документів, що регламентують захист прав і свобод людини і громадянина;
- 2) суб'єкти, що забезпечують реалізацію захисту прав і свобод людини і громадянина, загалом, та тих чи інших прав, зокрема;
- 3) практика застосування нормативних документів;

²⁶⁶ Голіна В.В. Попередження злочинності: Конспект лекцій. Харків: Укр. юрид. академія, 1994. 40 с.

²⁶⁷ Голіна В.В. Злочинності – організовану протидію. Харків: Рубікон, 1998. 128 с.

²⁶⁸ Данышин И.Н. Общетеоретические проблемы криминологии. Монография. Харьков: Прапор, 2005. 224 с.

²⁶⁹ Аванесов Г.А. Криминология и социальная профилактика. Москва: Академия МВД СССР, 1980. 526 с.

²⁷⁰ Рабинович П. М. Основи загальної теорії права та держави : навчальний посібник. [5-те вид.]. Київ: Атіка, 2001. 176 с.

4) контроль за реалізацією нормативних документів та застосування процедури вирішення спірних питань, що виникають у ході реалізації захисту прав і свобод людини і громадянина.

Необхідно підкреслити, що цей механізм виконує найважливішу кримінологічну функцію запобігання злочинам установами законодавством певних заборон, контролюючи їх дотримання, застосовуючи санкції в разі порушень.

Якщо проаналізувати розробку документів, що регламентують захист прав і свобод людини і громадянина в Україні, можна без перебільшення відзначити, що територіальні об'єднання мають досить обмежені повноваження щодо заходів із запобігання злочинам. У цьому зв'язку проблема взаємодії територіальних громад, органів місцевого самоврядування з правоохоронними органами є вкрай важливою і складною для суспільства. Як приклад, можна навести особливо гостру проблему щодо створення формувань місцевої поліції.

Ще в 2004 р. було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо місцевої міліції»,²⁷¹ у якому в ст.7-1 передбачалось створення місцевої міліції. Визначалося, що місцева міліція утворюється за рішенням органів місцевого самоврядування на підставі подання місцевих державних адміністрацій та виконавчих органів рад, погодженого з Міністерством внутрішніх справ України.

Завданням місцевої міліції визначалося забезпечення захисту життя, здоров'я, прав, свобод і законних інтересів громадян та охорони громадського порядку на відповідній території. Як бачимо, це саме ті важелі, що допомагали б захисту прав і свобод людини і громадянина.

Показовим є те, що цей закон не тільки регулював чисельність місцевої міліції, яка визначається відповідним органом місцевого самоврядування, виходячи з нормативів, затверджених Міністерством внутрішніх справ України, а й констатував, що місцева міліція утримується за рахунок коштів місцевих бюджетів. Проте, доля цього закону була досить непростю, оскільки поспіль три роки (2005, 2006, 2007 рр.) його дію призупиняли і, нарешті, у 2008 р. закон втратив чинність на підставі закону № 309-VI (309-17) від 03.06.2008 р. (ВВР, 2008, № 27-28, ст.253).

²⁷¹ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо місцевої міліції: Закон України від 04.03.2004 № 1577-IV (втрата чинності від 04.06.2008 р.). Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1577-15>. Назва з екрану.

Ще однією позитивною пропозицією було внесення в 2004 р. доповнень до Закону України «Про міліцію»²⁷² (п. 40 ст. 7), що стосувались заслуховування звітів начальників органів внутрішніх справ про стан боротьби зі злочинністю, а також керівників місцевої міліції про стан громадської безпеки та охорони громадського порядку на відповідній території, порушення перед відповідними органами питання про звільнення з посад цих керівників у разі визнання їх діяльності незадовільною.

В останні роки було прийнято низку законів, що стосуються протидії злочинності, зокрема, «Про боротьбу з тероризмом»²⁷³; «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів»²⁷⁴; «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі»²⁷⁵; «Про Державну прикордонну службу України»²⁷⁶; «Про екологічну експертизу»²⁷⁷; «Про запобігання корупції»²⁷⁸; «Про запобігання та протидію домашньому насильству»²⁷⁹; «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення»²⁸⁰; «Про захист суспільної моралі»²⁸¹;

²⁷² Про міліцію: Закон України від 20.12.1990 р. № 565-ХП (втрата чинності 07.11.2015 р. на підставі Закону України «Про Національну поліцію»). Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/565-12>. Назва з екрану.

²⁷³ Про боротьбу з тероризмом: Закон України від 20.03.2003 р. № 638-IV (редакція від 18.01.2018). Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/638-15>. Назва з екрану.

²⁷⁴ Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів: Закон України від 23.12.1993 р. № 3781-ХП (редакція від 03.08.2017). Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3781-12>. Назва з екрану.

²⁷⁵ Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі: Закон України від 01.12.1994 № 264/94-ВР (редакція від 28.12.2015). Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/264/94-%D0%B2%D1%80>. Назва з екрану.

²⁷⁶ Про Державну прикордонну службу України: Закон України від 03.04.2003 № 661-IV (редакція від 07.12.2017). Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/661-15>. Назва з екрану.

²⁷⁷ Про екологічну експертизу: Закон України від 09.02.1995 р. № 45/95-ВР (редакція від 18.12.2017). Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/45/95-%D0%B2%D1%80>. Назва з екрану.

²⁷⁸ Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII (редакція від 03.08.2017). Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>. Назва з екрану.

²⁷⁹ Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 р. № 2229-VIII (редакція від 07.12.2017). Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>. Назва з екрану.

²⁸⁰ Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 14.10.2014 № 1702-VII (редакція від 05.01.2017). Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1702-18>. Назва з екрану.

²⁸¹ Про захист суспільної моралі: Закон України від 20.11.2003 № 1296-IV (редакція від 09.12.2015). Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1296-15>. Назва з екрану.

«Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними»²⁸²; «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю»²⁸³; «Про попередження насильства в сім'ї»²⁸⁴; «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону»²⁸⁵ тощо. Як видно з переліку цих документів, усі вони так чи інакше запобігають злочинам та захищають права і свободи людини і громадянина. Однак, зміст законів жодним чином не відображає й не активізує участь територіальної громади в запобіганні злочинам.

Час від часу робочі групи на чолі з А.П. Закалюком, В.В. Голіною, О.М. Джужею вносили пропозиції щодо розгляду й прийняття Закону України «Про запобігання правопорушенням та злочинності в Україні», вносили відповідні проекти та пропозиції, проте він так і не був винесений на розгляд.

Можна навести і деякі інші приклади, однак ми вважаємо доцільним не критикувати й вишукувати недоліки, а вносити пропозиції щодо покращення ситуації, яка склалася в державі.

По-перше, ці пропозиції стосуються внесення змін та доповнень до Конституції України, Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про добровільне об'єднання територіальних громад», а також повернення до прийняття законів України «Про запобігання правопорушенням та злочинності в Україні».

По-друге, виникає необхідність внесення пропозицій до інших чинних законів та тих, потреба в яких існує в кожній цивілізованій державі, у т.ч. в Україні.

Так, у Законі України «Про запобігання правопорушенням та злочинності в Україні» слід передбачити, що суб'єктами запобігання правопорушенням та злочинності є органи державної влади України та ор-

²⁸² Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними: Закон України від 15.02.1995 № 62/95-ВР (редакція від 28.12.2015). Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/62/95-%D0%B2%D1%80>. Назва з екрану.

²⁸³ Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю: Закон України від 30.06.1993 р. № 3341-ХП (редакція від 05.01.2017). Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3341-12>. Назва з екрану.

²⁸⁴ Про попередження насильства в сім'ї: Закон України від 15.11.2001 р. № 2789-III (втрата чинності від 07.01.2018). Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2789-14>. Назва з екрану.

²⁸⁵ Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону: Закон України від 22.06.2000 № 1835-III (редакція від 01.01.2016). Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1835-14>. Назва з екрану.

гани місцевого самоврядування, що здійснюють свою діяльність у відповідності із законодавством України та в межах власних компетенцій, а також контролюють діяльність органів і установ системи запобігання правопорушень та злочинності.

Крім того, необхідно чітко визначити, що основними формами запобігання правопорушенням та злочинності є:

- 1) правове виховання та навчання населення;
- 2) профілактична бесіда;
- 3) профілактичний облік;
- 4) адміністративне стягнення та кримінальне покарання;
- 5) ресоціалізація засуджених та їх соціальна адаптація після звільнення від покарання.

Відповідно до кожної форми слід указати основні напрямки, наприклад: Правове виховання та навчання населення

1. Правове виховання населення здійснюється суб'єктами запобігання правопорушень та злочинності шляхом застосування різноманітних заходів профілактичного впливу.

У процесі правового виховання населення можуть брати участь територіальні громади, громадські об'єднання, зареєстровані в установленому порядку.

2. Навчання населення основам права в системі загальної середньої освіти, вищих навчальних закладів здійснюється на підставі навчальних планів і програм.

3. Засоби масової інформації у відповідності із законодавством України забезпечують публікацію аналітичних, методичних та інших матеріалів про запобігання правопорушенням та злочинності, інформують населення про форми і методи самозахисту від злочинних посягань.

На нашу думку, необхідно детально визначити повноваження органів державної влади та місцевого самоврядування в сфері запобігання правопорушенням та злочинності, а саме:

1. До повноважень органів державної влади та місцевого самоврядування в сфері запобігання правопорушенням та злочинності відносяться:

- 1) правове регулювання відносин у сфері запобігання правопорушенням та злочинності;

2) розробка, затвердження і реалізація програм із запобігання правопорушенням та злочинності;

3) розвиток діяльності установ соціальної сфери, охорони здоров'я, освіти, культури, фізичної культури і спорту;

4) державна підтримка сім'ї, материнства і дитинства;

5) розробка програм із запобігання правопорушенням та злочинності;

6) підтримка і розвиток системи психологічної і соціальної реабілітації осіб, звільнених після відбуття покарання за вчинений злочин і схильних до вчинення правопорушення і злочинів;

7) організація і проведення за допомогою засобів масової інформації систематичної і цілеспрямованої пропаганди, що направлена на запобігання правопорушенням та злочинності;

8) організація на території України моніторингу криміногенної ситуації;

9) підготовка, перепідготовка і підвищення кваліфікації спеціалістів у галузі запобігання правопорушенням та злочинності;

10) залучення громадських об'єднань та організацій до участі в реалізації заходів із запобігання правопорушенням та злочинності, у тому числі в реалізації регіональних (обласних, міських, районних) програм із запобігання правопорушенням та злочинності;

11) розвиток науково-дослідної діяльності з питань запобігання правопорушенням та злочинності;

12) інші повноваження в сфері запобігання правопорушенням та злочинності у відповідності із законодавством.

2. Органи місцевого самоврядування здійснюють запобігання правопорушенням та злочинності у відповідності до повноважень, що передбачені законодавством.

Ці зміни, безумовно, надали б більш широкі повноваження територіальним громадам у запобіганні злочинам.

Що стосується другої складової механізму захисту прав і свобод людини і громадянина, а саме суб'єктів, що забезпечують реалізацію захисту прав і свобод людини і громадянина, загалом, та тих чи інших прав, зокрема, необхідно зазначити, що нашим дослідженням виявлено низку неузгодженостей та протиріч, що впливають із функцій територіальної громади, добровільних об'єднань територіальних громад

тощо. Як попередньо зазначено, таких прогалин і дублювань функцій не повинно бути, саме тому наша пропозиція торкалася внесення змін та доповнень до чинної редакції Законів України «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про добровільне об'єднання територіальних громад».

Третя складова механізму захисту прав і свобод людини і громадянина – це практика застосування нормативних документів.

Як нами визначалось, Закони України, Концепції, Стратегії, Державні програми боротьби зі злочинністю передбачають комплекс невідкладних заходів, направлених на зниження рівня злочинних проявів та усунення причин і умов злочинної діяльності на різних етапах її розвитку. Але, незважаючи на те, що боротьба зі злочинністю визначається державою як одне з важливих пріоритетних завдань, що постають перед суспільством, принципового вирішення щодо шляхів реалізації цих документів остаточно не знайдено.

З іншого боку, реалізація кримінологічної політики передбачає участь широкого кола багаточисельних органів, установ, організацій. Саме тому, взаємодія їх повинна бути узгоджена й систематизована. Ми переконані, що кращим виходом із такої ситуації стане виокремлення рівнів суб'єктів за їхніми повноваженнями щодо застосування тих чи інших нормативних документів. Крім означеного, правозастосування повинно відповідати окремій сфері, у випадку запобігання злочинності – кримінально-правовій, кримінологічній, кримінально-виконавчій та кримінально-процесуальній сферам.

Нарешті, остання частина – це контроль за реалізацією нормативних документів та застосування процедури вирішення спірних питань, що виникають у ході реалізації захисту прав і свобод людини і громадянина.

Що стосується контролю з боку органів місцевого самоврядування, то більшість авторів традиційно його відносять до різновиду зовнішнього державного контролю²⁸⁶. Проте, з нашої точки зору, треба погодитися з В.С. Шестак, який говорить, що статус суб'єктів місцевого самоврядування в Україні спричинює необхідність констатації їх контрольної діяльності як самостійного виду контролю, котрий не є ні

²⁸⁶ Зубарев С.М. Теория и практика контроля за деятельностью персонала пенитенциарной системы. Москва: Юрайт-Издат, 2006. 333 с.

громадським, ні державним. «Це самостійний вид контролю в Україні, існування якого слід пов'язувати з прийняттям Конституції України. Один із її розділів присвячений місцевому самоврядуванню, його спеціальним суб'єктам, наявність яких в Україні є обов'язковою передумовою існування відповідного виду контролю»²⁸⁷.

Зовнішній контроль здійснюється спостережними комісіями, піклувальними радами, методично-виховними та громадськими радами, громадськими об'єднаннями (як національними, так і міжнародними неурядовими), релігійними організаціями, засобами масової комунікації ЗМІ), про що мова буде йти в наступних підрозділах. Його регламентація міститься в правових актах органів місцевого самоврядування.

У механізмі захисту прав і свобод людини і громадянина звертають на себе увагу контрольні функції правозахисників. У сучасних неоднозначних політичних, соціально-економічних процесах, саме вони як представники територіальних громад або як громадяни, що мають вважену стійку правозахисну позицію, особливо щодо потерпілих від злочинів.

Ми вважаємо доцільним доповнити Закон України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» статтею, що передбачає гарантії прав громадян при здійсненні заходів із запобігання правопорушенням та злочинності, зокрема:

1. При здійсненні заходів із запобігання правопорушенням та злочинності не допускається обмеження прав і свобод людини і громадянина, у тому числі жорстоке або принижуюче людську гідність поводження, порушення таємниці листування, телефонних розмов, поштових, телеграфних, електронних та інших повідомлень, вільного пересування і вибору місця проживання, а також недоторканність особи, житла, за винятком випадків, що передбачені законодавством.

2. Громадяни мають право оскаржити дії суб'єктів діяльності запобігання правопорушенням та злочинності шляхом, що передбачений законодавством.

У рамках цього дослідження неможливо повною мірою проаналізувати всі складові кримінологічного механізму захисту прав і свобод людини і громадянина в повному обсязі. Вирішення цього питання – це

²⁸⁷ Шестак В.С. Державний контроль в сучасній Україні (теоретико-правові питання): Монографія. Харків: Основа, 2003. 208с.

окреме кримінологічне наукове дослідження, у зв'язку з чим ми вважаємо доцільним обмежити аналіз, а окремі проблеми показати в якості постановочних завдань для подальшої роботи.

Ще раз зазначимо, що в 2012 р. було затверджено «Стратегію державної політики розвитку громадянського суспільства в Україні», спрямовану на реалізацію принципів, пріоритетів, завдань у сфері розвитку активності громадянського суспільства. Положення стратегії мали б забезпечити утвердження повноважень громади як гарантії демократичного розвитку держави, запровадження громадського контролю за діяльністю влади, посилення впливу на прийняття суспільно важливих рішень, допомогу в профілактичній діяльності щодо запобігання правопорушенням і злочинам, проведення консультацій із громадськістю з важливих питань життя суспільства. Адже гармонійне поєднання громадського впливу на прийняття рішень та контролю за діяльністю влади має підвищити рівень суспільної компетентності і довіри до влади, стати гарантією становлення демократії в Україні.

Сьогодні, як ніколи, актуальною є теза про те, що державна політика сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні має бути спрямована на використання можливостей громадянського суспільства, зокрема, щодо забезпечення неконфліктних відносин в етнопонаціональній, культурній та конфесійній сферах, соціального міжсекторального партнерства між владою, бізнесом та інститутами громадянського суспільства, створення умов для безпосереднього залучення до підготовки управлінських рішень зацікавлених суспільних груп, що сприятиме забезпеченню в державі суспільної злагоди, соціального миру, сталого розвитку та стабільності²⁸⁸.

Територіальна громада як форма соціальної організації є тим дієвим органом, що дозволяє брати участь у профілактиці злочинності. З розвитком людства діяльність, яка здійснюється в сфері охорони правопорядку, зазнала значних змін. Найважливішою з них є та, що заходи кримінального покарання необхідно співвідносити із заходами запобігання злочинам²⁸⁹.

²⁸⁸ Стратегія державної політики розвитку громадянського суспільства в Україні. Затверджена Указом Президента України від 24 березня 2012 року № 212/2012 р. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/212/2012>. Назва з екрану.

²⁸⁹ Іванов Ю.Ф., Джужа О.М. Кримінологія: навчальний посібник. Київ: вид-во «Паливода А.В.», 2006. С. 160.

Нам відомі приклади впливу громади на осіб з нестійкою чи протиправною поведінкою, що дає позитивні зрушення в загальній, спеціально-кримінологічній та індивідуальній профілактиці. Зокрема, це козацькі формування, народні дружини, які здійснюють постійну допомогу в підтриманні громадського порядку. Останнім часом активізувалась роль соціальних патрулів (зокрема, лише в м. Чернігові їх нараховується близько 30), до складу яких увійшли представники влади, держслужбовці різних рівнів, працівники МНС та МВС, співробітники соціальних служб допомоги та медичні працівники. Ці громадські організації направляють свої зусилля на різносторонні заходи – від надання допомоги нужденним, охорони громадського порядку до проведення культурно-масових заходів.

Таким чином, необхідно відзначити, що сучасні тенденції розвитку інституту місцевого самоврядування загалом відповідають потребам у сфері забезпечення правопорядку. У подальшому треба розвивати позитивні ініціативи місцевих громад, забезпечувати їх фінансово-економічні потреби, допомагати ефективно використовувати свої адміністративні та інші ресурси.

РОЗДІЛ 3. ДОКТРИНАЛЬНІ ТА ПРАКТИЧНІ ЗАСАДИ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ ТЕРИТОРІАЛЬНИМИ ГРОМАДАМИ

3.1. Загальна характеристика криміногенної ситуації в Україні й Чернігівському регіоні та основні фактори, які впливають на ріст злочинності.

Аналіз сучасного стану соціально-політичних, економічних, правових та організаційних засад функціонування вітчизняного державного механізму й розвитку суспільства дає можливість з очевидністю констатувати негативний розвиток криміногенної ситуації в Україні, про що постійно наголошують не тільки провідні вчені України, а й міжнародні спостерігачі.

Як зазначає В.І. Борисов, сьогодні рівень злочинності в Україні створює серйозну загрозу подальшому проведенню державницьких реформ та національній безпеці України, створює перепони на обраному нею шляху до євроінтеграції. Виходячи з цього, є нагальна потреба в інформуванні громадськості про ті проблеми в сфері протидії злочинності, які сьогодні набули особливої актуальності і потребують термінового вирішення: насамперед, сучасний стан протидії злочинності та проблеми її нормативно-правового забезпечення; розробка та впровадження заходів протидії злочинам в окремих сферах; проблеми захисту інтересів особи, суспільства і держави в кримінальному провадженні; удосконалення порядку виконання та відбування покарань. Безумовно, що в центрі уваги повинні перебувати і проблеми реформування правоохоронних та судових органів України, застосування інноваційних підходів у кримінальному провадженні, опрацювання складнощів, що виникають у правозастосовній практиці тощо²⁹⁰.

За даними Державної служби статистики України, усього виявлено злочинів у 2015 р. – 565182; у 2016 р. – 592604; у 2017 р. – 523911 (без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим,

²⁹⁰ Протидія злочинності: теорія та практика: матеріали VII Всеукраїнської науково-практичної конференції (19 жовтня 2016 року). Київ: Національна академія прокуратури України, 2016. С. 6.

м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях). Якщо порівняти статистичні дані з 1990 р. (усього було виявлено 369809 злочинів; населення в Україні того часу складало 52 млн.), можна констатувати галопуюче зростання злочинності²⁹¹.

За останні три роки ситуація в Україні залишається вельми складною. Так, за 2015 рік залишились нерозкритими майже 2 тис. розбійних нападів, понад 15 тис. грабунків і 200 тис. крадіжок (із них 17 тис. – квартирних). Якщо в червні минулого року було вчинено 8 тис. квартирних крадіжок, то впродовж наступних місяців їх кількість щомісячно зростала, а в грудні становила понад 15 тис. В умовах такої негативної динаміки відбулось скорочення більше ніж удвічі кількості направлених у суд кримінальних проваджень стосовно осіб, які вчинили вказані злочини (з 3 тис. у червні до 1,4 тис. у грудні). У шести регіонах України кількість нерозкритих розбійних нападів суттєво збільшилась: в Тернопільській – у 8, в Харківській, Хмельницькій, Херсонській і Черкаській областях в 3 рази²⁹².

Ще більш вражаючим є зростання тяжких і особливо тяжких злочинів, таких як умисні вбивства, кількість яких зросла на 165%²⁹³.

Постійно залишається високою кількість злочинів з використанням вогнепальної зброї. Так, за даними Національної поліції України в порівнянні з 8 місяцями минулих і поточного року кількість таких злочинів була: у 2012 році – 266, у 2013 році – 352, у 2014 році – 1 117, у 2015 році – 908, у 2016 році – 417. За 8 місяців 2016 року збільшилась реєстрація згвалтувань у 1,8 рази (зі 176 до 317), пограбувань на 38% (з 14 тис. до 19 тис.), розбоїв на 27% (з 2,1 до 2,7 тис.), дорожньо-транспортних пригод на 34% (з 6,4 до 8,6%), фальшивомонетництва у 2,1 рази (з 484 до 939). Загальна злочинність у 2016 році за 8 місяців зросла на 22,6%, особливо тяжких і тяжких – на 65%²⁹⁴.

²⁹¹ Демографічна та соціальна статистика / Правосуддя та злочинність. 1990-2017. Електронний ресурс. Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/pp_rik/pp_u/90-2002.html. Назва з екрану.

²⁹² Подання Генеральної прокуратури України Голові Національної поліції України від 28 січня 2016 року № 041212-248 вих. 16 Електронний ресурс. Режим доступу: http://zib.com.ua/files/articles_photos/12.18.79. ірқ. Назва з екрану.

²⁹³ Убийственный рост преступности в Украине: причины и последствия. РИА Новости от 5 октября 2016 г. Аналитика и комментарии. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://rian.com.ua/analytics/20160330/1007549064.html>. Назва з екрану.

²⁹⁴ Інформація Голови НПУ Х. Деконоїдзе Комітету з питань законодавчого забезпечення від 19 вересня 2016 року № 10305/01/25-2016. Електронний ресурс. Режим доступу: http://komzakonpr.rada.gov.ua/news/main_news/74167.html. Назва з екрану.

За даними Державної служби статистики, у порівнянні з 2016 р. у 2017 р. рівень злочинності в Україні зменшився на 13,6%. Проте, незмінно високою залишається кількість крадіжок – майже 260 тисяч (найбільша кількість потерпілих (66,7%) – від крадіжок і грабежів, серед яких 37,2% – жінки). Умисних вбивств було вчинено більше 1,5 тисячі. Значно зросло за рік (на 29%) незаконне поводження зі зброєю (було зафіксовано майже 7,9 тисячі випадків). На 25,1% зросла кількість наркозлочинів – до 27,8 тисячі. Крім того, стали частіше здійснюватись службові злочини і підробляти документи (+ 27%).

Лише в період із січня по червень 2017 р. було скоєно 317 633 злочини. За цей період із загальної кількості зафіксованих правоохоронними органами кримінальних проявів 36% – тяжкі та особливо тяжкі. За перше півріччя відбулося 834 умисних вбивств і замахів на вбивство, а також 1050 умисних тяжких тілесних ушкоджень, 144 зґвалтування і замаху на зґвалтування. Крім того, зафіксовано понад 160 тисяч крадіжок, 25,6 тис. випадків шахрайства, а також по 1,6 тис. розбоїв і хабарництва²⁹⁵.

Серйозну загрозу становить організована злочинність. Як підкреслив заступник Міністра внутрішніх справ Вадим Троян, лише за перші шість місяців 2017 р. департаментом карного розшуку Національної поліції України було викрито 53 організовані злочини групи, це майже половина (48%) від загальних показників Національної поліції із затримання ОЗГ у першому півріччі 2017-го (109 груп загалом)²⁹⁶.

У складі викритих Департаментом карного розшуку 53-х злочинних груп – 200 осіб, на рахунку яких близько 800 злочинів. «Це щонайменше 800 постраждалих, які не сподобалися злочинцям або ж просто опинилися не в той час і не в тому місці», – інформує заступник голови МВС, підкреслюючи, що жертвами організованих банд сьогодні стають не лише заможні громадяни, а жінки, діти й люди похилого віку. У п'ятірку лідерів за викритими ДКР організованими злочинними групами увійшли: місто Київ – 9, Дніпропетровська область – 8, Львівська та Полтавська області – по 7, Одеська область – 6 груп. Серед викритих

²⁹⁵ Кількість облікованих кримінальних правопорушень за окремими видами: Державна служба статистики України. <http://www.ukrstat.gov.ua/>. Назва з екрану.

²⁹⁶ Департамент комунікації МВС України. Електронний ресурс. Режим доступу: http://mvs.gov.ua/ua/news/9262_Vadim_Troyan_53_OZG_zatrimav_protyagom_pershogo_pivrichchya_2017_roku_Department_karnogo_rozshuku_Nacpolicii_INFOGRAFIKA.htm/. Назва з екрану.

злочинів: два умисних вбивства, 11 вимагань, 16 незаконних заволодінь транспортними засобами, 43 грабежі, 53 розбої, 125 крадіжок та 248 шахрайств²⁹⁷.

Несприятливою динамікою і структурою злочинності характеризують кримінологічну ситуацію в Україні й інші дослідники. Так, В.М. Бесчастний вказує, що за 11 місяців 2016 року було зареєстровано 584,8 тис. злочини, у той час як за аналогічний період 2015 року – 515,5 тис. без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим (далі – АРК) та окремих районів Донецької та Луганської областей. Це – найвищий показник, починаючи з 1997 року, коли після тривалого зростання й піку злочинності у 1995 році (641,8 тис. злочинів) було виявлено 589,2 тис. злочинів та засуджено 237,8 тис. осіб. При цьому зростання злочинності відбувається на фоні планомірного зниження ефективності діяльності як щодо їх розкриття, так і запобігання. Як бачимо, динаміка злочинності протягом останніх 6 років характеризується хвилеподібними коливаннями, найвище значення амплітуди яких припадає на 2016 р., а найнижче – на 2010 р. Однак, вираженою є загальна тенденція до зростання рівня злочинності. Абсолютний приріст 2016 р. (показники за 11 місяців) щодо базового 2010 р. складає 270,5 тис. злочинів. Темп зростання у 2016 році, розрахований базисним методом, складає 1,862, темп приросту – 86,2 %. Темп зростання у 2016 році, розрахований ланцюговим методом (за 11 місяців 2016 та 2015 рр. відповідно), складає 1,134, темп приросту – 13,4 %. Середньорічний абсолютний приріст за 2010–2016 рр. становить 45 тис. злочинів, середній темп зростання – 1,093, середній темп приросту – 9,3 %²⁹⁸.

Серед «викликів нової злочинності» Ю.В. Баулін називає транснаціональну злочинність і міжнародний тероризм, злочинність у сфері економіки, засобів масової комунікації, торгівлю людьми, зброєю, міжнародну корупцію, відмивання «брудних» коштів тощо. Учений наголошує: «Відомо, що процеси глобалізації загострюють усі наявні проблеми та надають їм небачений розмах. Так, вони обумовили не тільки появу «нової» злочинності, а й кількісно та якісно змінили міжнародну

²⁹⁷ Департамент комунікації МВС України. Електронний ресурс. Режим доступу: http://mvs.gov.ua/ua/news/9262_Vadim_Troyan_53_OZG_zatrimav_protyagom_pershogo_pivrichchya_2017_roku_Departament_karnogo_rozshuku_Nacpolicii_INFOGRAFIKA.htm/. Назва з екрану.

²⁹⁸ Бесчастний В. М. Кримінологічне забезпечення протидії злочинності в Україні: монографія. Харків: В справі, 2017. С. 8.

загальнокримінальну злочинність, призвели до інтеграції організованої злочинності, до виникнення нової якості злочинів міжнародного характеру. У таких умовах предметом міжнародного захисту від загроз кримінальної глобалізації стає, власне кажучи, все людство²⁹⁹.

За кримінологічним прогнозом, наданим фахівцями Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса НАПрН України на підставі аналізу стану злочинності за 2014-2015 рр., статистичні показники злочинності свідчать про зростання рівня злочинності в цілому по Україні (+6,4 %). У 2015 р. порівняно з 2014 рр. спостерігається тенденція до зменшення більшості показників злочинності. Наприклад, особливо тяжких злочинів (-20 %); злочинів проти життя та здоров'я особи (-15 %); у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інших злочинів проти населення (-18%); злочинів проти безпеки руху та експлуатації транспорту (-3 %). Кількість злочинів проти власності, навпаки, зросла на +14 % та складає 64 % від загальної кількості зареєстрованих злочинів. Спостерігається значне зростання злочинів у сфері охорони державної таємниці, недоторканості державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації, а саме +67 %. Щодо насильства в сім'ї маємо такі статистичні дані: у 2014 р. 918 випадків, у 2015 р. 998, динаміка зростає на 8,7 %. Відповідно за січень-березень 2015 р. 113, січень-березень 2016 р. 204, що показує зростання на 80,53 %. Умисних вбивств було скоєно: у 2014 р. 11466, у 2015 р. 8224, динаміка падає на 28,3 %. Відповідно за січень-березень 2015 р. 3686, січень-березень 2016 р. 3512, що показує спад на 9,62 %.

Квартальні дані 2016 р. фіксують зростаючу динаміку +18,2 %. Звертає на себе увагу стрімке зростання злочинів проти власності – на 30% за останні три місяці (особливо крадіжок на 33,3%). Як наслідок, матеріальні збитки держави та громадян у 2015 р. нараховують 7 млрд. грн. Зниження особливо тяжких злочинів, у тому числі проти життя та здоров'я особи, на нашу думку, пояснюється тим, що суб'єкти вчинення таких злочинів перебувають у зоні конфлікту (територія ООС). Зростання корисливої злочинності пов'язане, по-перше, із зубожінням населення в цілому (80 % знаходиться за межею бідності); по-друге, з

²⁹⁹ Баулін Ю.В. Виклики «нової» злочинності і проблеми кримінального права. Кримінальне право України, 2006. № 1. С. 5.

переселенням громадян із тимчасово окупованих регіонів, зони конфлікту та їх невлаштованістю.

Так, загальновідомо, що зростання на 1 % безробіття тягне загальне зростання злочинності на 5-6%, то можна зробити висновок, що криміногенна ситуація в Україні буде лише погіршуватися. В Україні, за даними Державної служби статистики України, кількість офіційних безробітних, починаючи з 2013 р. по 2015 р., зросла з 2 % до 9,5 %. Але це лише офіційні показники. У реальності ці цифри значно вищі за офіційні. До того ж слід урахувувати латентні форми безробіття. Також необхідно звернути увагу на соціальну нестабільність, що виникла через зростаючу тенденцію внутрішньої міграції людей, постраждалих від воєнного конфлікту. Неспроможність правоохоронної системи швидко змінюватись у відповідності до сьогоденних реалій стає очевидною. З 2013 р. загальна кількість розкриття злочинів зменшилася на 20%. Збивств розкривають лише 12 % від з загальної їх кількості.

Показники злочинності, такі як *кількість потерпілих від кримінальних правопорушень*, становлять: у 2014 р. 393,5 тис., у 2015 р. 412,7 тис., динаміка зростає на 4,9 %. Відповідно за січень-березень 2015 р. 120,4 тис., січень-березень 2016 р. 148,8 тис. що показує зростання на 23,59 %. Із них *потерпілих від крадіжок*: у 2014 р. 201,2 тис., у 2015 р. 240,4 тис., динаміка зростає на 19,5 %. Відповідно за січень-березень 2015 р. 69 тис., січень-березень 2016 р. 92 тис., що показує зростання на 33,33 %. Наслідки злочинності, що обчислюються в матеріальних цінностях, тобто *сума матеріальних збитків* становить: у 2014 р. 2,8 млрд. грн., у 2015 р. 7 млрд. грн., динаміка зростає +150,0 %. Відповідно за січень-березень 2015 р. 2,2 млрд. грн., січень-березень 2016 р. 2,4 млрд. грн., що показує зростання +9,09 %. За умови знаходження країни в стані економічної, соціальної та ін. стагнації можна прогнозувати зростання злочинності у 2017 р. на 8-10 %. За період 2016-2020 р. динаміка злочинності погіршиться та перебуватиме на рівні +25-30 % порівняно з 2015 р. Зокрема, спостерігатиметься тенденція зростання особливо тяжких злочинів, у тому числі проти життя та здоров'я (+10-15 %); проти власності (+15-18 %) ³⁰⁰.

³⁰⁰ *Примітка*: наведено за документом «Довідка щодо показників злочинності (на 2017 р. та на період 2016- 2021 рр.)» на запит Міністерства юстиції України стосовно надання кримінологічного прогнозу показників злочинності за вих. № 500-012-31 від 25.08.2016р.

Детермінантами безпрецедентного зростання злочинності і криміналізації суспільних відносин є не стільки негативні соціально-економічні фактори, скільки нездатність протиставити цим факторам зважену державну економічну, соціальну, правову політику і організаційно-правовий механізм її реалізації на всій території країни, забезпечити належний правовий порядок регулювання суспільних відносин, організованість і погодженість функціонування всіх ланок системи державної влади, відповідальність державного апарату за прийняті рішення, у тому числі в сфері безпосереднього захисту прав і законних інтересів громадян від протиправних посягань, беззаконня і сваволі³⁰¹.

Так, О.М. Бандурка звертає увагу на такі основні проблеми:

1. Нині в Україні склалася кримінально-синдикалістська економіка зі всіма властивими їй атрибутами у вигляді корупції, монополії на пріоритетні галузі економіки, насильства, з безкарністю за вчинені тяжкі злочини, слабкою правоохоронною системою тощо.

2. На тлі фінансової кризи відбулось активне проникнення на український ринок і в банківську систему міжнародних фінансових установ та посередників із сумнівною репутацією.

3. Злочинність в Україні стала фактором політичного значення, що виражається, зокрема, не тільки в широкому поширенні пов'язаної з нею корупції. Не втрачаючи зв'язків із кримінальним середовищем, керуючись злочинними інтересами, представники криміналітету намагаються проникнути в органи влади України або в оточення окремих посадових осіб. У деяких регіонах за підвищеної напруженості міжнаціональних відносин утворились умови, в яких інтереси лідерів та інших учасників злочинних угруповань збігаються з політичними інтересами окремих кланів, соціальних груп, громадських об'єднань, внаслідок чого зросла небезпека їхнього використання як силових, антиконституційних засобів політичного тиску та боротьби.

4. Високий рівень інтернаціоналізації та глобалізації злочинності, наявність усталених зв'язків її представників зі злочинними елементами в країнах СНД, Східної Європи, Азії, країнах Заходу, особливо там, де є великі діаспори вихідців з колишнього СРСР, США, Німеччини

³⁰¹ Департамент комунікації МВС України. Електронний ресурс. Режим доступу: http://mvs.gov.ua/ua/news/9262_Vadim_Troyan_53_OZG_zatrimav_protyagom_pershogo_pivrichchya_2017_roku_Department_karnogo_rozshuku_Nacpolicii_INFOGRAFIKA.htm/. Назва з екрану.

тощо, інтернаціоналізація призводить до перепрофілювання злочинної діяльності, напливу капіталів міжнародних злочинних співтовариств на територію України, що представляє суттєву зовнішню загрозу безпеці країни та її громадян.

5. Транснаціональна злочинність набула значних масштабів, якісно погіршивши криміногенну ситуацію в Україні. Проникнення у вітчизняну злочинність транснаціонального компоненту, будучи частиною загальної тенденції глобалізації, відрізняється різноманітністю форм і видів – від інтеграції розрізнених українських груп у транснаціональні кримінальні структури до активізації діяльності міжнародної наркомафії, торговців зброєю, людьми чи людськими органами, що розглядають Україну як один із перспективних потенційних ринків.

6. Злочинні елементи в Україні стали більш консолідовані, мобільні, інформовані та зухвалі. Окремі злочинні формування краще оснащені зброєю, засобами зв'язку, транспортом і спеціальною технікою, ніж правоохоронні органи України.

7. Соціальна система України вражена антигуманістичними тенденціями, які продовжують розвиватися в літературі, мистецтві, кіно, у друкованій і електронній пресі. Набирає силу процес руйнування інформаційно-психологічної безпеки суспільства. Засоби масової комунікації не тільки не формують надію на краще, але все частіше вводять свого споживача в стан відчуженості від суспільства, більше розбещують його безсоромністю і насильством, пропагандою наркотиків, алкоголю, злочинності і безкарності, іншим шкідливим впливом на свідомість.

8. Склався небезпечний соціально-психологічний феномен, коли в свідомості частини суспільства деякі протиправні діяння перестають сприйматися як злочинні, а суспільству, особливо молоді, нав'язуються зразки антисоціальної поведінки.

9. Суттєво підриває міжнародний авторитет країни поширення корупції в органах влади, участь її представників у відмиванні злочинних доходів, наркобізнесі і торгівлі зброєю.

10. Сучасний стан основ правової політики України щодо протидії злочинності характеризується недосконалістю актів усіх рівнів, відсутністю офіційно визнаної концепції розвитку нормативно-правової бази, що стосується організації і функціонування системи боротьби зі

злочинністю, роз'єднаністю суб'єктів, невиправданим дублюванням окремих функцій, недостатнім рівнем взаємодії і координації їх діяльності. Закони й підзаконні нормативно-правові акти, чинні в зазначеній сфері діяльності, не мають чіткого визначення об'єктів кримінологічного впливу, його суб'єктів, відповідних функцій, обов'язків, повноважень та дієвого інструментарію.

Вони мають слабке інформаційно-кримінологічне підґрунтя, запобіжну роль різних галузей права і зовсім не містять юридичних санкцій за невиконання правових норм.

Цим значною мірою пояснюється низький рівень розкриття злочинів, зокрема по крадіжкам – 17,7%, по грабежам – 23,0%, незаконному заволодінню автотранспортом – 20,1%, а всього – 21,3%.

Механізм протидії злочинності в Україні не спрацьовує в зв'язку з відсутністю державної основи його функціонування, який має бути здатним впровадити в усі, без винятку, сфери суспільного життя відповідальність, дисципліну і законність³⁰². До цього необхідно додати й про відсутність дієвого регіонального впливу на злочинність, про що неодноразово вказували А.М. Бабенко^{303; 304; 305} та Р.С. Веприцький^{306; 307}.

Для того, щоби зрозуміти, яким чином члени територіальної громади можуть і повинні впливати на регіональну злочинність, необхідно надати хоча б стислу кримінологічну характеристику злочинності в конкретному регіоні. Оскільки основою нашого дослідження виступає Чернігівський регіон, загалом, та м. Чернігів, зокрема, ми надаємо кримінологічну характеристику злочинності в Чернігівському регіоні. Також нами зроблені порівняння зі статистичними даними по Україні та її областях, використано наукове надбання А.М. Бабенко (картограми, окремі статистичні дані тощо).

³⁰² Бандурка О.М. Кримінологічні фактори впливу на стан злочинності в Україні: Протидія злочинності: теорія та практика: матеріали VII Всеукраїнської науково-практичної конференції (19 жовтня 2016 року). Київ: Національна академія прокуратури України, 2016. С. 26-29.

³⁰³ Бабенко А.М. Запобігання злочинності в регіонах України: концептуально-методологічний та практико-логічний вимір: монографія. Одеса: ОДУВС, 2014. 416 с.

³⁰⁴ Бабенко А.М. Методичні основи кримінологічного аналізу регіональних особливостей злочинності. *Актуальні проблеми держави і права*: [збірник наукових праць]. 2014. Вип. №71. С.333-339.

³⁰⁵ Бабенко А. М. Регіональна система злочинності: її місце у загальній системі злочинності та деякі закономірності функціонування. *Форум права*. 2014. № 2. С. 29-36. Електронний ресурс. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/jpdf/FP_index.htm_2014_2_7.pdf. Назва з екрану.

³⁰⁶ Веприцький Р.С. Феноменологія злочинності в регіоні: монографія. Харків: Золота Миля, 2014. 324 с.

³⁰⁷ Веприцький Р.С. Об'єкти та суб'єкти протидії злочинності. *Право і безпека* : науковий журнал. Харків: ХНУВС, 2014. № 2 (53). С. 91-97.

Почнемо з того, що в кримінології міцно закріпилася думка, що злочини вчиняються в умовах конкретного місця та часу, конкретними суб'єктами і відносно конкретних осіб. Вона існує не як віддалена абстракція, а є конкретним явищем, що становить потенційну загрозу безпеці кожної людини в межах реальних вулиць, районів міст та селищ. Зазначені обставини вимагають від кримінологів, з одного боку, використання більш ефективних методик територіального аналізу злочинності, а з другого – перенесення акцентів наукових досліджень із загальнодержавного на конкретний територіальний рівень – регіон, область, місто, вулицю і т.д.; пристосування наукових результатів до конкретних потреб місцевих органів влади та територіальних правоохоронних органів³⁰⁸.

Як слушно зазначав О.М. Джужа, кримінологічна теорія як сукупність ідей, поглядів, концепцій, учень та уявлень про об'єкти соціальної дійсності ґрунтується на практиці кримінологічного дослідження й вивчення ефективності боротьби зі злочинністю, перебуваючи в органічній єдності з практикою, і становить систему консолідуючих знань про злочинність, зведених до єдиних загальних принципів³⁰⁹. У цьому сенсі важливим елементом будь-якого виду запобіжної діяльності є ефективне інформаційно-аналітичне забезпечення відносно параметрів злочинності на тій або іншій території. Указана діяльність у кримінологічній науці отримала назву «кримінологічна характеристика». Проте, до теперішнього часу серед вчених не вироблено загальновищого тлумачення поняття терміна «кримінологічна характеристика».

У наукових дослідженнях кримінологічна характеристика злочинності виконує функцію інформаційної основи для розробки цілісної системи запобігання злочинності в країні і, зокрема, у її регіонах. На думку Ю.В. Новикової, вона виступає як важливий засіб оптимізації науково-дослідної діяльності, спрямованої на вироблення інформаційної бази для прикладних наукових рекомендацій, безпосередньо адресованих практиці запобігання злочинності³¹⁰.

³⁰⁸ Бабенко А.М. Територіально-просторовий аналіз злочинності у населених пунктах Одеської області. *Вісник Асоціації Кримінального права України*. 2017. № 2(9). Електронний ресурс. Режим доступу: http://nauka.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/12/11_Babenko.pdf. Назва з екрану. С. 170-171.

³⁰⁹ Джужа О., Кирилюк А. Сучасний погляд на розвиток кримінології. *Право України*. 2003. № 2. С. 97.

³¹⁰ Новикова Ю. В. Криминологическая характеристика преступлений как теория и как результат научно-познавательной деятельности округа. *Российский следователь*. 2006. № 6. С. 14-16.

У наукових дослідженнях «кримінологічну характеристику» пропонують розуміти на підставі двох складових, які складають процес наукового пізнання: по-перше, як аналіз кримінологічної інформації щодо фактів, процесів, подій, діяльнісних проявів, інших об'єктів, які складають предмет кримінології; по-друге, як аналіз, що спрямовується на визначення кримінологічного змісту та значення об'єкта³¹¹.

Аналіз злочинності має бути підпорядкованим виявленню її реальних кількісних та якісних характеристик у їх діалектичному зв'язку³¹². На думку А.М. Бабенка, аналіз злочинності на рівні окремих регіонів країни відкриває шляхи для більш точної оцінки отриманих даних і порівняння їх між собою, що має велике значення для визначення ефективної кримінологічної політики країни, розширяє можливості в управлінні процесом запобігання та протидії злочинності на рівні конкретних територій³¹³.

О.Г. Кулик до складових елементів цього терміна відносить аналіз кількісно – якісних показників злочинності, а також дані про жертв злочинних посягань³¹⁴. А.Ф. Зелінський відносив до елементів кримінологічної характеристики також кримінологічне прогнозування, віктимологічні фактори, характеристику специфіки способів учинення певних злочинів як окремих впливових на інші ознаки факторів, а також аспектів щодо особливостей їхньої профілактики, попередження і боротьби з ними як невід'ємних характеризуючих рис³¹⁵.

Представники широкого розуміння терміна кримінологічної характеристики вказують, що це поняття охоплює не тільки кількісно-якісні показники окремої групи (виду) злочинів та дані, що характеризують особу злочинця, а ще й причини і умови вчинення відповідної групи злочинів та заходи їх попередження³¹⁶. Інша

³¹¹ Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : у 3 кн. Київ : Ін Юре, 2008. Кн. 3 : Практична кримінологія. С. 55.

³¹² Криминология : учебник для вузов / под общ. ред. докт. юрид. наук, проф. А. И. Долговой. 2-е изд., перераб. и доп. Москва : НОРМА, 2003. С. 108.

³¹³ Бабенко А.М. Регіональна злочинність в Україні: закономірності, детермінація та запобігання: дис. ...докт. юрид. наук. Харків: ХНУВС, 2015. С. 75.

³¹⁴ Кулик О. Г. Злочинність в Україні: тенденції, закономірності, методи пізнання : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2011. С. 36-37.

³¹⁵ Зелинский А. Ф. Криминология. Харьков : Рубикон, 2000. С. 154-236.

³¹⁶ Криминология: Учебник. Под ред. Б.В. Коробейникова, Н.Ф. Кузнецовой, Г.М. Миньковского. Москва: Юрид. лит., 1988. С. 258-274.

група кримінологів, виходячи з дослівного тлумачення, вважає, що кримінологічна характеристика злочинів має включати кількісно-якісні параметри будь-якого виду злочинів – структуру, рівень та динаміку³¹⁷. На їх думку, це поняття не включає відомостей про особу злочинця, причини та умови певних злочинів і заходи запобіжного впливу на них, оскільки все це перебуває поза межами кримінологічного аналізу тих чи інших видів злочинів і є предметом самостійного вивчення й аналізу.

На практиці, коли мова йде про кримінологічну характеристику злочинності, то аналізуються її кількісно-якісні параметри – структура, рівень, динаміка, географія та інтенсивність. Саме ці складові мають значення для відображення кримінологічної обстановки^{318; 319; 320}. Тоді, як запобігання визначається як кінцева мета кримінологічного дослідження перших трьох складових.

У кримінологічній теорії важко собі уявити рекомендації із запобігання злочинності, адекватні тому або іншому стану злочинності без інформації про її кримінологічні особливості.

П'ятий елемент – «жертву злочину» і прогнозування злочинності прийнято відносити до додаткових елементів кримінології. У цей же час, п'ятий і шостий елементи в рамках нашого дослідження відносять до процесу запобігання злочинності³²¹.

Отже, у рамках нашого дослідження ми будемо виходити з того, що до елементів кримінологічної характеристики відносяться лише кількісно-якісні показники злочинності. Саме їх ми і будемо аналізувати в цій частині в процесі нашої роботи.

Як зазначає А.М. Бабенко, протягом останніх 5 років в Україні спостерігатимуться суттєві не лише кількісні, а і якісні зміни в стані та структурі регіональної системи злочинності. Зокрема, відбудуватиметь-

³¹⁷ Курс советской криминологии: Предмет. Методология. Преступность и ее причины. Преступник [под ред. Кудрявцева В.Н., Карпеца И.И., Коробейникова Б.В.]. Москва: Юрид. лит., 1985. Т.1. 1985. С. 152-161.

³¹⁸ Горяинов К. К. Криминологическая обстановка (методологические аспекты). Москва: ВНИИ МВД СССР, 1991. С. 14-16.

³¹⁹ Батигареева В. С. Кримінологічні засади запобігання рецидивній злочинності в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук. Харків, 2010. С. 150-186.

³²⁰ Венрицький Р. С. Феноменологія злочинності в регіоні: монографія. Харків: Золота миля, 2014. 324 с.

³²¹ Чекмарьова І.М. Запобігання злочинності у прикордонних регіонах України: дис. ...канд. юрид. наук. Одеса, 2017. С. 76-77.

ся зростання тяжких та особливо тяжких злочинів. У регіональній структурі злочинності спостерігається витіснення злочинів середньої та невеликої тяжкості тяжкими та особливо тяжкими злочинами. З'являтимуться нові форми та види злочинної діяльності, правопорушниками розроблятимуться більш досконалі та ефективні способи приховування протиправної діяльності³²². Зазначимо, що тільки у 2017 р. у Чернігівській області з 14932 злочинів вчинено 5698 (38%) тяжких та особливо тяжких злочинів.

За результатами чисельних кримінологічних досліджень, близькі за географічним розташуванням, схожі за соціально-економічними, демографічними та культурологічними ознаками регіони часто є схожими і за рейтинговою оцінкою інтенсивності злочинності³²³. Наприклад, Чернігівська (1445), Київська (1482), Полтавська (1589) та Сумська (1127) області не лише знаходяться в одній географічній площині, а є схожими за показниками кримінальної враженості, оскільки знаходяться в близьких кримінологічних групах із яскраво вираженими тенденціями до погіршення криміногенної обстановки. У ході власного дослідження нами зафіксовано такі статистичні особливості криміногенної обстановки у вказаних регіонах, як негативна динаміка, збільшення інтенсивності злочинності та окремих її видів. Звертають на себе увагу також якісні особливості структурного розподілу та концентрації злочинності й окремих її видів. Особливо чітко це простежується в розрізі окремо взятого регіону.

Проведеними комплексними дослідженнями інтенсивності регіональної злочинності в Україні в період з 2001 до 2014 рр. фіксувалися стійкі відмінності в її показниках – у рівні, структурному розподілі між регіонами, коефіцієнтах, динаміці, географії тощо³²⁴. Схожі регіональні особливості злочинності простежуються нами і протягом наступних

³²² Бабенко А.М. Сучасні тенденції, закономірності та прогноз регіональної злочинності у контексті кримінально-виконавчої політики України: Кримінально-виконавча політика України та Європейського Союзу: розвиток та інтеграція [зб. матеріалів міжнар. наук-практ. конф. (Київ, 27 листопада 2015 року)]. Київ: Ін-т кримінально-виконавчої служби, 2015. С.97-104.

³²³ Бабенко А. М. Регіональна злочинність в Україні: закономірності, детермінація та запобігання : дис. ... д-ра юрид. наук. Харків: ХНУВС, 2015. С. 137-150.

³²⁴ Бабенко А.М. Регіональна злочинність в Україні: закономірності, детермінація та запобігання:дис. ...докт. юрид. наук. Харків: ХНУВС, 2015. С.135-155.

років [325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348].

³²⁵ Стан та структура злочинності в Україні (2007–2008 р.р.) [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/170319>. Назва з екрану.

³²⁶ Стан та структура злочинності в Україні (2008–2009 р.р.) [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/233004>. Назва з екрану.

³²⁷ Стан та структура злочинності в Україні (2009–2010 рік) [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/374130>. Назва з екрану.

³²⁸ Стан та структура злочинності в Україні (2010–2011 р.р.) [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/717134>. Назва з екрану.

³²⁹ Стан та структура злочинності в Україні(2006–2011 р.р.) [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://www.mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/doccatalog/list?currDir=67108>. Назва з екрану.

³³⁰ Стан та структура злочинності в Україні (2011–2012 р.р.) [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://www.mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/doccatalog/list?currDir=67108>. Назва з екрану.

³³¹ Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2013 року [Електронний ресурс] / Генеральна Прокуратура України. – 2014. – Електрон. дан. (2 файли). – Режим доступу: http://www.gr.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=112173&libid=100820. – Назва з екрана.

³³² Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2014 року. Електронний ресурс. Генеральна Прокуратура України. 2015. Електрон. дан. (2 файли). Режим доступу: http://www.gr.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=111482&libid=100820. Назва з екрану.

³³³ Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2015 року. Генеральна прокуратура України. Електронний ресурс. Генеральна Прокуратура України. 2016. Електрон. дан. (2 файли). Режим доступу: http://www.gr.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=112173&libid=100820&c=edit&c=fo. Назва з екрану.

³³⁴ Єдиний звіт про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення за січень-грудень 2016 року. Електронний ресурс. Генеральна Прокуратура України. 2017. Електрон. дан. (2 файли). Режим доступу: http://www.gr.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=112755&libid=100820. Назва з екрану.

³³⁵ Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2016 року. Генеральна прокуратура України. Електронний ресурс. Генеральна Прокуратура України. 2017. Електрон. дан. (2 файли). Режим доступу: http://www.gr.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=112661&libid=100820. Назва з екрану.

³³⁶ Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2017 року. Електронний ресурс. Прокуратура Чернігівської області. 2018. Електрон. дан. (1 файл). Режим доступу : https://chrg.gr.gov.ua/ua/stat_infoc.html. Назва з екрана.

³³⁷ Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2016 року. Електронний ресурс] / Прокуратура Чернігівської області. 2017. Електрон. дан. (1 файл). Режим доступу : https://chrg.gr.gov.ua/ua/stat_infoc.html. Назва з екрана.

³³⁸ Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2016 року. Електронний ресурс. Прокуратура Київської області. 2017. Електрон. дан. (1 файл). Режим доступу : <https://kobl.gr.gov.ua/ua/documents.html#>. Назва з екрана.

³³⁹ Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2017 року. Електронний ресурс. Прокуратура Київської області. 2018. Електрон. дан. (1 файл). Режим доступу : <https://kobl.gr.gov.ua/ua/documents.html#>. Назва з екрана.

³⁴⁰ Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2016 року. Електронний ресурс. Прокуратура Полтавської області. 2017. Електрон. дан. (1 файл). Режим доступу : <https://pol.gr.gov.ua/ua/statpol.html>. Назва з екрана.

³⁴¹ Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2017 року. Електронний ресурс. Прокуратура Полтавської області. 2018. Електрон. дан. (1 файл). Режим доступу : <https://pol.gr.gov.ua/ua/statpol.html>. Назва з екрана.

³⁴² Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2016 року. Електронний ресурс. Прокуратура Сумської області. 2017. Електрон. дан. (1 файл). Режим доступу : https://sumy.gr.gov.ua/ua/suminf.html?_m=publications&t=rec&id=229162. Назва з екрана.

³⁴³ Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2017 року. Електронний ресурс. Прокуратура Сумської області. 2018. Електрон. дан. (1 файл). Режим доступу : <https://sumy.gr.gov.ua/userfiles/f11217.pdf>. Назва з екрана.

³⁴⁴ Статистичний щорічник України за 2010 рік [Текст] / Держ. ком. статистики України ; [за ред. О. Г. Осауленка]. Київ : Август Трейд, 2011. 559 с.

³⁴⁵ Статистичний щорічник України за 2013 рік [Текст] / Держ. служба статистики України ; [за ред. О. Г. Осауленка]. Київ. : Держаналітінформ, 2014. 534 с.

³⁴⁶ Статистичний щорічник України за 2010 рік [Текст] / Держ. ком. статистики України ; [за ред. О. Г. Осауленка]. Київ : Август Трейд, 2011. 559 с.

³⁴⁷ Статистичний щорічник України за 2013 рік [Текст] / Держ. служба статистики України ; [за ред. О. Г. Осауленка]. Київ. : Держаналітінформ, 2014. 534 с.

³⁴⁸ Статистичний щорічник України за 2016 рік [Текст] / Держ. служба статистики України ; [за ред. І.Є.Вернера]. Київ : Держаналітінформ, 2017. 61 Г с.

Відмінності між регіонами в абсолютних показниках злочинності сягають 6-7 – кратного, а в коефіцієнтах на 100 тис. населення – 2-3 – кратного розміру.

За останні 10 років кількість злочинів в Україні та в окремих її регіонах збільшилася майже в двічі. Так, у 2017 році, порівняно з 2008 роком, із загальної кількості зареєстрованих злочинів в Україні нами зафіксовано такі дані: так, якщо в Чернігівській області в 2008 р. було вчинено 7026, то в 2017 р. їх налічувалося в два рази більше – 14932 (+212%) злочинів; у Київській області в 2008 р. фіксувалося – 11639, а в 2017 р. – 25720 (+220%) злочинів; у Полтавській області у 2008 р. вчинено – 12742, тоді як у 2017 р. – 22679 (+178%) злочинів; у Сумській області в 2008 р. зареєстровано – 8213, а в 2017 р. – вже 12450 (+151%) злочинів. У цілому по Україні за останні 10 років спостерігається майже дворазове збільшення кількості зареєстрованих злочинів – з 384424 у 2008 р. до 523604 у 2017 році (Табл 1).

Табл.1

Стан окремих видів злочинів у Північних регіонах України

Рік	2008	2017	2008	2017	2008	2017	2008	2017
Параметри	Загальна кількість злочинів		Злочинність неповнолітніх		Рецидивна злочинність		Наркозлочинність	
Чернігівська	7026	14932	211	109	753	2453	1021	654
Київська	11639	25720	438	273	1220	2624	2191	1886
Полтавська	12742	22676	353	248	1388	5773	2958	1474
Сумська	8213	12450	318	274	1360	2687	948	1113
По Україні	384424	523604	13541	7004	46177	77792	63666	29010

Особливості географічного розташування Чернігівської та розташованих біля неї областей характеризуються їх наближеністю до кордонів, розгалуженістю транспортного сполучення, специфікою природного рекреаційного комплексу, розвиненістю інфраструктури й особливостями економічного становища. Така ситуація привертає увагу як місцевого, так і іногороднього злочинного елемента. У той же час, фактор прикордоння полегшує ведення протиправної діяльності, підсилює привабливість злочинної діяльності з точки зору планування та вчинення злочинів, зникнення з місць їх учинення та уникнення від кримінальної відповідальності³⁴⁹.

³⁴⁹ Чекмарьова І.М. Запобігання злочинності у прикордонних регіонах України: дис. ...канд. юрид. наук. Одеса, 2017. С. 83.

Особливості географічного розташування, рівень соціально-економічного розвитку, специфіка інфраструктури і місцеві особливості діяльності місцевих і правоохоронних органів обумовлюють особливості криміногенного середовища Чернігівської області, які знаходять своє відображення в регіональних особливостях структури злочинності досліджуваного регіону (Табл.2).

Табл. 2

**Структура основних видів злочинності у
Чернігівській області за 2017 рік**

№/п.	Види злочинів	Кількість	Питома вага%
	Всього злочинів		
		14932	100%
1	Злочини проти власності	9321	62,4%
2	Злочини проти життя та здоров'я особи	1622	10,86%
3	Злочини в сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг	756	5%
4	Злочини в сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення	654	4,4%
5	Злочини проти безпеки руху та експлуатації транспорту	571	3,83%
6	Злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та злочини проти журналістів	461	3,1%
7	Злочини в сфері господарської діяльності	295	2%
8	Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини)	221	1,5%
9	Злочини проти правосуддя	220	1,5%
10	Злочини проти громадського порядку та моральності	207	1,4%
11	Злочини проти громадської безпеки	198	1,32%
	Інші злочини складають менше 1%	-	3,05

Структура злочинності у північних прикордонних регіонах України, як і в цілому по Україні, в першу чергу представлена злочинами проти власності. Серед 523911 всіх злочинів, зареєстрованих в Україні в 2017 році, більше половини – 335910 (64%) фактів становили злочини саме цієї категорії. Чернігівська область є одним із «лідерів» у своїй групі за кількістю та питомою вагою злочинів проти власності від загальної структури злочинності^[350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357]. Так, у 2017 році на цій території правоохоронними органами виявлено 9 321 злочинів цієї категорії, що складає 62,4% від усієї злочинності по області. Для порівняння, у Київській області зареєстровано 58,8% (15 116), у Сумській – 60% (7 494). Гіршою, ніж у Чернігівській області, виявилася лише ситуація в Полтавській області, де майже три чверті усіх злочинів – 70% (15 938) учиняється в сфері посягання на власність (Табл.3).

³⁵⁰ Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2017 року [Електронний ресурс] / Прокуратура Чернігівської області. – 2018. – Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу : https://chrg.gov.ua/ua/stat_infoc.html. – Назва з екрана.

³⁵¹ Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2016 року [Електронний ресурс] / Прокуратура Чернігівської області. – 2017. – Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу : https://chrg.gov.ua/ua/stat_infoc.html. – Назва з екрана.

³⁵² Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2016 року [Електронний ресурс] / Прокуратура Київської області. – 2017. – Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу : <https://kobl.gov.ua/documents.html#>. – Назва з екрана.

³⁵³ Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2017 року [Електронний ресурс] / Прокуратура Київської області. – 2018. – Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу : <https://kobl.gov.ua/documents.html#>. – Назва з екрана.

³⁵⁴ Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2016 року [Електронний ресурс] / Прокуратура Полтавської області. – 2017. – Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу : <https://pol.gov.ua/ua/statpol.html>. – Назва з екрана.

³⁵⁵ Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2017 року [Електронний ресурс] / Прокуратура Полтавської області. – 2018. – Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу : <https://pol.gov.ua/ua/statpol.html>. – Назва з екрана.

³⁵⁶ Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2016 року [Електронний ресурс] / Прокуратура Сумської області. – 2017. – Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу : https://sumy.gov.ua/suminf.html?_m=publications&t=rec&id=229162. – Назва з екрана.

³⁵⁷ Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2017 року [Електронний ресурс] / Прокуратура Сумської області. – 2018. – Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу : <https://sumy.gov.ua/userfiles/f11217.pdf>. – Назва з екрана.

Структура найбільш розповсюджених видів злочинів у окремих регіонах України у 2017 році

Регіон / вид злочинів	Загальна злочинність	Питома вага регіону в загальній структурі (%)	Злочини проти власності	Кількість та питома вага по регіону від злочинів проти власності (%)	Злочини проти життя та здоров'я особи	Кількість та питома вага по регіону від злочинів життя та здоров'я особи (%)	Злочини у сфері наркотичних засобів	Кількість та питома вага по регіону від злочинів у сфері наркотичних засобів (%)
По Україні	523911	100%	335910	64%	38274	7,3%	29010	5,5%
Чернігівська	14 932	2,8%	9 321	62,4%	1 622	11%	654	4,4%
Київська	25 720	4,9%	15 116	58,8%	1 795	7%	1886	7,3%
Сумська	12 450	2,4%	7 494	60%	1 123	9%	1 113	8,9
Полтавська	22 676	4,3	15 938	70%	1 753	7,7%	1 474	6,5

3 9321 злочинів проти власності, учинених у Чернігівській області в 2017 році, абсолютну більшість складають крадіжки – 7937 (85%). На другому місці опинилися шахрайства – 678 (7,27%), грабежі 229 (2,5), розбої 47 – (0,5%). Описані параметри істотно відрізняються від інших, наприклад, південних регіонів, у яких крадіжки складають близько 60%, грабежі – від 5 до 7%, а розбої – 1,1 -1,8%³⁵⁸. Така ситуація, на наш погляд, пов'язана, принаймні з трьома факторами: із загальними соціально-економічними параметрами регіону; зі специфікою місцевих «наборів» криміногенних та антикриміногенних факторів; з особливостями діяльності місцевих правоохоронних органів, пов'язаних із прикордонним становищем території регіону.

Звертають на себе увагу динамічні особливості окремих видів злочинів практично в усіх північних регіонах, а саме: протягом 2008-2017 рр. відбулося чотирьохразове збільшення крадіжок на фоні двохразового зменшення виявлення грабежів і розбоїв і трьохкратного

³⁵⁸ Чекмарьова І.М. Запобігання злочинності у прикордонних регіонах України: дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2017. С. 84-85.

зростання вбивств. Наприклад, тільки в Чернігівській області впродовж 2008 – 2017 рр. реєстрація крадіжок зросла з 1791 до 7937; реєстрація грабежів зменшилася з 452 до 229; у той час, як вбивств збільшилося з 74 до 124 випадків (Табл. 4).

Табл.4

**Стан та динаміка окремих видів злочинів у північних
регіонах України**

Рік	2008	2017	2008	2017	2008	2017	2008	2017
Параметри	Крадіжки		Грабежі		Розбої		Вбивства	
Чернігівська	1791	7937	452	229	92	47	74	124
Київська	3428	11972	817	527	173	155	104	327
Полтавська	2398	13055	787	441	86	75	54	143
Сумська	3592	6014	707	285	96	58	60	58
По Україні	110493	261282	26927	18130	4984	3006	2706	5180

Описану ситуацію можна пов'язати: по-перше, із загальними негативними процесами збідніння місцевого населення регіону; по-друге, зі збільшенням соціальної напруженості в суспільстві, агресивності та знеціненням вартості людського життя; по-третє, з домінуванням у психології населення області насильницьких способів вирішення непорозумінь та конфліктів.

Другими за поширеністю видом злочинності у Чернігівській та сусідніх з нею областях виявилися злочини проти життя та здоров'я особи. Загальновідомо, злочини проти життя та здоров'я особи традиційно відносяться до найбільш небезпечних і найпоширеніших різновидів прояву насильницької злочинності. Ця категорія протиправних дій часто розглядається в якості головного індикатора благополуччя тієї або іншої території, оскільки життя та здоров'я людини є найвищою цінністю для суспільства. Практично кожен десятий злочин в Україні вчиняється саме цієї категорією. Територіальна специфіка цієї групи антисуспільних проявів полягає не лише в негативній динаміці та значно вищій, ніж у Європейських країнах інтенсивності злочинності, а й у специфіці впливу на загальну криміногенну обстановку, зокрема в північних регіонах.

Якщо по Україні, станом на 2017 рік, у середньому фіксувалося 38274 (7,3 % від загальної злочинності) злочинів проти життя та здоров'я особи, то в Чернігівській області їх зареєстровано – 1622 (11%); у Київській – 1795 (7%); у Сумській – 1123 (9%); і у Полтавській – 1753 (7,7%) фактів (Табл.3). Отже, злочини проти життя та здоров'я особи в Чернігівській області чинять найбільший тиск на дестабілізацію криміногенної обстановки в регіоні. Одним з найнебезпечніших різновидів злочинів цього виду є вбивства. Саме ці злочини є індикатором благополуччя тієї або іншої території регіону. Що стосується вбивств, то у 2017 році порівняно з 2008 роком їх кількість зросла майже в два рази – з 74 до 124 випадків, що ставить регіон у розряд небезпечних для життя та здоров'я особи (Табл.5)

Табл.5

Динаміка умисних вбивств у Чернігівській області

Кількість умисних вбивств за роками									
2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
74	68	59	51	33	90	61	118	107	124

За даними А.М.Бабенка, інтенсивність умисних убивств у Чернігівській області складає 11,9 злочинів на 100 тис. населення³⁵⁹. Для порівняння, коефіцієнт умисних убивств у Східній Європі дорівнюється 9,8 на 100 тис. населення; у Північній Америці – 9, у Західній Європі – 3,5; в арабських країнах – 2,4.

Треба вказати, що за світовими параметрами, у разі перевищення інтенсивності вбивств 10 злочинів на 100 тис. населення, країна вважається територією з епідемією вбивств³⁶⁰. З наведених даних видно, що Чернігівська область за світовими параметрами за кількістю вбивств вважається дуже складною територією.

На третьому місці за поширеністю правопорушень у Чернігівській області опинилися злочини в сфері службової та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг. Тільки в 2017 році їх було

³⁵⁹ Бабенко А.М. Самогубства, доведення до самогубства, вбивства: кримінологічний вимір та соціальні наслідки. Фонові для злочинності явища: запобігання та протидія: Зб. тез доп. Всеукр. наук.-практ. конф. (27 квітня 2018 р., м.Харків). Харків: Харківський нац. ун-т внутр. справ; Кримінологічна асоціація України. 2018. С.13-18.

³⁶⁰ Бабенко А.М. Регіональна злочинність в Україні: закономірності, детермінація та запобігання: дис. ...докт. юрид. наук. Харків: ХНУВС, 2015. С. 156-157

zareєстровано 5% випадків у структурі всієї злочинності регіону. За останні два роки ця категорія злочинів збільшилася з 294 до 756 випадків, або більше ніж у два рази. Найпоширенішими діями в цій сфері виявилися: службове підроблення (ст. 366 КК) – 537; службова недбалість (ст. 367 КК) – 51; хабарництво (ст. ст. 368-370 КК) – 47; перевищення влади або службових повноважень (ст. 365 КК) – 26 злочини^[361; 362].

Криміногенний облік північних прикордонних регіонів України багато в чому утворюють злочини в сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення^[363, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370]. Така ситуація напряму пов'язана з наближеністю регіонів до кордонів, легкістю транспортування наркотичних засобів, недоліками в роботі правоохоронних органів і т.п. Саме цей вид злочинності багато в чому обумовлює вчинення інших злочинів, пов'язаних із добуванням коштів для придбання наркотиків: крадіжки, грабежі, розбої, вимагання, вбивства тощо. І хоча

³⁶¹ Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2017 року [Електронний ресурс] / Прокуратура Чернігівської області. – 2018. – Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу : https://chrq.gov.ua/ua/stat_infoc.html. – Назва з екрана.

³⁶² Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2016 року [Електронний ресурс] / Прокуратура Чернігівської області. – 2017. – Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу : https://chrq.gov.ua/ua/stat_infoc.html. – Назва з екрана.

³⁶³ Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2017 року [Електронний ресурс] / Прокуратура Чернігівської області. – 2018. – Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу : https://chrq.gov.ua/ua/stat_infoc.html. – Назва з екрана.

³⁶⁴ Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2016 року [Електронний ресурс] / Прокуратура Чернігівської області. – 2017. – Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу : https://chrq.gov.ua/ua/stat_infoc.html. – Назва з екрана.

³⁶⁵ Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2016 року [Електронний ресурс] / Прокуратура Київської області. – 2017. – Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу : <https://kobl.gov.ua/ua/documents.html#>. – Назва з екрана.

³⁶⁶ Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2017 року [Електронний ресурс] / Прокуратура Київської області. – 2018. – Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу : <https://kobl.gov.ua/ua/documents.html#>. – Назва з екрана.

³⁶⁷ Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2016 року [Електронний ресурс] / Прокуратура Полтавської області. – 2017. – Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу : <https://pol.gov.ua/ua/statpol.html>. – Назва з екрана.

³⁶⁸ Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2017 року [Електронний ресурс] / Прокуратура Полтавської області. – 2018. – Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу : <https://pol.gov.ua/ua/statpol.html>. – Назва з екрана.

³⁶⁹ Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2016 року [Електронний ресурс] / Прокуратура Сумської області. – 2017. – Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу : https://sumy.gov.ua/ua/suminf.html?_m=publications&t=rec&id=229162. – Назва з екрана.

³⁷⁰ Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2017 року [Електронний ресурс] / Прокуратура Сумської області. – 2018. – Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу : <https://sumy.gov.ua/userfiles/f11217.pdf>. – Назва з екрана.

останніми роками, порівняно з 2006-2009 рр., питома вага злочинів цієї категорії скоротилася майже в три рази – з 13,5 до 4,5 відсотків³⁷¹; ³⁷², суспільна небезпека, а отже і їх вплив на криміногенну обстановку північного прикордоння залишається дуже високою. І хоча з 2008 року кількість злочинів цієї категорії у Чернігівській області скоротилася майже в двічі – з 1021 у 2008 до 654 злочинів у 2017 році, ступінь їх небезпеки, поширеність та вплив на інші різновиди злочинів залишається дуже високою.

Табл.6

Динаміка наркозлочинності у Чернігівській області

Кількість наркозлочинів за роками									
2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
1021	900	929	998	952	770	892	754	504	654

3 29 010 злочинів цього виду по Україні (5,5% від загальної злочинності у країні) практично кожний десятий учиняється в Чернігівській – 654 (4,4% від злочинності в регіоні), Київській – 1886 (7,3% від злочинності в регіоні), Сумській – 1113 (8,9% від злочинності в регіоні), Полтавській області – 1474 (6,5% від злочинності в регіоні) областях (Табл.3).

Підвищена суспільна небезпека наркозлочинності в Чернігівському регіоні полягає в тому, що це явище обумовлює самодетермінацію не тільки злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів (придбання, викрадення, зберігання, перевезення, збут, контрабанда тощо), а й детермінує інші злочини, які пов'язані зі здобуванням коштів для придбання наркотичних виробів (крадіжки, грабежі, розбої вбивства тощо); обумовлює злочини, що вчиняються в стані наркотичного сп'яніння та на ґрунті зловживання наркотичними засобами. Крім цього, зловживання наркотичними виробами особами, втягненими в незаконний обіг наркотиків, призводить до захворювання на наркоманію, до зараження ВІЛ/СНІДом, іншими невиліковними хворобами.

³⁷¹ Женунтій В. І. Незаконне культивування наркотиковмісних рослин: кримінально-правовий та кримінологічний аспекти, запобігання [Текст] : монографія / В. І. Женунтій, А. М. Бабенко. – Донецьк : ДЮІ ЛДУВС : Вебер, Донецька філія, 2009. С. 64.

³⁷² Чекмарьова І.М. Запобігання злочинності у прикордонних регіонах України:дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2017. С. 84-85.

Істотний негативний вплив на стан правопорядку в Чернігівській області чинять злочини проти безпеки руху та експлуатації транспорту. Тільки в 2017 році їх було виявлено 571 випадки, що становить 3,83% від загальної структури злочинності. Регіональною особливістю Чернігівської області є той факт, що, на відміну від інших областей України, найпоширенішим видом злочинів у структурі злочинності проти безпеки руху та експлуатації транспорту області є порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами (ст.286 КК), які складають 307 (53%) або більше половини від злочинів аналізованого розділу.

На другому місці за поширеністю знаходиться незаконне заволодіння транспортним засобом (ст.289 КК), яке складає майже третину всіх злочинів у регіональній сукупності злочинів – 155 (27%). Така ситуація, насамперед, пов'язується зі станом доріг у області, з наближеністю регіону до кордонів, особливостями соціально-економічного і психологічного середовища, специфікою діяльності організованих злочинних угруповань, які спеціалізуються на викраданні автотранспорту.

Характерними особливостями злочинності в Чернігівській області в останні роки виявилися: невинуватена жорстокість; груповий характер; використання зброї під час вчинення злочинів; незначні приводи завдання тяжких тілесних ушкоджень та позбавлення життя потерпілих осіб. Про загрозливий характер злочинності на цій території свідчать показники злочинності проти громадської безпеки^{373, 374}. І хоча питома вага цих злочинів є відносно невеликою – 198 (1,32%), навіть один злочин цієї категорії здатний призвести до великої кількості жертв. Крім цього, цей вид правопорушень характеризується негативною динамікою: якщо у 2016 році на території області їх було вчинено 194 випадки, то в 2017 році вони зросли до 198 (+2,1%).

Викликає занепокоєння той факт, що майже три з чотирьох (168 або 64%) злочинів, учинених в області в сфері громадської безпеки, пов'язаний із незаконним обігом зброї. Тільки незаконних поведінь зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами (ст. 263

³⁷³ Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2017 року [Електронний ресурс] / Прокуратура Чернігівської області. – 2018. – Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу : https://chrg.gp.gov.ua/ua/stat_infoc.html. – Назва з екрана.

³⁷⁴ Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2016 року [Електронний ресурс] / Прокуратура Чернігівської області. – 2017. – Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу : https://chrg.gp.gov.ua/ua/stat_infoc.html. – Назва з екрана.

КК) в Чернігівському регіоні щорічно вчиняється 158 (+6,8% до 2016 року) випадків. Ситуація погіршується й тим, що, починаючи з 2014 року, кримінологами фіксується багаторазове збільшення насиченості північних регіонів зброєю. Унаслідок цього в Чернігівській області спостерігається катастрофічне зростання злочинів із застосуванням вогнепальної зброї. За статистичними даними та висновками експертів порівняно з 2013 роком їх загальна кількість зросла в декілька разів³⁷⁵.

Кримінологічна характеристика регіональної злочинності буде неповною без аналізу специфіки злочинів, які вчиняються групою або особами, які мають попередній досвід злочинної діяльності. Певний рівень групової та рецидивної злочинності свідчить про набуття злочинцями таких якостей, як зорганізованість та набуття кримінального професіоналізму. Чернігівська область як прикордонний регіон, який наближений до столиці, відіграє особливу роль у організованій злочинності. Вона виступає не лише привабливою територією (в тому числі і транскордонної злочинності), а також є «вузлом зв'язку» різноманітних злочинних угруповань та «транзитним шляхом» для поєднання міжрегіональних злочинних угруповань. У цьому сенсі за останні 10 років кількість учинених рецидивних злочинів на території Чернігівської області зросла більше ніж у три рази – з 753 у 2008 році до 2453 злочинів у 2017 років (Табл.7).

Табл.7

Динаміка рецидивної злочинності в Чернігівській області

Кількість рецидивних злочинів за роками									
2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
753	862	957	2309	2103	2002	2655	1564	1549	2453

На сьогодні кожний третій злочинець – 34% раніше мав проблеми із законом і засуджувався за вчинення злочину. Тільки в 2017 році за 218 фактами виявлених правопорушень злочини вчинялися групою осіб. Найвищою насиченістю груповою злочинністю характеризуються Полтавська – 7,5% та Сумська області – 6,9% У той час, як Київська (4,8%) та Чернігівська (3%) характеризуються меншою долею злочинів

³⁷⁵ Бабенко А.М. Сучасні тенденції, закономірності та прогноз регіональної злочинності у контексті кримінально-виконавчої політики України/А.М. Бабенко//Кримінально-виконавча політика України та Європейського Союзу: розвиток та інтеграція [зб. матеріалів міжнар. наук-практ. конф. (Київ, 27 листопада 2015 року)]. Київ: Ін-т кримінально-виконавчої служби, 2015. С.97-104.

цієї категорії. У цей же час, у Чернігівській області є найвищою питома вага злочинів, які вчиняються в стані алкогольного сп'яніння. Практично кожен десятий злочин у регіоні вчиняється під впливом алкогольного сп'яніння, на відміну від Київської (5,25%), Сумської (7,6%) та Полтавської (7,8%) областей, де цей показник є нижчим за Чернігівську область (Табл.8).

Табл.8

Учинено кримінальних правопорушень окремими категоріями осіб у північних регіонах України за 2017 рік

Рік	Вчинено злочинів групою осіб		Вчинено злочинів у стані алкогольного сп'яніння	
	Кількість	Питома вага	Кількість	Питома вага
Чернігівська	218	3%	587	8,3%
Київська	518	4,8%	557	5,2%
Полтавська	785	7,5%	818	7,8%
Сумська	459	6,9%	501	7,6%
По Україні	15395	7%	15135	6,9%

Детальний аналіз стану рецидивної злочинності дозволяє більш точно оцінити напруженість криміногенної ситуації у регіоні. У структурі злочинності Чернігівської області рецидивна злочинність посідає одну із ключових позицій – 34,4%, або 2453 злочинців серед усіх, виявлених правоохоронними органами. Цей вид асоціальної поведінки характеризується негативною динамікою з тенденціями до зростання. Починаючи з 2008 року, абсолютна кількість злочинів, учинених рецидивістами в цій області, зросла в тричі – з 753 до 2453 випадків у 2017 році (Табл.7).

Тенденції зростання рецидивної злочинності в Чернігівській області є більш загрозливими, ніж у середньому по Україні та в інших регіонах країни. Більше того, за висновками кримінологів, у нашій країні спостерігається систематичне підвищення професіоналізму й організованості рецидивної злочинності³⁷⁶. Останніми роками злочинна діяльність рецидивістів характеризується витонченістю, умінням приховувати сліди злочинів. Вони все частіше вчиняють злочини в складі

³⁷⁶ Голіна В. Рецидивна злочинність в Україні: рівень, структура, динаміка. Вісник Академії правових наук України. 1998. № 4 (15). С. 152.

організованих злочинних груп³⁷⁷, що ускладнює викриття злочинців та притягнення їх до відповідальності.

Найбільш розповсюдженими злочинами, що вчиняються рецидивістами, є тяжкі та особливо тяжкі злочини: крадіжки, грабежі, розбої, вимагання, умисні вбивства, тяжкі тілесні ушкодження, звалтування, хуліганства, незаконні поведження зі зброєю, збут наркотичних засобів тощо³⁷⁸. За даними кримінологічних досліджень, кожний п'ятий рецидивіст уже протягом перших шести місяців після звільнення вчиняє новий злочин, кожний третій – протягом року, близько 60 % – протягом двох років, а дві третини – протягом трьох років після звільнення³⁷⁹. Отже, високий рівень рецидивної злочинності в Чернігівському регіоні автоматично детермінує до погіршення кількісно-якісних показників інших різновидів злочинів, і, як наслідок, усієї криміногенної обстановки.

Табл.9

**Стан та динаміка окремих видів злочинів
у північних регіонах України**

Рік	2008	2017	2008	2017	2008	2017
Параметри	Загальна кількість злочинів		Злочинність неповнолітніх		Рецидивна злочинність	
Чернігівська	7026	1432	211	109	753	2453
Київська	11639	25720	438	273	1220	2624
Полтавська	12742	22676	353	248	1388	5773
Сумська	8213	12450	318	274	1360	2687
По Україні	384424	523604	13541	7004	46177	77792

Так, якщо з 2008 по 2017 рр. у середньому в країні відбулося зростання рецидивної злочинності з 46177 до 77792 (+168%) злочинів, у Київській – з 1220 до 2624 (+215%), у Сумській – з 1360 до 2687 (+197%), то для Чернігівської області аналогічні показники змінилися з 753 до 2453 (або на +325%) злочинів (Табл.9).

³⁷⁷ Кримінологія : учебник для учебных заведений МВД Украины [Лихолоб В. Г., Филонов В.П., Коваленко О.И., Михайлов А.Е.] ; под ред. В. Г. Лихолоба и В. П. Филонова. Киев – Донецк, 1997. С. 234.

³⁷⁸ Оробець К. Поняття та кримінологічні показники рецидивної злочинності в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2005. № 3. С. 132.

³⁷⁹ Кримінологія : учебник для учебных заведений МВД Украины / [Лихолоб В. Г., Филонов В.П., Коваленко О.И., Михайлов А.Е.] ; под ред. В. Г. Лихолоба и В. П. Филонова. Киев – Донецк, 1997. С. 233.

Регіональна рецидивна злочинність як структурний елемент загальної злочинності створює негативний фон для всіх різновидів злочинності. За висновками фахівців та згідно з даними офіційної статистики, протягом останніх років трьома найвагомішими складовими в структурі рецидивної злочинності є: а) злочини проти власності (65,3 %); б) злочини проти життя та здоров'я особи (9,8 %) і в) злочини в сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів (5,6 %) ³⁸⁰. Така ситуація неминуче стане визначальним фактором, який обумовлюватиме загально криміногенну обстановку в Чернігівському регіоні найближчими роками.

Природним резервом для будь – якого виду злочинності на практиці вважається рівень злочинності неповнолітніх. У цьому сенсі звертають на себе такі регіональні особливості злочинності в північних регіонах України, як істотне зменшення кількості злочинів, учинених неповнолітніми в Чернігівській та в інших регіонах країни (Табл.10).

Табл.10

Динаміка злочинності неповнолітніх у Чернігівській області

Кількість злочинів, вчинених неповнолітніми за роками									
2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
211	229	232	331	223	250	286	208	82	81

З 2008 по 2017 роки в нашій країні простежується понад дворазове зменшення кількості злочинів, учинених неповнолітніми: у Чернігівській області – з 211 до 109 злочинів; у Київській – з 438 до 273; у Полтавській – з 353 до 248; у Сумській – з 318 до 274 злочинів указаної категорії (Табл.10).

Описані тенденції, на наш погляд, свідчать не стільки про покращення криміногенної обстановки чи вдосконалення роботи правоохоронних органів за вказаним напрямком, скільки є відображенням загальнодержавних негативних тенденцій старіння населення, виїздом

³⁸⁰ Бабенко А. М. Запобігання злочинності в регіонах України: концептуально-методологічний та практико-методологічний вимір: монографія. Одеса: ОДУВС, 2014. С. 167-178.

великої кількості молоді за кордон, і, як наслідок, зменшенням питомої ваги неповнолітніх у структурі всього населення України (Табл. 10).

Перефразуючи А.М. Бабенка, зазначимо, що запорукою існування ефективної регіональної системи запобігання злочинності є надання місцевим органам влади та правоохоронним органам науково-обґрунтованої інформації про територіальні особливості злочинності, а саме, про особливості змін її: стану, динаміки, тенденцій; про територіальні схожості та відмінності, особливості структурного та територіально-просторового розподілу злочинності серед адміністративно-територіальних одиниць у розрізі області³⁸¹.

Комплексний аналіз злочинності передбачає постійне її вимірювання не лише в масштабах усієї країни, а й у розрізі окремих населених пунктів регіону³⁸². З цією метою досліджувана територія розчленовується на більш менші територіальні одиниці, здійснюється збір та вивчення статистичних даних, проводяться відповідні розрахунки, вибірки та групування показників, проводиться порівняння отриманих показників злочинності із соціально-економічними, демографічними, культурологічними, нормативно-правовими та іншими чинниками. Після цього виявляються регіональні особливості злочинності та встановлюються фактори, які здійснюють найбільший вплив на злочинність певних територій з метою розробки регіональної програми протидії злочинності, пристосованої для умов конкретної території^{383, 384}.

У юридичній літературі використовують різні підходи відносно класифікації та групування територій за ступенем кримінальної враженості. Зарубіжними вченими пропонуються трьох-, – шести-, – семи-, – дев'ятиступеневі системи класифікації та об'єднання населених пунк-

³⁸¹ Бабенко А.М. Регіональна злочинність в Україні: закономірності, детермінація та запобігання: дис. ...докт. юрид. наук. Харків: ХНУВС, 2015. С. 54-55.

³⁸² Кримінологія: Загальна та Особлива частини: [підручник для студентів юрид. спец. вищ. навч. закладів / І. М. Данишин, В. В. Голіна, О. Г. Кальман, О. В. Лисодед]; за ред. проф. І.М. Данишина. Харків : Право, 2003. С. 36.

³⁸³ Бабенко А. М. Методичні основи кримінологічного аналізу регіональних особливостей злочинності / А. М. Бабенко// Актуальні проблеми держави і права : збірник наукових праць. 2014. Вип. №71. С. 333-339.

³⁸⁴ Бабенко А.М. Територіально-просторовий аналіз злочинності у населених пунктах Одеської області/А.М.Бабенко//Вісник Асоціації Кримінального права України. 2017. № 2(9) [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://nauka.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/12/11_Babenco.pdf. Назва з екрану. С. 169-191.

тів у певні групи^{385; 386; 387; 388}. Указані класифікації, безумовно, мають дуже важливе теоретичне та практичне значення, однак, як вірно зазначає А.М.Бабенко, з урахуванням розміру і особливостей адміністративно-територіального устрою України для нашої країни вони є не ідеальними. У цьому сенсі вченими запропонована і систематично використовується п'яти ступенева система групування та класифікації територій за рівнем кримінальної враженості^{389; 390; 391; 392; 393; 394}. Такий підхід застосовується й іншими вітчизняними фахівцями. Як вбачається, він є дуже зручним, оскільки ґрунтується на пропорції та повністю враховує розмір, конфігурацію та географію нашої країни. Тому під час вивчення географії злочинності в розрізі Чернігівської області ми взяли за основу зазначену п'ятиступеневу класифікацію.

Як підтвердило наше дослідження, що повністю збігається з даними А.М. Бабенка, Чернігівська область відноситься до групи регіонів з негативною кримінальною враженістю з коефіцієнтом інтенсивності злочинності – 1444 на 100 тис. населення^{395; 396}.

³⁸⁵ Ростов К. Т. Методология регионального анализа преступности в России : дис. ... докт. юрид. наук. Санкт-Петербург, 1998. С. 310.

³⁸⁶ Забрянский Г. И. Преступность несовершеннолетних: статистико-криминологические этюды. Место преступности несовершеннолетних в социологии преступности. *Криминология: вчера, сегодня, завтра*. Труды Санкт-Петербургского криминологического клуба : Юбилейный выпуск, посвященный 55-летию д.ю.н., профессора С. Ф. Милюкова. Санкт-Петербург: Русь, 2005. № 2 (9). С.44-57.

³⁸⁷ Забрянский Г. И. Криминологическая классификация регионов Российской Федерации. *Вестник Московского ун-та. Сер. 11, Право*. 1993. № 2. С. 42-52.

³⁸⁸ Забрянский Г. И. Методика криминологической классификации регионов. *Вестник Моск. ун-та. Серия 11, Право*. 1989. № 5. С. 54-57.

³⁸⁹ Бабенко А. М. Криминологічна класифікація регіонів України та її значення для протидії злочинності. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 3 (137). С. 116–123.

³⁹⁰ Бабенко А. М. Насильницька злочинність в регіонах України: деякі криминологічні особливості. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*. 2013. № 2 (53). С. 90-98.

³⁹¹ Бабенко А. М. Географія злочинності неповнолітніх: що очікує Україну через 10 років? / А. М. Бабенко // *Порівняльно-аналітичне право*. – 2013. – №3–1. – С. 296–300. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.pap.in.ua/3-1_2013/8/Babenko%20.pdf. С. 296-300.

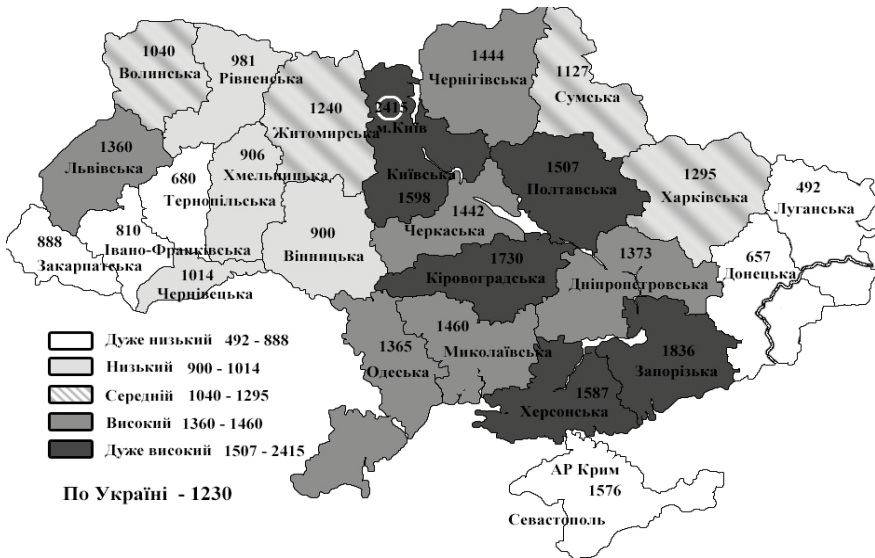
³⁹² Бабенко А. М. Регіональні особливості рецидивної злочинності в Україні / А. М. Бабенко // *Науковий вісник Херсонського державного університету*. – Серія «Юридичні науки». – 2014. – Випуск 3. – Том 3 – С. 14–20.

³⁹³ Бабенко А. М. Регіональна система злочинності: її місце у загальній системі злочинності та деякі закономірності функціонування / А. М. Бабенко // *Форум права*. – 2014. – № 2. – С. 29–36 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/jpdf/FP_index.htm_2014_2_7.pdf.

³⁹⁴ Бабенко А. М. Запобігання злочинності в регіонах України: концептуально-методологічний та практичний вимір: монографія / А. М. Бабенко – Одеса : ОДУВС, 2014. – 416 с.

³⁹⁵ Бабенко А.М. Самогубства, доведення до самогубства, вбивства: криминологічний вимір та соціальні наслідки. *Фонові для злочинності явища: запобігання та протидія*: Зб. тез доп. Всеукр. наук.-практ. конф. (27 квітня 2018 р., м.Харків). Харків: Харківський нац.ун-т внутр. справ; Криминологічна асоціація України. 2018. С.13-18.

³⁹⁶ Шеремет О.С. Регіональний рівень запобігання злочинності органами місцевого самоврядування: проблеми дослідження. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*, 2017. № 1 (85). С. 259-268.

Картограма³⁹⁷ 1

Географія інтенсивності злочинності в регіонах України в 2017 р³⁹⁸.

За отриманими нами результатами відбору розрахунків та групування показників, населені пункти Чернігівської області за рівнем інтенсивності злочинності на 100 тис. населення поділяються на п'ять груп.

Першу групу населених пунктів Чернігівської області складають міста та інші адміністративно-територіальні одиниці з *низькою кримінальною враженістю*, з інтенсивністю злочинності 932 злочинів на 100 тис. населення. До неї увійшов 1 населений пункт – Сновський район (рейтинг 1) (або 4,1 % від загальної кількості населених пунктів).

Другу групу населених пунктів склали території з *помірною кримінальною враженістю* від 943 до 996 злочинів на 100 тис. населення. Такими показниками характеризуються 3 (13,2 %) населених пунктів: Семенівський район – 943 (рейтинг 2); Ріпкинський район – 994 (рейтинг 3; Носівський район – 996 (рейтинг 4).

³⁹⁷ Примітка. *Мапу побудовано А.М.Бабенком*: Бабенко А.М. Самогубства, доведення до самогубства, вбивства: кримінологічний вимір та соціальні наслідки/А.М.Бабенко//Фонові для злочинності явища: за-побігання та протидія: Зб. тез доп. Всеукр. наук.-практ. конф. (27 квітня 2018 р., м.Харків). Харків: Харківський нац.-ун-т внутр. справ; Кримінологічна асоціація України. 2018. С.13-18.

³⁹⁸ Показники інтенсивності злочинності у АР Крим відображають розрахунки середніх даних, які фіксувалися з 2001 до 2014 року

До третьої групи увійшли території із середньою кримінальною враженістю від 1037 до 1117 на 100 тис. населення. До цієї групи увійшли 2 (8,7 %) такі населені пункти: Корюковський район – 1037 (рейтинг 5); Сосницький район – 1117 (рейтинг 6).

Четверту групу склали території з високим рівнем кримінальної враженості від 1254 до 1360 злочинів на 100 тис. населення. Такою інтенсивністю характеризуються 5 (21,7 %) населених пунктів: Бобровицький район – 1254 (рейтинг 7) Городнянський район – 1337 (рейтинг 8); Коропський – 1352 (рейтинг 9); Ічнянський – 1352 (рейтинг 10); та Менський район – 1360 (рейтинг 11).

Дуже високим рівнем кримінальної враженості від 1422 до 5188 злочинів на 100 тис. населення характеризуються 12 (52,3 %) населених пунктів: Варвинський район – 1422 (рейтинг 12); Борзнянський район – 1422 (рейтинг 13); Срібнянський район – 1438 (рейтинг 14); Бахмацький район – 1467 (рейтинг 15); Чернігівський район – 1490 (рейтинг 16); місто Чернігів – 1604 (рейтинг 17) ; Куликівський район – 1620 (рейтинг 18) ; Козелецький район – 1703 (рейтинг 19) ; Новгород-Сіверський район – 2018 (рейтинг 20) ; Талалаївський район – 4094 (рейтинг 21); Ніжинський район – 4124 (рейтинг 22); Прилуцький район – 5188 (рейтинг 23) (Табл.11).

Табл.11

Рейтингова оцінка інтенсивності злочинності в Чернігівській області на 100 тис. населення станом на 2017 рік

Відносно задовільна кримінологічна група		Негативна кримінологічна група		Вкрай негативна кримінологічна група	
1. Сновський	932	7. Бобровицький	1254	12. Варвинський	1422
2. Семенівський	943	8. Городнянський	1337	13. Борзнянський	1424
3. Ріпкинський	994	9. Коропський	1352	14. Срібнянський	1438
4. Носівський	996	10. Ічнянський	1354	15. Бахмацький	1467
5. Корюківський	1037	11. Менський	1360	16. Чернігівський	1490
6. Сосницький	1117			17. м.Чернігів	1604
Чернігівська область	1475			18. Куликівський	1620
				19. Козелецький	1703
				20. Н.-Сіверський	2018
По Україні	1230			21.Талалаївський	4094
				22.Ніжинський	4124
				23.Прилуцький	5188

Як видно з наведених даних, більшість території Чернігівської області – 74% знаходиться в групі з високим та дуже високим рівнем кримінальної враженості, а отже і характеризується вкрай складною криміногенною обстановкою. В той час, як лише в 17,3% населених пунктів криміногенна обстановка є відносно контрольованою та на 8,7% території її можна визнати задовільною.

Покажемо той факт, що відмінності між мінімальними (Сновський район – 932) та максимальними (Прилуцький район – 5188) параметрами інтенсивності злочинності в області становить 5,6 разів; максимально негативні показники кримінальної враженості Талалаївського (4094), Ніжинського (4124) та Прилуцького (5188) районів у 3-4 рази перевищують загальноукраїнські (1230) та середні обласні показники (1445).

Якщо порівняти схожі за інтенсивністю злочинності Чернігівську (1445) та Одеську області (1365),³⁹⁹ то виявляються такі яскраво виражені внутрішньорегіональні особливості: мінімальні параметри інтенсивності злочинності в Сновському районі Чернігівської області (932) в 2,2 рази є вищими ніж мінімальні показники м. Теплодар (419) у Одеській області, а максимальна інтенсивність злочинності Прилуцького (5188) району Чернігівської області майже в два рази перевищує аналогічні дані міста Білгород-Дністровська (2 661) Одеської області.

З наведеного можна зробити висновки, що для злочинності в межах населених пунктів Чернігівського регіону притаманні такі статистичні закономірності та особливості: нерівномірність розподілу злочинності на території області; диференційованість показників у межах однієї кримінологічної групи; помітна стійкість інтенсивності та структурного розподілу питомої ваги злочинності між населеними пунктами регіону; відносна стабільність груп населених пунктів за рівнем кримінальної враженості; суттєві відмінності в показниках злочинності міських і сільських населених пунктів Чернігівської області – в абсолютних показниках вони сягають 6-10-кратного, а в коефіцієнтах на 100 тис. населення – 3-5-кратного розміру; кількість та інтенсивність злочинності у великих містах та особливо великому місті Чернігові є на кілька порядків вищими за сільські райони та селища міського типу.

³⁹⁹ Бабенко А.М. Територіально-просторовий аналіз злочинності у населених пунктах Одеської області. Вісник Асоціації Кримінального права України. 2017. № 2(9). Електронний ресурс. Режим доступу: http://nauka.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/12/11_Babenco.pdf. Назва з екрану.

Отримані нами дані на прикладі Чернігівської області підтверджують раніше висловлені гіпотези відносно закономірностей та регіональних особливостей злочинності в інших областях України ⁴⁰⁰.

Помітною регіональною особливістю злочинності Чернігівської області є той факт, що з 14 932 злочинів, учинених у 2017 році, їх переважна більшість зареєстрована в містах – 67% (10104), у той час, як у сільськогосподарських районах вчинялося – лише 30% (4500) злочинів.

Доля злочинності Чернігівської області складає 2,8% від усієї злочинності по Україні.

Основний масив злочинності Чернігівської області становлять злочини проти власності – 62,4% (9321). Помітно вищою за середньо українські показники (7,3%) тут реєструється кількість злочинів проти життя та здоров'я особи – 11% (1622). У той час, як регіон характеризується доволі низьким рівнем злочинності в сфері обігу наркотичних засобів – 4,4% (654), що є помітно нижчим ніж по Україні і в два рази менше, ніж у Сумській області, де цей вид протиправних дій становить 8,9% (1113) злочинів (Табл.12).

Табл. 12

Динаміка та структура злочинності в містах та селищах міського типу в Чернігівській області за 2014-2017 рр.

Зареєстровано злочинів	2015	Питома вага від області (%)	2016	Питома вага від області (%)	2017	Питома вага від області (%)
Чернігівська область	15801		15808 (+0,001%)		14932 (-6%)	
у містах та селищах міського типу	10914	69%	10606	67%	10104	67%
у м. Чернігові	5334	33,75	4410	28%	4551	30%
у сільській місцевості	4532	29%	4833	30%	4500	30%

Для практики протидії злочинності може виявитися важливою інформація щодо розподілу злочинності між містами та сільськими районами регіону. У цьому сенсі, при незначних коливаннях у динаміці злочинності в Чернігівській області (у 2016 році відносно 2015 року

⁴⁰⁰ Бабенко А. М. Запобігання злочинності в регіонах України: концептуально-методологічний та практичний вимір: монографія. Одеса: ОДУВС, 2014. С. 327-334.

відбулося зростання злочинності з 15801 до 15808 (+0,001%), а в 2017 році до 14932 (-6%), чітко простежувалися відносно стабільні показники розподілу злочинності в межах населених пунктів. Так, найбільший внесок у погіршення криміногенної обстановки в Чернігівській області робили міста та селища міського типу – 10104 (або 67%). Третина всіх злочинів – 4551 (30%) вчиняється у самому місті Чернігові. Така ж само доля фіксується в сільських районах області – 4550 (30%) злочинів. Вважаємо, що виявлена структура дозволить запровадити диференційований підхід у використанні сил та засобів у протидії злочинності в межах конкретної територіально-просторової системи.

Навіть стисла характеристика криміногенної ситуації в Україні й Чернігівському регіоні викликає занепокоєння своїми особливостями: збільшенням актів насильства, повсякчасної агресивної поведінки, що провокує збільшення вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів, неконтрольоване розповсюдження зброї по всій території України, активізацію транснаціональної злочинності тощо.

Треба визнати, що проблеми детермінації злочинності завжди викликали неабиякий інтерес як у науковців, так і в практичних працівників. Як влучно зазначає В.І. Шакун : «Сьогодні широке коло фундаментальних проблем, у тому числі і в сфері права і державного управління, обумовлених новими соціальними потребами, потребує свого невідкладного розв'язання. Кримінологічна наука, на жаль, не змогла своєчасно запропонувати владі та суспільству адекватних заходів протидії злочинності. Це призводить до радикалізації та маргіналізації суспільства і не тільки підриває соціально-економічні показники, але й несе загрозу безпеці України»⁴⁰¹. Серед основних детермінантів злочинності в Україні вчений називає найбільш глобальні, серед яких складність суспільної трансформації, що супроводжується системною кризою в усіх сферах – економічній, політичній, ідеологічній, духовній тощо. Ми повністю підтримуємо позицію автора, який указує, що «найнебезпечнішим у нинішній ситуації є те, що держава починає втрачати до соціально небезпечної межі необхідну владну спроможність установлювати і дотримуватися оптимального балансу між задоволенням потреб індивідів і потреб досягнення суспільного блага в цілому». В.І. Шакун наводить приклади руйнівних демографічних криз в Укра-

⁴⁰¹ Шакун В.І. Суспільство і злочинність. Київ : Атіка, 2003. С.5.

їні, що відбулися протягом ХХ століття, зокрема, зазначає, що Україна зазнала декількох демографічних криз, викликаних двома світовими та громадянськими війнами, голодоморами, масовими репресіями. За результатами досліджень, «соціальні катаклізми в ХХ столітті передчасно звели в могилу близько 16 млн. осіб, що становить понад 85% загального приросту населення України в період 1991-2000 рр. Якби не ці людські втрати, Україна вступила б у ХХІ століття з населенням понад 65 млн., а не 49,3 млн. осіб». Насправді відбулося знищення української еліти, спадання соціально-культурної якості населення»⁴⁰². І хоча цей висновок був зроблений фахівцем у 2003 р., актуальність його з роками збільшилась, що створює передумови руйнування системи державної влади. На фоні зменшення соціально-культурної якості населення відбувається збільшення криміналітету та осіб з нестійкою поведінкою, схильних до вчинення протиправних дій. На жаль, такий стан переживали усі країни перехідного періоду, навіть якщо вони не знаходились у складі СРСР, а належали лише до соціалістичного табору. Наприклад, у Болгарії на початку 2000-х років кримінологами було зафіксовано кримінальний вибух, що майже призвело до тотального знищення суспільно-політичної та економічної системи країни. Як зазначає Й. Айдаров, ця криза спровокувала зневіру людей і відмову від існуючих тисячоліттями традицій та ціннісних орієнтирів. Збільшилась у рази кількість тяжких злочинів, на фоні зростання безробіття суттєво зросли спекуляція, крадіжки, грабежі, розбійні напади тощо. Усе це супроводжувалось пияцтвом, вживанням наркотиків, розповсюдженням агресії та насильства⁴⁰³.

Як слушно зауважує О.М. Литвак, на криміногенну ситуацію в Україні вплинули причини та умови об'єктивного і суб'єктивного характеру. Зокрема, до типових об'єктивних умов автором віднесено «урбанізацію, екологічні проблеми, інші тіньові сторони цивілізації та технічного прогресу». Суб'єктивними факторами злочинності він називає такі, як «алкоголізм, наркоманія, пропаганда в засобах масової інформації і мистецтві насильства, розпусти, бездуховності. Сприяють злочинності корупція державних службовців, не досить ефективна діяльність правоохоронних органів і багато іншого»⁴⁰⁴.

⁴⁰² Шакун В.І. Суспільство і злочинність. Київ : Атіка, 2003. С.7, 22.

⁴⁰³ Айдаров Й. Криминология. 4-о дополн. изд. София: Сиела софт енд пাবлишинг АД, 2010. С. 81-84.

⁴⁰⁴ Литвак О. Злочинність, її причини та профілактика. Київ: Україна, 1997. С. 148

О.М. Литвак, не тільки як учений, а й практичний працівник, який має багаторічний досвід протидії злочинності, вважає, що реформи, котрі проводяться в Україні, крім позитивного ефекту, несуть у собі криміногенні фактори. Зокрема, тіньова економіка, рівень якої сягнув за 40%, породжує багатотисячну армію неплатників податків, контрабандистів, «челночників» тощо. Саме тіньова економіка є підґрунтям корупції, транснаціональної злочинності, забезпечує розповсюдження насильницьких злочинів. Також майнове розшарування населення вважається одним з найнебезпечніших криміногенних факторів, що обумовлюють соціальну напругу, провокує вчинення корисливих злочинів, які досить часто скоєні під гаслом «відібрати і поділити». Більше того, завдяки швидкому майновому розшаруванню та майнової поляризації населення стрімко зростає кількість злочинів з використанням вогнепальної зброї⁴⁰⁵.

Виявлення подібних факторів, які можуть сприяти росту злочинності, має суттєве значення як для теоретичного вивчення злочинності, так і для розробки рекомендацій з протидії й запобігання злочинам на регіональному рівні й в Україні.

На основі аналізу соціально-політичної та соціально-економічної ситуацій в Україні та Чернігівському регіоні можна виділити основні фактори, які будуть впливати на криміногенну і безпекову ситуацію в країні в найближчі роки, тобто до 2020 р.

До групи факторів, які можуть сприяти росту злочинності, входять: гострота та нестабільність політичної ситуації, кризові явища у владі; протистояння різних політичних сил, надмірна радикалізація частини суспільства; посилення політичної ваги регіональних груп впливу; низький авторитет та недостатня ефективність діяльності державних органів усіх рівнів, зокрема поліції; високий протестний потенціал суспільства, поширення випадків його реалізації в незаконних, екстремістських формах; наявність конфліктних ситуацій міжконфесійного та міжетнічного характеру; несприятлива зовнішньоекономічна ситуація (падіння цін на сільськогосподарську продукцію, продовольчі товари, подорожчання долара США тощо); втрата економічного та соціального потенціалу Автономної Республіки Крим, частини територій Донецької та Луганської областей; витрачання значних коштів на

⁴⁰⁵ Литвак О. Злочинність, її причини та профілактика. Київ: Україна, 1997. С. 151-154.

утримання підрозділів Збройних сил України, правоохоронних органів у зоні АТО, їх матеріально-технічне та інші види забезпечення; суттєве погіршення більшості показників фінансово-економічної діяльності; девальвація національної валюти, зростання рівня інфляції, комунальних платежів; зниження життєвого рівня населення; зростання тіньової економіки; значний рівень безробіття; значний масив внутрішніх мігрантів; поширення в країні зброї та вибухівки як наслідок ведення масштабних бойових дій у ході АТО; переважання в суспільній свідомості негативних тенденцій – негативних оцінок політичної ситуації, невдоволення власним становищем, песимізму, радикальних настроїв, аномійної деморалізованості.

Зменшенню показників стану злочинності в країні сприятимуть такі чинники, як: скорочення чисельності населення, що входить до найбільш кримінально активних вікових груп; високий рівень латентної зовнішньої трудової міграції; зниження рівня діяльності підрозділів поліції щодо виявлення груп злочинів без потерпілого; втрата контролю над територією Автономної Республіки Крим та частиною територій Донецької та Луганської областей, внаслідок чого помітно зменшилася кількість населення, кримінальна активність якого виявляється та обліковується. Специфічними факторами впливу на показники злочинності є реформування правоохоронної системи – формування підрозділів Національної поліції України, організаційні та кадрові зміни в органах прокуратури та суттєве оновлення суддівського корпусу. Ці позитивні процеси мають і певні побічні негативні наслідки, пов'язані з відтоком частини досвідчених працівників, певними організаційними неузгодженостями тощо, що може призвести до тимчасового помітного зниження обсягів та якості роботи правоохоронної та судової систем. Саме ці фактори визначають динаміку показників засудження осіб, які вчинили злочини, у найближчі роки. Крім того, на них позначиться втрата контролю над територією Автономної Республіки Крим та частиною територій Донецької та Луганської областей, внаслідок чого дані щодо засудження осіб, які вчинили злочини, на цих територіях до державної статистичної звітності не потрапляють.

Таким чином, має місце суттєве переважання факторів зростання злочинності в Україні, що дає підстави оцінити криміногенну та безпекову ситуацію в наступні два роки як складну та несприятливу. Ця

обставина в поєднанні з низькою ефективністю діяльності органів Національної поліції свідчить про доцільність об'єднання зусиль громадськості та місцевого самоврядування, правоохоронних інституцій у сфері запобігання злочинності. А це можливо виключно за умови створення належного теоретичного підґрунтя, визначення оптимальних форм такої взаємодії, сутності та меж участі самоврядування, основних завдань і функцій останнього в запобіжній діяльності.

Вважаємо, що з урахуванням територіальної поширеності злочинності в регіоні, місцеві органи влади та територіальні правоохоронні органи мають диференційовано розподіляти сили та засоби в запобіганні злочинності.

3.2. Правові засади та класифікація заходів запобігання злочинам, що реалізуються територіальними громадами

Запобігання злочинності є одним з пріоритетних напрямків політики кожної цивілізованої країни. Суспільство завжди вживало дієвих заходів для недопущення порушень кримінального закону задля утримання своїх членів від вчинення протиправних дій, збереження їх від кримінального взаємозараження. Проте сьогодні традиційні підходи до вирішення зазначених проблем є недостатньо ефективними, такими, щоб могли вплинути на позитивні процеси при формуванні особистісних якостей людини, сферу її світогляду, придбання позитивного досвіду, що дозволить сформувати чітку життєву позицію, відмовитися від злочинної діяльності.

Громадянське суспільство, яке формується в сучасній Україні, посилює роль особистісних якостей, особливо молодого покоління, направляє свою діяльність до пошуку нової моделі поведінки і тому є дуже важливим застосування всіляких заходів і засобів для стимулювання законотворчої поведінки.

Одночасно, як нами відмічалось, криміногенна ситуація в Україні за останні роки зазнала значних негативних змін як щодо динаміки, так і структури злочинності. За умов соціально-економічної нестабільності, зниження правосвідомості населення та девальвації моральних цінностей, коли окремі форми протиправної поведінки стали розгляда-

тися в масовій свідомості як соціально допустимі і навіть повсякденні, відбувається зростання тяжких та особливо тяжких злочинів. Поширилися такі види протиправної діяльності, як кримінальне рейдерство, розбійні напади, торгівля людьми, зброєю, вибуховими речовинами, стратегічною сировиною, тяжкі та середньої тяжкості тілесні ушкодження, вбивства на замовлення тощо. Нинішній стан криміногенної ситуації в державі значною мірою пояснюється прорахунками в системі запобігання злочинності, низькою ефективністю функціонування всієї системи правоохоронних органів, відсутністю в суспільства твердої громадянської позиції щодо участі в запобіганні злочинам.

Як констатує В.Я. Тацій; «сьогодні ми є свідками глобальної інтеграції не лише економічного, політичного і культурного простору сучасного світу, а й безпосередніми учасниками безперервного процесу вироблення й апробування єдиних концептуальних підходів у боротьбі зі злочинністю»⁴⁰⁶. Як вказує П.А. Альбрехт, «суспільство України несе велику відповідальність за європейський світовий порядок універсального права, що базується на соціальній та суспільній справедливості»⁴⁰⁷.

Відмічаючи, що глобалізаційні трансформації та стратегії домінантності мега-держав впливають на економічні, соціальні та культурні процеси занепаду, П.А. Альбрехт відмічає, що водночас поширюються нестримний неолібералізм та морально-релігійний фундаменталізм. Наслідком цього є всеосяжний розквіт невпевненості, що призводить до глобальної ерозії та винищення права. Щодо захисту суспільства, то «центральною завданням політики, спрямованої на соціальну безпеку та справедливість, є структура суспільства, що конструктивно протистоїть впливам механізму глобалізації й реалізує встановлений принцип соціальної держави в сфері її впливу, сприяючи її розвитку. Участь громадян у прийнятті політичних рішень, основи демократії і соціальна справедливість мають знаходитися на передньому плані та постійно розвиватися.

⁴⁰⁶ Тацій В.Я. Передне слово: Наука кримінального права в системі міждисциплінарних зв'язків : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 9–10 жовт. 2014 р. / редкол.: В. Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. Харків : Право, 2014. С. 3.

⁴⁰⁷ Альбрехт П.А. Юридичний, соціальний та суспільний вимір правосуддя у світлі розвитку європейського кримінального права: Проблеми науки кримінального права та їх вирішення у законотворчій та правозастосовній діяльності : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 8–9 жовт. 2015 р. / редкол.: В. Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. Харків : Право, 2015. С. 23.

Тільки в такий спосіб у розвиненому суспільстві може реалізуватися свобода кожного індивіда»⁴⁰⁸.

Як відомо, людина перебуває в системі соціальних зв'язків, що охоплюють усі сфери суспільної життєдіяльності. З цього приводу В.К. Гришук слушно зауважує, що «умови буття людини завжди детерміновані низкою чинників об'єктивного та суб'єктивного характеру. Людина, будучи заручником часу і простору, є одночасно і заручником свого буття. Пам'ятаючи про те, що людина має природне право на задоволення своїх інтересів та потреб, слід зазначити, що її претензії та домагання можуть бути реалізовані і реалізуються як у межах, так і за межами соціального нормативного поля. Саме через ці обставини вимальовується механізм соціальної і в тому числі кримінальної відповідальності людини (як позитивної, так і негативної) через призму її поведінки»⁴⁰⁹.

Отже, запобігання злочинам повинно торкатися всіх аспектів суспільного життя: від політики, ідеології, економіки до культури та побуту. В нашому дослідженні за основу взято класифікацію заходів запобігання злочинам, розроблену І.М. Даньшиним, а саме:

а) за рівнем запобіжної діяльності: в залежності від ієрархії причин і умов злочинності традиційно розрізняють такі рівні запобігання злочинності: загальносоціальний (загальний), спеціально-кримінологічний (спеціальний), а також індивідуальне запобігання (у межах загальносоціальних і спеціально-кримінологічних заходів);

б) за характером: державні та громадські;

в) за масштабом застосування:

- загальнодержавні, що здійснюються в межах усієї держави;

- галузеві, що розробляються та реалізуються в рамках однієї галузі або управління (будівництва; агропромислового комплексу; фінансово-банківській діяльності тощо);

- регіональні – ті, що застосовуються в межах області, регіону тощо;

⁴⁰⁸ Альбрехт П.А. Альбрехт П.А. Юридичний, соціальний та суспільний вимір правосуддя у світлі розвитку європейського кримінального права: Проблеми науки кримінального права та їх вирішення у законотворчій та правозастосовній діяльності: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 8–9 жовт. 2015 р. / редкол.: В. Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. Харків: Право, 2015. С. 21.

⁴⁰⁹ Гришук В. К. Суспільно небезпечна поведінка людини як кримінально-правова категорія: Проблеми науки кримінального права та їх вирішення у законотворчій та правозастосовній діяльності: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 8–9 жовт. 2015 р. / редкол.: В. Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. Харків: Право, 2015. С. 38-39.

- локальні – що реалізуються в межах того чи іншого населеного пункту, окремого мікрорайоні, на конкретному виробництві (для нас важливим є те, що ці заходи якраз враховують територіальні особливості);

г) за направленістю, тобто в залежності від стадії злочинної діяльності, на якій вони застосовуються:

- рання профілактика (виявлення обставин, що негативно вплинули на поведінку особи; запобігання антисуспільним вчинкам окремих громадян тощо);

- запобігання злочинам на стадії готування до злочину;

- припинення злочинів на незакінченій стадії з недопущенням злочинного результату;

- запобіжні заходи після вчиненого злочину з метою недопущення повторного, а також профілактики осіб, які після відбування покарання не стали на шлях виправлення та продовжують антисуспільний спосіб життя;

д) за змістом: соціально-економічні; господарсько-управлінські; ідеологічні; культурно-виховні; правові; технічні; екологічні тощо;

е) за видами злочинів, у відношенні яких повинна здійснюватись запобіжна діяльність: ставиться завдання запропонувати комплекс запобіжних заходів в залежності від того чи іншого виду злочину;

ж) за суб'єктами запобіжної діяльності (на цьому питанні зупинимось більш детально): державні органи, службові особи, громадські організації, соціальні групи, окремі громадяни, які наділені відповідною компетенцією, правами і обов'язками, діяльність яких у відповідності з чинним законодавством спрямована на розробку і реалізацію заходів, пов'язаних з попередженням, виявленням, обмеженням і усуненням криміногенних явищ і процесів, що породжують злочин.

Повертаючись до запобігання злочинам та іншим правопорушенням на загальносоціальному рівні, необхідно відзначити, що за визначенням А.Б. Сахарова, загальна профілактика містить у собі діяльність держави, суспільства, їхніх інститутів, що спрямована не на боротьбу зі злочинністю, а на вирішення відповідних програм, завдань у сфері політики, економіки, соціального життя, морально-духовній сфері і т.д.⁴¹⁰

⁴¹⁰ Сахаров А.Б. Социальная система предупреждения преступности. Сов. Гос-во и право. 1972. № 11. С. 67

Загальносоціальне запобігання здійснюється різними органами держави, органами місцевого самоврядування, а також суспільними формуваннями, для яких функція протидії злочинності не є головною чи професійною.

Ресурсний потенціал загальносоціального напрямку запобігання злочинності полягає в тому, що він спрямований на вдосконалення суспільних відносин з метою поступового усунення негативних явищ, криміногенних суперечностей, що формують викривлену правосвідомість, злочинну мотивацію і іншу протиправну поведінку.

Як нами відзначалось, загальносоціальні заходи мають різнопланові напрямки. За сферами та цілями здійснення загальносоціальні заходи можуть бути такими: соціально-економічні; господарсько-управлінські; ідеологічні; культурно-виховні; соціально-демографічні; наукові; правові; технічні; технологічні; екологічні; архітектурні; фінансові; освітні; інформаційні; комунікаційні; оборонні та ін., про зміст яких, крім наукових та правових, нами буде зазначено окремо.

Хоча у вищевказаних напрямках є більш фундаментальні цілі, окрім запобігання злочинності, але коли мова йде саме про цей напрям політики, усі вони повинні бути направлені на зміну кримінологічної політики в бік покращення. Обов'язковим результатом цього повинно стати зростання антикриміногенного потенціалу в суспільстві і підвищення моральності й правосвідомості громадян.

Однак, для проведення таких заходів недостатньою є лише діяльність держави. Потрібна зацікавленість територіальних громад й підтримка населенням тих реформ, що відбуватимуться в країні. Для цього, як зазначає В.В. Голіна, потрібна «стратегія залучення громадськості до запобігання злочинності», що включає: стратегію зменшення можливостей учинення злочинів; стратегію втручання при кризових ситуаціях; стратегію залучення громадськості до запобігання злочинності; стратегію виховної та інформаційної роботи серед населення; стратегію віктимологічного запобігання⁴¹¹.

Загальносоціальне запобігання злочинності, в першу чергу, пов'язане з науковим пізнанням та науковим, правовим супроводом. В.В. Голіна вказує: «Фундаментальна проблема запобігання злочин-

⁴¹¹ Голіна В.В. Кримінологічна політика України як ресурс у протидії злочинності (реалії і можливості). *Вісник Національної академії правових наук України*. № 2 (73), 2013. С. 198-200.

ності пов'язана передусім з рівнем наукових знань про природу, закономірності та розвиток злочинності, причини і умови її існування та відтворення, особу злочинця, механізм детермінації і генезу злочинної поведінки. Крім того, ефективне запобігання злочинності неможливе без обґрунтування та визначення, у тому числі на прикладному (рекомендаційному) рівні, масштабів, підходів, напрямків, заходів та засобів запобігання злочинності, її окремим видам та конкретним злочинам»⁴¹².

Правове регулювання запобігання злочинності складається з нормотворчої діяльності держави та її органів, які визначають у законах та інших нормативних актах мету й завдання запобігання злочинам, коло суб'єктів, що здійснюють цю діяльність, їхню компетенцію, основні форми та методи роботи.

Запобігання злочинності припускає такий розвиток економіки, політики, ідеології, культури та побуту, який сприяв би усуненню чи нейтралізації негативних аспектів громадського життя, що можуть проявитися як причини й умови злочинності. Така організація суспільного життя повинна бути забезпечена належним правовим підґрунтям.

Сутність правового регулювання полягає в тому, що правові норми стимулюють соціально корисну поведінку, протидіючи факторам, які негативно впливають на формування та життєдіяльність особи, таким чином створюючи умови для оптимального здійснення запобіжної діяльності. Поряд із цим правові акти визначають завдання та заходи запобігання злочинності, порядок, форми й методи здійснення цієї діяльності, функції різних її суб'єктів, координацію та взаємодію між ними. Закони й інші нормативні акти забезпечують відповідальність уповноважених осіб за виконання своїх обов'язків, суворе дотримання особистих і майнових прав, законних інтересів громадян та установ, які потрапляють у сферу профілактики злочинності.

Запобіжна роль права полягає в регулюванні сфер суспільного життя, при якому наявні криміногенні фактори чи усуваються, чи їхній дії ставиться серйозна перепона. Право не може знищити економічні, соціально-культурні причини й умови злочинності, але воно може впли-

⁴¹²Голіна В.В. Кримінологічне забезпечення діяльності суб'єктів запобігання злочинності та боротьби з нею в Україні: Правова система України: історія, стан та перспективи: у 5 т. Т. 5: Кримінально-правові науки. Актуальні проблеми боротьби зі злочинністю в Україні; за заг. ред. В.В. Сташиса. 840 с. С. 794-795.

вати на їхні негативні прояви: локалізувати, блокувати, організувати належну протидію негативним явищам і процесам. Проведення такої роботи припускає:

- поліпшення законодавства, його вдосконалення;
- точну та неухильну реалізацію законів та інших нормативних актів;
- наявність механізмів, які, бездоганно діючи, забезпечують таку реалізацію.

Виділяють два основних напрямки правового регулювання запобігання злочинності. Перший напрямок має «матеріальний» характер і полягає у впливі за допомогою права на криміногенні фактори зовнішнього середовища, що прямо чи опосередковано детермінують злочинну поведінку, з метою їх усунення. Другий напрямок має «процесуальний» характер і полягає в юридичному закріпленні прав і обов'язків органів, уповноважених осіб і громадян-суб'єктів запобігання злочинам, у встановленні змісту та порядку здійснення запобіжних заходів⁴¹³.

Безперечно, як справедливо зазначав свого часу Ч. Бекарія, краще попередити злочин, ніж карати⁴¹⁴. Тому запобігання злочинності визнається найефективнішим засобом протидії злочинності як соціальному явищу, оскільки кримінально-правові заходи у виді покарання мають доволі обмежений характер.

На думку О. М. Джужі, загальносоціальні заходи спрямовані на вдосконалення економіки, підвищення матеріального добробуту населення, розвиток демократії і суспільної активності людей, ріст культури народу⁴¹⁵. Такі заходи застосовуються як на території всієї країни, так і на території окремої адміністративної одиниці як щодо всього населення, так і окремої його частини. Заходи загальносоціального характеру не мають спеціального завдання запобігання вживання алкоголю та наркотиків серед неповнолітніх, проте їх реалізація суттєво може вплинути на рівень, динаміку та структуру цієї злочинності, оскільки буде створювати умови, які будуть нейтралізувати, блокувати і повністю унеможливити дію факторів, що зумовлюють формування злочинної поведінки осіб.

⁴¹³ Іванов Ю. Кримінологія: Навч. посіб. / Ю. Ф. Іванов., О. М. Джужа. - К.: Вид. ПАЛИВОДА А. В., 2006. - 264 с. С. 132-136

⁴¹⁴ Беккариа Ч. О преступлениях и наказаниях. Москва: Стелс, 1995. 302 с.

⁴¹⁵ Джужа О. М., Моїсєєв Є.М., Василевич В.В. Кримінологія. Спеціалізований курс лекцій зі схемами : навч. посіб. Київ: Атіка, 2001. С. 137

Натомість, кримінологічна характеристика та прогноз злочинності на найближчий період, наведені нами в попередньому підрозділі, дала змогу зробити висновок, що сучасні заходи державної політики не дають очікуваних результатів. Отже, виникає гостра необхідність пошуку нових ефективніших форм запобігання цим негативним явищам.

Загальносоціальні заходи безпосередньо не спрямовані на запобігання злочинності, однак їх профілактичне значення велике. Покращуючи життя в суспільстві, вони послаблюють дію багатьох причин та умов злочинності. На загальносоціальному рівні запобігання здійснюється в результаті поєднання економічних, політичних, ідеологічних, організаційних та інших заходів, що не мають своїм спеціальним призначенням боротьбу зі злочинністю та запобігання злочинам. Але вони сприяють і цьому завданню, створюючи умови, що виключають саму можливість існування злочинності як соціального явища. Цей вид виступає як засіб, за допомогою якого в суспільстві досягається зниження рівня та обмеження масштабів злочинності. Загальносоціальні заходи мають передбачати: підвищення матеріального добробуту родин; забезпечення роботою всіх працездатних членів сім'ї; надання адресної допомоги найбільш уразливим верствам населення; посилення просвітницької діяльності з соціальних, правових, педагогічних, психологічних, економічних, медичних проблем сім'ї; організацію змістовного дозвілля неповнолітніх та їх сімей тощо⁴¹⁶.

Саме на означені детермінанти, як витікає з чинних нормативних актів, які стосуються органів місцевого самоврядування, і повинна спрямовуватись їх діяльність.

Запобігання злочинності на загальносоціальному рівні як засіб захисту суспільства від злочинних посягань оберігає також нестійких членів суспільства від подальшого морального падіння, перешкоджаючи їм стати злочинцями, і тим самим позбавляє їх негативних наслідків кримінального покарання⁴¹⁷.

Спеціально-кримінологічні заходи мають більш цілеспрямоване призначення й направлені на запобігання конкретних видів злочинів.

⁴¹⁶ Кальченко Т.Л. Запобігання злочинності неповнолітніх в Україні спеціальними органами та установами : дис. ... канд. юрид. наук : Націон. акад. внутр. справ України. Київ., 2003. С. 192

⁴¹⁷ Про проект районної комплексної програми профілактики злочинності та охорони громадського порядку на 2012-2015 роки. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://gopriks.net/ru/dostup-k-publichnoi-informacii/820>. Назва з екрану.

Вони, як і загальносоціальні, входять до компетенції не тільки правоохоронних органів, а й органів місцевого самоврядування, громадських об'єднань.

Як вірно наголошує В.В. Голина, в якості об'єкта впливу на спеціально-кримінологічне запобігання злочинам виступають деструктивні криміногенні соціальні явища, що порушують нормальні умови життя й ведуть до вчинення злочинів. Учений підкреслює, що для забезпечення соціального інтересу всіх та з урахуванням інтересу конкретної особистості необхідна ефективно організована система запобіжного впливу на ці деструктивні елементи. Сенс такої концепції соціально-кримінологічного запобігання злочинам полягає в однойменному використанні відплатної санкції й методів запобіжного впливу⁴¹⁸.

Прийнято вважати, що спеціально-кримінологічне запобігання злочинності – це безпосередня протидія причинам і умовам, що її породжують або їй сприяють, формують сталу антисуспільну, деструктивну установку в злочинців, послаблюють контроль над їх свідомою поведінкою, провокують повторні злочинні прояви, а також запобігання і припинення на будь-якій стадії розпочатого злочину і ресоціалізація та адаптація осіб, що відбули покарання. Зазначені причини і умови усуваються чи нейтралізуються в процесі діяльності відповідних суб'єктів, для яких функція запобігання злочинам є основним професійним обов'язком. А розроблятися й проводитись спеціально-кримінологічні заходи мають відповідно до різних видів злочинів та типів злочинної поведінки, а також різних сфер суспільного життя, соціальних груп, адже кожні з них характеризуються особливостями процесів детермінації⁴¹⁹.

Спеціально-кримінологічне запобігання злочинності має три основні об'єкти безпосереднього впливу:

- по-перше, так звані соціальні патології, тобто процеси та явища, у яких реалізуються форми поведінки окремих груп населення, що служать підґрунтям, «фоном» злочинності, так звані «фонові явища». Це пияцтво та алкоголізм, уживання наркотичних та психотропних речовин без медичних рецептів, безпритульність та жебрацтво, проституція, дрібне хуліганство та ін. На цьому рівні спеціального попередження

⁴¹⁸ Голина В.В. Предупреждение преступности и права человека. Проблемы законности. Респ. міжвідом. наук. сб. / Відп. ред. В.Я. Тацій. Вип.36. Харків: Нац. юрид. акад. України, 1998. С. 161-162.

⁴¹⁹ Сахаров А.Б. Социальная система предупреждения преступности. Сов. гос-во и право. 1972. № 11. С. 70.

поєднуються заходи профілактики перерахованих явищ шляхом впливу на відповідні групи та на їх конкретних носіїв; вплив на причини та умови, що продукують ці явища, вплив на взаємозв'язки цих явищ та злочинності;

- по-друге, спеціально-кримінологічне запобігання впливає на весь комплекс причин та умов злочинності з переносом центру ваги на їх прояв, на рівні особливого та одиничного (специфічні обставини, що безпосередньо сприяють учиненню злочинів різних видів та конкретним злочинам; недоліки та порушення в управлінській, конкретно-ревізійній, виховній, правоохоронній діяльності; ігнорування існування джерел кримінального впливу та кримінальних ситуацій тощо);

- по-третє, об'єктом спеціально-кримінологічного запобігання злочинності є виділення в її рамках організаційних, професійних, рецидивних форм злочинності неповнолітніх. Виділення цього об'єкта пов'язано з тим, що йдеться про «ядро» злочинності, ефективна протидія формуванню та розширенню якого може зробити істотний внесок у протидію злочинності в цілому⁴²⁰.

Свого часу А. Е. Жалінський указував на те, що спеціально-кримінологічні (спеціальні) заходи запобігання злочинності є способами кримінально-правового впливу, що застосовуються для усунення криміногенних факторів або активізації факторів, які перешкоджають учиненню злочину⁴²¹.

Спеціально-кримінологічне запобігання злочинності включає комплекс спеціально визначених заходів, до головних ознак яких зазвичай відносять:

а) націленість застосованих заходів саме на запобігання злочинності, її окремим видам та конкретним злочинам, тобто масштабність цілей, незважаючи на їх значущість, є істотно меншою, ніж заходи загальносоціального запобігання;

б) арсенал заходів спеціальної профілактики характеризується взаємодією загальноуправлінських та загальновиховних заходів, а також соціальних та правових заходів впливу на злочинність, її окремі види або недопущення конкретних злочинів;

⁴²⁰ Валерко В. Смерть на початку життя. *Іменем закону*. 1998. 19 червня. С. 96.

⁴²¹ Жалинский А.Э. Специальное предупреждение преступлений в СССР (вопросы теории) : научн. издан. Львов: Вища школа, 1976. С. 157-158

в) суб'єктами спеціального запобігання злочинів є організаційні структури, для яких протидія злочинності складає основну (одну з основних) функцію або, принаймні, окремо виділену в переліку функцій⁴²².

Саме тому на спеціально-кримінологічному рівні запобігання злочинам виступає в якості її основного елементу, доповнює і конкретизує загальносоціальні заходи запобігання злочинів. На наш погляд, при розробці та проведенні запобіжних заходів необхідно виходити з того твердження, що злочини, як правило, учиняються не випадково, частіше за все їм передують антисуспільна поведінка, тобто формування злочинної поведінки не є одноразовим актом, а відбувається поступово, на різних етапах життєдіяльності індивіда його антисуспільна діяльність виражається в різних формах і протікає з неоднаковим ступенем інтенсивності.

При цьому питання про комплекс цих заходів у науковій літературі розглядається по-різному. Так, А. А. Герцензон свого часу до спеціально-кримінологічних заходів запобігання злочинності відносив:

а) усунення конкретних причин та умов, які сприяли вчиненню виявлених злочинів;

б) припинення вчинюваних особою проступків та злочинів;

в) виправлення та перевиховання осіб, які вчинили злочини⁴²³.

Г. М. Мінковський та Г. Г. Зуйков доповнюють цей перелік указівкою на такі заходи, як попередження можливості вчинити злочин особою, поведінка якої свідчить про наявність такої небезпеки⁴²⁴, а також виявлення та розкриття злочинів⁴²⁵.

Сучасні погляди на це питання висуває В. С. Батиргарєєва, яка пропонує масив спеціально-кримінологічних заходів запобігання, зокрема, рецидивній злочинності розподіляти за принципом виокремлення певних етапів розвитку злочинної «кар'єри» рецидивістів. Виходячи із цього, вчена виділяє комплекси спеціальних заходів запобігання рецидивній злочинності, що вживаються:

⁴²² Кулик С. Г. Спеціально-кримінологічні заходи запобігання злочинам проти моральності. *Держава та регіони. Серія Право*, 2012. Вип. 4. С. 140

⁴²³ Герцензон А. А. Введение в советскую криминологию: научн. издан. Москва : Юрид. лит., 1965. С. 17

⁴²⁴ Криминология : учебник / Кондрашков Н.Н., Коробейников Б.А., Кузнецова Н.Ф., Лейкина А.И., и др.; Под ред.: Коробейников Б.В., Кузнецова Н.Ф., Миньковский Г.М. Москва : Юрид. лит., 1988. С. 34

⁴²⁵ Выявление причин преступности и предупреждение преступлений.: Общие положения: научн. издан. / Г. Г. Зуйков, П. Ф. Гришанин, А. С. Кривошеев и др. ; Под ред. М. И. Якубовича, Г. Г. Зуйкова. Москва: Научно-исслед. и ред.-издат. отдел Высш. шк. МООН СССР, 1967. С. 50

- а) при відбуванні покарання за вчинення першого й наступних (рецидивних) злочинів;
- б) під час соціальної адаптації після відбування покарання, а також при відбуванні покарання, не пов'язаного з позбавленням волі;
- в) на етапі здійснення адміністративного нагляду;
- г) у процесі виявлення умислу, підготовки й замаху особи, яка знаходиться на волі, на вчинення нового злочину;
- д) при розслідуванні й призначенні покарання за вчинення першого і наступних (рецидивних) злочинів ⁴²⁶.

Як слушно зазначає О.М. Литвинов, спеціально-кримінологічні заходи, як і інші заходи запобігання злочинам, мають власну систему. На думку вченого, яку ми повністю поділяємо, «система – це не просто об'єднання елементів, а їх певна сукупність, яка має властивості не характерні для її окремих складових компонентів... Кожна система є частиною системи більш високого рівня. Так, наприклад, система суб'єктів координації профілактики злочинів є частиною системи управління профілактикою злочинів, а та, у свою чергу, є частиною системи соціального управління суспільством»⁴²⁷.

Спеціально-кримінологічні заходи також можна викласти в певну систему, як:

- заходи одного масштабу, одного ступеня інтенсивності підкріплюються можливістю їх застосування в тій чи іншій ситуації;
- вибір певних заходів здійснюється виходячи з вимог певної ситуації, необхідності й достатності. Вони співвідносяться з характером причин і умов злочинів, на котрі вони повинні діяти, а також з урахуванням особи злочинця;
- застосування запобіжних заходів обов'язково повинно суворо регламентуватись, що не тільки зможе забезпечити їх ефективність, а й гарантувати права та законні інтереси осіб, які знаходяться в сфері їх дії;
- спеціально-кримінологічні заходи базуються на загальносоціальних заходах, вони взаємопов'язані і взаємодіють з ними.

⁴²⁶ Батиргареева В. С. Кримінологічні засади запобігання рецидивній злочинності в Україні. Електронний ресурс В. С. Батиргареева. Режим доступу: <http://inter.criminology.onua.edu.ua/?p=1994>. Назва з екрану.

⁴²⁷ Литвинов О.М. Сучасні проблеми управління профілактикою злочинів: Монографія. Херсон: «Олді-плюс», 2003. С. 13.

Для членів територіальної громади спеціально-кримінологічні заходи запобігання злочинам мають широкий спектр дії. Зокрема, якщо класифікувати такі заходи за моментом їх застосування, можна виділити, наприклад, такі:

- виявлення та контроль за неблагополучними сім'ями; вплив на сімейно-побутові та трудові або навчальні відносини;
- розвиток позитивних соціальних зв'язків та нейтралізація джерел негативного спрямування;
- корекція та психологічне й культурне оздоровлення мікросередовища, що впливає на формування особи ;
- запобігання та нейтралізація криміногенних явищ, що можуть виникати в регіоні тощо.

У вищеназваних заходах територіальні громади повинні зосереджуватись, як правило, на організаційних, культурно-виховних, оздоровчо-спортивних заходах. Таким чином, залучення громади до вирішення спільних питань дасть змогу не тільки запобігти протиправним вчинкам, а й підніматиме авторитет територіальної громади. До такої роботи треба залучати якомога більше учасників. Особливу роль тут повинні відігравати засоби масової комунікації, які висвітлюватимуть спільну діяльність громади не тільки в негативному плані, а й укажуть на позитивні моменти, окреслять перспективи, ознайомлять із досягненнями, передовим вітчизняним та зарубіжним досвідом тощо.

Як бачимо, спеціально-кримінологічні запобіжні заходи повинні проводитися комплексно із залученням правоохоронних органів та інших зацікавлених представників.

Індивідуальне запобігання злочинам включає в себе комплекс заходів, направлених на:

1) усунення несприятливого впливу на конкретну особу, а саме такого, що може призвести до формування в неї антисуспільного спрямування і протиправної поведінки;

2) зміну соціально негативної поведінки, поглядів, уявлень, стереотипів, що могли б привести до злочинної поведінки. Зазвичай це особи з девіантною поведінкою або особи, що раніше вчиняли правопорушення чи злочини;

3) виявлення та усунення, спільно з правоохоронними органами, причин можливого злочину, а також умов, що сприяють вчиненню злочинів.

Як зазначає І.М. Даньшин, індивідуальні заходи запобігання злочинам – це сукупність цілеспрямованих заходів переважно виховно-профілактичного характеру, що розробляються й реалізуються відносно конкретної особи, поведінка якої свідчить про схильність до вчинення злочину (негативні звички, наявність відхилення від соціально прийнятної поведінки, запобігання повторному злочину тощо)⁴²⁸.

Виходячи з вищезазначеного, можна класифікувати заходи індивідуального запобігання, що повинні знаходитися в полі зору територіальної громади та застосовуватись по відношенню до конкретної особи, а саме:

- до осіб, які не вчинили протиправних дій, але своєю поведінкою, ставленням до оточуючих, знаходженням у несприятливому стані, неблагополучній сім'ї тощо під впливом цих обставин можуть учинити протиправні діяння;

- до осіб, які ведуть антигромадський спосіб життя, нехтують нормами моралі, вчинюють дрібні правопорушення;

- до осіб, які своїми діями провокують вчинення правопорушень і злочинів, ведуть себе агресивно, учиняють насильницькі дії по відношенню до інших людей, були зайняті готуванням до вчинення злочину тощо;

- до осіб, які раніше вчинили злочин, відбували або відбувають (умовно, з відстрочкою виконання вироку тощо) покарання, звільнені умовно-достроково, з метою профілактики недопущення ними повторних злочинів.

Запобігти вчиненню злочинів можливо не лише через вплив на конкретну особу. Не останнє місце відіграє оточуюче середовище та мікро- й макроклімат. Тому членам територіальної громади необхідно віднайти всі способи задля блокування негативних факторів, що можуть призвести до вчинення злочинів. У цьому зв'язку звертає на себе увагу питання міграції. Як відомо, сьогодні міграційні процеси набули особливого значення, що в більшості пов'язано з анексією АР Крим та військовими діями на сході країни. Саме тому на територіальні громади покладається обов'язок не тільки вжити загальносоціальних та спеціально-кримінологічних заходів, а дійти до кожного громадянина:

⁴²⁸ Даньшин И.Н. Общетеоретические проблемы криминологии. Монография. Харьков: Прапор, 2005. С. 155.

сприяти зайнятості, налагодженню позитивних зв'язків, установленню доброзичливих неформальних відносин тощо.

Досить влучно етапи та зміст індивідуальних заходів впливу визначив В.М. Кудрявцев⁴²⁹. Серед їх розмаїття він зробив акцент на послідовності таких заходів, як:

- знайомство з особою та середовищем, у якому вона перебуває;
- робота з найближчим оточенням (сім'єю, друзями тощо); при необхідності матеріальна та інша підтримка;
- виконання контрольних функцій як щодо особи, так і щодо оточуючого середовища;
- вирішення конфліктних ситуацій, що можуть виникнути в особі;
- припинення міжнаціональних та міжконфесійних конфліктів, що виникають (ці конфлікти В.М. Кудрявцев виправдано вважає найбільш небезпечними і такими, що мають найбільш небезпечні негативні наслідки);
- акцентуація уваги до осіб, які повертаються з місць позбавлення волі і є найбільш кримінологічно заражені (допомога впрацевлаштуванні, вирішенні правових і побутових проблем тощо)⁴³⁰.

Загальноновизнаним є той факт, що запобігання злочинності має на меті усунення або зменшення рівня причин злочинів та умов, які сприяють їх учиненню. Так, наприклад, заходи запобігання злочинній поведінці неповнолітніх, що впливають на формування злочинної поведінки неповнолітніх, – основний ключ до вирішення ряду важливих завдань профілактичної роботи та корегування поведінки підлітка. І хоча серед учених набуває поширення думка, що зниження рівня злочинності – це, переважно, не заслуга правоохоронних органів, бо злочинність завжди жила і живе суто за своїми власними законами⁴³¹, ми вважаємо, що запровадження певних заходів запобігання є необхідною складовою діяльності держави в напрямі забезпечення безпеки власних громадян. Профілактичний ефект у цьому випадку досягається внаслідок успішного проведення державою соціально-економічної політики в цілому.

⁴²⁹ Кудрявцев В.Н. Стратегии борьбы с преступностью / 2-е изд. испр. и доп. Москва: Наука, 2005. С. 274-275.

⁴³⁰ Кудрявцев В.Н. Стратегии борьбы с преступностью / 2-е изд. испр. и доп. Москва: Наука, 2005. С. 275-287.

⁴³¹ Люди в погонах сегодня бесполезны. Как известный российский криминолог шокировал белорусских прокуроров. Электронный ресурс. Режим доступа: <http://news.tut.by/society/423824.html>. Назва з екрану.

За будь-яких умов необхідно впливати на особу з нестійкою чи протиправною поведінкою так, щоб людина намагалася змінити власний спосіб життя, відмовилася від учинення злочину (якщо такі дані є в громади чи правоохоронних органів). Роз'яснювальна робота повинна бути ненав'язливою, а заходи такими, що спонукатимуть до формування і закріплення позитивного статусу особи, підняття її авторитету серед членів територіальної громади.

Як бачимо, таку діяльність територіальної громади не можна назвати легкою, проте результати, які вона приносить, переконливо свідчать про її необхідність і своєчасність саме в такий складний для країни й для кожного громадянина час.

Загальновідомо, що загальносоціальне та спеціально-кримінологічне запобігання злочинності є взаємопов'язаними та являють собою взаємодоповнюючі види діяльності. При цьому органи, що розробляють спеціальні заходи на основі аналізу соціальної та кримінальної ситуації в країні або регіоні, вносять пропозиції до існуючих заходів загальносоціального рівня, так само як останні служать базою для спеціального запобігання, часто шляхом використання суб'єктами спеціального запобігання злочинності додаткових цілеспрямованих та ресурсних можливостей, що відкривають ті або інші загальносоціальні заходи⁴³².

Підкреслимо, що здійснення запобіжної діяльності на загальносоціальному рівні створює можливість проведення спеціально-кримінологічних заходів не тільки спеціальними органами і службами, а й територіальними громадами, що, безумовно, сприяє зниженню рівня злочинності.

Конституція України прямо не закріплює повноваження місцевого самоврядування щодо безпосереднього впливу та загальносоціальні, спеціально кримінологічні та індивідуальні заходи запобігання злочинам, але відсутні будь-які положення з цього приводу і в Законі України «Про місцеве самоврядування», що потребує подальшого удосконалення діючого законодавства.

⁴³² Безпалько О. В., Палій Л.М. Комплексна програма центрів соціальних служб для молоді «Профілактика негативних явищ у дитячому та молодіжному середовищі»: затверджено наказом Держкоммолодьспортуризму від 26 січня 2001 року № 173 : Комплексні програми центрів соціальних служб для молоді: за ред. С. В. Толстоухової. Київ : УДЦССМ, 2001. С. 65-78.

3.3. Місце територіальних громад у системі суб'єктів запобігання злочинам та оцінка їх ефективності

Як відомо, система запобігання злочинам має два необхідних компоненти, що дозволяють надати їй найбільш повну характеристику. З одного боку, це характеристика через структуру загальносоціальних, спеціально-кримінологічних та індивідуальних заходів, з іншого, – через суб'єктів запобіжної діяльності.

Як зазначає А.П. Закалюк, «суб'єктами діяльності щодо запобігання злочинності і злочинним проявам можуть бути визнані органи, організація, окрема особи, які в цій діяльності виконують хоча б одну з таких функцій щодо заходів запобігання: організація, координація, здійснення або безпосередня причетність до здійснення»⁴³³. Далі вчений поділяє суб'єктів запобігання злочинності на групи, зокрема:

а) органи та організації, які керують цією діяльністю, організують її, створюють систему управління нею (органи державної влади та управління, органи місцевого самоврядування);

б) органи та організації, стосовно яких запобігання злочинності та злочинним проявам віднесено або має бути віднесено до основних завдань і функцій (МВС, СБУ, прокуратура, суд, спеціалізовані громадські організації);

в) органи, установи, організації, функції та повноваження яких не мають цільового спрямування на запобігання злочинності та злочинним проявам, але їхня діяльність опосередковано впливає на запобіжні процеси щодо детермінантів злочинності та окремих злочинів (заклади освіти, культури, охорони здоров'я, соціальної допомоги, адміністрація підприємств, установ, організацій тощо)»⁴³⁴

Як бачимо, А.П. Закалюк органи місцевого самоврядування за ієрархією повноважень ставить на одне з перших місць. Ми цілком погоджуємося з таким розподілом та вважаємо, що в подальшому роль територіальної громади повинна лише зростати, спираючись на конституційні положення, що єдиним джерелом влади в Україні

⁴³³ Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : у 3 кн. / А.П. Закалюк. Київ : Ін Юре, 2007. Кн. 1 : Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. С. 346.

⁴³⁴ Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : у 3 кн. / А.П. Закалюк. Київ : Ін Юре, 2007. Кн. 1 : Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. С. 346.

є народ, який здійснює цю владу безпосередньо і через органи влади державної та місцевого самоврядування (ч. 1 ст. 5 Конституції України)⁴³⁵.

З урахуванням указанного, суб'єктами запобіжної діяльності необхідно вважати сукупність органів державної влади, місцевого самоврядування, громадських організацій та громадян, котрі здійснюють на різних рівнях планування й реалізацію заходів із запобігання злочинності та окремих видів злочинів, а також наділені певними правами та обов'язками й несуть відповідальність за досягнення задекларованих цілей.

До суб'єктів запобіжної діяльності відносяться:

- органи, що керують системою спеціально-криміногенного запобігання злочинів, визначають основні напрямки, завдання, форми запобіжної діяльності (політику протидії злочинності) планують, спрямовують, координують і контролюють її (органи державної влади та управління; органи місцевого самоврядування; виконавчо-розпорядчі органи; інформаційні органи, які постачають необхідні статистичні дані суб'єктам профілактики);

- державні органи, які здійснюють спеціальне запобігання злочинів відповідно до свого статусу і ця діяльність віднесена до основних їх завдань і функцій (МВС, СБУ, прокуратура, суд, контролюючі органи);

- органи та організації, діяльність яких опосередковано впливає на запобіжні процеси, органи загального і господарського управління, учбові, медичні, культурно-виховні установи, для яких спеціальне запобігання не є однією з функцій діяльності;

- представники громадськості, які беруть участь у діяльності органів, що здійснюють спеціально-кримінологічні запобіжні заходи: трудові колективи, сім'я, громадяни.

В основу наведеного поділу суб'єктів запобігання злочинності покладено функціональну ознаку. Кожен із суб'єктів запобіжної діяльності в межах власних компетенцій й обов'язків повинен планувати та реалізовувати відповідні заходи, що призводять до зниження рівня злочинності⁴³⁶.

⁴³⁵ Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. Київ: Преса України, 1997. С. 4.

⁴³⁶ Даньшин І.Н. Общетеоретические проблемы криминологии. Монография. Харьков: Прапор, 2005. С. 154-165.

Можливі й інші класифікації суб'єктів. Наприклад, О.Г. Кальман називає суб'єкти, які:

а) розробляють кримінологічну політику держави, здійснюють управління в сфері запобігання злочинності, здійснюють аналітичне забезпечення попереджувальної діяльності;

б) виявляють криміногенні фактори, виконують заходи щодо їх усунення і захисту соціальних цінностей;

в) виконують запобіжні функції в рамках господарської, виховної чи іншої суспільної діяльності;

г) неформально реалізують свій громадський обов'язок⁴³⁷.

Попередньо нами наголошувалось, що територіальні громади та їх представницькі органи місцевого самоврядування повинні взаємодіяти з правоохоронними органами задля забезпечення потреб та інтересів суспільства, у т.ч. запобігання злочинам. До правоохоронних органів, які беруть участь у боротьбі зі злочинністю, належать:

а) органи внутрішніх справ і Служби безпеки України;

б) органи прокуратури України;

в) митні органи й органи Державної прикордонної служби України;

г) органи державної податкової служби й державної контрольно-ревізійної служби;

д) органи й установи виконання покарань;

е) розвідувальний орган Міністерства оборони України;

є) Служба зовнішньої розвідки України.

Розгляд організаційних засад запобіжної діяльності і співпраці органів місцевого самоврядування та правоохоронних органів передбачає наступні напрямки взаємодії:

а) чітке окреслення цілей і завдань із запобігання злочинам, методів і способів їх вирішення;

б) наявність відповідних ресурсів;

в) прогнозування і планування роботи;

г) координацію зусиль задіяних суб'єктів;

д) виконання контрольної та наглядової функцій органами місцевого самоврядування.

Підкреслимо, що важливе значення для реалізації завдань запобігання злочинності полягає не тільки в указаних напрямках взаємодії

⁴³⁷ Кальман О.Г. Проблеми запобігання та протидії злочинності правоохоронними органами України: Монографія. Харків: Інститут вивчення проблем злочинності Академії правових наук, 2008. С.

правоохоронних органів та територіальних органів, у тому числі органів місцевого самоврядування, які повинні виконувати, крім означених, і інші види взаємодії. Ми переконані, що територіальні органи повинні виконувати координуючі, наглядові та контролюючі функції. Адже ефективність протидії злочинності значною мірою залежить від того, наскільки різноманітно й комплексно здійснюється підхід до розв'язання цієї проблеми, у який спосіб налагоджено спільну діяльність і контакт між органами місцевого самоврядування і правоохоронними органами в боротьбі з різними проявами злочинної діяльності.

В.М. Кудрявцев, характеризуючи злочинність, указував, що між цим явищем та суспільством існує непримириме протистояння. Іноді таке протистояння проявляється яскраво, наприклад, у протистоянні тероризму, іноді є майже непомітним. Однак, злочинність завжди завдає непоправної шкоди суспільству. Завдяки цьому участь усього суспільства, як і кожної людини, є конче необхідною. «Противоборствующие силы примерно соизмеримы по человеческим и материальным ресурсам, но различаются по характеру организации (централизация и плюралистичность), методам деятельности (по закону и «по понятиям»), контингенту, целям и принципам. Государственная система неповоротлива, инерционна, но обладает мобилизационной готовностью. Ее недостаточно используемый резерв – гражданское общество. Обе стороны способны к прогнозированию ситуаций и осуществляют его с большим или меньшим успехом⁴³⁸». Цей вислів фахівця характеризує сьогодення, коли протистояння держави, суспільства та криміналітету загострилось і перетворюється на локальні військові дії. Ми вже спостерігали випадки, коли під гаслами «Владу – на смітник» учинювалось відверте хуліганство. До смітєвих баків закидали людей, які, на думку окремих підбурювачів, були скомпрометовані виконанням владних повноважень. Але винуватість їх ніким не була підтверджена, то що вже й говорити, що не було й рішень суду. Відверто цинічні та злочинні дії застосовувались та застосовуються до поліцейських. Так, нещодавно, через безкомпромісність при виконанні службового обов'язку у м. Ромнах Сумської області був побитий та підпалений майор поліції. Про цей ганебний факт, що стався в ніч з 16 на 17 жовтня повідомив

⁴³⁸ Кудрявцев В.Н. Стратегии борьбы с преступностью / 2-е изд. испр. и доп. Москва: Наука, 2005. С. 34-35.

майстер спорту міжнародного класу, багатократний чемпіон світу, Європи, Олімпійських ігор, СРСР та України С.П. Гаврась: «Вопиющий случай расправы с правоохранителем произошёл в г.Ромны Сумской области. Майора полиции Сергея Григорьевича Новака в ночь с 16 на 17 октября с.г. у его дома неизвестные зверски избили, облили бензином и подожгли. Вот уже месяц врачи борются за его жизнь... Страшно то, что никакого резонанса в обществе нет – ни в городе Ромны, ни в Сумской области, ни в Украине в целом. До сих пор преступников не нашли»⁴³⁹. Сьогодні відкрито йде наступ на свободу слова, чому має протистояти саме громада. Адже, як влучно зазначив Миклош Харашті, колишній представник голови ОБСЄ з питань свободи мас-медіа, «язик ворожнечі та ненависті наближає смерть міжнародним стандартам ще до їх зародження»⁴⁴⁰.

Прагнучи до здобуття європейських цінностей та стандартів, держава й суспільство повинні дбати про своїх громадян. На нашу думку, найбільш удалим прикладом наукової розробки методів протидії загрозам з безпеки суспільства, іншим порушенням громадського порядку, проявам позиції громади (як активно позитивним, так і екстремістським) може слугувати книга О.М. Бандурки «Власть толпы»⁴⁴¹. Учений розкриває не тільки закономірності стихійного створення натовпу, а й те, як цей натовп може вплинути на владу і на суспільний порядок.

Розглядаючи питання нормативно-правового забезпечення участі територіальної громади в запобіжній діяльності, ми встановили, що основні нормативно-правові акти, котрі регламентують діяльність органів місцевого самоврядування, громадських організацій та участь окремих громадян, були прийняті ще за радянських часів. Як ми вже зазначали, сьогодні маємо лише в узагальненому декларативному вигляді означене завдання для територіальної громади усіляко сприяти й запобігати злочинам, що окреслено в Конституції України⁴⁴², Законах України «Про місцеве самоврядування в Україні»⁴⁴³, «Про добровіль-

⁴³⁹ Гаврась С.П. В Ромнах избили и подожгли майора полиции. Електронний ресурс. Режим доступу : <https://ok.ru/video/202298036728>. Назва з екрану.

⁴⁴⁰ Haraszti Miklos. Hate Speech and the Coming Death of the International Standard before It Was Born (Complaints of a Watchdog). The content and context of hate speech. P. 12-18.

⁴⁴¹ Бандурка А.М. Власть толпы. Харьков: Золотая миля, 2017. 312.

⁴⁴² Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. Київ: Преса України, 1997. 80 с.

⁴⁴³ Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України в редакції від 26.04.2014 № 280/97-вр. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>. Назва з екрану.

не об'єднання територіальних громад»⁴⁴⁴, «Про органи самоорганізації населення»⁴⁴⁵, «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону»⁴⁴⁶ тощо.

Так, у ст. 3. «Поняття органу самоорганізації населення» Закону України «Про органи самоорганізації населення» вказано, що ці органи є однією з форм участі членів територіальних громад сіл, селищ, міст, районів у містах у вирішенні окремих питань місцевого значення, а саме: будинкові, вуличні, квартальні комітети, комітети мікрорайонів, комітети районів у містах, сільські, селищні комітети.

Основними завданнями органів самоорганізації населення є:

- створення умов для участі жителів у вирішенні питань місцевого значення в межах Конституції і законів України;
- задоволення соціальних, культурних, побутових та інших потреб жителів шляхом сприяння в наданні їм відповідних послуг;
- участь у реалізації соціально-економічного, культурного розвитку відповідної території, інших місцевих програм.

Для вирішення окремих питань місцевого значення в ст. 14 цього Закону в р. III «Повноваження органів самоорганізації населення» визначені власні повноваження органу самоорганізації населення, а саме в ч. 1 ст.14 передбачено:

1. Органу самоорганізації населення в межах території його діяльності під час його утворення можуть надаватися такі повноваження:

- 1) представляти разом з депутатами інтереси жителів будинку, вулиці, мікрорайону, села, селища, міста у відповідній місцевій раді та її органах, місцевих органах виконавчої влади;
- 2) сприяти додержанню Конституції та законів України, реалізації актів Президента України та органів виконавчої влади, рішень місцевих рад та їх виконавчих органів, розпоряджень сільського, селищного, міського голови, голови районної в місті (у разі її створення) ради, рішень, прийнятих місцевими референдумами;

⁴⁴⁴ Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 05.02.2015 № 157-VIII. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/157-19>. Назва з екрану.

⁴⁴⁵ Про органи самоорганізації населення: Закон України від 11.07.2001 р. № 2625-III (редакція від 06.12.2012 р.). Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2625-14>. Назва з екрану.

⁴⁴⁶ Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону: Закон України від 22.06.2000 р. № 1835-III (редакція від 01.01.2016 р.). Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1835-14>. Назва з екрану.

3) вносити в установленому порядку пропозиції до проектів місцевих програм соціально-економічного і культурного розвитку відповідних адміністративно-територіальних одиниць та проектів місцевих бюджетів;

4) організовувати на добровільних засадах участь населення в здійсненні заходів щодо охорони навколишнього природного середовища, проведення робіт з благоустрою, озеленення та утримання в належному стані садиб, дворів, вулиць, площ, парків, кладовищ, братських могил, обладнанні дитячих і спортивних майданчиків, кімнат дитячої творчості, клубів за інтересами тощо; з цією метою можуть створюватися тимчасові або постійні бригади, використовуватися інші форми залучення населення;

5) організовувати на добровільних засадах участь населення в здійсненні заходів щодо охорони пам'яток історії та культури, ліквідації наслідків стихійного лиха, будівництва і ремонті шляхів, тротуарів, комунальних мереж, об'єктів загального користування із дотриманням установленого законодавством порядку проведення таких робіт;

6) здійснювати контроль за якістю надаваних громадянам, які проживають у жилих будинках на території діяльності органу самоорганізації населення, житлово-комунальних послуг та за якістю проведених у зазначених жилих будинках ремонтних робіт;

7) надавати допомогу навчальним закладам, закладам та організаціям культури, фізичної культури і спорту в проведенні культурно-освітньої, спортивно-оздоровчої та виховної роботи серед населення, розвитку художньої творчості, фізичної культури і спорту; сприяти збереженню культурної спадщини, традицій народної культури, охороні пам'яток історії та культури, впровадженню в побут нових обрядів;

8) організовувати допомогу громадянам похилого віку, інвалідам, сім'ям загиблих воїнів, партизанів та військовослужбовців, малозабезпеченим та багатодітним сім'ям, а також самотнім громадянам, дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування, вносити пропозиції з цих питань до органів місцевого самоврядування;

9) надавати необхідну допомогу органам пожежного нагляду в здійсненні протипожежних заходів, організовувати вивчення населенням правил пожежної безпеки, брати участь у здійсненні громадського контролю за додержанням вимог пожежної безпеки;

10) сприяти відповідно до законодавства правоохоронним органам у забезпеченні ними охорони громадського порядку;

11) розглядати звернення громадян, вести прийом громадян;

12) вести облік громадян за віком, місцем роботи чи навчання, які мешкають у межах території діяльності органу самоорганізації населення;

13) сприяти депутатам відповідних місцевих рад в організації їх зустрічей з виборцями, прийому громадян і проведенні іншої роботи у виборчих округах;

14) інформувати громадян про діяльність органу самоорганізації населення, організувати обговорення проектів його рішень з найважливіших питань⁴⁴⁷.

Позитивним можна вважати й те, що сільські, селищні, міські, районні ради для реалізації зазначених повноважень передають органу самоорганізації населення відповідні кошти, а також матеріально-технічні та інші необхідні ресурси.

Відповідно до Закону України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» громадські формування з охорони громадського порядку створюються на добровільних засадах з метою сприяння органам місцевого самоврядування, правоохоронним органам та органам виконавчої влади в запобіганні адміністративних правопорушень і злочинів, захисті життя та здоров'я громадян, інтересів суспільства і держави від протиправних посягань, профілактиці негативних явищ серед неповнолітніх та ін.⁴⁴⁸

Як бачимо, цей широкий спектр повноважень дає змогу органам самоорганізації населення та громадським формуванням з охорони громадського порядку, як членам територіальних громад сіл, селищ, міст, районів, вирішувати доволі широкі й змістовні питання місцевого значення. Однак, незважаючи на широкі повноваження, ефективність дії цих Законів залишається вкрай низькою.

Хоча більшість окреслених питань мають запобіжне значення, але на жаль, на практиці використання вказаних повноважень практично

⁴⁴⁷ Про органи самоорганізації населення: Закон України від 11.07.2001 р. № 2625-III (редакція від 06.12.2012 р.). Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2625-14>. Назва з екрану.

⁴⁴⁸ Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону: Закон України від 22.06.2000 р. № 1835-III (редакція від 01.01.2016 р.). Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1835-14>. Назва з екрану.

не відбувається через слабку активність територіальної громади, а іноді й небажання держави та її уповноважених органів ділитися владними повноваженнями. Серед прикладів можна навести два, які підкріплюють наше уявлення про слабку участь територіальних громад. З прийняттям Закону України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» у м. Чернігові було започатковано створення добровільного загону «Північні вовки» з метою сприяння органам місцевого самоврядування, правоохоронним органам та органам виконавчої влади в запобіганні адміністративних правопорушень і злочинів. Однак, ще на початку своєї роботи, зіткнувшись із труднощами, загін поступово зменшувався, а згодом припинив свою діяльність. Майже в цей час інша спроба була здійснена Чернігівською міською радою, коли було прийнято рішення про створення муніципальної міліції. Починаючи з реєстрації, визначення повноважень і інших організаційних питань міська рада наштовхнулася на непорозуміння з боку правоохоронних органів (УМВС, МВС), їх небажання підтримати таку ініціативу, побоювання подвійного підпорядкування, «поділу повноважень», побоювання громадського контролю за дотриманням законності тощо. Як результат, муніципальна міліція так і не запрацювала. Треба правоохоронцям пригадати вислів В.П. Безобразова: «Мы считаемъ нашимъ первымъ долгомъ поставить во главу единство самоуправленія и государственнаго управленія съ его бюрократическими учрежденіями, – каікъ самое безспорное, каікъ самое государственное-необходимое начало вѣ устройстве всякой правильной системы местныхъ органовъ самоуправленія». Розмірковуючи над елементами місцевого самоврядування, автор приходить до висновку, що чим більше самостійності у місцевих органів самоврядування, тим сильніше, суворіший і тісніший контроль і взаємодія з правоохоронними установами. Органи місцевого самоврядування припиняють власне існування лише в епоху анархії і революції⁴⁴⁹.

Як бачимо, наше суспільство страждає амбівалентністю. З одного боку, на всіх рівнях пропагуються заходи щодо запобігання злочинам і правопорушенням. З іншого, лише в окремих випадках, здебільшого волонтерськими організаціями, громада включається у вирішення нагальних потреб, сподіваючись, що суттєві питання може вирішити хтось інший.

⁴⁴⁹ Безобразов В.П. Государство и общество: Управление, самоуправление и судебная власть. Статьи В.П. Безобразова. Санкт-Петербургъ: въ типографіи В. Безобразова и комп., 1882. С. 9-11.

Однак, ми можемо назвати й позитивні зрушення в діяльності територіальної громади. Ураховуючи особистий досвід вивчення функціонування територіальної громади, у тому числі в роботі із запобігання злочинам (*робоча група була створена під особистим керівництвом О.С. Шеремета – прим. авт.*), на сесії Чернігівської міської ради було затверджено Положення про громадські слухання у м. Чернігові. У положенні, зокрема, указано, що ініціювати громадські слухання має або міський голова, або третина депутатів, або ініціативна група в кількості не менше 30 осіб. Предметом громадських слухань можуть бути питання, що відносяться до компетенції органів місцевого самоврядування. Так, у 2012 р. на громадських слуханнях були об'єднані точки зору влади і громадськості щодо посилення профілактики правопорушень та злочинів. Жителі міста висловлювали низку питань щодо необхідності відновлення громадських організацій на кшталт колишніх добровільних народних дружин, які разом із правоохоронними органами зможуть підтримувати громадський порядок на вулицях міста. У подальшому такі засідання стали регулярними до сьогодні.

Останнім часом активізувалась роль соціального патруля (у м. Чернігові їх нараховується близько 30), до складу яких увійшли представники влади, держслужбовці різних рівнів, працівники МНС та МВС, співробітники соціальних служб допомоги та медичні працівники.

Ці громадські організації направляють свої зусилля на різносторонні заходи, від надання допомоги нужденним, охорони громадського порядку до проведення культурно-масових заходів.

Починаючи з 2012 р., у м. Чернігові почала діяти Міська комплексна програма профілактики злочинності, що також є яскравим прикладом участі громади в наведенні порядку і підтриманні спокою в місті.

Основними цілями програми є:

1) усунення передумов для вчинення правопорушень і забезпечення конституційних прав та свобод людини на основі чітко визначених пріоритетів, поступового нарощування в цій справі спільних зусиль правоохоронних органів, місцевих органів виконавчої влади та громадськості;

2) удосконалення методів організації роботи і шляхів запобігання вчиненню правопорушень;

3) активізація роботи з профілактики рецидивної злочинності;

4) покращання роботи з протидії наркозлочинності, профілактики дитячої бездоглядності, злочинного впливу на неповнолітніх у молодіжному середовищі та в сім'ях;

5) дієва протидія злочинності серед неповнолітніх, у тому числі рецидивної;

6) підвищення координуючої ролі органів місцевого самоврядування та виконавчої влади в розв'язанні проблем боротьби зі злочинністю та її негативними наслідками.

Виходячи з цілей, були встановлені завдання Міської комплексної програми, які полягають у наступному:

- організаційне забезпечення профілактики правопорушень;
- попередження злочинних посягань на життя, здоров'я, честь і гідність особи, її майно від злочинних посягань;
- протидія організованим злочинності і корупції;
- протидія нелегальній міграції;
- мінімізація злочинного впливу на неповнолітніх та молодіжне середовище;
- запобігання поширенню наркозлочинності, пияцтву та алкоголізму;
- протидія рецидивній та побутовій злочинності;
- охорона громадського порядку та попередження правопорушень;
- протидія підлітковій бездоглядності та безпритульності;
- протидія насиллю в родинах.

Міська комплексна програма була розроблена на виконання Указу Президента України від 27 жовтня 2009 № 870 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 вересня 2009 «Про стан злочинності у державі та координацію діяльності органів державної влади у протидії злочинним проявам та корупції» та Плану організації виконання Указу Президента України, схваленого на засіданні Кабінету Міністрів України 27 жовтня 2009 року, відповідно до положень Кодексу про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України, Законів України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів та зловживанню ними», «Про засади запобігання та протидії корупції», «Про попередження насильства в сім'ї», «Про організаційно-правові засади

боротьби з організованою злочинністю», «Про охорону дитинства», «Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей», інших нормативно-правових актів.

У подальшому ця діяльність продовжена й прийнято Програму забезпечення громадської безпеки та правопорядку на території м. Чернігова на 2016 – 2017 роки.

Сфера діяльності органів місцевого самоврядування направлена на:

- запобігання злочинних посягань на життя, здоров'я, честь і гідність особи, її майно від злочинних посягань;
- протидія організованій злочинності і корупції;
- зменшення кримінального тиску на економічні відносини;
- мінімізація злочинного впливу на неповнолітніх та молодіжне середовище;
- запобігання поширенню наркоманії, пияцтва та алкоголізму;
- протидія рецидивній злочинності;
- охорона громадського порядку, попередження вуличної злочинності та безпека дорожнього руху;
- запобігання поширенню бродяжництва;
- матеріально-технічне і кадрове забезпечення профілактичної роботи.

Зрозуміло, що створена навіть найкраща програма не в змозі дати позитивні результати, якщо не будуть призначені відповідальні виконавці та не забезпечити відповідне фінансування.

Ці питання жваво обговорювались та було прийнято відповідне рішення, а саме: фінансування Міської комплексної програми здійснюється за рахунок коштів міського бюджету, а також інших джерел, не заборонених законодавством. Крім того, щороку передбачаються в міському бюджеті видатки на фінансування Міської комплексної програми.

Також Чернігівська міська рада самостійно визначає обсяг коштів, що можуть бути виділені з місцевого бюджету для реалізації заходів, визначених Міською комплексною програмою.

Рішенням міської ради від 31 березня 2011 року було затверджено Положення «Про відділ з питань діяльності правоохоронних органів Чернігівської міської ради».

Основними завданнями відділу з питань діяльності правоохоронних органів є:

□ взаємодія з правоохоронними органами міста, на які покладено обов'язки здійснювати боротьбу зі злочинністю, її організованими формами, виконання вимог чинного законодавства України з питань зміцнення правопорядку та законності в межах компетенції, визначених Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні», іншого чинного законодавства та чинних нормативно-правових актів з питань правоохоронної діяльності;

□ координація діяльності громадського формування з охорони громадського порядку в межах, визначених чинним законодавством;

□ координація діяльності спостережної комісії виконавчого комітету Чернігівської міської ради щодо виправних установ міста Державної пенітенціарної служби України.

З питань діяльності правоохоронних органів відділ, відповідно до покладених на нього завдань, виконує такі функції:

□ узагальнює інформацію про стан протидії злочинності, забезпечення законності і правопорядку в місті, додержання прав і свобод громадян;

□ розглядає звернення громадян, установ і організацій з питань, що належать до компетенції відділу;

□ у межах наданих повноважень здійснює перевірки територіальних підрозділів міністерств та відомств, районних у місті рад з питань запобігання корупційним і злочинним проявам та інших напрямків діяльності;

□ здійснює підготовку проєктів рішень міської ради та її виконавчого комітету, розпоряджень міського голови з питань, що належать до компетенції відділу;

□ координує і контролює в межах своєї компетенції діяльність правоохоронних і контролюючих органів з питань запобігання корупційним і злочинним проявам;

□ бере участь у підготовці матеріалів для засобів масової інформації з питань протидії корупції та злочинності;

□ організує та здійснює взаємодію виконавчих органів міської ради з правоохоронними і контролюючими органами з питань подолання корупційних проявів;

□ надає організаційно-методичну, інформаційно-аналітичну та іншу допомогу виконавчим органам міської ради з питань запобігання корупційним, злочинним проявам;

□ координує діяльність громадського формування з охорони громадського порядку в межах, визначених чинним законодавством;

□ координує діяльність спостережної комісії виконавчого комітету Чернігівської міської ради щодо виправних установ міста Державної пенітенціарної служби України.

Відділ при вирішенні питань, які належать до його компетенції, взаємодіє з іншими структурними підрозділами міської ради, районними в місті радами та їх виконавчими органами, надає їм і отримує від них інформаційні матеріали, узгоджує з ними свою діяльність.

Узагалі в сфері запобігання злочинності задіяні такі виконавчі органи міської ради: управління освіти; управління охорони здоров'я; відділ у справах сім'ї та молоді; відділ з фізичної культури та спорту; відділ з кадрової роботи; Чернігівській міській центр зайнятості та інші.

Важливу роль у сфері запобігання злочинності відіграють районні в місті ради: Новозаводська районна в місті Чернігові рада та Деснянська районна в місті Чернігові рада.

Зазначене дає підстави зробити висновок, що співпраця місцевої громади може бути реалізована в конкретній діяльності щодо загального і спеціального запобігання злочинам.

На жаль, ці приклади більш характеризують діяльність міської ради і не відображають повною мірою активність територіальної громади, бо незважаючи на широкі повноваження, ефективність їх дій залишається вкрай низькою.

Говорячи про ефективність діяльності територіальних громад, необхідно вказати, що рівень її вимірювання у загальній та спеціальній превенції є неоднозначним, як і неоднозначним є загальне поняття ефективності як оціночної категорії. Так, на думку П.М. Рабіновича, «ефективність загальнопопереджувального впливу повинна була б, безперечно, визначатися шляхом з'ясування співвідношення кількості «юридично нестійких» осіб, котрі були обізнані про можливі заходи юридичної відповідальності за правопорушення даного виду та внаслідок чого утримались від їх учинення і загалу «юридично нестійких» осіб». Проте, автор відмічає й існуючі ризики такого визначення: 1) відсутність науково обґрунтованих методик проведення широких репрезентативних досліджень; 2) труднощі поділу вказаних груп осіб на тих, які дійсно були обізнані про закон та реальну практику притягнення

до відповідальності за певні правопорушення; 3) проблема виділення з кола цих суб'єктів тієї групи осіб, які внаслідок такої обізнаності утримались від учинення певних правопорушень⁴⁵⁰.

Н.Ф. Кузнецова⁴⁵¹ та М.Ю. Осипов,⁴⁵² даючи оцінку ефективності загальної та спеціальної превенції, указують, що запобіжні цілі самі по собі не можуть збігатися. Так, на думку Н.Ф. Кузнецової, це питання повинно вирішуватись шляхом логічного й емпіричного спростування гіпотези про допустимість високої ефективності загальної превенції норми при одночасній низькій ефективності її спеціальної превенції, тобто незастосування норми до реальної злочинності та порушення принципу невідворотності кримінальної відповідальності⁴⁵³.

П.Л. Фріс, характеризуючи кримінально-правову політику, указав, що ефективність кримінального закону не в останню чергу залежить від відповідності норми соціально-правовій психології суспільства чи окремої соціальної групи. У своєму твердженні він дотримується думки, що загальнопревентивний потенціал кримінального права полягає не в суворості покарання, а пов'язаний із його невідворотністю, тобто з існуванням загрози його застосування⁴⁵⁴.

Цю тезу підтверджують О.П. Рябчинська та П.П. Сердюк. Зокрема, О.П. Рябчинська для встановлення загальнопревентивного потенціалу покарань в Україні зазначає, що слід брати до уваги те, що правосвідомість охоплює не тільки уявлення про законодавство, а й про принцип законності в правосудді й життєдіяльності громадян⁴⁵⁵. Розвиваючи цю думку, П.П. Сердюк стверджує, що кримінальний закон формується в рамках когнітивної функції правосвідомості і в повсякденному суспільному житті випадки його недотримання найбільшою мірою визначають характер правової свідомості суспільства та запобіжної функції⁴⁵⁶.

⁴⁵⁰ Рабінович П.М. Ефективність заходів юридичної відповідальності: методика вимірювання. Юридична Україна, 2010. № 6. С.5.

⁴⁵¹ Кузнецова Н.Ф. Эффективность уголовного закона и ее значение в борьбе с преступностью. Вестник Московского университета. 1974. № 4. С. 11-21.

⁴⁵² Осипов М.Ю. Эффективность правотворчества, реализации права и правоприменения: понятие и соотношение. Известия вузов. Правоведение. 2011. №1. С. 83-92.

⁴⁵³ Кузнецова Н.Ф. Эффективность уголовного закона и ее значение в борьбе с преступностью. Вестник Московского университета. 1974. № 4. С. 11-21.

⁴⁵⁴ Фріс П. Л. Кримінально-правова політика Української держави: теоретичні, історичні та правові проблеми. Київ: Атіка, 2005. С. 35.

⁴⁵⁵ Рябчинська О.П. До питання про роль правосвідомості для ефективності загальної превентивної мети покарання. Держава та регіони. Серія: Право, 2013. С. 177-180.

⁴⁵⁶ Сердюк П.П. Теоретичні й методологічні проблеми сучасного кримінального права: монографія. Запоріжжя: Акцент Інвест-Трейд, 2012. С. 128-129.

На думку С.С. Шрамко, критеріями оцінки ефективності діяльності громадськості щодо запобігання злочинності слід вважати: 1) поширеність участі та якісний склад залучених осіб; 2) мету запобіжного впливу; 3) організаційно-управлінське забезпечення такої діяльності; 4) відповідність установленим вимогам (законності) при використанні певних засобів і методів; 5) ступінь досягнення поставлених завдань; 6) стійкість отриманого запланованого результату та ставлення суспільства до результатів діяльності.

Дослідниця вважає, що застосування такого комплексного підходу до оцінки ефективності діяльності громадськості, як суб'єкт запобігання злочинності, дасть можливість об'єктивно визначити фактичний стан справ та сприятиме вдосконаленню системи громадського запобіжного впливу на злочинність в Україні⁴⁵⁷. З такими визначеннями можна погодитись, за винятком того, що п.1 критеріями оцінки ефективності діяльності громадськості щодо запобігання злочинності наголошується на поширеності участі та якісному складі залучених осіб. Досвід показує, що за радянських часів масовість у більшості випадків була формальною, як і якісний склад учасників. Сьогодні також існують приклади, коли до громадських об'єднань вступають особи, які мають певний інтерес, здебільшого матеріального характеру.

Як зазначає О.М. Литвинов, «ефективність будь-якої управлінської системи залежить від того, наскільки ця система є дієвою і здатною до самореалізації, а ця здатність залежить, у першу чергу, від наявності або, точніше можна сказати, від відпрацьованості діючого управлінського механізму як реальної організаційної сили, опанувавши яку суб'єкт управління починає керувати відповідними суспільними процесами»⁴⁵⁸. На нашу думку, викладене цілком можна застосувати до визначення ефективності діяльності територіальної громади щодо запобігання злочинам, оскільки організація відносин щодо запобіжної діяльності та специфіка суб'єкта обумовлюють реальну організаційну структуру в системі запобігання злочинам, у тому числі і тісну взаємодію між територіальною громадою та правоохоронними органами.

⁴⁵⁷ Шрамко С.С. Участь громадськості у запобіганні злочинності: критерії ефективності: Протидія злочинності: теорія та практика: матеріали VII Всеукраїнської науково-практичної конференції (19 жовтня 2016 року). Київ: Національна академія прокуратури України, 2016. С. 608.

⁴⁵⁸ Литвинов О.М. Сучасні проблеми управління профілактикою злочинів: Монографія. Херсон: «Олді-плюс», 2003. С. 42.

Ми також погоджуємось з тим, що ефективність діяльності щодо запобігання злочинності пов'язана з дотриманням законності. Свого часу М.М. Коркунов указував, що забезпечення законності управління надається самим його устроєм. Адже державним установам у своїй діяльності доводиться стикатися з доволі сильними інтересами, особистісними й політичними, для того, щоб однією організацією забезпечити неухильну правомірність своїх дій. Проте, як би правильно і ретельно не була облаштована державна управлінська структура, знайдуться випадки, коли будуть допущені прорахунки й зловживання. Це відбувається саме тому, що зацікавлені особи (держслужбовці чи партійні діячі) завжди знайдуть засоби або ввести посадову особу в оману відносно тієї чи іншої справи, або схилять таку особу на свою сторону.

Саме для того, щоб юридичні норми були дотримані, не були позбавлені санкції, не було *legas imperfectae*, щоб законність панувала, необхідно вжити особливих заходів і мати особливий вид нагляду. Таким особливим видом є орган влади, а саме, орган місцевого самоврядування. Цей орган має не тільки функцію контролю і нагляду, але й право подачі матеріалів до суду у випадках виявлення порушень⁴⁵⁹. У той же час В.П. Безобразов підкреслив, що «правильное устройство местного самоуправления есть главное и могущественнейшее обеспечение законности в государственном управлении и в самоуправлении»⁴⁶⁰.

Оцінюючи ефективність діяльності територіальної громади із запобігання злочинності та окремих видів злочинів, а також визначаючи критерії та показники такої оцінки, необхідно визначитись з науковими позиціями щодо понять «ефективність», «критерії», «оцінка», «показник», та їх співвідношення. З аналізу довідкових джерел можна визначитись з тлумаченням цих понять таким чином:

- ефективність – міра досягнення мети⁴⁶¹; ⁴⁶²;

⁴⁵⁹ Коркунов Н.М. Русское государственное право. Изд. 6-е под ред. и с дополн. М. Б. Горенберга. Санкт-Петербург: Типография М.М. Стасюлевича, 1909. С. 629-630.

⁴⁶⁰ Безобразов В.П. Государство и общество: Управление, самоуправление и судебная власть. Статьи В.П. Безобразова. Санкт-Петербург: вь типографии В. Безобразова и комп., 1882. С. 10.

⁴⁶¹ Тлумачний словник української мови: Близько 50000 сл. Уклад. І.М. Забіяка. Київ: Арій, 2007. С. 131.

⁴⁶² Педагогіка вищої школи. Словник-довідник. Упор. О.О. Фунтікова. Запоріжжя: ГУ «ЗІДМУ», 2007. С. 94.

- критерій – це підстава, мірило для оцінки, визначення або класифікації чогось⁴⁶³; ⁴⁶⁴;
- показник – це наочні дані про результати якоїсь роботи, процесу, дані про досягнення в чомусь; про кількість чогось⁴⁶⁵;
- оцінка. Використовується в декількох значеннях. Для висвітлення нашого питання більш прийнятним є «складання уявлення або робити висновок про визначення сутності, характеру, значущості, ролі тощо чогось»⁴⁶⁶; ⁴⁶⁷.

Таким чином, для оцінки ефективності територіальних громад нам треба встановити її критерії або критерії на основі виявлених показників.

Найбільш бажаною загальною метою ми б могли вважати відсутність вчинення правопорушень та злочинів у відповідному регіоні (місті, районі, селищі тощо). Але, зрозуміло, що така мета буде нереальною, а її досягнення – утопією. Відтак, на нашу думку, найбільш прийнятним буде визначення проміжного єдиного критерію, а саме: ефективність запобіжної діяльності територіальних громад повинна визначатися через кількісні показники: кількість правопорушень і злочинів, що вчинені на території певної територіальної громади особами, котрі знаходились у сфері профілактичного впливу громади. Загальним критерієм ефективності запобіжної діяльності територіальних громад, до якого повинні прагнути мешканці територіальної громади, є: зниження рівня злочинності та досягнення незворотних позитивних змін у її структурі.

Аналіз практичної взаємодії територіальної громади та правоохоронних органів дає нам можливість указати на те, що територіальні органи надають широкі повноваження органам місцевого самоврядування для виконання різноманітних управлінських функцій. Ми вже звертали увагу на те, що як представники влади народу органи місцевого самоврядування являють собою спеціалізовану ланку в запобіганні злочинності в регіоні, місті, селищі, районі, а саме здійснюють

⁴⁶³ Тлумачний словник української мови: Близько 50000 сл. Уклад. І.М. Забіяка. Київ: Арії, 2007. С. 199.

⁴⁶⁴ Педагогіка вищої школи. Словник-довідник. Упор. О.О. Фунтікова. Запоріжжя: ГУ «ЗІДМУ», 2007. С. 161.

⁴⁶⁵ Тлумачний словник української мови: Близько 50000 сл. Уклад. І.М. Забіяка. Київ: Арії, 2007. С. 338.

⁴⁶⁶ Тлумачний словник української мови: Близько 50000 сл. Уклад. І.М. Забіяка. Київ: Арії, 2007. С. 284.

⁴⁶⁷ Педагогіка вищої школи. Словник-довідник. Упор. О.О. Фунтікова. Запоріжжя: ГУ «ЗІДМУ», 2007. С. 226-227.

конкретні функції координації діяльності (у т.ч. взаємодії), контролю та нагляду, а також стимулюють реалізацію заходів, що мають позитивний вплив на членів громади.

Таким чином, територіальні громади та їх уповноважені органи місцевого самоврядування, виконуючи функцію запобігання злочинам, мають важливу їх особливість – те, що в своїй сукупності вони утворюють механізм досягнення наміченої мети. Щодо цілей, то, як ми вказували раніше, вони полягають у загальній та спеціальній превенції.

Одночасно, не слід забувати, що жодні поставлені завдання не можуть бути реалізовані, якщо не буде їх фінансового супроводу. Зокрема, Чернігівська міська рада 29.09.2016 р. прийняла рішення № 11/VII-3 «Про програму забезпечення громадської безпеки та правопорядку на території м. Чернігова на 2016-2017 роки». Прийняття такого рішення стало можливим тільки завдяки спроможності бюджету обласного центру фактично фінансово супроводжувати заходи запобігання злочинам у місті.

Відповідно до п. 27 Програми вирішено «залучити громадські формування з охорони громадського порядку та органів самоорганізації населення до охорони публічної безпеки і правопорядку». Дуже важливим чинником також виявився фінансовий супровід (забезпечення) даної програми за рахунок коштів міського бюджету в межах видатків, затверджених рішенням міської ради про міський бюджет.

Такий супровід став можливим завдяки процесам децентралізації фінансів, результатом якої став профіцит бюджету обласного центру, подібна ситуація складалась у багатьох областях України, що дає право говорити про можливість загальнодержавного процесу об'єднання зусиль місцевих громад і правоохоронців з метою стабілізації криміногенної ситуації. Цей процес підвищить роль органів місцевого самоврядування, місцевих громадських формувань з охорони громадського порядку та органів самоорганізації населення в запобіганні злочинності.

Оскільки процеси фінансової децентралізації є ефективними, на сьогодні вже реально потрібно розвивати тему часткової децентралізації державної функції правоохоронних органів і, зокрема, Національної поліції, особливо в питаннях громадської безпеки (патрульної поліції) та охоронної поліції, а в перспективі і впливу органів місцевого самоврядування на формування кримінальної поліції на місцях.

До речі, хоча Закон України «Про Національну поліцію» обмежився загальним формуванням щодо співпраці з органами місцевого самоврядування, а саме, ст. 5 «поліція в процесі своєї діяльності взаємодіє з органами правопорядку та іншими органами державної влади, а також органами місцевого самоврядування відповідно до Закону та інших нормативно-правових актів», у п. 2 ст.11 визначається, що з метою визначення причин або умов вчинення правопорушень планування службової діяльності органів і підрозділів поліції здійснюються з урахуванням специфіки регіону та проблем територіальних громад⁴⁶⁸. Таким чином, фактично визнається й визначається необхідність не тільки «взаємодії», а співпраці і повної координації зусиль при забезпеченні безпеки, запобіганні правопорушенням та злочинам, що може стати визначальним у стратегії боротьби зі злочинністю. До цього питання ми ще повернемося.

Наведений досвід Чернігівської міської ради є позитивним прикладом співпраці на регіональному рівні й свідчить про реальність фінансового супроводу на рівні органів місцевого самоврядування.

Реальною перспективою може бути часткова передача функцій центрального правоохоронного органу структурним підрозділам, органам місцевого самоврядування, аж до створення муніципальних правоохоронних утворень (прикладом можуть бути країни Європи (Німеччина), а також практика радянських часів, коли місцеві ради народних депутатів стали вирішувати, крім питання соціально-економічного місцевого значення, забезпечення виконання законів, охорони державного і громадського порядку, прав громадян і фактично були подвійного підпорядкування.

Підсумовуючи викладене, необхідно зазначити, що, як бачимо, за територіальною громадою та її органами місцевого самоврядування закріплені такі функції, які мають безпосереднє значення для запобігання злочинам. На загальносоціальному рівні органам місцевого самоврядування в рамках власних повноважень варто здійснювати комплекс заходів, направлених на зміцнення політичної та економічної стабільності суспільства, зменшення рівня безробіття, підняття морального, правового й культурного рівня громади; підтримку здоров'я населення, достатнього освітнього рівня тощо.

⁴⁶⁸ Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII (редакція від 07.12.2017 р.). Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/580-19>. Назва з екрану.

Спеціально-кримінологічні заходи – це профілактичний припис; подання у вищестоящий орган управління; призупинення діяльності або закриття підприємства, організації; встановлення особливого режиму охорони суспільного порядку; роз'яснення в профілактичних цілях законодавства, інформування населення про можливі засоби злочинних посягань та методи захисту від них, інші заходи. Вони повинні бути запропоновані і втілені в життя громади таким чином, щоб позитивно виховувати, змінювати свідомість, зміцнювати моральні якості, переконувати хитких і нестійких людей, впливаючи на них організуючим чином.

Якщо ж член громади вчинює правопорушення або злочин, необхідно добиватися усвідомлення моральної порочності злочину ним та всіма членами осередку. Це вельми кропітка праця, проте оцінка проступку, правопорушення чи злочину має особливе значення для оздоровлення моральності суспільства, набуття ним ціннісних орієнтацій з позитивною переорієнтацією мотивів і результатів з точки зору моральних цінностей, про що мова буде йти в наступному розділі.

Підставою індивідуального запобігання, у томі числі застосування до особи окремих засобів примусу, має бути лише протиправна поведінка (минула або нинішня) цієї особи, що містить небезпеку її повторення в формі злочинного прояву. Спільно з правоохоронними та соціальними службами такі заходи будуть мати дієвий вплив як на особу, так і на її оточення. Адже запобіжні заходи лише правоохоронних органів у разі їх практичного застосування в певних випадках не виправдано розширюють повноваження правоохоронного органу та можуть призвести до порушення прав громадян (у разі примусового приводу для профілактичної бесіди, без достатніх підстав) та юридичних осіб (наприклад, у разі втручання в підприємницьку діяльність). Натомість, соціальні служби виступають не тільки від імені держави, а й громади, що підкреслює достатній рівень гармонізації суспільних відносин у державі.

Сучасні реалії такі, що спонукають українське суспільство до активної протидії злочинності, яка стає реальною силою і несе загрозу кожному з нас. Суспільство повинно поступово відмовлятися від репресій, як можна швидше застосовувати цивілізовані заходи протидії злочинності. Слід сприяти розвитку відновлювального правосуддя, коли конфліктні ситуації вирішуватимуться шляхом домовленостей, а не «тюремним кровопролиттям».

Як нами визначено, територіальні громади та їх уповноважені органи місцевого самоврядування є суб'єктами діяльності щодо запобігання злочинності.

Багатовекторність застосування запобіжного впливу не дає можливості надати вичерпний перелік тих чи інших заходів. Необхідно мати на увазі, що частину з них територіальна громада в змозі виконати самостійно, але більшість заходів повинні застосовуватись комплексно, а саме в залежності від того, які сили об'єднуються для вирішення певної проблеми, об'єкту та способів застосування. Вони на своєму рівні мають виконувати всі повноваження щодо її організаційно-управлінського забезпечення (планування, у тому числі комплексне, видання управлінсько-нормативних актів, безпосередня організація через постійні комісії, депутатів та ін.), здійснення контролю виконання, надання певних ресурсів, залучення та активізації діяльності громадських об'єднань, створення і підтримки спеціалізованих самодіяльних організацій. Їхнім обов'язком є безпосереднє здійснення спрямованих економічних, освітніх, виховних, медичних, інших соціальних заходів, які мають загальносоціальне запобіжне значення, а також налагодження індивідуального запобігання вчиненню злочинів конкретними особами, у тому числі через надання останнім підтримки, допомоги, здійснення профілактичного контролю, соціальної реабілітації.

Тому, повертаючись до питання сучасної ролі територіальної громади та органів місцевого самоврядування в запобіганні злочинам, слід ще раз зазначити, що сам факт дії Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», де хоча й в узагальненому виді врегульовано діяльність із запобігання злочинності, на практиці призведе до покращення криміногенної ситуації в Україні. У свою чергу, прийняття рішень, що стосуються запобігання злочинам, координування діяльності органів та установ, спільна робота з правоохоронними органами та належний контроль може призвести до зменшення числа злочинів серед населення. Саме такий підхід буде відповідати європейським стандартам і призведе до значного покращення криміногенної ситуації. Одночасно, корегування політики органів місцевого самоврядування з розширенням їх повноважень дозволить накопичити позитивний досвід запобігання злочинності та злочинів шляхом підняття правосвідомості і моральності суспільства.

РОЗДІЛ 4. СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ МІСЦЕВИХ ГРОМАД ПО ЗАПОБІГАННЮ ЗЛОЧИНАМ

4.1. Роль органів місцевого самоврядування в формуванні загальних ціннісних орієнтацій громадян територіальних громад

Кожна епоха прагне до свого ідеалу і це прагнення приводить до нової епохи і нових ідеалів. Але, незважаючи на зруйнування партійних, політичних ідеологій, в історії рідко трапляються випадки, коли політики переосмислюють минуле і в майбутньому не допускають помилок. На відміну від не так далекого радянського минулого сьогодні ми все ж таки по-іншому сприймаємо поняття «право», «власність», «свобода», «громадянське суспільство»⁴⁶⁹.

Упродовж ХХ століття суспільство зазнало величезних втрат від втілення в життя політики «воєнного комунізму», тотальних «заборон та знищення куркулів, як класу», «зміцнення та охорони майна за рахунок трьох колосків»^{470, 471, 472, 473}, а потім через гасло перебудови – «дозволено все, що не заборонено законом». Більшовицькі методи економічного та політичного насилля, тотальної націоналізації промисловості, ліквідації товарно-грошових відносин, знищення найпродуктивніших селянських господарств, діяльність надзвичайних позасудових органів («трійок»), які мали право розстрілу на місці. Це все реалії життя та нашої історії. Такі трійки в другій половині 1921 р. розстріляли лише в Запорізькій губернії понад 1 тис. селян. Страшну за своїми соціокультурними наслідками картину розгрому

⁴⁶⁹ Жоль К.К. Философия и социология права: Учебн. пособие. Киев: Юринком Интер, 2000. С. 303, 405.

⁴⁷⁰ Сергей Шишков «Закон о колосках» в борьбе с расхитителями социалистической собственности. Наука и жизнь. 2016. № 9. С. 62-71.

⁴⁷¹ Михайленко П.П. Борьба с преступностью в Украинской ССР. Киев: МООП УССР : Высшая школа, 1966. Т. 1 : 1917 - 1925 гг. 832 с.

⁴⁷² Михайленко П.П. Кримінальне право, кримінальний процес та кримінологія України (статті, доповіді, рецензії) : у 3 т. Київ : Генеза, 1999. 944 с.

⁴⁷³ Михайленко П.П. Нариси з історії кримінального законодавства Української РСР. Київ : Вид-во Академії наук УРСР, 1959. Ч. 1. 439 с.

українського села довершив голодомор 1932-1933 рр., під час якого в голодних муках загинуло близько 5,5 млн. осіб⁴⁷⁴.

Але якщо злочинні дії влади й існування геноциду проти цивільного населення шляхом застосування політики терору та економічного визиску були доведені та загально визнані, то втілення гасла перебудови «дозволено все, що не заборонено законом», до сьогодні викликає неоднозначні судження. Адже, спираючись на філософсько-правові погляди, можна стверджувати, що принцип «дозволено все, що не заборонено законом», узятий за основу політики держави з середини 80-х років ХХ ст. існує не одне століття. Можна навести приклади міркувань з цього приводу Г.В.Ф. Гегеля⁴⁷⁵, Т. Гоббса⁴⁷⁶, І. Канта⁴⁷⁷, Ш.Л. Монтеск'є⁴⁷⁸ та ін.

Так, давньогрецький філософ Платон вважав, що в суспільстві повинно діяти ідеальне законодавство, яке мусить відвертати людей від злочинів. Інший видатний філософ Аристотель стверджував, що суспільство необхідно влаштувати таким чином, щоб воно боролось з негативними звичками та традиціями, які суперечать розумові.

Т. Гоббс, висловлюючись про державу, цінності, гідність, свободу природні закони, зазначав, що в основі кожного закону є природні права, коли, з одного боку, необхідно шукати в усьому миру й слідувати йому, а з іншого, – мати природне право захищати себе всіма можливими засобами. Бо до тих пір, поки кожна людина тримається за це право – робити все, що він хоче, – усі люди будуть перебувати в стані війни. Саме такий закон Євангелія: роби по відношенню до інших так, як ти бажав би, щоб інші поступали по відношенню до тебе. Цей закон повинен бути для всіх людей: *quod tibi fieri pop vis, alteri ne feceris*. Учений-філософ розмірковує про те, що означає зречення від права. На його думку, відмова від права відбувається або простим зреченням від нього, або перенесенням його на іншу людину. Просте зречення є в тому випадку, коли особа відмовляється й не цікавиться тим, кому дістанеть-

⁴⁷⁴ Верстюк В. Програма, присвячена Голодомору 1932-1933 рр. в Україні: Офіційний веб-сайт Українського інституту національної пам'яті. Електронний ресурс. Режим доступу : <http://www.memory.gov.ua:8080/ua/publication/content/986.htm>. Назва з екрану.

⁴⁷⁵ Гегель Г.В.Ф. Філософія права [пер. с нем., ред. и сост. Д.А. Керимов, В.С. Нерсисянц]. Москва: Мысль, 1990. 524 с.

⁴⁷⁶ Гоббс Т. Левиафан, или Материя, форма и власть государства церковного и гражданского. Сочинения: В 2 т. Москва: Мысль, 1991. Т. 2. 736 с.

⁴⁷⁷ Кант И. Метафизика нравов. Сочинения: В 8 т. Москва: ИНФРА-М, 1994. Т. 6. 395 с.

⁴⁷⁸ Монтеск'є Ш. Избранные произведения. Москва: Госполитиздат, 1955. 799 с.

ся благо цього права. Перенесення є в тому випадку, коли людина відмовляється і бажає, щоб благо цього права дісталось певній особі або особам. А коли людина так чи інакше відмовилась від свого права або поступилася ним кому-небудь, і хтось скаже, що він зобов'язаний не перешкоджати тим, кому поступився або надав це право користування цим благом, що на ньому лежить обов'язок не скасовувати цього свого добровільного акту і що така протидія є несправедливість і неправомірність, будучи *sine Jure*, так як дана людина відмовилася від свого права або поступилася ним. Людина повинна підкоритися природнім законам і, таким чином, досягти справедливості й бути вільною, коли свобода є право робити все те, що закон не забороняє. Адже вільна людина – це та, кому ніщо не перешкоджає робити бажане, оскільки вона за своїми фізичними і розумовими здібностями в змозі це зробити ⁴⁷⁹.

Згодом Французька Декларація прав людини і громадянина 1789 р. проголосила: «Здійснення природних прав людини обмежено лише тими межами, які забезпечують іншим членам суспільства користування цими ж правами» (ст. 4). «Закон має право забороняти лише діяння, шкідливі для суспільства. Все, що не заборонено законом, то дозволено, і ніхто не може бути примушений робити те, що не встановлено законом» (ст. 5)⁴⁸⁰. Пізніше це природне право увійшло в Конституцію Франції 1791 р. ⁴⁸¹.

Як підкреслено в чисельних дослідженнях, принцип дозволу – це ставка на довіру самих суб'єктів суспільних відносин. За визначенням В.К. Грищука, щоденне людське суспільне буття потребує постійного унормування по відношенню до всіх його учасників. І саме тут бере свій початок вчення про свободу людини, її межі, що визначені суспільним нормативним кодексом. Спираючись на філософські твердження вчений підкреслює, що відповідальність притаманна кожному громадянину. Вона повинна співвідноситись з відповідальністю перед самим собою, суспільством та державою. У свою чергу, держава несе відповідальність за громадянина і його благополуччя⁴⁸².

⁴⁷⁹ Гоббс Т. Левиафан, или Материя, форма и власть государства церковного и гражданського. Сочинения: В 2 т. Москва: Мысль, 1991. Т. 2. С. 129-133, 144, 154-157, 163, 164, 176, 184, 185.

⁴⁸⁰ Французька Декларація прав людини і громадянина 1789 р. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://constituante.livejournal.com/10253.html>. Назва з екрану.

⁴⁸¹ Бостан С.К. Форма правління сучасної держави: проблеми історії, теорії, практики. Запоріжжя: Дике поле, 2005. С. 94-96.

⁴⁸² Гришук В.К. Философско-правовая парадигма ответственности человека: монография. Хмельницький: Хмельницький університет управління і права, 2015. С. 12-14.

Повністю погоджуючись із таким твердженням підкреслимо, що дійсно принцип дозволу – це опора на довіру і сумлінність суб'єктів суспільних відносин, на ті механізми і стимули, які визначають поведінку членів територіальних громад. Але повертаючись до філософсько-правового розуміння цього принципу, стає цілком зрозумілим, що принцип «що не заборонене законом – дозволене», повною мірою можна здійснити лише в зрілому громадянському суспільстві, яким Україна поки ще не є, попри визначення в Конституції. З цього приводу досить влучно вказує О.М. Костенко, «якщо поглянути на стан суспільного життя в Україні сьогодні, то можна побачити, що він є результатом перемоги в соціальній боротьбі класу людей аморальних над класом людей моральних. Інтегральною ознакою, що свідчить про це є, зокрема, той очевидний факт, що сьогодні в Україні нечесні люди живуть краще, ніж чесні. В цьому суть великої соціальної драми, що розгорнулася сьогодні на теренах України»⁴⁸³.

Архімандрит Андрій Конанос наголошує що, навколишній наш світ не змінюється насильством і лихослів'ям, він змінюється добрим словом і шанобливим ставленням до людини⁴⁸⁴. Зрозуміло, що перш ніж наша країна досягне рівня «суверенної і незалежної, демократичної, соціальної, правової держави», як визначено ст. 1 Конституції України⁴⁸⁵, необхідно досягти зрілості громадянського суспільства. На наше переконання, це беззаперечно є і завданням територіальних громад і органів місцевого самоврядування. Сьогодні в центрі уваги науковців, аналітиків та практиків питання економічного розвитку держави, розвитку інформаційних технологій, покращення умов життя громадян, здоров'я, освіти, проблеми навколишнього середовища та їх взаємозв'язок з рівнем злочинності і насильства в суспільстві.

Народовладдя – це сутність кожної демократичної держави. Невипадково найбільш розвинуті демократичні країни все частіше акцентують увагу на необхідності залучення суспільства до вирішення важливих питань життєдіяльності держави – політичних, економічних,

⁴⁸³ Костенко О.М. Верховенство закону чи моралі? Проблема правової футурології. Публічне право. 2015. № 1. С. 174.

⁴⁸⁴ Конанос А. Окружающий нас Мир не меняется насилем и сквернословием, он меняется добрым словом и уважительным отношением к человеку Электронный ресурс. Режим доступа: <http://rnk-concept.ru/47240>. Название с экрана.

⁴⁸⁵ Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. Київ: Преса України, 1997. С. 4.

соціальних. Так, Дональд Джон Трамп у своїй інавгураційній промові пообіцяв повернути владу американського народу, заново побудувати Америку і завжди ставити її інтереси на перше місце. Зокрема, він констатував: «Сьогодні ми не просто передаємо владу від однієї адміністрації іншій, і не від однієї партії іншій. Сьогодні ми передаємо владу від Вашингтону вам – народу. У серці цього руху – віра в те, що призначення нації – служити своєму народові. Це справедливі і розумні вимоги добрих людей і доброчесного суспільства»⁴⁸⁶.

Як ми вже визначилися, вітчизняні науковці зазвичай надають кримінально-правову, кримінологічну, кримінально-виконавчу характеристики злочинів та вказують напрямки запобігання. На відміну ним, іноземні фахівці визначають злочин як аномалію⁴⁸⁷; ⁴⁸⁸; ⁴⁸⁹, а в деяких випадках – як хворобливий стан⁴⁹⁰. У зв'язку з цим запобігання злочинам вони розглядають і як боротьбу зі злочинністю, і як хворобу суспільства. Загалом, більшість науковців дотримуються позицій, за якими запобігання злочинності повинно починатися з формування соціально-ціннісної сфери особистості (в сім'ї, навчальному закладі, на виробництві тощо). Як вбачається, не останню роль у цьому завданні повинні відігравати органи місцевого самоврядування.

У нашому дослідженні ми спиралися на принципи, які забезпечують домінування загальнолюдських цінностей, єдність суспільних та особистих інтересів.

Як відомо, сукупність найважливіших цінностей і норм поведінки всіх членів суспільства є підставою його консолідації. Зміни, які сьогодні переживає наш народ, стосуються, насамперед, свідомості людей, яка реалізується через їх участь у політичному, соціально-економічному і громадському житті держави та суспільства. Така участь повинна відбуватися за всіма напрямками. Особливо треба усвідомлювати, що з розвитком цивілізації важливою є підтримка гуманізму, демократизації міжособистісних відносин. Людство шукає для свого подальшого вдосконалення оптимальні відносини, прагне позбутися ненависті,

⁴⁸⁶ Read Donald Trump's Full Inauguration Speech – 2017. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://time.com/4640707/donald-trump-inauguration-speech-transcript/>

⁴⁸⁷ Hopt K.J., Steffek F. Mediation. Rechtstatsachen, Rechtsvergleich, Regelungen. Tübingen: Mohr Siebeck, 2008. – P. 483-566.

⁴⁸⁸ Lotke Eric. The Prison-Industrial Complex. Multinational Monitor. November, – 1996. – P. 18-21.

⁴⁸⁹ Reiman G. Rich Get Richer and The Poor Get in Prison. N.-Y., 1979. – P. VII. – P. 22-27.

⁴⁹⁰ Christie N. Conflicts as Property. – Brj. Crim., 1977. – P. 1-19.

ворожнечі, йти від шляху руйнації до шляху розбудови. На жаль, це дуже складний процес. Ми щоденно спостерігаємо поглиблення політичних, економічних і соціальних негараздів. Для втілення в життя європейської доктрини права, а також міжнародних та європейських стандартів необхідно вирішити цілу низку важливих проблем. Насамперед, на нашу думку, мова повинна йти про забезпечення стабільності ціннісно-нормативної системи суспільства. Адже первинною ознакою нестабільного суспільства є руйнування саме ціннісно-нормативної системи.

Оскільки ми розглядаємо кримінологічні проблеми запобігання злочинам, а не філософське чи психолого-педагогічне розуміння ціннісно-нормативної системи, то лише зазначимо, що більшість думок науковців зосереджуються на трьох групах цінностей, а саме духовних, соціальних та матеріальних⁴⁹¹; ⁴⁹²; ⁴⁹³. У тих чи інших аспектах ці групи цінностей досліджувались, наприклад, як: 1) цінності адаптації, що відображають спрямованість на фізичну або економічну безпеку; 2) цінності соціалізації, зумовлені орієнтацією на інших людей; 3) цінності індивідуалізації, що відображають спрямованість на розвиток і самоактуалізацію⁴⁹⁴.

З кримінологічних позицій необхідно підкреслити, що саме ціннісно-нормативна система стабільного суспільства регулює соціальну поведінку особи, формує ціннісні орієнтації, установки, життєві цілі. Особливо це стосується молоді, що дає їй можливість не тільки планувати своє майбутнє, а й визначити значущі моральні принципи, ідеали й установки.

Людина, її життя і здоров'я, права і свободи, честь і гідність – завжди були цінністю будь-якого цивілізованого суспільства. Не випадково, коли наша країна в Конституції задекларувала необхідність розбудови правової держави⁴⁹⁵, то це визначило обов'язок держави

⁴⁹¹ Бердяев Н.А. Самопознание: Сочинения. Москва: ЗАО Изд-во ЭКСМО-Пресс; Харьков: Изд-во Фолио, 1999. 624 с.

⁴⁹² Лях В.В. Людина в системі соціоціональних структур: проблема екзистенціального вибору. Проблеми філософії: Історія філософії і культура. Вип. 92. Київ, 1992. С. 55-58.

⁴⁹³ Лях В. Перевизначення ідентичності в контексті глобалізаційних процесів. Філософська антропологія та сучасність (пам'яті В. Г. Табачковського): Філософсько-антропологічні студії, 2008 Київ: Стило, 2008. С. 92-108.

⁴⁹⁴ Яницкий М.С. Ценностные ориентации личности как динамическая система. Кемерово, 2000. 204 с.

⁴⁹⁵ Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. Київ: Преса України, 1997. С. 4.

захищати життя та здоров'я особи, визнати життя людини найвищою соціальною цінністю. Охорона життя та здоров'я людини, як справедливо зазначає В.В. Сташис, – це найважливіше завдання кримінально-права України⁴⁹⁶.

Так, на відміну від інших соціальних ідей і політичних орієнтацій демократична правова держава при верховенстві правового закону, пріоритеті прав людини і громадянина повинна і в змозі зупинити зростання злочинності. Ця теза повинна сприйматися суспільством як пріоритетне завдання всіх органів влади. У цьому зв'язку, на наш погляд, доцільним є розкриття не тільки змісту завдань територіальної громади та органів місцевого самоврядування, що передбачають безпосереднє запобігання злочинам, а в першу чергу формування основ запобіжної діяльності, сприяння формуванню загальних ціннісних орієнтацій громадян територіальних громад.

Сьогодні на ефективність роботи органів місцевого самоврядування негативно впливає загальна політична та економічна ситуація, що склалася в суспільстві. Упершу чергу, мова має йти про соціальні конфлікти, які можуть бути джерелом злочинів, на фоні соціальної несправедливості і нерівності.

Нами неодноразово відмічались проблеми, з якими стикається не тільки молода людина, а й більшість українського населення^{497; 498}, але вважаємо доцільним підкреслити, що за останні роки економічне становище населення значно погіршилось. Безробіття, непідйомні тарифи на тепло, електроенергію, зростання цін, неспроможність людини задовольнити хоча б мінімальні потреби само по собі знижує поріг моральності. До цього слід додати знецінення життя, що стало наслідком військових дій. На нашу думку, за таких складних умов профілактичні заходи тільки правоохоронних органів не можуть гарантувати позитивний результат. Натомість, робота місцевої влади щодо допомоги в цій діяльності і зможе суттєво додати ефективності в боротьбі зі злочинністю.

⁴⁹⁶ Кримінальний кодекс України : науково-практичний коментар. [Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, С.Б. Гавриш та ін. ; за заг. ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація]. Київ : Ін Юре, 2003. С. 334.

⁴⁹⁷ Шеремет О.С. Роль органів місцевого самоврядування у формуванні загальних ціннісних орієнтацій місцевої громади. Держава та регіони. Серія: Право. 2015. № 3 (49). С. 42-47.

⁴⁹⁸ Шеремет О.С. Формування соціальних цінностей як завдання органів місцевого самоврядування у протидії злочинності. Юридична наука. 2017. № 2 (68). С. 154-160.

Необхідно зазначити, що ціннісні орієнтації – це існуючі в свідомості кожної людини орієнтири, з якими індивіди і соціальні групи співвідносять свої дії, ідеї, спонування, життєві цілі тощо.

Життя, благо та справедливість, свобода та рівність, соціальний порядок і права громадян є тими найдорожчими цінностями, якими наповнюється культурна свідомість і пишається цивілізоване суспільство⁴⁹⁹.

Ціннісні орієнтації населення вивчалися багатьма фахівцями. Вчені прийшли до висновку, що можна виділити так звані базові цінності, які з часом залишаються незмінними. Це людське життя, свобода, спілкування з іншими людьми, сім'я, робота, благополуччя людини. Друга група – так звані інструментальні цінності. Їх можна назвати, по відношенню до базових, засобами термінальними. Їх зміст і співвідношення можуть змінюватися. Так, у середині 80-х років ХХ ст. на перший план при опитуваннях населення виходили порядок в державі і спокійна совість, найгіршими якостями вважались егоїзм і індивідуалізм⁵⁰⁰. Аналогічне дослідження було проведене С.Ф. Денисовим, який установив, що найбільш поширеними були відповіді, що стосуються дотримання законів – «Ніколи не порушувати закон самому і перешкоджати в цьому іншим» (41% опитаних). Цікаво, що за даними вченого, ця частка зберігалася протягом 60-70 років. Причини такого феномена до кінця не з'ясовані; можливо, дійсно є стійка група законослухняних громадян, але не виключено, що певна частина населення схильна давати стереотипну відповідь. Відповідно до іншої позиції, що вважалася аксіоматичною, а саме: «норм закону треба дотримуватися через загрозу покарання» (загальна превенція), то лише 5,9% дали позитивну відповідь. Дослідник зауважує, що даний показник (а опитування стосовно загальнозапобіжної мети покарання проводяться досить часто) у нас ніколи не падав нижче 20%, причому в місті побоювалися покарання в середньому близько 19%, на селі – близько 25%. С.Ф. Денисов висуває тезу про те, що не страх перед покаранням, а правосвідомість і високі моральні якості повинні стояти на першому місці⁵⁰¹.

⁴⁹⁹ Бачинин В.А. Морально-правовая философия. Харьков : Консум, 2000. С. 178.

⁵⁰⁰ Костенко А.Н. Принцип отражения в криминологии (системное исследование психологического механизма криминального поведения). Киев: Наукова думка, 1986. 28-32 с.

⁵⁰¹ Денисов С.Ф. Кримінально-правова охорона громадської моралі: монографія. Запоріжжя: Запорізький юридичний ін-т, 1998. С. 36-40.

У 90-х роках та на початку 2000-х картина стала іншою: провідними цінностями були названі прагнення до особистого успіху і підприємливість. У той період у силу особливостей життя в умовах ринкової економіки набули поширення погляди, які, як відомо, раніше засуджувались, а саме: серед різновидів ставлення населення до чинних законів, найбільше – це нігілізм на фоні зниження правосвідомості населення⁵⁰². У той же час В.М. Кудрявцев зазначає, що на питання, в чий інтерес приймаються закони, отримані такі відповіді: «в інтересах багатих людей» (20%), «в інтересах нової номенклатури» (31%), «в інтересах мафіозних груп» (20,5%), «в інтересах всього народу» (2,9%). У наявності невіра в об'єктивність і принциповість законодавчої діяльності, а також поширення зневажливого ставлення до працівників суду і правоохоронних органів⁵⁰³.

Особливо таке нігілістичне ставлення, відверте нехтування законами та мораллю проявилось в молодих респондентів. Так, С.Ф. Денисов провів аналіз стану злочинності кримінально активної частини молоді, оцінювання її рівня, динаміки, структури. Щодо якісних характеристик досліджуваної злочинності ним визначено, що щорічно частка тяжких і особливо тяжких злочинів залишається досить високою, незважаючи на її незначний спад (на 1,7%) з 2009 р. Разом з тим, насильницька злочинність продовжує залишатися найбільш небезпечною, до того ж серед молоді зростає її зухвалий характер, жорстокість, агресивність. Кількість тяжких і особливо тяжких злочинів у 2010 р. порівняно з попереднім роком збільшилася на 18%, їхня питома вага щороку зростає. Разом з тим корислива злочинність у 2010р. порівняно з 2005 р. збільшилася на 27,7%. Занепокоєння викликають негативні тенденції в структурі злочинності кримінально активної частини молоді, характерними ознаками яких є збільшення групової та організованої злочинності, наявність озброєності. Привертають увагу також два моменти: по-перше, зростання насильницьких злочинів, у тому числі проти життя й здоров'я, при явному ослабленні боротьби з хуліганством; по-друге, поширення крадіжок, питома вага яких зросла з 60,6% до 64,1%. Вік більшості злочинців коливається в межах від 20 до 35 років, причому пік припадає на 29 років, що ще раз підтверджує висновок про підви-

⁵⁰² Кудрявцев В.Н. Преступность и нравы переходного общества. Москва: Гардарики, 2002. С. 161-162.

⁵⁰³ Кудрявцев В.Н. Социальная цена либерального реформирования. Москва: Наука, 2001. 84 с.

щину суспільну небезпеку злочинності кримінально активної частини молоді. Опитування молодих людей щодо дотримання ними норм моралі та закону показало, що більшість з них готові нехтувати вказаними нормами заради власного благополуччя (69%)⁵⁰⁴.

У ході цієї роботи також було проведено анкетування громадян на предмет їх ціннісних орієнтацій, ставлення до норм моралі, права та закону. Для анкетування було обрано опитуваних осіб:

за віком: від 15 р. до 25 р. – 40%; від 25 р. до 35 р. – 40%; від 35 р. до 55 р. – 20%;

за місцем проживання: місто – 40%; районний центр – 30%; сільська місцевість – 30%;

за освітою: незакінчена середня – 35%; середня – 35%; незакінчена вища та вища – 30%;

за місцем роботи (крім учнівської та студентської категорії): працюють – 50%; не мають постійного працевлаштування, але працюють тимчасово – 30%; не працюють – 20%;

за місцем навчання: школа, ліцей, ПТУ – 70%; студенти закладів вищої освіти – 30%.

Окремі відповіді на питання, які викликають особливе занепокоєння та, як вбачається, яскраво ілюструють нинішнє ставлення громадян до норм моралі, права та закону, ми наведемо, а саме:

1. Цінності, які Ви вважаєте найвищими (складено за більшістю наданих відповідей, які сформовані респондентами особисто; перелік був необмежений, можна надавати декілька відповідей):

- життя – 48%;
- здоров'я – 41%;
- свобода – 19%;
- моральність та духовність – 9%;
- сім'я (родина) – 32%;
- матеріальне благополуччя – 68%;
- спілкування з іншими людьми та колективне вирішення нагальних потреб – 4%;
- особиста безпека – 21%;
- честь і гідність – 5%;

⁵⁰⁴ Денисов С. Ф. Кримінальна субкультура як можливий комплекс ціннісних детермінантів у формуванні поведінки особи молодіжного віку. Південноукраїнський правничий часопис. 2009. № 2. С. 253-256.

- незалежність держави – 6%;
- мир та спокій – 57%;
- праця – 14%;
- відпочинок – 23%;
- інше – 13%.

Характерно те, що переважна більшість опитаних респондентів поряд із такими невід’ємними цінностями, як життя і здоров’я поставили на перше місце матеріальне благополуччя (68%). Одночасно, практично знецінені такі цінності, як свобода (19%), моральність та духовність (9%); честь і гідність (5%). Хоча мир та спокій як цінність визнали 57%, однак незалежність нашої держави оцінюють лише 6%, що не може не хвилювати.

На жаль, є тенденція до послаблення соціальних зв’язків. Якщо раніше особи прагнули до колективної праці, колективного відпочинку, колективного спілкування, вирішення проблемних питань не самотужки, а в колі однодумців, то зараз нівелюється спілкування з іншими людьми та колективне вирішення нагальних потреб (4%).

2. Україна сьогодні – це суверенна, незалежна, демократична, соціальна, правова держава:

- так – 16% (з них 11% відповіли, що в більшості випадків лише на папері);
- скоріше так, ніж ні – 21%;
- скоріше ні, чим так – 30%;
- ні – 9%;
- не визначились із відповіддю – 24%.

Незважаючи на конституційні гарантії, в реальності досить велика частка людей вважає себе незахищеними, а державу не може назвати суверенною, незалежною, демократичною, соціальною й правовою. Занепокоєння викликає й той факт, що хоча 16% визнають, що наша держава є такою, як задекларовано у Конституції України, 11% респондентів з числа осіб, що ствердно відповіли, визначають, що в більшості випадків лише на папері державу можна назвати суверенною, незалежною, демократичною, соціальною й правовою, оскільки такі декларативні твердження насправді нічим не підкріплені.

На нашу думку, це пов’язано з проблемами формування ціннісних орієнтирів, патріотичних настроїв та запобігання злочинності.

3. Установити мир в країні спроможні:
 - влада – 9%;
 - політики – 2%;
 - військові та правоохоронні органи – 8%;
 - громадський рух – 21%;
 - релігійний вплив – 8%;
 - вплив інших держав – 47%;
 - з часом мир встановиться сам по собі – 2%;
 - інше – 3%.

Як видно з відповідей на питання, громадяни зневірилися у владі, політичних діячах та прагнуть отримати якісь інші орієнтири. Досить великий відсоток респондентів вважають, що лише заступництво або воля й вплив інших держав (47%) зможуть установити мир в нашій країні. І хоча відсоток впливу зовнішніх сил занадто високий, є показник, що вказує на невикористані резерви, а саме спроможність громадського руху (21%), а значить робота територіальних громад та органів місцевого самоврядування.

4. В Україні бути гарантована громадянам особиста безпека:
 - так – 12%;
 - скоріше так, ніж ні – 12%;
 - скоріше ні, чим так – 49%;
 - ні – 23%;
 - не визначились із відповіддю – 4%.

Це питання прямо пов'язано з попередніми, оскільки не можна бути впевненими особистій безпеці, якщо військові дії на сході продовжуються на невизначений термін, якщо спостерігається неконтрольоване використання зброї в усіх регіонах, якщо в рази збільшилась кількість тяжких та особливо тяжких злочинів, про що ми вели мову в попередньому розділі. Саме тому відповідь на наступне питання є очевидною.

5. Ви готові поступитися власними цінностями й правами заради колективної безпеки:

- так – 21%;
- скоріше так, ніж ні – 37%;
- скоріше ні, чим так – 22%;
- ні – 10%;
- не визначились із відповіддю – 10%.

Суспільство так налякано галопуючим зростанням злочинності й слабкою протидією цьому явищу з боку влади, що громадяни готові відмовитися від окремих прав і свобод заради колективної безпеки (58%).

Між тим, побоювання злочинців не стимулює громадян до власного дотримання законів.

6. Ваше відношення до дотримання законів, що діють на території України:

- ніколи не порушувати закон самому і перешкоджати в цьому іншим» – 12%;
- норм закону треба дотримуватися через загрозу покарання – 9%;
- необхідно діяти в залежності від ситуації – 65%;
- інше – 14% (закони створені для багатіїв; в Україні закони практично не діють; закон завжди можна обійти; законів дотримуватись не вигідно тощо).

7. Ваше відношення до дотримання законів, що діють на території Європейського Союзу та інших цивілізованих держав:

- ніколи не порушувати закон самому і перешкоджати в цьому іншим» – 67%;
- норм закону треба дотримуватися через загрозу покарання – 16%;
- необхідно діяти в залежності від ситуації – 3%;
- інше – 14% (в основному, не можу дати правильної відповіді).

8. Закони в Україні приймаються:

- в інтересах всього народу – 4%;
- в інтересах держави – 11%;
- в інтересах партійних лідерів – 24%;
- в інтересах окремих владних кланів – 25%;
- в інтересах багатих людей – 30%;
- інше – 6%.

9. Закони в країнах Європейського Союзу приймаються:

- в інтересах всього народу – 46%;
- в інтересах держави – 20%;
- в інтересах партійних лідерів – 3%;
- в інтересах окремих владних кланів – 5%;
- в інтересах багатих людей – 17%;
- інше – 9%.

На низку запитань про відношення до дотримання законів, що чинні на території України та Європейського Союзу, громадяни чітко демонструють власну поведінку. Якщо це закони цивілізованих країн, до яких нами віднесено і країни Європейського Союзу, то наші громадяни демонструють готовність безумовно дотримуватись цих законів. Причому, характерним є те, що закони сприймаються як прийняті для народу, а значить їх треба виконувати не під страхом покарання, а тому, що так поступає більшість громади. Що ж відбувається, коли громадяни знаходяться «у себе вдома»? Як кожен господар, вони повинні були б у першу чергу дотримуватись законів, що прийняті їх державою (Україною). Проте, лише 4% респондентів дали відповідь, що закони прийняті в інтересах усього народу. Якщо це так, то й дотримуватись їх не варто.

Спостерігається величезна прірва між відношенням до дотримання законів, що діють на території України та інших країн. Якщо проживаємо в Україні, то необхідно діяти в залежності від ситуації (65%). Ніколи не порушувати закон самому з переконань чи під страхом покарання – таких осіб незначна частка (21%). Але якщо наші громадяни знаходяться в країнах Європейського Союзу та інших цивілізованих держав, нікому на думку не спаде діяти залежно від ситуації (усього 3%). Переважна більшість стають законслухняними та не порушують закон (83%). Як ми бачимо, діють подвійні стандарти.

У відповідях на запитання 10-13 ми маємо можливість пересвідчитись, що наші громадяни, загалом, вірно оцінюють кримінологічну ситуацію в Україні, визначають основні детермінанти, а також готові до співпраці в запобіганні злочинам (55%).

10. Ви вважаєте рівень злочинності в Україні та Вашому регіоні:

- дуже високий – 14%;
- високий – 19%;
- середній – 48%;
- нижче середнього – 8%;
- низький – 7%;
- не визначилися з відповіддю – 4%.

11. Найчастіше впливає на вчинення особою злочинів (складено за більшістю наданих відповідей, які сформовані респондентами особисто; перелік був необмежений, можна надавати декілька відповідей):

- економічна криза, майнове розшарування населення – 41%;
- політична криза – 12%;
- криза в духовно-моральній сфері – 49%;
- відсутність зайнятості молодого покоління (безкоштовні гуртки, спортивні майданчики, секції тощо) – 33%;
- ідеологічний вакуум – 23%;
- демографічна криза – 12%;
- збільшення криміналітету в країні – 19%;
- тіньова економіка – 31%;
- корупція – 32%;
- правовий нігілізм, беззаконня – 46%;
- екологічні проблеми – 16%;
- алкоголізм, наркоманія – 24%;
- пропаганда насильства, агресії, розпусти, бездуховності – 41%;
- релігійна ворожнеча – 26%;
- військові дії – 21%;
- прорахунки в правоохоронній діяльності – 42%;
- бездіяльність громадськості – 16%;

12. Ви готові брати участь у громадському житті, як член територіальної громади:

- так – 14%;
- скоріше так, ніж ні – 27%;
- скоріше ні, чим так – 22%;
- ні – 16%;
- не визначились із відповіддю – 21%.

13. Ви готові брати участь у запобіганні злочинам, як член територіальної громади:

- так – 19%;
- скоріше так, ніж ні – 36%;
- скоріше ні, чим так – 23%;
- ні – 9%;
- не визначились із відповіддю – 13%.

Виходячи з того, що громадянське суспільство зумовлює державу з адекватними своїм принципам соціальними, політичними та юридичними характеристиками, мета функціонування якої є задоволення соціально-економічних, політичних та духовно-культурних потреб

громадян, ми переконані, що побудова ефективної системи запобігання злочинам можлива в умовах часткового обмеження прав людини та встановлення пріоритету інтересів колективної безпеки в порівнянні з індивідуальними правами. Одночасно відзначаємо, що сучасні заходи запобігання злочинам не повинні обмежувати право на життя, свободу слова, захист від тортур та жорстокого поводження, від дискримінації за всіма ознаками, а також право на використання правового захисту в т.ч. у судовому порядку.

Два останніх питання були присвячені визначенню рівня довіри, про що ми зазначимо дещо пізніше.

14. У житті Ви довіряєте (можна було надати не більше трьох відповідей):

- державі – 4%;
- політикам – 3%;
- територіальній громаді та органам місцевого самоврядування – 27%;
- сім'ї та близьким – 39%;
- друзям – 25%;
- собі – 71%;
- нікому – 11%.

15. Ви розраховуєте в житті (можна було надати не більше двох відповідей) на:

- державні органи – 5%;
- політиків – 2%;
- територіальні громади та органи місцевого самоврядування – 22%;
- сім'ю та близьких – 46%;
- друзів – 21%;
- себе – 78%;
- щасливий випадок – 27%.

Як ми відмічали, спалахи насилля, жорстокості, корупція, тяжкі злочини – все це реалії сьогодення. Вченими-кримінологами встановлена низка причин, що впливають на зростання злочинності, а саме економічна криза, що виявляється в першу чергу в непомірному зростанні цін на продукти харчування і промислові товари, безробіття, правовий нігілізм, беззаконня, падіння моральних устоїв тощо. Під впливом кри-

зових явищ в економіці і політичній нестабільності відзначається зниження рівня правосвідомості, що тягне за собою зростання злочинності. Загострюється криза і в духовно-моральній сфері, що призводить до зростання так званої вуличної злочинності, зокрема, хуліганства, крадіжок, грабежів, розбійних нападів, зґвалтування, злочинів, пов'язаних з наркотиками та ін. Значна кількість таких протиправних дій учиняється молоддю, особливо неповнолітніми. Дійсно, перші ознаки антигромадської спрямованості виявляються часто в ранньому віці у вигляді пустощів, немотивованих сварок, дрібних крадіжок, тобто в незначних порушеннях норм, установлених в суспільстві.

Недоліки морального виховання особи або не помічаються, або їм не надається належного значення; правопорушення, які мають суспільно небезпечний характер, своєчасно не припиняються, а це породжує безкарність і зневагу до дотримання елементарних правил і норм соціального життя. Правознавці і кримінологи також підкреслюють, що навіть на статистичному рівні виявляється це в подальшому призводить до зростання професіоналізму і організованості злочинців.

Зазначене вказує на необхідність залучення широких верств населення, під кутом зору моральних та етичних засад діяльності територіальних громад та громадських організацій, до профілактичної роботи.

Необхідно зазначити, що останнім часом питання залучення громадськості до різних сфер суспільного життя, особливо до забезпечення правопорядку, стає дедалі актуальнішим. Адже, як слушно зауважує О.М. Литвинов, ні для кого не є секретом, що сьогодні правоохоронна система переживає складний період організаційного реформування, переорієнтації та перепрофілювання. За цих умов, запобігання злочинам, профілактична робота з населенням повинна не втрачати своєї актуальності, а стати першочерговою для суспільства і держави⁵⁰⁵.

Разом з цим ми вже відмічали значну роль територіальної громади та її органів місцевого самоврядування в запобіганні злочинності та окремих злочинів. Проблема розподілу влад – це завжди проблема розподілу базових функцій, повноважень, специфічних форм діяльності, особливих структур органів⁵⁰⁶. Нагадаємо, що характеризуючи поняття

⁵⁰⁵ Литвинов А.Н. Предупреждение преступлений и правонарушений. Профилактическая работа с населением: Науч.-практ. пособие. Москва: ЮР-КНИГА, 2004. С. 3-5.

⁵⁰⁶ Конституційне право України: За ред. В.Я. Тація, В.Ф. Погорілка, Ю.М. Тодики. Київ: Український центр правничих студій, 1999. С. 174-317.

самоврядування, як однієї з форм організації людського співіснування, можна вказати, що у відомих юридичних словниках надається не тільки всеохоплююче визначення, а й вказуються основні функції, мета, завдання та форми реалізації. Зокрема, в Юридичній енциклопедії акцентовано, що при самоврядуванні, як особливому типі соціального управління, за якого суб'єкт і об'єкт управління збігаються, самі люди управляють своїми справами, спільно приймають рішення та діють з метою їх реалізації⁵⁰⁷. За іншим визначенням, місцеве самоврядування – «право територіальних громад самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України»⁵⁰⁸.

Окреслюючи проблемні питання ролі органів місцевого самоврядування у формуванні загальних ціннісних орієнтацій громадян територіальних громад з метою протидії злочинності, необхідно звернути увагу на правосвідомість, моральний, культурний рівень населення.

Упершу чергу потребує зміцнення рівень правосвідомості та моральності населення.

Правосвідомість – це відображення на рівні суспільної, масової або індивідуальної свідомості у вигляді понять, поглядів, почуттів існуючого (об'єктивного) або бажаного (суб'єктивного) юридичного права^{509, 510}.

Таким чином, правосвідомість є формою суспільної свідомості, яка відображає ставлення суспільства (групи чи окремої людини) до визнання тих чи інших дій суспільно небезпечними і злочинними, формування кримінально-правових санкцій за їх вчинення, призначення певних видів і меж покарання та правильного його застосування і відбування. Тобто, формування законодавства, його вдосконалення та реалізація проходить під впливом правових поглядів суспільства, яке зацікавлене в призупиненні темпів зростання злочинності, зменшенні її рівня, особливо тяжких та тяжких злочинів. Відтак, на територіальні

⁵⁰⁷ Юридична енциклопедія : в 6 т. редкол.: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Київ : «Українська енциклопедія» імені М.П. Бажана, 1998. Т. 5 : . С. 413.

⁵⁰⁸ Популярна юридична енциклопедія. Кол. авт.: В.К. Гіжевський, В.В. Головченко, В.С. Ковальський (кер.) та ін. Київ: Юрінком Інтер, 2002. С. 243.

⁵⁰⁹ Юридична енциклопедія : в 6 т. редкол.: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Київ : «Українська енциклопедія» імені М.П. Бажана, 1998. Т. 5 : П–С. С. 49.

⁵¹⁰ Популярна юридична енциклопедія. Кол. авт.: В.К. Гіжевський, В.В. Головченко, В.С. Ковальський (кер.) та ін. Київ: Юрінком Інтер, 2002. С. 391.

громади покладається завдання не тільки щодо інформативного забезпечення обізнаності громади із законодавством, а й тлумачення законів, надання необхідної правової допомоги, за потреби, формування позитивного ставлення до закону та зобов'язання його дотримуватись.

На нашу думку, достатньо об'ємно сформульовані завдання правової освіти населення та правової допомоги, що окреслені органам місцевого самоврядування в різноманітних правових актах. Так, наприклад, у ст. 38-1 «Повноваження у сфері надання безоплатної первинної правової допомоги» Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» зазначено, що виконавча влада повинна надавати первинну та вторинну правову допомогу населенню з урахуванням потреб територіальної громади. Також, органи місцевого самоврядування повинні забезпечувати координацію діяльності установ з надання безоплатної первинної правової допомоги на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці. Крім того, необхідним є розгляд письмових звернень про надання безоплатної правової допомоги та надання такої допомоги з питань, що належать до їх компетенції, відповідно до закону.

Органи місцевого самоврядування здійснюють фінансування установ з надання безоплатної первинної правової допомоги, контроль за використанням коштів такими установами за призначенням, а також взаємодіють із центрами з надання безоплатної вторинної правової допомоги та надають їм сприяння в межах своїх повноважень.

Крім указанного, на органи місцевого самоврядування покладається:

- надання роз'яснень положень законодавства та консультацій щодо порядку звернення про надання безоплатної вторинної правової допомоги;

- забезпечення особистого прийому осіб для надання безоплатної первинної правової допомоги;

- залучення на підставі договорів адвокатів, фізичних та юридичних осіб приватного права до надання безоплатної первинної правової допомоги;

- організація семінарів, конференцій з питань безоплатної первинної правової допомоги тощо⁵¹¹.

⁵¹¹ Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України в редакції від 26.04.2014 № 280/97-вр. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>. Назва з екрану.

Указані заходи, на наш погляд, дають можливість не тільки забезпечити правову допомогу населенню, а й підняти рівень довіри до органів місцевого самоврядування, а відтак, і до держави. У цьому зв'язку доцільно навести висловлювання О.М. Литвака, що «історія і сучасність свідчать про те, що існує небезпека створення злочинної держави, якщо вона втрачає своє історичне призначення захисника слабких перед сильними, коли її сила і суд не є благочинними, а стають злочинними»⁵¹². Щоб такого не відбулося, необхідно зміцнювати рівень довіри громади до держави та суспільних інституцій.

Інше питання – це формування морально-духовного світогляду громади. Останній час кримінологічні проблеми моралі та моральності найбільш повно досліджені С.Ф. Денисовим⁵¹³. Щодо моралі, її рівня у суспільстві, ми лише зазначимо, що вона поряд із законом є зовнішньою вимогою до поведінки індивіда.

Моральність – це внутрішня установка індивіда діяти відповідно до своєї совісті. Слід відзначити, що першочерговими завданнями територіальних громад із запобігання злочинам повинні стати різні форми діяльності, спрямовані на зміцнення рівня правосвідомості й моральності. Адже високоморальну, правосвідому особистість важко спантеличити та маніпулювати її свідомістю^{514, 515}.

Як відомо, людина формується та соціалізується під впливом певних моральних, культурних, правових цінностей, традицій, норм і звичаїв, що виступають набором життєвих сенсів суб'єкта, які визначають цілі і засоби його життєдіяльності. Таким чином, утворюються відповідні ніші, що пов'язані з різними суб'єктами, які формують спектри моральних, правових, культурних значень, бажаних з точки зору здійснення певної активності. Оскільки злочинна діяльність виступає одним із різновидів протиправної та асоціальної активності, вона також має, відповідно, свій ціннісний «супровід», що забезпечує і гарантує цим суб'єктам осмислене життя. Прагнучи

⁵¹² Литвак О.М. Держава і злочинність : Монографія. Київ : Атіка, 2004. С. 30.

⁵¹³ Денисов С.Ф. Кримінально-правова охорона громадської моралі: монографія. Запоріжжя: Запорізький юридичний ін-т, 1998. 148 с.

⁵¹⁴ Бандурка А.М. Власть толпы. Харьков: Золотая миля, 2017. 312.

⁵¹⁵ Кара-Мурза С.Г. Манипуляция сознанием: учебное пособие. Москва: Алгоритм, 2004. 528 с.

до осмисленого способу життя, особа може іноді переживати зневіру по відношенню до моральних цінностей, культури, оскільки останні бувають неприйнятними для людей, які опинились у важкій життєвій ситуації.

Якщо з недавнього часу ми говорили, що позитивне сприяння антицінностей притаманне більш молодому поколінню⁵¹⁶, то сьогодні можна констатувати поширення цього явища⁵¹⁷; ⁵¹⁸. Поряд з підняттям патріотичного духу, намаганням допомогти державі в розбудові нового українського суспільства, збереженням цілісності країни паралельно йде процес, коли антисоціальні цінності пропагують «насолоду сьогодні», «життя без обмежень», «невизнання авторитетів», «легкий злет на вершину слави» і тому вони можуть легко інтеріоризуватись частиною населення з нестійкою поведінкою. Виникає теоретична і соціально-практична проблема: яким чином привабливість антисоціальних цінностей поєднується з визнанням природності дезадаптацій, які несе з собою вчинення кримінальних злочинів та кримінальний спосіб життя загалом?

На думку більшості науковців, людина з асоціальною поведінкою розвивається в групі собі рівних, у членів якої є стійка система цінностей, що відрізняється від системи цінностей, яка існує в суспільстві. Таким чином, особистість багато в чому розвивається відповідно до цінностей і норм свого оточення, не сприймаючи окремих цінностей в цілому.

Тобто, слід виходити з орієнтованого на соціальну психологію підходу до формування особистості з позиції найближчої взаємодії і представлення про колективну поведінку як соціальний процес, а також необхідності нести людиною відповідальності, у т.ч. кримінальної. Дана точка зору знаходить своє відображення в роботах вітчизняних та зарубіжних учених (С.Ф. Анісімова, В.В. Голіни, В.К. Грищука, І.М.Даньшина, С.Ф. Денисова, А.П.Закалюка, О.М.Костенка, В.М. Кудрявцева, І.К. Туркевич та інших), що роз-

⁵¹⁶ Шермет О.С. Роль органів місцевого самоврядування у формуванні загальних ціннісних орієнтацій місцевої громади. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2015. № 3 (49). С. 42-47.

⁵¹⁷ Денисов С. Ф. Кримінальна субкультура як можливий комплекс ціннісних детермінантів у формуванні поведінки особи молодіжного віку. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2009. № 2. С. 253-256.

⁵¹⁸ Шермет О.С. Сучасна роль органів місцевого самоврядування у запобіганні злочинності в Україні. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2016. № 3-4. С. 35-38.

кривають вплив асоціального середовища на протиправну поведінку індивіда^{519, 520, 521, 522, 523, 524, 525, 526, 527, 528, 529}.

Так, С.Ф. Анисимов зазначав, що асоціальна поведінка не може формувати моральну необхідність дотримуватись норм моралі в індивіда. Це пов'язано з тим, що моральна необхідність – це залежність поступків людей від тих, що прийняті в суспільстві або окремій громаді (переважно у виді моральних норм). Не під страхом покарання, а через осуд та настанови громади особа не просто повинна дотримуватись певних норм, а й узгоджувати їх з нормами, що прийняті в суспільстві. У кожному конкретному випадку людина має вибір можливих варіантів поведінки, способів дії. Вона має свободу вибору, проте, маючи соціально значущі орієнтири, вона свідомо обере ту поведінку, яка є прийнятною для колективу й об'єктивно необхідною для суспільства.⁵³⁰

Деякі автори, розглядаючи протиправну поведінку, закладають в основу концепції дослідження ідею інтеріоризації, тобто вони вважають, що новоутворення у внутрішніх структурах людської психіки відбуваються завдяки засвоєнню структур зовнішньої соціальної діяльності, у формах внутрішньої діяльності особистості з іншими людьми в умовах соціального оточення⁵³¹. Інші вчені вважають, що оскільки свідомість і поведінка особистості в переважній більшості визначаються суспільством, то стан і характер розвитку особистості цілком залежать

⁵¹⁹ Анисимов С.Ф. Мораль и поведение. 2-е изд., доп. Москва: Мысль, 1985. 155 с.

⁵²⁰ Голина В. В. Предупреждение преступности и права человека. Проблемы законности. Респ. міжвідом. наук. сб. / Відп. ред. В.Я. Тацій. Вип.36. Харків: Нац. юрид. акад. України, 1998. С. 159-166.

⁵²¹ Кримінологія: Загальна та Особлива частини: [підручник для студентів юрид. спец. вищ. навч. закладів / І. М. Даньшин, В. В. Голина, О. Г. Кальман, О. В. Лисодед]; за ред. проф. І.М. Даньшина. Харків : Право, 2003. С. 200-214; 233-244.

⁵²² Закалюк А.П. Прогнозирование и предупреждение индивидуального преступного поведения. Москва: Юрид. лит., 1986. С. 78-85.

⁵²³ Зелинский А.Ф. Криминальная психология. Научно-практическое издание. Киев: Юринком Интер, 1999. 240 с.

⁵²⁴ Костенко О.М. Верховенство закону чи моралі? Проблема правової футурології. Публічне право. 2015. № 1. С. 173-179.

⁵²⁵ Даньшин І.М. Усталені форми злочинності (кримінологічний нарис). Харків: Акта, 2002. 110 с.

⁵²⁶ Трищук В.К. Філософсько-правове розуміння відповідальності людини: монографія. 2-ге вид., переробл. і доповн. Хмельницький: Хмельницький ун-т управління та права, 2013. 768 с.

⁵²⁷ Туркевич І. До питання про причини агресивної злочинності. Радянське право. 1990. № 7. С. 59-61.

⁵²⁸ Кудрявцев В.Н. Стратегии борьбы с преступностью / 2-е изд. испр. и доп. Москва: Наука, 2005. 366 с.

⁵²⁹ Шеремет О.С. Зміст основних функцій органів місцевого самоврядування як суб'єкта запобігання злочинам. Держава та регіони. Серія: Право. 2014. № 3 (45). С. 102-106.

⁵³⁰ Анисимов С.Ф. Мораль и поведение. 2-е изд., доп. Москва: Мысль, 1985. С. 12-121.

⁵³¹ Кури Х. Имеет ли наказание превентивный эффект? Правоведение. 2001. № 3. С. 149-151.

від стану і ступеня згуртованості суспільства^{532, 533, 534}. Відсутність співчуття, невіддатливість на співпереживання іншій людині – дуже небезпечна риса, особливо в ситуаціях, де вчинюються імпульсивні злочини і втягування в злочинну діяльність відбувається на ґрунті стихійного захоплення.

За таких умов, територіальна громада повинна посилювати свої позиції, власний авторитет, вживати заходи на користь формування позитивних ціннісних орієнтирів. Особливо це стосується проведення роботи з молодим поколінням, оскільки в цьому віці існує індивідуальність із властивим їй егоцентризмом. Свої образи, зокрема, молодий юнак або дівчина переживають дуже гостро і болісно, натомість чужі – дуже слабко. На думку молодої людини, інша особа – це інший світ, інша система, часто зовсім незрозуміла, і з нею треба поводитися, як з чимось зовнішнім. Молодь ще не впевнена в собі, молоді люди постійно порівнюють себе з іншими за статусом, за соціальними перевагами і недоліками в найближчому оточенні, бояться, що їх будуть сприймати як боягузів, подумают про них що-небудь принизливе. Тому молоді люди постійно прагнуть доводити всім і собі самим, які вони сильні, рішучі, як уміють за себе постояти. Нездорова конкуренція, хвороблива змагальність, постійне суперництво за статус, постійне прагнення самоутвердитися і довести всім свою повноцінність призводять до того, що в молодіжному середовищі переважає напружена, тривожна атмосфера. Молода людина не може відокремитися і прожити «сама по собі», не втручаючись в різні негативні, у тому числі криміналізовані, форми поведінки. Молодіжне середовище всіляко стимулює окремих індивідів щодо вв'язування в цю боротьбу за доведення дорослому світу власної значущості і особливості. За таких умов більше всього завоюються антиморальні цінності. Як приклад найбільш негативного ставлення молоді до суспільної моралі, протистояння її цінностям, ми можемо спостерігати через прояви кримінальної субкультури молоді.

Необхідним є вжиття спільних заходів запобіжного впливу, адекватних установленим цілям, а саме, як указувалось, щоби створити на місцях найсприятливіші умови для задоволення матеріальних, соціальних

⁵³² Гишинский Я. Курс лекций. Санкт-Петербург: Питер, 2002. 384 с.

⁵³³ Лунеев В.В. Преступность XX века: мировые, региональные и российские тенденции. 2-е издание. Москва: Волтерс Клувер, 2005. 912с.

⁵³⁴ Криминология /Под ред. Дж.Ф. Шели. Пер. с англ. Санкт-Петербург : Питер, 2003. 864 с.

культурних запитів населення, забезпечити налагодження життя міст, районів, областей за безпосередньої участі самих жителів, а також забезпечення безпеки суспільства, громади, кожного окремого громадянина.

Особливе місце в сфері діяльності органів місцевого самоврядування займає активна співпраця із засобами масової комунікації: ЗМІ, Інтернет тощо. Загальновизнаним постулатом для кримінологів є те, що залучення до моральних, правових, культурних цінностей суспільства через ЗМК дає особливі можливості⁵³⁵.

У процесі сприйняття й пізнання наданої інформації, не тільки в осіб молодіжного віку, а й більш старшого покоління, можуть засвоюватися цінності, що сприятимуть дотриманню певних норм, традицій, звичаїв, залученню до культурної спадщини тощо, а в особистості сформується чи переформатується власна ціннісно-орієнтована суб'єктність. Формування культури особистості, що включає в себе вплив як об'єктивних, так і суб'єктивних чинників, що взаємодіють між собою, також відбувається не тільки в результаті свідомого і цілеспрямованого на неї впливу, але й під впливом ЗМК.

Через засоби масової комунікації між особою, суспільством та державою, за рахунок інформаційного обміну, можуть складатися різні відносини: від антагонізму і повної несумісності до гармонії, консенсуальності і комплементарності. Саме тому, ми покладаємо на співпрацю органів місцевого самоврядування та засоби масової комунікації особливу надію.

Нарешті щодо діяльності громади в запобіганні злочинам шляхом застосування покарання. Суспільство живе надією, що, відбувши покарання, до їх лав повернеться правослухняна людина, але, замість очікуваного, приходить агресивна, жорстока, озлоблена особистість, яка навряд чи знайде своє місце в суспільстві. До цього питання ми ще повернемося, але вже зараз зробимо акцент на тому, що, незважаючи на проголошення курсу до гуманного ставлення до засуджених, у кожному регіоні України є не тільки органи пробації, а й установи виконання покарань закритого типу з різним рівнем безпеки (від слідчих ізоляторів – до виправних колоній), які потребують особливої уваги територіальних громад та їх органів місцевого самоврядування.

⁵³⁵ Денисов С. Ф., Напиральська О.І. Формування злочинної поведінки молоді через засоби масової комунікації : монографія. Запоріжжя : Просвіта, 2012. 232 с.

Як ми вже зазначали, завдання влади щодо формування соціального капіталу підняття рівня духовності являється необхідною умовою здійснення повноцінних контактів між органами місцевого самоврядування та окремими верствами населення. Завдяки такій постановці питання можливо окреслити не тільки шляхи співпраці органів місцевого самоврядування з правоохоронними органами в запобіганні злочинності, а й визначити позитивні напрямки профілактики правопорушень громадянами міста.

На наш погляд, соціальний капітал можна визначити як сукупність правових, моральних та соціально-економічних відносин, заснованих на неформальних нормах спілкування і довірі, що сприяють розвитку людського суспільства. Подібно економічному капіталу соціальний капітал можна обмінювати на інші ресурси (влада, престиж, фінанси), з вигодою використовувати в різних ситуаціях і збільшувати за рахунок участі громадян у соціальних проектах, самозахисті та інших формах, що визначають роботу органів місцевого самоврядування. У основі соціального капіталу лежить концепт довіри – феномен, що сприяє упорядкуванню соціального життя, легітимізації соціальних відносин.

Довіра виступає інституціональною складовою соціального капіталу. В.В. Радаєв, розглядаючи основу будови сучасних теорій соціального капіталу, виділяє два компоненти соціального капіталу – структурний та інституціональний. І якщо зі структурної сторони соціальний капітал розкривається в понятті соціальних мереж, то інституціональний підхід виводить нас до проблематики довіри. «У вихідному визначенні довіра – це виконання зобов'язань без застосування санкцій. Чи, точніше, це віра в те, що взаємні зобов'язання будуть виконані і застосувати санкції не доведеться. В основі довіри лежить віра у взаємність, у дієвість взаємних зв'язків. Таким чином, якщо зі структурної сторони соціальний капітал виступає як сукупність мережних контактів, то з інституціональної сторони він втілює в собі накопичену довіру і вимірюється, відповідно, кількістю накопичених зобов'язань»⁵³⁶.

Ще в ХІХ столітті Ф. Теніс прийшов до висновку, що довіра між людьми має самостійне значення для суспільства. При перевазі в суспільстві довірчих відносин, довіра як би «відокремлюється» від конкретної людини, розповсюджується і на всіх інших. Він указує на на-

⁵³⁶ Социальный капитал как научная категория. Общественные науки и современность. 2004. №4. С. 6.

явність у суспільстві соціальних систем, що об'єктивно сприяють підтримці і збільшенню в суспільстві рівня «упредметненої довіри». Це системи, пов'язані з моральним регулюванням: «системи соціального воління, ... порядок, право і мораль»⁵³⁷. Те, що Ф. Теніс називає «упредметненою довірою», Е. Дюркгейм позначає як «сила морального зразка», «моральний авторитет»⁵³⁸. Іншими словами, дієвість «соціального капіталу» в цього дослідника також залежить від авторитету системи моральних цінностей. Думка про наявність у суспільстві «упредметненої довіри» також близька американському досліднику А. Фоксу, оскільки за його переконанням інституціалізована довіра втілюється в соціальних установках, рішеннях і практиках, що люди намагаються нав'язати один одному⁵³⁹.

І Ф. Теніс, і Е. Дюркгейм наголошують на тому, що механізм формування довіри як соціального поняття відмінний від формування довіри як психологічного процесу. Така позиція нам видається особливо близькою, оскільки органи місцевого самоврядування формуються на підставі саме довіри громади. Так, Ф. Теніс пише: «Багатьом людям ми цілком довіряємо, виходячи із самого поверхневого знання про них, будучи з ними практично не знайомі, нічого не знаючи про них, крім того, що вони знаходяться в даному місці і обіймають дану посаду – усе це також упредметнена довіра»⁵⁴⁰. Е. Дюркгейм «моральний авторитет» однозначно розуміється як соціальний фактор: «моральна чи юридична регламентація виражає головним чином соціальні потреби, що може знати тільки суспільство»⁵⁴¹. За визначенням Ф. Теніса, формування соціальної довіри деперсоналізовано. На відміну від механізму виникнення психологічного почуття довіри, для прояву упредметненої довіри індивід не має потреби в попередньому особистому знайомстві.

Ф. Фукуяма в своїй праці, присвяченій дослідженню культурного впливу на суспільство в цілому, ключову роль відводить саме довірі. На його думку, «національний добробут так само як конкурентоздат-

⁵³⁷ Тенніс Ф. *Общность и общество*. Пер. с нем. Д.В. Складнева. Санкт-Петербург: Владимир Даль, 2002. С. 211.

⁵³⁸ Дюркгейм Э. *О разделении общественного труда (этюд об организации высших обществ)*. Москва: Изд. Духовского, 1900. С. 8-9.

⁵³⁹ Fox A. *Man Mismanagement*. London: Hutchinson, 1985. P. 109.

⁵⁴⁰ Тенніс Ф. *Общность и общество*. Пер. с нем. Д.В. Складнева. Санкт-Петербург: Владимир Даль, 2002. С. 210.

⁵⁴¹ Дюркгейм Э. *О разделении общественного труда (этюд об организации высших обществ)*. Москва: Изд. Духовского, 1900. С. 8-9.

ність обумовлений такою єдиною всеохоплюючою характеристикою, як рівень довіри, властивий суспільству»⁵⁴². Довіра визначається як виникаюче усередині співтовариства чекання постійного, чесного, орієнтованого на спільно поділювані цінності поводження з боку інших членів цього співтовариства ⁵⁴³. Цю тезу варто підтримати, адже превалювання довіри в суспільстві створює позитивний взаємозв'язок між органами місцевого самоврядування та громадянами, допомагає розвивати такі чесноти, як працьовитість, спроможність до взаємного захисту й протистояння негативним проявам з боку окремих громадян. Так, в останні роки, саме довіра до громади відродила рух захисників Батьківщини та її територіальної цілісності. Громадяни все частіше почали об'єднуватись у громадські організації щодо захисту від вуличної злочинності, крадіжок автотранспорту, хуліганських дій тощо.

Очевидно, довіра в соціумі є ідеалом розвитку будь-якого суспільства. І хоча до ідеалу українським громадянам треба пройти нелегкий тернистий шлях, розпочаті реформи вже зараз показують позитивні результати.

Оскільки кримінологічна наука спирається на фундаментальні знання з філософії, теорії права, психології, педагогіки, економіки та інших наук, можна навести чисельні приклади, коли взаємодовіра ставала основою розвитку суспільства. Так, одне з найбільш розгорнутих сучасних наукових визначень довіри в літературі з психології ділових відносин формулюється так: «Довіра є оптимістичне чекання людини, групи чи фірми, що знаходяться в умовах уразливості і залежності від іншої людини, іншої групи чи фірми в ситуації спільної діяльності або економічного обміну з метою сприяти в кінцевому рахунку взаємовигідному співробітництву сторін. При недоліку ефективних договірних, юридичних чи суспільних засобів, що забезпечують дотримання зобов'язань, довіра спирається на добровільно прийняте зобов'язання тих, кому довіряють захищати права й інтереси сторін, що беруть участь у взаємодії»⁵⁴⁴.

З погляду психологічного підходу, для виникнення довіри повинні існувати деякі умови, що дозволяють сформувати психологічну готовність опертися на іншу людину, опинитися в залежності від неї.

⁵⁴² Fukuyama F. Trust: the social virtues and the creation of prosperity. London: Hamish Hamilton, 1995. P. 7.

⁵⁴³ Fukuyama F. Trust: the social virtues and the creation of prosperity. London: Hamish Hamilton, 1995. P.26.

⁵⁴⁴ Hosmer L. Trust: The Connecting Link between Organisational Theory and Philosophical Ethics. Academy of Management Review. 1995. Vol.20. №2. P. 393.

З кримінологічної точки зору, на нашу думку, довіра заснована на «знанні» чи усвідомленні здатності оцінити значний ряд факторів, які сприяють установленню довірчих відносин між органами місцевого самоврядування та громадянами міста (селища, району), значно зменшує негативні ризики. Зокрема, громадяни можуть піддавати критиці роботу міської ради чи міського голови, проте, дії, що будуть йти на користь громади (наприклад, зобов'язання щодо освітлення вулиць у нічний час, активна співпраця з поліцією, профілактичні освітні чи медичні заходи тощо), стануть гарантією спокою громадян і отримають підтримку, а значить і схвалення роботи органів місцевого самоврядування. Таким чином, довіра стане усвідомленою оцінкою оптимістичного чекання конкретної людини, групи чи громади, що знаходяться в умовах уразливості і залежності від власних структур.

Представляється, що високий рівень довіри допоможе зменшити загрозу протиправним та навіть терористичним проявам, вирішити проблему авторитету влади, позначитися на контролі суспільства над владними структурами. Ступінь довіри визначатиме наскільки українське суспільство спроможне протидіяти злочинності, оскільки довіра стимулює інформаційні обміни, запобігає певним видам злочинів, сприяє узгодженню взаємодії між органами місцевого самоврядування, правоохоронними органами та конкретними громадянами.

Говорячи про те, що довіра стимулює контрольні функції, ми приєднуємось до позиції А.М. Бабенка, який відзначив, що соціальний контроль є невичерпним додатковим резервом у запобіганні регіональній злочинності. Установлено, що традиції та звичаї «економлять» свідомість людей, санкціонують певні типи їх поведінки. Водночас вони підвищують стійкість і дієвість групових норм поведінки, забезпечують згуртованість соціальних груп. Разом з цим, виконують функцію соціального закріплення певної соціально прийнятої поведінки⁵⁴⁵. Таким чином, соціальний контроль як один із супутніх інститутів не антагоніст довіри, скоріше, вони йдуть у парі, взаємно припускають один одного.

Однак, варто вказати й на те, що контрольні функції також повинні мати свої межі. Наприклад, з економічної точки зору, допустимим є ви-

⁵⁴⁵ Бабенко А.М. Запобігання злочинності в регіонах України: концептуально-методологічний та праксеологічний вимір: монографія. Одеса: ОДУВС, 2014. С. 329-334.

слів: чим більше контролю, тим менше довіри, оскільки остання – це ризик, тому що розширюється ступінь волі і незалежності працівників по відношенню один до одного. Як відзначає А.І. Пригожин, «одним з факторів розвитку культури довіри повинен стати адекватний контроль. Можна уявити континуум, у якому на одному кінці буде контроль, на іншому – довіра, а посередині його – розумний бізнес, тобто помірне співвідношення того й іншого. Такий континуум можна застосувати до різних підрозділів, сфер діяльності і навіть окремих працівників для того, щоб оцінити відповідне співвідношення довіри і контролю стосовно до них, а також бажане співвідношення надалі»⁵⁴⁶. Однак, для запобігання злочинності, скажімо, у сфері господарської діяльності контролюючі функції не тільки бажані, а й конче потрібні. Не викликає сумнівів, що протидія злочинності в економічній сфері потребує не тільки і навіть не стільки застосування кримінальної репресії, а ефективних профілактичних заходів з боку суспільства, які повинні мати відповідне наукове, в першу чергу кримінологічне, забезпечення. Такі приклади можна наводити щодо будь-яких можливих проявів злочинної поведінки.

Наведені приклади підтверджують, що саме інститути, які підтримують довіру, є опорою органів місцевого самоврядування не тільки в запобіганні злочинам, а й сприяють розвитку нації, збереженню та відновленню її моральних традицій.

4.2. Взаємодія територіальних громад та правоохоронних органів й інших установ, органів і об'єднань по запобіганню злочинам

Однією з важливих функцій органів місцевого самоврядування відповідно до ст. 38 Конституції України є забезпечення законності, правопорядку, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян⁵⁴⁷. Зазначимо, що при загрозі криміналізації суспільства даний напрямок діяльності місцевої влади є одним із пріоритетних.

Безумовно, основний тягар запобігання та боротьби зі злочинами покладено на правоохоронні органи, в т.ч. новоствореної поліції, але злочинність традиційно знаходиться під впливом місцевих особливос-

⁵⁴⁶ Пригожин А.И. Организационная культура и ее преобразование. Общественные науки и современность. 2003. №5. С. 21.

⁵⁴⁷ Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної ради України 28 червня 1996 р. Київ: Преса України, 1997. 80 с.

тей місцевої громади і часто залежить від економічного стану регіону, національного складу, місцевих традицій. Більшості злочинів можливо запобігти чи протидіяти при тісній співпраці органів місцевого самоврядування з правоохоронними структурами, особливо на рівні області та обласних центрів, зокрема. Проте, налагодження співпраці територіальної громади та правоохоронних органів є непростю проблемою. Показовим на цьому фоні є досвід ряду обласних центрів України, зокрема м. Чернігова. Так ми бачимо, з одного боку, прийняття місцевих програм забезпечення громадської безпеки та правопорядку, а з іншого, – небажання окремих правоохоронних органів співпрацювати з територіальними громадами.

Нинішній стан криміногенної ситуації в державі значною мірою пояснюється прорахунками в системі запобігання злочинам, низькою ефективністю функціонування всієї системи правоохоронних органів. Сьогодні наявні недовіра громадськості до суду, справедливості його рішень, незадоволення роботою працівників правоохоронних органів призвели до зміни формату діяльності тих чи інших державних структур. Наразі відбувається широкомасштабне реформування судової системи, МВС України та ін. Причому, воно торкається не тільки зміни назви (наприклад, міліція – поліція), а й спроби зміни парадигми: від репресивного органу до сервісної служби.

Історичне минуле показує, що тиском, невинуватим примусом та репресіями неможливо змінити ситуацію в суспільстві на краще. Так, свого часу ще Гегель досить обережно оцінював можливості примусу: «Людину як живу істоту можна примусити, тобто підкорити владі інших його фізичну і взагалі зовнішню сторону, проте воля людини примушена бути не може. Примусити до чогось можна лише ту особу яка бажає, щоб її примусили». В аспектах боротьби зі злочинністю Гегель досить скептично ставився до поліцейських заходів. Завдання поліції він бачив не в посиленому контролі за приватним життям: «Ціль поліцейського нагляду та опіки – забезпечити індивіду можливість вільно розвиватись. Поліція має піклуватись про вуличне освітлення, будівництво мостів, установа твёрдих цін на товари щоденного споживання, а також про здоров'я людей»⁵⁴⁸.

⁵⁴⁸ Гегель Г.В.Ф. Философия права [пер. с нем., ред. и сост. Д.А. Керимов, В.С. Нерсисянц]. Москва: Мысль, 1990. С. 379.

Варто відзначити, що проблеми протидії злочинності з боку правоохоронних органів, інших суспільних інституцій традиційно привертаять до себе пильну увагу науковців. Особливо цікавими в науковому плані є роботи вітчизняних та закордонних учених, які представляють різні галузі наукового знання: О.М. Бандурки, М.Г. Вербенського, В.В. Голіни, В.К. Грищука, І.М. Даньшина, С.Ф. Денисова, О.М. Джужи, А.І. Долгової, В.П. Ємельянова, А.П. Закалюка, О.Г. Кальмана, М.В. Корнієнка, О.М. Костенка, В.М. Кудрявцева, О.М. Литвака, О.М. Литвинова, В.В. Лунєєва, О.А. Мартиненка, М.І. Мельника, А.А. Музики, В.М. Трубникова, П.Л. Фріса, О.Н. Ярмиша та інших дослідників.

Але, незважаючи на значну кількість робіт з названої проблематики, маємо право констатувати, що вивчення злочинності залишається актуальним завданням, адже наші знання про її сутність та генезу через призму синергетичного підходу, тенденції її розвитку та трансформації, ознаки й характер загроз процесам формування громадянського суспільства є фрагментарними, а кримінологічні аспекти проблеми побудови моделі запобігання цьому соціальному феномену на рівні участі територіальних громад зовсім залишилися поза увагою науковців.

У сучасних умовах конче потрібна не тільки координація дій по запобіганню злочинам, а й нагляд за діяльністю правоохоронців з боку місцевої громади. З метою найбільшої ефективності такої діяльності, вона повинна здійснюватись на основі загальноприйнятних принципів верховенства права (принципу законності й соціальної справедливості), системності, взаємоповаги, збереження і поваги до основних прав і свобод усіх громадян, своєчасності, достатності, індивідуалізації та диференціації загальнопревентивних, спеціально-кримінологічних і індивідуальних заходів впливу.

Перш ніж визначитись із взаємодією територіальних громад та правоохоронних органів по запобіганню злочинам, необхідно визначитись із поняттям «правоохоронний орган».

Зазвичай, у більшості випадків до правоохоронних органів відносять органи прокуратури, міліції та юстиції. На нашу думку, таке визначення є не зовсім точним з урахуванням поняття та структури правоохоронного органу. Виходячи зі змісту Конституції України як основного закону держави, інших законів України, тлумачних юридичних словників, наукової та навчальної літератури, ми приєднуємось до

усталених визначень понять юстиції, прокуратури та інших правоохоронних і правозахисних органів.

І.Є. Марочкін, В.Н. Сібільова та В.П. Тихий, визначивши низку ознак, що притаманні саме правоохоронним органам, дійшли висновку про можливість класифікувати правоохоронну систему таким чином:

- суди;
- прокуратура;
- органи досудового слідства;
- органи виконавчої влади, що реалізують державну політику в тій чи іншій сфері правоохоронної діяльності: МВС, Міністерство юстиції, СБУ, державна виконавча служба;
- адвокатура;
- нотаріат.

Уже із самої назви підручника «Організація судових та правоохоронних органів» учені чітко поділили судову владу й систему правоохоронних органів. Також вони підкреслили, що систему правоохоронних органів утворюють органи, які здійснюють правоохоронну функцію у вузькому розумінні, і ця діяльність для вказаних органів є домінуючою чи єдиною, а судові органи – це органи правосуддя⁵⁴⁹. Указане підтверджується, наприклад, Юридичною енциклопедією, де визначено, що суд – це «орган держави для здійснення правосуддя»⁵⁵⁰.

Відповідно до ст. 126 Конституції України, судові органи виконують свою функцію незалежно від законодавчої і виконавчої влади й у встановлених Конституцією межах, згідно із законами України, які розкривають повноваження судової влади зі здійснення правосуддя, устанавлюють правовий статус суддів як особливих органів державної влади тощо⁵⁵¹.

Закон України «Про державний захист працівників суду та правоохоронних органів» від 23 грудня 1993 р. у ч. 1 ст. 2 визначає перелік правоохоронних органів, до яких належать такі: органи прокуратури, органи внутрішніх справ, органи служби безпеки, військові служби правопоряд-

⁵⁴⁹ Організація судових та правоохоронних органів : Підручник для студентів юрид. спец. ВНЗ. І.Є. Марочкін, В.Н. Сібільова, В.П. Тихий та ін. За ред. І.Є. Марочкіна, В.Н. Сібільової. Харків : ТОВ «Одіссея», 2008. С. 9-10.

⁵⁵⁰ Юридична енциклопедія : в 6 т. редкол.: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Київ : «Українська енциклопедія» імені М.П. Бажана, 1998. Т. 5 : П–С. С. 686.

⁵⁵¹ Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. Київ: Преса України, 1997. С. 68-70; 72

ку в Збройних силах України, митні органи, органи охорони державного кордону, органи й установи виконання покарань, органи державної податкової служби, органи державної контрольно-ревізійної служби, органи рибоохорони, органи державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції⁵⁵²; ⁵⁵³.

Як слушно зазначає В.Т. Маляренко, «правоохоронний орган – це юрисдикційний орган, уповноважений державою виконувати в установленому законом порядку функції або завдання з охорони права, охорони правопорядку, розслідування або запобігання порушень права, відновлення порушеного права, захист національної (державної) безпеки, підтримання правопорядку, забезпечення стану законності»⁵⁵⁴.

Ми підтримуємо цю думку та напрацювання О.С. Захарова, В.Я. Карабань, В.С. Ковальського та ін. фахівців і вважаємо правильним під правоохоронним органом розуміти «державну установу (або державну юридичну особу), яка діє в системі органів влади й виконує на основі закону державні функції (владні, організаційно-розпорядчі, контрольно-перевірочні тощо) в різних сферах внутрішньої та зовнішньої діяльності Української держави»⁵⁵⁵.

Таким чином, до правоохоронних органів, що виконують завдання із запобігання злочинності, в широкому розумінні, належать такі:

- органи прокуратури;
- органи внутрішніх справ;
- органи служби безпеки;
- військові служби правопорядку в Збройних силах України;
- митні органи;
- органи охорони державного кордону;
- органи й установи виконання покарань;
- органи державної податкової служби;
- органи державної контрольно-ревізійної служби;
- органи рибоохорони;

⁵⁵² Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів: Закон України від 23.12.1993 р. № 3781-ХІІ (редакція від 03.08.2017 р.). Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3781-12>. Назва з екрану.

⁵⁵³ Законодавство України про судову і правоохоронну діяльність : зб. нормативних актів: відп. ред. В.С. Стефаник. Київ : Юрінком Інтер, 2001. 352 с.

⁵⁵⁴ Маляренко В.Т. Суд, правоохоронні та правозахисні органи України: Підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2007. 212 с.

⁵⁵⁵ Суд, правоохоронні та правозахисні органи України : підручник / О.С. Захарова, В.Я. Карабань, В.С. Ковальський (кер. авт. кол.) та ін.; відп. ред. В. Маляренко. Київ : Юрінком Інтер, 2004. С. 7.

- органи державної лісової охорони;
- інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції.

Зазначимо, що професійна діяльність співробітників правоохоронних органів базується на реалізації правових і моральних вимог, а дотримання законності – головний показник їх зрілості і надійності. Як відомо, людина формується та соціалізується під впливом певних моральних, культурних, правових цінностей, традицій, норм і звичаїв, що виступають набором життєвих сенсів суб'єкта, які визначають цілі і засоби його життєдіяльності⁵⁵⁶. Суттєвого значення набувають ці питання на сучасному етапі розвитку суспільства, адже в Конституції України підкреслюється, що дотримання законів – обов'язок усіх органів держави і посадових осіб, громадських організацій і громадян⁵⁵⁷. У зв'язку з цим, особлива увага повинна приділятися якості підбору кадрового складу, підвищенню авторитету правоохоронної системи, зміцненню дисципліни і законності в їх діяльності. Ми вважаємо, що територіальна громада як ніхто інший повинна знати своїх громадян, надавати їм усебічну характеристику і, по можливості, рекомендувати до навчання або працевлаштування в систему правоохоронних органів.

Переконані, співпраця, координація й нагляд за діяльністю правоохоронних органів повинні проводитися в таких основних напрямках:

- захист населення від конфліктних політичних ситуацій;
- забезпечення дотримання конституційних прав і свобод громадян;
- захист населення від адміністративно й кримінально-карних діянь.

Виходячи із зазначених напрямків, можна визначити форми взаємодії органів місцевого самоврядування з правоохоронними органами. Повноваження виконавчих органів сільських, селищних, міських рад щодо забезпечення законності, правопорядку, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян визначені статтею 38 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»

а) власні (самоврядні) повноваження:

⁵⁵⁶ Бандурка О. М., Литвинов О. М. Протидія злочинності та профілактика злочинів: монографія: МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2011. 308 с.

⁵⁵⁷ Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. Київ: Преса України, 1997. 80 с.

1) підготовка і внесення на розгляд ради пропозицій щодо створення відповідно до закону міліції, що утримується за рахунок коштів місцевого самоврядування, вирішення питань про чисельність працівників такої міліції, про витрати на їх утримання, здійснення матеріально-технічного забезпечення їх діяльності, створення для них необхідних житлово-побутових умов;

2) сприяння діяльності органів суду, прокуратури, юстиції, служби безпеки, Національної поліції, Національного антикорупційного бюро України, адвокатури і Державної кримінально-виконавчої служби України;

3) внесення подань до відповідних органів про притягнення до відповідальності посадових осіб, якщо вони ігнорують законні вимоги та рішення рад і їх виконавчих органів, прийняті в межах їх повноважень;

4) звернення до суду про визнання незаконними актів органів виконавчої влади, інших органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, які обмежують права територіальної громади, а також повноваження органів та посадових осіб місцевого самоврядування;

5) підготовка і внесення на розгляд ради пропозицій щодо створення відповідно до законодавства комунальної аварійно-рятувальної служби, що утримується за рахунок коштів місцевого бюджету, вирішення питань про чисельність працівників такої служби, витрати на їх утримання, зокрема щодо матеріально-технічного забезпечення їх діяльності, створення для них необхідних житлово-побутових умов;

6) створення в установленому порядку комунальних аварійно-рятувальних служб;

7) створення резервного фонду для ліквідації надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру;

8) розроблення та здійснення заходів щодо матеріально-технічного забезпечення діяльності комунальних аварійно-рятувальних служб;

9) організація в установленому порядку навчання особового складу комунальних аварійно-рятувальних служб та аварійно-рятувальних служб громадських організацій;

10) централізоване тимчасове зберігання архівних документів, нагромаджених у процесі документування службових, трудових або інших правовідносин юридичних і фізичних осіб на відповідній терито-

рії, та інших архівних документів, що не належать до Національного архівного фонду;

б) делеговані повноваження:

1) забезпечення вимог законодавства щодо розгляду звернень громадян, здійснення контролю за станом цієї роботи на підприємствах, в установах та організаціях незалежно від форм власності;

2) вжиття у разі надзвичайних ситуацій необхідних заходів відповідно до закону щодо забезпечення державного і громадського порядку, життєдіяльності підприємств, установ та організацій, врятування життя людей, захисту їх здоров'я, збереження матеріальних цінностей;

3) вирішення відповідно до закону питань про проведення зборів, мітингів, маніфестацій і демонстрацій, спортивних, видовищних та інших масових заходів; здійснення контролю за забезпеченням при їх проведенні громадського порядку;

3-1) погодження проекту плану проведення потенційно небезпечних заходів в умовах присутності цивільного населення за участю особового складу Збройних сил України, інших військових формувань та правоохоронних органів з використанням озброєння і військової техніки; взаємодія з органами військового управління під час планування та проведення таких заходів з метою запобігання і недопущення надзвичайних ситуацій та ліквідації їх наслідків відповідно до закону;

4) розгляд справ про адміністративні правопорушення, віднесені законом до їх відання; утворення адміністративних комісій та комісій з питань боротьби зі злочинністю, спрямування їх діяльності;

5) учинення нотаріальних дій з питань, віднесених законом до їх відання, державна реєстрація актів цивільного стану (за винятком виконавчих органів міських (крім міст обласного значення) рад);

б) державна реєстрація в установленому порядку юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців;

7) державна реєстрація речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень.

До відання виконавчих органів міських (за винятком міст районного значення) рад, крім повноважень, зазначених у пункті «б» частини першої цієї статті, належить:

1) утворення служб у справах дітей та спостережної комісії, спрямування їх діяльності;

2) вирішення спільно з відповідними органами Національної поліції питань щодо створення належних умов для служби та відпочинку поліцейських;

3) зберігання документів Національного архівного фонду, що мають місцеве значення, і управління архівною справою та діловодством на відповідній території;

4) здійснення заходів щодо ведення Державного реєстру виборців відповідно до закону⁵⁵⁸.

Для забезпечення виконання наданих законом повноважень, як правило, створюється відповідний виконавчий орган, який займається координацією цієї роботи. Наприклад, у структурі Чернігівської міської ради це – відділ взаємодії з правоохоронними органами, запобігання та виявлення корупції, мобілізаційної, оборонної та спеціальної роботи Чернігівської міської ради, положення про який затверджено рішенням Чернігівської міської ради і завданням якого є, зокрема, взаємодія з правоохоронними органами, на які покладено обов'язки із забезпечення прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку тощо.

Безумовно, основний тягар запобігання та боротьби зі злочинами покладено на правоохоронні органи, в т.ч. новоствореної поліції, але злочинність традиційно знаходиться, як нами вже відзначалось, під впливом місцевих особливостей місцевої громади і часто залежить від економічного стану регіону, національного складу, місцевих традицій. Більшості злочинів можливо запобігти чи протидіяти при тісній співпраці органів місцевого самоврядування з правоохоронними структурами, особливо на рівні області та обласних центрів зокрема. Однак, територіальні громади та їх органи місцевого самоврядування, на жаль, не завжди спільно виконують завдання із запобігання злочинам.

Для повного уявлення про таку співпрацю розглянемо це питання у відповідності із призначенням та функціями правоохоронних органів на прикладі взаємодії із прокуратурою, поліцією, СБУ, митною та прикордонною службами, Державною фіскальною службою, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції.

⁵⁵⁸ Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України в редакції від 26.04.2014 № 280/97-вр. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua//laws/show/280/97-вр>. Назва з екрану.

Взаємодія з прокуратурою.

Пунктом 40 частини 1 статті 26, пунктом 36 частини 1 статті 43 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»⁵⁵⁹ визначено, що виключно на пленарних засіданнях сільської, селищної, міської, районної, обласної рад вирішуються питання заслуховування інформації прокурорів та керівників органів Національної поліції про стан законності, боротьби зі злочинністю, охорони громадського порядку та результати діяльності на відповідній території.

Статтею 6 Закону України «Про прокуратуру» визначено, що керівники регіональних та місцевих прокуратур на відкритому пленарному засіданні відповідної ради, на яке запрошуються представники засобів масової інформації, не менш як двічі на рік інформують населення відповідної адміністративно-територіальної одиниці про результати діяльності на цій території шляхом надання узагальнених статистичних та аналітичних даних.

Таким чином, у Законах України «Про місцеве самоврядування в Україні» та «Про прокуратуру» не передбачено повноважень щодо здійснення контролю органів місцевого самоврядування за діяльністю прокуратури на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці.

У той же час у статті 23 Закону України «Про прокуратуру»⁵⁶⁰ передбачена можливість представництва прокуратурою інтересів органів місцевого самоврядування, як державних інтересів в суді, в разі неможливості їх самостійно захистити свої права.

Також стаття 91 Закону України «Про прокуратуру»⁵⁶¹ передбачає, що місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування забезпечують розташовані на їх території органи та установи прокуратури відповідними службовими приміщеннями на умовах оренди.

Ураховуючи викладене, можна зробити висновок, що діяльність місцевих прокуратур здійснюється з недостатнім урахуванням інтересів територіальних громад та органів місцевого самоврядування, зокрема, наприклад, щодо посилення судового представництва інтересів

⁵⁵⁹ Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України в редакції від 26.04.2014 № 280/97-вр. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>. Назва з екрану.

⁵⁶⁰ Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII (редакція від 19.12.2017р.). Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>. Назва з екрану.

⁵⁶¹ Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII (редакція від 19.12.2017р.). Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>. Назва з екрану.

громад при подачі позовів про відшкодування збитків, завданих використанням земельних ділянок комунальної власності без оформлення правовстановлюючих документів.

Фактично взаємодія зводиться до формального звітування керівників місцевих прокуратур та покладення обов'язку забезпечення приміщеннями на умовах оренди. Як приклад можна навести рішення Чернігівської міської ради «Про результати діяльності Чернігівської місцевої прокуратури» від 21.12.2017 № 26/VII – 2 (додається).

Зазначений стан речей не сприяє конструктивній взаємодії органів місцевого самоврядування та прокуратури, тому доцільним буде, на нашу думку, внесення змін до Закону України «Про прокуратуру» в частині обов'язкового вжиття органами прокуратури заходів прокурорського реагування в разі звернення органів місцевого самоврядування з питань здійснюваних повноважень і можливості надання відмови виключно з мотивів відсутності відповідних повноважень органів місцевого самоврядування або наявності іншого органу державної влади, до повноважень якого відноситься вирішення взверненні питань.

Взаємодія з поліцією.

Пункт 40 частини 1 статті 26, пункт 36 частини 1 статті 43 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»⁵⁶² закріплює, що виключно на пленарних засіданнях сільської, селищної, міської, районної, обласної рад вирішуються питання заслуховування інформації прокурорів та керівників органів Національної поліції про стан законності, боротьби із злочинністю, охорони громадського порядку та результати діяльності на відповідній території.

У статті 38 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»⁵⁶³ визначено, що виконавчі органи рад сприяють Національній поліції у її діяльності.

Для забезпечення виконання зазначених повноважень рішенням Чернігівської міської ради від 29.06.2016 №11/VII – 3 затверджена Програма забезпечення громадської безпеки та правопорядку на території м. Чернігова на 2016 – 2017 роки (додається), основною метою якої є: забезпечення публічної безпеки і порядку; охорона прав і свобод лю-

⁵⁶² Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України в редакції від 26.04.2014 № 280/97-вр. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>. Назва з екрану.

⁵⁶³ Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України в редакції від 26.04.2014 № 280/97-вр. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>. Назва з екрану.

дини, а також інтересів суспільства і держави; протидія злочинності; усунення передумов для вчинення правопорушень і забезпечення конституційних прав та свобод людини на основі чітко визначених пріоритетів, поступове нарощування в цій справі зусиль правоохоронних органів, органів місцевого самоврядування і залучення громадськості, вдосконалення організації, засобів і методів запобігання вчиненню правопорушень і розкриття злочинів та ін.

Основними виконавцями зазначеної програми визначаються органи Національної поліції, а органи місцевого самоврядування здійснюють фінансування певних видатків.

У місті Чернігові розроблена й починає діяти Програма «Безпечне місто Чернігів» на 2018-2020 роки, метою якої є також підвищення ефективності роботи національної поліції щодо забезпечення громадського правопорядку на території міста, профілактики злочинності, боротьби з нею, охорони прав, свободи і законних інтересів громадян міста та посилення взаємодії з органами місцевого самоврядування у протидії всім формам злочинності в інтересах територіальної громади.

Слід зазначити, що взаємодія між Чернігівською міською радою і органами Національної поліції в місті Чернігові здійснюється в інтересах мешканців міста і за наявності доброї волі обох сторін. Нормами Закону України «Про Національну поліцію»⁵⁶⁴ (ст. 9) визначено, що поліція забезпечує постійне інформування органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також громадськості про свою діяльність у сфері охорони та захисту прав і свобод людини, протидії злочинності, забезпечення публічної безпеки і порядку.

У ст. 88 Закону України «Про Національну поліцію»⁵⁶⁵ визначено, що керівники територіальних органів поліції повинні не менше одного разу на два місяці проводити відкриті зустрічі з представниками органів місцевого самоврядування на рівнях областей, районів, міст та сіл з метою налагодження ефективної співпраці між поліцією та органами місцевого самоврядування і населенням. На таких зустрічах обговорюється діяльність поліції, визначаються поточні проблеми та обираються найефективніші способи їх вирішення.

⁵⁶⁴ Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII (редакція від 07.12.2017 р.). Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/580-19>. Назва з екрану.

⁵⁶⁵ Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII (редакція від 07.12.2017 р.). Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/580-19>. Назва з екрану.

Таким чином, з органами Національної поліції органи місцевого самоврядування взаємодіють як рівноправні суб'єкти без відносин підпорядкованості і така співпраця здійснюється в інтересах територіальної громади села, селища, міста.

Одним із напрямів взаємодії є захист інтересів, прав та свобод, громадян, громадського порядку під час проведення зборів, мітингів, походів та демонстрацій. Ч. 2 ст. 39 Конституції України⁵⁶⁶ визначає, що обмеження щодо реалізації цього права може встановлюватися судом відповідно до закону і лише в інтересах національної безпеки та громадського порядку – з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей.

Повноваження щодо подачі позову до суду згідно зі ст. 38 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»⁵⁶⁷ належить виконавчим органам місцевих рад, тому на практиці органи місцевого самоврядування звертаються з позовами про обмеження проведення зборів, мітингів, демонстрацій після звернення органів Національної поліції, в разі наявності інформації про існування певних загроз.

Загалом, лише за останні роки в місті Чернігові з питань запобігання та вчинення злочинів прийняті та реалізуються положення наступних документів:

- Положення про відділ взаємодії з правоохоронними органами, запобігання та виявлення корупції, мобілізаційної, оборонної та спеціальної роботи Чернігівської міської ради, затверджене рішенням Чернігівської міської ради від 22.06.2018 № 32/VII – 13;

- Рішення Чернігівської міської ради «Про результати діяльності Чернігівської місцевої прокуратури» від 21.12.2017 26/VII – 2;

- Розпорядження від 18 серпня 2016 року № 357 «Про утворення спостережної комісії»;

- Рішення Чернігівської міської ради від 30 листопада 2016 року № 13/VII – 11 «Про створення комунального підприємства «Муніципальна поліція» Чернігівської міської ради;

- Рішення виконавчого комітету Чернігівської міської ради від 15 грудня 2016 року № 589 «Про затвердження Статуту комунального підприємства «Муніципальна поліція» Чернігівської міської ради»;

⁵⁶⁶ Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. Київ: Преса України, 1997. 80 с.

⁵⁶⁷ Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України в редакції від 26.04.2014 № 280/97-вр. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>. Назва з екрану.

- Рішення виконавчого комітету Чернігівської міської ради від 15.02.2017 № 79 «Про надання повноважень на складання протоколів про адміністративні правопорушення»;

- Програма забезпечення громадської безпеки та правопорядку на території м. Чернігова на 2016 – 2017 роки, затверджена рішенням Чернігівської міської ради від 29.06.2016 № 11/VII – 3;

- Програма “Безпечне місто Чернігів на 2016-2017 роки, затверджена рішенням Чернігівської міської ради від 26 травня 2016 року № 8/VII – 4.

- Програма “Безпечне місто Чернігів на 2018-2020 роки, затверджена рішенням Чернігівської міської ради від 30.11.2017 № 25/VII-2.

Окремо в Законі України «Про Національну поліцію»⁵⁶⁸ слід звернути увагу на ч. 10 ст. 65, яка передбачає, що в разі, якщо згідно із законом та іншими нормативно-правовими актами призначенню поліцейського на посаду повинно передувати погодження відповідних органів державної влади або органів місцевого самоврядування чи їх посадових осіб, призначення на посаду здійснюється після отримання такого погодження. Наявність даної норми дає підстави припустити, що в подальшому можливе прийняття Закону України «Про муніципальну поліцію», яка буде здійснювати свою діяльність в напрямку забезпечення громадської безпеки і охорони порядку та працівники та/або керівники якої будуть призначатися на посаду за погодженням з органами місцевого самоврядування, про що ми частково вели мову в попередньому розділі.

Зазначимо, що потреба в прийнятті такого закону на даний час стоїть дуже гостро, оскільки реформована патрульна служба сьогодні підпорядковується безпосередньо керівним органам, що знаходяться в місті Києві, і тому дуже багато проблем на місцях для неї залишається непомітними. Тому вважаємо доцільним зупинитися на необхідності створення дієздатної муніципальної поліції більш детально.

Якщо торкнутись недалекої історії цього питання, можна вказати на гострі суперечки, що точилися навколо створення такого органу. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» на момент його прийняття станом на 1997 р. передбачав можливість створення на

⁵⁶⁸ Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII (редакція від 07.12.2017 р.). Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/580-19>. Назва з екрану.

сесіях сільської, селищної, міської ради відповідно до закону міліції, яка утримується за рахунок коштів відповідного місцевого бюджету; затвердження і звільнення керівників та дільничних інспекторів цієї міліції. Однак чинний на той час Закон України «Про міліцію» не передбачав такої можливості, тому дана норма фактично не могла бути реалізована.

У подальшому в Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» були внесені зміни, що виключили таку можливість, хоча при цьому в статті 38 визначені повноваження виконавчих органів щодо підготовки і внесення на розгляд ради пропозицій щодо створення відповідно до закону міліції, що утримується за рахунок коштів місцевого самоврядування, вирішення питань про чисельність працівників такої міліції, про витрати на їх утримання, здійснення матеріально-технічного забезпечення їх діяльності, створення для них необхідних житлово-обутових умов.

Чинний Закон України «Про Національну поліцію» також не передбачає створення муніципальної поліції.

Однак, оскільки органи державної влади, органи поліції перебувають у постійному реформуванні і не можуть в повному обсязі виконувати свої повноваження, місцеві ради пішли на безпрецедентний крок і створюють комунальні підприємства з назвами «Муніципальна поліція», «Муніципальна варта», наділяють їх у межах закону контрольними повноваженнями, повноваженнями складати адміністративні протоколи та через виконавчі органи рад спрямовують їх діяльність. Нами було вивчено досвід зарубіжних країн та окремих місцевих органів самоврядування щодо співпраці з правоохоронними органами та запропоновано переглянути взаємодію з позиції створення місцевої поліції. На 01.10.2016 муніципальна поліція функціонує в більш ніж десяти містах України, зокрема таких, як: Вінниця, Дніпро, Львів, Луцьк, Одеса, Житомир, Рівне та інших містах.

Так, у місті Чернігові рішенням Чернігівської міської ради від 30 листопада 2016 року № 13/VII – 11 створено комунальне підприємство «Муніципальна поліція» Чернігівської міської ради. Рішенням виконавчого комітету Чернігівської міської ради від 15 грудня 2016 року № 589 затверджено його Статут та визначені напрями діяльності: здійснення охоронної діяльності, контроль за станом благоустрою, захистом прав споживачів

чів, дотриманням законодавства про відходи, попередженням правопорушень, що посягають на громадський порядок і громадську безпеку.

Також рішенням виконавчого комітету Чернігівської міської ради від 15.02.2017 № 79 уповноважено посадових осіб комунального підприємства «Муніципальна поліція» Чернігівської міської ради скласти протоколи про адміністративні правопорушення, передбачені статтею 152, частиною першою та другою статті 152-1, статтями 154, 155, 155-2, 156, 156-1, 159, 160, 175-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення, згідно з додатком.

На сьогоднішній день у Чернігові, так як і в інших містах України, склалася ситуація, яка потребує негайного вирішення проблем, а саме: відсутність дієвого контролю за екологічним станом, благоустроєм міста, розміщенням тимчасових споруд, демонтажем незаконно розміщених споруд, нецільовим використанням земельних ділянок, стихійної торгівлі, виконання робіт, пов'язаних з порушенням благоустрою міста (розкопки).

Ситуація, яка склалася, перетворює наше місто на непривабливе та не дає можливості отримувати додаткові кошти, які мали би надходити до міського бюджету (земельний податок, орендна плата, штрафи). На підставі вищенаведеного, постала реальна необхідність утворення єдиного підприємства, яке здійснювало би контроль за недопущенням даної ситуації, що склалася на сьогодні. Вирішити вищезазначену проблему можливо було лише шляхом створення комунального підприємства Чернігівської міської ради «Муніципальна поліція». Для запровадження нового дієвого підходу до своєчасного виявлення та запобігання порушенням норм законодавства в сфері благоустрою та торгівлі доцільним є об'єднання функцій, які здійснюються працівниками Екологічної інспекції КП «АТП-2528» ЧМР та відділу благоустрою КП «Зеленбуд» ЧМР.

На нашу думку, до діяльності із запобігання злочинам та правопорушенням у сфері благоустрою та торгівлі й ін. можуть залучатися активісти та волонтери, які мають відповідний досвід роботи, зможуть організувати й нести патрулювання, впливати на громадськість та окремих осіб, які порушують громадський порядок. Проте слід зазначити, що діяльність таких комунальних підприємств не може повністю забезпечувати громадську безпеку та порядок, інші контрольні функції,

на які є запит суспільства, у зв'язку з відсутністю відповідних повноважень, тому на даний час актуальним є прийняття Закону України «Про муніципальну поліцію», визначення її правового статусу та наділення відповідними повноваженнями.

На прикладі м. Чернігова можна вказати, що основними функціями такого комунального підприємства як «Муніципальна поліція» можуть бути наступні:

- проведення заходів щодо протидії торгівлі в невідповідних місцях;
- контроль за дотриманням рішень міської ради та виконавчого комітету в сфері торгівлі;
- взаємодія з правоохоронними органами з питань попередження та припинення правопорушень у сфері благоустрою;
- здійснення контролю за станом об'єктів благоустрою відповідно до вимог чинного законодавства;
- здійснення контролю за утримання суб'єктами господарювання прилеглої території;
- здійснення контролю за утриманням у належному санітарному та технічному стані прибудинкових територій;
- здійснення контролю за станом благоустрою присадибних ділянок у приватному секторі забудови;
- контроль за станом фасадів будівель та споруд у відповідності з правилами благоустрою;
- проведення заходів щодо протидії спалювання опалого листя та сміття на території міста;
- забезпечення контролю за санітарним станом прибережно-захисних смуг водних об'єктів міста;
- виявлення та демонтаж незаконних тимчасових споруд на території міста відповідно до вимог чинного законодавства;
- здійснення підготовки рішень виконавчого комітету про демонтаж самовільно встановлених або з порушенням розташованих об'єктів, тимчасових споруд згідно з чинним законодавством на території міста;
- контроль за паркуванням автотранспорту центральної частини міста (тротуари, зелена зона).

Ці та інші функції, як вбачається, зможуть покращити загальний соціальний місцевий клімат. На підтвердження такої тези доцільно прига-

дати кримінологічну працю «Теорія розбитих вікон». Це кримінологічна теорія, яка розглядає дрібні правопорушення не тільки як індикатор криміногенної обстановки, а й як активний чинник, що впливає на рівень злочинності в цілому. Сформульована в 1982 р. американськими соціологами Джеймсом Вілсоном і Джорджем Келлінгом, теорія розбитих вікон вказує, що потурання суспільства по відношенню до дрібних правопорушень, таких як викидання сміття в недозволених місцях, вандалізм, публічне пияцтво, стрибки через турнікети в метро тощо, безпосередньо провокує людей на вчинення аналогічних або більш тяжких кримінальних злочинів. Навпаки, активна протидія громади щодо запобігання дрібних порушень і покарання порушників навіть за незначні протиправні дії, створює атмосферу нетерпимості до порушень в цілому, а сама діяльність по припиненню дрібних правопорушень дозволяє стримувати або істотно обмежувати в можливостях порушників закону, які зазвичай нехтують правилами поведінки в громадських місцях⁵⁶⁹. Аналогічні висновки були підтверджені російськими⁵⁷⁰ та канадськими науковцями⁵⁷¹. Зокрема, Малкольм Гладуелл зазначив, що особа здатна знехтувати думкою більшості не тому, що має погану спадковість. Безліч правопорушень і злочинів учиняються в результаті того, що люди довгий час спостерігали поруч з собою прояви насильства чи жорстокості, а можливо, і самі ставали жертвами інших діянь⁵⁷².

Вважаємо, що такі «місцеві» муніципальні поліції мають створюватися у селах, селищах, міста, фінансуватися за рахунок місцевих бюджетів та підпорядковуватися відповідним органам місцевого самоврядування.

Посилення соціальної спрямованості запобігання злочинам продиктовано й законами України, зокрема, «Про співробітництво територіальних громад»⁵⁷³.

⁵⁶⁹ Теория разбитых окон. Психологические теории. Электронный ресурс. Режим доступа : <http://fb.ru/article/197633/teoriya-razbityih-okon-psihologicheskie-teorii>. Назва з екрану.

⁵⁷⁰ Титаев К., Шклярук М. Российский следователь: призвание, профессия, повседневность : монография. Москва : Норма, 2016. 192 с.

⁵⁷¹ Малкольм Гладуэлл. Переломный момент. Москва : Изд-во «Альпина-Паблицерс», 2011. Электронный ресурс. Режим доступа : <http://fb.ru/article/197633/teoriya-razbityih-okon-psihologicheskie-teorii>. Назва з екрану.

⁵⁷² Малкольм Гладуэлл. Переломный момент. Москва : Изд-во «Альпина-Паблицерс», 2011. Электронный ресурс. Режим доступа : <http://fb.ru/article/197633/teoriya-razbityih-okon-psihologicheskie-teorii>. Назва з екрану.

⁵⁷³ Про співробітництво територіальних громад: Закон України від 17.06.2014 р. № 1508-VII. Електронний ресурс. Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1508-18>. Назва з екрану.

Ще один напрям взаємодії органів місцевого самоврядування та поліції треба відмітити як позитивний, а саме діяльність у сфері економічних відносин. Відомо, що злочинність у сфері економіки є суттєвим деструктивним фактором для оптимального розвитку економіки, тобто відповідного потребам суспільства певного історичного періоду, згідно з рівнем розвитку гуманітарної сфери (погляд на місце людини в суспільстві та значення суспільства в її житті, забезпечення прав людини на гідний рівень життя тощо), рівнем розвитку технологій, наукоємності виробництва, масштабом потреби в некваліфікованій праці, іншими чинниками, відповідно до суспільного поділу праці.

Економічні злочини досить часто кваліфікуються як такі, що спричиняють значні збитки державі чи окремому колективу, тобто громаді. Зазвичай, за структурою економічної злочинності близько половини становлять злочини проти власності, стільки ж у сфері службової діяльності та близько третини – це злочини в сфері господарської діяльності.

Високий рівень злочинності в сфері економіки є фактором системного порядку, який може вплинути і реально впливає на стан злочинності взагалі. Він не лише зумовлює негативні зміни в інших видах злочинності, відповідно до її структури, але й опосередковано, впливаючи на економіку держави, послаблює можливості останньої та інших суспільних інституцій забезпечувати належне функціонування та розвиток системи запобігання злочинів, а також «інвестувати» свої кошти в різноманітні програми протидії злочинності в цілому, які, як свідчить досвід іноземних країн, є більш економічно вигідними, ніж каральна політика, за умови, що держава за таких обставин, взагалі, може забезпечити її необхідний рівень функціонування.

Відомо, що для досягнення відповідного рівня економічного розвитку будь-яка держава потребує того, щоб стан економічної злочинності був у допустимих межах і відповідав сучасним умовам функціонування суспільства. Для України, як уявляється, ефективна протидія злочинам в сфері економіки є, з огляду на зазначене, стратегічним питанням. Тому чернігівська місцева громада зосередила увагу на таких концептуальних питаннях, як кримінологічна характеристика злочинності у сфері економіки, закономірності її існування, детермінація. Відповідними відділами органів місцевого самоврядування

повинен відстежуватись та ретельно аналізуватись детермінаційний комплекс економічної злочинності: соціально-економічні, правові, організаційно-управлінські, соціально-психологічні та інші, у тому числі й пов'язані з недоліками правоохоронної і правозастосовчої діяльності фактори. Зокрема, особливої уваги, на нашу думку, заслуговує висвітлення значення соціально-психологічних факторів детермінації злочинності в сфері економіки, а саме, врахування традицій, менталітету громад, економіко-правової свідомості суспільства, а також правової свідомості громадян. Дійсно, треба погодитися з тим, що ефективне запобігання економічним злочинам можливе за умови формування та існування економіко-правової свідомості особи, яка відповідає б ідеології моральних засад існування суспільства в ринковій системі господарювання. Очевидно, що моральна та правова свідомість осіб, що здійснюють господарську діяльність, займає місце наріжного каменя в мотивостворюючій та цілепокладаючій складових свідомості людини, тому протидія зростанню криміналізації економіки починається з протидії утвердженню стереотипу: «вперед до збагачення, долаючи будь-які перешкоди, у тому числі моральні та правові», не забуваючи про просту істину – «серебролюбство – корінь усього злого».

Інший напрям діяльності – це проблемні моменти в практиці запобігання злочинам у сфері економіки, поки що знаходиться в стадії детального опрацювання. Ми маємо всі можливості для того, щоб здійснювати розрахунки рівня латентності економічної злочинності за допомогою індикаторів латентності, зокрема, індексу сприйняття латентності економічних злочинів, який має розраховуватись на підставі соціологічних методів опитування громадськості, підприємців, експертного опитування, контент-аналізу преси тощо, що в змозі відпрацьовуватись саме органами місцевого самоврядування.

Відповідно до факторів детермінації органами місцевого самоврядування спільно з правоохоронними органами може бути запропоновано економічні, організаційні, правові, правозастосовчі заходи запобігання злочинам у сфері економіки, а також загальний механізм протидії злочинності. Адже, як слушно підкреслюють О.М. Бандурка та О.М. Литвинов, механізм протидії в змістовному плані допускає різні підходи до висвітлення засобів досягнення мети (наукові, законотворчі, управлін-

ські тощо)⁵⁷⁴. Як уявляється, такі заходи повинні стати визначальними в системі запобіжних заходів, оскільки за своєю масштабністю, різносторонністю і всеохоплюючим характером вони становлять фундамент, базу для здійснення всіх інших спеціально-кримінологічних заходів, здійснюють профілактичний вплив на всі детермінуючі фактори.

Наполягаючи на тому, що запобігання економічній злочинності – це винятково складна багаторівнева та різнопрофільна суспільна діяльність, А.П. Закалюк наводить перелік суспільно-політичних, економічних та соціальних заходів, які можна і необхідно вирішувати не тільки, і не стільки «силовими» методами, а застосовувати широкі можливості територіальних громад⁵⁷⁵. Ми повністю сприймаємо зазначену тезу і вважаємо, що територіальним громадам та їх органам місцевого самоврядування необхідно такі заходи, особливо загальносоціального характеру, взяти за основу в своїй діяльності.

Не можна оминати тісну співпрацю територіальних громад та їх органів місцевого самоврядування при запобіганні корисливій, насильницькій та корисливо-насильницькій злочинності, зростання якої є стабільно високим. Щодо збільшення злочинів насильницької спрямованості, то ми пов'язуємо це з посиленням агресії та жорстокості, а також загальною асоціальною направленістю поведінки осіб, зокрема їх маргінальним орієнтуванням, особливо це стосується молоді.

Особи молодого віку недостатньо імунізовані по відношенню до кримінальних впливів; більше того, йдеться про відповідну схильність до використання мікрогруп в якості своєрідного стимулятора злочинної активності. Саме в груповому молодіжному середовищі відбувається деперсоналізація, яка призводить до зниження особистої відповідальності. З іншого боку, існує набір чинників, що потребують свого визначення в плані посилення супротиву молоді до впливу злочинної мікрогрупи. Ці чинники можуть належати до мікро-, макро- або мезосередовищного рівнів⁵⁷⁶; ⁵⁷⁷. Найбільш повно

⁵⁷⁴ Бандурка О. М., Литвинов О. М. Протидія злочинності та профілактика злочинів: монографія: МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2011. С. 130-132.

⁵⁷⁵ Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : у 3 кн. Київ : Ін Юре, 2007. Кн. 2 : Кримінологічна характеристика та запобігання вчиненню окремих видів злочинів. С. 173-178.

⁵⁷⁶ Денисов С. Ф. Детермінанти злочинності і моделі кримінологічної превенції злочинів молоді : монографія. Запоріжжя : КПУ, 2010. 396 с.

⁵⁷⁷ Головкін Б. М. Корислива насильницька злочинність в Україні: феномен, детермінація, запобігання : монографія. Харків: Право, 2011. 432 с.

запобігання корисливій насильницькій злочинності було розглянуто Б.М. Головкіним, який не тільки надав їм кримінологічну характеристику, визначив детермінанти, а й науково обґрунтував державну політику в сфері протидії та запропонував теоретико-прикладну модель запобігання⁵⁷⁸.

На нашу думку, поряд із загальними заходами профілактичного характеру, територіальним громадам необхідно зосередити увагу на груповій та індивідуальній профілактичній роботі. Адже саме відсутність соціально корисних занять у процесі спільного проведення дозвілля, вузькість позитивних інтересів, поряд з конфліктними відносинами з навколишнім середовищем в основних сферах діяльності, багато в чому сприяє формуванню особливих міжособистісних відносин між членами антигромадських груп. Така «виділеність» відносин виявлялася особливо помітно в процесі міжособистісного спілкування («брудна», засмічена мова, особливий сленг, властиві саме даній спільності тощо), у відносинах з навколишніми (прояви брутальності, цинізму), у відношенні до результатів праці інших людей тощо.

Загалом запобіжні заходи, що проводяться громадою міста в своїй більшості повинні бути спрямовані на припинення антигромадської діяльності людини, у тому числі запобігання вчиненню повторних злочинів, організації громадського нагляду та опіки.

Взаємодія зі Службою безпеки України.

Згідно зі ст. 2 Закону України «Про Службу безпеки України»,⁵⁷⁹ на Службу безпеки України покладається в межах визначеної законодавством компетенції захист державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, економічного, науково-технічного і оборонного потенціалу України, законних інтересів держави та прав громадян від розвідувально-підривної діяльності іноземних спеціальних служб, посягань з боку окремих організацій, груп та осіб, а також забезпечення охорони державної таємниці.

До завдань Служби безпеки України також входить попередження, виявлення, припинення та розкриття злочинів проти миру і безпеки людства, тероризму, корупції та організованої злочинної діяльності в

⁵⁷⁸ Головкін Б.М. Корислива насильницька злочинність в Україні: феномен, детермінація, запобігання : монографія. Харків: Право, 2011. С. 290-380.

⁵⁷⁹ Про Службу безпеки України: Закон України від 25.03.1992 № 2229-ХІІ (редакція від 23.12.2015 р.). Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2229-12>. Назва з екрану.

сфері управління і економіки та інших протиправних дій, які безпосередньо створюють загрозу життєво важливим інтересам України.

Тому, зважаючи на спеціальний статус СБУ, взаємодія з органами місцевого самоврядування відбувається в дуже вузькому напрямку, а саме, відповідно до ст. 18 Закону України «Про Службу безпеки України» органи місцевої державної адміністрації та місцевого самоврядування сприяють Службі безпеки України, її органам і підрозділам у вирішенні житлових та інших соціально-побутових проблем, забезпеченні транспортом і зв'язком.

Також формою взаємодії є законодавчо закріплене право СБУ отримувати інформацію від органів місцевого самоврядування, необхідну для здійснення своїх функцій, та інформувати органи місцевого самоврядування про можливі загрози та спільно в разі потреби забезпечувати її усунення.

Останнім часом посилюються форми взаємодії на тлі антитерористичної діяльності⁵⁸⁰.

У зв'язку із загостренням криміногенної ситуації в країні, зростанням випадків тероризму при вирішенні політичних та економічних питань були внесені зміни та доповнення до чинного КК України. Проте, перед нами не стоїть завдання дати оцінку таким змінам. У цьому питанні ми поділяємо думки науковців, що займалися проблемами застосування законодавства⁵⁸¹. Задля забезпечення миру й безпеки громади ми впевнені, що органи місцевого самоврядування повинні здійснювати низку координацій та взаємодій з правоохоронними органами.

Як відомо, у структурі сучасних злочинів терористичного спрямування найбільш стійку та значну частину складають умисні вбивства, умисне заподіяння тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, інша організація терористичної діяльності. Останніми роками змінився і тип злочинця-терориста. Він відрізняється особливою жорстокістю, зухвалістю, цинізмом, ретельною підготовкою до найбільш цинічних, витончених проявів насильства та тортур жертви, кримінальним розрахунком і холоднокров'ям у період підготовки та у момент вчинення злочинного

⁵⁸⁰ Шеремет О.С. Місцеве самоврядування у протидії злочинам терористичного спрямування: ретроспективний аналіз. Право та державне управління. 2015. № 2 (19). С. 65-68.

⁵⁸¹ Ємельянов В.П., Новікова Л.В., Семікін М.В. Терористичні злочини: кримінально-правова характеристика та питання вдосконалення антитерористичного законодавства: Монографія / За заг. ред. В.П. Ємельянова. Харків: вид-во «Кроссрод», 2007. 216 с.

посягання. Про актуальність дослідження особи такого злочинця свідчать чисельні розробки даної проблематики з боку кримінологів, психологів, психіатрів, соціологів як в Україні, так і за кордоном.

Ми вважаємо, що в протидії тероризму територіальні громади та органи місцевого самоврядування повинні здійснювати загальнопрофілактичні та спеціальнопрофілактичні функції. Такі позитивні світові приклади втілення тих чи інших заходів протидії існують, зокрема, у Німеччині, Фінляндії, Франції, Швеції та ін. країнах.

Місцевим громадам необхідно відновити роботу не тільки по відновленню національних традицій, а й по збереженню інтернаціоналізму, терпимості та злагоди, добросусідських відносин. Необхідно докласти зусиль до накопичення позитивного досвіду протидії злочинності шляхом підвищення правосвідомості і моральності суспільства. Як правильно зазначає Н. Крісті, не дивлячись на сучасне ускладнення кримінологічної ситуації в суспільстві, необхідно переборювати репресивну свідомість населення⁵⁸². Сьогодні український законодавець лише посилює кримінальну відповідальність.

Як відомо, нинішня ситуація визначається тим, що міграція, особливо незаконна, є поширеним в Україні явищем, суспільна небезпека якого зумовлена цілою низкою факторів. Основними з них є такі: міжнародний характер незаконної міграції, особливе географічне розташування України, наявність спільних кордонів із державами – членами Європейського Союзу, тимчасова окупація частини території України (Автономної Республіки Крим, окремих районів Донецької та Луганської областей), відсутність захисту державних кордонів України, які тимчасово не підконтрольні органам державної влади, злочинність незаконних мігрантів. Ураховуючи це, згідно зі Стратегією національної безпеки України, затвердженою Указом Президента України від 26 травня 2015 р., однією з актуальних загроз національній безпеці України є активізація міграційних процесів унаслідок бойових дій.

Положення Стратегії в сфері запобігання нелегальній міграції передбачають:

1) ефективне використання системи видачі віз та можливостей консульських установ для управління міграцією (а саме – досягнення

⁵⁸² Кристи Нильс. Борьба с преступностью как индустрия. Вперед к Гулагу западного образца / Пер. с англ. А. Петрова, В. Пророковой. Москва: РОО «Центр содействия реформе уголовного правосудия», 2001. С. 22.

оптимального балансу між надійним виявленням осіб, які можуть становити загрозу безпеці, та потенційних мігрантів з неврегульованим статусом) і швидкою, безперебійною обробкою візових анкет;

2) здійснення прикордонного контролю осіб, адаптованого до змінних міграційних потоків та можливостей інтегрованого управління кордонами;

3) посилення контролю за дотриманням міграційного законодавства всередині країни (зважаючи на дотримання фундаментальних прав і свобод людини та розрахунком інтенсивності й видів втручання, які мають бути пропорційні ризикам нелегальної міграції та можливим загрозам від порушень, що виникають);

4) забезпечення людяного, ефективного та сталого повернення нелегальних мігрантів у державу походження, національності, в першу чергу, заохочуючи добровільне повернення;

5) запровадити належний механізм та програми регуляризації (легалізації, міграційної амністії) іммігрантів з неврегульованим статусом⁵⁸³.

Оскільки дії частини мігрантів можуть мати терористичне та екстремістське спрямування, а в певній частині цього населення є незареєстрована вогнепальна зброя, вони обов'язково повинні знаходитися в полі зору територіальної громади та працівників СБУ. Своєчасний обмін інформацією, спостереження і контроль стануть запорукою безпеки інших громадян.

Відомо, що зараз можна спостерігати розбалансованість системи координації дій між владою та правоохоронцями-практиками СБУ. На нашу думку, органи місцевого самоврядування повинні взяти на себе основний обов'язок щодо координації дій по запобіганню злочинам. В основі організації такої діяльності може бути координація дій та співробітництво зі ЗМІ, системна психологічна підготовка службовців, допомога в технічному оснащенні, збільшення фінансових дотацій на утримання штату за рахунок місцевого бюджету тощо. Для такої роботи повинні залучатися, в першу чергу, керівники органів місцевого самоврядування, а також юристи, політологи, економісти, психологи, соціологи та інші категорії спеціалістів.

⁵⁸³ Про Стратегію національної безпеки України: Указ Президента України від 26.05.2015 № 287/2015. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>. Назва з екрану.

Взаємодія з Державною фіскальною службою України.

Згідно з п. 1 Положення про Державну фіскальну службу України, затвердженого Постановою КМ України від 21.05.2014 № 236 «Про Державну фіскальну службу України»⁵⁸⁴, Державна фіскальна служба України (ДФС) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра фінансів і який реалізує державну податкову політику, державну політику в сфері державної митної справи, державну політику з адміністрування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, державну політику в сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування податкового, митного законодавства, а також законодавства з питань сплати єдиного внеску.

У п. 8 цього Положення визначено, що Державна фіскальна служба під час виконання покладених на неї завдань взаємодіє в установленому порядку з іншими державними органами, допоміжними органами і службами, утвореними Президентом України, Кабінетом Міністрів України тимчасовими консультативними, дорадчими та іншими допоміжними органами, органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, громадськими спілками, відповідними органами іноземних держав і міжнародних організацій, профспілками та організаціями роботодавців, а також підприємствами, установами та організаціями⁵⁸⁵.

Співпраця між органами Державної фіскальної служби та органами місцевого самоврядування спрямована на забезпечення надходження в повному обсязі до місцевих бюджетів місцевих податків і зборів та загальнодержавних податків та зборів у відповідній частині.

Як приклад взаємодії можна навести наступне: органи ДФС мають право (ст. 20 ПК України) отримувати безоплатно від державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій усіх форм власності та їх посадових осіб, у тому числі від органів, які забезпечують ведення відповідних державних реєстрів (кадастрів), інформацію, документи і матеріали; органи ДФС зобов'язані (ст. 21 ПК України) надавати органам державної влади та органам

⁵⁸⁴ Про Державну фіскальну службу України: Положення, затверджене постановою Кабінет Міністрів України від 21.05.2014 № 236 (редакція від 27.08.2016). Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/236-2014-%D0%BF>. Назва з екрану.

⁵⁸⁵ Про Державну фіскальну службу України: Положення, затверджене постановою Кабінет Міністрів України від 21.05.2014 № 236 (редакція від 27.08.2016). Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/236-2014-%D0%BF>. Назва з екрану.

місцевого самоврядування на їх письмовий запит відкрити податкову інформацію в порядку, встановленому законом⁵⁸⁶.

Також органи місцевого самоврядування згідно зі статтею 80 ПК України⁵⁸⁷ можуть ініціювати проведення фактичних перевірок шляхом подання інформації яка свідчить про можливі порушення платником податків законодавства, контроль за яким покладено на контролюючі органи, зокрема, щодо здійснення платниками податків розрахункових операцій, ведення касових операцій, наявності патентів, ліцензій, та інших документів, контроль за наявністю яких покладено на контролюючі органи, виробництва та обігу підакцизних товарів.

У частині реалізації державної митної політики ст. 560 Митного кодексу України⁵⁸⁸ визначено, що місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування сприяють діяльності органів доходів і зборів та взаємодіють з ними в межах повноважень, установлених законом.

Ураховуючи особливу зацікавленість органів місцевого самоврядування у реалізації державної податкової політики, оскільки від її ефективності залежить наповнення місцевих бюджетів, вони намагаються забезпечити в межах наданих повноважень, зокрема, фінансово здійснення ефективного адміністрування податків органами ДФС.

Наприклад, у м. Чернігові була прийнята Програма здійснення додаткових заходів із мобілізації коштів до міського бюджету міста Чернігова на 2016 – 2018 роки, метою якої є здійснення заходів із мобілізації додаткових коштів до міського бюджету міста Чернігова; забезпечення комфортних умов щодо обслуговування платників податків; якісне надання адміністративних послуг відповідно до світових стандартів якості обслуговування платників податків; впровадження нових електронних сервісів у Центрі обслуговування платників.

Однак, прийняття таких Програм не вирішує проблем, які на даний час постають в питаннях запобігання вчиненню правопорушень у податковій сфері та запобігання вчинення злочинів, передбачених статтями 204, 205, 205 1, 212, 212 1, 216, 218 1, 219 Кримінального кодексу

⁵⁸⁶ Податковий кодекс України (від 02.12.2010 р. № 2755-VI (редакція від 07.12.2017). Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>. Назва з екрану.

⁵⁸⁷ Податковий кодекс України (від 02.12.2010 р. № 2755-VI (редакція від 07.12.2017 р.). Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>. Назва з екрану.

⁵⁸⁸ Митний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. 2002. № 38-39. Ст. 288.

України, оскільки на даний час політика в зазначеній сфері спрямована на перетворення органів ДФС на сервісні служби, що фактично позбавлені можливості повноцінно проводити роботу, спрямовану на виявлення та запобігання вчинення злочинів.

Доцільним вбачається в даній сфері передбачити створення в структурі фінансових органів місцевого самоврядування підрозділів, які б мали можливість проводити аналітичну роботу із забезпеченням доступу до відповідних баз даних, спрямовану на виявлення фактів несплати податків, фактів можливого вчинення злочинів у податковій сфері, проведення перевірок, результати яких би були основою для відповідного реагування органами ДФС.

Так само можна наводити приклади взаємодії територіальної громади та органів місцевого самоврядування з органами охорони державного кордону, органами рибоохорони, органами державної лісової охорони та ін., на що ми неодноразово звертали увагу^{589, 590, 591, 592, 593, 594}. Якщо співпраця налагоджена, а уповноважені особи налаштовані на співпрацю, то результат програмовано буде позитивним.

Взаємодія адміністративних комісій при виконавчих комітетах місцевих рад з правоохоронними органами.

Серед взаємодії територіальних громад, їх органів місцевого самоврядування та правоохоронних органів особливе місце займають адміністративні комісії при виконавчих комітетах місцевих рад. На фоні подекуди малоефективної боротьби зі злочинністю державних правоохоронних органів заходи запобігання і профілактики правопорушень на рівні органів місцевого самоврядування являються одним із напрямків, що має привести до забезпечення спокою та безпеки громад, міст та сіл нашої держави.

⁵⁸⁹ Шермет О.С. Завдання органів місцевого самоврядування з протидії злочинності у сфері економіки. Держава та регіони. Серія: Право. 2016. № 2 (52). С. 97-100.

⁵⁹⁰ Шермет О.С. Задачи органов местного самоуправления по успешной социальной адаптации освобожденных от наказания в Украине. *Leges et Viata*. 2017. № 4/2 (304). С. 134-137.

⁵⁹¹ Шермет О.С. Залучення місцевих громад та їх взаємодія з правоохоронними органами по запобіганню злочинам. *Юридична наука*. 2017. № 4 (70). С. 83-89.

⁵⁹² Шермет О.С. Кору́пція в органах місцевого самоврядування та її запобігання в Україні. Вісник Асоціації кримінального права України. 2017. № 1(8)/2017. С. 182-192. Сайт: http://nauka.nlu.edu.ua/?page_id=2256.

⁵⁹³ Шермет О.С. Охорона об'єктів культурної спадщини – обов'язок органів місцевого самоврядування. *Право та державне управління*. 2015. № 3 (20). С. 59-63.

⁵⁹⁴ Шермет О.С. Роль органів місцевого самоврядування у кадровому забезпеченні правоохоронних органів та запобіганні злочинам. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2015. № 1 (47). С. 71-74.

Одним із важливих завдань органів місцевого самоврядування є організація та забезпечення діяльності виконавчих комітетів місцевих рад по розгляду справ про адміністративні правопорушення (ст. 218 КУпАП)⁵⁹⁵. Як свідчить практика, адміністративні комісії створюються при виконавчих органах районних, районних у містах, селищних радах фактично на найнижчому рівні самоврядування населення, що забезпечує безпосередній візуальний і вербальний контакт членів комісії та правопорушників.

Комісія в межах компетенції забезпечує проведення на території компактного проживання громадян єдиної державної політики в розгляді справ про адміністративні правопорушення. Як правило, до складу комісії входять спеціалісти служби в справах дітей, фахівці відділів юридичної роботи місцевих рад, місцеві депутати, місцеві громадські та політичні діячі, представники вуличних комітетів, авторитетні та досвідчені громадяни певного району чи селища.

Саме такий склад комісії може забезпечити своєчасне, всебічне, повне і об'єктивне з'ясування обставин кожної справи, вирішення її в точній відповідності з законодавством. Інколи члени комісії особисто знайомі з особами, що вчинили правопорушення, особливо це характерно для невеликих селищ чи міст, а також районів компактного проживання громадян. Це, в свою чергу, дає можливість виявити дійсні причини і умови, що сприяли вчиненню адміністративних правопорушень і є важливим чинником у проведенні заходів по запобіганню як правопорушень, так і злочинів на даній території. Фактично саме через діяльність такої комісії реалізується одна із важливих функцій органів місцевого самоврядування (ст.38 ЗУ «Про місцеве самоврядування»⁵⁹⁶) забезпечення законності, правопорядку, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян.

Важливою функцією комісії являється профілактична, роз'яснювальна робота з особами, що вчинили правопорушення, створення атмосфери громадського впливу та недопущення вчинення правопорушення в подальшому. Подібну роботу комісії проводять в тісній співпраці з правоохоронними органами, органами юстиції, громадськими

⁵⁹⁵ Кодекс України про адміністративні правопорушення. Редакція від 03.10.2017, підстава № 2147-VIII. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>. Назва з екрану.

⁵⁹⁶ Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України в редакції від 26.04.2014 № 280/97-вр. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>. Назва з екрану.

організаціями, що займаються проблематикою безпеки, захистом законних прав і свобод людини, добровільними об'єднаннями громадян по захисту правопорядку на регіональному рівні.

Висвітлення діяльності комісії в місцевих засобах масової інформації дає можливість формування в місцевій територіальній громаді негативного відношення до проявів неповаги чи нехтування законодавчими нормами, нормами моралі та поваги до конституційних прав громадян. В умовах сьогодення діяльність такого органу на місцевому рівні є необхідним для певної координації діяльності правоохоронних органів та створює умови для більш результативної роботи поліції та інших правоохоронних органів, спрямованої на встановлення правопорядку на даній території, краще дає зрозуміти причини та умови, що спонукають до здійснення правопорушень та злочинів.

Одночасно, ми вважаємо за необхідне внести зміни до законодавства в частині розробки нового положення про адміністративні комісії з метою розширення їх повноважень, оскільки, фактично Положення про адміністративні комісії Української РСР, затверджене Указом Президії ВР Української РСР від 09 березня 1988 року № 5540-XI та фактично діє відповідно до постанови ВРУ від 12 вересня 1991 року № 1545-XII «Про порядок тимчасової дії на території України окремих актів законодавства Союзу РСР».

Наприклад, в обласному центрі м. Чернігова існує районний поділ міста на два райони. Відповідно до ст.215 КУпАП адміністративні комісії створені в Деснянському районі та Новозаводському. Чернігівська міська рада своїм рішенням від 19.06.2002 р. делегувала частину своїх повноважень районним у місті радам та їх виконавчим комітетам. Так, в п.1.10.3 рішення ради для «розгляду справ про адміністративне правопорушення віднесене законом до їх віддання» надаються повноваження щодо забезпечення законності, правопорядку, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян і, як результат, при, виконкомх районних рад створюється адміністративна комісія. Такі комісії в своїй діяльності, крім законодавчих актів, керуються і рішеннями місцевих рад депутатів, які і приймають рішення про створення адміністративної комісії при виконавчому комітеті районної у місті ради.

Зрозуміло, що компетенція адміністративної комісії як органу місцевого самоврядування чітко регламентується Кодексом про ад-

міністративні правопорушення. На нашу думку, доречно було б доповнити дані функції і можливістю профілактики правопорушень, ураховуючи фаховий склад комісій. Позитивний досвід діяльності адміністративної комісії дає право думати про створення іншого органу місцевого самоврядування з більш широкими повноваженнями і правами, з концентрацією зусиль саме на профілактичній роботі з громадами міст та сіл.

Така комісія в своїй роботі повинна вирішувати завдання щодо:

- визначення пріоритетних напрямів у профілактиці правопорушень з урахуванням криміногенної ситуації даної місцевості;
- проведення планування заходів щодо профілактики правопорушень;
- підготовки пропозицій з розроблення нормативних актів, що повинні регламентувати профілактику правопорушень;
- взяття активної участі в розробці програм з профілактичної роботи;
- підготовки пропозицій щодо поліпшення матеріального, фінансового та кадрового забезпечення діяльності з профілактики правопорушень;
- безпосередньої участі в профілактичних заходах на території даної місцевої громади;
- залучення до процесу профілактики всіх управлінь і відділів органів місцевого самоврядування, комунальних суб'єктів господарювання, максимально використовуючи потенціал колективних та індивідуальних місцевих органів.

На нашу думку, проблема розвитку додаткових повноважень органів місцевого самоврядування в сфері ефективного запобігання і профілактики правопорушень потребує системного, комплексного підходу з урахуванням викликів сьогодення і існуючої криміногенної ситуації. Це питання потребує особливої уваги, враховуючи процеси децентралізації влади в державі та об'єднання громад, концентрації фінансових важелів в руках місцевих рад.

Передбачаються й інші форми взаємодії територіальних громад і їх органів місцевого самоврядування з навчальними закладами, установами, органами та об'єднаннями щодо запобігання злочинам. Наведемо декілька прикладів.

Як відомо, людина формується та соціалізується під впливом певних моральних, культурних, правових цінностей, традицій, норм і звичаїв, що виступають набором життєвих сенсів суб'єкта, які визначають цілі і засоби його життєдіяльності. Таким чином, утворюються відповідні ніші, що пов'язані з різними суб'єктами, які формують спектр моральних, правових, культурних значень, бажаних з точки зору здійснення певної активності. Оскільки злочинна діяльність виступає одним із різновидів протиправної та асоціальної активності, вона має, відповідно, свій ціннісний «супровід», що забезпечує і гарантує цим суб'єктам осмислене життя.

Особливо актуальним це питання є сьогодні для молоді, оскільки будь-яка молода людина переживає цю кризу, а суспільство і держава з офіційно-правовими засобами часто не в змозі допомогти адекватно і соціалізовано вийти із цього глухого кута. Саме тому «на допомогу» приходять антисоціальні цінності, які пропонують власну ціннісну альтернативу соціальному лицемірству і фіктивним цілям, що часто ставляться ідеологічною пропагандою та масовою культурою перед молододою людиною. Останнім часом з кризовими проблемами стикаються і люди більш старшого покоління. Треба підкреслити, що це стосується не тільки політичних, економічних і соціальних питань, а й загального стану особи, яка почувається невпевнено, а хиткість ситуації та зневіра в існуючих цінностях породжують проблеми «зайвої людини». Пошук «себе», своєї значущості і проблема самозахисту нерідко підштовхують до альтернативної поведінки, в основі якої є привабливість антисоціальних цінностей. Звісно, що засвоєння цих цінностей створює для людини додаткові проблеми та труднощі з кримінальним законом.

Необхідно відзначити, що місцеві ради активно діють через органи освіти, культурні заклади, засоби масової комунікації, релігійні, благодійні та ін. організації.

Навчальні заклади: Діють через сполучення навчання з моральним та правовим вихованням, впливають на соціалізацію та орієнтацію учнів і студентів. Органи та установи освіти поруч із основними завданнями та функціями з формування в учнів загальної та професійної культури, адаптації особистості до життя в суспільстві повинні протидіяти формуванню в учнів відхилень у розвитку та поведінці, ство-

рювати умови для корекції таких відхилень і соціальної адаптації їх носіїв. Зокрема, органи і установи освіти мають:

а) виявляти сім'ї з підвищеним кримінальним ризиком і в залежності від причин сімейного неблагополуччя вживати заходи оздоровлення умов життя та виховання учнів;

б) вживати аналогічних заходів для припинення дії джерел кримінального чи іншого антисуспільного впливу в навчальному колективі чи побутовому оточенні учнів;

в) зіштовхнувшись із фактами відставання в психічному розвитку чи іншими психічними аномаліями, освітній заклад повинен вживати заходів для переведення цих осіб підвищеного кримінального та віктимного ризику до установ з комфортним для них навчально-виховним та оздоровчим середовищем;

г) використовувати передбачені законом можливості працевлаштування випускників освітніх закладів чи осіб, що залишили навчання, для того, щоб запобігти їх можливій злочинній поведінці через відсутність засобів до існування та певних занять.

Зокрема, питання діяльності загальноосвітніх навчальних закладів міста щодо запобігання дитячій бездоглядності, профілактики правопорушень, злочинності, наркоманії серед підлітків, формування здорового способу життя систематично розглядаються на засіданнях колегії, нарадах директорів та заступників директорів з виховної роботи.

Так у м. Чернігові в жовтні минулого року на нараді заступників директорів з виховної роботи було розглянуто питання «Про стан правового та превентивного виховання», у вересні проведено нараду громадських інспекторів з охорони дитинства щодо організації роботи з охорони прав дітей та учнівської молоді.

З метою вдосконалення механізму співпраці між установами, що працюють у сфері профілактики негативних явищ у молодіжному середовищі, 19 жовтня 2011 року було проведено круглий стіл з проблеми «Оперативні дії соціального педагога у випадку проявів насилля» за участю соціальних педагогів шкіл міста, працівників кримінальної міліції та служби в справах дітей.

Створено та систематично оновлюється банк даних на дітей, які проживають у неблагополучних сім'ях, де батьки неналежним чином виконують батьківські обов'язки.

Питання профілактики злочинності серед учнівської молоді постійно знаходяться на контролі в управлінні освіти.

Результативність та ефективність діяльності загальноосвітніх навчальних закладів міста щодо запобігання дитячій бездоглядності, профілактики правопорушень, злочинності, наркоманії серед підлітків, формування здорового способу життя систематично розглядаються на колегіях і нарадах директорів та заступників директорів з виховної роботи.

Так, у 2012 року були розглянуті такі питання:

а) «Про підсумки виконання заходів Комплексної програми профілактики злочинності на 2011-2016 роки в загальноосвітніх навчальних закладах №№ 5, 6, 7, 16, 23, 34, вечірній школі № 1 (квітень)- на засіданні колегії управління освіти;

б) «Про спільну роботу лікарів та педпрацівників щодо профілактики вживання наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів» – на засіданні координаційної ради при управлінні освіти (лютий);

в) «Правове виховання та освіта як запорука становлення свідомого громадянина України» – на семінарі заступників директорів з виховної роботи шкіл міста (лютий);

г) «Питання правового захисту, подальшого навчання, працевлаштування випускників 9-х, 11-х класів із числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» (квітень) – на засіданні «круглого столу» для випускників 9-х, 11 -х класів із числа дітей зазначеної категорії;

г) «Про роботу адміністрацій та педагогічних колективів ЗНЗ №№ 9, 10, 13 щодо формування навичок здорового способу життя та профілактики шкідливих звичок», «Про стан роботи педагогічних колективів щодо правового виховання, профілактики правопорушень, запобігання бездоглядності та безпритульності дітей в ЗНЗ №№ 1, 20, НВК № 55» – це питання тематичного вивчення роботи названих закладів (березень-квітень);

д) «Про стан реалізації заходів з виконання загальнодержавної програми «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини на період до 2016 року» – на нараді заступників директорів з виховної роботи (квітень).

У 2013 році були розглянуті наступні питання:

а) «Про стан практичного впровадження Основних орієнтирів виховання учнів 1-11-х класів загальноосвітніх навчальних закладів України в школах №№ 1,4,16,17,25» (квітень) – на засіданні колегії управління освіти;

б) «Про спільну профілактичну роботу щодо виконання міської Комплексної програми профілактики злочинності на 2011-2015 роки» (лютий), «Про роботу шкільних рад профілактики ЗНЗ №№6,12,24» (квітень), «Про підсумки проведення Всеукраїнського профілактичного рейду «Урок» та результати спільної роботи управління освіти, загальноосвітніх навчальних закладів, сектору КМСД ЧМВ УМВС України в Чернігівській області та служб у справах дітей Деснянської та Новозаводської районних у м. Чернігові рад щодо залучення до навчання дітей шкільного віку» (жовтень)- на засіданні координаційної ради при управлінні освіти;

в) «Від школи здоров'я – до школи безпеки» – на семінарі заступників директорів з виховної роботи шкіл міста (квітень);

г) «Питання правового захисту, подальшого навчання, працевлаштування випускників 9-х, 11-х класів із числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» (квітень) – на засіданні «круглого столу» для випускників 9-х, 11 -х класів із числа дітей зазначеної категорії;

г) «Про ефективність роботи адміністрацій та педагогічних колективів загальноосвітніх навчальних закладів міста з профілактики правопорушень, злочинності, бездоглядності, алкоголізму, тютюнопаління, наркоманії та інших негативних явищ в учнівському середовищі за 2012 рік», «Про стан виконання заходів загальнодержавної програми «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини на період до 2016 року в ЗНЗ №11,21,32» (лютий) – це питання тематичного вивчення роботи названих закладів;

д) «Про стан виконання наказу управління освіти і науки Чернігівської облдержадміністрації від 22.08.2012 № 338 «Про затвердження плану заходів щодо профілактики правопорушень серед дітей та учнівської молоді на період до 2015 року» (жовтень) – на нараді заступників директорів з виховної роботи;

Крім того, була проведена нарада громадських інспекторів з охорони дитинства загальноосвітніх та дошкільних навчальних закладів щодо роботи з охорони дитинства (вересень).

У березні 2014 року були розглянуті питання «Про стан виконання заходів з реалізації Національної стратегії профілактики соціального сирітства до 2020 року в ЗНЗ №№ 4, 7, 16». У лютому 2014 року відбулося засідання координаційної ради при управлінні освіти «Про спільну профілактичну роботу щодо виконання міської Комплексної програми профілактики злочинності на 2011-2015 роки».

Для організації змістовної зайнятості учнів шкіл у позаурочний час максимально використовуються наявні можливості навчальних закладів: спортивні зали, басейни, спортивні майданчики, бібліотеки та читальні зали, музеї.

У школах створено 90 дитячих громадських організацій, у яких працює 18870 учнів. Для задоволення потреб, інтересів дітей та підлітків, для розвитку їх творчих здібностей на базі загальноосвітніх та позашкільних закладів міста в 2011-2012 навчальному році працювало 771 гуртків та спортивна секція, якими охоплено було 12221 учнів. У 2012-2013 навчальному році працювало 873 гуртки та спортивні секції, якими охоплено було 12701 учнів. У 2013-2014 навчальному році працює 763 гуртки та спортивні секції, якими охоплено 12705 учнів.

Працівники управління освіти міської ради, загальноосвітніх навчальних закладів міста беруть участь у перевірці дотримання правопорядку та етичних норм стосовно дітей в ігрових залах, комп'ютерних клубах, відеотеках, інших розважальних закладах; у роботі по виявленню та вилученню з громадських місць та об'єктів транспорту дітей, які бродяжать, жебракують, залишились бездоглядними, проживають в сім'ях, що опинились в кризових ситуаціях, у ході проведення профілактичних рейдів («Урок», «Підліток», «Канікули») спільно зі службами в справах дітей та кримінальними міліціями в справах дітей.

Проводиться робота по забезпеченню їх влаштування, соціального захисту та супроводу.

В усіх загальноосвітніх навчальних закладах міста проводиться правовий всеобуч учнів та батьків, тижні правових знань, оформлені інформаційні куточки соціально-психологічної служби «Дитина та її права», «Вікно соціальної реклами».

Упроваджується Комплексна програма формування здорового способу життя серед дітей і підлітків «Діалог» та програма «Сприяння просвітницькій роботі «рівний-рівному» серед молоді України щодо здорового способу життя», діє лекторій «Будемо здорові» та програма «До здоров'я через освіту».

Продовжується співпраця загальноосвітніх навчальних закладів з громадськими організаціями «Ведис», «Перемога», Чернігівським обласним відділенням Всеукраїнської благодійної організації «Всеукраїнська мережа людей, що живуть з ВІЛ», міським центром соціальних служб для дітей, сім'ї та молоді, Клінікою, дружньою до молоді.

З метою забезпечення безумовного виконання «Інструкції з обліку дітей та підлітків шкільного віку» в кожній школі напрацьовано дієву систему оперативного контролю за станом відвідування учнями уроків.

Щотижня інформація про учнів, які тривалий час безпідставно не відвідують уроки, надходить до відділу виховної роботи та охорони дитинства управління освіти.

За результати ретельного аналізу даної інформації для ліквідації безпідставних пропусків залучаються всі зацікавлені служби та відомства, учні та їх батьки запрошуються на засідання координаційної ради.

Незважаючи на вказані заходи, на жаль, реальна ситуація із профілактичною діяльністю в початкових установах (школах, професійно-технічних училищах, вищих навчальних закладах) викликає занепокоєння, з огляду на поширеність випадків вживання алкоголю та наркотичних засобів, зниження мотивації навчання, жорстокого поводження з однокласниками тощо.

Засоби масової комунікації. Їх діяльність сьогодні могла б сприяти запобіганню злочинам через тематику та визначені форми своєї роботи, що мають запобіжно-профілактичний ефект стосовно злочинності, злочинних проявів, причин та умов, які їх зумовлюють.

ЗМК – це розгалужена мережа установ, що займаються збором, обробкою, поширенням інформації. У цю мережу входять телерадіопрोगрами, газети, журнали, інформаційні агентства, кінодокументалістика тощо. Серед найважливіших функцій ЗМК найбільш важливими можна виділити такі:

1) інформаційна – отримання і розповсюдження відомостей про найбільш важливі для громадян і органів влади події. На основі отри-

маної інформації формується громадська думка про діяльність органів влади, об'єднань громадян, політичних лідерів тощо. Громадська думка як певне джерело інформації, показує дієвість чи бездіяльність влади, шляхи запровадження позитивного досвіду, напрямки скорочення злочинності тощо. Адже, як зазначав В.Г. Лихолоб, «Громадська думка формується з актуальних загальнозначущих питань, що безпосередньо торкаються інтересів соціальної спільноти, має практичну спрямованість, виражає в комплексі моральні, політичні, та інші установки (погляди, судження). Вона є одним із способів існування суспільної свідомості»⁵⁹⁷;

2) освітня – донесення до громадян певних знань дозволяє адекватно оцінювати, упорядковувати відомості, отримані з різних джерел, правильно орієнтуватися в суперечливому потоці інформації;

3) соціалізаційна – засвоєння людиною моральних норм, традицій, цінностей, зразків поведінки, що дозволяє їй адаптуватися до соціальної дійсності. Позитивні традиції та звичаї, що відіграють профілактичну роль у запобіганні злочинності, втілені, насамперед, у соціальних нормах, нормах моралі, правослухняній поведінці особи, ставленні до цінностей, культури тощо. Запобіжна роль зазначених соціальних норм збільшується завдяки їх уособленню в нормах права, що охороняють окремі суспільні відносини. Сьогодні ми спостерігаємо зворотній напрям: популяризації злочинних традицій та звичаїв серед населення, пропаганду насильства, агресії, жорстокості, релігійної нетерпимості тощо;

4) функція критики і контролю. Критика ЗМК характеризується обмеженістю свого об'єкта. Їх контрольна функція засновується на авторитеті громадської думки. ЗМК не можуть застосовувати санкцій до правопорушників, але вони дають юридичну та моральну оцінку подій і осіб. Зазначимо, що в демократичному суспільстві в здійсненні контрольних функцій спираються як на громадську думку, так і на закон;

5) мобілізаційна – проявляється у спонуканні людей до певних суспільно значущих дій чи до соціальної бездіяльності. У нинішній вік електронних ЗМІ втратили відмінність періоди дитинства і дорослого життя. Поява телевізора, Інтернету перетворила, як стверджується,

⁵⁹⁷ Лихолоб В.Г. Правопорушення: правова і моральна оцінка: навч. посібник. Київ: Українська акад. вн. справ, 1994. С. 146.

культуру в «емоційне споживання» кадрів, які змінюються кожні три секунди. Бажання розширити обсяг відомостей про навколишнє життя, приємно провести час – ось основні мотиви сьогодення.

Сьогодні телеекран вкрай агресивний, більшість сцен насильства припадає на художні фільми та рекламу їх, кримінальну хронічку.

Телевізійні сюжети новин, перенасичені сценами насильства й жорстокості, призводять до зміни індивідуального образу реальності. Це приводить до того, що під тиском такої інформації спотворюються моральні орієнтири. Особливо небезпечними такі сюжети стають для молодого покоління, коли юнак або дівчина спостерігає насильство, жорстокість, агресію, сексуальні сцени і сприймає це або як «керівництво до власних активних дій», або схильне очікувати в більшості ситуацій і сприймати навколишній світ як ворожо налаштований до них. Таке викривлення реальності формує загострене відчуття загрози та схильність захищатися, реагувати агресивно і жорстоко. Усе це відволікає від навчання, гальмує фізичний розвиток дитини, надає далеко неестетичні зразки поведінки, схиляє молодь до злочинних дій. Як підкреслює С.Ф. Денисов, мотивація злочинної поведінки підлітків має «дитячий» характер пустування, допитливості, прагнення ствердити себе в очах групи. Приблизно 75 % злочинів у цій віковій групі вчинюється у ситуаційно-імпульсивній формі, при цьому мотивація має більшу предметну визначеність (бажання отримати конкретну річ). Самоствердження через насильство – типово підліткова мотивація, вона часто сполучена з особливою жорстокістю. Витоки цієї мотивації полягають у внутрішніх конфліктах особистості, які зумовлені завищеними зазіханнями. Крім того, існує протиріччя між дорослістю (насамперед, статевою) та знаходженням на утриманні батьків⁵⁹⁸. Погоджуючись з такою думкою, слід ще раз відзначити, що зараз йде активний тиск на молодь, яку все частіше втягують у міжнаціональні, національні, релігійні конфлікти, що несуть в собі заряд ненависті. ЗМІ повсякденно висвітлюють матеріали, де фігурують дії молодих людей з проявами екстремізму, ненависті, агресії, цинізму. Необхідно пам'ятати, що від того, наскільки сильною буде реакція

⁵⁹⁸ Денисов С.Ф. Сім'я як визначальний фактор у профілактиці молодіжної злочинності в Україні. Часопис Київ. ун-ту права. 2010. № 1. С. 217-222.

влади на такі вчинки, залежатиме розвиток демократії в Україні, забезпечення безпеки й правопорядку для кожного регіону⁵⁹⁹.

Якщо ще раз переглянути функції ЗМК, можна з упевненістю відзначити, що інформаційна, освітня, соціалізаційна, мобілізаційна функції, а також критики і контролю направлені на досягнення формування певної громадської думки. Як влучно зауважив О.М. Бандурка, громадська думка формується через міжособистісне спілкування та ЗМІ. Якщо це демократичне суспільство, то є можливість та значні ресурси громадськості впливати на політику, що проводиться владною політичною силою, через ЗМІ підтримувати певні точки зору, у тому числі й альтернативні, здійснювати корегування політики тощо. Але при певних політичних і соціально-економічних умовах демократія перероджується у охлократію, прикладом цього є українське суспільство в час президентських і парламентських виборів. Далі вчений детально пояснює, яким чином формується громадська думка та як це впливає не тільки на демократичні процеси, а й породжує деформацію суспільних відносин. Зокрема, О.М. Бандурка вказує, що моральна деформація соціальних відносин тягне за собою фрустраційні ситуації, що в подальшому викликають компенсаторні явища (пияцтво, наркоманію), котрі призводять до моральної деформації⁶⁰⁰.

Ми також вважаємо, що в цьому напрямку необхідна кропітка робота територіальної громади, співпраця між органами місцевого самоврядування й ЗМК.

Сім'я, громадські, релігійні організації. Як уже зазначалося, профілактична діяльність – це справа не тільки державних органів. У багатьох країнах, і в нашій у тому числі, існує невикористаний потенціал громадських організацій, включаючи і благодійних, дуже великий, і вони могли б частину цієї роботи взяти на себе.

Об'єднання громадян, релігійні, благодійні, спортивні та інші організації у відповідності до чинного законодавства та положень своїх Статутів можуть брати участь у процесі профілактики правопорушень шляхом проведення виховно-профілактичної роботи з правопорушниками, благодійних акцій для малозабезпечених осіб, осіб без постійного місця проживання, інших соціально необлаштованих груп

⁵⁹⁹ Шеремет О.С. Зміст основних функцій органів місцевого самоврядування як суб'єкта запобігання злочинам. Держава та регіони. Серія: Право. 2014. № 3 (45). С. 102-106.

⁶⁰⁰ Бандурка А.М. Власть толпы. Харьков: Золотая миля, 2017. С. 241-253.

населення, організації різного роду соціальних центрів допомоги, сімейних будинків тощо.

Так, чернігівські органи місцевого самоврядування постійно дбають про дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, та дітей із сімей, які опинилися в складних життєвих обставинах. У ході проведення оглядів були виявлені 325 таких сімей та складені відповідні акти.

Велику увагу районні в місті Чернігові ради і психологічні служби приділяють питанню вивчення індивідуальних психологічних особливостей молоді всіх вікових категорій, їх соціального статусу тощо. За результатами діагностичних даних надавались необхідні рекомендації, проводилися індивідуальні психологічні консультації для неповнолітніх та їх батьків, здійснювалася інформаційно-просвітницька робота.

Практичні психологи і соціальні педагоги проводять для учнів усіх вікових категорій години спілкування, присвячені питанням сімейних стосунків, ефективності спілкування, знання прав і обов'язків, рівних можливостей жінки і чоловіка, профілактики насильства, толерантності тощо.

Щоквартально в управлінні освіти спільно зі службами в справах дітей Деснянської та Новозаводської районних у місті Чернігові рад, кримінальними міліціями в справах дітей, працівниками облнаркодиспансеру проводиться звірка стану правопорушень та злочинності серед учнівської молоді.

В управлінні освіти працює координаційна рада з питань профілактики правопорушень, злочинності та інших антигромадських проявів серед учнівської молоді.

У розвитку таких якостей, як духовність, моральність, культура, правосвідомість та патріотизм відіграє релігійне виховання. Як відомо, воно може не тільки створювати сприятливий соціально-психологічний клімат у суспільстві, а й повною мірою запобігати злочинності: від постановки заборон до виховання й закріплення правомірної поведінки.

Взагалі, вплив релігії на людину значний, насамперед, завдяки психотерапевтичній, компенсаторній функції релігії: її здатності утішити, зм'якшити стресовий стан, виступати моральним стимулятором каяття за небажану для суспільства поведінку. Немаловажне значення має і

соціально-педагогічна функція релігійного впливу, що полягає в угамуванні емоційного голоду. Елементи релігійної освіти сприяють не тільки відходу від злочинного напрямку думок, але й моральному очищенню від нагромаджених вад і шкідливих звичок. Таким чином, загальногуманітарний вплив релігійних вірувань, безсумнівно, несе в собі добродійний потенціал, реалізувати який і покликане співробітництво органів місцевого самоврядування з релігійними організаціями.

Особливого змісту набувають названі відносини, коли окремі громадяни вчинюють злочини. Архієпископ Августин підкреслював, що «ми маємо можливість відкрити перед особою такі грані людського буття, які можуть докорінно змінити спотворену гріхом свідомість, відродити до повноцінного життя зранену душу. В останньому питанні чи не найважливішу роль відіграє такий чинник, як особа самого пастиря, усвідомлення ним своєї місії, уміння спілкуватися зі злочинцем і здатність викрити глибинні причини падіння особистості, вміння пробудити в людині почуття каяття». Тут архієпископ підводить нас до дуже важливого питання, яке відразу виникає і викликає запеклі дискусії, а саме: чи має певна конфесія чи деномінація пріоритет у служінні і чи допустимий державний протекціонізм у цій царині? Так чи інакше ми спостерігаємо де-факто такий пріоритет, який очевидно зумовлений культурними традиціями, що склалися в нашому суспільстві. Нам близькі слова архієпископа Августина, що «коли мова йде про новоявлених «свідків», мормонів чи якихось інші деструктивні організації, то тут треба бути дуже уважним, адже зі Святим Письмом в руках і торбою заморських подарунків за плечима нові місіонери несуть в Україну нові, ще більш небезпечні ересі. Адже замість навернення людини до істини вони заводять в оману». Дійсно, не хотілося б, щоб людям несли спотворені біблейські істини, однак права людини вимагають від нас конфесійної і деномінаційної толерантності, навіть якщо нам здаються певні вірування безглуздими та нікчемними. Реєструючи, держава урівнює конфесії і деномінації.

Даючи дозвіл на діяльність релігійній організації, держава бере від імені суспільства на себе відповідальність у тому, що цей дозвіл гарантує, що їх вчення і діяльність не будуть деструктивними і суспільно шкідливими. У свою чергу органи місцевого самоврядування мають контролювати дотримання означеної умови діяльності та співпрацюва-

ти з релігійними установами задля збільшення в суспільстві милосердя і добродійності та зменшення злочинних проявів і іншої деструктивної поведінки громадян.

Установи культури, мистецтва, розважальні та спортивні заклади. Необхідно зазначити, що зусилля культурно-мистецьких закладів, творчої інтелігенції на даний момент не приносять бажаного ефекту, і це обумовлено різними чинниками, насамперед об'єктивного характеру. Проте, можна відзначити позитивний досвід Запорізької та Чернігівської обласних філармоній, працівники яких постійно докладають зусилля до залучення громади в діяльність творчих колективів, проведення конкурсів талановитої молоді тощо.

Щодо розважальних закладів, то найбільше занепокоєння викликають заклади з установленим комп'ютерним обладнанням. Проводиться відповідна робота щодо профілактики комп'ютерної залежності серед неповнолітніх. Питання щодо збільшення випадків комп'ютерної залежності, залучення значної кількості дітей і підлітків до кіберпростору та гри на гральних автоматах розглядалися на нарадах керівників загальноосвітніх навчальних закладів, на семінарах заступників директорів з виховної роботи.

Працівники соціально-психологічної служби беруть участь у проведенні перевірок у розважальних закладах та комп'ютерних клубах з метою виявлення дітей та підлітків, які допускають безпідставні пропуски уроків та мають комп'ютерну залежність. За результатами ретельного аналізу даної інформації для ліквідації безпідставних пропусків залучаються всі зацікавлені служби та відомства.

Для організації змістовної зайнятості учнів шкіл у позаурочний час максимально використовуються наявні можливості навчальних закладів: спортивні зали, басейни, спортивні майданчики, бібліотеки та читальні зали, музеї.

У м. Чернігові постійно проводяться змагання з єдиноборств, силових видів спорту та кульової стрільби і навчально-тренувальні збори для підготовки до обласних, всеукраїнських та міжнародних змагань збірної команди міста з кікбоксінгу.

Роботу з розвитку видів спорту продовжують проводити клуби за місцем проживання населення та федерації, які культивують контактні види спорту. Так, є угоди про співпрацю з Чернігівським обласним осе-

редком Всеукраїнської громадської організації «Українська федерація ушу», Чернігівською міською федерацією «Кік-джицу», Чернігівською міською Федерацією боксу, кікбоксінгу та тайського боксу. Щорічно в м. Чернігові започатковано і проводиться марафон «За здоровий спосіб життя» у якому бере участь населення міста.

Заклади охорони здоров'я. Ми розглянули низку заходів, що проведені Чернігівською міською радою за напрямками діяльності управління охорони здоров'я та відділу з фізичної культури та спорту. Зокрема, на виконання рішення Чернігівської міської ради від 31.01.2011 «Про Міську комплексну програму профілактики злочинності на 2011 – 2015 роки» управління охорони здоров'я міської ради виконують завдання в рамках поставлених програмою заходів.

Так, для сприяння боротьбі з наркоманією та наркобізнесом відділення медико-соціальної допомоги підліткам та молоді «Клініка дружня до молоді» (далі КДМ), організоване при дитячій поліклініці № 2 Чернігівської міської ради, співпрацює з громадськими організаціями, а саме: обласною молодіжною організацією «Нове покоління», громадськими організаціями «Жменя» та «Перемога»; центром пропаганди здорового способу життя «Ведіс», Чернігівським обласним осередком «Демократичний альянс»; центром по роботі з молоддю «МАРТ»; Всеукраїнською мережею «ЛЖБ»; центр прогресивної молоді «Апельсин» проводить круглі столи, телепередачі тощо.

Зокрема, з метою пропаганди здорового способу життя молоді та запобігання її антисоціальної поведінці в загальноосвітніх школах, ПТУ, технікумах за 2011-2017 роки медичними працівниками лікувально-профілактичних закладів міста було проведено виступи на радіо, в пресі і по телебаченню, відкриті лекції, індивідуальні та групові профілактичні бесіди тощо.

При дитячій поліклініці № 2 Чернігівської міської ради створена та працює комісія по доцільності призначення психотропних препаратів, транквілізаторів та їх аналогів. Органами місцевого самоврядування проводяться постійні перевірки спільно з ОВС на предмет збереження речовин. Необхідно підкреслити, що за останні чотири роки порушень у виписуванні рецептів на психотропні препарати, транквілізатори не виявлено, призначення здійснювалися відповідно до методичних показань та у вікових дозах.

Також, аналіз роботи органів місцевого самоврядування м. Запоріжжя та м. Чернігова дає певні позитивні приклади, завдяки яким через взаємодію певних служб можна досягти позитивного результату. Зокрема, прикладом може слугувати діяльність соціального патруля. З вересня 2014 р. під проводом Запорізької міської ради в місті постійно працюють сорок шість соціальних патрулів, до складу яких входять представники органів влади, держслужбовці МНС, МВС, працівники соціальних служб та медичних закладів. Основним їх завданням є підтримка громадян та захист їх інтересів. Соціальні патрулі працюють за напрямками:

- виявлення та надання допомоги громадянам міста, які потребують особливої уваги (пенсіонери, інваліди, малозабезпечені сім'ї тощо);

- надання допомоги потерпілим від військових та інших конфліктів (основну масу складають громадяни Донбасу та Луганщини);

- охорона громадського порядку (спільно з працівниками правоохоронних органів, а також громадських організацій та формувань, зокрема, козацьких загонів);

- проведення культурно-виховних заходів задля формування й закріплення загальнолюдських цінностей у громадян міста.

Все зазначене дозволяє констатувати, що завдяки своєчасно організованій роботі серед громади міст можна суттєво зменшити ризики набуття антигромадської поведінки.

Уля усунення передумов учинення правопорушень і забезпечення конституційних прав та свобод людини на основі чітко визначених пріоритетів необхідно поступово нарощувати зусилля правоохоронних органів, місцевих органів виконавчої влади та громадськості. Для підвищення координуючої ролі органів місцевого самоврядування та виконавчої влади в розв'язанні проблем боротьби зі злочинністю та її негативними наслідками також необхідне вдосконалення методів організації роботи і шляхів запобігання вчиненню правопорушень.

Зазначене дає змогу зробити висновок про те, що взаємодія між органами місцевого самоврядування, правоохоронними органами та громадськістю відіграє позитивну роль у запобіганні злочинності. Одночасно, можемо стверджувати, що одноосібні правоохоронні органи, якою б не була їх кількість і якісна робота, не можуть активно протидіяти кримінальним проявам.

4.3. Міжнародна практика та позитивний досвід запобігання злочинам територіальними громадами зарубіжних країн

Проблеми запобігання злочинності органами місцевого самоврядування завжди відмічалися найбільш гостро, оскільки їх вирішення в багатьох випадках пов'язано із загальною протидією злочинності спеціальними суб'єктами, зокрема, правоохоронними органами. Також сьогодні забезпечення безпеки населення повною мірою неможливо, якщо на території держави ведуться активні бойові дії, а території сусідніх держав допускають можливість перетинання державних кордонів особами, що вчинюють транснаціональні злочини, у тому числі екстремістського та терористичного спрямування. У зв'язку з цим стає актуальним питання налагодження міжнародної співпраці й вивчення позитивного досвіду не тільки на міждержавному рівні, а й співробітництва громад, громадських організацій, релігійних конфесій, правоохоронних органів. Така співпраця сприяє формуванню в населення впевненості у безпеці життєдіяльності та зможе забезпечити громадський спокій і громадський порядок.

Одночасно, як слушно зазначив В.Я. Тацій, зарубіжний досвід слід використовувати дуже обачливо, не забуваючи про власний⁶⁰¹. Ми вже наводили приклади, коли в колишньому СРСР також існував багатий позитивний досвід залучення до охорони громадського порядку «народних дружин», а аналіз їх діяльності показав, що участь громадян в охороні громадського порядку не тільки відповідає інтересам суспільства, але є важливою формою участі громадян в управлінні державою.

До речі, децентралізація функцій з охорони публічного порядку тією чи іншою мірою притаманна майже всім західноєвропейським державам. Ще А. Торквіль і П. Ж. Прудон бачили в розширенні повноважень місцевих представницьких органів «не лише цінну протидію тенденції до уніформації суспільства», «заслон на шляху до всевладдя держави», а й «засіб захисту інтересів індивідів». Багато сучасних західних юристів висловлюють думку про те, що надмірна централізація негативно позначається на діяльності органів влади. Так, відомий французький правознавець І. Люшер справедливо вважає, що «в рішенні, яке приймається на загальнонаціональному рівні, не врахову-

⁶⁰¹ Тацій В.Я. Конституція України в дії. Вісник Академії правових наук України. 1997. № 4. С. 7.

ється багато місцевих факторів, і тому воно не відповідає реальності та інтересам громадян, які надають перевагу мати справу з обраними особами, аніж з безликими державними установами»⁶⁰².

Безперечно, не можна безрозмірно сприймати зарубіжний досвід участі органів місцевого самоврядування в запобіганні злочинності, адже в сучасних виданнях, серед позитивних рис подібних практик, звертається увага й на типові проблеми, з якими стикаються в різних державах щодо забезпечення широкої участі громадянського суспільства та місцевих органів у запобіганні злочинності, до яких можна віднести:

- обмеженість знань про порядок і умови застосування стратегії впливу на злочинність на місцях;
- відсутність традиційних доброзичливих стосунків між поліцією та місцевим населенням;
- недостатність політичної волі на розширення суб'єктів запобігання злочинності;
- слабкий розвиток підрозділів охорони громадського порядку;
- відсутність законодавства в сфері захисту громадян, задіяних в охороні правопорядку;
- недостатність використання громадських альтернатив тюремному ув'язненню;
- обмеження використання працівників служб пробації щодо нагляду за поведінкою осіб, які звільнені від відбування покарання з випробуванням тощо ⁶⁰³.

Однак, незважаючи на вказані проблеми, необхідно погодитись з висновками, зробленими М.Г.Колодяжним, щодо висвітлення сучасного міжнародного досвіду реалізації стратегії впливу на злочинність, зокрема щодо корисності цих знань для теорії кримінологічної науки. Крім того, у сучасних умовах конче потрібною є соціально-економічна складова розширення вказаного досвіду в Україні ⁶⁰⁴.

Шрамко С.С. слушно наголошує, що «особливе значення в формуванні міжнародно-правової бази боротьби зі злочинністю відіграють

⁶⁰² Губанов А.В. Полиция государств Западной Европы: основные черты организации и деятельности: учеб. Пособие. Москва:ВНИИ МВД СССР, 1990. С. 27.

⁶⁰³ A/CONF.222/9 / Working paper «National approaches to public participation in strengthening crime prevention and criminal justice»: Thirteenth United Nations Congress on Crime Prevention and Criminal Justice (Doha, Qatar, 12-19 April 2015). С. 4.

⁶⁰⁴ Колодяжний М.Г. Реалізація стратегії громадського впливу на злочинність у зарубіжних країнах. Проблеми законності : зб. наук. праць, 2015. Вип. 129. С 222.

конгреси Організації Об'єднаних Націй із запобігання злочинності і кримінального правосуддя. В документах, які на них приміаються, проголошується, що для досягнення ефективності в діяльності щодо запобігання злочинності необхідні зусилля всього суспільства. Особливо слід сказати про рекомендації Конгресів ООН із запобігання злочинності і кримінального правосуддя, у яких залучення громадськості до запобігання злочинності зазначено як одна із прямих стратегій запобігання злочинності. Зокрема, у цих документах наводяться конкретні форми та методи такої участі на прикладі різних країн світу»⁶⁰⁵.

Дійсно, вагомий вплив на визначення змісту та форми участі органів місцевого самоврядування в діяльності із запобігання злочинності мають Міжнародні нормативно-правові акти. Особлива роль участі громадського суспільства в запобіганні злочинності на міжнародному рівні була відзначена ще на 7 Конгресі ООН із запобігання злочинності і поводження з правопорушниками (м. Мілан, 1985 р.)⁶⁰⁶.

Необхідно відмітити, що міжнародне співтовариство постійно шукує різні шляхи для покращення ситуації в сфері запобігання злочинності. Одним з ефективних факторів для посилення запобіжної діяльності є органи місцевого самоврядування, що підтверджується, зокрема широким залученням місцевих органів до активної запобіжної діяльності. Для прикладу варто згадати про заключний 13 Конгрес ООН із запобігання злочинності і кримінального правосуддя, що відбувався протягом 12–19 квітня 2015 р. у м. Доха (Катар). На ньому серед іншого було зосереджено увагу на національні підходи до участі місцевих громад у зміцненні систем запобігання злочинності і кримінального правосуддя⁶⁰⁷.

Аналіз, що був проведений М. Г. Колодяжним, конкретних прикладів із матеріалів даного Конгресу діяльності громадськості та форми її активізації в сфері запобігання злочинності за спрямованістю дав йому

⁶⁰⁵ Шрамко С.С. Участь громадськості у запобіганні злочинності: критерії ефективності: Протидія злочинності: теорія та практика: матеріали VII Всеукраїнської науково-практичної конференції (19 жовтня 2016 року). Київ: Національна академія прокуратури України, 2016. С. 607-608.

⁶⁰⁶ Конгрессы ООН по предупреждению преступности и уголовному правосудию : сб. материалов : в 3 кн. Нац. акад. правовых наук Украины ; НИИ изуч. пробл. преступности им. акад. В.В. Сташиса ; кол. сост. : В.В. Голина, М.Г. Колодяжный ; под общ. ред. В.В. Голины. Кн. 2. Киев : Ред. журн. «Право Украины» ; Харьков : Право, 2013. С. 93–96.

⁶⁰⁷ A/CONF.222/9 / Working paper «National approaches to public participation in strengthening crime prevention and criminal justice». Thirteenth United Nations Congress on Crime Prevention and Criminal Justice (Doha, Qatar, 12-19 April 2015). 18 p.

можливість класифікувати їх на такі види: 1) вивчення стану місцевої злочинності; 2) запобігання рецидивній злочинності; 3) охорона громадського порядку; 4) надання безоплатної юридичної допомоги; 5) фінансове заохочення громадськості за її внесок у справу запобігання злочинності; 6) використання засобів комунікації в запобіганні злочинності; 7) інші напрями діяльності⁶⁰⁸.

За результатами узагальнення міжнародного досвіду участі громадськості в запобіганні злочинності можна виділити такі основні напрями діяльності: 1) перевиховання та реабілітація злочинців; 2) застосування програм позасудових засобів впливу на винних; 3) участь у громадських програмах виправної дії, умовно-дострокового звільнення⁶⁰⁹; 4) працевлаштування колишніх засуджених. Останній напрям діяльності спеціалістами визнається найбільш дієвим у контексті протидії злочинності⁶¹⁰. Треба зазначити, що закордонний досвід застосування такого напрямку має суттєві відмінності в різних державах.

Практика діяльності окремих органів самоврядування в Україні свідчить про визнання того факту, що запобігання злочинності буде сприяти подальшому вдосконаленню практичної діяльності органів виконавчої влади і місцевого самоврядування, правоохоронних органів області в питаннях забезпечення активної наступальної протидії злочинності та досягнення уповільнення темпів її зростання на основі чітко визначених пріоритетів, поступового нарощування зусиль держави і громадськості, вдосконалення організації, засобів і методів запобігання злочинам та їх розкриття⁶¹¹. Як витікає з наведеного, на місцях представники місцевих громад іноді не розуміють навіть термінологічних аспектів змісту вживаних ними понять, унаслідок чого виникає плутанина між запобіганням злочинності (мета) та практичною діяльністю відповідних суб'єктів (спосіб), співвідношення яких перекохчується.

⁶⁰⁸ Колодяжний М.Г. Реалізація стратегії громадського впливу на злочинність у зарубіжних країнах. Проблеми законності : зб. наук. праць. 2015. Вип. 129. С 218-219.

⁶⁰⁹ Introductory Handbook on the Prevention of Recidivism and the Social Reintegration of Offenders (UNODC). Criminal Justice Handbook Series, Vienna, 2012. P. 81, 82

⁶¹⁰ Graftam J. Attitudes of Employers, Corrective Services Workers, Employment Support Workers, and Prisoners and Offenders towards Employing Ex-Prisoners and Ex-Offenders / J. Graftam, A. Shinkfield, B. Lavelle and others. Canberra : Report to the Criminology Research Council, 2004. P. 4.

⁶¹¹ Про затвердження Комплексної програми профілактики злочинності у м. Львові на 2016-2017 роки: Ухвала № 171 від 11.02.2016 р. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www8.city-adm.lviv.ua/inteam%5Cuhvaly.nsf/%28SearchForWeb%29/A711E40FC13E8AC3C2257F6100554D07?OpenDocument>. Назва з екрану.

Як видно зі змісту більшості місцевих Програм запобігання злочинності, запобіганню надається значення умови, що нібито й забезпечує вдосконалення практичної діяльності органів виконавчої влади і місцевого самоврядування.

Доволі нечіткими є й заходи, запропоновані для досягнення окреслених цілей і завдань, до яких віднесено: створення атмосфери суспільної нетерпимості до злочинності; ослаблення дії криміногенних факторів; припинення зрощування кримінальних структур з органами державної влади, подальшого поширення і консолідації організованої та інших найбільш небезпечних форм злочинності; недопущення втягнення в злочинну діяльність нових соціальних груп, особливо неповнолітніх; витіснення злочинності з окремих сфер суспільного життя; викорінення корупції, зменшення кримінального тиску на економічні відносини; створення надійних перешкод посиленню кримінального насильства; обмеження незаконного обігу зброї, наркотичних засобів, кримінальних проявів пияцтва та алкоголізму, проституції та інших супутніх злочинності явищ. У результаті посилення профілактичного впливу на злочинність очікується: зниження рівня злочинності, ослаблення суспільної напруги, викликаної її впливом; зменшення впливу організованої злочинності на економічну та політичну сфери суспільства; зменшення корупційних проявів, очищення державної влади від корумпованих державних службовців, створення прозорої системи прийняття і виконання управлінських рішень; істотне підвищення рівня захисту економічних відносин від злочинних посягань, витіснення з економічної сфери кримінального елемента, скорочення обсягів «тіньової» економіки; посилення захисту правоохоронними органами прав, свобод і власності громадян, створення безпечних умов життя в державі; мінімізація злочинного впливу на молодь та підлітків, усунення причин і умов, що сприяють втягненню їх у протиправну діяльність; зниження рівня вживання наркотиків населенням, припинення транзиту наркотичних засобів через територію області; створення системи ресоціалізації осіб, які звільнилися з місць позбавлення волі; підтримання громадського порядку та безпеки громадян на максимально високому рівні⁶¹². Навіть поверховий погляд на окреслені

⁶¹² Про затвердження Комплексної програми профілактики злочинності у м. Львові на 2016-2017 роки: Ухвала № 171 від 11.02.2016 р. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www8.city-adm.lviv.ua/inteam%5Cuhvaly.nsf/%28SearchForWeb%29/A711E40FC13E8AC3C2257F6100554D07?OpenDocument>. Назва з екрану.

напрями впливу дозволяє стверджувати про невідповідність запланованих заходів та дій потребам громади, особливо з урахуванням кримінологічних прогнозів та наявного стану справ зі злочинністю.

Як справедливо зазначають з приводу підготовки регіональних планів запобігання злочинності В. В. Голіна та М. Г. Колодяжний, цей документ має затверджуватись гласно, ураховувати думки не лише органів, які безпосередньо займаються запобіганням злочинності, але й інших зацікавлених сторін (громадські організації, науково-дослідні установи, вищі навчальні заклади та ін.). Зміст заходів (приписів) у розділах цих документів необхідно максимально конкретизувати, ставлячи перед суб'єктом (суб'єктами) реальну мету, спосіб її досягнення, строки, ресурсне забезпечення тощо. Вирішення завдання на місцевому (регіональному) рівні повинно бути внеском у розв'язання подібного, але більш узагальненого завдання в загальнодержавному масштабі. Окрім того, що такий документ має відповідати певним вимогам (одноманітність назв, порядку розробки, прийняття й затвердження; гласність процесу виконання завдань планів; здійснення планування на підставі прогнозування злочинності; наукова забезпеченість регіонального планування тощо), особливо слід звернути увагу на контроль за ходом та результатами його виконання, оскільки він є важливою складовою діяльності в сфері протидії злочинності.

Так, одне з вагомих зауважень до вказаного вище Проекту Закону України «Про державне прогнозування та стратегічне планування в Україні» стосувалось саме відсутності в ньому рівня відповідальності за невиконання та неналежне виконання документів у сфері прогнозування та стратегічного планування в Україні. В тому числі й при боротьбі зі злочинністю, бажано, щоб здійснювалась конкретизація суб'єктів, що вказані в регіональних планах⁶¹³.

І звичайно ж, розробляти регіональні плани запобігання злочинності мають фахівці в цій сфері. На цьому наголошується і в міжнародних документах. Так, у Сальвадорській декларації, прийнятій на XII Конгресі ООН із запобігання злочинності і кримінального правосуддя, що відбувся 12-19 квітня 2010 р. в Бразилії у м. Сальвадор, підкреслено, щоб держави виділяли достатні людські й фінансові ресурси на роз-

⁶¹³ Голіна В.В., Колодяжний М.Г. Співвідношення державної програми, плану і регіональних планів запобігання злочинності в Україні. Юрист України. 2011. № 3. С. 50-54.

робку й здійснення ефективної політики, програм і заходів щодо підготовки кадрів у сфері протидії злочинності⁶¹⁴. Водночас такі регіональні (міські) плани запобігання злочинності мають бути стандартизованими з урахуванням державного плану і регіональних особливостей, їх також слід супроводжувати належним ресурсним забезпеченням.

Необхідно відзначити, що, на відміну від України, в інших країнах зі схожим історичним минулим та соціально-економічним становищем на даному етапі розвитку на місцеве самоврядування покладаються важливі функції з діяльності в сфері запобігання правопорушенням. Наприклад, у Республіці Білорусь вони названі серед суб'єктів такої діяльності в спеціальному законі «Про основи діяльності з профілактики правопорушень»⁶¹⁵. До основних повноважень органів місцевого самоврядування в сфері профілактики правопорушень віднесено вжиття заходів щодо надання допомоги колишнім засудженим у забезпеченні житлом, працевлаштуванні та отриманні соціальної й медичної допомоги; створення громадських пунктів для координації діяльності добровільних дружин, колективів працівників підприємств та установ; координацію роботи суб'єктів профілактики в межах відповідної території; створення робочих місць та стимулювання діяльності організацій, що займаються цими питаннями; опитування місцевого населення та стимулювання громадян щодо інформування про відомі їм злочини.

Звертаючись до досвіду Російської Федерації, слід відзначити, наприклад, що в законі Республіки Бурятія «Про систему профілактики правопорушень в Республіці Бурятія» зазначається, що органи місцевого самоврядування беруть участь у профілактиці правопорушень в Республіці Бурятія відповідно до повноважень, установлених федеральним законом «Про загальні принципи організації місцевого самоврядування в Російській Федерації»⁶¹⁶. У свою чергу, п. 7.1 ч. 1 ст. 14 глави 3 Федерального закону «Про загальні принципи організації місцевого само-

⁶¹⁴ Доклад о работе Двенадцатого Конгресса Организации Объединенных Наций по предупреждению преступности и уголовному правосудию (Сальвадор, Бразилия, 12-19 апреля 2010 г.). Электронный ресурс. Режим доступа: <http://www.un.org/ru/conf/crimecongress2010/>. – Название с экрана.

⁶¹⁵ Об основах деятельности по профилактике правонарушений: Закон Республики Беларусь. Электронный ресурс. Режим доступа: http://kodeksy-by.com/zakon_rb_ob_osnovah_deyatelnosti_po_profilaktike_pravonarushenij/download.htm. Назва з екрана.

⁶¹⁶ О системе профилактики правонарушений в Республике Бурятия: Закон Республики Бурятия 13 октября 2010 г. № 1570-IV. Электронный ресурс. Режим доступа: <http://www.fpa.su/regzakon/buryatiya/zakon-respubliki-buryatiya-13-oktyabrya-2010-g-n-1570-iv-o-sisteme-profilaktiki-pravonarusheniy-v-respublike-buryatiya-s-izmeneniyami-ot-5-maya-13-oktyabrya-2011-g/>. Название с экрана.

врядування в Російській Федерації» до питань поселень віднесено лише участь у профілактиці тероризму та екстремізму, а також в мінімізації та (або) ліквідації наслідків їх прояву; а відносно компетенції районів – також і організацію охорони громадського порядку на території району муніципальною міліцією (п. 8. ч. 1 ст. 15 названого Закону).

Значно ширше визначені повноваження місцевого самоврядування в розглядуваній сфері в Республіці Казахстан. Так, у Типовому положенні про територіальні ради місцевого самоврядування, затвердженому наказом Міністра економіки Республіки Казахстан, найпершим завданням місцевого самоврядування названо саме сприяння в реалізації прав громадян у вирішенні питань територіального значення та профілактиці правопорушень⁶¹⁷. Так само до числа питань, якими займаються ради місцевого самоврядування (консультативно-дорадчі органи при акіматах міст) відносяться сприяння у реалізації прав громадян, а також вивчення й урахування думки громадян з питань профілактики правопорушень у межах ради⁶¹⁸.

Дещо інакше, хоча й доволі чітко, сформульовані функції, а точніше, обов'язок місцевого самоврядування в Республіці Грузія: гарантування дотримання прав людини, законності, громадського права і порядку⁶¹⁹. Подібним чином визначені функції, завдання або обов'язки місцевого самоврядування й у інших країнах колишнього радянського простору.

Державні програми протидії злочинності в Україні постійно передбачають комплекси заходів, направлених на зниження рівня злочинних проявів та усунення причин і умов злочинної діяльності на різних етапах її розвитку. Зокрема, ще в 1996 р. підкреслювалось, що в зв'язку із погіршенням криміногенної ситуації, назріла необхідність розробити Комплексну цільову програму боротьби зі злочинністю на 1996 – 2000 роки, яка б визначила скоординовані дії щодо запобігання злочинним проявам, насамперед проти особи, у сфері охорони громадського по-

⁶¹⁷ Об утверждении Типового положения о территориальных советах местного самоуправления: Федеральный Закон Российской Федерации. Электронный ресурс. Режим доступа: <http://adilet.zan.kz/rus/docs/V1500012456>. Название с экрана.

⁶¹⁸ Территориальные советы местного самоуправления созданы в Степногорске. Электронный ресурс. Режим доступа: <https://www.postsovet.ru/blog/ukraina/822319.html>. Название с экрана.

⁶¹⁹ Местное самоуправление в Грузии. Электронный ресурс. Режим доступа: <http://www.ivote.ge/images/doc/uploadedFiles/files/06-adgilobrivi%20TviTmmarTveloba%20saqarTveloSi-2001-rus.pdf>. Название с экрана.

рядку та економічній⁶²⁰. Згодом, було прийнято низку інших запобіжних заходів, наприклад, Комплексну програму профілактики правопорушень на 2007-2009 роки і т.ін. Але, незважаючи на те, що боротьба зі злочинністю визначається державою як одне з важливих пріоритетних завдань, що постають перед суспільством, принципового визначення напрямків щодо шляхів реалізації програм остаточно не було знайдено.

Україна прагне стати однією з опор стабільності у Східній та Центральній Європі. По території та населенню її можна порівняти з Францією. Геополітичне значення України базується не тільки на її розмірах, але також і на її місцезнаходженні та економічному потенціалі. Україна з'єднує Західну та Східну Європу і, як відзначають закордонні політичні діячі, вона є «прикордонною територією». Зокрема, це стосується й Чернігівщини, кордони якої з Республікою Білорусь та Російською Федерацією, як ми вже зазначали, залишаються прозорими й малозахищеними від проникнення криміногенного елементу. У зв'язку з цим корисним є ознайомлення із закордонним досвідом здійснення антикримінальних програм з напрямку протидії злочинності, що проводяться органами місцевого самоврядування спільно з правоохоронними органами і дають позитивний ефект у країнах – сусідах⁶²¹.

Вивчення досвіду Польщі, Німеччини, Чехії, Скандинавських країн, Республіки Білорусь та ін. дозволило дослідити механізм розробки, реалізації програм такого типу, загальну ідеологію їх спрямування, а також безпосередньо визначити участь громади в боротьбі зі злочинністю, вивчити форми контролю за їх виконанням з боку органів місцевого самоврядування.

У Республіці Польща в поліції є програма щодо зниження рівня злочинності і антисоціальної поведінки в малих та середніх містах, яка називається «Безпечне місто». У ній підкреслено, що захист безпеки і громадського порядку є одним із ключових завдань держави. Це закріплено в Постанові № 218/2006 Ради Міністрів від 18 грудня 2006 року⁶²².

⁶²⁰ Комплексна цільова програма боротьби зі злочинністю на 1996 - 2000 роки / Указ Президента України від 17 вересня 1996 року № 837/96 // [Електронний ресурс: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/U837_96.html].

⁶²¹ Шнайдер Г.І. Криминология: Пер. с нем. Под общ.ред. и с предисл. Л.О.Иванова. Москва: Прогресс – «Универс», 1994. С.216-232.

⁶²² Шадська УЧи потрібна в Україні стратегія запобігання злочинності? Електронний ресурс. Режим доступа: <http://ecpl.com.ua/comments/chy-potribna-v-ukrajini-stratehiya-zapobihannya-zlochynnosti-nationalnomu-ta-mistsevomu-rivnyah/>. Название с экрана.

Для вирішення окремих питань залучаються спеціалісти з інших галузей. Так, наприклад, для запобігання вчинення крадіжок (квартирних, авто та ін.) у Польщі було встановлено, що правильне архітектурне проектування та планування населених пунктів можуть допомогти жителям навіть великого міста встановити контроль за своєю оселею та майном. Перебуваючи по обміну досвідом у м. Варшаві, ми змогли не тільки відвідати окремі райони, що побудовані завдяки новому архітектурному проектуванню та плануванню, а й поспілкуватися з громадою, співробітниками поліції та окремими громадянами, які вказують на безпечність проживання, зменшення рівня злочинності, у тому числі й вуличної, та інші переваги.

Слід зауважити, що наприклад, у Польщі та Німеччині дуже важливим є інформування населення органами місцевого самоврядування про проблеми злочинності і шляхи боротьби з нею. Так, програми кримінальної поліції ФРН розповсюджуються серед громади міст через ЗМІ і використовуються як превентивний засіб для профілактики правопорушень. До реалізації програм боротьби зі злочинністю запрошуються представники мерії, спонсори та прості громадяни. Практикується виплата винагород за інформацію про вчинення чи підготовку до вчинення злочину, а також іншу інформацію, пов'язану зі злочинною поведінкою громадян.

На прикладі Німеччини також можна відслідкувати, що алгоритм організації запобіжної діяльності в Європейських країнах, серед іншого, залежить і від територіального устрою. Так, у землях Німеччини функціонують спеціальні команди щодо запобігання правопорушенням, пов'язаним в основному з наркоманією, злочинністю та бездоглядністю неповнолітніх, зі злочинами в комп'ютерній сфері.

На федеральному рівні профілактичні заходи концентруються на мінімізації можливостей та передумов для скоєння злочину, здійснюється пропаганда загальнодержавних програм: «Сусід допомагає сусіду», суть якої полягає в заохоченні мешканців відповідних територій до охорони та нагляду за майном один одного; «Молодь і спорт» – спільний проект міської берлінської поліції та молодіжних організацій, мета якого – організація дозвілля осіб від 16 до 19 років, які є об'єктами профілактичного впливу⁶²³.

⁶²³ Лещух А.Р. Діяльність органів місцевого самоврядування у сфері профілактики адміністративних правопорушень: організаційно-правове забезпечення: монографія. Львів: ЛьвДУВС, 2012. С. 42

Знайомство з досвідом Німеччини щодо участі громади в протидії злочинності також дозволило сформуванню низку напрямів, які можуть бути використані органами місцевого самоврядування в Україні. Так, одним з головних напрямків роботи органів місцевого самоврядування є зміцнення контактів між населенням і правоохоронними органами, впровадження різноманітних форм участі громадськості в охороні громадського порядку.

Участь органів місцевого самоврядування в запобіганні злочинності в Європейських країнах відбувається переважно в рамках загальнонаціональних програм. Наприклад у Чехії планування і здійснення превентивної діяльності організовано на державному рівні. З 1996 р. Міністерством внутрішніх справ Чеської Республіки розробляється державна стратегія з питань запобігання злочинності, яка формується на підставі досліджень громадської думки щодо проблем безпеки, статистичних даних правоохоронних органів, аналізу криміногенної ситуації, потенційних загроз та ін. Кожні чотири роки уряд приймає середньострокову стратегію попередження злочинності, яка визначає пріоритети, стратегічні цілі, завдання та заходи на наступний період. Створено Національний комітет з попередження злочинності (National Crime Prevention Committee), у якому беруть участь практично всі відомства під загальною координацією МВС. Відповідальність за реалізацію стратегії покладено на міністра внутрішніх справ. Кожен рік на превентивні проекти держава виділяє необхідне фінансування.

На локальному рівні обов'язковою є співпраця між поліцією і місцевим самоврядуванням з метою розробки програм з питань безпеки. Зокрема, поставлено акцент на ідентифікацію та попередження конкретних правопорушень та вирішення місцевих проблем безпеки (громадських пріоритетів у сфері громадського порядку та безпеки). Як справедливо зауважує У. Шадська, Чехія, маючи 16-річний досвід практичної роботи, теоретичних досліджень і аналізу, реалізації стратегії, визнала такий метод попередження правопорушень як найкращий і найбільш ефективний⁶²⁴.

Досить повчальною є скандинавська модель протидії злочинам, в основі якої закладено орієнтацію на покращення соціально-економіч-

⁶²⁴ Шадська У. Чи потрібна в Україні стратегія запобігання злочинності? Електронний ресурс. Режим доступу: <http://ecpl.com.ua/comments/chy-potribna-v-ukrajini-stratehiya-zapobihannya-zlochynnosti-nationalnomu-ta-mistsevomu-rivnyah/>. Название с экрана.

ного стану населення. Ця модель є прикладом прагматичного підходу, що відображає моральні цінності скандинавського ідеалу держави, згідно з яким позитивні економічні та соціальні заходи вже самі по собі є протидією проти злочинності, соціальної маргіналізації та занепаду.

Традиційні цілі, такі як превенція, «викорінення злочинності» чи «захист суспільства» поступово стали змінюватись на більш прийнятні, зокрема: 1) мінімізація шкідливого впливу злочинності і контроль над витратами суспільства, пов'язаними зі злочинністю (мета мінімізації); 2) справедливий розподіл витрат від злочинів між суспільством, правопорушником та жертвою злочину (мета справедливого розподілу) тощо.

Особливе значення надається використанню засобів, які лише опосередковано впливають на рівень злочинності, однак в змозі нейтралізувати негативні наслідки від учинення злочину, в першу чергу, які стосуються жертви злочину, її страждання, матеріальні та фізичні втрати тощо⁶²⁵.

Цікавим є досвід функціонування місцевої поліції у Норвегії. Щоб краще розуміти, як побудована система місцевої поліції, достатньо підкреслити, що вона заснована та діє у відповідності до законів, прийнятих ще в XIX столітті (зокрема, у 1866 р. – Закон про поліцейську службу в м. Христіанії (нині – Осло), у 1869 р. – Закон про службу в самоврядних містах, 1881 р. – Закон про поліцейську службу в прибережних поселеннях, що не мають повного міського статусу тощо). У 1927 р. було видано Закон про місцеву поліцію, у якому влада визначила порядок організації місцевих поліцейських підрозділів, підрозділів комун, розподіл їх функцій тощо. До цього часу до кола обов'язків норвезької місцевої поліції входить не тільки й не стільки боротьба зі злочинністю, а й здійснення заходів у сфері соціального обслуговування населення. Наприклад, відповідно до статті 6 гл. II «Виконання поліцейських обов'язків» Закону Норвегії «Про поліцію» від 4 серпня 1995 р. поліція повинна діяти шляхом інформування, поради, наказу, попередження, припису або превентивного засобу. Разом з цим, не повинні застосовуватись інші, більш суворі заходи впливу до тих пір, поки раніше вжиті заходи не будуть вважа-

⁶²⁵ Кристи Нильс. Борьба с преступностью как индустрия. Вперед к Гулагу западного образца / Пер. с англ. А. Петрова, В. Прококовой. Москва: РОО «Центр содействия реформе уголовного правосудия», 2001. 224 с.

тися недостатніми. У своїй діяльності поліцейські активно співпрацюють з місцевою владою та громадськими організаціями⁶²⁶.

Як бачимо, аналіз діяльності громадських формувань, що створюються органами місцевого самоврядування для забезпечення охорони громадського порядку в розрізі зарубіжного досвіду, дозволяє нам підняти дискусивне питання, що стосується створення воєнізованих збройних формувань, муніципальної поліції та новостворених народних дружин.

Ми встановили, що існує проблема взаємодії органів місцевого самоврядування, громадських організацій із правоохоронними органами і особливо гостро постають питання щодо створення воєнізованих збройних формувань, оскільки, з одного боку, вони в змозі активно й дієво протистояти внутрішнім та зовнішнім загрозам, з іншого, наявність таких формувань може нести потенційну небезпеку для громадян. Зазначені формування можуть створюватися під егідою певних політичних сил, які можуть використовувати їх як засіб досягнення своїх цілей, як інструмент впливу на будь-які державні органи або суспільство.

Як ми вже відзначали, створення громадських формувань, особливо воєнізованих та збройних, у своїй більшості продиктовано подіями на сході України⁶²⁷; ⁶²⁸; ⁶²⁹; ⁶³⁰. Вони підтримуються засобами масової інформації, де прямо зазначається про наміри свого населення про створення саме воєнізованих формувань для відстоювання національних інтересів. Однак, слід зауважити, що створення в Україні населенням збройних груп має дуже високий коефіцієнт дестабілізаційного потенціалу. Геополітичне становище України також сприяє тому, що члени іноземних, не передбачених законом воєнізованих або збройних фор-

⁶²⁶ Васьков М. Полицейское законодательство Норвегии. Закон и право. № 8, 2007. С. 112-114.

⁶²⁷ Шермет О.С. Народні дружини, воєнізовані збройні формування чи муніципальна поліція: переваги та ризики для місцевої громади. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». 2018. № 1. Т.2. С. 108-111.

⁶²⁸ Шермет О.С. Місцеве самоврядування у протидії злочинам терористичного спрямування: ретроспективний аналіз. Право та державне управління. 2015. № 2 (19). С. 65-68.

⁶²⁹ Шермет О.С. Запровадження муніципальної поліції в Україні: потреба часу. Актуальні проблеми публічного та приватного права: тези доп. IV Міжнар. наук.-практ. конф. 17 жовтня 2014 р. / за ред. В.М. Огаренка та ін. Запоріжжя: КПУ, 2014. С. 221-223.

⁶³⁰ Шермет О.С. Муніципальна поліція та збройні формування у протидії злочинності: платформа підтримки і застереження громади. Актуальні проблеми кримінального права та кримінології у світі: лі реформування кримінальної юстиції: маг-ли Міжнар. наук.-практ. конф., 22 травня 2015 р. Харків: ХНУВС, 2015. С. 150-151.

мувань, намагаються використовувати її територію для забезпечення власної діяльності.

Виникнення озброєних формувань на території нашої держави іноді має на меті силовий вплив на органи державної влади, місцевого самоврядування, протидію правоохоронним органам та окремим громадянам тощо. Тому існування таких формувань створює загрозу для існування самої держави. Зазначені формування перешкоджають здійсненню не лише кримінально-правової, а й соціально-економічної політики. Безперечним є той факт, що діяльність названих об'єднань ставить під загрозу суспільну безпеку та стримує нормальне функціонування і розвиток суспільних інституцій.

Як зазначає з цього приводу В. П. Тихий, суспільна небезпечність злочину, передбаченого ст. 260 КК України, «полягає в тому, що створення та існування неконтрольованих суспільством і державою воєнізованих та збройних формувань є джерелами підвищеної небезпеки для суспільства, створює можливість їх використання для вчинення злочинів, переростання в банди, протистояння з органами влади, веде до необхідності приборкання їх силою з усіма впливаючими з цього наслідками та ін.»⁶³¹.

З цього ж приводу С. Б. Гавриш стверджує, що «якими б не були причини створення окремого воєнізованого формування поза правовим полем держави і на вчинення яких злочинів не був би спрямований їхній задум, вони становлять потенційну загрозу для громадської безпеки й мають визнаватися незаконними»⁶³².

Сьогодні занепокоєння в суспільстві викликають новостворені незаконні збройні формування. Обговорення цього питання відбувається від пересічних громадян, органів місцевого самоврядування до найвищого рівня, на радіо, на телебаченні, через мережу Інтернет тощо.

Можна з упевненістю стверджувати, що створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань негативно сприймається переважною частиною суспільства. Наше опитування громадян з приводу ставлення до створення та функціонування «дружин» та інших воєнізованих збройних формувань можна продемонструвати

⁶³¹ Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. У трьох книгах. Книга 3. Особлива частина / За ред. Гончаренка В.Г., Андрушка П. П. Київ: Форум, 2005. С. 21.

⁶³² Гавриш С. Б. Уголовно-правовая охрана природной среды Украины. Проблемы теории и развития законодательства. Харків, 1994. С. 40.

наступними відповідями (можна було відмітити декілька відповідей, а також показати своє бачення): ставлення позитивне – 12%; ставлення нейтральне – 7%; вони порушують нормальне функціонування органів влади, судових та правоохоронних органів – 51%; загрожують життю та здоров'ю громадян – 12%; породжують національну та релігійну ворожнечу – 64%; провокують безлад та хуліганські дії – 46%; надають змогу безконтрольно використовувати спецзасоби, зброю тощо – 46%; інше – 11%. Відповідно до цього слід зазначити: що стан правового вакууму, економічної нестабільності, ослаблення ролі правоохоронних органів, укорінене мінливе відношення до демократії призводить до того, що та чи інша політична, етнічна, соціальна, релігійна або інша група намагається нав'язати свою волю суспільству, використовуючи при цьому насильство як інструмент реалізації своїх вимог. Крім того, протиборотство різних політичних сил посилює нестабільність у суспільстві та схиляє міські громади до пошуку нових форм, зокрема, повернення до думки щодо створення муніципальної поліції, що діятиме під контролем органів місцевого самоврядування та спільно з правоохоронними органами.

Зазначимо, що загалом треба розвивати як громадський рух, позитивні ініціативи місцевих громад, підтримувати фінансово-економічними умовами, ефективно використовувати свої адміністративні та інші ресурси. Разом з тим, жодні «народні дружини» не повинні підміняти функції правоохоронних органів, оскільки право на застосування сили повинно залишатися тільки за державою. Це питання нами неодноразово піднімалося і вважаємо, що є всі правові підстави для забезпечення конституційного правопорядку.

Як бачимо, одним із компонентів формування правової держави є оновлення та вдосконалення кримінально-правових заходів, серед яких важливе місце посідає захист прав та законних інтересів людини, яка визнана потерпілою від вчиненого злочину. Особливої уваги заслуговує досвід ФРН щодо заходів захисту потерпілої особи та свідків злочину. Такі заходи вживаються з метою уникнення помсти з боку злочинців, погроз на їх адресу тощо. Показовим є те, що ні потерпілий, ні свідок не повинні вказувати власну адресу, а у випадку небезпеки – навіть власне ім'я. Потерпілий постійно перебуває під захистом поліції. Також розроблені спеціальні заходи захисту свідків та їх соціальний

супровід⁶³³. Повертаючись до скандинавської моделі зазначимо, що вкримінальній політиці все частіше використовується аналіз співвідношення витрат і вигоди (cost-benefit analysis), що має вказувати як на вірогідні позитивні ефекти програм запобігання злочинам, так і втрати, що сталися при застосуванні різних запобіжних стратегій і напрямків. Варто підкреслити, що в сфері кримінальної політики основні зусилля зосереджені не тільки на правоохоронних органах, а в своїй більшості, переважна роль відведена громаді. Це дозволило сформуванню новий напрям протидії злочинності, який отримав назву соціальних або ситуаційних стратегій. Його сутність яскраво висвітлена в гаслі: «Кращою кримінальною політикою є хороша соціальна політика»⁶³⁴.

За загальним визначенням, потерпілим від злочину в кримінальному праві України прийнято вважати фізичну особу, якій злочином заподіяно моральну, фізичну або майнову шкоду⁶³⁵. З моменту введення в дію нового Кримінального процесуального кодексу України до вказаного визначення в ч. 1 ст. 55 КПК зазначається, що потерпілим може бути визнана «юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди»⁶³⁶. Захист прав та законних інтересів особи, яка визнана потерпілою від вчиненого злочину повинен бути забезпечений державою. Відтак, можна констатувати, що потерпілий від злочину в кримінально-правових відносинах повинен зайняти одне з ключових місць. У новому КПК такі кроки започатковані, оскільки сьогодні думка потерпілого має вирішальне значення при встановленні та функціонуванні кримінальних правовідносин, наприклад, якщо між потерпілим та особою, яка вчинила злочин укладена та в подальшому виконана угода щодо примирення до порушення кримінальної справи, чи в ході її розслідування (досудового чи судового). Але досить красномовно змальовує сучасний стан потерпілого В.О. Навроцький: «потерпілий, зазвичай, це той, хто «плутається під ногами у чинів право-

⁶³³ Шредер Ф.-К. Борьба с организованной преступностью в Федеративной Республике Германии. Вестник Московского ун-та. Серия 11. Право, 2009. № 6. С. 75-80.

⁶³⁴ Кристи Нильс. Борьба с преступностью как индустрия. Вперед к Гулагу западного образца / Пер. с англ. А. Петрова, В. Пророковой. Москва: РОО «Центр содействия реформе уголовного правосудия», 2001. 224 с.

⁶³⁵ Кримінальний кодекс України : науково-практичний коментар. [Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, С.Б. Гавриш та ін. ; за заг. ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація]. Київ : Ін Юре, 2003. С.76.

⁶³⁶ Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. Т.1 /О.М. Бандурка, Є.М. Блажівський, Є.П. Бурдоль та ін.; за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, А.В. Портнова. Харків: Право, 2012. С. 179

застосовних відомств, хто перешкоджає їм вирішувати справи на свій розсуд, хто стоїть на заваді корупційним оборудкам із обвинуваченими»⁶³⁷. Як бачимо, позитивний досвід щодо справедливого розподілу витрат від злочинів між суспільством, правопорушником та жертвою злочину (мета справедливого розподілу) в Україні ще чекає свого втілення.

Як нам вбачається, досконалі правові стандарти в запобіганні злочинів порівняно з іншими європейськими країнами має Франція. У 1980-х роках у цій країні прийнято одну з найпрогресивніших стратегій запобігання правопорушенням у Європі. Упродовж останніх двадцяти років суттєва кількість органів місцевого самоврядування у Франції розвивала свою власну політику запобігання правопорушенням, підтверджуючи сумісність тріади: «запобігання – примус – солідарність» та підкреслюючи необхідність більш сконцентрованого підходу до ініціатив профілактики правопорушень і злочинності. Завдяки профілактичним заходам у молодіжному середовищі, у Франції рівень правопорушень протягом 80-х рр. знизився, однак з 1988 р. відбулося незначне його зростання. Серйозним приводом до роздумів над внутрішньою політикою стосовно профілактики правопорушень, усунення причин та умов, що сприяють їх учиненню, стали події 2008 р., коли відбулися масові заворушення, погроми будинків, транспорту та майна і сутички з поліцією на вулицях французьких міст, влаштовані арабською молоддю, хоча вони й мали ознаки спонтанного (стихійного) національно-фанатичного протесту⁶³⁸.

З метою збільшення ефективності протидії злочинним проявам, великого значення набуває вивчення системи запобігання злочинам у США. Так, Національним інститутом юстиції США розроблено комплекс семінарів, що проводяться на території як Сполучених Штатів Америки, так і в багатьох інших країнах з проблем транснаціональної злочинності, розповсюдження тяжких злочинів і проблем боротьби з ними⁶³⁹. Такі семінари дозволяють не тільки обмінюватись досвідом

⁶³⁷ Навроцький В.О. Захист прав потерпілого – турбота самого потерпілого: Державна політика у сфері захисту прав потерпілих від кримінальних правопорушень в Україні: матер. «крутого столу», 25 квіт. 2013 р. /редкол.: В.І. Борисов (голов. ред.), Б.М. Головін (заст. гол. ред.) та ін. Харків: Право, 2013. С. 31.

⁶³⁸ Лещух А.Р. Діяльність органів місцевого самоврядування у сфері профілактики адміністративних правопорушень: організаційно-правове забезпечення: монографія. Львів: ЛьвДУВС, 2012. С. 41-42.

⁶³⁹ Hughes D.M., Denisova T.A. The Transnational Political Criminal Nexus of Trafficking in Women from Ukraine. Trends in Organized Crime. 2001. Vol. 6. № 3-4. P.43-67.

між співробітниками правоохоронних органів, а й пропонують конкретні профілактичні заходи протидії злочинним проявам. Особлива увага приділяється запобіганню рецидиву злочинів та злочинності серед неповнолітніх⁶⁴⁰. Такі семінари ініціюються органами місцевого самоврядування та проводяться спільно з правоохоронними органами, медичними працівниками, психологами, соціологами та іншими зацікавленими установами й організаціями.

Що ж до впровадження нових технік та спроможності сприйняти їх українським суспільством, можна зазначити доволі цікавий досвід США. Так, у м. Хай-Пойнт у штаті Північна Кароліна завдання зниження рівня вуличної злочинності спробували розв'язати не із застосуванням традиційних поліцейських методів, які вже не давали результатів, а звернулись за порадами до відомого нью-йоркського кримінолога Девіда Кеннеді. Він розробив поліцейську стратегію під назвою «сфокусоване стримування», згідно з якою дії правоохоронних органів концентруються на рецидивістів, які скоюють насильницькі злочини в місцевих «гарячих точках» (районах високої злочинності). Такий підхід дозволяє зменшити насильство із застосуванням вогнепальної зброї. Ця програма реалізовувалась разом з раніше запровадженим підходом під назвою DMI (втручання в ринки наркотиків). Основний зміст програми зводився не до розширення застосування каральних заходів до наркоділків та інших злочинців, що вчинили ненасильницькі злочини, а за рахунок налагодження комунікації і стимулювання відходів цих осіб від злочинного способу життя, чи хоча б від торгівлі наркотиками.

Перед проведенням бесіди з особою, на неї збирались дані, що могли б бути підставою для застосування покарання, однак замість реального притягнення до відповідальності злочинцям пропонували покинути злочинний бізнес під загрозою початку кримінального переслідування. Вкрай важливим елементом у таких бесідах виступали представники місцевого населення, родичі затриманих та ін. Місцева громада та влада сприйняли ідею і разом розпочали впровадження проекту. Згідно з умовами програми, правопорушникам заборонялось мати зброю, застосовувати насильство та мати відношення до наркотиків. Цікаво, що при цьому поліція мала інформацію, що деякі з правопо-

⁶⁴⁰ Преступление. Уголовное право и криминология в постсоветской Украине. Сообщение, представленное Национальному Институту Правосудия . Вашингтон: Министерство юстиции США, 1999. 30 ав.

рушників продовжували дрібні крадіжки, але вони розуміли, що головне, аби вони не поширювали більш небезпечні види злочинності.

Поліція виявила, що відкриті, прозорі відносини з місцевими жителями забезпечують стійкий прогрес. Успіх програми ДМІ в Хай-Пойнті спонукав багато інших американських міст узяти на озброєння таку ж поліцейську модель⁶⁴¹.

Отже, ми маємо випадок впровадження новітніх кримінологічних розробок у реальну практику на місцевому рівні. Показово, що зазначений інструментарій не лише було схвально сприйнято громадою та правоохоронцями, а й дав осяжний позитивний результат.

При цьому, запровадження нової практики профілактики злочинності не завжди змінює старі підходи, якщо вони є ефективними. Для прикладу можна згадати, що та ж практика патрулювання в громадських місцях. Наприкінці 80-х рр. ХХ ст. було розпочато кардинальне реформування поліції США, ідеї якої впроваджуються й нині. Концепція базується на політиці орієнтації на місцеві громади (community policing), одним із напрямів якої є широке залучення громадян до патрулювання в громадських місцях. Безперечно, сучасна профілактична політика США включає й інші, не менш актуальні та ефективні форми участі громадськості в протидії злочинності: надання інформації про вчинені злочини (програми «Зупини злочинця», «Сусідське спостереження»); просвітницькі заходи (діяльність Цивільних поліцейських академій, організації «Національна асоціація міської варті»); запровадження геолокаційних загальнодержавних проєктів на кшталт «Карта злочинності» тощо⁶⁴².

Глибокі коріння злочинності має така Європейська країна, як Італія. Питання запобігання злочинним проявам там стоїть дуже гостро протягом багатьох десятиліть. І, звичайно, основний акцент робиться на профілактиці організованої злочинності, на що в своїй роботі вказує О.Ю. Шостко. Однак, доволі цікавим для української держави є приклад законодавчого закріплення важелів впливу на самі місцеві органи з боку правоохоронних органів, з метою зниження злочинності. Так,

⁶⁴¹ Монсен Л. Новый подход сокращает преступность в Хай-Пойнте (штат Северная Каролина). Электронный ресурс. Режим доступа: <http://iipdigital.usembassy.gov/st/russian/article/2012/08/20120802134062.html#axzz27fYNkZE6> Название с экрана.

⁶⁴² Колодяжний М.Г. Злочинності – громадську протидію (сучасний досвід США). Політика в сфері боротьби зі злочинністю : мат. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Івано-Франківськ, 1–2 бер. 2013 р.). Івано-Франківськ : Прикарпат. нац. ун-т імені Василя Стефаника, 2013. С 270, 271.

Законом № 267 (2000 р.) передбачено можливість розпуску муніципальних і провінціальних рад, а також тимчасове відсторонення або відставку президентів провінцій (мерів) у разі, коли існує зв'язок між місцевою адміністрацією та організованими злочинними об'єднаннями. При цьому норми закону розповсюджуються тільки на політичні посади і не стосуються цивільних службовців⁶⁴³. Даний механізм доволі ефективно демонструє особливості реалізації запобігання злочинів на локальному рівні в різних країнах, з урахуванням специфіки конкретної країни.

Ще один досвід італійських фахівців – це вирішення проблем протиправної поведінки неповнолітніх та молоді. Як зазначає Т.С. Жукова, італійська модель протидії злочинності молоді являє собою унікальне поєднання загальносвітових закономірностей і національних особливостей розвитку кримінологічної науки та практики протидії молодіжній злочинності. Дослідниця підкреслює, що в сучасних умовах Італія прагне до позитивних змін і пріоритетів щодо запобігання злочинності серед молоді: від жорстокості покарання за злочин, що уже відбувся, до широкої профілактичної діяльності, яка включає усунення причин і умов вчинення злочину, підвищення рівня моральності й правової культури, сміливе використання альтернативних покарань.

Профілактичний аспект моделі протидії злочинності молоді відображає особливість італійського підходу до загальної проблеми боротьби зі злочинністю. У вирішенні загальних проблем організації протидії злочинності молоді основними складовими є :

- широкий міжвідомчий підхід до профілактики злочинності молоді;
- поєднання довгострокових і короткострокових заходів впливу на злочинність;
- взаємне доповнення заходів, спрямованих на запобігання криміналізації особистості, та заходів щодо усунення умов, що сприяють вчиненню злочинів;
- достатнє фінансування превентивних програм, які довели свою ефективність, на основі ретельного оцінювання співвідношення між витратами на їх здійснення й отриманою соціальною вигодою.

⁶⁴³ Шостко О. Ю. Протидія організованій злочинності в європейських країнах: монографія. Харків : Право, 2009. 400 с.

До основних суб'єктів запобігання злочинності належать державні органи, службові особи, громадські організації, соціальні групи, окремі громадяни, які наділені відповідною компетенцією, правами й обов'язками, діяльність яких, відповідно до чинного законодавства, спрямована на розробку та реалізацію заходів, пов'язаних з виявленням, протидією й усуненням криміногенних явищ і процесів, що породжують злочин^{644, 645}.

Оскільки в Італії накопичено багатий досвід профілактики злочинності молоді, а також унікальні методики впливу на особистість злочинця з метою профілактики рецидиву, вважаємо доцільним запровадження цього позитивного досвіду в Україні. Адже італійська модель протидії молодіжній злочинності має практичне значення для вирішення проблем превенції злочинності молоді та пошуку ефективних заходів протидії злочинності як у самій Італії, так і в інших країнах, наприклад, в Україні.

Не можна обійти увагою багаторічний досвід запобігання правопорушенням та злочинам у Великобританії. Першим позитивним моментом є те, що рівень злочинності у Великобританії є значно нижчим за інші країни, у тому числі і європейські. По-друге, уряд Великобританії прийняв рішення про спільну роботу поліції та громади в протидії вуличній, насильницькій, побутовій, корисливій злочинності. Місцеву владу та громадян закликали допомагати у виявленні місцевих проблем. Результатом стало прийняття в 2007 р. нової Стратегії щодо скорочення злочинності в країні. Схематично структура співробітництва виглядає таким чином:

Структура співробітництва:

Уряд – агенції та місцеве партнерство – громадяни та територіальні громади – бізнес і індустрія.

Спектр боротьби з окремими видами злочинів:

Антигромадська поведінка – volume crime – насильницькі та сексуальні злочини – організована злочинність і тероризм.

Спектр стадій боротьби зі злочинністю:

⁶⁴⁴ Жукова Т.С. Ефективність застосування програм по запобіганню злочинності неповнолітніх та молоді Італії й імплементація їх в Україні. *Держава та регіони. Серія: Право.* 2010. № 2. С. 150-156.

⁶⁴⁵ Жукова Т.С. Європейське право: особливості правової системи Італії. *Порівняльно-правові дослідження : українсько-єрецький міжнародний науковий юридичний журнал.* 2009. № 2. С. 40-45.

Раннє втручання – ситуаційна превенція – примус – скорочення рецидиву⁶⁴⁶.

Свою ефективність продемонстрували такі інноваційні програми на місцевому рівні, як «Ранкове начало» (Sure Start), «Нова Справа» (New Deal), «Право діяти» (Rights to Actions) та ін.

Також заслуговує на увагу досвід, що пов'язаний із порушенням правил безпеки руху та експлуатації транспорту. Характерно, ще з XVIII ст. було прийнято низку нормативних документів, що заслуговують на увагу та не втратили своєї актуальності до цього часу. У Великобританії порушення правил безпеки руху та експлуатації транспорту пов'язано було, перш за все, з неправильним використанням дорожнього покриття. Законом від 1862 р. було введено декілька правил, за якими: а) дороги повинні бути прийнятні на повне забезпечення і під контроль громади, якщо вони слугують для громадських переміщень; в) визначено порядок і відповідальність за стан та справність доріг. Якщо буде встановлено, що стан дороги незадовільний, усі ремонтні роботи й відповідальність за злочин громада поклала на доглядача доріг. Якщо через несправність дороги сталася пригода, що потягла за собою травми або смерть, суд покладав відповідальність також на доглядача доріг; с) за правилами Дорожнього Уставу 1836 р. (параграфи 34-36) було визначено, що землевласник, по території якого проходить дорога громадського користування, повинен частину фінансових витрат (що визначена громадою на загальних зборах) покривати самостійно; d) користування та управління експлуатацією доріг повинно вирішуватись за загальних зборів громади. Якщо є рішення про закриття дороги, то воно повинно бути обов'язково закріплене не тільки відповідним документом, а й визначено новий напрямок доріг. Це рішення повинно бути тричі опубліковано й винесено на повторне обговорення (Gneits, Die Selbstverw, in Engl. Ss 1165, 1175, 1180)⁶⁴⁷. Цей досвід успішно був перейнятий Латвійською Республікою, і також допоміг зменшити крадіжки автотранспорту та пошкодження доріг⁶⁴⁸.

⁶⁴⁶ Blair's lecture on line «Our Nation's Future : about crime prevention, immigration and security». Bristol, 23/06/2006. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.pm.gov.uk/opsr/>. Офіційний сайт Правительств Великої Британії.

⁶⁴⁷ Васильчиков А. И. О самоуправлении: сравнительный обзор русских и иностранных, земских и общественных учреждений. 3-е изд. 2 т. Санкт-Петербург: типография В.В. Пятца, 1872. С/ 163-165/

⁶⁴⁸ Машошин Ю. Борьба с кражами автотранспорта в Латвии: криминологико-криминалистические аспекты. Закон и жизнь. № 10, 2007. С. 27-51.

Як ми вже підкресливали, дуже важливим нинішнім досвідом вбачається й інформування населення про проблеми злочинності і шляхи боротьби з нею. Так, програми кримінальної поліції ФРН розповсюджуються серед громади міст і вказують на необхідність використання превентивних засобів у джерелах масової інформації як одного з основних напрямків профілактики правопорушень. Для вирішення окремих питань залучаються спеціалісти з інших галузей. Так, наприклад, для запобігання вчинення крадіжок (квартирних, авто та ін.) дослідними центрами Міністерства юстиції США було встановлено, що правильне архітектурне проектування та планування населених пунктів можуть допомогти жителям навіть великого міста встановити контроль за своєю оселею та майном. Так, законом Монголії «Про засоби масової інформації» передбачено проведення прес-конференцій, брифінгів та ін. за участю поліцейських та територіальної громади як контролюючого поліцію органу. На таких заходах розглядаються питання спільної участі поліції і громади в запобіганні злочинам, інформація про проведені профілактичні заходи, розповіді про роботу поліції в протидії наркогизму, вуличній злочинності, насильству тощо. У ЗМІ, у т.ч. 10 центральних газетах, щомісячно друкується близько 200 матеріалів, що висвітлюють щоденну роботу поліції із запобігання злочинам. За інформацією монгольської влади, зараз проглядається стійка тенденція до збільшення позитивної інформації про діяльність поліції, а також про спільну участь територіальних громад та поліцейських у запобіганні злочинам⁶⁴⁹.

У дослідженнях багатьох американських та англійських спеціалістів підкреслюється думка про різноманітні форми участі громадськості в охороні громадського порядку. Зміст багатьох програм Великобританії складають такі основні параметри, як: 1) рекомендації поліції жителям щодо використання дверних замків, інших технічних засобів, що підвищують безпеку житла; 2) опитування жителів на предмет виявлення слабких місць в їх оселі; 3) участь громадян в охороні громадського порядку; 4) пропаганда участі населення в програмах боротьби зі злочинністю тощо⁶⁵⁰.

⁶⁴⁹ Чинзориг С. Проблемы взаимодействия органов полиции Монголии со средствами массовой информации. Закон и право. № 2, 2008. С. 114-115.

⁶⁵⁰ Шнайдер Г.И. Криминология: Пер. с нем. Под общ.ред. и с предисл. Л.О.Иванова. Москва: Прогресс – «Универс», 1994. С.216-232.

При вивченні зарубіжного досвіду вкрай важливо не обмежуватись аналізом практики економічно розвинутих країн, до яких, на жаль, Україна не відноситься. Для отримання повноцінного уявлення необхідно вивчати практику запобіжної діяльності місцевими органами й країн з низьким соціальним рівнем та високими показниками злочинності. До таких країн цілком можна віднести Бразилію. Щодо місцевих профілактичних програм у цій країні, то вони мають здебільшого соціально-економічну спрямованість, бо розраховані на соціальну підтримку незахищених верств населення й створення умов для розвитку ринку праці. До них можна віднести такі програми: «Територія миру», «Жінки миру», «Громадянин-резервіст», «Малюю свободу, малюю громадянство» та ін.⁶⁵¹

Частина профілактичних програм розрахована на мешканців майже 6,5 тис. фавел, специфічних районів трущоб, де мешкає 6 % найбільш бідного та маргіналізованого населення Бразилії. У цілому життя у фавелах слабо контролюється місцевою поліцією. Тому це призводить до широкого поширення організованої злочинності, наркозлочинності, насильницьких злочинів із використанням вогнепальної зброї. За даними ООН, близько третини вбивств у фавелах вчиняють особи віком 10–19 років. Щонайменше 20 тис. малолітніх й неповнолітніх у віці від 10 до 16 років є наркокур'ерами. За підтримки Управління ООН з наркотиків та злочинності здійснюється спеціальний профілактичний проєкт (BRAR75), пов'язаний зі скороченням масштабів обігу наркотиків у фавелах Ріо-де-Жанейро. Тому Уряд Бразилії намагається вживати профілактичних заходів, спрямованих на покращення життя передусім мешканців трущоб, їх офіційне працевлаштування, створення соціально-економічних та психологічних бар'єрів для продовження злочинної діяльності. До здійснення даних заходів залучаються не лише соціальні працівники, але й представники місцевих громад і добровольці⁶⁵².

Україні важливо звернутись до питання зарубіжного досвіду співпраці органів місцевого самоврядування (місцевої влади), правоохоронних органів та мешканців конкретних територіальних громад. Доволі

⁶⁵¹ A/Conf.213/14 // Workshop on Practical Approaches to Preventing Urban Crime / Twelfth United Nations Congress on Crime Prevention and Criminal Justice (Salvador, Brazil, 12-19 April 2010). 21 p.

⁶⁵² Колодяжний М.Г. Сучасний стан запобігання злочинності у Бразилії. Вісн. кримінол. асоціації України : зб. наук. пр. (редкол. : О. М. Бандурка (голов. ред.) та ін.) Харків: ХНУВС, 2015. № 2 (10). С. 17-28.

цікавим є досвід Республіки Казахстан у цьому питанні. У цій країні в 2004 р. було прийнято спеціальний Закон «Про участь громадян у забезпеченні громадського порядку» від 9 липня 2004 р. № 590–ІІ. За своїм обсягом він є доволі невеликим і містить лише 9 статей, які дуже обмежено висвітлюють основні положення участі громадян у запобіганні злочинності. Однак і ця нормативна база дає свої вагомні результати. Найбільш розповсюдженою формою реалізації зазначеного закону є організація добровільних народних дружин.

У деяких областях Казахстану дружини функціонували ще до набрання чинності вищезгаданого закону, який регламентує участь громадян в охороні правопорядку. Так, наприклад, ще в 2001 р. у деяких районах країни діяло кілька сотень дружинників, які звітували про розкриття десятків злочинів та сотень адміністративних правопорушень⁶⁵³. Прийняття ж у 2004 р. спеціального закону сприяло поширенню подібних утворень під егідою місцевих органів влади. Робота недержавних правоохоронних структур у виді дружин набула системного характеру та поширилась на більшість регіонів країни. За інформацією голови місцевого виконавчого органу влади міста Актобе, станом на 2013 р. в Казахстані налічується понад 4,5 тисячі громадських формувань правоохоронної спрямованості, які об'єднують 26813 чоловік. З їх допомогою розкрито понад 1,7 тисяч злочинів і виявлено понад 20 тисяч адміністративних правопорушень⁶⁵⁴.

Важливо відмітити, що ідея створення формувань по захисту правопорядку на місцевому рівні знайшла широке розповсюдження в різних територіальних одиницях Казахстану. Так, у м. Алмати, станом на 2013 р., функціонувало 165 громадських формувань правоохоронної спрямованості, з загальною чисельністю тисяча сімсот дев'яносто-одна людина. З числа керівників підприємств і організації та громадян з активною життєвою позицією створені Ради громадськості в усіх 85 дільничних пунктах поліції чисельністю 302 людини. У 27 навчальних закладах створені студентські загони правопорядку, де загальна кількість членів загонів становить 820 осіб. Цікавим є також і досвід стимулювання зазначеного виду діяльності. За рік грошовою премією за-

⁶⁵³ Лебедев В. ДНД – полиции опора. Казахстанская правда. 2001. 3 авг. С. 5.

⁶⁵⁴ В Актобе обсудили формирование народных дружин. Электронный ресурс. Режим доступа: <http://www.meta.kz/novosti/kazakhstan/777191-v-aktobe-obsudili-formirovanie-narodnyh-druzhin.html>. Название с экрана.

охочуються більше 800 членів громадських формувань на суму більше 60 тис. дол. США⁶⁵⁵. На високі показники діяльності роботи дружинників звернули увагу керівники органів місцевої влади Алмати. З метою упорядкування їх роботи та підвищення ефективності діяльності в 2014 р. було прийнято рішення розробити й прийняти Регіональну програму розвитку дружин. Для стимулювання дружинників пропонується навіть оплачувати за рахунок державних коштів телефонні картки учасників ДНД та надавати їм проїзні квитки для більш оперативного переміщення кварталами міста⁶⁵⁶.

У Казахстані застосовуються й окремі більш новаторські заходи запобігання злочинності. Як справедливо зазначає М. Г. Колодяжний, поступово в Казахстані звертається увага й на прогресивний досвід західних країн світу в боротьбі зі злочинністю. Зокрема, йдеться про впровадження програм під назвою «Сусідський догляд». Суть подібних профілактичних проєктів полягає в підвищенні взаємодії мешканців вулиці, кварталу чи окремого будинку як між собою, так і з органами казахської поліції. Для цього сусіди мають повідомляти один одному про те, що їх помешкання буде безлюдним деякий час через відрадженья, відпустку та інші сімейні обставини. В цьому випадку небайдужі сусіди доглядають за безлюдним сусідським житлом та повідомляють до правоохоронних органів у разі незаконних посягань на чуже майно⁶⁵⁷.

Подібні практики в різних їх інтерпретаціях застосовуються у великій кількості країн західної Європи та Америці, однак там вони вже увійшли в звичку для місцевого населення, і ці програми не є новими. Важливим висновком щодо аналізу практики запобігання злочинності на місцевому рівні в Республіці Казахстан має стати позиція допустимості та доцільності застосування як раніше вже застосовуваних заходів з їх максимальним удосконаленням, так і практика апробації новітніх для України, однак уже широко застосовуваних у світі напрацювань.

⁶⁵⁵ В Алматы патрулировать улицы будут общественные помощники полиции. Электронный ресурс. Режим доступа : <http://meta.kz/novosti/kazakhstan/770504-v-almaty-patrulirovat-ulicy-budut-obschestvennyye-pomoschniki-policii.html>. Название с экрана.

⁶⁵⁶ Патрулировать улицы Алматы будут народные дружинники. Электронный ресурс. Режим доступа : <http://today.kz/news/life/2014-04-23/patrulirovat-ulicy-almaty-budut-narodnye-druzhinniki/>. Название с экрана.

⁶⁵⁷ Колодяжний М.Г. Запобігання злочинності громадськістю в Республіці Казахстан: сучасний стан і форми. Юрид. журнал. 2015. № 2. С. 45

Окрім практики здійснення запобігання злочинності під «кураторством» державних органів, у сучасному світі доволі широке поширення діяльності в сфері запобігання злочинності на місцевому рівні різноманітних неурядових громадських організацій, від найменших, що функціонують у межах одного населеного пункту, та які можуть отримувати фінансову підтримку як від місцевих органів, так і від національних фондів.

В Європі є кілька організацій, які в своїй роботі популяризують значення запобігання злочинності, щоб гарантувати відчуття безпеки населення. Одна з найбільш відомих організацій серед правоохоронних органів – Європейська мережа запобігання злочинів. Існує доволі широкий перелік проєктів, що реалізуються на різних рівнях, такі як «Сусідський нагляд», «Ваш поліцейський» (Данія), «Триматися осторонь не означає бути в безпеці» (Естонія), «Крок за кроком до безпечної громади» (Литва), «Безпечна старість» (Румунія). Вони розроблені у взаємодії поліції і суспільства⁶⁵⁸.

Окрему увагу варто зупинити на питанні міждисциплінарності питання вивчення запобігання злочинності на місцевому рівні в американських та західноєвропейських дослідженнях.

Західні дослідники зазначають, що ефективне запобігання злочинності можливе лише за умови взаємодії дослідників з кримінології, соціальної педагогіки, міського планування, соціального менеджменту, а також соціології міста й житла. Коріння таких суджень сягає 30-х рр. ХХ ст., коли американські вчені – політолог Джеймс Уілсон і соціолог Джордж Келлінг – розробили концептуальні положення «теорії розбитих вікон». Провідна теза цієї теорії – потурання суспільства дрібним деліктам, як-от, палінню в недозволених місцях, вандалізму, публічному пияцтву, стрибкам через турнікети в метро тощо, безпосередньо провокує людей на вчинення аналогічних або тяжчих правопорушень⁶⁵⁹. Якщо негайно не замінити вибиту шибку в будинку, вандали виб'ють усі вікна, безхатченки проникнуть усередину і оселяться там, адже одне розбите вікно є сигналом, що за цією будівлею ніхто не до-

⁶⁵⁸ Шадська УЧи потрібна в Україні стратегія запобігання злочинності? Електронний ресурс. Режим доступа: <http://eopl.com.ua/comments/chy-potribna-v-ukrajini-stratehiya-zapobihannya-zlochynnosti-na-natsionalnomu-ta-mistsevomu-rivnyah/>. Название с экрана.

⁶⁵⁹ Теория разбитых окон. Психологические теории. Електронний ресурс. Режим доступа : <http://fb.ru/article/197633/teoriya-razbityih-okon-psihologicheskie-teorii>. Назва з екрану.

глядає. Звісно, розробники і послідовники цієї теорії також відзначають помірний вплив менталітету та традицій жителів певних районів, наприклад, фавел у великих бразильських містах та нью-йоркського Гарлему, на нахили до девіантної поведінки.

Отже, благоустрій населених пунктів, облаштування внутрішніх дворів, під'їздів і сходів, розташування вікон, продумане районування паркінгів і місць для громадського дозвілля допомагають створити візуально захищений простір для ефективної профілактики кримінальних правопорушень. Цей підхід є особливо актуальним в Україні, адже, за результатами досліджень Київського інституту проблем управління імені Горшеніна, понад 75% громадян визнають існування в їхньому населеному пункті небезпечних локацій із високим рівнем злочинності⁶⁶⁰.

Необхідно відмітити, що в XXI столітті актуальність теорії «розбитих вікон» зумовлено тим, що дане кримінологічне надбання для профілактики злочинності на місцевому рівні застосовують не лише в розвинутих країнах, а й у державах з високими показниками злочинності, наприклад у Бразилії. Серед запроваджених у цій країні програм запобігання злочинності варто згадати про «Парки миру», яка є програмою профілактики злочинності, що реалізується в межах так званої теорії розбитих вікон (теорії економічного дизайну). Її суть полягає у визнанні необлаштованості територій, наявності зруйнованих будівель в якості вагомого криміногенного чинника. Для його усунення об'єднуються зусилля місцевої громади шляхом спільного облаштування громадянами місць відпочинку (парків, скверів), відновлення зруйнованих споруд, тобто облаштування потенційних місць вчинення різних злочинів.

Проект «Парки миру» стартував у 2007 р. у місті Сан-Паоло та є результатом сумісної роботи дослідницького Інституту Су да Паз, на який було покладено наукову складову цієї програми, та страхової компанії «Сул Америка», яка взяла на себе фінансування проекту. Організатори проекту виділили кошти для максимального залучення передусім

⁶⁶⁰ Пономаренко О. О. Щодо застосування «теорії розбитих вікон» у системі запобігання вуличній злочинності. Злочинність як суспільна проблема та шляхи її вирішення в Україні: матеріали Всеукраїнської конференції для студентів, аспірантів, ад'юнктів, здобувачів, молодих вчених та учнів старших класів, м. Харків, 4 листоп. 2016 р. / за заг. ред. проф. А. П. Гетьмана, Б.М. Головкина. Харків: Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2016. 132 с.

бразильської молоді та представників групи ризику (колишні засуджені, члени злочинних угруповань та ін.) для модернізації суспільного простору, місць відпочинку місцевого населення. За переконанням М. Г. Колодяжного⁶⁶¹, головна мета проекту полягає не стільки в облаштуванні територій, скільки у відволіканні молоді від зайняття незаконними видами діяльності; їх максимальній соціалізації; дотриманні суспільно корисних форм поведінки; розвитку партнерських відносин із представниками місцевої громади, поліцією та органами державної влади⁶⁶².

Японський механізм запобігання злочинності відносять до найбільш ефективних світових систем. Так, у цій країні стабільно фіксується досить низький рівень злочинності. Активну роботу в цьому напрямі веде Асоціація профілактики злочинів – напівгромадська, напівдержавна організація, підрозділи якої функціонують на різних рівнях (від загальнонаціонального до місцевого) при кожному відділенні поліції. Низовими ланками цієї асоціації є пункти запобігання злочинів, що працюють у тісному контакті з квартальними комітетами самоврядування Японії⁶⁶³.

Аналізуючи існуючий позитивний зарубіжний досвід, треба вказати, що зараз на території м. Чернігова також діють громадські організації, які разом із правоохоронними органами залучаються до охорони громадського порядку. Зокрема, це:

- Чернігівське міське Козацьке товариство (Чернігівський полк Українського козацтва);
- Чернігівська міська громадська організація «Чернігівський полк ім. Архистратига Михаїла Північного козацького округу»;
- 1-й Козацький курінь ім. П. Полуботка;
- Добровільне громадське формування – Чернігівський зведений загін громадських формувань з охорони громадського порядку;
- Громадське формування з охорони громадського порядку і державного кордону «САМООБОРОНА ЧЕРНІГІВЩИНИ»;

⁶⁶¹ Колодяжний М.Г. Сучасний стан запобігання злочинності у Бразилії. Вісн. кримінол. асоціації України : зб. наук. пр. (редкол. : О. М. Бандурка (голов. ред.) та ін.) Харків: ХНУВС, 2015. № 2 (10). С. 17-28.

⁶⁶² Public-Private Partnerships and Community Safety: Guide to Action : International Centre for the Prevention of Crime (ICPC). Montreal, 2011. P. 109.

⁶⁶³ Кримінологія: підруч. для студ. вищих навч. закл. /О.М. Джужа, Я.Ю. Кондратьєв, О.Г. Кулик, П.П. Михайленко та ін.; за заг. ред. О.М. Джужа. Київ: Юрінком Інтер, 2002. С. 176.

- Грамадське формування з охорони громадського порядку і державного кордону «Спеціальний підрозділ «АФГАНЕЦЬ»;
- Грамадське формування з охорони громадського порядку і державного кордону «СЕВЕР»;
- Грамадське формування з охорони громадського порядку «ПІВ-НІЧНІ ВОВКИ».

Основи організації та діяльності спільних програм громадських організацій, органів місцевого самоврядування та служб поліції з реалізації програм запобігання злочинності включають досить широке коло питань, тісно пов'язаних між собою, зокрема це: роз'яснювальна робота серед населення, співробітництво зі ЗМІ, системна професійна та психологічна підготовка службовців поліції, технічне оснащення, збільшення фінансових дотацій на утримання штату поліцейських за рахунок місцевого бюджету тощо. Для такої роботи, безумовно, важливим є вивчення й запровадження зарубіжного досвіду.

Разом з тим, доречною є думка Е.Л. Стрельцова, який указує, що іншого шляху, ніж гармонізація законодавства та гармонізація взаємовідносин між країнами бути не може. Гармонізацію законодавства вчений розглядає, в основному, як процес спільного узгодження й прийняття правових принципів і концептуальних основ правового регулювання і правової охорони соціальних цінностей. У той же час, Е.Л. Стрельцов досить слушно дотримується позиції, за якою уніфікація не повинна зменшити ролі кожної держави. Усі спроби обмеження державного суверенітету є неприпустимими. Міждержавні контакти повинні бути гармонійними⁶⁶⁴.

Викладені положення показують, що Україні сьогодні необхідно детально знайомитися з досвідом інших країн і на цій основі реформувати систему запобігання злочинам. Одним з головних напрямків цієї роботи є взаємодія і зміцнення контактів між населенням, органами місцевого самоврядування та правоохоронними органами. При цьому, пріоритети повинні надаватися не покаранню за вчинення злочину, а заходам профілактичного характеру. Вказані заходи повинні ініціюватися територіальними громадами та їх органами місцевого самоврядування, підтримуватися фінансово й контролюватися владою міста, району або селища та громадськістю.

⁶⁶⁴ Стрельцов Е.Л. Противодействие преступности в Европе: необходимость правовой интеграции. Юридичний Вісник України, № 39 (847). 1-7 жовтня 2011.

РОЗДІЛ 5. СПІВПРАЦЯ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ, УСТАНОВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ ТА ОРГАНІВ ПРОБАЦІЇ Й ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГРОМАДСЬКОГО КОНТРОЛЮ

5.1. Напрямки взаємодії територіальних громад із установами виконання покарань та органами пробації

Більшість людей стримує від вчинення правопорушення чи злочину не страх перед покаранням, а самоконтроль, сумління та інші позитивні чинники. Такі висновки науковців в галузі права, психології не піддаються сумніву, але не повною мірою поділяються суспільством. Часто воно зорієнтовано на застосування переважно каральної політики, а саме засудження до позбавлення волі. Суспільна думка останнім часом підтримується законодавцем, що збільшує санкції, не дозволяє широко застосовувати альтернативні позбавленню волі види покарань, призводить до хибних наслідків, які несуть загрозу і суспільству, і державі. Побоюючись зростання злочинності через лібералізацію закону, суспільство наражається на ще більшу небезпеку, а саме розповсюдження тюремної субкультури та поступову криміналізацію власних громадян⁶⁶⁵. Небезпечним наслідком цього стану є доволі об'ємна концентрація установ виконання покарань й органів пробації, що знаходяться в кожній області України. Серед них, станом на 1 січня 2018 р., у сфері управління Державної кримінально-виконавчої служби України перебуває 148 установ (виправні колонії та слідчі ізолятори). Крім того, 29 установ знаходяться на території Донецької та Луганської областей, що тимчасово не контролюється українською владою. В установах виконання покарань та слідчих ізоляторах, розташованих на території, що контролюється українською владою, утримується всього 56 638 осіб. Серед засуджених: 1544 особи відбувають покарання у виді довічного позбавлення волі; 470 осіб відбувають покарання у виді арешту в 54-ох арештних домах, утворених при установах.

⁶⁶⁵ Денисова Т.А. Кримінальне покарання: завдання і функції, практика застосування. Правова система України: історія, стан та перспективи: у 5 т. Т. 5: Кримінально-правові науки. Актуальні проблеми боротьби зі злочинністю в Україні /За заг. ред. В.В. Сташиса. Харків: Право, 2008. С. 208-219.

Криміногенний склад засуджених до позбавлення волі (станом на 01.01.2018): 5,6 тис. осіб засуджені на строк понад 10 років; 7022 осіб – за умисне вбивство; 3080 особи – за нанесення умисного тяжкого тілесного ушкодження; 8311 особи – за розбій та грабіж; 12282 осіб – за крадіжку; 712 особа – за звалтування; 18 осіб – злочини проти основ національної безпеки⁶⁶⁶. Як бачимо, контингент засуджених є досить небезпечним. Це спонукає до роздумів, як забезпечити суспільство від негативного впливу осіб, які вчинили тяжкі та особливо тяжкі злочини. Перше, що може спадати на думку пересічним громадянам, це те, що такі особи перебувають під надійною охороною і ізольовані від суспільства. Але друге і наступне вказують на те, що ці особи в місцях позбавлення волі знаходяться не назавжди. Навіть ті, 1544 особи, які відбувають покарання у виді довічного позбавлення волі, через певний проміжок часу можуть бути звільнені (за актом помилування, після відбуття певної частини строку покарання тощо). Після звільнення, якщо криміногенна напруженість буде зберігатися (а вона зберігається, як правило, завжди), колишні засуджені знову стануть членами однієї з територіальних громад. Це означатиме, що не може бути безпечним суспільство, якщо не взаємодіяти з установами відбування покарання та не мінімізувати ризики, пов'язані із засудженням особи, зокрема, до покарання у виді позбавлення волі.

Європейський вибір України, приєднання її до європейського правового поля викликали необхідність реформування законодавства України згідно з міжнародними документами про права людини та взятими на себе правовими зобов'язаннями, щодо безумовного дотримання ратифікованих Верховною Радою найважливіших європейських правових актів, зокрема Конвенції з прав людини та Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання, які є актами прямої дії. Ці документи повинні мінімізувати шкідливі наслідки покарання у виді позбавлення волі. Тому зараз ми спостерігаємо поступове нарощування розумної альтернативи, а саме органів пробації, що за даними першого заступника директора Центру пробації І.С. Яковець

⁶⁶⁶ Загальна характеристика Державної кримінально-виконавчої служби України (станом на 01.01.2018). Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.kvs.gov.ua/peniten/control/main/uk/publish/article/628075>. Назва з екрану.

налічує по Україні: районних відділів (секторів) уповноважених органів з питань пробації 560, 24 філії та 12 секторів ювенальної пробації⁶⁶⁷.

Але якщо говорити не про установи та злочини, а про осіб, які їх вчинили, й обставини, які спонукали їх до цього, то виникає питання, чи повинна територіальна громада брати на себе відповідальність за соціальну адаптацію та життєдіяльність таких громадян? Адже покарання має захищати суспільство та його громадян від злочинців, оскільки, як указували Б.С. Нікіфоров⁶⁶⁸ та В.В. Борисов⁶⁶⁹, покарання за кримінальним правом призначається в інтересах і з волі переважної більшості людей. Так само вони акцентували увагу на необхідності дотримання вищого морально-правового принципу не в інтересах злочинця, а в інтересах громади і підкреслюють, що це сумісно із завданнями охорони суспільства і громадян від порушень та злочинів. Хоча ми сьогодні живемо в іншій державі, з іншими ціннісними орієнтаціями, ця позиція «пройшла витримку часу» і зараз викликає схвалення в населення.

Відтак, на перший погляд відповідь може бути однозначною і громада може сказати: якщо особа вчинила злочин, спричинила шкоду, то чому ми повинні нею займатися? Ось тут дуже важливим є розуміння, що займатися порушником, який отримав покарання, має не тільки Державна кримінально-виконавча служба та система пробації, які мають певні методики та свої інструменти, щоб ізолювати злочинця, запобігти повторному злочину, а й громада. Адже вирок суду виноситься від імені народу України, а значить народ несе відповідальність за осіб, які відбувають покарання. Пригадаймо, як свого часу зазначав І.Я. Фойницький, що осуд суспільства має надзвичайно широкі рамки – від судження до повного знищення, воно створює право розпоряджатися долею винного, від найжорсткішого покарання, до його пом'якшення, у міру цивілізації суспільства⁶⁷⁰.

⁶⁶⁷ Пробація України Probation in Ukraine (станом на 19.05.2017). Електронний ресурс. Режим доступу: http://old.minjust.gov.ua/open_data. Назва з екрану.

⁶⁶⁸ Никифоров Б.С. Вопросы уголовного права в условиях общенародного государства. Советское государство и право. 1963. № 4. С. 62.

⁶⁶⁹ Борисов В.В. Правовой порядок развития социализма. Саратов: Изд-во Саратовского ун-та, 1977. С. 84.

⁶⁷⁰ Фойницький І.Я. Учение о наказании в связи с тюремноведением. Москва : Добросвет–2000; Горюнец, 2000. С. 313.

Таким чином, цілком очевидно вбачає потреба глибокого переосмислення підходів каральної політики держави, поступова зміна суспільної думки, коли громадяни повинні зрозуміти і підтримати позиції, за якими:

1) існує необхідність обмеження на законодавчому рівні застосування такого виду покарання, як тривале позбавлення волі на певний строк та довічне позбавлення волі, оскільки жодна «тюрма» не може бути ідеальною та не виправить злочинця. Про це свого часу зазначав ще англійський вчений Ієремія Бентам, який розробив свою теорію покарання, що значно вплинула на розвиток науки про злочинність. Бентам намагався на практиці реалізувати свої ідеї «ідеальної в'язниці». Свій досвід він виклав в однойменній роботі «Паноктикум» – трактаті про раціональний устрій тюрем на засадах одиночного ув'язнення, центрального нагляду з облаштуванням необхідних майстерень, шкіл, лікарень з метою виправлення і перевиховання засуджених. Одну із причин злочинності Бентам бачив у недосконалому законів. Розвиваючи ідеї Монтеск'є і Беккарія щодо необхідності співмірності покарання, він зробив спробу знайти спосіб визначення цієї співмірності. На основі розробленого ним методу моральної арифметики Бентам намагався подолати догматику пануючих правових доктрин. Він виступав проти надмірно та нераціонально жорстоких покарань. У своїй фундаментальній праці «Основні засади кримінального кодексу» він писав: «Політика законодавця, все караючого смертною карою, схожа на відразу дитини, яка вбиває жука, на якого просто боїться дивитись... Не слід вірити в таку необхідність смерті. Не використовуючи її в покараннях, ви запобігаєте їй у злочинах»⁶⁷¹;

2) з метою нейтралізації блокування поширення криміналізації суспільства слід застосувати утримання в місцях позбавлення волі як виняток, віддаючи перевагу розумним альтернативам у виді пробації.

Можна пригадати, що політика нульової терпимості стає все більш популярною в західних країнах. У більшості західноєвропейських країн з середини 90-х років ХХ століття поступово скорочується значна кількість засуджених до позбавлення волі за рахунок декриміналізації окремих діянь та застосування альтернативних видів покарань. Так, наприклад, Фінляндія цілеспрямовано скоротила кількість ув'язнених за

⁶⁷¹ Бентам И. Основные начала гражданского кодекса. Избранные сочинения Иеремии Бентама: В 3 т. / Пер. в англ. и фр. А.Н. Пыпина, А.Н. Неведомского, предисл. Ю.Г. Жуковского. Том I. Санкт-Петербург: Изд. Русс. кн. торговли, 1867. С. 26-27.

п'ятдесят років на 70% (із 180 до 60 осіб на 100 тис. населення), Данія, Швеція і Норвегія зберегли постійну кількість тюремного населення в межах 60-70 осіб на 100 тис. населення. Цілком очевидно, що скорочення злочинності можливо добитися без збільшення застосування кримінальних репресій. Як правильно зазначає Н. Крісті, не дивлячись на сучасне ускладнення кримінологічної ситуації в суспільстві, необхідно переборювати репресивну свідомість населення, розвінчувати міфи про всесильність тюремного ув'язнення⁶⁷². Дійсно, якщо це потрібно, необхідно ще раз переглянути перелік діянь, що визнаються злочинами і, по можливості, або перенести їх у площину адміністративних чи цивільно-правових відносин, або визначитись із доцільністю призначення покарань, альтернативних позбавленню волі.

Сьогодні, незважаючи на загальне позитивне ставлення суспільства до покарання, коли ключовим напрямом вважається посилення репресій, існують серйозні протиріччя між статистикою вчинених злочинів і кількістю покараних, а також між інформованістю населення про види і форми вчинення злочинів, ступінь їх суспільної небезпеки та реальним станом злочинності. Це підштовхує до пошуків шляху неупередженого інформування суспільства, аргументів на користь зменшення застосування суворих видів покарань, що призведе до скорочення кількості засуджених, особливо тих, хто відбуває покарання у виді позбавлення волі на певний строк та довічного позбавлення волі.

Водночас, відштовхуючись від принципу невідворотності покарання, треба знайти шляхи впливу на засуджених, завдяки чому в особи повинна змінитися не тільки реальна поведінка, а й погляди та внутрішня свідомість. Слід також змінювати традиції суспільства, вчитися проявляти терпимість, визнавати, що засуджені – такі ж люди, як і ми, піднімати правову культуру і моральність. Тоді заходи держави по скороченню та лібералізації кримінально-правового примусу будуть сприйняті пересічними громадянами як такі, що мають відбуватися. На жаль, зараз суспільство практично не бере ніякої участі у виправному процесі. Таке ставлення унеможливує ресоціалізацію засуджених та сприяє їх вторинній криміналізації⁶⁷³;

⁶⁷² Кристи Н. Пределы наказания. Пер. с англ. А. Петрова, В. Пророковой. Москва: РОО «Центр содействия реформе уголовного правосудия», 1985. С. 23.

⁶⁷³ Кристи Н. Борьба с преступностью как индустрия. Вперед к Гулагу западного образца / Пер. с англ. А. Петрова, В. Пророковой. Москва: РОО «Центр содействия реформе уголовного правосудия», 2001. 224 с.

3) через гуманізацію покарання, залучати членів територіальної громади та органів місцевого самоврядування, волонтерів, членів громадських чи релігійних організацій для участі у вирішенні проблем, пов'язаних із виконанням покарання.

Ми вважаємо, що соціальне відновлення особи, яка відбуває покарання в установах КВС, можливо лише за підтримки суспільства (територіальної громади, сім'ї, трудового колективу тощо), допомоги держави та власного прагнення засудженого. Нинішня система – одна із самих жорстких та неефективних у світі. Це сукупність державних органів та установ, які здійснюють діяльність з виконання кримінальних покарань, наділені спеціальним статусом та перебувають у взаємодіях між собою, майже закриті від громадського впливу.

Як відомо, місця позбавлення волі розривають зв'язки людини з суспільством та прийнятими в ньому нормами поведінки. Ті, хто до засудження мав дім і родину, можуть їх втратити, а також втратити і роботу, бо роботодавець може відмовитися взяти їх на попереднє місце.

Як свідчить статистика, за грати часто потрапляє той, хто вже побував там. Отже, позбавлення волі не зупиняє людину від вчинення тих дій, через які вона вже відбула термін покарання. Засудження до позбавлення волі на певний строк або довічного позбавлення волі можна було б виправдати з точки зору його стримуючого ефекту, але не для тих, хто вже відбув покарання, а відносно решти суспільства. Проте, на практиці немає ніяких підтверджень обґрунтованості такого висновку, оскільки дослідження Т.А. Денисової свідчить, що суворість покарання може мати стримуючий ефект лише на найнижчому рівні шкали покарань. Багато злочинів вчинюються за обставин, коли емоції або вплив наркотиків чи алкоголю беруть гору над будь-якими розумними доводами^{674, 675}.

Як ми попередньо визначились, органи і установи системи виконання покарань належать до правоохоронних органів. Проте, ця система має структуру, завдання, чисельність, таємність, контингент засуджених та персоналу такого рівня, який зазвичай називають «державою у державі». Саме тому, питання взаємодії системи виконання покарань

⁶⁷⁴ Денисова Т. А. Надмірна суворість покарання як перешкода розвитку демократичних засад у суспільстві. Вісник прокуратури. 2008. № 5. С. 94-101.

⁶⁷⁵ Денисова Т. А. Покарання: кримінально-правовий, криминологічний та кримінально-виконавчий аналіз: монографія. Запоріжжя: Вид-во КПУ, 2007. 340 с.

та територіальної громади і її уповноважених органів місцевого самоврядування ми винесли для окремого розгляду. Більш того, ми вважаємо, оскільки концентрація в одному місці осіб, які вчинили злочин і відбувають покарання, є значною і представляє певну загрозу для суспільства (більша частина осіб скоїла тяжкі та особливо тяжкі злочини), громада повинна втручатися і активно співпрацювати з працівниками цих установ, а також допомагати засудженим.

Якщо ми ведемо мову про забезпечення безпечного функціонування установ виконання покарань та органів пробації, то, на нашу думку, необхідно акцентувати увагу на дотриманні принципів справедливості і законності, недопущенні свавілля, катувань та жорстокого поводження. Контролюючим органом для уникнення випадків порушення закону, окрім відомчого контролю (прокурорського нагляду, контролю територіальних та центральних органів тощо), повинен бути й громадський контроль.

Кожен з вищеназаних принципів відображає окремий аспект загального поняття покарання і характеризує його цілісність. Законність забезпечує стабільність рівня справедливості⁶⁷⁶. За рахунок цього законодавець домагається вигідної для суспільства поведінки тих, хто потрапив у сферу дії кримінального закону. Але багато століть перед покаранням суспільство не висувало іншої мети, крім залякування та сатисфакції. Лише в останні 250 – 300 років спостерігається розуміння мети покарання як позитивного впливу на посткримінальну поведінку винного – виправлення і перевиховання особи, яка вчинила злочин. Але при цьому виявилось, що покарання має обмежені можливості в сфері постпенітенціарної корекції поведінки^{677, 678, 679}. Більш того, на думку науковців, кримінальне покарання протягом ХХ ст. переживало й зараз переживає найглибшу кризу^{680, 681, 682}.

⁶⁷⁶ Філософський словник. Київ : Гол. ред. УРЕ, 1973. С. 54.

⁶⁷⁷ Никифоров Б.С. Наказание и его цели. Советское государство и право. 1981. № 9. С. 32.

⁶⁷⁸ Яковець І.С. Теоретичні і прикладні засади оптимізації процесу виконання кримінальних покарань: монографія. Харків: Право, 2013. 392 с.

⁶⁷⁹ Денисова Т. Молось за вас щоденно. Донецько: «Донецький Меморіал», 2005. 20 с.

⁶⁸⁰ Пальченкова В.М. Трансформація громадського контролю за виконанням покарань: історико-правовий аналіз: монографія. Запоріжжя : Акцент Інвест-трейд, 2013. 524 с.

⁶⁸¹ Денисова Т. А. Криза призначення, виконання, відбування покарання у виді позбавлення волі на певний строк та шляхи її подолання. Проблеми пенітенціарної теорії і практики: Щорічний бюлетень / За заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. А.А. Музики. Київ: КЮІ КНУВС, 2005. С.324-332.

⁶⁸² Косвен М. Преступление и наказание в догосударственном обществе. Москва : Гос. изд-во, 1925. С. 112-114.

Як слушно вказує А. Х. Степанюк, на стадії виконання покарання важливо дотримуватись цілей, що сформульовані в об'єктивному та суб'єктивному вимірі. Суть виконання покарання не тільки в тому, щоб дотримуватись закону і виконати його в повному обсязі. За законами природи та суспільства, якщо поставлена мета недосяжна, то при всіх умовах виконати її неможливо. Тому формуючи цілі покарання законодавець визначив їх не як остаточні, а як перспективні⁶⁸³. До таких, зокрема, відноситься і виправна концепція, яка на думку І.С. Яковець, не притаманна кримінально-виконавчому праву⁶⁸⁴. З такою думкою важко не погодитись, але, віддаючи належне вченій, ми можемо скорегувати цей напрямок завдяки залученню до виправного процесу громадськості, загалом, та органів місцевого самоврядування, зокрема. Адже, як влучно вказує В.М. Пальченкова, ідеї морального виправлення злочинців через гуманізацію покарання, філантропію на релігійній основі й залучення до впливу на злочинців представників освічених верств населення, підготували сприятливий ґрунт для створення та діяльності громадської організації, зорієнтованої на участь у вирішенні проблем виконання покарання у виді позбавлення волі. Привід до її заснування не довелося довго чекати: заможний комерсант, член Лондонського товариства покращання місць ув'язнення, філантроп В. Веннінг з власної ініціативи відвідав у 1817 р. російські тюремні установи, в результаті чого він підготував на ім'я імператора Олександра I два документи «Про стан місць ув'язнення» та «Записка із загальними зауваженнями про покращання утримання тюрем». В. Веннінг, викладаючи власні пропозиції з удосконалення тюремної системи, насамперед радив звернути увагу на покращання нагляду за засудженими. З цією метою він наводив відомості про правила, що регламентували діяльність Лондонського товариства, створеного для покращання порядку в тюрмах і виправлення засуджених⁶⁸⁵.

Більш того, як вбачається, не тільки про виправлення засуджених, а й про їх безпеку, безпеку суспільства та покращення порядку в умовах виконання покарань повинна йти мова сьогодні. Ми повністю

⁶⁸³ Степанюк А.Ф. Сущность исполнения наказания. Харьков: Фолио, 1999. С. 102-108.

⁶⁸⁴ Яковець І. С. Теоретичні і прикладні засади оптимізації процесу виконання кримінальних покарань: монографія. Харків: Право, 2013. С. 13-17.

⁶⁸⁵ Пальченкова В.М. Трансформація громадського контролю за виконанням покарань: історико-правовий аналіз: монографія. Запоріжжя: Акцент Інвест-трейд, 2013. С. 135-138.

погоджуємось із Т.А. Денисовою та І.С. Яковець, що через втручання громадськості можна уникнути свавілля й жорстокого поводження із засудженими^{686, 687}.

Нагадаємо, що в ході реалізації кримінального покарання виступають не тільки функції забезпечення реалізації кримінально-правової карі й забезпечення організації виконання покарання, а й функції:

- установлення, закріплення і реалізації кримінально-виконавчої політики;
- забезпечення дотримання прав і свобод засуджених і персоналу;
- охоронна функція, що забезпечує запобігання злочинам;
- виправно-виховна функція (або за визначенням Т.А. Денисової – відновлювальна)^{688, 689}.

Протистояння суспільства та злочинності налічує не одне тисячоліття. В різні історичні періоди в деяких регіонах вдавалося знизити рівень злочинності до такого мінімуму, що люди переставали сприймати правопорушення як сталу закономірність. Проте повністю позбавитись від злочинних проявів не вдалося жодній державі. Однак, ще в Стародавніх Індії, Єгипті, Вавилоні панував міф, згідно з яким боги були не тільки джерелом влади, а й брали безпосередню участь у вирішенні долі покараних людей та протидії злочинності⁶⁹⁰. То невже нинішня влада й суспільство повинні відмовлятися від допомоги тим, кого вони покарали?! Тим більше, що законодавчі підстави для цього є.

Згідно з ч. 1 ст. 5 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» державна кримінально-виконавча служба України взаємодіє з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями відповідно до законодавства. Ст. 20 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» говорить, що органи виконавчої

⁶⁸⁶ Денисова Т.А. Поняття функцій покарання та їх загальна характеристика. Університетські наукові записки. Часопис Хмельницького ун-ту управління та права. 2006. № 1. С.222-227.

⁶⁸⁷ Яковець І. С. Перерозподіл функцій між державою та громадськістю як спосіб оптимізації процесу виконання покарань: досвід Уелсу. Актуальні проблеми європейської інтеграції: зб. ст. з питань європ. інтеграції та права. Одеса: Фенікс, 2012. Вип. 9. С. 174-181.

⁶⁸⁸ Мелентьев М.П. Функции советского исправительно-трудового права и механизм их осуществления. Москва: изд-во ВНИИ МВД СССР, 1980. 132 с.

⁶⁸⁹ Денисова Т. А. Функции уголовного наказания: монография. Харьков: Изд-во Нац.ун-та внутр. дел, 2004. 324 с.

⁶⁹⁰ Лурье И. М. Очерки древнеегипетского права XVI-X веков до н.э.: Памятники и исследования. Ленинград: Изд-во Гос. Эрмитажа, 1960. 355 с.

влади, органи місцевого самоврядування, їх службові і посадові особи та об'єднання громадян у межах своїх повноважень сприяють ДКВС України у виконанні її завдань⁶⁹¹.

Сьогоднішня система виконання покарань знаходиться у вкрай незадовільному стані через її хронічне недофінансування, відсутність постійної допомоги з боку суспільства та мінімізованої допомоги з боку держави. За таких умов, територіальна громада та її органи місцевого самоврядування можуть запропонувати наступні заходи:

1. Допомога в реалізації запобіжної функції в процесі відбування покарання засудженими до позбавлення волі.

Реалізація даної функції покарання забезпечується Конституцією України, кримінальним та кримінально-виконавчим правом, котрі містять визначену групу інститутів і норм, що прямо чи побічно спрямовані на вирішення запобіжних завдань. Хоча в Конституції України немає норм, які б прямо визначали обов'язки держави та органів місцевого самоврядування щодо запобігання злочинності, в ній міститься низка статей, аналіз яких дає змогу визначити конституційні основи її здійснення і, як правильно наголошує А.П. Закалюк, запобігання злочинності є невід'ємною функцією правової держави⁶⁹².

Низка статей Конституції визначає обов'язки держави, здійснення яких може бути повним і комплексним лише в разі проведення діяльності щодо запобігання злочинності. Це стосується обов'язків держави щодо утвердження і забезпечення прав і свобод людини (ст. 3), захисту життя людини (ст. 27), її свободи та особистої недоторканності (ст. 29), таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції (ст. 31) тощо. Як відомо, Конституція України передбачає можливість тимчасового обмеження певних прав громадян (ст.34), з метою запобігання заворушенням чи злочинам⁶⁹³.

До змісту кримінально-виконавчого законодавства також входить певна група норм, які безпосередньо або опосередковано направлені на вирішення завдань щодо запобігання вчиненню правопорушень або

⁶⁹¹ Про Державну кримінально-виконавчу службу України: Закон України від 23.06.2005 р. № 2713-IV (редакція від 01.01.2018 р.). Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2713-15>. Назва з екрану.

⁶⁹² Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : у 3 кн. Київ : Ін Юре, 2007. Кн. 1 : Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. С. 336.

⁶⁹³ Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної ради України 28 червня 1996 р. Київ: Преса України, 1997. 80 с.

злочинів. До цього можна віднести норми КВК України, що регламентують режим відбування покарання і направлені на протидію вчинення правопорушень і рецидивної злочинності з боку осіб, які відбувають покарання, а саме: норми, що визначають обов'язкову ізоляцію засуджених і постійний нагляд за ними; норми, що регулюють класифікацію засуджених та їх розподіл за видами кримінально-виконавчих установ; норми, що визначають підстави для застосування зброї та заходів безпеки, порядок огляду та обшуку жилих приміщень та виробничих об'єктів, установлення адміністративного нагляду за особами, які звільнені з місць позбавлення волі тощо.

Оскільки персонал установ виконання покарань – це громадяни певного міста, району, селища та ін., їм також потрібна допомога. В першу чергу, територіальна громада може визначитись із наданням житла, що знаходиться в спеціальному призначенні (так звані службові квартири). По-друге, персонал повинен сумлінно виконувати свої обов'язки, а тому необхідно зосереджувати увагу на його якісному підборі (наданні відповідних характеристик або направлень), на профілактиці недопущення пронесення заборонених предметів, неформальним взаємовідносинам персоналу та засуджених тощо. Оскільки праця в системі виконання покарань не є престижною, а має велике суспільне значення, територіальним громадам бажано сформулювати систему стимулювання такої діяльності.

2. Сприяння якісному виконанню покарань, що не пов'язані з позбавленням волі.

Ч. 1 ст. 36 КВК України⁶⁹⁴ передбачає, що покарання у виді громадських робіт відбувається за місцем проживання засудженого. Громадські роботи полягають у виконанні засудженим у вільний від основної роботи чи навчання час безоплатних суспільно корисних робіт, вид яких визначають органи місцевого самоврядування.

Так, у м. Чернігові рішенням виконавчого комітету Чернігівської міської ради від 11.05.2017 р. № 21 затверджені Переліки видів робіт та об'єктів, на яких можуть відбувати покарання та адміністративне стягнення у виді громадських робіт особи, які перебувають на обліку в Деснянському і Новозаводському районних секторах Чернігівсько-

⁶⁹⁴ Кримінально-виконавчий кодекс України. Науково-практичний коментар. Офіційне видання. Київ : Ін Юре, 2004. С. 24.

го міського відділу з питань пробації Центрального міжрегіонального управління з питань виконання кримінальних покарань та пробації Міністерства юстиції України.

Також визначено Перелік видів робіт та об'єктів, на яких можуть відбуватися покарання та адміністративне стягнення у виді громадських робіт неповнолітні особи, які перебувають на обліку в Деснянському і Новозаводському районних секторах Чернігівського міського відділу з питань пробації Центрального міжрегіонального управління з питань виконання кримінальних покарань та пробації Міністерства юстиції України.

Разом з тим, слід відмітити, що взаємодія органів місцевого самоврядування в даному напрямку відбувається виключно в зв'язку з імперативною нормою КВК України. Основною причиною такого ставлення є те, що органи місцевого самоврядування визначають комунальні підприємства як місця для проведення громадських робіт, хоча самі підприємства дуже часто не бажають брати відповідний контингент громадян для відбування ними покарання.

Це обумовлено відсутністю зацікавленості громадян у добросовісному виконанні робіт, необхідністю постійного контролю за працюючим, необхідністю залучення працівників підприємства в неробочий час для можливості громадян відбуття покарання і як наслідок збільшення видатків на оплату праці в надурочний час.

Звісно, такі несприятливі умови не спонукають до того, щоб підприємства виконували норму закону та розпорядження органів місцевого самоврядування. Тому вважаємо за доцільне на законодавчому рівні запровадити можливість певної компенсації підприємствам накладних витрат, пов'язаних з виконанням засудженими громадських робіт, або надання певних пільг зі сплати обов'язкових платежів до бюджету.

Також у Законі України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту права дитини на належне утримання шляхом вдосконалення порядку примусового стягнення заборгованості зі сплати аліментів»⁶⁹⁵ передбачено повноваження органів місцевого самоврядування визначати Перелік видів суспільно

⁶⁹⁵ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту права дитини на належне утримання шляхом вдосконалення порядку примусового стягнення заборгованості зі сплати аліментів: Закон України від 07.12.2017 р. № 2234-VIII. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon01.rada.gov.ua/laws/show/2234-19>. Назва з екрану.

корисних оплачуваних робіт, що можуть виконувати особи, які вчинили адміністративне правопорушення, передбачене ст. 183-1 КУпАП (Несплата аліментів)⁶⁹⁶. Рішенням виконавчого комітету Чернігівської міської ради від 04.01.2018 № 153 затверджений Перелік видів суспільно корисних оплачуваних робіт, що можуть виконувати особи, які вчинили адміністративне правопорушення в м. Чернігові. До таких робіт віднесені: прибирання та благоустрій прибудинкових територій; прибирання території парків, алей; прибирання та благоустрій кладовищ.

Слід зазначити, що виконання суспільно корисних робіт, які передбачені санкцією ст. 183-1 КУпАП, відбувається з їх оплатою, тому на практиці виникають непорозуміння, зокрема, чи є оплата суспільно корисних робіт заробітною платою, як вона може виплачуватися якщо особа, яка відбуває покарання, не оформлена згідно із законодавством про працю, чи сплачуються з такої оплати податки та інші обов'язкові платежі. Таким чином, даний закон підлягає доопрацюванню та приведенню його у відповідність до інших нормативно правових актів.

3. Землекористування та комунальні платежі.

Якщо до останнього часу нечітко було визначено належність земельних ділянок, на яких розташовані установи виконання покарань, то зараз це питання вирішено. Обласні ради надають безоплатне землекористування територіям, що призначені для відбування покарань засудженими. Проте, з кожним роком непомірно зростають витрати на тепло- і енергоносії, які установи повинні сплачувати в повному обсязі. Вважаємо таке рішення не зовсім правильним. У більшості країн світу та в недалекому радянському минулому України була передбачена система пільг, якими користувалися установи виконання покарань (як місця особливого призначення: лікарні, дошкільні та шкільні навчальні заклади, будинки престарілих тощо). Думаємо, що до такої позитивної практики необхідно звертатися й органам місцевого самоврядування, оскільки:

- в установах виконання покарань відбувають покарання засуджені, які не мають права покидати територію за власним бажанням, обирати місце працевлаштування тощо. Таким чином, допомога засудженим у вирішенні комунально-побутових питань є конче необхідною;

⁶⁹⁶ Кодекс України про адміністративні правопорушення. Редакція від 03.10.2017, підстава № 2147-VIII. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>. Назва з екрану.

- на території установ виконання покарань, крім жилих приміщень, виробничих підприємств, знаходяться також об'єкти іншого призначення (школа, ПТУ, їдальня, дитячий будинок, медичний заклад тощо), утримання яких потребує суттєвих витрат, на які держава виділяє недостатньо коштів. Якщо утримання засуджених недостатньо якісне (особливо у слідчих ізоляторах), то це може бути прирівняне до жорстокого поводження або катування. Тому втручання органів місцевого самоврядування є також необхідним;

- невідповідність умов тримання засуджених та осіб, узятих під варту, нормам національного законодавства та європейським стандартам неодноразово відзначалася в доповідях Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, а також у доповідях авторитетних міжнародних інституцій – Комітету ООН проти катувань, Комітету ООН з прав людини, Європейського комітету з питань запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню. Зокрема, неодноразово зверталась увага України на переповненість установ виконання покарань, неналежну кількість та якість продуктів харчування, медичну допомогу, умови перевезення, нестачу денного світла та свіжого повітря, не виправдані режимні обмеження тощо. Як слушно зазначає І.С. Яковець, є ряд специфічних моментів, характерних для такої установи, як слідчий ізолятор. У ньому тримаються особи, взяті під варту (саме для цього СІЗО й призначені), а також в окремих випадках засуджені, вирок відносно яких набув законної сили (залишені в СІЗО для відбування покарання, такі, що чекають відправлення до установ виконання покарань або слідують «транзитом»). При цьому переважна більшість утримуваних в СІЗО – це саме взяті під варту особи, тобто люди, вина яких у вчиненому злочині не доведена і не встановлена законним шляхом, а тому відносно них усіх існує ймовірність виправдання⁶⁹⁷. Тобто, територіальна громада повинна дбати про своїх громадян, особливо тих, для кого вина у вчиненому злочині не доведена. Саме на усунення усіх цих недоліків, на нашу думку, й мали б у першу чергу

⁶⁹⁷ Яковець І. С. Науковий висновок на Правила внутрішнього розпорядку слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України, затверджені наказом Міністерства юстиції України від 18.03.2013 року № 460/5. Всеукраинская пенитенциарная сеть, 9 квітня 2013 р. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://www.facebook.com/groups/113461698744775/permalink/439092136181728/>. Назва з екрану.

спрямовуватись зусилля органів місцевого самоврядування у виді допомоги установам виконання покарань.

4. *Ще один важливий напрямок – це збереження пам'яток культури та історичної спадщини.*

Треба зазначити, що значна частина приміщень, у яких розташовані установи виконання покарань, зокрема, це слідчі ізолятори, збудовані навіть не за радянських часів, а в XVI – XVIII ст.

Так, Львівський слідчий ізолятор розташований на вул. Городоцькій, є одним з найстаріших в Україні (йому понад 400 років). Будинок звели 1614 р. як монастир Святої Бригіти. 1786 р. монастир переобладнали під в'язницю, яка отримала назву «Бригідки». За польської влади будівлю використовували для утримання політичних в'язнів. З 1946 р. установа функціонує як місце попереднього ув'язнення.

Директор музею «Територія Терору» Тарас Чолій зазначив: «Сумно, що в нашій, але чужій для нас державі ми мусимо воювати за збереження нашої культурної і історичної спадщини. Воювати, коли знаємо, що система, поки що, перемагає нас...»⁶⁹⁸.

Депутати Львівської міської ради називають цю споруду «будинком-легендою», а сама територія, зазначають, так і не була до кінця досліджена... Вони звертаються до Міністерства юстиції України з проханням передати будівлю «Бригідок» у комунальну власність громади Львова. А також зобов'язати управління охорони історичного середовища Львівської міської ради розробити облікову документацію на щойно виявлений об'єкт культурної спадщини – будівлю на вул. Городоцькій, 20, і, відповідно до чинного законодавства, передати цю документацію в Львівську ОДА для включення до Державного реєстру нерухомих пам'яток України.

Лук'янівський слідчий ізолятор – ця будівля, за визначенням архітекторів, істориків, політиків, є важливою в історичному сенсі. Адже Лук'янівська в'язниця була збудована в 1863 р., мала статус губернської і була призначена для утримання в'язнів усіх категорій й розрахована на 595 місць. З часом комплекс її будівель розширювався, а саме, з'являлись нові корпуси і в передвоєнні роки, коли, в цих спорудах розташовувалася в'язниця НКВС СРСР, у ній перебувало близько 25 тисяч осіб, більшість із яких були репресовані. Серед відомих в'язнів Лук'янівсько-

⁶⁹⁸ Бобкова С. Кому СІЗО? Дорого... Газета «Високий замок», 09.02.2017 р.

го слідчого ізолятору – первоіерарх української Греко-Католицької Церкви Йосип Сліпий, поет Максим Рильський, драматург та державний діяч Володимир Винниченко, режисер Сергій Параджанов та багато інших. Як зазначив голова правління Української Гельсінської спілки з прав людини Євген Захаров «Лук'янівський СІЗО – це символ жорсткого кримінального переслідування людей, хоча вони там тільки підозрювані. Це середньовіччя». Також на переконання дослідника київської старовини Михайла Кальницького, принаймні один, найстаріший корпус «Лук'янівки» – тюремний замок – варто зберегти і створити там музейно-туристичний комплекс. «Ця будівля ще потребує досліджень, адже вона завжди була закритою для істориків. Там може бути музей чи громадський простір. Адже пам'ять про людей, які там сиділи чи яких там розстріляли, має бути збережена», – вважає Кальницький⁶⁹⁹.

Запорізький край має не тільки славетну козацьку історію, а й сумнозвісні пам'ятки «тюремного» минулого, зокрема, Олександрівську фортецю, що служила місцем висилки колодників на термінові каторжні роботи і на постійне їх поселення. Наприкінці 1806 р. було збудовано тюрму, що звалася «Тюремний замок». (нині – Запорізький слідчий ізолятор).

Будівля Чернігівського тюремного замку (нині – Чернігівський слідчий ізолятор) розпочинає свою історію з 1803 р., коли розпочалося будівництво. Ми ознайомились із архівами того часу і встановили, що Чернігівський тюремний замок не перебудовувався до середини ХІХ ст. У 1849 р. дерев'яні флігелі та кам'яний корпус були замінені одним двоповерховим кам'яним корпусом. По «Технической описи зданіям, занимаемым тюремными замками» від 30 грудня 1881 р. зазначалося наступне: «В г. Чернигове тюремный замок, каменное двухэтажное здание, крытое железом, при нем три флигеля и четыре башни, в коих помещаются: баня, кухня, цейгхауз и мастерская. Построен до 1806 г. на сумму 55507 руб. 60 коп. Помещается арестантов 143. Капитального ремонта зданий не производилось». У 1910 р. до основного корпусу був добудований третій поверх.

В історичній довідці матеріалів центрального архіву м. Чернігова значиться, що з 1918 р. по 1920 р. була назва Чернігівська Губернська

⁶⁹⁹ Лук'янівський СІЗО готується до «переселення». Рідна країна: світоглядний портал, 29 червня 2016 р. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://ridna.ua/2016/06/lukyanyivskiy-sizo-hotujetsya-dopere selennya/>. Назва з екрану.

тюрма №1. З 1920 р. по 1923 р. тюрму було перейменовано в Чернігівський Губернський Будинок примусово-суспільних робіт, (БУПР). У 1925 р. Чернігівський Губернський БУПР було перейменовано в Окружний Будинок суспільно-примусових робіт. В часи німецької окупації з Чернігівської тюрми було вивезено та закатовано понад 7 тисяч радянських громадян. Інформація із архівних матеріалів свідчить про те, що в деяких камерах утримувалось по 40-60 чоловік.

За часів радянської влади деякі будівлі були добудовані та переобладнані. З 1952 р. по 1962 р. установа мала назву Чернігівська тюрма УМВС в Чернігівській області. У 1962-1980 рр. це була установа виконання покарань УВС Чернігівського облвиконкому. З 1980-1998 р. установа мала назву – Чернігівський слідчий ізолятор УМВС в Чернігівській області. У зв'язку з підпорядкуванням органів та установ виконання покарань управлінню ДДУПВП в Чернігівській області з 1998 р. установа стала називатися Чернігівським слідчим ізолятором даного управління. З 2007 р. – це Державна установа «Чернігівський слідчий ізолятор». Однак, незважаючи на зміну назви, незмінним залишається те, що ця установа є пам'яткою архітектури ХІХ ст.

Таких прикладів на території сучасної України немало. Історичні споруди, що залишили свій кривавий слід в історії України, в'язниці чотирьох окупаційних режимів, де крім осіб, що скоїли загальнокримінальні злочини, гинули сотні і відбували покарання тисячі українських патріотів, не може бути просто знищено. Ці споруди повинні бути під наглядом та охороною територіальної громади як нагадування про геноцид, тортури тоталітарного режиму і з метою недопущення подібного в майбутньому України.

Свого часу британський учений Джон Говард багато часу присвятив вивченню положення засуджених в тюрмах різних країн світу. В 1777 р. Джон Говард за власні кошти опублікував книгу «Стан тюрем в Англії та Уельсі». Цю книгу він роздав членам британського парламенту. Вона зробила значний вплив на свідомість суспільства того часу. В 1778 р. Говард підготував законопроект, під назвою «Акт про пенітенціарні заклади» був прийнятий британським парламентом. Говарду вдалося добитися окремого утримання в тюрмах не лише чоловіків та жінок, а також ізолювати неповнолітніх злочинців від дорослих і на-

віть поділити злочинців в залежності від тяжкості скоєного злочину. Ідеї Говарда здійснили значний вплив на світову практику тюремного утримання засуджених ⁷⁰⁰. Як бачимо, моніторинг положення засуджених, безпечних умов їх утримання є доцільним до сьогодні.

5. *Сприяння отриманню сучасних освітніх послуг.*

Як би не називали установи виконання покарань (тюрмою, пенітенціаріями, виправно-трудовами колоніями, виправними домами або інакше), апріорі засуджені повинні після відбуття покарання ставати кращими, більш налаштованими на правослухняне життя в суспільстві. Проте, нам відомо, що свого часу державі були потрібні саме такі табори, які знищували людину як особистість. У них гаслом було «перековка особи», що зводилась до використання рабської праці. ГУЛАГ загубив мільйони українців, а головне, змінив моральний клімат у державі. Це відбилося на звичках, поведінці людей, причому не тільки тих, хто побував у таборах, а й на їх родичах та близьких. Злочинна поведінка, тюремна субкультура, протиправний спосіб життя для значної кількості населення стали нормою. Той, хто хоча б одного разу відбував покарання в місцях позбавлення волі, не відчуває страху перед майбутнім засудженням, бо йому знайоме і оточуюче середовище, і традиції, і загальна система відбування покарання. Переміщення в специфічне антисуспільне середовище негативно впливає на формування особистості та її поведінку. Специфічна субкультура, тісне спілкування в мікрогрупах сприяє розвитку агресії, культу насильства та жорстокості як до собі подібних, так і по відношенню до влади, до суспільства, підвищує злочинний професіоналізм та інтенсивність криміналізації. Це істотно впливає на живучість тюремних традицій, згуртованість злочинного середовища, розповсюдженість відповідних негативних відносин через осіб, звільнених з місць позбавлення волі. Крім того, негативні наслідки покарання (особливо у виді позбавлення волі, довічного чи на певний строк) характеризуються значними соціальними, матеріальними і духовними витратами суспільства, нераціональним використанням трудових ресурсів, негативним впливом на демографічні процеси, ускладненням кримінологічної ситуації, а також соціальною, психологічною, моральною та фізичною деформацією засуджених, що постійно збільшує їх дистанцію із суспільством.

⁷⁰⁰ Казалет Э. А. О значении Джона Говарда в истории тюремной реформы. Москва: тип. О-ва распр. полезных книг, 1892. - IV, 91 с.

Зараз усе частіше ведеться мова про відродження духовності. На нашу думку, територіальні громади могли б запропонувати дистанційне навчання, за домовленістю з навчальним закладом, у тому числі, платне навчання (за рахунок бюджету, прибутків КВУ, родичів тощо). Нині не виключається навіть здобуття засудженими вищої освіти, що має стимулювати позитивні інтенції особи щодо ресоціалізації і надасть їй більшої рішучості в пошуках своєї соціально-позитивної ніші в суспільному житті. Адже доведено, що людина, яка має неповну або повну вищу освіту, набагато менше вчиняє злочинів, ніж інше населення.

Треба враховувати, що частина засуджених до арешту не працювала і не вчилася. Багато хто з них не мали спеціальності, одні до суду були зайняті у власному господарстві, а інші вели паразитичний спосіб життя, бродяжили тощо. Залучення засуджених у виробничу діяльність повинно починатися з набуття ними професії. Слід враховувати також, що багатьом засудженим доводиться в колонії перекваліфікуватись, одержувати іншу професію, тому що у виправній колонії вони не можуть працювати за тією спеціальністю, яку мали до засудження. Ситуацію ускладнює нинішня проблема трудової зайнятості населення та висока конкуренція на ринку праці.

Навчання засуджених спеціальностям, які їм найбільше до впадоби необхідно. Більше того, якщо можливо реалізувати свої здобуті знання у виробничій діяльності після звільнення – це ключ до запобігання повторним злочинам.

У зв'язку з проектами децентралізації та появою «вільних» коштів у місцевих громадах п. 11 розділу I Закону України від 24.12.2015 р. № 914-VIII «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України» внесені зміни до Бюджетного кодексу та доповнено п. 2 ст. 89 підпунктом «е», яким встановлено, що до видатків, що здійснюються з бюджетів міст республіканського, Автономної Республіки Крим та обласного значення, районних бюджетів, бюджетів об'єднаних територіальних громад, що створюються згідно із законом та перспективним планом формування територій громад, належать видатки на «професійно-технічну освіту з бюджетів міст обласного значення (на оплату послуг з підготовки кваліфікованих робітників на умовах державного та/або регіонального замовлення у професійно-технічних та інших навчальних

зкладах державної та/або комунальної власності, які розташовані на території міст обласного значення)».

Ст. 27 Закону України від 25.12.2015 р. № 928-VIII «Про Державний бюджет України на 2016 рік» визначає, що Кабінету Міністрів України до 1 січня 2016 р. необхідно забезпечити передачу в установленому порядку видатків на підготовку робітничих кадрів у професійно-технічних та інших навчальних закладах на фінансування з місцевих бюджетів.

Слід зазначити, що органи місцевого самоврядування дуже негативно сприйняли прийняття цих законів, оскільки бюджети міст обласного значення не могли забезпечити належне фінансування професійно-технічних навчальних закладів, а територіальні громади міст обласних центрів не хотіли витратити кошти на утримання таких закладів, оскільки в них переважно навчалися учні з сіл, селищ, міст області, а не самого обласного центру. Чернігівською міською радою з даного приводу було прийнято рішення від 28.01.2016 № 3/VII-31 «Про Звернення до Прем'єр-міністра України, Голови Верховної Ради України щодо вирішення питання відшкодування витрат за підготовку робітничих кадрів у професійно-технічних навчальних закладах, розташованих на території міста Чернігова». Така ситуація не тільки в м. Чернігові, адже, як показала практика, у більшості міст обласного значення відсутні необхідні фінансові ресурси на фінансування таких закладів. За даними Міністерства освіти та науки України взагалі не передбачено фінансування 78 закладів професійно-технічної освіти у 33 містах 14 областей.

Слід сказати, що не лише органи місцевого самоврядування не бажали здійснювати фінансування професійно-технічних навчальних закладів, але й органи державної влади, зокрема, Міністерство освіти і науки України фактично не проводило роботи з передачі їх з державної в комунальну власність, не бажаючи позбутися майна цих установ.

На нашу думку, над цим питанням необхідно працювати, оскільки на території УВП розташовані ПТНЗ, котрі потребують не тільки фінансування, а й модернізації. Ми також пропонуємо запровадити пільгові умови оподаткування для роботодавців шляхом віднесення коштів, спрямованих на професійну підготовку кадрів у системі професійно-технічної освіти, на валові витрати, а також зменшення частини

податку на прибуток у разі їх фінансових витрат на зміцнення навчально-матеріальної бази професійно-технічних навчальних закладів. Також необхідні інші економічні методи стимулювання.

б. *Допомога в працевикористанні засуджених до позбавлення волі*

Як зазначав О.М. Бандурка, інтереси суспільства та інтереси злочинця єдині за суттю. Але ніяка система не може розраховувати на успіх, якщо вона не буде прагнути до гуманного, гармонійного відношення один до одного. Більше того, «злочинці повинні стати об'єктом людяного ставлення, щоб вони звертали на шлях доброчесності, а не підлягали виключно стражданню»⁷⁰¹. При розгляді основних понять та принципів пенітенціарної науки, що вироблені конгресом у Цинцинаті в 1872 р. у XVIII р. «Праця в тюрмах», указано, що праця настільки сприяє розвитку добрих починань, наскільки вона є засобом існування. Тому праця в містах позбавлення волі повинна отримати більший розвиток і має бути організована на кращій основі, ніж тепер⁷⁰². Пройшло майже два століття, а актуальність цієї тези не зникла, як не зникла правдивість інших висновків.

У книзі «Положення робітничого класу в Англії» Ф. Енгельс показує, як певні умови життя людей (важка праця в поєднанні з низькою заробітною платою) практично автоматично створюють типові схеми поведінки: людина повертається втомленою з роботи і «потрапляє в неприємне, сире і брудне житло» – «йому необхідно розважитися, йому потрібно що-небудь, заради чого варто було б працювати, що пом'якшило б для нього перспективу завтрашнього важкого дня – його потреба в спілкуванні може бути задоволена тільки в дешевому трактирі». Ця маленька замальовка, супроводжувана психологічним аналізом, дуже добре показує витоки злочинності, пов'язаної з тяжкою некваліфікованою працею, пияцтвом, наркоманією.

Дійсно, робітники, які постійно знаходяться в такому стані, поступово втрачають самоконтроль. Крім тяжкої праці, пияцтва і хронічних захворювань, причиною цього є «залежність від будь-яких негативних випадковостей і неможливість самостійно впливати на поліпшення власного становища»⁷⁰³. Такий висновок характерний не тільки для

⁷⁰¹ Бандурка О. М. Тисячоліття злочинності в Україні: монографія. Харків: Золота миля, 2015. С. 210-211.

⁷⁰² Рішення міжнародних тюремних конгресів /укл. проф. Пальченкова В.М. Запоріжжя: КПУ, 2015. С. 209.

⁷⁰³ Энгельс Ф. Положение рабочего класса в Англии. Маркс К., Энгельс Ф. Поли. собр. соч. Т.2. Москва: Гос. юр. издат., 1970. С. 121.

тодішнього «робітничого класу», а і для нинішніх засуджених, що не в змозі змінити своє життя. Це справляє негативний вплив на психіку, а в подальшому стає причиною вчинення повторних злочинів.

Запобіжний вплив здійснюють, як відомо, не лише заходи, що мають запобіжне цільове спрямування, а й ті, що мають інші цілі. Наприклад, заходи щодо вдосконалення системи праці в УВП. Адже якщо засудженим здобуті позитивні трудові навички, якщо він має професію, що буде користуватись попитом після його звільнення, а заробітна платня буде цілком відповідати рівню життя, після відбування покарання саме це може мінімізувати прагнення до вчинення злочинних дій.

Досить цікаві ідеї з цього приводу свого часу були висловлені американськими соціологами та кримінологами. Так, американський соціолог Шур зазначав, що заможність як загальний символ успіху, у певних випадках, може мінімізувати ризики знов опинитися за ґратами. Адже в зонах з високим рівнем злочинності існує обмеження професійних можливостей людини лише некваліфікованою працею. Це пов'язано з низькими прибутками. Такий спосіб життя не може конкурувати з організованою аморальністю, котра приносить набагато вищі прибутки ⁷⁰⁴.

Лише радикальні зміни в питаннях працевикористання, допомога в придбанні дійсно корисних навичок, що стануть у пригоді не лише в місцях позбавлення волі, а й після звільнення, на нашу думку, допомогли б засудженим. Тому підвищення рівня ефективності праці та модернізація підприємств сприятиме запобіганню злочинам, тобто матиме запобіжний ефект. Засуджений після відбуття певного строку покарання не буде поставлений у матеріальному плані на рівень жебрацтва, а матиме можливість витратити зароблені кошти на соціально-побутові потреби. Також, якщо він має професію, його працевлаштування на волі може стати успішним кроком до життя без вчинення подальших злочинів.

7. Відновлення громадських зв'язків та виправний вплив на засуджених.

Цей напрям дає широкі можливості співпраці територіальної громади, її органів місцевого самоврядування з установами виконання покарань та органами пробації.

Ми вже зазначали, що відомі приклади застосування різних покарань – від смертної кари, кровної помсти, тілесних покарань до гро-

⁷⁰⁴ Шур Г.М. Суд Линча – орудие американской реакции. Москва: Изд. МГУ, 1950. С. 111-115.

мадського осуду, відшкодування збитків, сплати штрафів та винесення попередження. Стало зрозумілим, що покарання, встановлене в публічному праві, не є панацеєю від злочинності і не виступає в якості фактора, що її стримує. Зростання злочинності в більшості країн світу – це свідчення того, що соціальний механізм самоорганізації суспільства, який дозволяє стримувати злочинність в безпечних масштабах, не справляється з нею. Ні розширення демократії, ні значне розшарування суспільства, ні зменшення контролю держави над своїми громадянами, ні тенденції до гуманізації покарання не знизили рівень злочинності.

За таких умов суспільство практично не бере участі у виправному процесі засуджених, не стимулює їх прагнення до самовідновлення, не допомагає в збереженні соціально-корисних зв'язків. До того ж, владні структури, правоохоронні органи, засоби масової інформації формують громадську думку щодо необхідності вирішувати проблему злочинності за рахунок посилення карального впливу: утримання під вартою як найголовніший профілактичний захід на стадії досудового слідства; розширення покарань, пов'язаних з позбавленням волі тощо. Таке ставлення унеможлиблює ресоціалізацію засуджених і сприяє їх подальшій криміналізації. На таке твердження нас нашттовхують роздуми Т.А. Денисової, що знаходить вихід у нових взаємовідносинах суспільства та засуджених. Зокрема, вона зазначає: «Вихід із такої ситуації ми вбачаємо в прийнятті нової моделі взаємовідносин суспільства і особи, яка вчинила злочин, що ґрунтується на впровадженні ідеї соціального відновлення особи з правослухняною поведінкою, що забезпечується соціально-відновлювальною функцією покарання. Соціально-відновлювальна функція – це здійснення суспільством комплексного позитивного впливу на засуджених з метою виявлення та нейтралізації негативних процесів, що протікають в особистості, заміни злочинної поведінки на правомірну, формування установок і навичок саморегуляції, а також виховання в особи добровільної потреби правослухняної поведінки»⁷⁰⁵.

Не можна не враховувати і те, що покарання викликають у засуджених відчай, образ, невдоволення. Через особливий правовий статус засуджених обмежуються їх матеріальні та духовні потреби. Так, засу-

⁷⁰⁵ Денисова Т. А. Покарання: кримінально-правовий, кримінологічний та кримінально-виконавчий аналіз: монографія. Запоріжжя: Вид-во КПУ, 2007. С. 182.

джений обмежений в можливості проявляти безпосередню турботу про сім'ю, виховувати дітей, не може вільно обирати роботу тощо. Завдяки лекціям, співбесідам, культурно-розважальним і фізкультурно-спортивним заходам, спілкуванню з цікавими небайдужими людьми, впливу волонтерів, релігійних організацій тощо можливо дати надію, що засуджений не один, що він потрібен суспільству, загалом, та власній родині, зокрема. Не можна повністю відкидати ідеї виправлення, які довели свою значущість. Так, Джон Говард особисто сприяв розповсюдженню гуманного і раціонального поводження з ув'язненими в різних країнах світу, а також відстоював ідеї виправлення та перевиховання засуджених за допомогою пенітенціарної системи в співпраці з громадськістю⁷⁰⁶.

Повертаючись ще раз до питань виправного впливу, ми акцентуємо увагу на позиції А.Х. Степанюка, В.М. Трубникова⁷⁰⁷ та І.С. Яковець⁷⁰⁸ щодо необхідності й можливості виправлення в умовах несвободи. Зокрема, А.Х. Степанюк та В.М. Трубников з цього приводу зауважують, що свідомість засудженої особи підлягає примусовому коригуванню, результатом якого має бути виправлення та ресоціалізація. Водночас, вони зазначають, що примусове виправлення не здатне привести до очікуваних результатів, бо воно зустрічає якщо не опір, то щонайменше неприйняття з боку засуджених⁷⁰⁹.

Аналогічні ідеї розвивав свого часу ще німецький учений Пауль Йоган Ансельм Фейєрбах. Багато ідей Фейєрбаха одержали практичне втілення, зокрема, положення про запобігання злочинності. Він розробив кримінально-правову теорію психічного примусу, інакше кажучи психічного залякування, як цілі покарання. Як результат, Фейєрбах стверджував, що загроза покаранням, а не застосування примусу може мати запобіжне значення. Саме Фейєрбах одним із перших почав науково виокремлювати загальну та спеціальну превенцію. Що стосується останньої, то Фейєрбах написав декілька трактатів про свідоме виправ-

⁷⁰⁶ Чавкин С. Похитители разума. Москва: Наука, 1981. С. 96.

⁷⁰⁷ Трубников В. М., Степанюк А. Ф. О формировании целей наказания и задач уголовно-исполнительного законодательства. Сб. кратких тезисов докл. и науч. сообщений науч.-практ. конф. по итогам науч.-исслед. работ, выполненных проф.-препод. составом Украинской юр. академии в 1992 г. Харьков : Укр. юр. акад., 1993. С. 110-112.

⁷⁰⁸ Яковець І. С. Теоретичні і прикладні засади оптимізації процесу виконання кримінальних покарань: монографія. Харків: Право, 2013. 392 с.

⁷⁰⁹ Степанюк А. Х. Умови відбування покарання засудженими жінками. Аспект. Информационный бюлетьень. 2005. № 1. С. 4-13

лення злочинців у місцях позбавлення волі та можливості дій громади в цьому напрямку ⁷¹⁰.

Дійсно, ні примусове виправлення, ні інші примусові заходи на-вряд чи сприятимуть ресоціалізації засуджених та їх соціальної адаптації. Ми повністю підтримуємо таку думку та вважаємо, що в діях персоналу установ виконання покарань засуджені, як правило, вбачають заходи примусу. Але якщо до виховних заходів буде залучено громаду, результат ймовірно стане позитивним.

8. *Постпенітенціарний («постпунітивний») супровід та ресоціалізація засуджених.*

На нашу думку, це один з найважливіших напрямків роботи територіальної громади. Як відомо, соціальна ізоляція пригнічує особу і навіть може викликати психічні стреси. У засудженого залишається єдина надія – це надія на зміну своєї долі в майбутньому, після звільнення.

На жаль, можна констатувати, що сьогодні ми не маємо зрілого громадянського суспільства. Заклопотаність і байдужість, неприйняття проблем іншої людини можуть зробити колишніх засуджених приреченими на повторне вчинення злочину. Безнадійність і безперспективність – це важкі стани, за яких людина іноді втрачає сенс життя і вчиняє найтяжчі злочини. Особливо гостро це виявляється в засуджених на тривалі терміни і в неодноразово засуджених. У них пригнічується воля, вони зовсім не реагують або, навпаки, хворобливо реагують на будь-які заходи впливу. Повертаючись до вільного життя, засуджені важко адаптуються до нинішніх реалій і мають безліч ризиків повернутися в місця позбавлення волі. Зокрема, це неможливість знайти роботу, неспроможність вирішити побутові питання тощо. Ці негативні переживання й негаразди можуть бути мінімізовані завдяки втручанням територіальної громади в життєдіяльність колишніх засуджених.

Політика держави, органів місцевого самоврядування повинна розвивати такий напрямок, як ефективна організація системи соціальної адаптації в постпунітивний період. Термін «постпунітивний» (буквально – «після застосування покарання») ми використовуємо разом із терміном «постпенітенціарний» навмисне, оскільки, як неодноразово зазначалося, в Україні набуває розвитку діяльність органів пробації, а

⁷¹⁰ С. М. Зарубежная криминология. Москва: Инфа-М – Норма, 1997. С. 28.

відтак, вести мову лише про поступенітенціарний вплив й забувати про інших засуджених неправильно.

Сьогодні можна говорити про складний морально-психологічний рівень ставлення громадян до колишніх засуджених. Досить яскраві приклади з цього приводу наводить В.С. Батиргареева. Зокрема, вона зазначає: «Як виявило дослідження, суцільна стурбованість з боку громадян долею засуджених і вчорашніх ув'язнених принаймні сьогодні є утопією». «Дбати про них – все одно, що кидати гроші на вітер...»⁷¹¹. В.С. Батиргареевою констатується й те, що, хоча останнім часом у країні спостерігається активізація громадських організацій стосовно участі в долі засуджених, цей інтерес часто пояснюється наявністю грошових грантів. Вона приводить досить повчальний приклад, як реагують на таку «опіку» засуджені: «Різні громадські відвідувачі бувають у нас нерідко, щось вивчають, інспектують, опитують нас. Напевно, це така турбота про нас. Але ж краще було б для засуджених, якби вони допомагали після звільнення ... з житлом, грошима, наприклад ...»⁷¹².

Дійсно, особи, які відбули кримінальне покарання, повинні отримувати матеріальну, правову, житлову допомогу з боку компетентних органів, мати можливості працевлаштування за місцем проживання, проведення медичного лікування, при необхідності отримання якісних освітніх послуг. Також повинна надаватися психологічна допомога, задля відтворення в колишнього злочинця соціальнокорисних навичок і пристосування його до життя в суспільстві.

Зокрема, як ми зазначали⁷¹³, заходами, що сприяють соціальній адаптації можуть стати соціальний патронат звільнених після відбування покарання, допомога органів місцевого самоврядування разом з Центром зайнятості населення у працевлаштуванні осіб, пошуку місця проживання, допомога й супровід у таких питаннях, як отримання реєстрації, матеріальної допомоги, налагодження зв'язків з родичами, інших соціальнокорисних зв'язків.

Практика показує, що велика частина засуджених після відбування вказаних покарань втрачає житло, роботу, соціальнокорисні зв'яз-

⁷¹¹ Батиргареева В.С. Рецидивна злочинність в Україні: соціально-правові та кримінологічні проблеми. Харків: Право, 2009. С. 385.

⁷¹² Батиргареева В.С. Рецидивна злочинність в Україні: соціально-правові та кримінологічні проблеми. Харків: Право, 2009. С. 384.

⁷¹³ Шермет О. С. Задачи органов местного самоуправления по успешной социальной адаптации освобожденных от наказания в Украине. *Leges et Viata*. 2017. № 4/2 (304). С. 134-137.

ки, стає непрацездатною через різні захворювання, що призводить до зростання рецидивної злочинності. Постає питання: як при застосуванні покарань, пов'язаних із позбавленням волі, мінімізувати негативні наслідки, вберегти засуджених від знущань та катувань, що є нерідкими в установах виконання покарань? Зараз Закон України «Про соціальну адаптацію осіб, які відбували покарання в місцях позбавлення волі»⁷¹⁴ практично не виконується, установи виконання покарань стають все більш закритими, співпраця з громадськими організаціями, як правило, не приносить бажаних результатів. Тому необхідні кардинальні зміни щодо впорядкування органів та організацій, які займаються цими питаннями, визначення компетенції кожного з них та порядку їх взаємодії, і на цьому шляху органи місцевого самоврядування повинні відігравати провідну роль.

5.2. Здійснення громадського контролю за дотриманням прав засуджених під час виконання покарань

Окремим та дуже важливим елементом взаємодії органів місцевого самоврядування з органами Державної кримінально-виконавчої служби України є здійснення громадського контролю за дотриманням прав засуджених під час виконання покарань.

Звертаючись до історичних витоків, доцільно пригадати, що 19 липня 1819 р. указом імператора Олександра I було засноване Товариство Піклувальне про тюрми (Товариство) на кшталт Лондонського. Предметом його діяльності має бути «моральне виправлення засуджених злочинців, покращання стану місць ув'язнення». Саме із цією подією в науковій літературі зазвичай пов'язують початок співробітництва пенітенціарних установ із представниками громадськості. Однак, незважаючи на те, що з моменту заснування минуло майже 200 років, на початковому етапі діяльності Товариства його членів спіткали ті ж самі проблеми, що залишаються актуальними для пенітенціарної системи України й сьогодні, а саме: нестача споруд, перенаселення тюрем, антисанітарія, жорстокість при використанні спеціальних засобів, гуманізація виконання покарань. Окремим обов'язком Правила Товариства

⁷¹⁴ Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк: Закон України від 17.03.2011 р. № 3160-VI (редакція від 20.01.2018 р.). Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3160-17>. Назва з екрану.

визначили збір коштів для покращання стану пенітенціарної системи (правило IV) ⁷¹⁵.

Можна навести ще один позитивний приклад піклування громади. Так, на третьому з'їзді руської групи Міжнародного союзу кримінального права (Москва, 1901 р.) було прийнято рішення про необхідність створення спочатку місцевих (губернських, повітових) товариств патронажу. Згідно із запропонованою концепцією А.А. Піонтковського стосовно неповнолітніх, які утримуються у виховно-виправних установах, передбачалося передавати «їх під патронаж та нагляд осіб гідних довіри» ⁷¹⁶. Результатом роботи третього з'їзду руської групи Міжнародного союзу кримінального права стало створення на чолі з І.Я. Фойницьким комісії для підготовки проекту Нормального статуту місцевих товариств патронажу, який 10 вересня 1908 р. був затверджений Міністерством юстиції ⁷¹⁷. І лише після початку процесу запровадження мережі патронажних товариств над звільненими 22 червня 1909 р. був прийнятий закон «Про умовно-дострокове звільнення» ⁷¹⁸. Закон наділяв членів товариства патронажу, благодійно-тюремних комітетів, а також лікарів, духовних осіб, що знаходилися при місцях позбавлення волі, правом подавати клопотання про умовно-дострокове звільнення засуджених, а також висувати своїх представників для участі в роботі Особливого засідання, на якому вирішувалися питання умовно-дострокового звільнення. Згідно зі ст. 7 даного закону легітимність Особливого засідання визнавалася у випадку обов'язкової присутності не лише судді, начальника місця ув'язнення, а також представника тюремно-благодійного комітету або громадського патронажу. У відповідності зі ст. 15 Закону про умовно-дострокове звільнення було встановлено, що засуджені, достроково звільнені, на весь невідбутий термін позбавлення волі передаються під нагляд і піклування товариства патронажу або Піклувального товариства. Цим же органам передавались у розпорядження зароблені засудженими під час відбування покарання гроші.

⁷¹⁵ Пальченкова В. М. Трансформація громадського контролю за виконанням покарань: історико-правовий аналіз : монографія. Запоріжжя : Акцент Інвест-трейд, 2013. С. 136.

⁷¹⁶ Пионтковский А.А. Условное освобождение. Уголовно-политическое исследование / А.А.Пионтковский. – Казань: Типо-лит. ун-та, 1900. – С.221. – 251 с.

⁷¹⁷ Нормальный устав Обществ покровительства лицам, освобождаемым из мест заключения (патроната) : Хрестоматія з історії пенітенціарної системи України (911-1917). Київ : РВВ КІВС, 1998. Т.1. Ч.2. С.256-289.

⁷¹⁸ Об условном досрочном освобождении. ПСЗРИ. Собр. 3. Т. XXIX (1909). Отд.1. № 32241.

Більшість науковців вважають, що даний закон, який регламентував діяльність патронажних товариств та умовно-дострокове звільнення і визначив місце і роль у цьому інституті громадськості, був на той час досить позитивним і повчальним для сьогоденішнього часу.

На нашу думку, сьогодні особлива увага має приділятися роботі спостережних комісій. Піддаючи критиці діяльність репресивного апарату та громадськості за радянських часів, ми не замислюємося, що частина існуючих за тих часів норм несла позитивні зрушення в формуванні правослухняної поведінки засуджених. Наприклад, коли мова йшла про можливість умовно-дострокового звільнення від покарання або заміну покарання більш м'яким, ч. 3 ст. 52 КК Української РСР 1960 р. було визначено: «Умовно-дострокове звільнення від покарання і заміна невідбутої частини покарання більш м'яким покаранням застосовуються судом за місцем відбування покарання засудженим по спільному поданню органу, що відає виконанням покарання, та спостережної комісії при виконавчому комітеті місцевої Ради народних депутатів...»⁷¹⁹. Таким чином, при вирішенні питань умовно-дострокового звільнення або заміну покарання більш м'яким суд був зобов'язаний розглядати лише спільне подання. В судове засідання необхідно було запрошувати не тільки представників органів виконання покарання, а й представників спостережної комісії. Зараз не існує вказівки на обов'язкову участь спостережних комісій при розгляді питань про умовно-дострокове звільнення. Ст. 81 КК України 2001 р. «Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання» та ст. 82 КК України «Заміна невідбутої частини покарання більш м'яким»⁷²⁰ єдиними умовами висувають лише фактичне відбуття засудженим певного строку та «якщо засуджений сумлінною поведінкою і ставленням до праці довів своє виправлення» або «став на шлях виправлення». Хоча, як не дивно, на практиці й досі різного роду коментарі, методичні вказівки та інструкції наголошують на необхідності проведення такої роботи.

Згідно з ч. 2 «Положення про спостережні комісії та піклувальні ради при спеціальних виховних установах», затвердженого Постановою КМ України від 01.04.2004 № 429 спостережні комісії в своїй ді-

⁷¹⁹ Уголовный кодекс Украинской ССР: Научно-практический комментарий / Н.Ф. Антонов, М.И. Бажанов, Ф.Г. Бурчак и др. Киев: Политиздат Украины, 1987. С. 218-219

⁷²⁰ Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 6-те вид., перероб. та доповн. / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. Київ: Юридична думка, 2009. С. 191-195.

яльності керуються Конституцією України, Кримінально-виконавчим кодексом України, Законами України «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про місцеві державні адміністрації», «Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк», іншими нормативно-правовими актами, а також цим Положенням ⁷²¹.

Основними завданнями спостережних комісій є:

1) організація та здійснення громадського контролю за дотриманням прав, основних свобод і законних інтересів засуджених осіб та осіб, звільнених від відбування покарання;

2) сприяння органам і установам виконання покарань у виправленні і ресоціалізації засуджених осіб та створенні належних умов для їх тримання, залучення до цієї діяльності громадських організацій, органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій незалежно від форми власності та громадян;

3) організація виховної роботи з особами, умовно-достроково звільненими від відбування покарання, та громадського контролю за їх поведінкою протягом невідбутої частини покарання;

4) надання допомоги в соціальній адаптації особам, звільненим від відбування покарання ⁷²².

Таким чином, спостережні комісії під час здійснення своїх повноважень та виконуючи вищевказані функції здійснюють організацію громадського контролю за дотриманням прав людини, захистом основних свобод і законних інтересів засуджених осіб під час виконання кримінальних покарань. До складу спостережних комісій входять представники органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, громадських організацій, підприємств, установ і організацій незалежно від форми власності та окремі громадяни.

Ми вважаємо, що сьогодні найбільш дієвою формою здійснення сучасного громадського контролю за дотриманням прав засуджених

⁷²¹ Про затвердження Положення про спостережні комісії та піклувальні Ради при спеціальних виховних установах: постанова Кабінету Міністрів України від 01.04.2004 р. №429. (в редакції від 16.05.2017 р.). Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/429-2004-%D0%BF>. Назва з екрану.

⁷²² Про затвердження Положення про спостережні комісії та піклувальні Ради при спеціальних виховних установах: постанова Кабінету Міністрів України від 01.04.2004 р. №429. (в редакції від 16.05.2017 р.). Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/429-2004-%D0%BF>. Назва з екрану.

під час виконання покарань і реалізації такої взаємодії з Державною кримінально-виконавчою службою України є діяльність у форматі спостережних комісій, хоча й вона не позбавлена окремих бюрократичних формалізованих форм. До речі, І.С. Яковець досить влучно підкреслила проблеми формального підходу до питань дострокового звільнення як з боку адміністрації, спостережних комісій, так і з боку самих засуджених можливість пристосуватися до умов виконання покарання з метою заслужити дострокове звільнення чи заміну покарання на більш м'яке ⁷²³. Зокрема, вона зазначає: «Очевидно, що прагнення скоріше вийти на волю – цілком природне прагнення і домагатися цього бажає практично кожен засуджений». Далі І.С. Яковець наводить приклади власного дослідження, з якого видно, що більша частина засуджених задля можливості дострокового звільнення готова виконувати навіть не виправдані вимоги адміністрації. Вона продовжує: «Подібний стан справ навряд чи можна визнати позитивним, оскільки, як відзначають представники громадськості, «не складно представити, з яким уявленням про справедливість вийдуть на волю засуджені, які матимуть такі життєвий багаж і віру, і яке відчуття гідності виховує в них тюремний персонал, домагаючись слухняності за будь-що і використовуючи при цьому природне бажання одержати умовно-дострокове звільнення» ⁷²⁴.

Крім питань умовно-дострокового звільнення, досить важливою діяльністю спостережних комісій є громадський контроль за дотриманням прав і законних інтересів засуджених. Так, згідно з ч. 2 ст. 25 КВК України ⁷²⁵ громадський контроль за дотриманням прав і законних інтересів засуджених здійснюється спостережними комісіями, тобто вони на законодавчому рівні легалізовані як орган громадського контролю в дотриманні прав і законних інтересів засуджених. Таким чином, цілком можливо і реально використати їх діяльність для створення системи регулярних відвідувань місць позбавлення волі, де утримуються засуджені, для посилення, а за необхідності, захисту засуджених від катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність видів поводження та покарання.

⁷²³ Яковець І. С. Умовно-дострокове звільнення та заміна невідбутої частини покарання більш м'яким : монографія. РРІ, 2012. 212 с.

⁷²⁴ Яковець І. С. Умовно-дострокове звільнення та заміна невідбутої частини покарання більш м'яким : монографія. РРІ, 2012. С. 20-21.

⁷²⁵ Кримінально-виконавчий кодекс України. Офіційне видання. Київ : Атіка, 2003. С. 18-19.

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України № 429 члени спостережних комісій мають доступ до інформації, яка стосується поведження із засудженими, а також умов їх тримання, до приміщень, де вони проживають та працюють, комунально-побутових та медичних об'єктів колоній, дисциплінарних ізоляторів та приміщень камерного типу, мають право проводити особистий прийом засуджених, розглядати їх звернення та приймати по них рішення. У спостережній комісії, яка створена виконавчим комітетом, є можливість залучати до проведення інспекцій місць позбавлення волі спеціалістів різних рівнів. Крім того, починаючи з 16 лютого 2010 р., у зв'язку з внесенням змін до КВК України, голова, його заступник також здійснюють організацію громадського контролю за дотриманням прав і законних інтересів засуджених, без спеціального дозволу мають право відвідувати установи виконання покарань.

10 листопада 2010 р. Постановою Кабінету Міністрів України №1042 були внесені зміни до Положення про спостережні комісії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2004 р. №429. Відповідно до Постанови без погодження зі спостережною комісією адміністрація кримінально-виконавчих установ не має права застосовувати такі стягнення, як переведення засуджених, які утримуються у виправних колоніях мінімального, середнього і максимального рівнів безпеки, крім засуджених, які утримуються у виправних колоніях мінімального рівнів безпеки з полегшеними умовами тримання до приміщень камерного типу (одиначних камер) на строк до 3 місяців. Це Положення Кабінету Міністрів України є дуже важливим для забезпечення законних прав засуджених від свавілля адміністрації, яка дуже часто застосовує стягнення у виді поміщення або переведення до приміщень камерного типу (одиначних камер) для подальшого притягнення засуджених до кримінальної відповідальності відповідно до ст. 391 Кримінального кодексу України, а саме «Злісна непокора вимогам адміністрації виправної колонії».

Також, Постановою Кабінету Міністрів України №1042 зазначено, що засідання спостережних комісій проводяться безпосередньо в установах виконання покарань, що дає можливість регулярно знайомитись з умовами утримання засуджених, а сама присутність представників громадськості в установах виконання покарань має профілактичний

характер щодо запобігання катуванням та іншим жорстоким, нелюдським або таким, що принижують гідність, видам поведження та покарання. Одночасно, засуджені мають можливість регулярно зустрічатися з представниками інститутів громадянського суспільства, зокрема, з керівництвом або членами спостережних комісій, членами громадських організацій, що займаються правозахисною діяльністю.

Організація систематичного особистого прийому засуджених членами спостережної комісії, надання їм первинної юридичної допомоги дає можливість ознайомитися зі станом умов тримання, найбільш поширеними скаргами засуджених з питань порушення прав людини.

Раціональний підхід до комплектування спостережних комісій, склад яких на 50% складається з членів громадських організацій та представників органів місцевого самоврядування, соціальних служб, які є спеціалістами в медичній, освітній, інших галузях, дає можливість проводити інспекції місць позбавлення волі саме силами спостережних комісій, які є незалежними від пенітенціарної системи, і це робить діяльність комісій ще більш самостійною і незалежною.

Саме завдяки сумлінній роботі спостережних комісій та інших громадських організацій стають відомими непоодинокі факти знущань, катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведження із засудженими. Не секрет, що кожного року кількість справ, розглянутих Європейським Судом проти України, катастрофічно збільшується, і така тенденція, за даними експертів, посилюватиметься.

21.07.2006 Верховною Радою України було ратифіковано Факультативний протокол до Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність видів поведження та покарання ⁷²⁶. У преамбулі Факультативного протоколу зазначено, що катування та інші жорстокі нелюдські або такі, що принижують гідність, види поведження та покарання заборонені, і такі дії є серйозним порушенням прав людини. Українська держава, яка ратифікувала дану Конвенцію, гарантує функціональну незалежність національних незалежних превентивних механізмів, а також незалежну діяльність їхньо-

⁷²⁶ Про ратифікацію Факультативного протоколу до Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведження та покарання: Закон України від 21.07.2006р. № 22-V. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/22-16>. Назва з екрану.

го персоналу, який працює конфіденційно, неупереджено та об'єктивно. На виконання покладених завдань, що стоять перед незалежними превентивними механізмами, держава забезпечує їх необхідними фінансовими ресурсами та вживає необхідних заходів для забезпечення їх діяльності експертами, які мають глибокі професійні знання, відповідний досвід, який необхідний для реалізації вимог Конвенції. При створенні незалежних превентивних механізмів забезпечується гендерний баланс та адекватна представленість існуючих в країні етнічних груп та груп меншин. Відповідно до ст. 17 не пізніше, ніж через один рік після ратифікації цього Протоколу, держава призначає або створює один або декілька незалежних національних превентивних механізмів для недопущення катувань на національному рівні.

Згідно зі змістом ст. 19 Конвенції національні превентивні механізми мають бути наділені такими повноваженнями: мати право на своїй засіданнях регулярно розглядати стан дотримання прав і законних інтересів осіб, які утримуються в умовах несвободи (затримані, ув'язнені, засуджені та інші особи, які утримуються під вартою), приймати заходи для посилення правової захищеності даних категорій людей, а в необхідних випадках забезпечити організацію їх захисту від катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведінки та покарання. Вони повинні мати право надавати рекомендації органам і установам, які утримують людей в умовах несвободи, щодо покращення умов їх тримання та ставлення персоналу до цієї категорії з метою дотримання міжнародних стандартів поведінки з ув'язненими.

Одним із важливих повноважень є аналіз чинного національного законодавства, яке регулює порядок та умови тримання в умовах несвободи, надання пропозицій та зауважень щодо усунення норм законодавства, які призводять до можливих порушень прав ув'язнених, з метою наближення його до міжнародних стандартів поведінки з людьми, позбавленими волі.

Створивши незалежні національні превентивні механізми, держава зобов'язувалась надати їм доступ до будь-якої інформації про численність ув'язнених та кількість місць, в яких вони утримуються, їхнє місце знаходження; доступ до будь-якої інформації, що стосується поведінки з цими особами, а також умов тримання їх під вартою; без-

перешкодний доступ до місць тримання ув'язнених, інших споруд та об'єктів системи місць ув'язнення; надати можливість проводити бесіди з позбавленими волі особами без свідків особисто тощо. До того ж, експерти з національних превентивних механізмів наділяються правом безперешкодного, на власний розсуд, обрання для відвідування органів і установ, в яких утримуються позбавлені волі, та осіб, з якими, на думку експертів, вони бажають спілкуватись.

Минуло вже більш як десять років з моменту прийняття Закону України «Про ратифікацію Факультативного протоколу до Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання»⁷²⁷, але в Україні до цього часу вказана діяльність постійно уповільнюється. У той же час події, які сталися в різних регіонах України останнім часом, свідчать про серйозні проблеми в дотриманні прав людини в установах пенітенціарної системи. Це акції протесту в Сімферопольському та Лук'янівському СІЗО, в установах виконання покарань Вінницької, Київської, Луганської, Харківської областей та деяких інших установах виконання покарань, у яких засуджені та ув'язнені протестували проти приниження їх гідності, нелюдського поводження, проти умов тримання, незадовільного медичного забезпечення, умов праці тощо. Така ситуація є загрозливою, бо замість вирішення проблемних питань, які спонукають засуджених та ув'язнених до протесту, адміністрації найчастіше вдаються до придушення такого опору, та ще й намагаються не виносити інформацію про ці події за межі органів та установ.

Саме за таких умов інспектування місць позбавлення волі членами спостережних комісій були б корисними. Варто зазначити, що такі відвідування могли б бути корисними не тільки для засуджених, але й для персоналу, який безпосередньо працює в місцях позбавлення волі, особливо у випадках, коли вони звинувачуються в жорстокому, негуманному ставленні до засуджених.

Сучасна пенітенціарна система знаходиться в стані пошуку якісно нового підходу до процесу її розвитку, який повинен обов'язково враховувати основні позитивні й негативні традиції вітчизняної прак-

⁷²⁷ Про ратифікацію Факультативного протоколу до Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання: Закон України від 21.07.2006р. № 22-V. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/22-16>. Назва з екрану.

тики. У нинішній складний для всіх час унеможливлення катувань та жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання щодо засуджених, може бути мінімізоване шляхом використання можливостей спостережних комісій та підвищення ефективності їх діяльності в сфері захисту прав і законних інтересів засуджених.

5.3. Особливості співпраці територіальних громад та органів пробації по запобіганню злочинам

Сьогодні політика запобігання злочинності повинна відповідати гуманістичним традиціям, що є результатом історичного розвитку сучасного суспільства багатьох країн світу. Саме громадянське суспільство, особливо органи місцевого самоврядування на місцях, повинні відігравати суттєву роль у протидії протиправної поведінки громадян та вчинення ними злочинів. Незважаючи на доведеність правильності цієї тези, більшість членів суспільства виражає невдоволеність ефективністю тими каральними заходами, що застосовуються від імені держави, що дає останній робити ставку на ширше впровадження кримінально-правової репресії.

На думку ряду прогресивно мислячих науковців, покарання у виді позбавлення волі в багатьох випадках не є адекватним до суспільної небезпеки вчиненого злочину, часто при призначенні покарання не враховується соціальна характеристика особи та обставини вчинення злочину, можливості соціального збереження злочинця та призначення альтернативного виду покарання.

Ми дотримуємось позиції про необхідність скорочення сфери застосування позбавлення волі і розширення практики застосування альтернативних покарань, оскільки призначення покарань, не пов'язаних із позбавленням волі, має давню історію. Такі покарання давно зайняли певне місце в системі кримінального судочинства різних країн світу.

Необхідно відзначити, що соціально-правовий контроль достатньо поширений у багатьох країнах світу, в тому числі США, Великобританії, ФРН, Франції, Японії, скандинавських країнах. Позитивну оцінку отримав цей кримінально-правовий захід і в Стандартних Мінімальних Правилах ООН, присвячених заходам, не пов'язаним з тюремним

ув'язненням (Токійські Правила). Оскільки кінець ХХ і початок ХХІ століття характеризується оновленим курсом нашої держави на становлення громадянського суспільства, забезпечення цього курсу неможливе без подальшої демократизації, прагнення до свободи та гуманізму, що пронизує всі галузі права, у тому числі і кримінальне. Цим було продиктовано звернення науковців до проблем, пов'язаних із запровадженням служби пробації: відношення до яких пройшло шлях від негативного або скептичного ставлення до її функціонування – до розробки змін та доповнень до КК України, а згодом прийняття нового закону. Наприклад, І. С. Яковець у статті «Пробація: Панацея чи утопія?» зазначала: «На превеликий жаль, роль наукових розробок та напрацювань минулих років нині фактично ігнорується працівниками Департаменту, в результаті чого великі кошти зайво витрачаються на втілення в життя таких проектів, які опрацьовувалися раніше і довели свою недоцільність, тобто відбувається процес «наступання все на ті ж старі граблі», хоча на них і наклеюється супермодний, іноземний ярлик»⁷²⁸.

Разом з тим, останнім часом у суспільстві та Державній кримінально-виконавчій службі України почали вишукувати шляхи більш ефективного соціально-правового контролю. Непоодинокими були й засідання круглих столів та дискусійних клубів щодо можливостей здійснення в Україні соціально-правового контролю та впровадження служби пробації. Так, учасники круглого столу «Створення служби пробації в Україні», керівники, практичні працівники кримінально-виконавчих інспекцій та науковці в галузі кримінального, кримінально-виконавчого права і кримінології, а також представники громадських та благодійних організацій, розглянувши зарубіжний досвід створення і діяльності служб пробації та обговоривши актуальні питання доцільності та перспективи її створення в Україні, беручи до уваги міжнародні зобов'язання України як члена Ради Європи, враховуючи результати дискусії, вирішили: констатувати актуальність створення служби випробування (пробації) в Україні. Враховуючи досвід іноземних країн щодо функцій, які покладені на службу пробації, було відмічено, що її окремі елементи вже реалізуються різними інституціями в нашій державі, а саме: кримінально-виконавчими інспекціями, центрами соціальної адаптації, спостережними комісіями при міських

⁷²⁸ Яковець І. С. Яковець І. Пробація: панацея чи утопія? Аспект. 2005. № 1 (14). С. 25-29.

виконавчих комітетах та районних державних адміністраціях, центрами соціальних служб для молоді тощо.

Як один з успішних варіантів покращення цієї ситуації, було створення в Україні служби пробації. Під пробацією зазвичай розуміють один з досить поширених за кордоном видів альтернативного покарання, тобто випробування умовним засудженням та відстрочкою від виконання вироку, виконання якого забезпечується відповідною службою пробації⁷²⁹. У прийнятому Законі України «Про пробацію» було визначено правові основи організації та діяльності служби пробації, її завдання, функції та повноваження, основні засади здійснення соціальної та виховної роботи з особами, які вчинили злочини невеликої та середньої тяжкості, здійснення нагляду за ними тощо⁷³⁰.

Сутність пробації полягає у випробуванні певних категорій злочинців спеціальними юридичними обов'язками, поєднаними з наданням їм різної допомоги реабілітаційного характеру. Її мета – ефективне вправлення засуджених та зведення до мінімуму, наскільки це можливо, кримінального рецидиву з їхнього боку.

Важливою особливістю виступає всебічне дослідження особистості не за ґратами, а у вільному режимі, що дозволяє отримати більш повну картину моральних цінностей конкретних правопорушників, визначити перспективи виховної та соціально-психологічної роботи з ними.

Ще однією особливістю є можливість уникнути або хоча б мінімізувати негативний криміногенний вплив з боку інших засуджених. Адже в установах пробації відсутня концентрація осіб, що є носіями кримінальної субкультури. Це не дає можливості глибокого проникнення негативних установок та злочинних навичок. Натомість, співпраця з позитивно налаштованими громадянами, як правило, з членами територіальної громади, завжди допоможе зберегти соціально-корисні зв'язки.

Навіть перші кроки запровадження пробації в Україні відзначаються зменшенням рецидиву злочинів у разі, що також є позитивною відмінністю пробації від місць позбавлення волі. Як зазначають фахівці:

⁷²⁹ Беца О.В. До питання про створення служби пробації в Україні. Проблеми пенітенціарної теорії та практики: Бюлетень Київського ін-ту внутр. справ. 2002. № 7. С.34-41.

⁷³⁰ Про пробацію: Закон України від 05.02.2015 р. № 160-VIII (редакція від 01.01.2018). Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/160-19>. Назва з екрану.

«Популярність пробації у сучасних умовах визначається значним потенціалом попередження рецидиву злочинів, економічною доцільністю для суспільства, а також моральною цінністю, яка дозволяє досягти мети кримінальної політики найбільш гуманними засобами»⁷³¹.

Очевидно, що розв'язання проблем, пов'язаних із залишенням засуджених у вільному суспільстві, потребує детального дослідження, оскільки відомо немало випадків, коли такі особи вчиняли повторні злочини внаслідок недостатнього контролю за ними з боку уповноважених на це суб'єктів, а також в силу слабкої мотивації засуджених до зміни власних стереотипів кримінальної поведінки.

До цього часу детально не розглянуто питання залучення громадських волонтерів; досудового вивчення особистості правопорушника та складання соціальної доповіді; достатньою мірою не висвітлені й науково не обґрунтовані питання кількісного навантаження піднаглядних на одного інспектора тощо.

Крім того, значний інтерес представляє дослідження різних форм участі громадськості у виконанні пробації, визначення юридичного статусу осіб, які забезпечують контроль за поведінкою засуджених умовно, умовно-дostroково звільнених і жінок, звільнених від відбування покарання з випробуванням.

У світі існує багатий досвід особливостей становлення та розвитку служби пробації в країнах Західної та Східної Європи, а саме: Нідерландів, Данії, Фінляндії, Великобританії, Норвегії, Швейцарії, Франції, Німеччини, Бельгії, Італії, Іспанії, Ірландії, Чехії, Болгарії, Латвії, Словенії та інших країн. У цілому застосування пробації у країнах Європи розвивалось досить типово, проходячи через дві стадії: 1 – благодійні та релігійні організації залучали волонтерів до нагляду за екс – та потенційними правопорушниками; 2 – поступова часткова заміна волонтерів професіоналами, а благодійних фондів – бюджетними та державними виконавчими організаціями. Так, тільки в Бельгії, Великобританії та Фінляндії професіоналізація пробації відбулась наприкінці ХІХ ст. У переважній же більшості країн Європи це відбулося лише в другій половині ХХ ст.

Ведучи мову про співпрацю територіальної громади, органів місцевого самоврядування, членів громадських організацій та окремих гро-

⁷³¹ Практика виконання альтернативних покарань: Інформаційний бюлетень №1. Ред. група: Ю.В. Олійник, С.О. Тимофеев; за загальною редакцією докт. пед. наук, проф. Н.Г. Калашник. Київ: ДДУПВП, 2008. С. 4.

мадян з органами пробації доречно вказати, що, наприклад, у Норвегії пробація здійснювалась виключно волонтерами до 1980 р., а також членами спортивних та релігійних організацій, в Італії – до 1975 р., в Данії – до 1973 р., в Чехословаччині – до 1971 р., в Бельгії – до 1964 р., на Мальті – до 1961 р., в Португалії – до 1956 р., в Люксембурзі – до 1951 р., в Ірландії – до 1950 р., в Німеччині – до 1947 р. Інститут пробації в Іспанії, який і досі покладається на ініціативи місцевих волонтерів, з 1995 р. почав запроваджувати програми пробації.

Іншим прикладом є організація служби пробації в Англії. Ось як описує такий досвід І.С. Яковець: «Працівників Служби пробації Англії називають офіцерами пробації. Основні функції офіцера пробації – це досудова оцінка особистості правопорушника з метою допомогти судді прийняти рішення щодо вироку та здійснення нагляду за правопорушником, що відбуває покарання, не пов'язане з позбавленням волі. Офіцери пробації допомагають суддям прийняти рішення щодо вироку шляхом проведення співбесід з обвинувачуваним для здійснення оцінки його особистості. Офіцери надають судді письмовий звіт про особистість правопорушника, що містить оцінку ризику наступних правопорушень. Офіцер також оцінює, наскільки небезпечним є правопорушник для суспільства і який вирок найбільш ефективно допоможе йому стати на шлях виправлення. Таким чином, знижується ризик наступних правопорушень та загроза для суспільства. Звичайно, тільки суддя вирішує, чи прийняти до уваги рекомендації офіцера пробації, але на практиці судді часто прислухаються до їх оцінки. Крім того, офіцери пробації здійснюють нагляд за правопорушником у суспільстві»⁷³².

Ми вивчили позитивний досвід країн Балтії, а також Болгарії, Словенії, Угорщини та Чехії щодо функціонування служби пробації. Так, в Естонії Закон про пробаційний нагляд передбачає залучення волонтерів пробації, однією з основних цілей роботи яких є надання територіальній громаді та простим громадянам можливості допомогти правопорушникам реінтегруватися у громадянське суспільство. Зараз у департаментах пробації безоплатно працюють близько двадцяти волонтерів пробації. У Латвії органи місцевої влади надають матеріальну допомогу і підтримку звільненим засудженим, а також через окремих

⁷³² Яковець І. С. Перерозподіл функцій між державою та громадськістю як спосіб оптимізації процесу виконання покарань: досвід Уелсу. Актуальні проблеми європейської інтеграції: зб. ст. з питань європ. інтеграції та права. Одеса: Фенікс, 2012. Вип. 9. С. 174-181.

представників здійснюють нагляд за умовно-достоково звільненими й умовно засудженими правопорушниками. Незважаючи на складну економічну ситуацію, місцева влада знаходить можливість допомагати сім'ям засуджених, особливо тим, на утриманні яких є малолітні діти або непрацездатні батьки.

У Литві перші кроки до сучасного розуміння системи пробації на національному рівні було зроблено на початку 1999 р., із започаткуванням канадсько-литовського проекту виправлення. Як і в Україні, виправні інспекції було виведено з підпорядкування поліції у підпорядкування Міністерства юстиції. Водночас було розпочато дуже важливу ініціативу Фонду відкритого суспільства – проект із впровадження концепції пробації в Литві. Ця ініціатива втілюється успішно, вона забезпечить основні теоретичні та концептуальні рішення для майбутнього розвитку пробації. Виправні інспектори самі здійснюють контроль і нагляд та координують процес надання допомоги муніципальними агенціями соціального обслуговування, компаніями з дослідження ринку праці та добровільними організаціями. Муніципальні центри соціального забезпечення є важливим джерелом такої допомоги. Через те, що їх фінансування здійснюється за рахунок місцевих коштів, рівень допомоги залежить від спроможності конкретного муніципалітету, на території якого проживає порушник. Муніципальні соціальні служби практично не здійснюють функцій контролю, за винятком надзвичайних випадків. З 1990 р. по 2000 р. добровільні організації, зокрема, Асоціація з допомоги в'язням Литви та Організація з нагляду за умовно звільненими особами, здійснювали певні апробаційні функції, що полягали в проведенні соціальної роботи на громадських засадах. Треба зазначити, що більша частина добровільних організацій Литви повністю незалежні, їх підтримує іноземне фінансування або кошти місцевих територіальних громад. Основною метою діяльності таких організацій є надання соціальної підтримки засудженим. Крім цього, муніципальні соціальні служби та добровільні організації тісно взаємодіють з виправними інспекціями, що дає можливість обмінюватись інформацією про засудженого, брати участь у вирішенні його побутових питань, вирішувати інші питання, у т.ч. працевлаштування.

У Чехії, Болгарії та Угорщині не передбачено широкого волонтерського руху. Зокрема, в Угорщині робота волонтерів не використову-

ється, а завдання розвитку служби пробації було покладене на місцеві ради, а будь-якого додаткового фінансування або персоналу для цього не надавалося. У Чехії є соціальні куратори, які допомагають у працевлаштуванні та вирішують низку соціальних питань. У Болгарії при призначенні покарання, що не пов'язане з позбавленням волі чи умовне покарання, суд може дозволити громадській організації або певному робітничому колективові здійснювати виправний нагляд за засудженим протягом строку його умовного покарання. Суд також може довірити здійснення такого нагляду фізичній особі у випадку, коли правопорушник, згідно з ордером, повинен працювати або навчатись.

На наш погляд, можна було б використати позитивний досвід Словенії, у т.ч. щодо співпраці органів пробації та територіальної громади. Зокрема, у Словенії ще з 1984 р. було запроваджено модель «радник в'язня», яка застосовується і зараз, з невеликими змінами. Найчастіше роль радника виконують волонтери, переважно студенти факультетів соціальних наук, а також інші волонтери з центрів соціальної роботи. На вимогу персоналу та засудженого місцевий центр призначає радника для в'язня на період відбування покарання. Мета діяльності радника полягає в тому, щоб надати позитивну підтримку, створити можливість невимушеної співбесіди, установити або відновити соціальнокорисні зв'язки засудженого із зовнішнім світом, показати йому нові цінності й моделі поведінки, а також допомогти й указати на можливі способи вирішення проблем у стресових ситуаціях, підвищити впевненість у собі, самоповагу, довіру до людей, здатність аналізувати вчинки й висловлювати власні думки, підкоряти свої емоції. Така робота дозволяє засудженому не втрачати зв'язок із територіальною громадою, формувати й розвивати позитивні відносини в сім'ї та навчитись і сприйняти нові соціальні установки й навички. Під час знайомства з декількома гуманітарними факультетами Університетів у Словенії ми пересвідчились, що там добре розвинені зв'язки між керівництвом і студентами та службою пробації і засудженими. Зокрема, студенти в органах пробації можуть проходити практику, проводити моніторинги з окремих питань, виконувати практичні роботи й реалізувати інші проекти з власної ініціативи чи на замовлення. Крім того, студенти виявляють ініціативу в допомозі щодо працевлаштування, співпрацюють з міністерствами, неурядовими, добровільними організаціями і соціальними центрами.

Таким чином, можна констатувати, що служба пробації в європейських країнах полегшує роботу правоохоронних органів, судової системи, забезпечує координацію взаємодії державних установ, місцевого самоврядування, неурядових організацій, окремих громадян (волонтерів) у процесі виконання покарань, альтернативних позбавленню волі.

Як бачимо, сьогодні є всі можливості співпраці українських служб пробації з територіальними громадами та органами місцевого самоврядування, волонтерами та членами громадських організацій. Ми повністю підтримуємо цілі, які окреслені І.С. Яковець, що слугують забезпеченню безпеки суспільства, дозволяють знизити ризик рецидиву, а також допомогти особі, яка вчинила злочин, стати на шлях виправлення. Зокрема, І.С. Яковець вказує, що цілі та завдання нагляду за правопорушником у суспільстві повинні бути такими:

- зниження ризику наступних правопорушень;
- допомога правопорушнику з метою стати на шлях виправлення та реабілітації;
- допомога правопорушнику повернутися до нормального життя в суспільстві;
- створення умов для відшкодування правопорушником шкоди, заподіяної суспільству в зв'язку з його правопорушенням. Деякі репараційні схеми передбачають безпосереднє примирення з потерпілим від злочину;
- внесок у справу охорони суспільної безпеки. Безумовно, підвищення ролі офіцерів пробації, які здійснюють нагляд за дуже небезпечними правопорушниками, особливо тими, що достроково звільнилися з місць позбавлення волі. Офіцери пробації тісно співпрацюють з органами поліції та іншими урядовими організаціями, щоб забезпечити належний нагляд за такими правопорушниками та запобігти ситуаціям, коли вони можуть заподіяти велику шкоду іншим членам суспільства ⁷³³.

Зрозуміло, що ефективне застосування кримінально-правових заходів, не пов'язаних з ізоляцією засуджених від суспільства, дозволила

⁷³³ Яковець І. С. Перерозподіл функцій між державою та громадськістю як спосіб оптимізації процесу виконання покарань: досвід Уелсу. Актуальні проблеми європейської інтеграції: зб. ст. з питань європ. інтеграції та права. Одеса: Фенікс, 2012. Вип. 9. С. 174-181.

б значною мірою забезпечити економію державних ресурсів і спрямувати їх на різні соціальні потреби, а головне, слугувати запобіганню злочинам серед осіб, які відбувають покарання, що не пов'язані з позбавленням волі.

Ураховуючи викладене, взаємодія органів місцевого самоврядування з органами Державно кримінально-виконавчої служби України полягає в прийнятті рішень органів місцевого самоврядування які сприяють службі у виконанні покладених на неї завдань, однак нормативна база, яка регулює ці взаємовідносини, на даний час потребує вдосконалення та приведення у відповідність до інших нормативно-правових актів.

Українське суспільство повинно об'єднатися в боротьбі із злочинністю. Вплив суспільства повинен бути спрямований на підвищення ефективності закону, переорієнтацію позиції населення та держави на зменшення кримінальної репресії, дотримання прав і свобод осіб, які відбувають покарання на покращення роботи кримінально-виконавчої системи в частині відновлення особистості засудженого через стимулювання його правослухняної поведінки та ресоціалізацію, повернення його до суспільного життя в громаді та запобігання рецидиву злочинів.

ВИСНОВКИ

Глобальні зміни в суспільно-політичному та економічному житті України суттєво впливають на стан злочинності в країні. Особливого загострення ці проблеми набули в останні роки. Як зазначають науковці, політика в сфері боротьби зі злочинністю, яка проводилась у країні, не сприяла її суттєвому зменшенню. Транснаціональна злочинність, рейдерство, багатомільйонне розкрадання державного майна, «розквіт» корупції, загальнокримінальні злочини – це реалії сьогодення.

Сучасний стан злочинності викликає неабияке занепокоєння в суспільстві, оскільки від стабільності в державі, дотримання вимог правових норм залежить безпека кожного громадянина.

Бажання глибоко розібратися в процесах стрімкої криміналізації, поширенні тяжких злочинів продиктоване не тільки науковим інтересом, а і прагненням до стабілізації ситуації в країні. Ми маємо багато прикладів об'єднання громадян з метою забезпечення самозахисту, зокрема, завдяки співпраці правоохоронних органів та органів місцевого самоврядування в запобіганні злочинності та протидії окремих видів злочинів. Однак сьогодні, як ніколи, проблеми їх співпраці, взаємодії, нагляду й контролю, забезпечення фінансуванням постають досить гостро.

Пошуку шляхів запобігання злочинності науковці приділяють постійну увагу. Проте, незважаючи на значну кількість наукових робіт з названої проблематики, можна констатувати, що вивчення стану злочинності та шляхів запобігання злочинам залишається актуальним завданням. На наш погляд, заслуговують на більшу увагу наукові й практичні розробки питань забезпечення правопорядку на рівні органів місцевого самоврядування, оскільки наявні роботи відображають спроби теоретичного осмислення лише окремих аспектів даної проблеми.

Треба зазначити, що нинішня державна політика розвитку місцевого самоврядування не завжди відрізняється послідовністю прийнятих рішень, особливо щодо взаємодії з правоохоронними органами у протидії злочинності. Якщо ж вести мову про кримінологічні аспекти, то на жаль, сьогодні характерними рисами стану суспільства є посилення

рівня криміналізації, зниження рівня розкриття злочинів та зменшення профілактичних і запобіжних заходів.

Підсумовуючи статистичні дані, слід наголосити, що за даними Генпрокуратури, за останні два роки кількість серйозних правопорушень збільшилася в півтора-два рази. Зокрема, в 2013 р. в Україні зафіксовано 13 тис. особливо тяжких злочинів, а в 2015-му – вже 21,5 тис. Різко зросла кількість квартирних крадіжок, крадіжок автомобілів, умисних вбивств і викрадень людей тощо. За довідкою про стан та структуру кримінальних правопорушень на території України за січень-березень 2016 р. і довідкою про стан та структуру кримінальних правопорушень на території України за січень-березень 2015 р. за I квартал 2016 р. було зареєстровано 203505 кримінальних правопорушень, що на 18,2 % більше ніж на аналогічний період 2015 р. За статистичними даними збільшилась кількість тяжких (+ 22,5%), середньої тяжкості (+ 20,3%) та невеликої тяжкості злочинів (+ 15,6%). Серед злочинів, що мають найбільшу тенденцію до зростання, крадіжки складають – 34,6%; грабежі – 48,5%; розбій – 14,1%; зґвалтування – 44,6%.

За словами генерального прокурора Ю.В. Луценка, 70% від усіх зареєстрованих злочинів – це злочини, пов'язані з викраденням майна. Зокрема, кількість крадіжок зросла на 38% – до 221 тисячі випадків. Найбільший їх ріст зареєстрований у Житомирській, Миколаївській, Одеській, Волинській, Харківській областях та м. Києві. Кількість грабежів зросла на 40% – до 16,2 тисячі випадків. Лідерами зростання стали Рівненська область (на 80%), Волинська (на 72%), Одеська (на 63%), Дніпропетровська (на 57%), Київська (на 54%), Запорізька (на 53%), м. Київ (на 59%). Кількість розбійних нападів зросло на 30% – до 2,4 тис. випадків. Найбільший рівень зростання зареєстрований у Черкаській, Одеській, Чернівецькій, Дніпропетровській, Івано-Франківській, Львівській, Рівненській областях. У Києві в громадських місцях (парки, площі і т.п.) скоєно 25 тис. злочинів, що в 2,3 рази більше в порівнянні з аналогічним періодом минулого року. Схожа ситуація фіксується в Івано-Франківській, Кіровоградській, Одеській та Рівненській областях. Кількість викрадень автотранспорту зросла на 16% – до 7000 випадків. У середньому за добу в Україні викрадають 33 транспортні засоби. Кількість ДТП зросла на 20% – до 86 тис. випадків. Таке ж зростання і ДТП з постраждалими (14,8 тис. випадків). У них загину-

ли 1761 чоловік, травмовано 19 тис. чоловік. Аварія з потерпілими в Україні відбувається кожні 20 хвилин, із загиблими – кожні три години. Кількість порушень ПДР зросла на 40%.

І хоча окремі високопосадовці пов'язують головні причини стрімкого росту злочинності зі слабкістю й неналежною підготовкою правоохоронців, з військовими діями тощо, ми вважаємо, що головним є відсутність стратегії запобігання злочинам. На нашу думку, разом із політичними, економічними, соціальними заходами необхідно посилювати виховні чинники. Адже рівень моральності населення, загальної та правової культури завжди ставав своєрідним бар'єром на шляху злочинності. Ми переконані, що саме створенням нової ідеології правової держави повинні займатися органи місцевого самоврядування.

На нашу думку, потрібна тісна співпраця на регіональному рівні між органами місцевого самоврядування та правоохоронними структурами, результатами якої стане прийняття і реалізація програм забезпечення громадської безпеки та правопорядку на певних територіях, а особливо, їх фінансовий супровід коштом місцевих громад, що може стати елементом загальнодержавної стратегії запобігання злочинності.

Місцева влада, яка представляє інтереси певної територіальної громади, може більш активніше і швидше реагувати на криміногенну ситуації в регіоні, а роль органів місцевого самоврядування в запобіганні злочинності на власних територіях важко підмінити. Одночасно, теза про часткову децентралізацію державної функції правоохоронних органів на користь місцевих органів влади потребує додаткового вивчення як науковцями-правниками, так і практиками правоохоронних структур та органів місцевого самоврядування.

Можна констатувати, що до розробки дієвих напрямків запобігання злочинності та окремих видів злочинів повинні залучатися спеціалісти різних галузей, що пов'язано з масштабністю проблем і шляхів їх розв'язання. Юристи, економісти, архітектори, будівельники, представники ЗМІ, соціальні працівники та ін. на своєму місці кожен повинен шукати й знаходити шляхи реального захисту прав і свобод громадян України, запобігати вчиненню злочинів. Прикладом може слугувати архітектурний напрям у запобіганні злочинності, що є актуальним з огляду на застосування нових будівельних правил, норм і стандартів, які унеможливають або значно ускладнюють вчинення

певних злочинів. Вулична профілактика злочинності також спрямована на підвищення неформального соціального контролю за усіма подіями, що відбуваються в конкретних територіальних громадах, у певних житлових кварталах і мікрорайонах шляхом відповідної побудови або переоблаштування міського простору й громадської інфраструктури (вирубка сухих дерев, кущів, посилення освітлення на вулицях, укріплення захисних пристроїв у будинках і автомобілях громадян тощо).

Як і інші науковці, вважаємо за доцільне впровадження в роботу програм сусідського спостереження, що здатні об'єднати територіальну громаду, посилити охорону сусідами майна один одного шляхом постійної пильності й уважності. Адже «сусідська варта» – це реальний інструмент для підвищення довіри населення шляхом взаємодії поліції і громади, а саме: завдяки спільному вирішенню територіальних проблем, можливості вільного спілкування з поліцією, отриманню відповідей на запитання щодо роботи патрульної поліції або інших особистих питань. Громадянам надається інформація про підозрілі місця, на які необхідно звернути увагу, або місця, де систематично порушують закон, де є висока ймовірність вчинення злочинів.

Повноваження органів місцевого самоврядування, такі як участь у роботі з профілактики правопорушень, правова просвіта, правова допомога, керівництво діяльністю громадських пунктів охорони порядку, інших формувань правоохоронної спрямованості, повинні бути під пильним наглядом громади.

Територіальні громади та їх представницькі органи місцевого самоврядування повинні мати достатні джерела для виконання своїх повноважень, для вирішення повсякденних людських проблем.

Аналіз Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997 № 280/97-ВР в редакції від 25.06.2016 р., іншої нормативної бази дав нам підстави зробити висновок про те, що останнім часом робляться певні кроки щоб повернути місцевому самоврядуванню його конституційно-правове значення, забезпечити його самостійність і відповідальність у вирішенні питань, що належать до його компетенції, а процеси децентралізації влади значно збільшать можливість територіальних громад.

Серед найважливіших питань, які повинні вирішуватися органами місцевого самоврядування, повинні бути і питання забезпечення пра-

вопорядку. Саме тому, у главі 4 «Повноваження районних і обласних рад» вищезазначеного закону ч. 1 ст. 43 доповнено пунктом 36, у якому передбачено «заслуховування інформації прокурорів та керівників органів Національної поліції про стан законності, боротьби із злочинністю, охорони громадського порядку та результати діяльності на відповідній території».

Як уже зазначалося, у зв'язку з процесами глобалізації в усіх сферах життєдіяльності та технічним розвитком людства, з одного боку, та посиленням заходів щодо запобігання злочинності, з іншого, злочинність набуває все більш складних та небезпечних форм. Постійно виникають все нові види злочинів, до яких залучаються все більша кількість населення. Як результат, суспільство вимушене постійно стикатися з явищами, що викликають гнів та осуд, особливо якщо вони характеризуються агресією, жорстокістю, призводять до тяжких наслідків, а саме: смерті, розруси, знищенню моральних та матеріальних цінностей тощо, що вимагає від суспільства мобілізації зусиль задля самозахисту.

Підтримуємо доцільність і необхідність застосування в формуванні сучасної системи забезпечення правопорядку сил і засобів органів місцевого самоврядування. Представлений аналіз чинної правової бази регулювання повноважень органів місцевого самоврядування щодо забезпечення правопорядку та організації правової допомоги населенню дає всі підстави стверджувати, що окреслені шляхи і методи її вдосконалення дозволять надати дієву правову допомогу населенню.

Переконані, що економічна, соціальна і правова допомога населенню є одним із важливих загальносоціальних заходів запобігання злочинності в Україні, що сприятиме підняттю рівня моральності й духовності населення, додасть впевненості в майбутнє.

Доцільно відзначити, що моральна занедбаність, руйнування ціннісної системи, а саме її духовних, соціальних та матеріальних складових, загрожує знищенням тих соціальних досягнень, що вже здобуті державою. Підтримуємо думку більшості науковців, які зазначали, що в умовах, коли українське суспільство увійшло в новий етап розвитку, який безпосередньо пов'язаний із позитивними процесами перетворень в усіх сферах соціальної практики, одним з головних напрямків

діяльності держави в сфері охорони прав, свобод та інтересів громадян є активна протидія злочинам та запобігання злочинності. Суспільство не повинно сьогодні стояти осторонь політичних, духовних, соціально-економічних проблем, які стосуються кожного громадянина, оскільки розбалансувати ситуацію в сфері охорони прав, свобод та інтересів громадян, що загострюється щоденно – значить втратити перспективи розвитку та побудови сучасної правової держави.

Сучасні реалії такі, що спонукають українське суспільство, кожного громадянина до активної життєвої позиції у відстоюванні своїх прав та свобод. Органи місцевого самоврядування – це складова частина громади. Протидіяти злочинності вони повинні як окремо, так і спільно з правоохоронними органами. Значно зростає роль об'єднань громадян – релігійні, благодійні, спортивні, культурно-масові шляхом організації роз'яснювальної роботи, благодійних акцій, створення різного роду соціальних центрів допомоги, сімейних будинків, надання правової допомоги тощо. Історія розвитку людства свідчить, що чим більш ефективними й раціональними будуть запобіжні заходи, тим скоріше вони зможуть дати позитивний результат і забезпечити безпеку суспільства. Таким чином, у сучасному суспільстві може бути створена можливість не тільки призупинити злочинність, а й забезпечити стабільність його ціннісно-нормативної системи.

Наостанок зазначимо, що ефективна участь органів місцевого самоврядування в протидії злочинності можлива лише за умови продуманої політики у використанні загальносоціальних, спеціально-кримінологічних та індивідуальних заходів запобіжного впливу.

Успішне запобігання злочинам, особливо на загальносоціальному та спеціально-кримінологічному рівнях, може досягати бажаного результату лише в тому випадку, якщо з достатньою повнотою будуть виявлені внутрішні механізми злочинних проявів. Заходи, проведуться лише правоохоронними органами, не будуть ефективною, якщо громада не виявить зацікавленості й принциповості в їх результативності. Територіальним громадам та їх органам місцевого самоврядування потрібно не тільки ретельно стежити за виконанням запланованих запобіжних заходів, а й підключати активних членів громади для здійснення моніторингу та постійного контролю за діяльністю правоохоронних органів. Якщо такого не станеться, то, як указував А.П. Закалюк, за-

ходи залишаться черговою декларацією влади, яких вже безліч було в минулому⁷³⁴.

Україна, приєднавшись до міжнародних документів про права людини та взявши на себе перед європейською спільнотою зобов'язання дотримуватись прав кожного свого громадянина, повинна змінити каральну спрямованість кримінально-правової політики держави та відповідну їй судову практику. Українське суспільство повинно об'єднатися навколо національного завдання – призупинити злочинність.

Суспільство повинно усвідомлювати, що підвищення ефективності закону, переорієнтація населення та держави на зменшення кримінальної репресії, дотримання прав і свобод громадян не можливе без активізації громадського руху, підняття ролі територіальної громади та органів місцевого самоврядування до рівня, визначеного Конституцією України.

⁷³⁴ Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : у 3 кн. Київ : Ін Юре, 2007. Кн. 2 : Кримінологічна характеристика та запобігання вчиненню окремих видів злочинів. С. 178.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамкин В. Волонтеры в системе уголовного правосудия. Тюрма и общество. Материалы семинара для персонала учреждений по исполнению наказаний Донецкой области. Донецк: Донецкий Мемориал; составитель А.Букалов., 2000. С. 79-82.
2. Абрашкевич М. М. Эволюция идеи о преступлении и наказании. Публичная лекция, прочитанная 23 марта 1903 г. в актовом зале Императорского Новороссийского Университета в пользу Одесского Исправительного Приюта для малолетних преступников. Одесса: «Экономическая» типография, 1903. 46 с.
3. Аванесов Г. А. Криминология и социальная профилактика. Москва: Академия МВД СССР, 1980. 526 с.
4. Аванесов Г. А. Криминология. Москва : изд-во Академии МВД СССР, 1984. 498 с.
5. Августин А. Исповедь.: Перевод с латыни. Москва: Наука, 1988. 254 с.
6. Аврутин Ю. Е., Гишинский Я. И. Криминологический анализ преступности в регионе: методология, методика, техника. Ленинград: ЛВК МВД РСФСР, 1991. 226 с.
7. Аврутин Ю. Е., Егоршин В. М., Шапиев С. М. Преступность и общество: проблемы социогенеза: Монография. Санкт-Петербург: СПб ун-т МВД РФ, 2000. 362 с.
8. Айдаров Й. Криминология. 4-о дополн. изд. София: Сиела софт енд паблিশинг АД, 2010. 497 с.
9. Аквінський Фома. Коментарі до Аристотелевої «Політики». [пер. з латини]. Київ : Основа, 2000. 794 с.
10. Акимов В. Патронат как орудие борьбы с преступностью. *Журнал Министерства юстиции*. №9, 1896. С.80-83.
11. Акты, издаваемые Виленскою археографическою комиссиею. Вильна : Типография А.Г. Сыркина, 1891. Т. XVIII. Акты о копных судах. 578 с.
12. Алауханов Е. О. Криминологические проблемы предупреждения корыстно-насильственных преступлений. Санкт-Петербург: Изд-во «Юридический центр Пресс», 2005. 282 с.

13. Александров Ю. В., Гель А. П., Семаков Г. С. Криминологія: Курс лекцій. Київ: МАУП, 2002. 295 с.
14. Алексеев А. И., Герасимов С. И., Сухарев А. Я. Криминологическая профилактика: теория, опыт, проблемы: монография. Москва: НОРМА, 2001. 496 с.
15. Алексеев С. С. Восхождение к праву. Москва : Норма, 2001. 750 с.
16. Алексеев С. С. Общая теория права : учебник. 2-е изд., перераб. и доп. Москва: ТК Велби : Проспект, 2008. 576 с.
17. Алексеев С. С. Самое святое, что есть у Бога на земле. Иммануил Кант и проблемы права в современную эпоху. Москва : НОРМА, 1998. 416 с.
18. Альбрехт П. А. Юридичний, соціальний та суспільний вимір правосуддя у світлі розвитку європейського кримінального права: Проблеми науки кримінального права та їх вирішення у законотворчій та правозастосовній діяльності : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 8–9 жовт. 2015 р. / редкол.: В. Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. Харків : Право, 2015. С. 18-23.
19. Анденес И. Наказание и предупреждение преступлений /Пер. с англ. Москва: Прогресс, 1979. 263 с.
20. Андрийко О. Ф. Контроль в демократическом государстве: проблемы и тенденции: НАН Украины; Институт государства и права им. В.М.Корецкого. Киев : Наукова думка, 1994. 115 с.
21. Анисимов С. Ф. Мораль и поведение. 2-е изд., доп. Москва: Мысль, 1985. 155 с.
22. Ансель М. Новая социальная защита (гуманистическое движение в уголовной политике); [пер. с фр. Н.С. Лапшиной ; под ред. проф. А.А. Пионтковского]. Москва : Прогресс, 1970. 311 с.
23. Антонян Ю. М., Кудрявцев В. Н., Эминов В. Е. Личность преступника. Санкт-Петербург: Юрид. центр Пресс, 2004. 366 с.
24. Аристотель. Политика: Сочинения. Москва: Изд-во МГУ, 1983. 656с.
25. Аристотель. Сочинения : в 4 т. : [пер. с древнегреч.]. Москва: Мысль, 1983. Т. 4.: Никомахова етика. 830 с.
26. Афанасьев В. Г. Научное управление обществом (опыт системного исследования). 2-е изд., доп. Москва: Политиздат, 1973. 392 с.

27. Афанасьев В. Г. Системность и общество. Москва: Политиздат, 1980. 368с.

28. Бабаев М. М. Социальные последствия преступности. *Российский криминологический взгляд*. 2007. № 2. С.57-105.

29. Бабаев М. М., Рахманова Е. Н. Права человека и криминологическая безопасность: учебное пособие. Москва: Логос, 2003. 153 с.

30. Бабенко А. М. Запобігання злочинності в регіонах України: концептуально-методологічний та праксеологічний вимір: монографія. Одеса: ОДУВС, 2014. 416 с.

31. Бабенко А. М. Криминологічна класифікація регіонів України та її значення для протидії злочинності. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. №3 (137). С.116-123.

32. Бабенко А. М. Методичні основи криминологічного аналізу регіональних особливостей злочинності. *Актуальні проблеми держави і права*: [збірник наукових праць]. 2014. Вип. №.71. С.333-339.

33. Бабенко А. М. Насильницька злочинність в регіонах України: деякі криминологічні особливості. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*. 2013. № 2 (53). С. 90-98.

34. Бабенко А. М. Профілактичні можливості традицій та звичаїв у регіональній системі запобігання злочинності. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*. 2013. №4(55). С.68-72.

35. Бабенко А. М. Регіональна злочинність в Україні: закономірності, детермінація та запобігання: дис. ...докт. юрид. наук. Харків: ХНУВС, 2015. 515 с.

36. Бабенко А. М. Регіональна система злочинності: її місце у загальній системі злочинності та деякі закономірності функціонування. *Форум права*. 2014. № 2. С. 29-36. Електронний ресурс. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/jpdf/FP_index.htm_2014_2_7.pdf. Назва з екрану.

37. Бабенко А. М. Самогубства, доведення до самогубства, вбивства: криминологічний вимір та соціальні наслідки. Фонові для злочинності явища: запобігання та протидія: Зб. тез доп. Всеукр. наук.-практ. конф. (27 квітня 2018 р., м. Харків). Харків: Харківський нац. ун-т внутр. справ; Криминологічна асоціація України. 2018. С.13-18.

38. Бабенко А. М. Сучасні тенденції, закономірності та прогноз регіональної злочинності у контексті кримінально-виконавчої політики України: Кримінально-виконавча політика України та Європейського

Союзу: розвиток та інтеграція [зб. матеріалів міжнар. наук-практ. конф. (Київ, 27 листопада 2015 року)]. Київ: Ін-т кримінально-виконавчої служби, 2015. С. 97-104 [648 с.].

39. Бабенко А. М. Територіально-просторовий аналіз злочинності у населених пунктах Одеської області. *Вісник Асоціації Кримінально-го права України*. 2017. № 2(9). Електронний ресурс. Режим доступу: http://nauka.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/12/11_Babenko.pdf. Назва з екрану.

40. Бабенко А. М. Шляхи вдосконалення запобігання злочинності в прикордонних регіонах України. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2014. № 3. С.16-18.

41. Багрий-Шахматов Л. В. Уголовно-правовые и криминологические проблемы коррупции, теневой экономики и борьбы с ними: Учеб. Пособие. Одесский гос. морской ун-т. Одесса : Латстар, 2001. 529 с.

42. Баймуратов М.А. Европейские стандарты локальной демократии и местное самоуправление в Украине. М.А. Баймуратов. Харьков : Одиссей, 2000. 80 с.

43. Бакаев А. А. Система профилактики правонарушений несовершеннолетних: Учебное пособие. Москва: Логос, 2004. 218 с.

44. Бандурка А. М. Власть толпы. Харьков: Золотая миля, 2017. 312.

45. Бандурка А. М., Давыденко Л. М. Преступность в Украине: причины и противодействие: Монография. Харьков: Гос. спец. изд-во «Основа», 2003. 368 с.

46. Бандурка А. М., Давыденко Л. М. Противодействие преступности: война терминов, понятие, общая характеристика. *Право і безпека*. 2004. № 3. С. 7-11.

47. Бандурка О. М. Кримінологічні фактори впливу на стан злочинності в Україні: Протидія злочинності: теорія та практика: матеріали VII Всеукраїнської науково-практичної конференції (19 жовтня 2016 року). Київ: Національна академія прокуратури України, 2016. С. 25-29.

48. Бандурка О. М. Тисячоліття злочинності в Україні: монографія. Харків: Золота миля, 2015. 640 с.

49. Бандурка О. М., Литвинов О. М. Парадокси протидії злочинності. Харків: Вісник Кримінологічної асоціації України, 2013. № 3. С. 83-90.

50. Бандурка О. М., Литвинов О. М. Протидія злочинності та профілактика злочинів: монографія: МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2011. 308 с.

51. Бандурка О. М., Литвинов О. М. Система протидії злочинності: поняття та сутність. Харків: Вісник Кримінологічної асоціації України, 2015. № 2. С. 168-177.

52. Барабашев Г. В. Местное самоуправление. Учебное пособие. Москва: Изд-во Моск. ун-та, 1996. 352 с.

53. Батанов О. В. Конституційно-правовий статус територіальних громад в Україні. Національна академія наук України: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. Київ: «Ін Юре», 2003. 512 с.

54. Батиргареева В. С. Кримінологічні засади запобігання рецидивній злочинності в Україні: автореф. дис.. на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук. Харків, 2010. 50 с.

55. Батиргареева В. С. Кримінологічні засади запобігання рецидивній злочинності в Україні. Електронний ресурс В. С. Батиргареева. Режим доступу: <http://inter.criminology.onua.edu.ua/?p=1994>. Назва з екрану.

56. Батиргареева В.С. Рецидивна злочинність в Україні: соціально-правові та кримінологічні проблеми. Харків: Право, 2009. 576 с.

57. Баулін Ю. В. Виклики «нової» злочинності і проблеми кримінального права. *Кримінальне право України*, 2006. № 1. С. 5-9.

58. Баулін Ю. В. Звільнення від кримінальної відповідальності: Монографія. Київ: Атіка, 2004. 296 с.

59. Бахтыбаев И. Координация деятельности борьбы с преступностью в Казахстане. *Законность*. 2001. № 11. С. 38-42.

60. Бачинин В. А. Морально-правовая философия. Харьков : Консум, 2000. 208 с.

61. Беда А.М. Советская политическая культура через призму МВД (1946-1958). Москва, 2002. С. 13-30.

62. Безобразов В. П. Государство и общество: Управление, самоуправление и судебная власть. Статьи В.П. Безобразова. Санкт-Петербург: вь типографіи В. Безобразова и комп., 1882, 737 с.

63. Безпалько О. В., Палій Л. М. Комплексна програма центрів соціальних служб для молоді «Профілактика негативних явищ у дитячому та молодіжному середовищі»: затверджено наказом Держкоммолодьспорттуризму від 26 січня 2001 року № 173: Комплексні програми центрів соціальних служб для молоді: за ред. С. В. Толстоухової. Київ : УДЦССМ, 2001. С. 65-78.

64. Беккариа Ч. О преступлениях и наказаних. Москва: Стелс, 1995. 302с.

65. Бентам И. Основные начала гражданского кодекса. Избранные сочинения Иеремии Бентама: В 3 т. / Пер. в англ. и фр. А.Н. Пыпина, А.Н. Неведомского, предисл. Ю.Г. Жуковского. Том I. Санкт-Петербург: Изд. Русск. кн. торговли, 1867. 678 с.

66. Бердяев Н. А. Самопознание: Сочинения. Москва: ЗАО Изд-во ЭКСМО-Пресс; Харькoв: Изд-во Фолио, 1999. 624 с.

67. Бесчасний В. М. Кримінологічне забезпечення протидії злочинності в Україні: монографія. Харків: В спрві, 2017. 360 с.

68. Беца О.В. До питання про створення служби пробації в Україні. Проблеми пенітенціарної теорії та практики: Бюлетень Київського інту внутр, справ. 2002. № 7. С.34-41.

69. Біографія: Лук'яненко Левко Григорович. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://respublic.com.ua/levko-lukyanyenko/biografiya/>. Назва з екрану.

70. Блувштейн Ю. Д. Система субъектов и тактика профилактики правонарушений: Лекция; Под ред. Г.А. Аванесова. Москва: Академия МВД СССР, 1980. 64 с.

71. Бобкова С. Кому СІЗО? Дорого... Газета «Високий замок», 09.02.2017 р.

72. Бойко А. И. Римское и современное уголовное право. Санкт-Петербург: Юрид. Центр. Пресс, 2003. 288 с.

73. Боков А. В. Организация борьбы с преступностью: Монография / Под ред. Г.А. Аванесова. Москва: ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2003. 175 с.

74. Борденюк В. І. Місцеві Ради і проблеми конституційно-правового статусу. Концепція розвитку законодавства України: матер.наук.-практ.конференції, травень 1996 р. Київ: Інститут законодавства Верховної Ради України. С. 137-139.

75. Борисов В. В. Правовой порядок развития социализма. Саратов: Изд-во Саратовского ун-та, 1977. 408 с.

76. Бородин С. В. Борьба с преступностью: теоретическая модель комплексной программы. Москва: Наука, 1990. 272 с.

77. Босак К. С. Традиції та звичаї в системі заходів запобігання злочинності в Україні : дис. ... канд. юрид. наук. Запоріжжя: КПУ, 2015. 225 с.

78. Бостан С. К. Форма правління сучасної держави: проблеми історії, теорії, практики. Запоріжжя: Дике поле, 2005. 540 с.

79. Босхолов С. С. Основы уголовной политики: конституционный, криминологический, уголовно-правовой и информационный аспекты. Изд. 2-е, перераб. Москва: Центр ЮрИнфоР, 2004. 303 с.

80. Бугайчук К. Л. Адміністративні проступки: сутність та організаційно-правові заходи їх профілактики: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Харків, 2002. 20 с.

81. Букалов А. Общественный контроль пенитенциарных учреждений. *Аспект: Інформаційний бюлетень*. Донецьк: Східний видавничий дім, 2004. №3(13). С.42-49.

82. Букалов А., Швидкий И. Наблюдательные комиссии как форма общественного контроля. *Аспект. Інформаційний бюлетень*. Донецьк: Східний видавничий дім. – 2006. – №1(16). – С.9-12.

83. Букалов О. Громадський контроль в пенітенціарній системі України. *Аспект*. Донецьк: Донецкий мемориал. 2006. №1(16). С.3-5.

84. Бэкон Ф. Новая Атлантида. Опыты и наставления нравственные и политические. Москва : Изд-во АН СССР, 1954. 242 с.

85. Бюджетний кодекс України. Редакція від 8.07. 2010. № 2456-VI. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/en/2456-17>. Назва з екрану.

86. В Актобе обсудили формирование народных дружин. Электронный ресурс. Режим доступа: <http://www.meta.kz/novosti/kazakhstan/777191-v-aktobe-obsudili-formirovanie-narodnyh-druzhin.html>. Название с экрана.

87. В Алматы патрулировать улицы будут общественные помощники полиции. Электронный ресурс. Режим доступа : <http://meta.kz/novosti/kazakhstan/770504-v-almaty-patruirovat-ulicy-budut-obschestvennye-pomoschniki-policii.html>. Название с экрана.

88. Валерко В. Смерть на початку життя. *Іменем закону*. 1998. 19 червня. С. 96.

89. Васильченко В.Н. Вопросы борьбы с рецидивной преступностью и ее предупреждение судебными органами: Автореф. дис. канд. юрид. наук. Киев: КВШ МВД СССР, 1968. 19 с.

90. Васильчиков А. И. О самоуправлении: сравнительный обзор русских и иностранных, земских и общественных учреждений. 3-е изд. 2 т. Санкт-Петербург: типография В.В. Прагца, 1872. 545 с.

91. Васьков М. Полицейское законодательство Норвегии. Закон и право. № 8, 2007. С. 112-114.

92. Васьковська В. П. Право людини на безпеку та конституційно-правовий механізм його забезпечення: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: Київ: НАВС, 2006. 20 с.

93. Веприцький Р. С. Об'єкти та суб'єкти протидії злочинності. *Право і безпека : науковий журнал*. Харків: ХНУВС, 2014. № 2 (53). С. 91-97.

94. Веприцький Р. С. Феноменологія злочинності в регіоні: монографія. Харків: Золота Миля, 2014. 324 с.

95. Верстюк В. Програма, присвячена Голодомору 1932-1933 рр. в Україні: Офіційний веб-сайт Українського інституту національної пам'яті. Електронний ресурс. Режим доступу : <http://www.memory.gov.ua:8080/ua/publication/content/986.htm>. Назва з екрану.

96. Відповідальність перед суспільством. Уривок з книги Енрю Койла «Управління тюрмами в період змін». *Аспект: Інформаційний бюлетень*. Донецьк: Східний видавничий дім. 2005. №1(14). С.55-58.

97. Владимиров Э. В., Зильберович Г. А., Каценельсон Ю. Д. Уголовная профилактика (опыт методики). Москва, 1934. 48 с.

98. Волков Б. С. Детерминистическая природа преступного поведения: Монография. Москва: Изд-во Российского ун-та дружбы народов, 2004. 128с.

99. Волкова Л., Прибылов А. Общественный контроль в местах заключения. Москва: Московская хельсинская группа, 2004. 90 с.

100. Врачи-убийцы: что случилось в СССР в январе 1953 года. Электронный ресурс. Режим доступа: <http://russian7.ru/post/vrachi-ubiycy-cto-sluchilos-v-sssr-v-ya/>. Название с экрана.

101. Выдрин И. В. Территориальный коллектив как субъект местного самоуправления (государственно-правовые аспекты). И.В. Выдрин. *Правоведение*. 1992. № 4. С. 86. С. 84-91.

102. Выжутович В. Атаманы в законе. Электронный ресурс. Режим доступа: <http://www.politcom.ru/2005/pvz668.php>. Название с экрана.

103. Выявление причин преступности и предупреждение преступлений.: Общие положения: научн. издан. Г. Г. Зуйков, П. Ф. Гришанин, А. С. Кривошеев и др. ; Под ред. М. И. Якубовича, Г. Г. Зуйкова. Москва: Научно-исслед. и ред.-издат. отдел Высш. шк. МООП СССР, 1967. 179с.

104. Гаврась С. П. В Ромнах избили и подожгли майора полиции. Электронный ресурс. Режим доступа : <https://ok.ru/video/202298036728>. Назва з екрану.

105. Гаврилів І. Західна Україна у 1921-1941 роках: нарис історії боротьби за державність: монографія. Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2012. 472 с.

106. Гаврилов Б. Я. Латентная преступность и обеспечение конституционного права граждан на доступ к правосудию: Монография. Москва: ВНИИ МВД России, 2004. 92 с.

107. Гавриш С. Б. Уголовно-правовая охрана природной среды Украины. *Проблемы теории и развития законодательства*. Харків, 1994. С. 62-71.

108. Гамбург Л. С. Судова система в Лівобережній Україні (Гетьманщині) у другій половині XVII–XVIII ст. : навч. посіб. / Л.С. Гамбург. Запоріжжя : КПУ, 2012. 116 с.

109. Гаухман Л. Д. Правовые основы предупреждения преступлений : лекція. Москва: Академия МВД СССР, 1990. 48 с.

110. Гега П., Доля Л. Криміногенна ситуація в Україні за роки її незалежності. *Прокуратура. Людина. Держава*. 2004. №12 (42). с.82-92.

111. Гегель Г. В. Ф. Наука логики : в 3 т. Т. 1. Москва: Мысль, 1970. 501с.

112. Гегель Г. В. Ф. Философия права [пер. с нем., ред. и сост. Д.А. Керимов, В.С. Нерсисянц]. Москва: Мысль, 1990. 524 с.

113. Гельвеций. Сочинения : в 2 т. Т.1. Москва: Мысль, 1973. 647 с.

114. Герасимов С. И. Предупреждение преступности: теория, опыт, проблемы. *Законность*. 2002. № 2. С. 2-7.

115. Герцензон А. А. Введение в советскую криминологию. Москва : Юрид. лит., 1965. 227 с.
116. Гишинский Я. И. Девиантность, преступность, социальный контроль. Избранные статьи. Санкт-Петербург: Изд-во Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2004. 322 с.
117. Гишинский Я. И. Девиантология: социология преступности, наркотизма, проституции, самоубийств и других «отклонений». Санкт-Петербург: Юрид. центр Пресс, 2004. 520 с.
118. Гишинский Я. И. О системном подходе к преступности. *Правоведение*. 1981. № 5. С. 49-56.
119. Гишинский Я. Курс лекций. Санкт-Петербург: Питер, 2002. 384 с.
120. Гладких В. И. Преступность в сверхкрупном городе и ее предупреждение органами внутренних дел: Монография. Москва: ВНИИ МВД России, 1996. 214 с.
121. Гоббс Т. Левиафан, или Материя, форма и власть государства церковного и гражданского. Сочинения: В 2 т. Москва: Мысль, 1991. Т. 2. 736 с.
122. Голина В. В. Научные подходы к деятельности по предупреждению преступности. *Проблемы законности*: Респ. межведом. науч. сб. / Отв. ред. В.Я. Тацкий. Вып.31. Харьков: Нац. юрид. акад. Украины, 1996. С. 127-136.
123. Голина В. В. Предупреждение преступности и права человека. *Проблеми законності*. Респ. міжвідом. наук. сб. / Відп. ред. В.Я. Тацкий. Вип.36. Харків: Нац. юрид. акад. України, 1998. С. 159-166.
124. Голина В. В. Работа органов внутренних дел, суда и прокуратуры по предупреждению преступлений: Учебное пособие. Харьков: Харьк. юрид. инст. им. Ф.Э. Дзержинского, 1981. 76 с.
125. Голина В. В. Запобігання злочинності (теорія і практика): навч. посіб. Харків: Нац. юрид. акад. України, 2011. 120 с.
126. Голина В. В. Злочинності – організовану протидію. Харків: Рубікон, 1998. 128 с.
127. Голина В. В. Кримінологічне забезпечення діяльності суб'єктів запобігання злочинності та боротьби з нею в Україні: Правова система України: історія, стан та перспективи: у 5 т. Т. 5: Кримінально-правові науки. Актуальні проблеми боротьби зі злочинністю в Україні; за заг. ред. В.В. Сташиса. 840 с.

128. Голіна В. В. Кримінологічні та кримінально-правові проблеми боротьби з бандитизмом: соціально-правове та кримінологічне дослідження: Монографія. Харків: Регіон-інформ, 2004. 212 с.

129. Голіна В. В. Попередження злочинності: Конспект лекції. Харків: Укр. юрид. академія, 1994. 40 с.

130. Голіна В. В. Спеціально-кримінологічне попередження злочинів (теорія і практика): Автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.08. Харків: Укр. юрид. академія, 1994. 44 с.

131. Голіна В. В., Колодяжний М. Г. Співвідношення державної програми, плану і регіональних планів запобігання злочинності в Україні. *Юрист України*. 2011. № 3. С. 50-54.

132. Голіна В. Рецидивна злочинність в Україні: рівень, структура, динаміка. *Вісник Академії правових наук України*. 1998. № 4 (15). С.147-156.

133. Голіна В.В. Кримінологічна політика України як ресурс у протидії злочинності (реалії і можливості). *Вісник Національної академії правових наук України*. № 2 (73), 2013. С. 193-201.

134. Головкін Б. М. Корислива насильницька злочинність в Україні: феномен, детермінація, запобігання : монографія. Харків: Право, 2011. 432 с.

135. Головка О. М. Становлення місцевих органів державного контролю Російської імперії в українських губерніях (60–70-і рр. XIX ст.). *Вісник національного університету внутрішніх справ*. 2002. Вип. 19. С. 167-172.

136. Головченко В. В. Эффективность правового воспитания: понятие, критерии, методика измерения. Киев: Наукова думка, 1985. 128 с.

137. Горб Н. О. Наруга над могилою: кримінально-правовий та кримінологічний аналіз : автореф. дис. ... к. ю. н. Київ: Академія адвокатури України, 2006. 20 с.

138. Горшенков А. Г. Государственная и муниципальная политика нравственно-психологической и правовой защиты населения от преступности (массово-коммуникативный аспект). Сыктывкар, 2000. 182 с.

139. Горяинов К. К. Криминологическая обстановка (методологические аспекты). Москва: ВНИИ МВД СССР, 1991. 98 с.

140. Господарський кодекс України. Редакція від 16.01.2003 № 436-IV. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/436-15>. Назва з екрану.

141. Гришук В. К. Доктринальне розуміння форм реалізації кримінальної відповідальності людини: Актуальні проблеми кримінальної відповідальності: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 10–11 жовт. 2013 р. / редкол.: В. Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. Харків: Право, 2013. С 93-98.

142. Гришук В. К. Окремі аспекти концепції позитивної (перспективної) кримінально-правової відповідальності людини: Актуальні проблеми кримінального права та процесу: Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Кривий Ріг, 16 червня 2017 року). Ред. кол.: О.О. Волобуєва, О.В. Одерій, Т.О. Лоскутов, А.С. Політова. Кривий Ріг: Поліграфічна компанія «Геліос-Принт», 2017. С. 40-45.

143. Гришук В. К. Соціальна цінність закону про кримінальну відповідальність. Соціальна функція кримінального права: проблеми наукового забезпечення, законотворення та правозастосування : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 12–13 жовт. 2016 р. / редкол.: В. Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. Харків : Право, 2016. С. 38-43.

144. Гришук В. К. Суспільно небезпечна поведінка людини як кримінально-правова категорія : Проблеми науки кримінального права та їх вирішення у законотворчій та правозастосовній діяльності : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 8–9 жовт. 2015 р. / редкол.: В. Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. Харків : Право, 2015. С. 38-42.

145. Гришук В. К. Філософсько-правова парадигма відповідальності человека: монографія. Хмельницький: Хмельницький університет управління и права, 2015. 640 с.

146. Гришук В. К. Філософсько-правове розуміння відповідальності людини: монографія. 2-ге вид., переробл. і доповн. Хмельницький: Хмельницький ун-т управління та права, 2013. 768 с.

147. Грозовський І. М. Козацьке право. *Право України*. 1997. № 6. С. 78-80.

148. Грозовський І. М. Феномен козацького права. *Вісн. АПрНУ-України*. 1997. № 3(10). С. 121-130.

149. Громадський контроль за діяльністю пенітенціарної системи України – як гарантія дотримання прав і законних інтересів засуджених: зб. доп. та тез конф. 22-23 березня 2007 р. Чернігівський жіночий правозахисний центр. Чернігів: Вид-во СПД Чаус В.О., 2007. 116 с.

150. Громадськість у запобіганні і протидії злочинності: вітчизняний та міжнародний досвід: монографія / В.В. Голіна, М.Г. Колодяжний, С.С. Шрамко та ін.; за заг. ред. В.В. Голіни, М.Г. Колодяжного. Харків: Право, 2017. 284 с.

151. Грошев А. В. Функции правосознания в механизме уголовного-правового регулирования : автореф. дис. ...д-ра юрид. наук. Екатеринбург, 1997. 61 с.

152. Губанов А. В. Полиция государств Западной Европы: основные черты организации и деятельности: учеб. пособие. Москва: ВНИИ МВД СССР, 1990. 64 с.

153. Гуго Гроций. О праве войны и мира; [репринт с изд. 1956 г.]. Москва: Ладомир, 1994. 868 с.

154. Данышин И. Н. Введение в криминологическую науку: Монография. Харьков: Право, 1998. 144 с.

155. Данышин И. Н. Общетеоретические проблемы криминологии. Монография. Харьков: Прапор, 2005. 224 с.

156. Данышин І. Кримінальна політика: за і проти . *Право України*. 1992. № 8. С. 29-32.

157. Данышин І. М. Усталені форми злочинності (криминологічний нарис). Харків: Акта, 2002. 110 с.

158. Декарт Р. Сочинения : в 2 т. : [пер. с лат. и фр.]. Т. 1. Москва : Мысль, 1989. 654 с.

159. Декларация о праве и обязанности отдельных лиц, групп и органов общества поощрять и защищать общепризнанные права человека. 87 пленарное заседание ООН, 1998 г. Права людини і професійні стандарти для працівників пенітенціарної системи в документах міжнародних організацій. Міжнародний благодійний фонд Відродження. Київ: Вид-во «Сфера», 2002. С.29-33.

160. Демченко Г. В. Наказание по Литовским Статутам в его трёх редакциях (1529, 1566, 1588 гг.). Киевъ : Тип. имп. ун-та св. Владимира (В.И. Завадского), 1894. Ч. 1. 282 с.

161. Денисов С. Ф. Детермінанти злочинності і моделі криминологічної превенції злочинів молоді : монографія. Запоріжжя : КПУ, 2010. 396 с.

162. Денисов С. Ф. Кримінальна субкультура як можливий комплекс ціннісних детермінантів у формуванні поведінки особи молодіжного віку. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2009. № 2. С. 253-256.

163. Денисов С. Ф. Кримінально-правова охорона громадської моралі: монографія. Запоріжжя: Запорізький юридичний ін-т, 1998. 148 с.

164. Денисов С. Ф. Проблеми правового регулювання запобігання злочинності в Україні. *Держава та регіони : Серія право*. Запоріжжя: ГУ «ЗІДМУ», 2009. С. 45-50.

165. Денисов С. Ф. Сім'я як визначальний фактор у профілактиці молодіжної злочинності в Україні. *Часопис Київ. ун-ту права*. 2010. № 1. С. 217-222.

166. Денисов С. Ф., Напиральська О. І. Формування злочинної поведінки молоді через засоби масової комунікації : монографія. Запоріжжя : Просвіта, 2012. 232 с.

167. Денисова Т. А. Криза призначення, виконання, відбування покарання у виді позбавлення волі на певний строк та шляхи її подолання. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики: Щорічний бюлетень / За заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. А.А. Музики*. Київ: КЮІ КНУВС, 2005. С.324-332.

168. Денисова Т. А. Кримінальне покарання: завдання і функції, практика застосування. *Правова система України: історія, стан та перспективи: у 5 т. Т. 5: Кримінально-правові науки. Актуальні проблеми боротьби зі злочинністю в Україні / За заг. ред. В.В. Сташиса*. Харків: Право, 2008. С. 208-219.

169. Денисова Т. А. Місцева влада та попередження злочинності неповнолітніх. *Вісник Запорізького державного університету : Юридичні науки*. Запоріжжя : Запорізьк. держ. ун-т, 2003. С. 135-139.

170. Денисова Т. А. Надмірна суворість покарання як перешкода розвитку демократичних засад у суспільстві. *Вісник прокуратури*. 2008. № 5. С. 94-101.

171. Денисова Т. А. Покарання: кримінально-правовий, кримінологічний та кримінально-виконавчий аналіз: монографія. Запоріжжя: Вид-во КПУ, 2007. 340 с.

172. Денисова Т. А. Функции уголовного наказания: монография. Харьков: Изд-во Нац.ун-та внутр. дел, 2004. 324 с.

173. Денисова Т. Молюся за вас щоденно. Донецьк: «Донецький Меморіал», 2005. 20 с.

174. Денисова Т.А. Поняття функцій покарання та їх загальна характеристика. *Університетські наукові записки. Часопис Хмельницького ун-ту управління та права*. 2006. № 1. С.222-227.

175. Департамент комунікації МВС України. Електронний ресурс. Режим доступу: http://mvs.gov.ua/ua/news/9262_Vadim_Troyan_53_OZG_zatrimav_protlyagom_pershogo_pivrichchya_2017_roku_Departament_karnogo_rozshuku_Nacpolicii_INFOGRAFIKA.htm/. Назва з екрану.

176. Державна цільова соціальна програма підтримки сім'ї до 2016 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 15.05.2013 р. № 341. Офіційний вісник України. 2013. № 37. Ст. 1311.

177. Джужа О. М., Моїсєєв Є. М., Василевич В. В. Кримінологія. Спеціалізований курс лекцій зі схемами : навч. посіб. Київ: Атіка, 2001. 368 с.

178. Джужа О., Кирилюк А. Сучасний погляд на розвиток кримінології. *Право України*. 2003. № 2. С. 97-99.

179. Дидро Д. Сочинения : в 2 т. : [пер. с франц.]. Т. 1. Москва : Мысль, 1986. 592 с.

180. Ділова документація Гетьманщини XVIII ст. : зб. док. / АН України; Ін-т укр. археографії та ін. Київ: Наукова думка, 1993. 392 с.

181. Доклад о работе Двенадцатого Конгресса Организации Объединенных Наций по предупреждению преступности и уголовному правосудию (Сальвадор, Бразилия, 12-19 апреля 2010 г.). Электронный ресурс. Режим доступа: <http://www.un.org/ru/conf/crimecongress2010/>. – Название с экрана.

182. Долгова А. И. Организация предупреждения преступности с учетом детерминации. *Вопросы борьбы с преступностью*. Москва: Юрид. лит, 1988. Вып. 47. С. 84-92.

183. Дубинин Н. П., Карпец И. И., Кудрявцев В. Н. Генетика, поведение, ответственность (о природе антиобщественных поступков и путях их предупреждения). Москва: Политиздат, 1982. 304 с.

184. Дюркгейм Э. О разделении общественного труда (этюды об организации высших обществ). Москва: Изд. Духовского, 1900. 420 с.

185. Дьяченко Ф. Д. Деятельность суда по профилактике правонарушений. Криминалистика и судебная экспертиза: Республик, межведомств. науч.-практ. сб. Киев: Вища школа, 1980. Вып. 21. С. 65-69.

186. Европейские тюремные правила. Рекомендация №R (87) 3. Утверждена Комитетом Министров 12.02.1987 г. (фрагмент). Тюрма и общество. Материалы семинара для персонала учреждений по исполнению наказаний Донецкой области. Донецкий Мемориал; Сост. А.Букалов. Донецк, 2000. С. 95-96.

187. Європейська конвенція про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність покаранню. Права людини і професійні стандарти для працівників пенітенціарної системи в документах міжнародних організацій. Міжнародний благодійний фонд Відродження. Київ: Вид-во «Сфера», 2002. С.191-198.

188. Європейська Хартія місцевого самоврядування від 15.10.1985 р., № ETS № 122. Електронний ресурс. Режим доступу http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_036. Назва з екрану.

189. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2013 року [Електронний ресурс] / Генеральна Прокуратура України. – 2014. – Електрон. дан. (2 файли). – Режим доступу: http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=112173&libid=100820. – Назва з екрана.

190. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2014 року. Електронний ресурс. Генеральна Прокуратура України. 2015. Електрон. дан. (2 файли). Режим доступу: http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=111482&libid=100820. Назва з екрану.

191. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2015 року. Генеральна прокуратура України. Електронний ресурс. Генеральна Прокуратура України. 2016. Електрон. дан. (2 файли).. Режим доступу: http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=112173&libid=100820&c=edit&_c=fo. Назва з екрану.

192. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2016 року. Генеральна прокуратура України. Електронний ресурс. Генеральна Прокуратура України. 2017. Електрон. дан. (2 файли).. Режим доступу: http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=112661&libid=100820. Назва з екрану.

193. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2016 року. Електронний ресурс] / Прокуратура Чернігівської області. 2017. Електрон. дан. (1 файл). Режим доступу : https://chrg.gp.gov.ua/ua/stat_infoc.html. Назва з екрана.

194. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2016 року. Електронний ресурс. Прокуратура Київської області. 2017. Електрон. дан. (1 файл). Режим доступу : <https://kobl.gp.gov.ua/ua/documents.html#>. Назва з екрана.

195. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2016 року. Електронний ресурс. Прокуратура Полтавської області. 2017. Електрон. дан. (1 файл). Режим доступу : <https://pol.gp.gov.ua/ua/statpol.html>. Назва з екрана.

196. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2016 року. Електронний ресурс. Прокуратура Сумської області. 2017. Електрон. дан. (1 файл). Режим доступу : https://sumy.gp.gov.ua/ua/suminf.html?_m=publications&_t=rec&id=229162. Назва з екрана.

197. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2017 року. Електронний ресурс. Прокуратура Чернігівської області. 2018. Електрон. дан. (1 файл). Режим доступу : https://chrg.gp.gov.ua/ua/stat_infoc.html. Назва з екрана.

198. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2017 року. Електронний ресурс. Прокуратура Київської області. 2018. Електрон. дан. (1 файл). Режим доступу : <https://kobl.gp.gov.ua/ua/documents.html#>. Назва з екрана.

199. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2017 року. Електронний ресурс. Прокуратура Полтавської області. 2018. Електрон. дан. (1 файл). Режим доступу : <https://pol.gp.gov.ua/ua/statpol.html>. Назва з екрана.

200. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2017 року. Електронний ресурс. Прокуратура Сумської області. 2018. Електрон. дан. (1 файл). Режим доступу : <https://sumy.gp.gov.ua/userfiles/f11217.pdf>. Назва з екрана.

201. Єдиний звіт про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення за січень-грудень 2016 року. Електронний ресурс. Генеральна Прокуратура України. 2017. Електрон. дан. (2 файли). Режим доступу: http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=112755&libid=100820. Назва з екрану.

202. Ємельянов В. П., Новікова Л. В., Семікін М. В. Терористичні злочини: кримінально-правова характеристика та питання вдосконалення антитерористичного законодавства: Монографія / За заг. ред. В.П. Ємельянова. Харків: вид-во «Кроссруд», 2007. 216 с.

203. Жалинский А. Э. Специальное предупреждение преступлений в СССР (Вопросы теории). Львов: Вища щкола, 1976. 195 с.

204. Жалинский А. Э., Костицкий М. В. Эффективность профилактики преступлений и криминологическая информация. Львов: Вища школа, 1980. 212 с.

205. Женунтій В. І., Бабенко А. М. Незаконне культивування наркотиковмісних рослин: кримінально-правовий та криминологічний аспекти, запобігання : монографія. Донецьк : ДЮІ ЛДУВС : Вебер, Донецька філія, 2009. 222 с.

206. Жоль К. К. Философия и социология права: Учебн. пособие. Киев: Юринком Интер, 2000. 480 с.

207. Жукова Т. С. Ефективність застосування програм по запобіганню злочинності неповнолітніх та молоді Італії й імплементація їх в Україні. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2010. № 2. С. 150-156.

208. Жукова Т. С. Європейське право: особливості правової системи Італії. *Порівняльно-правові дослідження : українсько-грецький міжнародний науковий юридичний журнал*. 2009. № 2. С. 40-45.

209. Журавський В. С., Серьогін В. О., Ярмиш О. Н. Державне будівництво та місцеве самоврядування в Україні : Підручник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Ін Юре, 2004. 672 с.

210. Забрянский Г. И. Криминологическая классификация регионов Российской Федерации. *Вестник Московского ун-та. Сер. 11, Право*. 1993. № 2. С. 42-52.

211. Забрянский Г. И. Преступность несовершеннолетних: статистико-криминологические этюды. Место преступности несовершеннолетних в социологии преступности. Криминология: вчера, сегодня, завтра. Труды Санкт-Петербургского криминологического клуба : Юбилейный выпуск, посвященный 55-летию д.ю.н., профессора С. Ф. Милокова. Санкт-Петербург: Русь, 2005. № 2 (9). С.44-57.

212. Забрянський Г. І. Методика криминологічної класифікації регіонів. *Вестник Моск. ун-та. Серія 11, Право*. 1989. № 5. С. 54-57.

213. Загальна характеристика Державної кримінально-виконавчої служби України (станом на 01.01.2018). Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.kvs.gov.ua/peniten/control/main/uk/publish/article>. Назва з екрану.

214. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : у 3 кн. Київ : Ін Юре, 2007. Кн. 1 : Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. 424 с.

215. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : у 3 кн. Київ : Ін Юре, 2007. Кн. 2 : Кримінологічна характеристика та запобігання вчиненню окремих видів злочинів. 712 с.

216. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : у 3 кн. Київ : Ін Юре, 2008. Кн. 3 : Практична кримінологія. 320 с.

217. Закалюк А. П. Прогнозирование и предупреждение индивидуального преступного поведения. Москва: Юрид. лит., 1986. 192 с.

218. Законы Ману. Под ред. О.М. Амвросимова. Москва: Изд-во МГУ, 1960. 370 с.

219. Законодавство України про судову і правоохоронну діяльність : зб. нормативних актів: відп. ред. В. С. Стефаник. Київ : Юрінком Інтер, 2001. 352 с.

220. Законодательство Древней Руси и периода образования русского централизованного государства. Санкт-Петербург, 1996. Т. 1. 360 с.

221. Законы Великой династии Мин со сводным комментарием и приложением постановлений; [пер., исслед. и примеч. Н.П. Свистуновой]. Москва: НАЯД, 1997. 280 с.

222. Зарипов З. С. Правовое обеспечение эффективности профилактики преступлений: Учеб. пособие. Ташкент: Ташкент, высш. шк. МВД СССР, 1988. 60 с.

223. Звирбуль А. К. Деятельность прокуратуры по предупреждению преступлений (научные основы). Москва: Юрид. лит., 1971. 168 с.

224. Зеленецкий В. С. Общая теория борьбы с преступностью. 1. Концептуальные основы. Харьков: Основа, 1994. 321 с.

225. Зеленецкий В. С. Предупреждение преступлений следователем. Харьков: Вища школа, 1975. 172 с.

226. Зелинский А. Ф. Криминальная психология. Научно-практическое издание. Киев: Юрінком Інтер, 1999. 240 с.

227. Зелинский А. Ф. Кримінологія: Учебное пособие. Харьков: Рубикон, 2000. 240 с.

228. Зелинский А. Ф. Рецидив преступлений (Структура, связи, прогнозирование). Харьков: Вища школа. Изд-во при Харьк. ун-те, 1980. 152с.

229. Земельний кодекс України. Редакція від 25.10.2001 № 2768-III. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>. Назва з екрану.

230. Зинченко О. В. Становление и развитие отечественной системы предупреждения преступлений органами внутренних дел: Дис. канд. юрид. наук. Москва ГОУ ВПО «Московский университет МВД РФ», 2006, 155 с.

231. Зубарев С. М. Теория и практика контроля за деятельностью персонала пенитенциарной системы. Москва: Юрайт-Издат, 2006. 333 с.

232. Иванишев Н. Д. О древних сельских общинах в Юго-Западной России. Киев: В тип. Федорова и Мин., 1863. 72 с.

233. Игошев К. Е., Шмаров И. В. Социальные аспекты предупреждения правонарушений (проблемы социального контроля). Москва: Юрид. лит., 1981. 180 с.

234. Инквизиция: Философская энциклопедия. Москва: Изд-во МГУ, 1962. 368с.

235. Иншаков С. М. Зарубежная криминология. Москва: Инфа-М – Норма, 1997. 383 с.

236. История Древнего Востока: [под ред. В.И. Кузищина]. Москва : Гос. юр. издат., 1988. 380 с.

237. История философии: Учебник. Москва: БЕК, 1994. 302 с.

238. Иванов Ю. Ф., Джужа О. М. Кримінологія: навчальний посібник. Київ: вид-во «Паливода А.В.», 2006. 264 с.

239. Інформація Голови НПУ Х. Деконоїдзе Комітету з питань законодавчого забезпечення від 19 вересня 2016 року № 10305/01/25-2016. Електронний ресурс. Режим доступу: http://komzakonpr.rada.gov.ua/news/main_news/74167.html. Назва з екрану.

240. Казалет Э. А. О значении Джона Говарда в истории тюремной реформы. Москва: тип. О-ва распр. полезных книг, 1892. – IV, 91 с.

241. Кальман О. Г. Проблеми запобігання та протидії злочинності правоохоронними органами України: Монографія. Харків: Інститут вивчення проблем злочинності Академії правових наук, 2008. 285 с.

242. Кальман О. Г. Що протиставити злочинності? Дзеркало тижня. 2009. № 8. С. 6.

243. Кальченко Т. Л. Запобігання злочинності неповнолітніх в Україні спеціальними органами та установами : дис. ... канд. юрид. наук : Націон. акад. внутр. справ України. Київ., 2003. 225 с. С. 192

244. Камінська Н. В. Місцеве самоврядування: теоретико-історичний і порівняльно-правовий аналіз : навчальний посібник. Київ : КНТ, 2010. 232 с.

245. Кампанелла Т. Город Солнца. «Библиотека всемирной литературы». Серия первая. Т. 34, 1971. 395 с.

246. Кант И. Метафизика нравов. Сочинения: В 8 т. Москва: ИНФРА-М, 1994. Т. 6. 395 с.

247. Кант И. Религия в пределах только разума : Сочинения: В 8 томах. Москва: БЕК, 1994. Т. 6. 290 с.

248. Карпец И. И. Наказание. Социальные, правовые и криминологические проблемы. Москва: Юрид. лит., 1973. 286 с.

249. Карпец И. И. Правовая наука и борьба с преступностью. Москва: Знание, 1967. 80 с.

250. Карпец И. И. Проблема преступности. Москва: Юрид. лит., 1969. 168 с.

251. Каюмов Р. К. Взаимодействие местных советов с органами внутренних дел, прокуратуры и суда в борьбе с правонарушениями: Учеб. пособие.-Ташкент: Ташкент. Высш. шк. МВД СССР, 1983. 56с.

252. Квітка Я. М. Попередження адміністративних правопорушень серед неповнолітніх: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2002. 226 с.

253. Керимов Д. А. Методология права (предмет, функции, проблемы философии права). 2-е изд. Москва: Аванта+, 2001. 560 с.

254. Керимов Д. А. Философские проблемы права. Москва: Мысль, 1972. 472с.

255. Кетле А. Социальная система и законы ею управляющие. Москва: Наука, 1986. 423 с.

256. Кечекьян С. Ф. Государство и право древней Греции. Москва: Изд-во МГУ, 1963. 572с.

257. Кількість облікованих кримінальних правопорушень за окремими видами: Державна служба статистики України. <http://www.ukrstat.gov.ua/>. Назва з екрану.

258. Ключев О. М. Взаємодія підрозділів органів внутрішніх справ на регіональному рівні: Монографія. Харків: Основа, 2005. 380 с.

259. Книга правителя области Шан: пер., исслед. и примеч. О.О. Дроздова. Москва: Изд-во МГУ, 1968. 368 с.

260. Когут Я. М. Організація системи охорони громадського порядку поліцією європейських країн. Науковий вісник. Львів, 2009. Вип. 1. С. 310-317.

261. Кодекс законів про працю України. Редакція від 20.01.2018, підстава 2249-19. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/322-08>. Назва з екрану.

262. Кодекс України про адміністративні правопорушення. Редакція від 03.10.2017, підстава № 2147-VIII. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>. Назва з екрану.

263. Колодій А. Громадянське суспільство: доктрина та вітчизняна практика. *Право України*, 2013. № 9. С. 270-287.

264. Колодяжний М. Г. Запобігання злочинності громадськістю в Республіці Казахстан: сучасний стан і форми. *Юридичний журнал*. 2015. № 2. С.42-46.

265. Колодяжний М. Г. Злочинності – громадську протидію (сучасний досвід США). Політика в сфері боротьби зі злочинністю : мат. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Івано-Франківськ, 1–2 бер. 2013 р.). Івано-Франківськ : Прикарпат. нац. ун-т імені Василя Стефаника, 2013. С. 269-271.

266. Колодяжний М. Г. Сучасний зарубіжний досвід громадського впливу на злочинність: монографія /За ред.. В.В. Голіни. Харків: Право, 2017. 252 с.

267. Колодяжний М. Г. Сучасний стан запобігання злочинності у Бразилії. *Вісн. кримінол. асоціації України* : зб. наук. пр. (редкол. : О. М. Бандурка (голов. ред.) та ін.) Харків: ХНУВС, 2015. № 2 (10). С. 17-28.

268. Колодяжний М.Г. Реалізація стратегії громадського впливу на злочинність у зарубіжних країнах. *Проблеми законності* : зб. наук. праць, 2015. Вип. 129. С. 217-223.

269. Комаров В. А. Діяльність центрів зв'язків з громадськістю ОВС України щодо зміцнення правопорядку та профілактики правопорушень: організаційно правові питання: монографія. Луганськ : РВВ ЛДУВС, 2007. 287 с.

270. Комплексна програма профілактики злочинності на 2001–2005 рр., затверджена Указом Президента України від 25 грудня 2000 р. № 1376/2000. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1376/2000>. Назва з екрану.

271. Комплексна програма профілактики правопорушень на 2007–2009 рр., затверджена постановою КМУ від 20 грудня 2006 р. № 1767. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1767-2006-%D0%BF>. Назва з екрану.

272. Комплексна цільова програма боротьби зі злочинністю на 1996 – 2000 роки: Указ Президента України від 17 вересня 1996 року № 837/96. Електронний ресурс. Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/U837_96.html. Назва з екрану.

273. Конанос А. Окружающий нас Мир не меняется насилием и сквернословием, он меняется добрым словом и уважительным отношением к человеку Электронный ресурс. Режим доступа: <http://rnc-concept.ru/47240>. Название с экрана.

274. Конгрессы ООН по предупреждению преступности и уголовному правосудию : сб. материалов : в 3 кн. Нац. акад. правовых наук Украины ; НИИ изуч. пробл. преступности им. акад. В.В. Сташиса ; кол. сост. : В.В. Голина, М.Г. Колодяжный ; под общ. ред. В.В. Голины. Кн. 2. Киев : Ред. журн. «Право Украины» ; Харьков : Право, 2013. 184 с.

275. Конституційне право України: За ред. В.Я. Тація, В.Ф. Погорілка, Ю.М. Тодики. Київ: Український центр правничих студій, 1999. С. 174-317.

276. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної ради України 28 червня 1996 р. Київ: Преса України, 1997. 80 с.

277. Концепція загальнодержавної програми «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини на 2006-2016 роки»: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 22 квітня 2006 р. № 229-р. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/229-2006-%D1%80>. Назва з екрану.

278. Концепція Комплексної програми профілактики правопорушень на 2006–2008 рр., схвалена розпорядженням КМУ від 1 березня 2006 р. № 116-р. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/ru/116-2006-%D1%80>. Назва з екрану.

279. Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80>. Назва з екрану.

280. Концепція розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні: Указ Президента України від 24 травня 2011 року № 597/2011. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/597/2011>. Назва з екрану.

281. Концепція соціального партнерства громадських організацій та органів і установ виконання покарань: Ухвалено на засіданні круглого столу «Формування стратегії розвитку соціального партнерства громадських організацій та органів і установ виконання покарань» від 9 грудня 2003 р. Київ. 13 с.

282. Корецький Д. А., Милюков С. Ф. Внесудебная репрессия как законный способ борьбы с преступностью. Научные труды ученых-юристов Северо-Кавказского региона. Краснодар, 2003. Вып. 1. С.3-13.

283. Коркунов Н. М. Русское государственное право. Изд. 6-е под ред. и с дополн. М. Б. Горенберга. Санкт-Петербург: Типография М.М. Стасюлевича, 1909. 739 с.

284. Корнієнко М. І. Муніципальне право України. Концептуальні та організаційно-правові питання : навч. посіб. Київ : Алерта, 2005. 144 с.

285. Корнякова Т. В. Інформаційно-аналітичне та наукове забезпечення діяльності органів прокуратури щодо запобігання злочинам проти довкілля. *Право України*. № 6. М-во юстиції України. Київ : Книжк. друк. наук. кн., 2011. С. 189-197

286. Косвен М. Преступление и наказание в догосударственном обществе. Москва : Гос. изд-во, 1925. 140 с.

287. Костенко А. Н. Принцип отражения в криминологии (системное исследование психологического механизма криминального поведения). Киев: Наукова думка, 1986. 126 с.

288. Костенко А. Н. Социальный натурализм – основа антикризисного мировоззрения. *Философия и культура*. 2009. № 4. С. 74-79.

289. Костенко А. Н. Социальный натурализм как методологический принцип сравнительного правоведения и юридической глобалистики. Киев-Симферополь: Лагос, 2008. 28 с.

290. Костенко О. Зловживання кримінальним законом: поняття і шляхи протидії. *Право України*. 2005. № 8. С. 72-75.

291. Костенко О. М. Верховенство закону чи моралі? Проблема правової футурології. Публічне право. 2015. № 1. С. 173-179.

292. Костенко О.М. Культура і закон – у протидії злу. Київ: Атіка. 2008. 352 с.

293. Криминологические и уголовно-правовые идеи борьбы с преступностью. Москва: Наука, 1996. 97 с.

294. Криминология / Под ред. В.Н. Бурлакова и Н.М. Кропачева. Санкт-Петербург: Питер, 2002. 432 с.

295. Криминология / Под ред. В.Н. Кудрявцева. Москва: Юрид. лит., 1976. 439 с.

296. Криминология / Под ред. проф. Н.Ф. Кузнецовой, проф. Г.М. Миньковского. Москва: Изд-во МГУ, 1994. 566 с.

297. Криминология : учебник для вузов / под общ. ред. докт. юрид. наук, проф. А. И. Долговой. 2-е изд., перераб. и доп. Москва : НОРМА, 2003. 848 с.

298. Криминология : учебник для учебных заведений МВД Украины [Лихолоб В. Г., Филонов В.П., Коваленко О.И., Михайлов А.Е.] ; под ред. В. Г. Лихолоба и В. П. Филонова. Киев – Донецк, 1997. 398 с.

299. Криминология. Учебник для юридических вузов. Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский ун-т МВД России, 1999. 607 с.

300. Криминология: Учеб. пособие для вузов / Под ред. Н.Ф. Кузнецовой и Ю.Н. Аргуновой. Москва: Зерцало-М, 2001. 208 с.

301. Криминология: Учебник / Под ред. В.Н. Кудрявцева, В.Е. Эминова. 3-е изд., перераб. и доп. Москва: Юристь, 2007. 734 с.

302. Криминология: Учебник. Под ред. Б.В. Коробейникова, Н.Ф. Кузнецовой, Г.М. Миньковского. Москва: Юрид. лит., 1988. 384 с.

303. Кримінальний кодекс України : науково-практичний коментар. [Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, С.Б. Гавриш та ін. ; за заг. ред. В.В. Сташица, В.Я. Тація]. Київ : Ін Юре, 2003. 1208 с.

304. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. Т.1 /О.М. Бандурка, Є.М. Блажівський, Є.П. Бурдоль та ін.; за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, А.В. Портнова. Харків: Право, 2012. 768 с.

305. Кримінально-виконавчий кодекс України. Науково-практичний коментар. Офіційне видання. Київ : Ін Юре, 2004. 208 с.

306. Кримінально-виконавчий кодекс України. Офіційне видання. Київ : Атіка, 2003. 96 с.

307. Кримінально-правове забезпечення сталого розвитку України в умовах глобалізації : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 12–13 жовт. 2017 р. / редкол.: В. Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. Харків: Право, 2017. 560 с.

308. Кримінологічна віктимологія: Навчальний посібник / Моїсеєв Є.М., Джужа О.М., Василевич В.В. та ін.; За заг. ред. проф. О.М. Джужі. Київ: Атіка, 2006. 352 с.

309. Кримінологія. Навч. посібник / О.М. Джужа, В.В. Василевич, Ю.Ф. Іванов та ін.; За заг. ред. О.М. Джужі. Київ: Прецедент, 2004. 208 с.

310. Кримінологія: Загальна та Особлива частини: [Підручник для студентів юрид. спец. вищ. навч. закладів] / І.М.Даньшин, В.В.Голіна, О.Г.Кальман, О.В.Лисодєд; За ред. проф. І.М.Даньшина. Харків: Право, 2003. 245 с.

311. Кримінологія: Загальна та Особлива частини: [підручник для студентів юрид. спец. вищ. навч. закладів / І. М. Даньшин, В. В. Голіна, О. Г. Кальман, О. В. Лисодєд]; за ред. проф. І.М. Даньшина. Харків : Право, 2003. 352 с.

312. Кримінологія: підруч. для студ. вищих навч. закл. /О.М. Джужа, Я.Ю. Кондратьєв, О.Г. Кулик, П.П. Михайленко та ін.; за заг. ред. О.М. Джужі. Київ: Юрінком Інтер, 2002. 416 с.

313. Кристи Н. Борьба с преступностью как индустрия. Вперед к Гулагу западного образца / Пер. с англ. А. Петрова, В. Пророковой. Москва: РОО «Центр содействия реформе уголовного правосудия», 2001. 224 с.

314. Кристи Н. Пределы наказания. Пер. с англ. А. Петрова, В. Пророковой. Москва: РОО «Центр содействия реформе уголовного правосудия», 1985. 176 с.

315. Кристи Н. Удобное количество преступлений; [пер. с англ. Е. Матерновской ; общ. ред. и вст. Я.И. Гилинского]. Санкт-Петербург : Алетейя, 2006. 184 с.

316. Кудрявцев В. Н. Преступность и нравы переходного общества. Москва: Гардарики, 2002. 238 с.

317. Кудрявцев В. Н. Социальная цена либерального реформирования. Москва: Наука, 2001. 84 с.

318. Кудрявцев В. Н. Стратегии борьбы с преступностью / 2-е изд. испр. и доп. Москва: Наука, 2005. 366 с.

319. Кудрявцев С. В. Конфликт и насильственное преступление: Монография. Москва: Наука, 1991. 174 с.
320. Кузнецова Н. Ф. Избранные труды / Предисловие академика В.Н. Кудрявцева. Санкт-Петербург: Изд-во «Юридический центр Пресс», 2003. 834 с.
321. Кузнецова Н. Ф. Преступления и преступность. Москва: Изд-во Моск. ун-та, 1969. 231 с.
322. Кузнецова Н. Ф. Проблемы криминологической детерминации / Под ред. В.Н. Кудрявцева. Москва Изд-во Моск. ун-та, 1984. 208 с.
323. Кузнецова Н. Ф. Эффективность уголовного закона и ее значение в борьбе с преступностью. *Вестник Московского университета*. 1974. № 4. С. 11-21.
324. Кулик О. Г. Злочинність в Україні: тенденції, закономірності, методи пізнання : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2011. 288 с.
325. Кулик С. Г. Спеціально-кримінологічні заходи запобігання злочинам проти моральності. Держава та регіони. Серія Право, 2012. Вип. 4. С.139-143.
326. Кури Х. Имеет ли наказание превентивный эффект? *Правоведение*. 2001. № 3. С. 149-151.
327. Курс кримінології: Загальна частина: Підручник; У 2 кн. / О.М. Джужа, П.П. Михайленко, О.Г. Кулик та ін.; За заг. ред. О.М. Джужа. Київ: Юрінком Інтер, 2001. Кн. 1. 352 с.
328. Курс лекцій по кримінології / Под ред. Даньшина И. Н. (Общая часть) и Голины В. В. (Особенная часть). Харьков: Одиссей, 2006. 280 с.
329. Курс советской криминологии: Предмет. Методология. Преступность и ее причины. Преступник. [под ред. Кудрявцева В.Н., Карпеца И.И., Коробейникова Б.В.]. Москва: Юрид. лит., 1985. Т.1. 1985. 415 с.
330. Лебедев В. ДНД – полиции опора. *Казахстанская правда*. 2001. 3 авг. С. 5.
331. Лешух А. Р. Діяльність органів місцевого самоврядування у сфері профілактики адміністративних правопорушень: організаційно-правове забезпечення: монографія. Львів: ЛьвДУВС, 2012. 292 с.
332. Ли Д. А. Преступность в структуре общества. Москва : Русский мир, 2000. 153 с.
333. Ливанцев К. Е. История государства и права Средних веков. Санкт-Петербург: Питер, 2003. 288 с.

334. Лист Ф. Задачи уголовной политики. Преступление как социально-патологическое явление / Сост. и предисловие В.С. Овчинского. Москва: ИНФРА-М, 2004. 110 с.

335. Литвак О. Злочинність, її причини та профілактика. Київ: Україна, 1997. 167 с.

336. Литвак О. М. Держава і злочинність : Монографія. Київ : Атіка, 2004. 304 с.

337. Литвак О. М. Державний вплив на злочинність: Кримінолог.-правове дослідження. Київ: Юрінком Інтер, 2000. 280 с.

338. Литвинов А. Н. Предупреждение преступлений и правонарушений. Профилактическая работа с населением: Науч.-практ. пособие. Москва: ЮР-КНИГА, 2004. 160 с.

339. Литвинов А. Н., Гавриш Т. С. Профилактика преступлений. От теории к практике: Науч.-практ. пособие. Москва: ЭКМОС, 2003. 160 с.

340. Литвинов О. М. Соціально-правовий механізм протидії злочинності в Україні: Монографія. Харків: Вид-во Харк. нац. ун-ту внутр. справ, 2008. 446с.

341. Литвинов О. М. Сучасні проблеми управління профілактикою злочинів: Монографія. Херсон: «Олді-плюс», 2003. 312 с.

342. Лихолоб В. Г. Правовое и нравственное предупреждение преступности ОВД: Учебное пособие. Киев: Академия МВД Украины, 1992. 119 с.

343. Лихолоб В. Г. Правопорушення: правова і моральна оцінка: навч. посібник. Київ: Українська акад. вн. справ, 1994. 172 с.

344. Локк Дж. Сочинения : в 3 т. Т. 2. Москва: Мысль, 1986. 560 с.

345. Ломброзо Ч. Геніальність і божевілья: Паралель між великими людьми і божевільними; [пер. з італ. К. Тетюшинової]. Київ : Україна, 1995. 276 с.

346. Ломброзо Ч. Новейшие успехи науки о преступнике. Москва : Изд-во МГУ, 1982. 322 с.

347. Лук'янівський СІЗО готується до «переселення». Рідна країна: світоглядний портал, 29 червня 2016 р. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://ridna.ua/2016/06/lukyanyivskyj-sizo-hotujetsya-dopereeselennya/>. Назва з екрану.

348. Лунеев В. В. Контроль над преступностью: надежны или показатели? *Государство и право*. 1995. № 7. С. 89-102.

349. Лунеев В. В. Преступность XX века: мировые, региональные и российские тенденции. 2-е издание. Москва: Волтерс Клувер, 2005. 912с.

350. Лурье И. М. Очерки древнеегипетского права XVI-X веков до н.э.: Памятники и исследования. Ленинград: Изд-во Гос. Эрмитажа, 1960. 355 с.

351. Лурье С. Я. Демокрит. Ленинград: Изд-во Гос. Эрмитажа, 1970. 450с.

352. Любченко П. М. Конституційно-правові основи розвитку місцевого самоврядування як інституту громадянського суспільства : монографія. Харків : Одіссей, 2006. 352 с.

353. Люди в погонах сегодня бесполезны. Как известный российский криминолог шокировал белорусских прокуроров. Электронный ресурс. Режим доступа: <http://news.tut.by/society/423824.html>. Назва з екрану.

354. Лях В. В. Людина в системі соціорациональних структур: проблема екзистенціального вибору. *Проблеми філософії: Історія філософії і культура*. Вип. 92. Київ, 1992. С. 55-58.

355. Лях В. Перевизначення ідентичності в контексті глобалізаційних процесів. Філософська антропологія та сучасність (пам'яті В. Г. Табачковського): *Філософсько-антропологічні студії*. Київ: Стилос, 2008. С. 92-108.

356. Майдыков А. Ф. Управление городским, районным органом внутренних дел (внутриорганизационный аспект): Учебное пособие. Москва: Академия МВД СССР, 1979. 114 с.

357. Малец Я. Контроль уполномоченного по правам человека за соблюдением прав заключенных в Польше. Тюремная реформа: поиски и достижения. Харьковская правозащитная группа. Харьков: Фолио, 1999. С. 12-18.

358. Малкольм Гладуэлл. Переломный момент. Москва : Изд-во «Альпина-Паблицерс», 2011. Электронный ресурс. Режим доступа : <http://fb.ru/article/197633/teoriya-razbityih-okon-psiholicheskie-teorii>. Назва з екрану.

359. Малыгин К. Повышать эффективность частных определений. Сов. юстиция. 1968. № 22. С. 28.

360. Маляренко В.Т. Суд, правоохоронні та правозахисні органи України: Підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2007. 212 с.

361. Маноха О. Є. Методологічна функція кримінології. Київ : НАВСУ, 1997. 191 с.

362. Маркарян Э. С. Вопросы системного рассмотрения культуры и человеческой деятельности. *Исторический материализм как теория социального познания и деятельности*. Москва, 1972. С. 204-206.

363. Маркс К. Наемный труд и капитал. Маркс К., Энгельс Ф. Поли. собр. соч. Т. 6. Москва: Гос. юр. издат., 1970. 546 с.

364. Маркс К. Население, преступность и пауперизм. Маркс К., Энгельс Ф. Поли. собр. соч. Т. 13. Москва: Гос. юр. издат., 1970. 615 с.

365. Мартыненко О. А. Детерминация и предупреждение преступности среди персонала органов внутренних дел Украины: Монография. Харьков: Изд-во ХНУВС, 2005. 468 с.

366. Марцев А. И. Уголовная ответственность и общее предупреждение преступлений: Учеб. пособие. Омск: Омская высш. шк. милиции МВД СССР, 1973. 951 с.

367. Машошин Ю. Борьба с кражами автотранспорта в Латвии: криминолого-криминалистические аспекты. *Закон и жизнь*. № 10, 2007. С. 27-51.

368. Мелентьев М.П. Функции советского исправительно-трудового права и механизм их осуществления. Москва: изд-во ВНИИ МВД СССР, 1980. 132 с.

369. Мертон Р. К. Социальная теория и социальная структура: пер. с англ. Е. Н. Егоровой, и др.; науч. ред. З. В. Коганова. Москва: АСТ, Хранитель, 2006. 873 с.

370. Местное самоуправление в Грузии. Электронный ресурс. Режим доступа: <http://www.ivote.ge/images/doc/uploadedFiles/files/06-adgilobrivivi%20TviTmmarTveloba%20saqarTveloSi-2001-rus.pdf>. Название с экрана.

371. Методичні рекомендації для спостережних комісій з практичного застосування чинного законодавства / За заг. ред. І. С.Яковець. Донецьк: Донецький меморіал, 2006. 112 с.

372. Миньковский Г. М. Деятельность органов расследования, прокурора и суда по предупреждению преступлений /Под ред. Н.В. Жоги-на. Москва: Юрид. лит., 1962. 279 с.

373. Миньковский Г. М. О предмете и задачах курса уголовной политики. Труды Академии МВД СССР. Москва: Академия МВД СССР, 1982. С. 67-73.

374. Миньковский Г. М. Предмет криминологической профилактики преступлений и некоторые проблемы ее эффективности. *Вопросы борьбы с преступностью*. Москва: Юрид. лит, 1972. Вып. 17. С. 3-28.

375. Миньковский Г. М. Проблемы информационного обеспечения криминологического планирования. *Вопросы борьбы с преступностью*. Москва: Юрид. лит., 1977. Вып. 26. С. 3-14.

376. Миньковский Г. М. Прогноз криминологической ситуации и его значение для предупреждения преступности. *Вопросы борьбы с преступностью*. Москва: Юрид. лит., 1987. Вып. 47. С. 136-138.

377. Митний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. 2002. № 38-39. Ст. 288.

378. Мифтина Т. В. Предупреждение преступности органами местного самоуправления: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Рязань : РА ФСИН России, 2007. 26 с.

379. Мифтина Т. В. Предупреждение преступлений органами местного самоуправления : монография. Рязань : Академия ФСИН России, 2010. 144 с.

380. Михайленко П. П. Борьба с преступностью в Украинской ССР. Киев: МООП УССР : Высшая школа, 1966. Т. 1 : 1917 – 1925 гг. 832 с.

381. Михайленко П. П. Кримінальне право, кримінальний процес та кримінологія України (статті, доповіді, рецензії) : у 3 т. Київ : Генеза, 1999. 944 с.

382. Михайленко П. П. Нариси з історії кримінального законодавства Української РСР. Київ : Вид-во Академії наук УРСР, 1959. Ч. 1. 439 с.

383. Михайленко П. П., Гельфанд И. А. Предупреждение преступлений – основа борьбы за искоренение преступности. Москва: Юрид. лит., 1964. 203с.

384. Мірошник Ю. П. Організаційно-правові проблеми боротьби з організованою злочинністю в Україні. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика): наук.-практ. журнал*. Київ: Міжвідомч. наук.-дослід. центр пробл. бор. з орг. злочин. РНБО України. 2002. № 11. С. 15-21.

385. Міщенко С. Г. Кримінальна юстиція у стратегії протидії злочинності. *Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки*. Випуск 34. Київ: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2006. С. 450-453.

386. Монсен Л. Новый подход сокращает преступность в Хай-Поинте (штат Северная Каролина). Электронный ресурс. Режим доступа: <http://iipdigital.usembassy.gov/st/russian/article/2012/08/20120802134062.html#axzz27fYNkZE6> Название с экрана.

387. Монтень М. Опыты. Избранные произведения : в 3 т. : [пер. с фр.]. Москва: Голос, 1992. Т. 3. 416 с.

388. Монтескье Ш. Избранные произведения. Москва: Госполитиздат, 1955. 799 с.

389. Мор Т. Утопия : [пер. с лат.]. Москва: Наука, 1978. 414 с.

390. Навроцький В. О. Захист прав потерпілого – турбота самого потерпілого: Державна політика у сфері захисту прав потерпілих від кримінальних правопорушень в Україні: матер. «круглого столу», 25 квіт. 2013 р. /редкол.: В.І. Борисов (голов. ред.), Б.М. Головкін (заст. гол. ред.) та ін. Харків: Право, 2013. 336 с.

391. Назар Ю. С. Взаємодія органів внутрішніх справ із місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування у профілактиці адміністративних правопорушень: монографія. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. 160 с.

392. Наказ МВС України та Міністерства юстиції України від 25 червня 2002 року № 607/56/5 «Про затвердження Інструкції про порядок взаємодії органів внутрішніх справ України та органів державної виконавчої служби при примусовому виконанні рішень судів та інших органів (посадових осіб)». Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0541-02>. Назва з екрану.

393. Наказ Міністерства юстиції України, Генеральної прокуратури України, СБУ, МВС України, Верховного суду України, ДПА України, Державного департаменту з питань виконання покарань від 29 червня 1999 року № 34/5/22/130/512/326/73 «Про затвердження Інструкції про порядок виконання європейських конвенцій з питань кримінального судочинства». Офіційний вісник України. 1999. № 28. Ст. 185.

394. Народний музей пенітенціарних установ запорізької області. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://kvs.gov.ua/OBLASTI/ZP/buklet.pdf>. Назва з екрану.

395. Народні дружини: в МВС пояснили, на чієм боці закон. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://znaj.ua/society/narodni-druzhyuny-v-mvs-poyasnyly-na-chyuyemu-boci-zakon>. Назва з екрану.

396. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. У трьох книгах. Книга 3. Особлива частина / За ред. Гончаренка В. Г., Андрушка П. П. Київ: Форум, 2005. 584 с.

397. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 6-те вид., перероб. та доповн. / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. Київ: Юридична думка, 2009. 1236 с.

398. Наумов А. В. Зарождение российской науки уголовного права (вторая половина XVIII – первая половина XIX вв.). *Государство и право*. 2006. № 1. С. 76-87.

399. Національна стратегія у сфері прав людини, затверджена Указом Президента України від 25.08.2015 року № 501/2015 р. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/501/2015>. Назва з екрану.

400. Наша мета – повернення довіри населення до міліції. *Іменем Закону*. 2003. № 51. С. 2-3.

401. Негодченко В. О. Діяльність органів внутрішніх справ щодо попередження злочинів у сучасних умовах : Автореф. дис... канд. юрид. наук; Харків: Нац. ун-т внутр. справ, 2003. 20 с.

402. Никитин Е. П. Объяснение – функция науки. Москва : Наука, 1970. 280 с.

403. Никифоров Б. С. Вопросы уголовного права в условиях общенародного государства. *Советское государство и право*. 1963. № 4. 60-71.

404. Никифоров Б. С. Наказание и его цели. *Советское государство и право*. 1981. № 9. С. 63-71.

405. Новейший философский словарь: [сост. А.А. Грицанов]. Минск: Изд. В.М. Скакун, 1998. 896 с.

406. Новикова Ю. В. Криминологическая характеристика преступлений как теория и как результат научно-познавательной деятельности округа. *Российский следователь*. 2006. № 6. С. 14-16.

407. Новітні підходи до державотворення в умовах європейської інтеграції (пам'яті професора Ю.І. Римаренка): зб. тез Міжвузівської наук.-практ. конф. Київ, КНУВС, 2009. 201 с.

408. Нормальный устав Обществ покровительства лицам, освобождаемым из мест заключения (патроната) : Хрестоматія з історії пенітенціарної системи України (911-1917). Київ : РВВ КІВС, 1998. Т.1. Ч.2. 402 с.

409. О системе профилактики правонарушений в Республике Бурятия: Закон Республики Бурятия 13 октября 2010 г. № 1570-IV. Электронный ресурс. Режим доступа: <http://www.fpa.su/regzakon/buryatiya/zakon-respubliki-buryatiya-13-oktyabrya-2010-g-n-1570-iv-o-sisteme-profilaktiki-pravonarusheniy-v-respublike-buryatiya-s-izmeneniyami-ot-5-maya-13-oktyabrya-2011-g/>. Назва з екрану.

410. Об основах деятельности по профилактике правонарушений: Закон Республики Беларусь. Электронный ресурс. Режим доступа: http://kodeksy-by.com/zakon_rb_ob_osnovah_deyatelnosti_po_profilaktike_pravonarushenij/download.htm. Назва з екрану.

411. Об условном досрочном освобождении. ПСЗРИ. Собр. 3. Т. XXIX (1909). Отд.1. № 32241.

412. Об утверждении Положения о товарищеских судах и Положения об общественных советах по работе товарищеских судов: Указ Президиума Верховного Совета РСФСР, 11 марта 1977 г. Москва: Политиздат, 1982. 17 с.

413. Об утверждении Типового положения о территориальных советах местного самоуправления: Федеральный Закон Российской Федерации. Электронный ресурс. Режим доступа: <http://adilet.zan.kz/rus/docs/V1500012456>. Название с экрана.

414. Ожегов С.И. Словарь русского языка / С.И. Ожегов ; [под ред. чл.-кор. АН СССР Н.Ю. Шведовой]. 18-е изд., стереотип. Москва : Рус. яз., 1986. 797с.

415. Организация деятельности органов внутренних дел по предупреждению преступлений /под ред. В.Д. Малкова, А.Ф. Токарева. Москва: Акад. упр. МВД России, 2000. 322 с.

416. Організація індивідуального запобігання злочину у кримінально-виконавчій установі : монографія; [В.П. Захаров, О.Г. Колб, С.П. Мирончук, Л.І. Міліщук]. 2-ге вид., перероб і доп. . Луцьк : П-ц Іванюк В.П., 2007. 442 с.

417. Організація судових та правоохоронних органів : Підручник для студентів юрид. спец. ВНЗ. І.Є. Марочкін, В.Н. Сібільова, В.П. Тихий та ін. За ред. І.Є. Марочкіна, В.Н. Сібільової. Харків : ТОВ «Одісея», 2008. 528 с.

418. Орзіх М. П. Концепція правового статусу самоврядних територій і органів місцевого самоврядування. *Місцеве та регіональне самоврядування України*. Вип. 4 (9). Київ, 1994. С. 67-75. С. 45.

419. Орзіх М. Концепція правового статусу самоврядних територій і органів місцевого самоврядування в Україні. *Місьцеве та регіональне самоврядування України*. Вип. 4 (9). Київ, 1994. С. 44-52.

420. Орзіх М. Самоврядні території в системі державного устрою України. *Місьцеве та регіональне самоврядування України*. Вип. 1-2. Київ, 1993. С. 61-67.

421. Оробець К. Поняття та кримінологічні показники рецидивної злочинності в Україні. Підприємництво, господарство і право. 2005. № 3. С. 130-133.

422. Осипов М. Ю. Эффективность правотворчества, реализации права и правоприменения: понятие и соотношение. Известия вузов. Правоведение. 2011. №1. С. 83-92.

423. Османов Т. Положение в тюремной системе Кыргызстана и деятельность правозащитников. Тюремная реформа: поиски и достижения. Харьковская правозащитная группа. Харьков: Фолио, 1999. С.103-107.

424. Основні принципи поводження з в'язнями. Резолюція 45/111 Генеральної Асамблеї ООН від 14.12. 1990 р. Права людини і професійні стандарти для працівників пенітенціарної системи в документах міжнародних організацій. Міжнародний благодійний фонд Відродження. Київ: Вид-во «Сфера», 2002. С.76-77.

425. Пальченкова В. М. Витоки та еволюція громадського контролю за пенітенціарною системою України (IX – початок ХХІ ст.): автореф. ... д-ра юрид. наук. Запоріжжя: КПУ, 2014. 40 с.

426. Пальченкова В. М. Трансформація громадського контролю за виконанням покарань: історико-правовий аналіз : монографія. Запоріжжя : Акцент Інвест-трейд, 2013. 524 с.

427. Панов М. І. Глобалізаційні процеси та їх вплив на стан і розвиток кримінального права: Кримінально-правове забезпечення сталого розвитку України в умовах глобалізації : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 12–13 жовт. 2017 р. / редкол.: В. Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. Харків : Право, 2017. С. 18-25.

428. Патрулировать улицы Алматы будут народные дружинники. Электронный ресурс. Режим доступа : <http://today.kz/news/life/2014-04-23/patrulirovat-ulicy-almaty-budut-narodnye-druzhinniki/>. Название с экрана.

429. Педагогіка вищої школи. Словник-довідник. Упор. О.О. Фунтікова. Запоріжжя: ГУ «ЗІДМУ», 2007. 404 с.

430. План заходів щодо реалізації Концепції розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 12 жовтня 2011 р. № 1039-р. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1039-2011-%D1%80>. Назва з екрану.

431. Платон. Законы: Платон. Сочинения. Москва: БЕК, 1994. 694 с.

432. Платон. Протагор: Платон. Сочинения. Москва: БЕК, 1994. 794 с.

433. Плутарх. Помпей. Избранные жизнеописания. Москва: БЕК, 1990. 620 с.

434. Подання Генеральної прокуратури України Голові Національної поліції України від 28 січня 2016 року № 041212-248 вих. 16 Електронний ресурс. Режим доступу: http://zib.com.ua/files/articles_photos/12.18.79.ipq. Назва з екрану.

435. Податковий кодекс України (від 02.12.2010 р. № 2755-VI (редакція від 07.12.2017 р.)). Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>. Назва з екрану.

436. Покатаєв П. С. Роль органів місцевого самоврядування у залученні громадськості до сфери охорони громадського порядку. *Право та державне управління*. 2012. № 1. С. 159-163.

437. Покатаєв П. С. Теоретичні основи здійснення контролю в системі органів місцевого самоврядування в Україні: автореф. дис. ... д-ра наук з держ. упр. Запоріжжя: КПУ, 2013. 40 с.

438. Поленина С. В. Качество закона и эффективность законодательства. Москва: Мысль, 1993. 235 с.

439. Полешко А. Правова держава Україна: проблеми, перспективи розвитку. Матеріали республ. науково-практичної конференції (Харків, 9–11 лист. 2005р.). Національна юридична академія. *Право України*. 1995. № 12. С. 90.

440. Положение о добровольных народных дружинах по охране общественного порядка в Украинской ССР. Положение о комиссиях по делам несовершеннолетних Украинской ССР. Положение об общественных воспитателях несовершеннолетних. Киев: Молодь, 1989. 48 с.

441. Положення про спостережні комісії: Затверджено Постановою Кабінету Міністрів України. 2004. №13. Ст. 905.

442. Положення про Центр превентивного моніторингу та захисту прав людини в діяльності органів і установ Державної-кримінально-виконавчої служби України. Наказ державного департаменту України з питань виконання покарань від 16.03.2010 р. № 88.

443. Полонська-Василенко Н. Історія України : у 2 т. 3-тє вид. Київ : Либідь, 1995. Т. 1 : До середини XVII століття. 672 с.

444. Пономаренко О. О. Щодо застосування «теорії розбитих вікон» у системі запобігання вуличній злочинності. Злочинність як суспільна проблема та шляхи її вирішення в Україні: матеріали Всеукраїнської конференції для студентів, аспірантів, ад'юнктів, здобувачів, молодих вчених та учнів старших класів, м. Харків, 4 листоп. 2016 р. / за заг. ред. проф. А. П. Гетьмана, Б.М. Головкина. Харків: Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2016. 132 с.

445. Популярна юридична енциклопедія. Кол. авт.: В.К. Гіжевський, В.В. Головченко, В.С. Ковальський (кер.) та ін. Київ: Юрінком Інтер, 2002. 528 с.

446. Постанова Верховної Ради України від 25 червня 1993 року № 3325–XII «Про Державну програму боротьби зі злочинністю».

447. Постанова Кабінету Міністрів України № 1767 від 20 грудня 2006 року «Про затвердження Комплексної програми профілактики правопорушень на 2007-2009 роки».

448. Постанова Кабінету Міністрів України № 257 від 21 лютого 2007 року «Про утворення Міжвідомчої комісії з питань протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств».

449. Потічний П. Й. Пропагандивний рейд УПА в Західну Європу. Літопис Української Повстанської Армії. Серія «Події і люди». Кн. 28. Торонто; Львів: Літопис УПА, 2014. 158 с.

450. Права людини в Україні – 2008. Доповідь правозахисних організацій // За ред. Є.Захарова, В.Яворського. Українська Гельсінська спілка з прав людини. Харків: Права людини, 2008. 304 с.

451. Правове регулювання профілактики злочинності та його сутність: наук. вид. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.ronl.ru/stati/gosudarstvo-pravo/270241/>. Назва з екрану.

452. Практика виконання альтернативних покарань: Інформаційний бюлетень №1. Ред. група: Ю.В. Олійник, С.О Тимофеев; за загальною редакцією докт. пед. наук, проф. Н.Г. Калашник. Київ: ДДУПВП, 2008. 54 с.

453. Предупреждение хищений социалистического имущества. Деятельность следователя, прокурора и суда. Москва: Юрид. лит., 1969. 200 с.

454. Преступление. Уголовное право и криминология в пост-советской Украине. Сообщение, представленное Национальному Институту Правосудия . Вашингтон: Министерство юстиции США, 1999. 30 авг.

455. Пригожин А. И. Организационная культура и ее преобразование. *Общественные науки и современность*. 2003. №5. С. 12-22.

456. Принс А. Преступность и репрессия: уголовно-юридический очерк / Под ред., с предисл. и примеч. В.В. Пржевальского. Москва: Издание книжного магазина Гросман и Кнебель, 1898. 210 с.

457. Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі: Закон України від 01.12.1994 № 264/94-ВР (редакція від 28.12.2015 р.). Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/264/94-%D0%B2%D1%80>. Назва з екрану.

458. Про боротьбу з тероризмом: Закон України від 20.03.2003 р. № 638-IV (редакція від 18.01.2018 р.). Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/638-15>. Назва з екрану.

459. Про внесення змін до деяких законів України щодо статусу старости села, селища: Закон України від 09.02.2017 р. № 1848-VIII. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1848-19>. Назва з екрану.

460. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо місцевої міліції: Закон України від 04.03.2004 № 1577-IV (втрата чинності від 04.06.2008 р.). Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1577-15>. Назва з екрану.

461. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту права дитини на належне утримання шляхом вдосконалення порядку примусового стягнення заборгованості зі сплати аліментів: Закон України від 07.12.2017 р. № 2234-VIII. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2234-19>. Назва з екрану.

462. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів: Закон України від 23.12.1993 р. № 3781-ХІІ (редакція від 03.08.2017 р.). Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3781-12>. Назва з екрану.

463. Про Державну кримінально-виконавчу службу України: Закон України від 23.06.2005 р. № 2713-IV (редакція від 01.01.2018 р.). Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2713-15>. Назва з екрану.

464. Про Державну прикордонну службу України: Закон України від 03.04.2003 р. № 661-IV (редакція від 07.12.2017 р.). Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/661-15>. Назва з екрану.

465. Про Державну фіскальну службу України: Положення, затверджене постановою Кабінет Міністрів України від 21.05.2014 № 236 (редакція від 27.08.2016 р.). Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/236-2014-%D0%BF>. Назва з екрану.

466. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 05.02.2015 № 157-VIII. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/157-19>. Назва з екрану.

467. Про екологічну експертизу: Закон України від 09.02.1995 р. № 45/95-ВР (редакція від 18.12.2017 р.). Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/45/95-%D0%B2%D1%80>. Назва з екрану.

468. Про Єдину комп'ютерну інформаційну систему правоохоронних органів з питань боротьби зі злочинністю : Указ Президента України від 31 січня 2006 року № 80/2006.

469. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII (редакція від 03.08.2017 р.). Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>. Назва з екрану.

470. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 р. № 2229-VIII (редакція від 07.12.2017 р.). Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>. Назва з екрану.

471. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 14.10.2014 р. № 1702-VII (редакція від 05.01.2017 р.). Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1702-18>. Назва з екрану.

472. Про затвердження Комплексної програми профілактики злочинності у м. Львові на 2016-2017 роки: Ухвала № 171 від 11.02.2016р. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www8.city-adm.lviv.ua/inteam%5Cuhvaly.nsf/%28SearchForWeb%29/A711E40FC13E8AC3C2257F6100554D07?OpenDocument>. Назва з екрану.

473. Про затвердження Положення про спостережні комісії та піклувальні Ради при спеціальних виховних установах: постанова Кабінету Міністрів України від 01.04.2004 р. №429. (в редакції від 16.05.2017 р.). Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/429-2004-%D0%BF>. Назва з екрану.

474. Про затвердження Типового статуту громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, описів зразків бланка посвідчення і наукавної пов'язки члена такого формування: постанова Кабінету Міністрів України; Статут від 20.12.2000 р. № 1872 (редакція від 26.07.2016 р.). Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/ru/1872-2000-%D0%BF>. Назва з екрану.

475. Про захист суспільної моралі: Закон України від 20.11.2003 р. № 1296-IV (редакція від 09.12.2015 р.). Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1296-15>. Назва з екрану.

476. Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними: Закон України від 15.02.1995 р. № 62/95-ВР (редакція від 28.12.2015 р.). Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/62/95-%D0%B2%D1%80>. Назва з екрану.

477. Про заходи щодо забезпечення особистої безпеки громадян та протидії злочинності : Указ Президента України від 19 липня 2005 року № 1119/2005.

478. Про заходи щодо розвитку системи протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму : Указ Президента України від 22 липня 2003 року № 740/2003.

479. Про звернення громадян: Закон України від 02.10.1996 р. № 393/96-ВР (редакція від 05.10.2016 р.). Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80>. Назва з екрану.

480. Про Комплексну програму профілактики злочинності на 2001-2005 роки : Указ Президента України від 25 грудня 2000 року № 1376/2000. Офіційний вісник України. 2000. № 52.

481. Про Комплексну цільову програму боротьби зі злочинністю на 1996-2000 роки : Указ Президента України від 17 вересня 1996 року № 837/96.

482. Про міліцію: Закон України від 20.12.1990 р. № 565-ХІІ (втра-та чинності 07.11.2015 р. на підставі Закону України «Про Національну поліцію»). Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/565-12>. Назва з екрану.

483. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України в редакції від 26.04.2014 № 280/97-вр. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua//laws/show/280/97-вр>. Назва з екрану.

484. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII (редакція від 07.12.2017 р.). Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/580-19>. Назва з екрану.

485. Про Національну програму боротьби з корупцією : Указ Президента України від 10 квітня 1997 року № 319/97. Закон і бізнес. 1997. № 19.

486. Про невідкладні додаткові заходи щодо посилення боротьби з організованою злочинністю і корупцією : Указ Президента України від 6 лютого 2003 року № 84/2003.

487. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 р. № 2135-ХІІ (редакція від 12.04.2017 р.). Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>. Назва з екрану.

488. Про органи самоорганізації населення: Закон України від 11.07.2001 р. № 2625-III (редакція від 06.12.2012 р.). Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2625-14>. Назва з екрану.

489. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю: Закон України від 30.06.1993 р. № 3341-ХІІ (редакція від 05.01.2017р.). Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3341-12>. Назва з екрану.

490. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII (редакція від 05.09.2017р.). Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>. Назва з екрану.

491. Про попередження насильства в сім'ї: Закон України від 15.11.2001 р. № 2789-III (втрата чинності від 07.01.2018 р.). Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2789-14>. Назва з екрану.

492. Про пробацію: Закон України від 05.02.2015 р. № 160-VIII (редакція від 01.01.2018 р.). Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/160-19>. Назва з екрану.

493. Про проект районної комплексної програми профілактики злочинності та охорони громадського порядку на 2012-2015 роки. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://gopriks.net/ru/dostup-k-publichnoi-informacii/820>. Назва з екрану.

494. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII (редакція від 19.12.2017р.). Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>. Назва з екрану.

495. Про професійно-технічну освіту: Закон України від 10.02.1998 № 103/98-ВР (редакція від 05.03.2017 р.). Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/103/98-%D0%B2%D1%80>. Назва з екрану.

496. Про ратифікацію Факультативного протоколу до Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведження та покарання: Закон України від 21.07.2006р. № 22-V. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/22-16>. Назва з екрану.

497. Про Службу безпеки України: Закон України від 25.03.1992 р. № 2229-ХІІ (редакція від 23.12.2015 р.). Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2229-12>. Назва з екрану.

498. Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк: Закон України від 17.03.2011 р. № 3160-VI (редакція від 20.01.2018 р.). Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3160-17>. Назва з екрану.

499. Про співробітництво територіальних громад: Закон України від 17.06.2014 р. № 1508-VII. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1508-18>. Назва з екрану.

500. Про Стратегію національної безпеки України: Указ Президента України від 26.05.2015 р. № 287/2015. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>. Назва з екрану.

501. Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону: Закон України від 22.06.2000 р. № 1835-III (редакція від 01.01.2016 р.). Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1835-14>. Назва з екрану.

502. Пробація України Probation in Ukraine (станом на 19.05.2017). Електронний ресурс. Режим доступу: http://old.minjust.gov.ua/open_data. Назва з екрану.

503. Проблеми забезпечення прав засуджених у кримінально-виконавчій системі України / В. А. Бадира, О. П. Букалов, А. П. Гель, М. В. Романов, І. С. Яковець; За заг. ред. Є. Ю. Захарова. Харківська правозахисна група. Харків: Права людини, 2009. 368 с.

504. Проведення моніторингу дотримання прав і свобод людини в установах пенітенціарної системи України. Методичний посібник. Київ: Вид-во КІМ, 2007. 224 с.

505. Програма Коммунистической партии Советского Союза. Принята XXII съездом КПСС. Москва: Политиздат, 1976. 143 с.

506. Протидія злочинності: теорія та практика: матеріали VII Всеукраїнської науково-практичної конференції (19 жовтня 2016 року). Київ: Національна академія прокуратури України, 2016. 634 с.

507. Пудовочкин Ю. Е. Функции преступности и некоторые направления ее предупреждения: Конституционные основы уголовного права : материалы Всероссийского по уголовному праву, посвященного 10-летию Уголовного кодекса Российской Федерации; [отв. ред. В.С. Комиссаров]. Москва: Проспект, 2006. С. 476-479.

508. Пухтинський М. Оновлення Конституції України та регулювання суспільних відносин у частині територіальної організації влади та місцевого самоврядування. *Вісн. Центр. вибор. комісії*. 2008. № 2 (12). С. 22–27.

509. Пухтинський М. Проблеми реалізації конституційно-правових засад місцевого самоврядування. Актуальні питання втілення в життя положень Конституції України : зб. наук. пр. УАДУ. Вип. 1. [за заг. ред. В. І. Лугового, В. М. Князева]. Київ : Вид-во УАДУ, 1999. С. 257-261.

510. Рабинович. П. Право людини на компенсацію моральної шкоди. *Юридичний вісник України*. 2002. № 31. С. 1-4.

511. Рабінович П. М. Ефективність заходів юридичної відповідальності: методика вимірювання. *Юридична Україна*, 2010. № 6. С. 4-8.

512. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави : навчальний посібник. [5-те вид.]. Київ: Атіка, 2001. 176 с.

513. Рабінович П. М., Хавронюк М. І. Права людини і громадянина: навч. посібн. Київ: Атіка, 2004 р. 464 с.

514. Радбрух Г. Философия права: пер. с нем. Москва : Междунар. отношения, 2004. 240 с.

515. Радищев А. Н. Ранние труды по законодательству. Москва: Изд-во АН СССР, 1953. 674 с.

516. Радов Г. О. Формування духовності засуджених у контексті пенітенціарного процесу. Проблеми пенітенціарної теорії і практики. 1998. № 3. С. 41-49.

517. Радов Г. Пенітенціарна ідея: думки на тему. Київ: МП «Леся», 1997. 288 с.

518. Радов Г. Персонал и взаимодействие тюрьмы и общества. Тюрьма и общество. Донецк: Донецкий мемориал, 2000. С.14-28.

519. Радов Г. Правовые основы участия гражданского общества в деятельности уголовно-исполнительной системы. Тюрьма и общество. Донецк: Донецкий мемориал, 2000. С.5-13.

520. Радько Т. Н. Методологические вопросы познаний функций права. Волгоград, 1976. 35 с.

521. Реализация Факультативного Протокола к конвенции ООН против пыток и других жестоких, бесчеловечных и унижающих достоинство видов обращения или наказания. Национальные превентивные механизмы. Женева, 2-ое издание, 2003. 28 с.

522. Рейснер М. Право и революция. Петроград: Книгоиздательство Белопольского И.Р., 1917. 32 с.

523. Рекомендации Совета Европы №(2000)22 от 29.09.2000 г. Об усовершенствовании применения Европейских правил относительно общественных санкций и мер воздействия. Аспект: Донецк: Донецкий мемориал. 2001. №4(5). С.52-55.

524. Резник І. І. Засади державно-правової організації системи приватно-суспільного патронажу в Україні, історія і сучасність. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 2000. № 5. Київ: Київський інститут внутрішніх справ. С.110-114.

525. Рішення міжнародних тюремних конгресів /укл. проф. Пальченкова В.М. Запоріжжя: КПУ, 2015. 277 с.

526. Робак В. А. Кримінальна відповідальність за створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань: дис. ... канд. юрид. наук. Харків: ХУВС, 2008. 259 с.

527. Рогов В. А. История уголовного права, террора и репрессий в Русском государстве XV–XVII веков. Москва: Наука, 1995. 204 с.

528. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 березня 2006 року № 116-р «Про затвердження концепції Комплексної програми профілактики правопорушень на 2006-2008 роки». Офіційний вісник України. 2006. № 10 (22.03.2006). Ст. 636.

529. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 20 квітня 2005 року № 110-р «Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції забезпечення захисту законних прав та інтересів осіб, які потерпіли від злочинів, на 2005-2006 роки».

530. Роль правового виховання в предупреждении правонарушений / Под ред. А.В. Мицкевича. Москва: Юрид. лит., 1985. 238 с.

531. Романенко О. В. До питання участі інститутів громадянського суспільства в формуванні пенітенціарної політики в Україні. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 2000. № 5. Київ: Київський інститут внутрішніх справ. С.11-14.

532. Романов В., Мякишев Г. Необходимо восстановить систему правовой пропаганды. Российская юстиция. 2002. № 11. С. 38-40.

533. Ростов К. Т. Методология регионального анализа преступности в России: дис. ... докт. юрид. наук. Санкт-Петербург, 1998. 422 с.

534. Роціна І. Нове у законодавстві України і перспективи запобігання злочинності. Електронний ресурс. Режим доступу : www.lawbook.by.ru. Назва з екрану.

535. Руссо Ж. Ж.: Трактаты: пер. с фр. Москва: Изд-во МГУ, 1969. 268с.

536. Руссо Ж.-Ж. Избранные сочинения : пер. с фр. Москва : Гослитиздат, 1961. 831 с.

537. Рябцев В. Координация деятельности залог успеха в борьбе с преступностью. Российская юстиция. 1996. № 7. С. 16-17.

538. Рябчинська О. П. До питання про роль правосвідомості для ефективності загально превентивної мети покарання. *Держава та регіони. Серія: Право*, 2013. С. 177-180.

539. Савченко А. В. Порівняльний аналіз кримінального законодавства України та федерального кримінального законодавства сполучених штатів Америки: автореф. дис. ... докт. юрид. наук. Київ: Київський національний університет внутрішніх справ, 2007. 39 с.

540. Саркисов Г. С. Индивидуальная профилактика преступлений. Ереван: Айастан, 1986. 184 с.

541. Саркисов Г. С. Объект индивидуального профилактического воздействия в теории предупреждения преступности. Отв. ред. Г. А. Аванесов. Ереван: Изд-во АН АрмССР, 1985. 169 с.

542. Саркисова Э. А. Предупредительная роль уголовного закона. Минск: Наука и техника, 1979. 146 с.

543. Сахаров А. Б. Правоохранительная деятельность и преступность. *Сов. гос-во и право*, 1986. № 1. С. 83-89.

544. Сахаров А. Б. Социальная система предупреждения преступности. *Сов. гос-во и право*. 1972. № 11. С. 66-72.

545. Сахаров А. Б. Теоретические основы предупреждения преступлений. *Советская юстиция*. 1972. № 3. С. 5-7.

546. Сборник законов СССР и указов Президиума Верховного Совета СССР (1938 – июнь 1956) / под. ред. Л.И. Мальденштама. Москва : Гос. изд-во юрид. лит., 1956. 502 с.

547. Сборник нормативных документов и методических рекомендаций по организации воспитательной работы с осужденными в ИТУ. В помощь начальнику отряда / редкол.: Детков М.Г., Прокопов М.П., Сатин Э.А., Соловьев В.В. Москва, 1986. Ч. 2. 132 с.

548. Светоний Г. Т. Жизнь Двенадцати Цезарей. Москва: Изд-во МГУ, 1990. 246с.

549. Сводъ Законовъ Россійской имперіи. Изданія 1857. Т. 14. Уставы о паспортахъ, о предупрежденіи преступленій, о цензуре, о содержащихсяъ подъ стражею, и о ссыльныхъ. СанктПетербургъ: Типограф. Второго Отделения Его императорского Величества Канцелярии, 1857. Электронный ресурс. Режим доступа: <https://www.runivers.ru/bookreader/book388229/#page/2/mode/1up>. Название с экрана.

550. Сенчук В. Місцеве самоврядування і демократична держава: діалектика взаємозв'язку і взаємної детермінації. *Юридична Україна*. 2009. № 6 (78). С. 17-23.

551. Сердюк П. П. Теоретичні й методологічні проблеми сучасного кримінального права: монографія. Запоріжжя: Акцент Інвест-Трейд, 2012. 800 с.

552. Сиваков Ю. Л. Общественное управление и самоуправление в системе предупреждения преступности на местном уровне. Управление в социальных и экономических системах : м-лы XVII Международной научно-практической конференции (2-6 июня 2008 г., г. Минск) / Минский ин-т управления ; редкол.: Н.В. Суша [и др.]. Минск, 2008. С. 24-26.

553. Сидорчук Л. А. Місцеве самоврядування у сфері забезпечення правопорядку : (національний та міжнародний досвід) : монографія. [за заг. ред. О. М. Бандурки]. Київ : КиМУ, 2009. 220 с.

554. Симкин Л. С. Деятельность народного суда по предупреждению преступлений. Отв. ред. Ю.С. Суховий. Москва: Юрид. лит., 1983. 111с.

555. Симкин Л. С. Органы юстиции и суда: борьба с преступностью. Москва: Юрид. лит., 1988. 128 с.

556. Сімейний кодекс України. Редакція від 10.01.2002. № 2947-III. Електронний ресурс. Режим доступа: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>. Назва з екрану.

557. Скакун О. Ф. Теорія держави і права (Енциклопедичний курс) : підручник. 2-ге вид., перероб. і доп. Харків: Еспада, 2009. 752 с.

558. Социальный капитал как научная категория. *Общественные науки и современность*. 2004. №4. С. 5-23.

559. Стан та структура злочинності в Україні (2007–2008 pp.). Електронний ресурс. Режим доступу : <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/170319>. Назва з екрану.

560. Стан та структура злочинності в Україні (2008–2009 p.p.). Електронний ресурс. Режим доступу : <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/233004>. Назва з екрану.

561. Стан та структура злочинності в Україні (2009–2010 рік). Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/374130>. Назва з екрану.

562. Стан та структура злочинності в Україні (2010–2011 p.p.). Електронний ресурс. Режим доступу : <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/717134>. Назва з екрану.

563. Стан та структура злочинності в Україні (2011–2012 p.p.). Електронний ресурс. Режим доступу : <http://www.mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/doccatalog/list?currDir=67108>. Назва з екрану.

564. Стан та структура злочинності в Україні(2006–2011 p.p.). Електронний ресурс. Режим доступу : <http://www.mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/doccatalog/list?currDir=67108>. Назва з екрану.

565. Статистичний щорічник України за 2010 рік [Текст] / Держ. ком. статистики України ; [за ред. О. Г. Осауленка]. Київ : Август Трейд, 2011. 559с.

566. Статистичний щорічник України за 2010 рік [Текст] / Держ. ком. статистики України ; [за ред. О. Г. Осауленка]. Київ : Август Трейд, 2011. 559 с.

567. Статистичний щорічник України за 2013 рік [Текст] / Держ. служба статистики України ; [за ред. О. Г. Осауленка]. Київ. : Держаналітінформ, 2014. 534 с.

568. Статистичний щорічник України за 2013 рік [Текст] / Держ. служба статистики України ; [за ред. О. Г. Осауленка]. Київ. : Держаналітінформ, 2014. 534 с.

569. Статистичний щорічник України за 2016 рік [Текст] / Держ. служба статистики України ; [за ред. І.Є.Вернера]. Київ : Держаналітінформ, 2017. 611 с.

570. Статути Великого князівства Литовського : у 3 т. / за ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. Одеса : Юрид. літ., 2002. Т. І. Статут Великого князівства Литовського 1529 року. 464 с.

571. Статути Великого князівства Литовського : у 3 т. / за ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. Одеса : Юрид. літ., 2003. Т. II. Статут Великого князівства Литовського 1566 року. 560 с.
572. Статути Великого князівства Литовського : у 3 т. / за ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. Одеса : Юрид. літ., 2004. Т. III. Статут Великого князівства Литовського 1588 року : у 2 кн. Кн. 2. 568 с.
573. Стеблинська О. С. Кримінологія. Київ : Ін-т крим.-викон. служби, 2014. 126 с.
574. Степанюк А. Ф. Сущность исполнения наказания. Харьков: Фолио, 1999. 256 с.
575. Степанюк А. Х. Умови відбування покарання засудженими жінками. *Аспект. Інформаційний бюлетень*. 2005. № 1. С. 4-13
576. Стратегія державної політики розвитку громадянського суспільства в Україні. Затверджена Указом Президента України від 24 березня 2012 року № 212/2012 р. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/212/2012>. Назва з екрану.
577. Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020»: схвалена Указом Президента України від 12.01.2015 року № 5/2015 р. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>. Назва з екрану.
578. Стрельцов Е. Л. Противодействие преступности в Европе: необходимость правовой интеграции. *Юридичний Вісник України*, № 39 (847). 1-7 жовтня 2011.
579. Суд, правоохоронні та правозахисні органи України : підручник / О.С. Захарова, В.Я. Карабань, В.С. Ковальський (кер. авт. кол.) та ін.; відп. ред. В. Маляренко. Київ : Юрінком Інтер, 2004. 376 с.
580. Таганцев Н. С. Уголовное право (Общая часть). Часть 2. По изданию 1902 года. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.allpravo.ru/library/doc101p/item955.html>. Название с экрана.
581. Тард Г. Законы подражания. Санкт-Петербург : Изд-во Дрездеса, 1892. 318с.
582. Тард Г. Преступник и преступление. Сравнительная преступность. Преступления толпы; [сост. и предисл. В.С. Овчинского]. Москва : ИНФРА-М, 2004. 391 с.
583. Тард Г. Психология и социология: Новые идеи в социологии. Санкт-Петербург: Изд-во Новикова, 1999. 290 с.

584. Тацій В. Я. Боротьба зі злочинністю у сфері економічних відносин як вирішальний напрямок діяльності правоохоронних органів. *Вісник прокуратури*. 2002. № 1. С. 13-18

585. Тацій В. Я. Конституція України в дії. *Вісник Академії правових наук України*. 1997. № 4. С. 3-11.

586. Тацій В. Я. Передне слово: Наука кримінального права в системі міждисциплінарних зв'язків : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 9–10 жовт. 2014 р. / редкол.: В. Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. Харків : Право, 2014. 536 с.

587. Теннис Ф. Общность и общество. Пер. с нем. Д.В. Складнева. Санкт-Петербург: Владимир Даль, 2002. 451 с.

588. Теория разбитых окон. Психологические теории. Електронний ресурс. Режим доступу : <http://fb.ru/article/197633/teoriya-razbityih-okon-psiologicheskie-teorii>. Назва з екрана.

589. Территориальные советы местного самоуправления созданы в Степногорске. Електронний ресурс. Режим доступа: <https://www.postsovet.ru/blog/ukraina/822319.html>. Название с экрана.

590. Титаев К., Шклярук М. Российский следователь: призвание, профессия, повседневность : монографія. Москва : Норма, 2016. 192 с.

591. Тихомиров Д. Е. Профилактика правонарушений – дело общественное. Киев: Знание, 1983. 336 с.

592. Тищик Б. Й. Історія держави і права країн стародавнього світу: Навч. пос. у 2-х томах.: Т.1. Історія держави і права країн стародавнього сходу та Стародавньої Греції. – Львів: «Юріс», 1999. 187 с.

593. Тлумачний словник української мови: Близько 50000 сл. Уклад. І.М. Забіяка. Київ: Арій, 2007. 512 с.

594. Трубников В. М. Прогресивна система відбування покарання як принцип кримінально-виконавчої політики України. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*. 2007. № 757. С. 6-15.

595. Трубников В. М., Степанюк А. Ф. О формировании целей наказания и задач уголовно-исполнительного законодательства. Сб. кратких тезисов докл. и науч. сообщений науч.-практ. конф. по итогам науч.-исслед. работ, выполненных проф.-препод. составом Украинской юр. академии в 1992 г. Харьков : Укр. юр. акад., 1993. С. 110-112.

596. Туляков В. О. Віктимологія (соціальні та кримінологічні проблеми): Монографія. Одеса: Юрид. літ., 2000. 336 с.

597. Туркевич І. До питання про причини агресивної злочинності. *Радянське право*. 1990. № 7. С. 59-61.

598. Убийственный рост преступности в Украине: причины и последствия. РИА Новости от 5 октября 2016 г. Аналитика и комментарии. Электронный ресурс. Режим доступа: <https://rian.com.ua/analytics/20160330/1007549064.html>. Назва з екрану.

599. Угода про співробітництво Української православної церкви та Державного департаменту України з питань виконання покарань від 25 листопада 1999 р. Оперативно-службова та виробничо-господарська діяльність органів і установ виконання покарань України у 1999 р.: Інф. бюлетень. Київ: Державний департамент з питань виконання покарань, 2000. № 4. С. 29-30.

600. Уголовный кодекс Украинской ССР: Научно-практический комментарий / Н.Ф. Антонов, М.И. Бажанов, Ф.Г. Бурчак и др. Киев: Политиздат Украины, 1987. 880 с.

601. Українська правда. 2 лютого 2018 р. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://www.pravda.com.ua/news/2018/02/2/7170381/>. Назва з екрану.

602. Український визвольний рух на Пряшівщині наприкінці 1918 – початку 1919 рр. І. Любчик. Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність: Зб. наук. пр. Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2009. Вип. 18. С. 39-41.

603. Фадеев В. И. Право органов местного самоуправления на обращение в Конституционный Суд Российской Федерации / В. И. Фадеев. *Lex Russica* [Текст]: науч. тр. Моск. гос. юрид. акад. / гл. ред. О. Е. Кутафин, ред. кол.: В. В. Блажеев, И. М. Мацкевич, отв. ред. Г. А. Есаков. Москва : Проспект, 2004. № 3. – С. 689-703.

604. Фесенко Є. В. Кодекс має захищати людину, а не потурати злочинності. *Урядовий кур'єр*. 2005. 15 червня.

605. Филимонов В. Д. Охранительная функция уголовного права. Санкт-Петербург: Пресс, 2003. 198 с.

606. Философский словарь. Москва: Политиздат, 1968. 389 с.

607. Философский энциклопедический словарь. Москва : ИНФРА-М, 1997. 576 с.

608. Філософія права / [за ред. Джоела Фейнберга, Джулса Коулмена ; пер. з англ. П. Тарашук]. Київ : Основа, 2007. 1256 с.

609. Філософія: інтерактивний курс лекцій : навч. посіб. / [О.М. Губар та ін.]. Київ : Центр учбової літератури, 2007. 416 с.
610. Філософський словник. Київ : Гол. ред. УРЕ, 1973. 358 с.
611. Фойницький И. Я. Учение о наказании в связи с тюрьмовведением. Москва : Добросвет–2000; Городец, 2000. 464 с.
612. Французька Декларація прав людини і громадянина 1789 р. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://constituante.livejournal.com/10253.html>. Назва з екрану.
613. Фрейд З. Психология бессознательного. Москва : ИНФРА-М, 1990. 530с.
614. Фріс П. Л. Кримінально-правова політика Української держави: теоретичні, історичні та правові проблеми. Київ: Атіка, 2005. 332 с.
615. Фріс П. Л. Нарис історії кримінально-правової політики України: Монографія. Київ: Атіка, 2005. 124 с.
616. Фролова О. Г. Злочинність і система кримінальних покарань (соціальні, правові та кримінологічні проблеми й шляхи їх вирішення за допомогою логіко-математичних методів) : навч. посіб. Київ : АртЕк, 1997. 208 с.
617. Фромм Э. Анатомия человеческой деструктивности. Москва: Изд-во «Республика», 1994. 448 с.
618. Хавронюк М. І. Довідник з Особливої частини Кримінального кодексу України. Київ: Істина, 2004. 504 с.
619. Хрестоматия по истории государства и права зарубежных стран / Под ред. Н.А. Крашенинникова. Москва: Норма, 2003. 808 с.
620. Хрестоматія з історії держави і права України : навч. посіб. для юрид. вищих навч. закладів і фак. : в 2 т. / В.Д. Гончаренко, А.Й. Рогожин, О.Д. Святоцький ; [за ред. члена-кореспондента АПрНУ В.Д. Гончаренка]. Київ: Ін Юре, 1997. Т. 1 : 3 найдавніших часів до початку ХХ ст. 464 с.
621. Цивільний кодекс України. Редакція від 16.01.2003. № 435-IV. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>. Назва з екрану.
622. Цивільний контроль за діяльністю міліції: організаційно-правові питання. Науково-практичний посібник / За заг. ред. М.І. Іншина, О.М. Музичука, Р.С. Веприцького. Харків: Вид-во ХНУВС, 2008. 206 с.

623. Цицерон Марк Тулий. Диалоги о государстве. О Законах : пер. с латыни. Москва: Наука, 1966. 424 с.
624. Чавкин С. Похитители разума. Москва: Наука, 1981. 240 с.
625. Чапала Г. Місцеве самоврядування і громадянське суспільство: проблеми співвідношення / Г. Чапала. Право України. 2004. № 2. С. 127-133.
626. Чебышев-Дмитриев А. П. О преступном действии по русскому допетровскому праву. Казань : Тип. Казан. ун-та, 1862. 242 с.
627. Чекмарьова І. М. Запобігання злочинності у прикордонних регіонах України: дис. ...канд. юрид. наук. Одеса, 2017. 307 с.
628. Черкаський І. Поволання над трупом забитого: *Праці комісії для вивчення західньо-руського та українського права*. Київ: Вид-во ВУАН, 1925. Вип. I. С. 90-107.
629. Черкаський І. Громадський (копний) суд на Україні-Русі XVI – XVIII вв.: *Праці комісії для вивчення історії західньо-руського та українського права*. 1928. Вип. 4. С. 104-123.
630. Черныш А. М., Черныш М. А. Маргиналы и маргинальная преступность в Украине: Монография. Одесса: Изд-во Украинской академии наук «ВІР», 2004. 348 с.
631. Чинзориг С. Проблемы взаимодействия органов полиции Монголии со средствами массовой информации. Закон и право. № 2, 2008. С. 114-115.
632. Шадська У. Чи потрібна в Україні стратегія запобігання злочинності? Електронний ресурс. Режим доступа: <http://ecpl.com.ua/comments/chy-potribna-v-ukrajini-stratehiya-zapobihannya-zlochynnosti-na-natsionalnomu-ta-mistsevomu-rivnyah/>. Название с экрана.
633. Шақун В. І. Влада і злочинність. Київ: Довіра, 1997. 226 с.
634. Шақун В. І. Концептуальні засади розвитку кримінологічної науки в Україні. Вісник Асоціації кримінального права України, 2013, № 1(1). С. 366-376.
635. Шақун В. І. Суспільство і злочинність. Київ : Атіка, 2003. 784 с.
636. Шеремет О. С. Завдання органів місцевого самоврядування з протидії злочинності у сфері економіки. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2016. № 2 (52). С. 97-100.

637. Шеремет О. С. Задачи органов местного самоуправления по успешной социальной адаптации освобожденных от наказания в Украине. *Leges si Viata*. 2017. № 4/2 (304). С. 134-137.

638. Шеремет О. С. Залучення місцевих громад та їх взаємодія з правоохоронними органами по запобіганню злочинам. *Юридична наука*. 2017. № 4 (70). С. 83-89.

639. Шеремет О. С. Запобігання злочинності співробітниками управління охорони здоров'я й відділу по фізичній культурі та спорту міської ради. *Право та державне управління*. 2014. № 4 (17). С. 91-94.

640. Шеремет О. С. Запровадження муніципальної поліції в Україні: потреба часу. Актуальні проблеми публічного та приватного права: тези доп. IV Міжнар. наук.-практ. конф. 17 жовтня 2014 р. / за ред. В.М. Огаренка та ін. Запоріжжя: КПУ, 2014. С. 221-223.

641. Шеремет О. С. Зміст основних функцій органів місцевого самоврядування як суб'єкта запобігання злочинам. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2014. № 3 (45). С. 102-106.

642. Шеремет О. С. Коррупция в Украине: общественная опасность и государственная политика в сфере противодействия. *Вестник Казанского юридического института МВД России*. 2014. № 1(15). С. 90-94.

643. Шеремет О. С. Корупція в органах місцевого самоврядування та її запобігання в Україні. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2017. № 1(8)/2017. С. 182-192. Сайт: http://nauka.nlu.edu.ua/?page_id=2256.

644. Шеремет О. С. Міське самоврядування у протидії злочинам терористичного спрямування: ретроспективний аналіз. *Право та державне управління*. 2015. № 2 (19). С. 65-68.

645. Шеремет О. С. Муніципальна поліція та збройні формування у протидії злочинності: платформа підтримки і застереження громади. Актуальні проблеми кримінального права та кримінології у світлі реформування кримінальної юстиції: мат-ли Міжнар. наук.-практ. конф., 22 травня 2015 р. Харків: ХНУВС, 2015. С. 150-151.

646. Шеремет О. С. Напрями роботи органів місцевого самоврядування в протидії злочинності : досвід іноземних держав. *Право та державне управління*. 2015. № 1 (18). С. 57-60.

647. Шеремет О. С. Народні дружини, воєнізовані збройні формування чи муніципальна поліція: переваги та ризики для місцевої громади. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія «Юридичні науки». 2018. № 1. Т.2. С. 108-111.

648. Шеремет О. С. Окремі питання участі місцевої громади у запобіганні злочинам в Україні. Протидія злочинності та адаптація кримінального законодавства і права України до законодавства і права Європейського Союзу : монографія / В. К. Матвійчук, О. Є. Гіда, Р. Б. Прилуцький [та ін.]; за заг. ред. докт. юрид. наук, проф. В. К. Матвійчука. Київ: ВНЗ «Національна академія управління», 2014. С. 422-435.

649. Шеремет О. С. Охорона об'єктів культурної спадщини – обов'язок органів місцевого самоврядування. *Право та державне управління*. 2015. № 3 (20). С. 59-63.

650. Шеремет О. С. Правова допомога населенню як частина загальносоціальних заходів запобігання злочинності органами місцевого самоврядування. *Право та державне управління*. 2016. № 2 (23). С. 102-105.

651. Шеремет О. С. Правовий стан та тенденції розвитку системи координації профілактики злочинів на територіальному рівні. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*. Серія: *Право*. 2016. № 2 (14). С. 230-236.

652. Шеремет О. С. Регіональний рівень запобігання злочинності органами місцевого самоврядування: проблеми дослідження. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*, 2017. № 1 (85). С. 259-268.

653. Шеремет О. С. Роль органів місцевого самоврядування у кадровому забезпеченні правоохоронних органів та запобіганні злочинам. *Держава та регіони*. Серія: *Право*. 2015. № 1 (47). С. 71-74.

654. Шеремет О. С. Роль органів місцевого самоврядування у формуванні загальних ціннісних орієнтацій місцевої громади. *Держава та регіони*. Серія: *Право*. 2015. № 3 (49). С. 42-47.

655. Шеремет О. С. Сучасна роль органів місцевого самоврядування у запобіганні злочинності в Україні. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2016. № 3-4. С. 35-38.

656. Шеремет О. С. Тлумачення поняття органів місцевого самоврядування для встановлення їх ролі у запобіганні злочинності. *Юридична наука*. 2017. № 3 (69). С. 28-36.

657. Шеремет О. С. Участие органов местного самоуправления в профилактике преступлений и правонарушений. *Известия Гомельского государственного университета имени Франциска Скорины*. 2017. № 2 (101). С. 131-135.

658. Шеремет О. С. Феномен довіри як підстава формування соціального зв'язку в суспільстві у запобіганні злочинам. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2016. № 1 (51). С. 60-63.

659. Шеремет О. С. Фінансова підтримка заходів по запобіганню злочинності органами місцевого самоврядування: регіональний досвід. *Юридична наука*. 2016. № 12 (66). С. 113-119.

660. Шеремет О. С. Формування соціальних цінностей як завдання органів місцевого самоврядування у протидії злочинності. *Юридична наука*. 2017. № 2 (68). С. 154-160.

661. Шестак В. С. Державний контроль в сучасній Україні (теоретико-правові питання): Монографія. Харків: Основа, 2003. 208с.

662. Шляпочников А. С. Первые криминологические учреждения в СССР. *Сов. Государство и право*. 1973. № 5. 1973. С.15-20.

663. Шнайдер Г. Й. Криминология: Пер. с нем. Под общ.ред. и с предисл. Л.О.Иванова. Москва: Прогресс – «Универс», 1994. 502 с.

664. Шостко О. Ю. Протидія організованої злочинності в європейських країнах: монографія. Харків : Право, 2009. 400 с.

665. Шрамко С. С. Актуальні питання правового регулювання участі громадськості у запобіганні злочинності в Україні: Матеріали Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції «Політика в сфері боротьби зі злочинністю». Івано-Франківськ, 2014. С. 330-334.

666. Шрамко С. С. Участь громадськості у запобіганні злочинності: критерії ефективності: Протидія злочинності: теорія та практика: матеріали VII Всеукраїнської науково-практичної конференції (19 жовтня 2016 року). Київ: Національна академія прокуратури України, 2016. С. 607-608.

667. Шредер Ф.-К. Борьба с организованной преступностью в Федеративной Республике Германии. *Вестник Московского ун-та. Серия 11. Право*, 2009. № 6. С. 75-80.

668. Шур Г.М. Суд Линча – орудие американской реакции. Москва: Изд. МГУ, 1950. 240 с.

669. Энгельс Ф. Положение рабочего класса в Англии. Маркс К., Энгельс Ф. Поли. собр. соч. Т.2. Москва: Гос. юр. издат., 1970. 836 с.

670. Юридична енциклопедія : в 6 т. Редкол.: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Київ : «Українська енциклопедія» імені М.П. Бажана, 1998. Т. 1: А–Г. 672 с.

671. Юридична енциклопедія : в 6 т. редкол.: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Київ : «Українська енциклопедія» імені М.П. Бажана, 1998. Т. 5 : П–С. 733 с.

672. Юридична енциклопедія : в 6 т. редкол.: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Київ : «Українська енциклопедія» імені М.П. Бажана, 1998. Т. 6 : Т–Я. 765 с.

673. Яковець І. С. Науковий висновок на Правила внутрішнього розпорядку слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України, затверджені наказом Міністерства юстиції України від 18.03.2013 року № 460/5. Всеукраїнская пенитенциарная сеть, 9 квітня 2013 р. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://www.facebook.com/groups/113461698744775/permalink/439092136181728/>. Назва з екрану.

674. Яковець І. С. Організація діяльності спостережних комісій (положення про спостережні комісії: науково-практичний коментар). Москва: Penal Reform International, 2006. 190 с.

675. Яковець І. С. Первинна класифікація засуджених до позбавлення волі та їх розподіл в установи виконання покарань: дис. ...канд. юрид. наук. Нац.юрид.акад. України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2006. 199с.

676. Яковець І. С. Перерозподіл функцій між державою та громадськістю як спосіб оптимізації процесу виконання покарань: досвід Уелсу. *Актуальні проблеми європейської інтеграції*: зб. ст. з питань європ. інтеграції та права. Одеса: Фенікс, 2012. Вип. 9. С. 174-181.

677. Яковець І. С. Теоретичні і прикладні засади оптимізації процесу виконання кримінальних покарань: монографія. Харків: Право, 2013. 392 с.

678. Яковець І. С. Умовно-дострокове звільнення та заміна невідбутої частини покарання більш м'яким : монографія. PRI, 2012. 212 с.

679. Яковець І. С. Яковець І. Пробація: панацея чи утопія? *Аспект*. 2005. № 1 (14). С. 25-29.

680. Яницкий М. С. Ценностные ориентации личности как динамическая система. Кемерово, 2000. 204 с.

681. Ярмаки Х. П. Проблемы организационно-правовых форм основ общественных формирований по охране общественного порядка. Х.П. Ярмаки, Е.Н. Рудой. Проблеми взаєморозуміння ОВС з населенням: мат. міжвуз. курсантської (студентської) наук.-практ. конф. Донецьк, 26.10.2001 р. Донецьк: ДІВС, 2002.

682. Ярмакі Х. П. Адміністративно-наглядова діяльність міліції України: Автореф. дис. ... докт. юрид. наук. Харків: ХНУВС, 2007. 42 с.

683. Ярмиш О. Н. Проблеми взаємодії між правоохоронними органами та населенням: вітчизняний та зарубіжний досвід. *Вісник Ун-ту внутр. справ.* 1999. № 8. С. 245-252.

684. A/Conf.213/14 // Workshop on Practical Approaches to Preventing Urban Crime / Twelfth United Nations Congress on Crime Prevention and Criminal Justice (Salvador, Brazil, 12-19 April 2010). 21 p.

685. A/CONF.222/9 / Working paper «National approaches to public participation in strengthening crime prevention and criminal justice»: Thirteenth United Nations Congress on Crime Prevention and Criminal Justice (Doha, Qatar, 12-19 April 2015). 18 p.

686. Alvazzi dei Frate, A. Preventing Crime: Citizens Experience Across the World. Roma: UNICRI, 1997. Електронний ресурс. Режим доступу: http://www.unicri.it/services/library_documentation/publications/icvs/publications/surveying.pdf. Назва з екрану.

687. Blair's lecture on line «Our Nation's Future : about crime prevention, immigration and security». Bristol, 23/06/2006. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.pm.gov.uk/opst/>. Офіційний сайт Правительства Великобритании.

688. Christie N. Conflicts as Property. *Br.j. Crim.*, 1977. P. 1-19.

689. Clarke R.V.G. Modelling Offenders Decision: Framework for Research and Policy. *Crime and Justice: an Annual Review of Research.* Chicago, 1985. P 147-185.

690. Clarke R.V.G. Situational Crime Prevention / R.V.G. Clarke. Tony M. and Farrington D. Eds. *Building a Safer Society.* Chicago, 1995. P. 91-150.

691. Dölling D., Entorf H., Hermann D., Rupp T. Meta analysis of empirical studies on deterrence. *Punitivity—International Developments.* 2011. Vol. 3. P. 315-378.

692. Fox A. *Man Mismanagement*. London: Hutchinson, 1985. 153 f.
693. Fukuyama F. *Trust: the social virtues and the creation of prosperity*. London: Hamish Hamilton, 1995. 457 f.
694. Graffam J., Shinkfield A. *Attitudes of Employers, Corrective Services Workers, Employment Support Workers, and Prisoners and Offenders towards Employing Ex-Prisoners and Ex-Offenders*. Lavelle and others. Canberra : Report to the Criminology Research Council, 2004.
695. Haraszi Miklos. *Hate Speech and the Coming Death of the International Standard before It Was Born (Complaints of a Watchdog)*. The content and context of hate speech. P. 12-18.
696. Harold J. Berman. *Law and REVOLUTION. The Formation of the Western Legal Tradition*. Cambridge, Massachusetts and London. England, 1998. 623 f.
697. Hassemer W. *Warum Strafe sein muss: ein Plädoyer*. Berlin: Ullstein, 2009. 285 f.
698. Helmut Kury. *Mediation, restorative justice and social reinregration of offenders: the effect of alternative sanction to penal punishment*. *Actual Problems of Economics and Law*. 2015. № 3. C. 181-203.
699. Hopt K.J., Steffek F. *Mediation. Rechtstatsachen, Rechtsvergleich, Regelungen*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2008. P. 483-566.
700. Hosmer L. *Trust: The Connecting Link between Organisational Theory and Philosophical Ethics*. *Academy of Management Rewiew*. 1995. Vol.20. №2. C. 379-403.
701. Hughes D.M., Denisova T.A. *The Transnation Political Criminal Nexus of Trafficking in Women from Ukraine*. *Trends in Organized Crime*. 2001. Vol. 6. № 3-4. P.43-67.
702. *Introductory Handbook on the Prevention of Recidivism and the Social Reintegration of Offenders (UNODC)/ Criminal Justice Handbook Series*, Vienna, 2012. 153 p.
703. Lotke Eric. *The Prison-Industrial Complex*. *Multinational Monitor*. November, 1996. P. 18-21.
704. Monahan J. *Violence Prediction*. *Criminal Justice and Behavior*. 1996. Vol. 23. № 1. P. 107-118.
705. Newman G. *Rhomeini and Criminal Justice : Notes on Crime and Culture/ The Journai Law and Criminology*, 1982. V. 73. № 2. P. 580.
706. *Public-Private Partnerships and Community Safety: Guide to Ac-*

tion: International Centre for the Prevention of Crime (ICPC). Montreal, 2011. 156p.

707. Read Donald Trump's Full Inauguration Speech, 2017. Електронний ресурс. Режим доступу : <http://time.com/4640707/donald-trump-inauguration-speech-transcript/>. Назва з екрану.

708. Reiman G. Rich Get Richer and The Poor Get in Prison. N.-Y., 1979. P. VII. P. 22-27.

709. Sheremet O. S. Corruption in Local Government and its Prevention in Ukraine. Питання боротьби зі злочинністю: збірник наукових праць. 2017. № 33. С. 14-22.

710. Sheremet O. S. Financial support of the measures for crime prevention by local authorities (regional experience). Вісник Асоціації кримінального права України. 2016. № 2(7)/2016. С.244-249. Сайт: http://nauka.nlu.edu.ua/?page_id=2256. Назва з екрану.

711. Sheremet O.S. Municipal police : the experience of the impact on crime and the prospects for its implementation by local self-government authority. European political and law discourse. 2017. № 4. P. 207-211.

ДОДАТКИ

Додаток 1

Додаток 1
до Методичних рекомендацій
від ____ 01.2008 № ____

КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ

ПОСТАНОВА від 20 грудня 2000 року № 1872 Київ

Про затвердження Типового статуту
громадського формування з охорони громадського порядку
і державного кордону, описів зразків бланка посвідчення
і нарукавної пов'язки члена такого формування

*(Із змінами, внесеними згідно з постановою Кабінету Міністрів України
№ 1402 (1402-2003-п) від 04.09.2003)*

Відповідно до Закону України "Про участь громадян в охороні
громадського порядку і державного кордону" (1835-14) Кабінет Міністрів
України

п о с т а н о в л я є :

1. Затвердити такі, що додаються:

Типовий статут громадського формування з охорони громадського
порядку і державного кордону;

описи зразків бланка посвідчення і нарукавної пов'язки члена
громадського формування з охорони громадського порядку і державного
кордону.

2. Узяти до відома, що виготовлення бланків посвідчень і нарукавних
пов'язок членів громадського формування з охорони громадського порядку і
державного кордону здійснюється у порядку, що встановлюється органами
місцевого самоврядування.

Прем'єр-міністр України

В. ЮЩЕНКО

ЗАТВЕРДЖЕНО
постановою Кабінету Міністрів
України
від 20 грудня 2000 р. № 1872

ТИПОВИЙ СТАТУТ
громадського формування з охорони
громадського порядку і державного кордону

(У тексті статуту слова "Прикордонні війська" в усіх відмінках замінено словами "Державна прикордонна служба" у відповідному відмінку згідно з постановою Кабінету Міністрів України № 1402 (1402-2003-п) від 04.09.2003)

I. Загальні питання

1. Громадське формування з охорони громадського порядку і державного кордону (далі – формування) створюється відповідно до Закону України "Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону".

2. Формування створюється як громадське об'єднання на добровільних засадах з метою сприяння органам місцевого самоврядування, правоохоронним органам, Державній прикордонній службі та органам виконавчої влади, а також посадовим особам у запобіганні та припиненні адміністративних правопорушень і злочинів, захисті життя та здоров'я громадян, інтересів суспільства і держави від протиправних посягань, а також у рятуванні людей і майна під час стихійного лиха та інших надзвичайних ситуацій.

3. Правовою основою діяльності формування є Конституція України, Закон України "Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону", інші закони України, акти Президента України і Кабінету Міністрів України, рішення місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування з питань охорони громадського порядку і державного кордону, боротьби із злочинністю та адміністративними правопорушеннями, а також статут формування.

4. Формування є юридичною особою з моменту його реєстрації, має рахунки в установах банків, печатку із власним найменуванням, штамп та інші необхідні реквізити.

5. Формування відповідає за своїми зобов'язаннями усім належним йому майном, від свого імені набуває майнові і немайнові права та обов'язки, може виступати позивачем та відповідачем у суді, арбітражному та третейському судах.

6. У статуті формування зазначається його юридична адреса.

II. Основні завдання формування

7. Основними завданнями формування є:

1) у сфері охорони громадського порядку:

надання допомоги органам внутрішніх справ у забезпеченні громадського порядку і громадської безпеки, запобіганні адміністративним проступкам і злочинам;

інформування органів та підрозділів внутрішніх справ про вчинені або ті, що готуються, злочини, місця зосередження злочинних угруповань;

сприяння органам внутрішніх справ у виявленні і розкритті злочинів, розшуку осіб, які їх вчинили, захисті інтересів держави, підприємств, установ, організацій, громадян від злочинних посягань; участь у забезпеченні безпеки дорожнього руху та боротьбі з дитячою бездоглядністю і правопорушеннями неповнолітніх;

2) у сфері охорони державного кордону:

надання допомоги підрозділам Державної прикордонної служби у виявленні та затриманні осіб, які порушили або намагаються порушити державний кордон чи вчиняють інші протиправні дії на державному кордоні;

сприяння військовослужбовцям Державної прикордонної служби в охороні державного кордону, виключної (морської) економічної зони України, а також здійснення контролю за дотриманням режиму державного кордону, прикордонного режиму і режиму в пунктах пропуску через державний кордон, забезпечення разом з ними пропуску громадян до місць відпочинку і роботи; надання допомоги підрозділам Державної прикордонної служби у виявленні умов та причин, які можуть призвести до злочинної діяльності на державному кордоні, і вжиття заходів для їх усунення;

участь у спостереженні за місцями роботи і відпочинку поблизу державного кордону та за прикордонними інженерними спорудами;

участь у заходах Державної прикордонної служби з профілактики порушень або спроб порушення державного кордону і режиму в пунктах пропуску через державний кордон, незаконного переміщення через державний кордон вантажів, предметів, матеріалів та іншого майна;

3) у разі виникнення надзвичайних ситуацій:

надання невідкладної допомоги особам, які потерпіли від нещасних випадків чи правопорушень;

участь у рятуванні людей і майна, підтриманні громадського порядку.

III. Права формування

8. Для виконання своїх завдань формування та його члени мають право:

1) брати участь у забезпеченні охорони громадського порядку і державного кордону разом з працівниками органів внутрішніх справ, військовослужбовцями Державної прикордонної служби, а в сільській місцевості – самостійно шляхом виконання конкретних доручень

керівника відповідного органу внутрішніх справ чи підрозділу Державної прикордонної служби;

2) вживати разом з працівниками органів внутрішніх справ заходів до припинення адміністративних правопорушень і злочинів;

3) представляти і захищати інтереси своїх членів у державних органах та на підприємствах, в установах, організаціях, навчальних закладах;

4) взаємодіяти з іншими органами громадської самодіяльності, що беруть участь у заходах, спрямованих на:

проведення індивідуально-профілактичної роботи з особами, схильними до вчинення адміністративних правопорушень і злочинів;

надання допомоги у боротьбі із злочинами у сфері економіки, податкового законодавства, а також пияцтвом, наркоманією, порушеннями правил торгівлі та упорядкування території міст, інших населених пунктів;

охорону природи і пам'яток історії та культури;

забезпечення безпеки дорожнього руху;

5) вносити до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності пропозиції щодо запобігання адміністративним правопорушенням і злочинам, виникненню причин та умов, що сприяють їх вчиненню;

6) підтримувати зв'язки з відповідними громадськими організаціями інших країн з метою обміну досвідом роботи.

9. Формування провадить свою діяльність під контролем органів внутрішніх справ, підрозділів Державної прикордонної служби шляхом:

1) спільного з працівниками органів внутрішніх справ, прикордонниками патрулювання і виставлення постів на вулицях, майданах, залізничних вокзалах, в аеропортах, морських і річкових портах, у місцях компактного проживання громадян, розташування підприємств, установ, організацій, навчальних закладів, а також у місцях можливої появи порушників державного кордону в межах району, що контролюється Державною прикордонною службою, прикордонної смуги; участі в забезпеченні охорони громадського порядку під час проведення масових заходів, погоджених у випадках, передбачених законом, з виконавчими органами місцевих рад;

2) проведення, разом з прикордонниками огляду на маршрутах можливого руху порушників державного кордону, місць їх укриття, транспортних засобів, суміжної з державним кордоном місцевості з метою встановлення причин та умов перебування невідомих осіб;

3) взяття участі у здійсненні заходів правоохоронних органів, спрямованих на боротьбу з окремими видами правопорушень.

**IV. Структура формування і територія,
в межах якої провадиться його діяльність**

10. У формуванні можуть бути створені такі структурні підрозділи, як загони, штаби тощо.

11. Формування діє в межах села, селища, міста, району, району в місті, мікрорайону міста, на підприємстві, в навчальному закладі тощо.

V. Створення та діяльність керівних і виконавчих органів формування, їх повноваження

12. Вищим керівним органом формування є загальні збори членів формування (далі – загальні збори).

13. Загальні збори скликаються не рідше одного разу на рік.

14. Позачергові загальні збори можуть бути скликані на вимогу виконавчого органу, або не менше 20 відсотків загальної кількості членів формування, чи на вимогу ревізійної комісії.

15. Не пізніше ніж за 10 календарних днів до дати проведення загальних зборів члени формування повідомляються про порядок денний, дату та місце їх проведення.

16. Загальні збори є правоможними, якщо на них присутні не менше 50 відсотків членів формування. У разі відсутності кворуму визначається нова дата і місце проведення загальних зборів, про що члени формування повідомляються додатково.

17. Рішення на загальних зборах приймаються простою більшістю голосів і оформляються протоколом, що підписується головою та секретарем загальних зборів. Протокол підлягає постійному зберіганню.

18. Рішення, прийняті на загальних зборах, є обов'язковими для всіх членів формування, в тому числі тих, що не голосували за прийняття цього рішення, крім рішень, що стосуються майнових прав і обов'язків членів формування, які є обов'язковими тільки для тих членів, що голосували за їх прийняття.

19. До виключної компетенції загальних зборів належить:

- 1) прийняття статуту формування та внесення змін до нього;
- 2) затвердження складу та обрання керівника виконавчого органу формування та його заступників;
- 3) затвердження порядку прийняття та виключення громадян за їх заявою із складу членів формування;
- 4) затвердження кошторису формування;
- 5) прийняття рішення про припинення діяльності формування;
- 6) затвердження порядку відшкодування витрат на використання приватних транспортних засобів;
- 7) затвердження річного звіту про діяльність формування та висновків ревізійної комісії;
- 8) вирішення питання щодо сплати членських внесків та їх розміру;
- 9) вирішення питання про призначення та розмір матеріального або іншого виду заохочення членів формування;
- 10) затвердження структури формування;
- 11) вирішення питання щодо відчуження основних фондів формування.

20. Для забезпечення поточної діяльності формування створюється виконавчий орган (штаб, координаційна рада, правління тощо), підзвітний і підконтрольний загальним зборам.

21. До компетенції виконавчого органу належить:

1) підготовка кошторису формування, річного звіту про діяльність формування;

2) ведення обліку посвідчень і наруканних пов'язок членів формування;

3) укладання договорів на користування майном фізичних і юридичних осіб, у тому числі транспортними засобами, інвентарем, засобами зв'язку тощо;

4) ведення документації, бухгалтерського обліку та подання звітності;

5) організація проведення загальних зборів.

22. Керівник виконавчого органу забезпечує виконання рішень загальних зборів та рішень виконавчого органу, діє без довіреності від імені формування, укладає в межах своєї компетенції угоди, розпоряджається коштами формування відповідно до затвердженого кошторису.

23. Засідання виконавчого органу проводяться не рідше одного разу на три місяці і скликаються його керівником. Рішення виконавчого органу приймається не менше ніж 2/3 голосів усіх його членів.

24. Для здійснення контролю за фінансово-господарською діяльністю виконавчого органу із числа членів формування обирається ревізійна комісія.

25. Порядок діяльності ревізійної комісії та її кількісний склад затверджуються загальними зборами.

26. Рішення загальних зборів щодо затвердження річного звіту про діяльність формування, його кошторису, розміру членських внесків приймаються з урахуванням висновків ревізійної комісії.

27. Ревізійна комісія зобов'язана вимагати позачергового скликання загальних зборів у разі виявлення зловживань, вчинених членами виконавчого органу.

VI. Умови і порядок прийняття громадян до складу формування і вибуття з нього

28. До складу формування приймаються громадяни України, які досягли 18-річного віку, виявили бажання брати участь у зміцненні правопорядку і в охороні державного кордону та здатні за своїми діловими, моральними якостями і станом здоров'я виконувати на добровільних засадах взяті на себе зобов'язання.

29. Члени формування можуть брати участь у забезпеченні правопорядку та охороні державного кордону за місцем реєстрації формування після проходження відповідної правової і спеціальної підготовки в органах внутрішніх справ, підрозділах Державної прикордонної служби та одержання в органі місцевого самоврядування посвідчення і наруканної пов'язки члена формування.

30. Не можуть бути членами формування особи, які порушують громадський порядок, особи, судимість з яких не знята або не погашена в установленому законом порядку, раніше засуджені за умисні злочини, хворі на хронічний алкоголізм або наркоманію, визнані в судовому порядку

недієздатними чи обмежено дієздатними та інші особи у випадках, передбачених законами України.

31. Громадяни приймаються до складу формування та виключаються з нього за їх заявою у порядку, встановленому загальними зборами.

У разі вчинення членом формування діяння, несумісного з подальшим перебуванням його у складі формування, або несумлінного ставлення до виконання своїх обов'язків члена формування може бути виключено із складу формування рішенням загальних зборів за поданням виконавчого органу.

VII. Статутні обов'язки та права членів формування

32. Члени формування зобов'язані:

1) брати активну участь в охороні громадського порядку і державного кордону, припиненні адміністративних правопорушень і злочинів та запобіганні їм;

2) під час виконання обов'язків з охорони громадського порядку і державного кордону мати особисте посвідчення та нарукану пов'язку члена формування;

3) доставляти до органу внутрішніх справ, підрозділу Державної прикордонної служби, штабу формування або громадського пункту охорони порядку, приміщення виконавчого органу селищної, сільської ради осіб, які вчинили адміністративні правопорушення, з метою його припинення (якщо вичерпано інші заходи впливу), встановлення особи порушника, складення протоколу про адміністративне правопорушення у разі неможливості скласти його на місці вчинення правопорушення (якщо складення протоколу є обов'язковим);

4) надавати у межах наданих їм прав допомогу народним депутатам України, представникам органів державної влади та органів місцевого самоврядування у їх законній діяльності, якщо в цьому їм чиниться протидія або загрожує небезпека з боку правопорушників.

Члени формування, які беруть участь в охороні державного кордону, зобов'язані також знати:

місцевість, точне проходження кордонів, номери і місце розміщення прикордонних знаків на дільниці застави;

режим державного кордону і прикордонний режим, законодавство з цих питань;

зразки документів на право в'їзду і перебування громадян України та інших осіб у районах, що контролюються Державною прикордонною службою, у прикордонній смузі.

33. Члени формування під час виконання своїх обов'язків з охорони громадського порядку і державного кордону після обов'язкового пред'явлення посвідчення члена формування мають право:

1) вимагати від громадян додержання правопорядку, припинення адміністративних правопорушень і злочинів, додержання режиму державного кордону, в тому числі на територіях, що межують з державним кордоном, де прикордонну смугу не визначено;

2) у разі виникнення підозри у вчиненні адміністративних правопорушень і злочинів перевіряти у громадян документи, що посвідчують їх особу;

3) разом з працівниками органів внутрішніх справ та військовослужбовцями Державної прикордонної служби затримувати і доставляти до органу внутрішніх справ, підрозділу Державної прикордонної служби, штабу формування або громадського пункту охорони порядку осіб, які виявили злісну непокору законним вимогам члена формування і не виконують вимог щодо припинення адміністративного правопорушення;

4) складати протоколи про адміністративні правопорушення;

5) входити до клубів, кінотеатрів, стадіонів, інших громадських місць і приміщень за згодою власника чи уповноваженого ним органу для переслідування правопорушника, який переховується, або припинення адміністративних правопорушень чи злочинів;

6) у разі взяття участі разом з прикордонниками у пошуку порушників державного кордону за згодою громадян або власника підприємства, установи, організації чи уповноваженого ним органу та в присутності їх представників входити у будь-який час доби до житлових приміщень, на територію і в приміщення підприємств, установ, організацій та оглядати транспортні засоби;

7) у невідкладних випадках використовувати транспортні засоби, що належать підприємствам, установам, організаціям або громадянам (за їх згодою), крім транспортних засобів дипломатичних, консульських та інших представництв іноземних держав, міжнародних організацій, транспортних засобів спеціального призначення, для доставлення до лікувальних закладів осіб, що перебувають у безпорадному стані, а також осіб, які потерпіли від нещасних випадків або правопорушень і потребують термінової медичної допомоги;

8) у разі порушення водіями Правил дорожнього руху, створення реальної загрози життю або здоров'ю громадян вживати заходів до припинення цього правопорушення, здійснювати перевірку документів у водіїв на право користування та керування транспортними засобами, а також не допускати осіб, які не мають документів або перебувають у стані сп'яніння, до подальшого керування транспортними засобами;

9) під час виконання обов'язків члена формування використовувати за власним бажанням свій або інший приватний транспортний засіб за згодою власника або особи, у володінні якої він перебуває;

10) проводити серед населення роботу щодо роз'яснення законодавства про державний кордон, системи режимних заходів у прикордонній смузі та контрольованому прикордонному районі;

11) застосовувати в установленому порядку заходи фізичного впливу, спеціальні засоби індивідуального захисту та самооборони.

VIII. Застосування заходів фізичного впливу і спеціальних засобів

34. Члени формування під час спільного з працівниками органів внутрішніх справ, прикордонниками виконання покладених на них завдань з охорони громадського порядку і державного кордону мають право застосовувати заходи фізичного впливу, спеціальні засоби індивідуального захисту та самооборони, заряджені речовинами сльозоточивої та дратівної дії, у випадках і порядку, передбачених законом.

35. Про намір застосувати силу і спеціальні засоби члени формування повинні попередити осіб, проти яких він здійснюватиметься (якщо це можливо в ситуації, що склалася). Без попередження фізична сила і спеціальні засоби можуть застосовуватися, якщо виникла безпосередня загроза життю або здоров'ю члена формування, іншого громадянина, працівника органів внутрішніх справ, військовослужбовця Державної прикордонної служби.

36. Не дозволяється застосування заходів фізичного впливу і спеціальних засобів до жінок з явними ознаками вагітності, осіб похилого віку або з явними ознаками інвалідності та малолітніх, крім випадків вчинення ними групового нападу, що загрожує життю і здоров'ю людей, членів формування, працівників органів внутрішніх справ, військовослужбовців Державної прикордонної служби, або збройного нападу чи збройного опору.

37. У разі неможливості уникнути застосування заходів фізичного впливу або спеціальних засобів члени формування не можуть перевищувати міри, необхідної для припинення правопорушення, а також зобов'язані звести до мінімуму можливість заподіяння шкоди здоров'ю правопорушника та інших громадян. У разі заподіяння такої шкоди члени формування забезпечують надання допомоги потерпілим у найкоротший термін.

38. Про поранення або смерть правопорушника, що сталися внаслідок застосування заходів фізичного впливу і спеціальних засобів, члени формування повинні негайно сповістити відповідні органи внутрішніх справ і прокуратури, підрозділи Державної прикордонної служби.

39. Перевищення повноважень із застосуванням сили, а також спеціальних засобів тягне за собою відповідальність згідно із законом.

40. Члени формування, які мають дозвіл органу внутрішніх справ на придбання, зберігання і застосування спеціальних засобів самооборони, заряджених речовинами сльозоточивої та дратівної дії, вправі під час виконання своїх обов'язків разом з працівниками органів внутрішніх справ або військовослужбовцями Державної прикордонної служби застосовувати власні або видані їм спеціальні засоби для:

1) самозахисту і захисту громадян від нападу та інших дій, що створюють загрозу їх життю або здоров'ю;

2) припинення групових порушень громадського порядку та державного кордону;

3) відбиття нападу на будівлі, приміщення державних і громадських організацій, підприємств, установ, транспортні засоби, а також громадян та їх особисту власність;

4) затримання і доставлення до органу внутрішніх справ, підрозділу Державної прикордонної служби, громадського пункту охорони порядку осіб, які вчинили адміністративні правопорушення чи злочин, продовжують заподіювати шкоду оточуючим громадянам або чинять опір;

5) припинення в разі потреби опору працівникам органів внутрішніх справ та військовослужбовцям Державної прикордонної служби, іншим особам, які виконують службові або громадські обов'язки з охорони громадського порядку і державного кордону та боротьби із злочинністю.

41. Членам формування забороняється під час виконання своїх обов'язків з охорони громадського порядку і державного кордону використовувати холодну та вогнепальну зброю, в тому числі мисливську, яка згідно із законодавством перебуває в їх особистому користуванні.

ІХ. Джерела надходження, порядок використання коштів та іншого майна формування

42. Майно формування становлять основні фонди та обігові кошти, а також інші цінності, вартість яких відображається в самостійному балансі.

43. Майно формування може формуватися за рахунок:

1) майна, переданого органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами і організаціями та фізичними особами для забезпечення його діяльності, у тому числі службових приміщень, необхідного інвентарю та засобів зв'язку;

2) коштів, отриманих з місцевих бюджетів, членських внесків, добровільних внесків юридичних і фізичних осіб, а також інших джерел, не заборонених законодавством.

44. Формування може користуватися на договірних засадах майном юридичних і фізичних осіб, у тому числі транспортними засобами, інвентарем та засобами зв'язку.

45. Органи внутрішніх справ, підрозділи Державної прикордонної служби можуть у разі потреби надавати на договірних засадах формуванню на період його чергування або проведення цільових заходів мобільні радіотехнічні та спеціальні засоби, інші предмети екіпіровки нарядів.

46. Формування провадить фінансово-господарську діяльність та веде бухгалтерський облік і звітність в установленому порядку.

47. Формування не має права займатися підприємницькою або іншою діяльністю, що має на меті одержання прибутку.

X. Відшкодування витрат на використання приватних транспортних засобів та відшкодування збитків, заподіяних майну члена формування під час виконання ним своїх обов'язків

48. Відшкодування витрат на використання приватних транспортних засобів здійснюється за рахунок коштів формування у порядку, встановленому загальними зборами.

49. Збитки, заподіяні майну члена формування чи майну членів його сім'ї у зв'язку з виконанням ним обов'язків з охорони громадського порядку і державного кордону, можуть бути відшкодовані за рахунок коштів відповідного місцевого бюджету з наступним стягненням цієї суми з винних осіб у встановленому законом порядку.

XI. Внесення змін до статуту формування

50. Про намір внести зміни до статуту після його реєстрації формування повідомляє орган, який здійснив реєстрацію (далі – реєструючий орган), не пізніше ніж за 5 днів до проведення загальних зборів, на яких має розглядатися питання про внесення таких змін.

51. Про зміни, внесені до статуту після його реєстрації, формування повідомляє реєструючий орган у 5-денний термін.

XII. Припинення діяльності формування і вирішення питань, пов'язаних з його ліквідацією

52. Діяльність формування може бути припинена шляхом примусового розпуску або саморозпуску відповідно до закону.

53. У разі порушення формуванням вимог законодавства щодо його діяльності за заявою реєструючого органу або прокурора його діяльність може бути заборонена за рішенням суду в установленому законом порядку.

54. Ліквідація формування проводиться призначеною загальними зборами комісією.

55. З дня призначення ліквідаційної комісії до неї переходять повноваження з управління справами формування. Ліквідаційна комісія публікує інформацію про ліквідацію формування в одному з друкованих засобів масової інформації із зазначенням терміну подання кредиторомі своїх претензій, оцінює наявне майно формування, виявляє його дебіторів і кредиторів та розраховується з ними, вживає заходів до сплати боргів формування третім особам, а також його членам, складає ліквідаційний баланс та подає його загальним зборам.

56. Майно і кошти формування після розрахунків з оплати праці осіб, які працюють на умовах найму, та виконання зобов'язань перед кредиторами використовуються для виконання статутних завдань.

57. Майно, передане формуванню у користування, повертається у натуральній формі.

58. Після ліквідації формування реєструючий орган приймає рішення щодо скасування запису про його реєстрацію.

ЗАТВЕРДЖЕНО
постановою Кабінету Міністрів
України
від 20 грудня 2000 р. № 1872

ОПИС

зразка бланка посвідчення члена громадського формування
з охорони громадського порядку і державного кордону

1. Бланк посвідчення члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону (далі – посвідчення) являє собою картку розміром 74,0 +(-) 0,75 x 105,0 +(-) 0,75 міліметра із закругленими кутами.

2. На лицьовому боці посвідчення посередині надруковано слово "Посвідчення", а нижче – слова "Пред'явник цього посвідчення наділений правами та обов'язками, передбаченими Законом України "Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону". Лицьовий бік посвідчення зафарбовується синім кольором, а написи наносяться жовтим кольором (схематична діаграма додається).

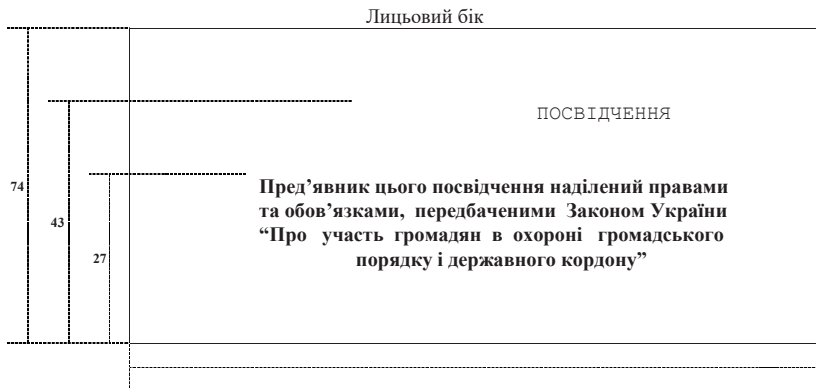
3. На зворотному боці посвідчення зазначаються орган місцевого самоврядування, що його видав, номер посвідчення, прізвище, ім'я та по батькові пред'явника, дата видачі і термін дії посвідчення, а також відводиться місце для фотокартки особи, якій воно оформляється. Зворотний бік посвідчення друкується фарбою жовтого кольору, а написи наносяться синім кольором (схематична діаграма додається).

Достовірність записів у посвідченні засвідчується підписом посадової особи та мастиковою печаткою органу, що його видав.

4. Для захисту внесеної до посвідчення інформації може використовуватися прозора плівка для холодного або гарячого ламінування.

Додаток
до опису зразка
бланка посвідчення

СХЕМАТИЧНА ДІАГРАМА
зразка бланка посвідчення члена громадського формування
з охорони громадського порядку і державного кордону

Зворотний бік
Назва органу місцевого самоврядування

Назва органу місцевого самоврядування	
ПОСВІДЧЕННЯ № _____	
ФОТО	_____ (прізвище,
	_____ ім'я,
	_____ по батькові)
	є членом _____ (назва
М.П.	_____ громадського формування)
підпис посадової особи органу місцевого самоврядування	Дата видачі " ____ " _____ р.
	Дійсне до " ____ " _____ р.

ЗАТВЕРДЖЕНО
постановою Кабінету Міністрів
України
від 20 грудня 2000 р. № 1872

ОПИС

зразка нарукавної пов'язки члена громадського
формування з охорони громадського порядку
і державного кордону

1. Нарукавна пов'язка члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону має форму прямокутника розміром 100х300 міліметрів і виготовляється з напівжорсткої тканини синього кольору. Краї пов'язки окантовуються тканиною жовтого кольору. З обох боків пришивається тасьма (резинка) для закріплення пов'язки на руці.
2. Посередині пов'язки у два ряди літерами заввишки 15 міліметрів фарбою жовтого кольору наноситься напис "ОХОРОНА ПОРЯДКУ" (може вишиватися нитками такого ж кольору).
3. Пов'язка носить на лівій руці посередині плечового суглоба.

ДГБ МВС України

ОБЛКОВО-РЕЄСТРАЦІЙНА КАРТКА
ЧЛЕНА ГРОМАДСЬКОГО ФОРМУВАННЯ З ОХОРОНИ ГРОМАДСЬКОГО
ПОРЯДКУ І ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ

З А Я В А

Я, _____, прошу
(прізвище, ім'я та по батькові)
прийняти мене у члени громадського формування з охорони громадського
порядку і державного кордону. Зобов'язуюся надавати допомогу органам
внутрішніх справ у забезпеченні громадського порядку і громадської безпеки,
запобіганні адміністративним проступкам і злочинам; захищати законні права
громадян, інтереси суспільства; бути відданим Українському народу.

” _____ ” _____ Р. _____
(підпис)

1. Дата народження _____
(число, місяць, рік)
2. Місце народження _____
(область, район, місто, селище)
3. Місце роботи, посада, телефон _____
4. Освіта _____
5. Домашня адреса, телефон _____
6. Відмітка про навчання _____
7. Дата отримання посвідчення (№ посвідчення) _____

Керівник громадського формування _____
(прізвище, ініціали, підпис)

Додаток 3

**Начальникові ЧМВ УМВС
України в Чернігівській області
майору міліції
Парфентьєву В.М.**

На підставі ст. 12 Закону України "Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону" просимо здійснити перевірку за обліками органів внутрішніх справ та за місцем проживання кандидата у члени громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону

(прізвище, ім'я, по батькові, рік народження,

адреса проживання)

Про результати перевірки просимо повідомити керівництво громадського формування за адресою: _____, з висновком про можливість (неможливість) зарахування кандидата у члени зазначеного громадського формування.

Керівник громадського формування

(підпис, прізвище та ініціали)

_____ 200__р.

Підлягає поверненню
ініціатору перевірки

ЗАТВЕРДЖУЮ

Начальник _____
РВ ГУМВС (УМВС) України в _____ обл.
_____ міліції

” ___ ” _____ 200__ р.

В И С Н О В О К

про можливість прийому в члени громадського формування
з охорони громадського порядку і державного кордону

Я, дільничний інспектор _____ РВ УМВС України
(назва підрозділу)
в _____ області, _____ міліції _____,
(звання) (прізвище та ініціали)
перевіривши наявність чи відсутність компрометуючих матеріалів та поведінку
кандидата у члени громадського формування,

У С Т А Н О В И В:

громадянин (громадянка) _____
(прізвище, ім'я, по батькові, може (не може) бути членом
_____ громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону)

Дільничний інспектор міліції
_____ РВ УМВС
України в _____ області
_____ міліції
” ___ ” _____ 200__ р.

(підпис, прізвище та ініціали)

ДОВІДКА
про проходження правової та спеціальної
підготовки членом громадського формування
з охорони громадського порядку

Ткачу
Андрію
Вікторовичу

09.03.1974 року народження, мешкає місто Чернігів, вул. Космонавтів, 5/45

Пройшов навчання з правової та спеціальної підготовки і може брати участь у роботі громадських формувань із забезпечення охорони громадського порядку.

М.П.

Начальник Чернігівського МВ УМВС України
в Чернігівській області
майор міліції

В.М. Парфентьєв

**Перелік
статей Кодексу України про адміністративні правопорушення,
протоколи про порушення яких мають право складати члени громадських
формувань з охорони громадського порядку**

Відповідно до ст. 255 Кодексу України про адміністративні правопорушення члени громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону мають право складати адміністративні протоколи на осіб, які скоїли адміністративні правопорушення, передбачені статтями:

65 (Незаконна порубка, пошкодження та знищення лісових культур і молодняка),

66 (Знищення або пошкодження підросту в лісах),

70 (Самовільне сінокосіння і пасіння худоби, самовільне збирання дикорослих плодів, горіхів, грибів, ягід),

73 (Засмічення лісів відходами),

77 (Порушення вимог пожежної безпеки в лісах),

82 (Порушення правил складування, зберігання, розміщення, транспортування, утилізації, ліквідації та використання відходів),

89 (Жорстоке поводження з тваринами),

90-1 (Невиконання правил і норм у процесі створення, виробництва, зберігання, транспортування, використання, знешкодження, ліквідації, захоронення мікроорганізмів, біологічно активних речовин та інших продуктів біотехнологій),

92 (Порушення правил охорони і використання пам'яток історії та культури),

121 (Порушення водіями правил експлуатації транспортних засобів, правил користування ременями безпеки або мотошоломами),

121-1 (Експлуатація водіями транспортних засобів, номери агрегатів яких не відповідають записам у реєстраційних документах),

122 (Перевищення водіями транспортних засобів швидкості руху, невиконання сигналів регулювання дорожнього руху, порушення правил перевезення людей та інших правил дорожнього руху),

122-1 (Участь водіїв мотоциклів та інших транспортних засобів у групових пересуванні, зупинці чи стоянці),

122-2 (Невиконання водіями вимог про зупинку, залишення місця дорожньо-транспортної пригоди),

122-3 (Перешкодження проведенню огляду транспортних засобів),

123 (Порушення водіями транспортних засобів правил проїзду залізничних переїздів),

124 (Порушення водіями правил дорожнього руху, що спричинило пошкодження транспортних засобів, вантажів, шляхів, шляхових споруд чи іншого майна),

124-1 (Ненадання транспортних засобів працівникам міліції та медичним працівникам, а також надання військових транспортних засобів посадовим особам Військової служби правопорядку у Збройних Силах України),

125 (Інші порушення правил дорожнього руху),

126 (Керування транспортними засобами особами, які не мають права керування, або водіями, які не мають при собі чи не пред'явили для перевірки відповідних документів),

127 (Порушення правил дорожнього руху пішоходами, велосипедистами, возіями та іншими особами),

128 (Випуск на лінію транспортних засобів, технічний стан яких не відповідає встановленим вимогам), частинами першою та другою статті

129 (Допуск до керування транспортними засобами або суднами водіїв чи судноводіїв, які перебувають у стані сп'яніння, або осіб, які не мають права керування транспортним засобом), частинами першою та другою статті

130 (Керування транспортними засобами або суднами особами, які перебувають у стані сп'яніння),

132 (Самовільне використання транспортних засобів, машин чи механізмів або зберігання транспортних засобів у невстановлених місцях),

139 (Пошкодження шляхів, залізничних переїздів, інших шляхових споруд та технічних засобів регулювання дорожнього руху, створення перешкод для руху та невжиття необхідних заходів для їх усунення),

140 (Порушення правил, норм і стандартів при утриманні шляхів, невжиття заходів щодо своєчасної заборони або обмеження руху чи позначення на дорогах місць провадження робіт),

148 (Пошкодження таксофонів),

153 (Знищення або пошкодження зелених насаджень або інших об'єктів озеленення населених пунктів),

154 (Порушення правил тримання собак і котів),

160 (Торгівля з рук у невстановлених місцях),

175-1 (Куріння тютюнових виробів у заборонених місцях),

179 (Розпивання спиртних напоїв на виробництві),

185-7 (Публічні заклики до невиконання вимог працівника міліції),

186-2 (Порушення законодавства про вибори Президента України і народних депутатів),

186-4 (Порушення законодавства про референдум),

202 (Порушення прикордонного режиму або режиму в пунктах пропуску через державний кордон України) зазначеного Кодексу.

ДГБ МВС України

Приблизний перелік матеріалів, які повинні знаходитися у справі-накопичувачі щодо аналізу та узагальнення результатів роботи громадських формувань

1. Копія рішення відповідної ради щодо реєстрації громадського формування.
2. Копія узгодженого з органами внутрішніх справ положення (статуту) громадського формування.
3. Інформація про склад керівного органу громадського формування, а також затверджений список членів формування.
4. Матеріали перевірок членів громадських формувань за відповідними обліками ОВС.
5. Тематичні плани проведення занять з членами громадських формувань, затверджені керівниками ОВС, на кожний квартал.
6. Копії довідок про проходження членами громадських формувань навчання з правової та спеціальної підготовки.
7. Узгоджені з керівниками громадських формувань та затверджені начальником органу внутрішніх справ щомісячні графіки виходу членів громадських формувань на спільні патрулювання.
8. Затверджені щомісячні графіки проведення інструктажів членів громадських формувань керівним складом міськрайоргану внутрішніх справ, працівниками оперативних служб та дільничними інспекторами міліції.
9. Щомісячні графіки перевірки спільних чергувань працівників міліції і членів громадських формувань на маршрутах патрулювання.
10. Рапорти працівників міліції про участь членів громадських формувань у розкритті злочинів, виявленні та припиненні правопорушень.
11. Щотижневі повідомлення керівників громадських формувань про результати проведення спільних з працівниками МРВ рейдів та інших заходів щодо відпрацювання території.
12. Завірені керівниками громадських формувань щомісячні акти звірки правопорушників, виявлених членами громадських формувань, і осіб, доставлених у чергові частини МРВ.
13. Відомості про заохочення членів громадських формувань керівниками міськрайорганів внутрішніх справ та ГУМВС, УМВС.
14. Відомості про наявність у членів громадських формувань пристроїв для вистрілу патронів, споряджених гумовими кулями несмертельної дії.
15. Відомості щодо стану забезпечення членів громадських формувань посвідченнями та наруканими пов'язками.
16. Журнали обліку роботи громадських формувань, у яких передбачити відомості щодо їх участі у проведенні спільних профілактичних заходів (рейдів, відпрацювань тощо), розкритті злочинів та затриманні правопорушників.

ЗАКОН УКРАЇНИ

Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2000, №40, ст.338)

*(Із змінами, внесеними згідно із Законами
№393-IV (393-15) від 26.12.2002, ВВР, 2003, №13, ст.90
№662-IV (662-15) від 03.04.2003, ВВР, 2003, №27, ст.209
№1697-VII (1697-18) від 14.10.2014, ВВР, 2015, №2-3, ст.12
№835-VIII (835-19) від 26.11.2015, ВВР, 2016, №2, ст.17
№901-VIII (901-19) від 23.12.2015, ВВР, 2016, №4, ст.44)*

*(У тексті Закону слова "Прикордонні війська України" в усіх відмінках замінено словами
"Державна прикордонна служба України" у відповідному відмінку згідно із Законом
№662-IV (662-15) від 03.04.2003)*

Р о з д і л І

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Засади участі громадян в охороні громадського порядку і державного кордону

Громадяни України відповідно до Конституції України (254к/96-ВР) мають право створювати в установленому цим Законом порядку громадські об'єднання для участі в охороні громадського порядку і державного кордону, сприяння органам місцевого самоврядування, правоохоронним органам, Державній прикордонній службі України та органам виконавчої влади, а також посадовим особам у запобіганні та припиненні адміністративних правопорушень і злочинів, захисті життя та здоров'я громадян, інтересів суспільства і держави від протиправних посягань, а також у рятуванні людей і майна під час стихійного лиха та інших надзвичайних обставин (далі - громадські формування з охорони громадського порядку і державного кордону).

Громадські формування з охорони громадського порядку і державного кордону можуть бути створені на засадах громадської самодіяльності як зведені загони громадських формувань, спеціалізовані загони (групи) сприяння Національній поліції та Державній прикордонній службі України, асоціації громадських формувань тощо.

(Частина друга статті 1 із змінами, внесеними згідно із Законом №901-VIII (901-19) від 23.12.2015)

Стаття 2. Правова основа діяльності громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону

Правовою основою діяльності громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону є Конституція України, цей Закон, інші закони України, акти Президента України і Кабінету Міністрів України, рішення місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування з питань охорони громадського порядку і державного кордону, боротьби із злочинністю і адміністративними правопорушеннями, а також положення (статути) цих формувань.

Стаття 3. Засади організації та діяльності громадських формувань

Громадські формування з охорони громадського порядку і державного кордону створюються і діють у взаємодії з правоохоронними органами, Державною прикордонною службою України, органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, додержуючись принципів гуманізму, законності, гласності, добровільності, додержання прав та свобод людини і громадянина, прав і законних інтересів юридичних осіб, рівноправності членів цих формувань.

Координацію діяльності громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону здійснюють відповідно місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування.

Повсякденна (оперативна) діяльність таких формувань організовується, спрямовується і контролюється відповідними органами Національної поліції, підрозділами Державної прикордонної служби України.

(Частина третя статті 3 із змінами, внесеними згідно із Законом №901-VIII (901-19) від 23.12.2015)

Громадські формування з охорони громадського порядку і державного кордону не мають права займатися підприємницькою або іншою діяльністю з метою одержання прибутку.

Використання громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону України для виконання завдань, не передбачених цим Законом, забороняється.

Р о з д і л ІІ

ЗАСАДИ СТВОРЕННЯ ГРОМАДСЬКИХ ФОРМУВАНЬ З ОХОРОНИ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ І ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ

Стаття 4. Порядок створення громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону

Громадські формування з охорони громадського порядку і державного кордону створюються на добровільних засадах за місцем роботи, навчання або проживання громадян.

Рішення про створення громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону приймається на зборах (конференціях) громадян. На збори можуть бути запрошені представники трудових колективів, навчальних закладів, правоохоронних органів, підрозділів Державної прикордонної служби України та громадськості. Громадські формування з охорони громадського порядку і державного кордону створюються у складі не менше ніж 10 осіб.

Місцеві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування та правоохоронні органи надають всіляку допомогу та підтримку у створенні громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону.

Стаття 5. Положення (статут) громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону

Громадське формування з охорони громадського порядку і державного кордону діє на основі положення (статуту) про нього.

Положення (статут) громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону повинно містити:

- 1) назву, мету, завдання громадського формування та його юридичну адресу;
- 2) відомості про структуру формування і територію, в межах якої воно провадитиме свою діяльність;
- 3) визначення порядку створення та діяльності керівних і виконавчих органів (штабів, координаційних рад, правління), їх повноважень;
- 4) умови і порядок прийняття громадян до громадського формування і вибуття з нього;
- 5) статутні права та обов'язки членів громадського формування;
- 6) джерела надходження, порядок використання коштів та іншого майна громадського формування;
- 7) порядок відшкодування витрат на використання приватного автомобіля транспорту або у разі завдання збитків майну члена громадського формування під час виконання ним своїх обов'язків;
- 8) порядок внесення змін і доповнень до положення (статуту);
- 9) порядок припинення діяльності громадського формування і вирішення питань, пов'язаних з його ліквідацією.

У положенні (статуті) можуть бути передбачені інші норми, які стосуються особливостей створення і діяльності громадського формування.

Положення (статут) узгоджується з керівництвом відповідного територіального органу Національної поліції, підрозділу Державної прикордонної служби України, а також виконавчого органу ради, на території якої діятиме це громадське формування.

(Частина четверта статті 5 із змінами, внесеними згідно із Законом №901-VIII (901-19) від 23.12.2015)

Стаття 6. Реєстрація громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону

Громадське формування з охорони громадського порядку і державного кордону набуває статусу юридичної особи з дати його державної реєстрації в порядку, визначеному Законом України "Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань".

Для реєстрації громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону подаються рішення про його створення, підтримане відповідним органом Національної поліції чи підрозділом Державної прикордонної служби України, узгоджене з цими органами положення (статут), інформація про склад керівного органу, а також список членів формування.

Громадське формування з охорони громадського порядку і державного кордону у разі внесення змін до статутних документів повідомляє суб'єкта державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань у п'ятиденний строк з дня прийняття такого рішення.

(Стаття 6 із змінами, внесеними згідно із Законом №901-VIII (901-19) від 23.12.2015; в редакції Закону №835-VIII (835-19) від 26.11.2015)

(Статтю 7 виключено на підставі Закону №835-VIII (835-19) від 26.11.2015)

Стаття 8. Припинення діяльності громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону

Діяльність громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону може бути припинена шляхом примусового розпуску або саморозпуску відповідно до закону.

У разі порушення громадським формуванням вимог чинного законодавства щодо його діяльності за заявою реєструючого органу його діяльність може бути заборонена за рішенням суду у встановленому законом порядку.

(Частина друга статті 8 із змінами, внесеними згідно із Законом №1697-VII (1697-18) від 14.10.2014)

Суд розглядає заяву реєструючого органу про заборону діяльності громадського формування і приймає відповідне рішення у термін до 30 днів з моменту надходження заяви до суду.

(Частина третя статті 8 із змінами, внесеними згідно із Законом №1697-VII (1697-18) від 14.10.2014)

Р о з д і л І І І

ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ, ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ ГРОМАДСЬКИХ ФОРМУВАНЬ З ОХОРОНИ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ І ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ ТА ЇХ ЧЛЕНІВ

Стаття 9. Основні завдання громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону

Основними завданнями громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону є:

- 1) у сфері охорони громадського порядку:
 - надання допомоги органам Національної поліції у забезпеченні громадського порядку і громадської безпеки, запобіганні адміністративним проступкам і злочинам;
(Абзац другий пункту 1 статті 9 із змінами, внесеними згідно із Законом №901-VIII (901-19) від 23.12.2015)
 - інформування органів Національної поліції про вчинені або ті, що готуються, злочини, місця концентрації злочинних угруповань;

(Абзац третій пункту 1 статті 9 із змінами, внесеними згідно із Законом №901-VIII (901-19) від 23.12.2015)

- сприяння органам Національної поліції у виявленні і розкритті злочинів, розшуку осіб, які їх вчинили, захисті інтересів держави, підприємств, установ, організацій, громадян від злочинних посягань; участь у забезпеченні безпеки дорожнього руху та боротьбі з дитячою бездоглядністю і правопорушеннями неповнолітніх;

(Абзац четвертий пункту 1 статті 9 із змінами, внесеними згідно із Законом №901-VIII (901-19) від 23.12.2015)

2) у сфері охорони державного кордону:

- надання допомоги підрозділам Державної прикордонної служби України у виявленні та затриманні осіб, які порушили або намагаються порушити державний кордон чи провадять іншу протиправну діяльність на кордоні;

- сприяння військовослужбовцям Державної прикордонної служби України в охороні державного кордону, виключної (морської) економічної зони України, а також здійснення контролю за дотриманням режиму державного кордону, прикордонного режиму і режиму в пунктах пропуску через державний кордон, проведення разом з ними пропуску громадян до місць відпочинку і роботи;

- надання допомоги підрозділам Державної прикордонної служби України у виявленні умов та причин, які можуть призвести до злочинної діяльності на кордоні, і вжиття заходів до їх усунення;

- участь у спостереженні за місцями роботи і відпочинку поблизу кордону та за прикордонними інженерними спорудами;

- участь у заходах Державної прикордонної служби України з профілактики порушень або спроб порушення державного кордону і режиму в пунктах пропуску через державний кордон, незаконного переміщення через державний кордон вантажів, предметів, матеріалів та іншого майна;

3) у разі виникнення надзвичайних ситуацій:

- надання невідкладної допомоги особам, які потерпіли від нещасних випадків чи правопорушень;

- участь у рятуванні людей і майна, підтриманні громадського порядку у разі стихійного лиха та інших надзвичайних обставин.

Стаття 10. Права громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону

Для виконання завдань, визначених у цьому Законі, громадські формування з охорони громадського порядку і державного кордону та їх члени мають право:

1) брати участь у забезпеченні охорони громадського порядку і державного кордону разом з поліцейськими, військовослужбовцями Державної прикордонної служби України, а в сільській місцевості - самостійно шляхом виконання конкретних доручень керівника відповідного органу Національної поліції чи підрозділу Державної прикордонної служби України;

(Пункт 1 статті 10 із змінами, внесеними згідно із Законом №901-VIII (901-19) від 23.12.2015)

2) вживати спільно з поліцейськими заходів до припинення адміністративних правопорушень і злочинів;

(Пункт 2 статті 10 із змінами, внесеними згідно із Законом №901-VIII (901-19) від 23.12.2015)

3) представляти і захищати інтереси своїх членів у державних органах та підприємствах, установах, організаціях, навчальних закладах;

4) взаємодіяти з іншими органами громадської самодіяльності, що беруть участь у заходах, спрямованих на:

- ведення індивідуально-профілактичної роботи з особами, схильними до вчинення адміністративних правопорушень і злочинів;

- надання допомоги у боротьбі із злочинами у сфері економіки, податкового законодавства, а також пияцтвом, наркоманією, порушеннями правил торгівлі та у сфері благоустрою території міст, інших населених пунктів;

- охорону природи і пам'яток історії та культури;
- забезпечення безпеки дорожнього руху;

5) вносити до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності пропозиції щодо запобігання адміністративним правопорушенням і злочинам, виникненню причин і умов, що сприяють їх вчиненню;

6) підтримувати зв'язки з відповідними громадськими організаціями інших країн з метою обміну досвідом роботи.

Стаття 11. Форми і методи роботи громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону

Громадські формування з охорони громадського порядку і державного кордону проводять свою діяльність під контролем органів Національної поліції, підрозділів Державної прикордонної служби України шляхом:

(Абзац перший статті 11 із змінами, внесеними згідно із Законом №901-VIII (901-19) від 23.12.2015)

1) спільного з поліцейськими, прикордонниками патрулювання і виставлення постів на вулицях, майданах, залізничних вокзалах, в аеропортах, морських і річкових портах, у місцях компактного проживання громадян, розташування підприємств, установ, організацій, навчальних закладів, а також у місцях можливої появи порушників кордону в межах району, що контролюється Державною прикордонною службою України, прикордонної смуги; участі в забезпеченні охорони громадського порядку під час проведення масових заходів, погоджених у випадках, передбачених законом, з виконавчими органами місцевого самоврядування;

(Пункт 1 статті 11 із змінами, внесеними згідно із Законом №901-VIII (901-19) від 23.12.2015)

2) проведення разом з прикордонниками огляду на маршрутах можливого руху порушників державного кордону, місць їх укриття, транспортних засобів, суміжної з державним кордоном місцевості з метою встановлення причин та умов перебування невідомих осіб;

3) участі у заходах правоохоронних органів, спрямованих на боротьбу з окремими видами правопорушень.

Стаття 12. Членство у громадських формуваннях з охорони громадського порядку і державного кордону

Членами громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону можуть бути громадяни України, які досягли 18-річного віку, виявили бажання брати участь у зміцненні правопорядку і в охороні державного кордону та здатні за своїми діловими, моральними якостями і станом здоров'я виконувати на добровільних засадах взяті на себе зобов'язання.

Члени громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону можуть брати участь у забезпеченні правопорядку та охороні державного кордону за місцем реєстрації цих об'єднань та лише після проходження відповідної правової та спеціальної підготовки в органах Національної поліції, підрозділах Державної прикордонної служби України і одержання в органі місцевого самоврядування посвідчення члена громадського формування і наукової пов'язки, зразки яких затверджуються Кабінетом Міністрів України. Підготовка членів зазначених громадських формувань здійснюється у порядку, що встановлюється Міністерством внутрішніх справ за погодженням із спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у справах охорони державного кордону України.

(Частина друга статті 12 із змінами, внесеними згідно із Законами №662-IV (662-15) від 03.04.2003, №901-VIII (901-19) від 23.12.2015)

Не можуть бути членами зазначених громадських формувань особи, які порушують громадський порядок, особи, судимість з яких не знята або не погашена у встановленому законом порядку, та раніше засуджені за умисні злочини, хворі на хронічний алкоголізм і наркоманію, визнані в судовому порядку недієздатними чи обмежено дієздатними, та інші особи у випадках, передбачених законами України.

Стаття 13. Обов'язки і права членів громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону

Члени громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону зобов'язані:

1) брати активну участь в охороні громадського порядку і державного кордону, припиненні адміністративних правопорушень і злочинів та запобіганні їм;

2) під час виконання обов'язків з охорони громадського порядку і державного кордону мати особисте посвідчення члена громадського формування та нарукавну пов'язку;

3) доставляти до органів Національної поліції, в підрозділі Державної прикордонної служби України, штаб громадського формування з охорони громадського порядку або громадський пункт охорони порядку, приміщення виконавчого органу селищної, сільської ради осіб, які вчинили адміністративне правопорушення, з метою його припинення, якщо вичерпано інші заходи впливу, встановлення особи порушника, складення протоколу про адміністративне правопорушення у разі неможливості скласти його на місті вчинення правопорушення, якщо складення протоколу є обов'язковим;

(Пункт 3 частини першої статті 13 із змінами, внесеними згідно із Законом №901-VIII (901-19) від 23.12.2015)

4) надавати у межах наданих їм прав допомогу народним депутатам України, представникам органів державної влади та органів місцевого самоврядування у їх законній діяльності, якщо в цьому їм чиниться протидія або загрожує небезпека з боку правопорушників.

Крім того, члени громадських формувань, які беруть участь в охороні державного кордону, зобов'язані знати:

1) місцевість, точне проходження кордонів, номери і місце розміщення прикордонних знаків на дільниці застави;

2) режим державного кордону і прикордонний режим, чинне законодавство з цих питань;

3) зразки документів на право в'їзду та перебування громадян України та інших осіб у районах, що контролюються Державною прикордонною службою України, у прикордонній смузі.

Члени громадських формувань під час виконання своїх обов'язків з охорони громадського порядку і державного кордону після обов'язкового пред'явлення посвідчення члена громадського формування мають право:

1) вимагати від громадян додержання правопорядку, припинення адміністративних правопорушень і злочинів, додержання режиму державного кордону, в тому числі на територіях, що межують з державним кордоном, де прикордонну смугу не визначено;

2) у разі підозри у вчиненні адміністративних правопорушень і злочинів перевіряти у громадян документи, що посвідчують їх особу;

3) спільно з поліцейськими та військовослужбовцями Державної прикордонної служби України затримувати і доставляти до органу Національної поліції, підрозділу Державної прикордонної служби України, штабу громадського формування з охорони громадського порядку або громадського пункту охорони порядку осіб, які виявили злісну непокору законним вимогам члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону і не виконують вимог щодо припинення адміністративного правопорушення;

(Пункт 3 частини третьої статті 13 із змінами, внесеними згідно із Законом №901-VIII (901-19) від 23.12.2015)

- 4) складати протоколи про адміністративні правопорушення;
- 5) входити до клубів, кінотеатрів, стадіонів, інших громадських місць і приміщень за згодою власника чи уповноваженого ним органу для переслідування правопорушника, який переходується, або припинення адміністративних правопорушень чи злочинів;
- 6) у разі участі спільно з прикордонниками у пошуку порушників кордону за згодою громадян або власника підприємства, установи, організації чи уповноваженого ним органу та в присутності їх представників входити у будь-який час доби до житлових приміщень, на територію і в приміщення підприємств, установ, організацій та оглядати транспортні засоби;
- 7) у невідкладних випадках використовувати транспортні засоби, що належать підприємствам, установам, організаціям або громадянам (за їх згодою), крім транспортних засобів дипломатичних, консульських та інших представництв іноземних держав, міжнародних організацій, транспортних засобів спеціального призначення, для доставлення до лікувальних закладів осіб, що перебувають у безпорадному стані, а також осіб, які потерпіли від нещасних випадків або правопорушень і потребують термінової медичної допомоги;
- 8) у разі порушення водіями Правил дорожнього руху, створення реальної загрози життю або здоров'ю громадян вживати заходів до припинення цього правопорушення, здійснювати перевірку документів у водіїв на право користування та керування транспортними засобами, а також не допускати осіб, які не мають документів або перебувають у стані сп'яніння, до подальшого керування транспортними засобами;
- 9) під час виконання обов'язків члена громадського формування використовувати за власним бажанням свій або інший приватний автомобілотранспорт за згодою власника або особи, у володінні якої він перебуває. Відшкодування витрат за його використання у таких випадках може провадитися за рахунок коштів громадського формування у порядку, визначеному його положенням (статутом);
- 10) вести роботу серед населення щодо роз'яснення чинного законодавства про державний кордон України, систему режимних заходів у прикордонній смузі та контролюваному прикордонному районі;
- 11) застосовувати в установленому порядку заходи фізичного впливу, спеціальні засоби індивідуального захисту та самооборони.

Р о з д і л І V

ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ ФІЗИЧНОГО ВПЛИВУ І СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАСОБІВ

Стаття 14. Умови та порядок застосування заходів фізичного впливу і спеціальних засобів

Члени громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону під час спільного з поліцейськими, прикордонниками виконання покладених на них завдань з охорони громадського порядку і державного кордону мають право застосувати заходи фізичного впливу, спеціальні засоби індивідуального захисту та самооборони, заряджені речовинами сльозоточивою та дратівної дії у випадках і в порядку, передбачених законом. Порядок придбання, видачі громадським формуванням з охорони громадського порядку і державного кордону цих спеціальних засобів та їх зберігання визначається Міністерством внутрішніх справ за погодженням із спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у справах охорони державного кордону України.

(Частина перша статті 14 із змінами, внесеними згідно із Законами №662-IV (662-15) від 03.04.2003, №901-VIII (901-19) від 23.12.2015)

Про намір застосувати силу і спеціальні засоби особи попереджаються (якщо дозволяють обставини). Без попередження фізична сила і спеціальні засоби можуть застосовуватися, якщо виникла безпосередня загроза життю або здоров'ю члена громадського формування, іншого громадянина, поліцейського, військовослужбовця Державної прикордонної служби України.

(Частина друга статті 14 із змінами, внесеними згідно із Законом №901-VIII (901-19) від 23.12.2015)

Не дозволяється застосування заходів фізичного впливу і спеціальних засобів до жінок з явними ознаками вагітності, осіб похилого віку або з вираженими ознаками інвалідності та малолітніх, крім випадків вчинення ними групового нападу, що загрожує життю і здоров'ю людей, членів громадських формувань, поліцейських, військовослужбовців Державної прикордонної служби України, або збройного нападу чи збройного опору.

(Частина третя статті 14 із змінами, внесеними згідно із Законом №901-VIII (901-19) від 23.12.2015)

У разі неможливості уникнути застосування заходів фізичного впливу або спеціальних засобів члени громадських формувань не можуть перевищувати міри, необхідної для припинення правопорушення, а також зобов'язані звести до мінімуму можливість заподіяння шкоди здоров'ю правопорушника та інших громадян. У разі заподіяння такої шкоди члени громадських формувань забезпечують подання допомоги потерпілим у найкоротший термін.

Про поранення або смерть правопорушника, що сталися внаслідок застосування заходів фізичного впливу і спеціальних засобів, члени громадських формувань повинні негайно сповістити відповідні органи Національної поліції і прокуратури, підрозділи Державної прикордонної служби України.

(Частина п'ята статті 14 із змінами, внесеними згідно із Законом №901-VIII (901-19) від 23.12.2015)

Перевищення повноважень із застосування сили, а також спеціальних засобів тягне за собою відповідальність згідно з законом.

Члени громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону, які мають документ дозвільного характеру, виданий уповноваженим державним органом, на придбання, зберігання і застосування спеціальних засобів самооборони, заряджених речовинами сльозоточивої та дратівної дії, мають право під час виконання своїх обов'язків спільно з поліцейськими або прикордонниками застосовувати власні або видані цими об'єднаннями спеціальні засоби:

(Абзац перший частини сьомої статті 14 із змінами, внесеними згідно із Законом №901-VIII (901-19) від 23.12.2015)

- 1) для самозахисту і захисту громадян від нападу та інших дій, що створюють загрозу їх життю або здоров'ю;
- 2) для припинення групових порушень громадського порядку та державного кордону;
- 3) для відбиття нападу на будівлі, приміщення державних і громадських організацій, підприємств, установ, транспортні засоби, а також громадян та їх особисту власність;
- 4) для затримання і доставлення до органу Національної поліції, підрозділу Державної прикордонної служби України, громадського пункту охорони порядку осіб, які вчинили адміністративні правопорушення чи злочини, продовжують заподіювати шкоду оточуючим громадянам або чинять опір;

(Пункт 4 частини сьомої статті 14 із змінами, внесеними згідно із Законом №901-VIII (901-19) від 23.12.2015)

- 5) для припинення в разі потреби опору поліцейським та військовослужбовцям Державної прикордонної служби України, іншим особам, які виконують службові або громадські обов'язки з охорони громадського порядку і державного кордону та боротьби із злочинністю.

(Пункт 5 частини сьомої статті 14 із змінами, внесеними згідно із Законом №901-VIII (901-19) від 23.12.2015)

Членом громадського формування забороняється під час виконання своїх обов'язків з охорони громадського порядку і державного кордону використовувати холодну та вогнепальну зброю, в тому числі мисливську, яка згідно з чинним законодавством перебуває в їх особистому користуванні.

Р о з д і л V

ДЕРЖАВА І ДІЯЛЬНІСТЬ ГРОМАДСЬКИХ ФОРМУВАНЬ З ОХОРОНИ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ І ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ

Стаття 15. Обов'язки органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування щодо діяльності громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону

Органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, посадові особи цих органів, керівники підприємств, установ, організацій у межах своєї компетенції, а також громадяни сприяють громадським формуванням в охороні громадського порядку і державного кордону.

Місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації в установленому порядку розглядають пропозиції громадських формувань щодо поліпшення стану громадського порядку і охорони державного кордону та вживають у межах своєї компетенції відповідних заходів.

Місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування спільно з органами Національної поліції, підрозділами Державної прикордонної служби України організують діяльність громадських формувань з охорони громадського порядку та державного кордону шляхом залучення їх членів до проведення патрулювання та інших спільних заходів, проведення інструктажів та оперативного надання відповідної інформації, крім таємної, залучення їх членів до правового навчання та ознайомлення з формами та методами боротьби з правопорушеннями.

(Частина третя статті 15 із змінами, внесеними згідно із Законом №901-VIII (901-19) від 23.12.2015)

Стаття 16. Координація діяльності громадських формувань

Місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування у межах своєї компетенції спільно з органами Національної поліції та підрозділами Державної прикордонної служби України здійснюють координацію та контроль за діяльністю громадських формувань, заслуховують повідомлення і звіти керівників зазначених формувань.

(Частина перша статті 16 із змінами, внесеними згідно із Законом №901-VIII (901-19) від 23.12.2015)

Для реалізації цілей і завдань цих громадських формувань місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування мають право вводити за рахунок коштів місцевого бюджету посади інструктора з питань роботи з цими формуваннями, начальника загону народної дружини підприємства, установи, організації.

Керівництво діяльністю громадських формувань здійснюють штаби, координаційні ради та правління, які формуються на виборній основі.

Стаття 17. Правові гарантії та соціальний захист членів громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону

Законом гарантується захист життя, здоров'я, честі, гідності, майна члена громадського формування та членів його сім'ї від злочинних посягань та інших протиправних дій.

Злісна непокора членові громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, а також його образа та інші дії, що перешкоджають виконанню покладених на нього обов'язків, тягнуть за собою відповідальність згідно з законом.

У разі загибелі членів громадського формування під час виконання ними покладених на них завдань з охорони громадського порядку і державного кордону членам сім'ї загиблого або особам, які перебувають на його утриманні, за рахунок коштів, які виділяються на фінансування діяльності громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону, у порядку, визначеному цим Законом, виплачується одноразова допомога у розмірі не менше п'ятирічного середнього заробітку загиблого за основним місцем роботи, а також відповідно до чинного законодавства призначається пенсія у зв'язку з втратою годувальника.

У разі каліцтва, заподіяного члену громадського формування, або встановлення інвалідності, яка настала внаслідок виконання ним обов'язків з охорони громадського порядку і державного кордону, у порядку, визначеному цим Законом, йому виплачується одноразова допомога у розмірі від трирічного до п'ятирічного середнього заробітку (залежно від ступеня втрати працездатності) і призначається пенсія по інвалідності відповідно до законодавства.

Кошти, витрачені у зв'язку з цим на лікування члена громадського формування, стягуються з винної особи у встановленому порядку.

За членами громадських формувань, які потерпіли від злочинного діяння, за винятком випадку заподіяння такої шкоди при перевищенні ними меж необхідної оборони, зберігаються місце роботи (посада) та середня заробітна плата на весь період до відновлення працездатності або визнання їх у встановленому порядку інвалідами.

Одноразові допомоги члену громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або членам його сім'ї, передбачені частинами третьою і четвертою цієї статті, а також збитки, завдані його майну чи майну членів його сім'ї у зв'язку з виконанням ним обов'язків з охорони громадського порядку і державного кордону, можуть бути відповідно виплачені чи компенсовані у повному обсязі за рахунок коштів відповідного місцевого бюджету з наступним стягненням цієї суми з винних осіб у встановленому законом порядку.

Члени зазначених громадських формувань можуть бути застраховані за рахунок коштів відповідних місцевих бюджетів на випадок загибелі або смерті на суму десятирічного середнього заробітку за основним місцем роботи, а в разі поранення, контузії, травм або каліцтва, захворювання чи інвалідності, що сталися у зв'язку з виконанням обов'язків з охорони громадського порядку і державного кордону, - у розмірі від річної до п'ятирічної середньої заробітної плати залежно від ступеня втрати працездатності.

(Частина восьму статті 17 виключено на підставі Закону №393-IV (393-15) від 26.12.2002)

Стаття 18. Заходи заохочення і стягнення щодо членів громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону

За активну участь у забезпеченні охорони громадського порядку і державного кордону члени громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону заохочуються органами Національної поліції, підрозділами Державної прикордонної служби України, іншими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування шляхом оголошення подяки або видачі цінного подарунка чи грошової винагороди. Крім того, підприємства, установи і організації за поданням керівних органів громадських формувань можуть надавати членам цих об'єднань пільгові путівки до санаторію або будинку відпочинку, додаткову оплачувану відпустку терміном до 5 днів та інші види заохочення і пільги, визначені зборами трудового колективу, за рахунок власних коштів. За поданням керівних органів громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону члени цих формувань, які беруть найбільш активну участь в охороні громадського порядку, мають переважне право на вступ до навчальних закладів системи Міністерства внутрішніх справ України, Національної

поліції, Державної прикордонної служби України, прийняття на службу до органів Національної поліції або Державної прикордонної служби України.

(Частина перша статті 18 із змінами, внесеними згідно із Законом №901-VIII (901-19) від 23.12.2015)

За особливі заслуги під час виконання свого громадського обов'язку та виявлення при цьому мужності і героїзму члени громадського формування відзначаються в установленому порядку державними нагородами.

У зазначеному порядку можуть заохочуватися інші громадяни України, які подають активну допомогу органам Національної поліції та підрозділам Державної прикордонної служби України у виконанні покладених на них завдань.

(Частина третя статті 18 із змінами, внесеними згідно із Законом №901-VIII (901-19) від 23.12.2015)

До членів громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, які несумлінно ставляться до виконання своїх обов'язків, можуть застосовуватися за рішенням загальних зборів або керівного виконавчого органу цього об'єднання стягнення у вигляді попередження, догани, виключення із членів громадського формування.

Р о з д і л V I

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ГРОМАДСЬКИХ ФОРМУВАНЬ З ОХОРОНИ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ І ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ

Стаття 19. Забезпечення діяльності громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону

Органи місцевого самоврядування та місцеві державні адміністрації мають право вирішувати питання щодо забезпечення діяльності громадських формувань, надавати їм службові приміщення, необхідний інвентар та засоби зв'язку.

Службові приміщення надаються громадським формуванням у місячний термін після їх реєстрації.

Громадські формування з охорони громадського порядку і державного кордону можуть користуватися на договірних засадах майном підприємств, установ, організацій та інших власників, у тому числі транспортними засобами, інвентарем та засобами зв'язку.

Органи Національної поліції, підрозділи Державної прикордонної служби України у разі потреби можуть надавати на договірних засадах громадським формуванням на період їх чергування або проведення цільових заходів мобільні радіотехнічні та спеціальні засоби, інші предмети екіпіровки нарядів.

(Частина четверта статті 19 із змінами, внесеними згідно із Законом №901-VIII (901-19) від 23.12.2015)

Р о з д і л V I I

НАГЛЯД І КОНТРОЛЬ ЗА ДОДЕРЖАННЯМ ЗАКОНОДАВСТВА ГРОМАДСЬКИМИ ФОРМУВАННЯМИ З ОХОРОНИ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ І ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ

Стаття 20. Контроль за діяльністю громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону

Контроль за діяльністю громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону здійснюється органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування у порядку, встановленому законом.

Органи, що проводять реєстрацію зазначених громадських формувань, здійснюють контроль за дотриманням ними вимог положення (статуту). Представники цих органів мають право спостерігати за проведенням громадськими формуваннями заходів, вимагати необхідні документи, одержувати пояснення.

Контроль за джерелами і розмірами надходжень коштів до цих громадських формувань здійснюється відповідно до закону.

У разі порушення фінансової дисципліни з боку громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону воно несе відповідальність згідно з законом.

Стаття 21. Нагляд за додержанням і застосуванням законів громадськими формуваннями з охорони громадського порядку і державного кордону

Нагляд за додержанням і застосуванням законів громадськими формуваннями з охорони громадського порядку і державного кордону здійснюється в порядку, визначеному Конституцією (254к/96-ВР) і законами України.

Р о з д і л V I I I

ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування.

2. Кабінету Міністрів України у місячний строк після набрання чинності цим Законом:

- затвердити типові положення (статут) про громадські формування з охорони громадського порядку і державного кордону;

- подати на розгляд Верховної Ради України пропозиції щодо приведення законів України у відповідність з цим Законом;

- привести свої рішення у відповідність з цим Законом;

- забезпечити перегляд і скасування міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади України їх нормативних актів, що суперечать цьому Закону.

Президент України Л.КУЧМА

м. Київ, 22 червня 2000 року
№1835-III

ЗАКОН УКРАЇНИ

Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону
(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2000, N 40, ст.338)

{Із змінами, внесеними згідно із Законами

N 393-IV (393-15) від 26.12.2002, ВВР, 2003, N 13, ст.90

N 662-IV (662-15) від 03.04.2003, ВВР, 2003, N 27, ст.209

N 1697-VII (1697-18) від 14.10.2014, ВВР, 2015, N 2-3, ст.12}

{У тексті Закону слова "Прикордонні війська України" в усіх відмінках замінено словами "Державна прикордонна служба України" у відповідному відмінку згідно із Законом N 662-IV (662-15) від 03.04.2003}

Розділ І

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Засади участі громадян в охороні громадського порядку і державного кордону

Громадяни України відповідно до Конституції України (254к/96-ВР) мають право створювати в установленому цим Законом порядку громадські об'єднання для участі в охороні громадського порядку і державного кордону, сприяння органам місцевого самоврядування, правоохоронним органам, Державній прикордонній службі України та органам виконавчої влади, а також посадовим особам у запобіганні та припиненні адміністративних правопорушень і злочинів, захисті життя та здоров'я громадян, інтересів суспільства і держави від протиправних посягань, а також у рятуванні людей і майна під час стихійного лиха та інших надзвичайних обставин (далі - громадські формування з охорони громадського порядку і державного кордону).

Громадські формування з охорони громадського порядку і державного кордону можуть бути створені на засадах громадської самодіяльності як зведені загони громадських формувань, спеціалізовані загони (групи) сприяння міліції та Державній прикордонній службі України, асоціації громадських формувань тощо.

Стаття 2. Правова основа діяльності громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону

Правовою основою діяльності громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону є Конституція України, цей Закон, інші закони України, акти Президента України і Кабінету Міністрів України, рішення місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування з питань охорони громадського порядку і державного кордону, боротьби із злочинністю і адміністративними правопорушеннями, а також положення (статути) цих формувань.

Стаття 3. Засади організації та діяльності громадських формувань

Громадські формування з охорони громадського порядку і державного кордону створюються і діють у взаємодії з правоохоронними органами, Державною прикордонною службою України, органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, додержуючись принципів гуманізму, законності, гласності, добровільності, додержання прав та свобод людини і громадянина, прав і законних інтересів юридичних осіб, рівноправності членів цих формувань.

Координацію діяльності громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону здійснюють відповідно місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування.

Повсякденна (оперативна) діяльність таких формувань організовується, спрямовується і контролюється відповідними органами внутрішніх справ, підрозділами Державної прикордонної служби України.

Громадські формування з охорони громадського порядку і державного кордону не мають права займатися підприємницькою або іншою діяльністю з метою одержання прибутку.

Використання громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону України для виконання завдань, не передбачених цим Законом, забороняється.

Р о з д і л І І

ЗАСАДИ СТВОРЕННЯ ГРОМАДСЬКИХ ФОРМУВАНЬ З ОХОРОНИ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ І ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ

Стаття 4. Порядок створення громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону

Громадські формування з охорони громадського порядку і державного кордону створюються на добровільних засадах за місцем роботи, навчання або проживання громадян.

Рішення про створення громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону приймається на зборах (конференціях) громадян. На збори можуть бути запрошені представники трудових колективів, навчальних закладів, правоохоронних органів, підрозділів Державної прикордонної служби України та громадськості. Громадські формування з охорони громадського порядку і державного кордону створюються у складі не менше ніж 10 осіб.

Місцеві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування та правоохоронні органи надають всіляку допомогу та підтримку у створенні громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону.

Стаття 5. Положення (статут) громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону

Громадське формування з охорони громадського порядку і державного кордону діє на основі положення (статуту) про нього.

Положення (статут) громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону повинно містити:

- 1) назву, мету, завдання громадського формування та його юридичну адресу;
- 2) відомості про структуру формування і територію, в межах якої воно провадитиме свою діяльність;
- 3) визначення порядку створення та діяльності керівних і виконавчих органів (штабів, координаційних рад, правління), їх повноважень;
- 4) умови і порядок прийняття громадян до громадського формування і вибуття з нього;
- 5) статутні права та обов'язки членів громадського формування;
- 6) джерела надходження, порядок використання коштів та іншого майна громадського формування;

7) порядок відшкодування витрат на використання приватного автотранспорту або у разі завдання збитків майну члена громадського формування під час виконання ним своїх обов'язків;

8) порядок внесення змін і доповнень до положення (статуту);

9) порядок припинення діяльності громадського формування і вирішення питань, пов'язаних з його ліквідацією.

У положенні (статуті) можуть бути передбачені інші норми, які стосуються особливостей створення і діяльності громадського формування.

Положення (статут) узгоджується з керівництвом відповідного територіального органу внутрішніх справ, підрозділу Державної прикордонної служби України, а також виконавчого органу ради, на території якої діятиме це громадське формування.

Стаття 6. Реєстрація положення (статуту) громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону

Для реєстрації громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону його засновники подають до відповідного виконавчого органу сільської, селищної, міської, районної у місті ради за місцем його діяльності рішення про його створення, підтримане відповідним органом внутрішніх справ чи підрозділом Державної прикордонної служби України, узгоджене з цими органами положення (статут), інформацію про склад керівного органу, а також список членів формування.

У разі якщо діяльність зазначеного громадського формування поширюється на територію двох і більше адміністративно-територіальних одиниць, необхідні документи подаються для реєстрації до відповідного виконавчого органу сільської, селищної, міської, районної у місті ради, на території якої буде знаходитися керівний орган такого формування.

Реєстраційний збір зазначеними формуваннями не сплачується.

Реєстраційні документи, зазначені у частині першій цієї статті, розглядаються відповідним виконавчим органом сільської, селищної, міської, районної у місті ради у місячний термін з дня їх надходження. У разі потреби орган, який здійснює реєстрацію, проводить перевірку відомостей, зазначених у поданих йому документах. Рішення про реєстрацію або відмову в ній повідомляється засновникові письмово у 10-денний термін з дня прийняття відповідного рішення.

Під час розгляду питання про реєстрацію мають право бути присутніми представники зазначеного громадського формування.

Про намір внести зміни до статутних документів після їх реєстрації громадське формування повідомляє реєструючий орган не пізніше ніж за 5 днів до проведення зборів (конференції) громадського формування, на якому має розглядатися питання про внесення таких змін.

Про зміни, внесені до статутних документів після реєстрації, громадське формування повідомляє реєструючий орган у 5-денний термін.

Перереєстрація громадських формувань здійснюється у порядку, встановленому для їх реєстрації. Після реєстрації громадське формування набуває статусу юридичної особи.

Стаття 7. Відмова у реєстрації

У реєстрації громадському формуванню з охорони громадського порядку і державного кордону може бути відмовлено, якщо його статутні документи суперечать чинному законодавству.

Рішення про відмову у реєстрації повинно містити підстави такої відмови і може бути оскаржено у встановленому порядку до суду.

Стаття 8. Припинення діяльності громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону

Діяльність громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону може бути припинена шляхом примусового розпуску або саморозпуску відповідно до закону.

У разі порушення громадським формуванням вимог чинного законодавства щодо його діяльності за заявою реєструючого органу його діяльність може бути заборонена за рішенням суду у встановленому законом порядку.

{Частина друга статті 8 із змінами, внесеними згідно із Законом N 1697-VII (1697-18) від 14.10.2014}

Суд розглядає заяву реєструючого органу про заборону діяльності громадського формування і приймає відповідне рішення у термін до 30 днів з моменту надходження заяви до суду.

{Частина третя статті 8 із змінами, внесеними згідно із Законом N 1697-VII (1697-18) від 14.10.2014}

Р о з д і л І І І

ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ, ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ ГРОМАДСЬКИХ ФОРМУВАНЬ З ОХОРОНИ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ І ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ ТА ЇХ ЧЛЕНІВ

Стаття 9. Основні завдання громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону

Основними завданнями громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону є:

1) у сфері охорони громадського порядку:
надання допомоги органам внутрішніх справ у забезпеченні громадського порядку і громадської безпеки, запобіганні адміністративним проступкам і злочинам;
інформування органів та підрозділів внутрішніх справ про вчинені або ті, що готуються, злочини, місця концентрації злочинних угруповань;

сприяння органам внутрішніх справ у виявленні і розкритті злочинів, розшуку осіб, які їх вчинили, захисті інтересів держави, підприємств, установ, організацій, громадян від злочинних посягань; участь у забезпеченні безпеки дорожнього руху та боротьбі з дитячою бездоглядністю і правопорушеннями неповнолітніх;

2) у сфері охорони державного кордону:

надання допомоги підрозділам Державної прикордонної служби України у виявленні та затриманні осіб, які порушили або намагаються порушити державний кордон чи провадять іншу протиправну діяльність на кордоні;

сприяння військовослужбовцям Державної прикордонної служби України в охороні державного кордону, виключної (морської) економічної зони України, а також здійснення контролю за дотриманням режиму державного кордону, прикордонного режиму і режиму в пунктах пропуску через державний кордон, проведення разом з ними пропуску громадян до місць відпочинку і роботи;

надання допомоги підрозділам Державної прикордонної служби України у виявленні умов та причин, які можуть призвести до злочинної діяльності на кордоні, і вжиття заходів до їх усунення;

участь у спостереженні за місцями роботи і відпочинку поблизу кордону та за прикордонними інженерними спорудами;

участь у заходах Державної прикордонної служби України з профілактики порушень або спроб порушення державного кордону і режиму в пунктах пропуску через

державний кордон, незаконного переміщення через державний кордон вантажів, предметів, матеріалів та іншого майна;

3) у разі виникнення надзвичайних ситуацій:

надання невідкладної допомоги особам, які потерпіли від нещасних випадків чи правопорушень;

участь у рятуванні людей і майна, підтриманні громадського порядку у разі стихійного лиха та інших надзвичайних обставин.

Стаття 10. Права громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону

Для виконання завдань, визначених у цьому Законі, громадські формування з охорони громадського порядку і державного кордону та їх члени мають право:

1) брати участь у забезпеченні охорони громадського порядку і державного кордону разом з працівниками міліції, військовослужбовцями Державної прикордонної служби України, а в сільській місцевості - самостійно шляхом виконання конкретних доручень керівника відповідного органу внутрішніх справ чи підрозділу Державної прикордонної служби України;

2) вживати спільно з працівниками міліції заходів до припинення адміністративних правопорушень і злочинів;

3) представляти і захищати інтереси своїх членів у державних органах та підприємствах, установах, організаціях, навчальних закладах;

4) взаємодіяти з іншими органами громадської самодіяльності, що беруть участь у заходах, спрямованих на:

ведення індивідуально-профілактичної роботи з особами, схильними до вчинення адміністративних правопорушень і злочинів;

надання допомоги у боротьбі із злочинами у сфері економіки, податкового законодавства, а також пияцтвом, наркоманією, порушеннями правил торгівлі та у сфері благоустрою території міст, інших населених пунктів;

охорону природи і пам'яток історії та культури;

забезпечення безпеки дорожнього руху;

5) вносити до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності пропозиції щодо запобігання адміністративним правопорушенням і злочинам, виникненню причин і умов, що сприяють їх вчиненню;

6) підтримувати зв'язки з відповідними громадськими організаціями інших країн з метою обміну досвідом роботи.

Стаття 11. Форми і методи роботи громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону

Громадські формування з охорони громадського порядку і державного кордону проводять свою діяльність під контролем органів внутрішніх справ, підрозділів Державної прикордонної служби України шляхом:

1) спільного з працівниками органів внутрішніх справ, прикордонниками патрулювання і виставлення постів на вулицях, майданах, залізничних вокзалах, в аеропортах, морських і річкових портах, у місцях компактного проживання громадян, розташування підприємств, установ, організацій, навчальних закладів, а також у місцях можливої появи порушників кордону в межах району, що контролюється Державною прикордонною службою України, прикордонної смуги; участі в забезпеченні охорони громадського порядку під час проведення масових заходів, погоджених у випадках, передбачених законом, з виконавчими органами місцевого самоврядування;

2) проведення разом з прикордонниками огляду на маршрутах можливого руху порушників державного кордону, місць їх укриття, транспортних засобів, суміжної з

державним кордоном місцевості з метою встановлення причин та умов перебування невідомих осіб;

3) участі у заходах правоохоронних органів, спрямованих на боротьбу з окремими видами правопорушень.

Стаття 12. Членство у громадських формуваннях з охорони громадського порядку і державного кордону

Членами громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону можуть бути громадяни України, які досягли 18-річного віку, виявили бажання брати участь у зміцненні правопорядку і в охороні державного кордону та здатні за своїми діловими, моральними якостями і станом здоров'я виконувати на добровільних засадах взяті на себе зобов'язання.

Члени громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону можуть брати участь у забезпеченні правопорядку та охороні державного кордону за місцем реєстрації цих об'єднань та лише після проходження відповідної правової та спеціальної підготовки в органах внутрішніх справ, підрозділах Державної прикордонної служби України і одержання в органі місцевого самоврядування посвідчення члена громадського формування і наукової пов'язки, зразки яких затверджуються Кабінетом Міністрів України. Підготовка членів зазначених громадських формувань здійснюється у порядку, що встановлюється Міністерством внутрішніх справ України і спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у справах охорони державного кордону України. (Частина друга статті 12 із змінами, внесеними згідно із Законом N 662-IV (662-15) від 03.04.2003)

Не можуть бути членами зазначених громадських формувань особи, які порушують громадський порядок, особи, судимість з яких не знята або не погашена у встановленому законом порядку, та раніше засуджені за умисні злочини, хворі на хронічний алкоголізм і наркоманію, визнані в судовому порядку недієздатними чи обмежено дієздатними, та інші особи у випадках, передбачених законами України.

Стаття 13. Обов'язки і права членів громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону

Члени громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону зобов'язані:

1) брати активну участь в охороні громадського порядку і державного кордону, припиненні адміністративних правопорушень і злочинів та запобіганні їм;

2) під час виконання обов'язків з охорони громадського порядку і державного кордону мати особисте посвідчення члена громадського формування та науковану пов'язку;

3) доставляти в міліцію, в підрозділі Державної прикордонної служби України, штаб громадського формування з охорони громадського порядку або громадський пункт охорони порядку, приміщення виконавчого органу селищної, сільської ради осіб, які вчинили адміністративне правопорушення, з метою його припинення, якщо вичерпано інші заходи впливу, встановлення особи порушника, складення протоколу про адміністративне правопорушення у разі неможливості скласти його на місці вчинення правопорушення, якщо складення протоколу є обов'язковим;

4) надавати у межах наданих їм прав допомогу народним депутатам України, представникам органів державної влади та органів місцевого самоврядування у їх законній діяльності, якщо в цьому їм чиниться протидія або загрожує небезпека з боку правопорушників.

Крім того, члени громадських формувань, які беруть участь в охороні державного кордону, зобов'язані знати:

1) місцевість, точне проходження кордонів, номери і місце розміщення прикордонних знаків на дільниці застави;

2) режим державного кордону і прикордонний режим, чинне законодавство з цих питань;

3) зразки документів на право в'їзду та перебування громадян України та інших осіб у районах, що контролюються Державною прикордонною службою України, у прикордонній смузі.

Члени громадських формувань під час виконання своїх обов'язків з охорони громадського порядку і державного кордону після обов'язкового пред'явлення посвідчення члена громадського формування мають право:

1) вимагати від громадян додержання правопорядку, припинення адміністративних правопорушень і злочинів, додержання режиму державного кордону, в тому числі на територіях, що межують з державним кордоном, де прикордонну смугу не визначено;

2) у разі підозри у вчиненні адміністративних правопорушень і злочинів перевіряти у громадян документи, що посвідчують їх особу;

3) спільно з працівниками органів внутрішніх справ та військовослужбовцями Державної прикордонної служби України затримувати і доставляти до органу внутрішніх справ, підрозділу Державної прикордонної служби України, штабу громадського формування з охорони громадського порядку або громадського пункту охорони порядку осіб, які виявили злісну непокору законним вимогам члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону і не виконують вимог щодо припинення адміністративного правопорушення;

4) складати протоколи про адміністративні правопорушення;

5) входити до клубів, кінотеатрів, стадіонів, інших громадських місць і приміщень за згодою власника чи уповноваженого ним органу для переслідування правопорушника, який переховується, або припинення адміністративних правопорушень чи злочинів;

6) у разі участі спільно з прикордонниками у пошуку порушників кордону за згодою громадян або власника підприємства, установи, організації чи уповноваженого ним органу та в присутності їх представників входити у будь-який час доби до житлових приміщень, на територію і в приміщення підприємств, установ, організацій та оглядати транспортні засоби;

7) у невідкладних випадках використовувати транспортні засоби, що належать підприємствам, установам, організаціям або громадянам (за їх згодою), крім транспортних засобів дипломатичних, консульських та інших представництв іноземних держав, міжнародних організацій, транспортних засобів спеціального призначення, для доставлення до лікувальних закладів осіб, що перебувають у безпорадному стані, а також осіб, які потерпіли від нещасних випадків або правопорушень і потребують термінової медичної допомоги;

8) у разі порушення водіями Правил дорожнього руху, створення реальної загрози життю або здоров'ю громадян вживати заходів до припинення цього правопорушення, здійснювати перевірку документів у водіїв на право користування та керування транспортними засобами, а також не допускати осіб, які не мають документів або перебувають у стані сп'яніння, до подальшого керування транспортними засобами;

9) під час виконання обов'язків члена громадського формування використовувати за власним бажанням свій або інший приватний автомобілотранспорт за згодою власника або особи, у володінні якої він перебуває. Відшкодування витрат за його використання у таких випадках може провадитися за рахунок коштів громадського формування у порядку, визначеному його положенням (статутом);

10) вести роботу серед населення щодо роз'яснення чинного законодавства про державний кордон України, систему режимних заходів у прикордонній смузі та контрольованому прикордонному районі;

11) застосовувати в установленому порядку заходи фізичного впливу, спеціальні засоби індивідуального захисту та самооборони.

Р о з д і л І V

ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ ФІЗИЧНОГО ВПЛИВУ І СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАСОБІВ

Стаття 14. Умови та порядок застосування заходів фізичного впливу і спеціальних засобів

Члени громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону під час спільного з працівниками органів внутрішніх справ, прикордонниками виконання покладених на них завдань з охорони громадського порядку і державного кордону мають право застосувати заходи фізичного впливу, спеціальні засоби індивідуального захисту та самооборони, заряджені речовинами сльозоточивої та дратівної дії у випадках і в порядку, передбачених законом. Порядок придбання, видачі громадським формуванням з охорони громадського порядку і державного кордону цих спеціальних засобів та їх зберігання визначається Міністерством внутрішніх справ України і спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у справах охорони державного кордону України.

(Частина перша статті 14 із змінами, внесеними згідно із Законом N 662-IV (662-15) від 03.04.2003)

Про намір застосувати силу і спеціальні засоби особи попереджаються (якщо дозволяють обставини). Без попередження фізична сила і спеціальні засоби можуть застосовуватися, якщо виникла безпосередня загроза життю або здоров'ю члена громадського формування, іншого громадянина, працівника міліції, військовослужбовця Державної прикордонної служби України.

Не дозволяється застосування заходів фізичного впливу і спеціальних засобів до жінок з явними ознаками вагітності, осіб похилого віку або з вираженими ознаками інвалідності та малолітніх, крім випадків вчинення ними групового нападу, що загрожує життю і здоров'ю людей, членів громадських формувань, працівників міліції, військовослужбовців Державної прикордонної служби України, або збройного нападу чи збройного опору.

У разі неможливості уникнути застосування заходів фізичного впливу або спеціальних засобів члени громадських формувань не можуть перевищувати міри, необхідної для припинення правопорушення, а також зобов'язані звести до мінімуму можливість заподіяння шкоди здоров'ю правопорушника та інших громадян. У разі заподіяння такої шкоди члени громадських формувань забезпечують подання допомоги потерпілим у найкоротший термін.

Про поранення або смерть правопорушника, що сталися внаслідок застосування заходів фізичного впливу і спеціальних засобів, члени громадських формувань повинні негайно сповістити відповідні органи внутрішніх справ і прокуратури, підрозділи Державної прикордонної служби України.

Перевищення повноважень із застосуванням сили, а також спеціальних засобів тягне за собою відповідальність згідно з законом.

Члени громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону, які мають дозвіл органу внутрішніх справ на придбання, зберігання і застосування спеціальних засобів самооборони, заряджених речовинами сльозоточивої та дратівної дії, мають право під час виконання своїх обов'язків спільно з працівниками органів внутрішніх справ або прикордонниками застосовувати власні або видані цими об'єднаннями спеціальні засоби:

1) для самозахисту і захисту громадян від нападу та інших дій, що створюють загрозу їх життю або здоров'ю;

2) для припинення групових порушень громадського порядку та державного кордону;

3) для відбиття нападу на будівлі, приміщення державних і громадських організацій, підприємств, установ, транспортні засоби, а також громадян та їх особисту власність;

4) для затримання і доставлення до органу внутрішніх справ, підрозділу Державної прикордонної служби України, громадського пункту охорони порядку осіб, які вчинили адміністративні правопорушення чи злочини, продовжують заподіювати шкоду оточуючим громадянам або чинять опір;

5) для припинення в разі потреби опору працівникам міліції та військовослужбовцям Державної прикордонної служби України, іншим особам, які виконують службові або громадські обов'язки з охорони громадського порядку і державного кордону та боротьби із злочинністю.

Членам громадського формування забороняється під час виконання своїх обов'язків з охорони громадського порядку і державного кордону використовувати холодну та вогнепальну зброю, в тому числі мисливську, яка згідно з чинним законодавством перебуває в їх особистому користуванні.

Р о з д і л V

ДЕРЖАВА І ДІЯЛЬНІСТЬ ГРОМАДСЬКИХ ФОРМУВАНЬ З ОХОРОНИ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ І ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ

Стаття 15. Обов'язки органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування щодо діяльності громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону

Органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, посадові особи цих органів, керівники підприємств, установ, організацій у межах своєї компетенції, а також громадяни сприяють громадським формуванням в охороні громадського порядку і державного кордону.

Місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації в установленому порядку розглядають пропозиції громадських формувань щодо поліпшення стану громадського порядку і охорони державного кордону та вживають у межах своєї компетенції відповідних заходів.

Місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування спільно з органами внутрішніх справ, підрозділами Державної прикордонної служби України організують діяльність громадських формувань з охорони громадського порядку та державного кордону шляхом залучення їх членів до проведення патрулювання та інших спільних заходів, проведення інструктажів та оперативного надання відповідної інформації, крім таємної, залучення їх членів до правового навчання та ознайомлення з формами та методами боротьби з правопорушеннями.

Стаття 16. Координація діяльності громадських формувань

Місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування у межах своєї компетенції спільно з органами внутрішніх справ та підрозділами Державної прикордонної служби України здійснюють координацію та контроль за діяльністю громадських формувань, заслуховують повідомлення і звіти керівників зазначених формувань.

Для реалізації цілей і завдань цих громадських формувань місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування мають право вводити за рахунок коштів місцевого бюджету посади інструктора з питань роботи з цими формуваннями, начальника загону народної дружини підприємства, установи, організації.

Керівництво діяльністю громадських формувань здійснюють штаби, координаційні ради та правління, які формуються на виборній основі.

Стаття 17. Правові гарантії та соціальний захист членів громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону

Законом гарантується захист життя, здоров'я, честі, гідності, майна члена громадського формування та членів його сім'ї від злочинних посягань та інших протиправних дій.

Злісна непокора членові громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, а також його образа та інші дії, що перешкоджають виконанню покладених на нього обов'язків, тягнуть за собою відповідальність згідно з законом.

У разі загибелі членів громадського формування під час виконання ними покладених на них завдань з охорони громадського порядку і державного кордону членам сім'ї загиблого або особам, які перебувають на його утриманні, за рахунок коштів, які виділяються на фінансування діяльності громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону, у порядку, визначеному цим Законом, виплачується одноразова допомога у розмірі не менше п'ятирічного середнього заробітку загиблого за основним місцем роботи, а також відповідно до чинного законодавства призначається пенсія у зв'язку з втратою годувальника.

У разі каліцтва, заподіяного члену громадського формування, або встановлення інвалідності, яка настала внаслідок виконання ним обов'язків з охорони громадського порядку і державного кордону, у порядку, визначеному цим Законом, йому виплачується одноразова допомога у розмірі від трирічного до п'ятирічного середнього заробітку (залежно від ступеня втрати працездатності) і призначається пенсія по інвалідності відповідно до законодавства.

Кошти, витрачені у зв'язку з цим на лікування члена громадського формування, стягуються за винної особи у встановленому порядку.

За членами громадських формувань, які потерпіли від злочинного діяння, за винятком випадку заподіяння такої шкоди при перевищенні ними меж необхідної оборони, зберігаються місце роботи (посада) та середня заробітна плата на весь період до відновлення працездатності або визнання їх у встановленому порядку інвалідами.

Одноразові допомоги члену громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або членам його сім'ї, передбачені частинами третьою і четвертою цієї статті, а також збитки, завдані його майну чи майну членів його сім'ї у зв'язку з виконанням ним обов'язків з охорони громадського порядку і державного кордону, можуть бути відповідно виплачені чи компенсовані у повному обсязі за рахунок коштів відповідного місцевого бюджету з наступним стягненням цієї суми з винних осіб у встановленому законом порядку.

Члени зазначених громадських формувань можуть бути застраховані за рахунок коштів відповідних місцевих бюджетів на випадок загибелі або смерті на суму десятирічного середнього заробітку за основним місцем роботи, а в разі поранення, контузії, травм або каліцтва, захворювання чи інвалідності, що сталися у зв'язку з виконанням обов'язків з охорони громадського порядку і державного кордону, - у розмірі від річної до п'ятирічної середньої заробітної плати залежно від ступеня втрати працездатності.

(Частина восьму статті 17 виключено на підставі Закону N 393-IV (393-15) від 26.12.2002)

Стаття 18. Заходи заохочення і стягнення щодо членів громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону

За активну участь у забезпеченні охорони громадського порядку і державного кордону члени громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону заохочуються органами внутрішніх справ, підрозділами Державної прикордонної служби України, іншими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування шляхом оголошення подяки або видачі цінного подарунка чи грошової винагороди. Крім того, підприємства, установи і організації за поданням керівних органів громадських формувань можуть надавати членам цих об'єднань пільгові путівки до санаторію або будинку відпочинку, додаткову оплачувану відпустку терміном до 5 днів та інші види заохочення і пільги, визначені зборами трудового колективу, за рахунок власних коштів. За поданням керівних органів громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону члени цих формувань, які беруть найбільш активну участь в охороні громадського порядку, мають переважне право на вступ до навчальних закладів системи Міністерства внутрішніх справ України, Державної прикордонної служби України, прийняття на службу до органів внутрішніх справ або Державної прикордонної служби України.

За особливі заслуги під час виконання свого громадського обов'язку та виявлення при цьому мужності і героїзму члени громадського формування відзначаються в установленому порядку державними нагородами.

У зазначеному порядку можуть заохочуватися інші громадяни України, які подають активну допомогу органам внутрішніх справ та підрозділам Державної прикордонної служби України у виконанні покладених на них завдань.

До членів громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, які несумлінно ставляться до виконання своїх обов'язків, можуть застосовуватися за рішенням загальних зборів або керівного виконавчого органу цього об'єднання стягнення у вигляді попередження, догани, виключення із членів громадського формування.

Р о з д і л VI

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ГРОМАДСЬКИХ ФОРМУВАНЬ З ОХОРОНИ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ І ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ

Стаття 19. Забезпечення діяльності громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону

Органи місцевого самоврядування та місцеві державні адміністрації мають право вирішувати питання щодо забезпечення діяльності громадських формувань, надавати їм службові приміщення, необхідний інвентар та засоби зв'язку.

Службові приміщення надаються громадським формуванням у місячний термін після їх реєстрації.

Громадські формування з охорони громадського порядку і державного кордону можуть користуватися на договірних засадах майном підприємств, установ, організацій та інших власників, у тому числі транспортними засобами, інвентарем та засобами зв'язку.

Органи внутрішніх справ, підрозділи Державної прикордонної служби України у разі потреби можуть надавати на договірних засадах громадським формуванням на період їх чергування або проведення цільових заходів мобільні радіотехнічні та спеціальні засоби, інші предмети екіпіровки нарядів.

Розділ VII

НАГЛЯД І КОНТРОЛЬ ЗА ДОДЕРЖАННЯМ ЗАКОНОДАВСТВА ГРОМАДСЬКИМИ ФОРМУВАННЯМИ З ОХОРОНИ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ І ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ

Стаття 20. Контроль за діяльністю громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону

Контроль за діяльністю громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону здійснюється органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування у порядку, встановленому законом.

Органи, що проводять реєстрацію зазначених громадських формувань, здійснюють контроль за дотриманням ними вимог положення (статуту). Представники цих органів мають право спостерігати за проведенням громадськими формуваннями заходів, вимагати необхідні документи, одержувати пояснення.

Контроль за джерелами і розмірами надходжень коштів до цих громадських формувань здійснюється відповідно до закону.

У разі порушення фінансової дисципліни з боку громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону воно несе відповідальність згідно з законом.

Стаття 21. Нагляд за додержанням і застосуванням законів громадськими формуваннями з охорони громадського порядку і державного кордону

Нагляд за додержанням і застосуванням законів громадськими формуваннями з охорони громадського порядку і державного кордону здійснюється в порядку, визначеному Конституцією (254к/96-ВР) і законами України.

Розділ VIII

ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування.

2. Кабінету Міністрів України у місячний строк після набрання чинності цим Законом:

затвердити типові положення (статут) про громадські формування з охорони громадського порядку і державного кордону;

подати на розгляд Верховної Ради України пропозиції щодо приведення законів України у відповідність з цим Законом;

привести свої рішення у відповідність з цим Законом;

забезпечити перегляд і скасування міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади України їх нормативних актів, що суперечать цьому Закону.

Президент України

Л. КУЧМА

м. Київ, 22 червня 2000 року
N 1835-III

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

ДЕПАРТАМЕНТ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ

УПРАВЛІННЯ ДІЛЬНИЧНИХ ІНСПЕКТОРІВ МІЛІЦІЇ

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

**щодо залучення населення до охорони громадського порядку та
профілактики правопорушень відповідно до Закону України
“Про участь громадян в охороні громадського порядку
і державного кордону”**

Основним нормативним документом, який регламентує залучення населення до охорони громадського порядку, профілактики правопорушень, є **Закон України від 22 червня 2000 року № 1835-III "Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону"** (далі – Закон), яким визначено повноваження органів державної влади, у тому числі й органів внутрішніх справ, щодо залучення населення до охорони громадського порядку, порядок створення та реєстрації громадських формувань з охорони громадського порядку, основні функції, права та обов'язки їх членів, а також засади правових гарантій і соціального захисту громадян, які беруть участь у цій діяльності.

Громадські формування з охорони громадського порядку і державного кордону створюються на добровільних засадах за місцем роботи або проживання громадян (ст. 4 Закону).

Рішення про створення таких громадських формувань приймаються на зборах (конференціях) громадян.

Отже, якщо громадяни вирішили брати участь в охороні громадського порядку на території населеного пункту, де вони проживають, необхідно на загальних зборах прийняти відповідне рішення про створення громадського формування з охорони громадського порядку. **При цьому склад зазначеного формування повинен бути не менше 10 осіб.**

Такий же порядок створення громадських формувань з охорони громадського порядку стосується громадських організацій (студентських, козацьких, недержавних охоронних структур тощо).

Свою діяльність громадське формування з охорони громадського порядку має здійснювати на основі положення (статуту) про нього (ст. 5 Закону).

Статут має відповідати формі, визначеній Типовим статутом про громадські формування з охорони громадського порядку і державного кордону, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2000 року № 1872 (додаток 1).

Розроблений статут громадського формування узгоджується з керівництвом відповідного територіального органу внутрішніх справ, а також виконавчого органу ради, на території якої діятиме це громадське формування.

Для реєстрації громадського формування з охорони громадського порядку (ст. 6 Закону) його засновники подають до відповідного виконавчого органу сільської, селищної, міської, районної у місті ради за місцем його діяльності рішення про його створення, підтримане відповідним органом внутрішніх справ, узгоджене з цими органами положення (статут), інформацію про керівний склад, а також список членів формування.

У місячний термін відповідний виконавчий орган сільської, селищної, міської, районної у місті ради розглядає подані матеріали та приймає рішення про реєстрацію громадського формування. Після прийняття рішення про реєстрацію або відмову в ній повідомляється засновникові письмово у 10-денний термін з дня його прийняття.

Членами громадського формування з охорони громадського порядку можуть бути громадяни України, які досягли 18-річного віку, виявили бажання брати участь в охороні громадського порядку та здатні за своїми діловими, моральними якостями і станом здоров'я виконувати на добровільних засадах взяті на себе зобов'язання.

Не можуть бути членами зазначених громадських формувань особи, які порушують громадський порядок, з яких судимість не знята або не погашена у встановленому законом порядку, раніше засуджені за умисні злочини, хворі на хронічний алкоголізм і наркоманію (ст. 12 Закону).

Допомогу в перевірці кандидатів у члени громадських формувань з охорони громадського порядку надають працівники міліції, на яких покладені обов'язки по роботі з населенням та громадськими формуваннями.

Порядок перевірки кандидатів у члени громадських формувань

Керівник громадського формування зобов'язаний:

- провести ознайомчу бесіду з кандидатом у члени громадського формування, довести до його відома основні вимоги Закону України "Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону" та статуту громадського формування;

- запропонувати заповнити заяву про вступ у члени громадського формування, звірити внесені до неї відомості з паспортними даними кандидата, підписати заяву (додаток 2);

- заповнити запит на ім'я керівника органу внутрішніх справ за місцем проживання кандидата і разом із заявою надіслати до відповідного ОВС для проведення перевірки (додаток 3).

Після проведеної органами внутрішніх справ перевірки матеріали повертаються керівникові громадського формування.

З кандидатами в члени громадського формування, які отримали висновки органів внутрішніх справ про можливість їх зарахування у члени громадського формування з охорони громадського порядку, **проводяться навчання з правової та спеціальної підготовки.**

Навчання здійснюються працівниками міліції, що мають необхідну теоретичну підготовку, достатній досвід практичної роботи.

Навчання кандидатів у члени громадського формування здійснюється на основі визначеної тематики та затвердженого плану занять з урахуванням специфіки завдань, які члени громадського формування виконуватимуть надалі.

Після проходження навчання кожному кандидату видається довідка, яка підписується начальником органу внутрішніх справ і завіряється печаткою органів внутрішніх справ (додаток 4).

Після отримання довідки кандидат у члени громадського формування з охорони громадського порядку зараховується членом формування і отримує посвідчення відповідно до зразка, затвердженого постановою Кабінету

Міністрів України від 20 грудня 2000 року № 1872, яке видається реєструючим органом.

Громадське формування та його члени зобов'язані:

1) брати активну участь в охороні громадського порядку і державного кордону, припиненні адміністративних правопорушень і злочинів та запобіганні їм;

2) під час виконання обов'язків з охорони громадського порядку і державного кордону мати особисте посвідчення члена громадського формування та нарукавну пов'язку;

3) доставляти в міліцію, штаб громадського формування з охорони громадського порядку або громадський пункт охорони порядку, приміщення виконавчого органу селищної, сільської ради осіб, які вчинили адміністративне правопорушення, з метою його припинення, якщо вичерпано інші заходи впливу, установлення особи порушника, складання протоколу про адміністративне правопорушення у разі неможливості скласти його на місці вчинення правопорушення, якщо складання протоколу є обов'язковим (додаток 5 – перелік статей Кодексу України про адміністративні правопорушення, протоколи про порушення яких мають право складати члени громадських формувань з охорони громадського порядку);

4) надавати в межах наданих їм прав допомогу народним депутатам України, представникам органів державної влади та органів місцевого самоврядування в їх законній діяльності, якщо в цьому їм чиниться протидія або загрожує небезпека з боку правопорушників (ст. 13 Закону).

Для виконання завдань, визначених Законом, громадські формування з охорони громадського порядку та їх члени беруть участь у забезпеченні охорони громадського порядку разом з працівниками міліції, а в сільській місцевості – самостійно шляхом виконання конкретних доручень керівника відповідного органу внутрішніх справ (ст. 10 Закону).

Законом гарантується захист життя, здоров'я, честі, гідності, майна члена громадського формування та членів його сім'ї від злочинних посягань (ст. 17 Закону).

Так, за порушення вимог статей 342 (Опір представникові влади, працівникові правоохоронного органу, члену громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону), 348 (Посягання на життя працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону) Кримінального кодексу України передбачена кримінальна відповідальність, а статтею 185 (Злісна непокоря законному розпорядженню або вимозі працівника міліції, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону) Кодексу України про адміністративні правопорушення – адміністративна відповідальність.

Забезпечення діяльності громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону (ст. 19 Закону) покладено на органи місцевого самоврядування, які мають право надавати їм службові приміщення, необхідний інвентар та засоби зв'язку.

Громадські формування з охорони громадського порядку і державного кордону можуть користуватися на договірних засадах майном підприємств, установ, організацій та інших власників, у тому числі транспортними засобами.

Громадські формування з охорони громадського порядку і державного кордону не мають права займатися підприємницькою діяльністю з метою одержання прибутку (ст. 3 Закону).

Органи внутрішніх справ, у разі потреби, можуть надавати на договірних засадах громадським формуванням на період їх чергування або проведення цільових заходів мобільні, радіотехнічні та спеціальні засоби, інші предмети екіпіровки.

При цьому слід керуватися Інструкцією щодо порядку обліку, прийому-видачі та зберігання спецзасобів членів громадських формувань з охорони громадського порядку, затвердженою наказом МВС від 03.10.2005 № 847, та зразками договору, розробленого Департаментом спільно з Управлінням правового забезпечення МВС від 30.08.2006 № 4708/Рд.

Координацію діяльності громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону здійснюють відповідно місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування.

Повсякденна діяльність таких формувань організовується, спрямовується і контролюється відповідними органами внутрішніх справ.

Взаємодія міськрайлінорганів внутрішніх справ з громадськими формуваннями з охорони громадського порядку щодо залучення останніх до забезпечення правопорядку, профілактики правопорушень здійснюється відповідно до Інструкції, затвердженої наказом МВС від 09.02.2004 № 133.

З метою належної взаємодії з органами державної влади та місцевого самоврядування в питаннях діяльності громадських формувань, залучення останніх до забезпечення громадської безпеки, захисту прав і свобод громадян, інтересів суспільства і держави від протиправних посягань **Кабінетом Міністрів України видано розпорядження від 8 лютого 2006 року № 73-р “Питання діяльності громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону”**. Зазначеним розпорядженням Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласним, Київській, Севастопольській міським державним адміністраціям доручено разом з органами місцевого самоврядування:

розглянути питання щодо введення посад інструкторів з питань роботи з громадськими формуваннями з охорони громадського порядку і державного кордону;

під час складання проектів місцевих бюджетів на відповідний рік розглядати питання щодо виділення коштів для забезпечення діяльності зазначених інструкторів відповідно до статті 16 Закону.

Основними формами взаємодії міськрайлінорганів внутрішніх справ з органами державної влади та місцевого самоврядування з питань діяльності громадських формувань з охорони громадського порядку є:

- проведення нарад за участю керівників громадських формувань, на яких розробляються та погоджуються спільні заходи із забезпечення правопорядку на територіях обслуговування;

- заслуховування керівників громадських формувань щодо участі їх членів в охороні громадського порядку, проведенні спільних з органами внутрішніх справ профілактичних рейдів та інших відпрацювань територій населених пунктів;

- розгляд стану матеріально-технічного забезпечення та заохочення кращих членів громадських формувань;

- проведення звірок наявної кількості громадських формувань з охорони громадського порядку та їх членів, зареєстрованих відповідно до Закону;

- вирішення питань щодо відновлення, створення нових та припинення діяльності громадських формувань з охорони громадського порядку.

Відносно тих громадських формувань з охорони громадського порядку, які не виконують вимог, узгоджених органами внутрішніх справ при їх реєстрації положень (статутів), вносяться пропозиції до реєструючих органів або прокурора щодо ініціювання ними відповідно до ст. 8 Закону питання про припинення діяльності таких формувань у судовому порядку.

З метою накопичення інформації про діяльність громадських формувань з охорони громадського порядку, аналізу та узагальнення результатів їх роботи, стану взаємодії з органами державної влади та місцевого самоврядування в кожному міськрайліноргані внутрішніх справ заводять справи-накопичувачі відповідно до рекомендацій, викладених у додатку 6.

Безпосередня організація роботи з громадськими формуваннями та ведення відповідної документації покладатиметься на сектори роботи з населенням та громадськими формуваннями, створені відповідно до наказу МВС від 04.06.2007 № 190 “Про нормативне забезпечення організаційно-штатної роботи”.

ДГБ МВС України

II. Основні завдання формування

7. Основними завданнями формування є

1) у сфері охорони громадського порядку:

надання допомоги органам Національної поліції у забезпеченні громадського порядку і громадської безпеки, запобіганні кримінальним і адміністративним правопорушенням;

інформування органів Національної поліції про вчинені або ті, що готуються, кримінальні правопорушення, місця зосередження злочинних угруповань;

сприяння органам Національної поліції у виявленні кримінальних правопорушень, розшуку осіб, які їх вчинили, захисті інтересів держави, підприємств, установ, організацій, громадян від злочинних посягань; участь у забезпеченні безпеки дорожнього руху та протидії правопорушенням серед дітей;

2) у сфері охорони державного кордону:

надання допомоги підрозділам Державної прикордонної служби у виявленні та затриманні осіб, які порушили або намагаються порушити державний кордон чи вчиняють інші протиправні дії на державному кордоні;

сприяння військовослужбовцям Державної прикордонної служби в охороні державного кордону, виключної (морської) економічної зони України, а також здійснення контролю за дотриманням режиму державного кордону, прикордонного режиму і режиму в пунктах пропуску через державний кордон, забезпечення разом з ними пропуску громадян до місць відпочинку і роботи; надання допомоги підрозділам Державної прикордонної служби у виявленні умов та причин, які можуть призвести до злочинної діяльності на державному кордоні, і вжиття заходів для їх усунення;

участь у спостереженні за місцями роботи і відпочинку поблизу державного кордону та за прикордонними інженерними спорудами;

участь у заходах Державної прикордонної служби з профілактики порушень або спроб порушення державного кордону і режиму в пунктах пропуску через державний кордон, незаконного переміщення через державний кордон вантажів, предметів, матеріалів та іншого майна;

3) у разі виникнення надзвичайних ситуацій:

надання невідкладної допомоги особам, які потерпіли від нещасних випадків чи правопорушень;

участь у рятуванні людей і майна, підтриманні громадського порядку.

III. Права формування

8. Для виконання своїх завдань формування та його члени мають право:

1) брати участь у забезпеченні охорони громадського порядку і державного

кордону разом з поліцейськими, військовослужбовцями Державної прикордонної служби, а в сільській місцевості - самостійно шляхом виконання конкретних доручень керівника відповідного органу Національної поліції чи підрозділу Державної прикордонної служби;

2) вживати разом з поліцейськими заходів до припинення кримінальних і адміністративних правопорушень;

3) представляти і захищати інтереси своїх членів у державних органах та на підприємствах, в установах, організаціях, навчальних закладах;

4) взаємодіяти з іншими органами громадської самодіяльності, що беруть участь у заходах, спрямованих на:

проведення індивідуально-профілактичної роботи з особами, схильними до вчинення кримінальних і адміністративних правопорушень;

надання допомоги у запобіганні та припиненні кримінальних правопорушень у сфері економіки, податкового законодавства, а також пияцтвом, наркоманією, порушеннями правил торгівлі та упорядкування території міст, інших населених пунктів;

охорону природи і пам'яток історії та культури;

забезпечення безпеки дорожнього руху;

5) вносити до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності пропозиції щодо запобігання кримінальним і адміністративним правопорушенням, виникненню причин та умов, що сприяють їх вчиненню;

6) підтримувати зв'язки з відповідними громадськими організаціями інших країн з метою обміну досвідом роботи.

9. Формування провадить свою діяльність під контролем органів Національної поліції, підрозділів Державної прикордонної служби шляхом:

1) спільного з поліцейськими, прикордонниками патрулювання і виставлення постів на вулицях, майданах, залізничних вокзалах, в аеропортах, морських і річкових портах, у місцях компактного проживання громадян, розташування підприємств, установ, організацій, навчальних закладів, а також у місцях можливої появи порушників державного кордону в межах району, що контролюється Державною прикордонною службою, прикордонної смуги; участі в забезпеченні охорони громадського порядку під час проведення масових заходів, погоджених у випадках, передбачених законом, з виконавчими органами місцевих рад;

2) проведення разом з прикордонниками огляду на маршрутах можливого руху порушників державного кордону, місць їх укриття, транспортних засобів, суміжної з державним кордоном місцевості з метою встановлення причин та умов перебування невідомих осіб;

3) взяття участі у здійсненні заходів правоохоронних органів, спрямованих на боротьбу з окремими видами правопорушень.

УЗГОДЖЕНО

В. о. начальника УМВС України
в Чернігівській області
підполковник міліції
_____ В. С. Філашкін
" ____ " _____ 2015 року

Начальник Чернігівського прикордонного
загону Північного регіонального управління
Державної прикордонної служби України
полковник
_____ І. Ф. Тимчук
" ____ " _____ 2015 року

Заступник міського голови –
керуючий справами виконкому
_____ С. Г. Віхров
" ____ " _____ 2015 року

ЗАТВЕРДЖЕНО

Рішенням загальних зборів громадського
формування з охорони громадського
порядку і державного кордону
"Спеціальний підрозділ "АФГАНЕЦЬ"

Протокол № 1
від «15» січня 2015 року
Голова зборів

_____ Л. Г. Бурковський

СТАТУТ

громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону
"Спеціальний підрозділ "АФГАНЕЦЬ"

ЗАРЕЄСТРОВАНО

Рішенням виконавчого комітету
Чернігівської міської ради
від 28 січня 2015 року № 15

Заступник міського голови –
керуючий справами виконкому
_____ С. Г. Віхров
" ____ " _____ 2015 року

Чернігів
2015

І. Загальні питання

1. Громадське формування з охорони громадського порядку і державного кордону "Спеціальний підрозділ "АФГАНЕЦЬ" (далі – формування) створюється відповідно до Закону України "Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону" Чернігівською міською організацією Української спілки ветеранів Афганістану (воїнів-інтернаціоналістів).

2. Формування створюється як громадське об'єднання на добровільних засадах для участі в охороні громадського порядку і державного кордону, сприяння органам місцевого самоврядування, правоохоронним органам, Державній прикордонній службі України та органам виконавчої влади, а також посадовим особам у запобіганні та припиненні адміністративних правопорушень і злочинів, захисті життя та здоров'я громадян, інтересів суспільства і держави від протиправних посягань, а також у рятуванні людей і майна під час стихійного лиха та інших надзвичайних обставин.

3. Правовою основою діяльності формування є Конституція України, Закон України "Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону", інші закони України, акти Президента України і Кабінету Міністрів України, рішення місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування з питань охорони громадського порядку і державного кордону, боротьби із злочинністю та адміністративними правопорушеннями, а також статут формування.

4. Формування має повне найменування - Громадське формування з охорони громадського порядку і державного кордону "Спеціальний підрозділ "АФГАНЕЦЬ" та скорочене найменування - ГФЗОГПіДК "Спеціальний підрозділ "АФГАНЕЦЬ".

5. Формування є юридичною особою з моменту його реєстрації, має рахунки в установах банків, печатку із власним найменуванням, штамп, та інші необхідні реквізити (уніформу, амуніцію, нарукавні нашивки та інше).

6. Формування відповідає за своїми зобов'язаннями усім належним йому майном, від свого імені набуває майнові і немайнові права та обов'язки, може виступати позивачем та відповідачем у суді.

7. Формування є неприбутковою організацією.

8. Юридична адреса формування: Україна, 14000, м. Чернігів, вул. Коцюбинського, будинок 82.

II. Основні завдання формування

9. Основними завданнями формування є:

9.1. у сфері охорони громадського порядку:

- надання допомоги органам внутрішніх справ у забезпеченні громадського порядку і громадської безпеки, запобіганні кримінальним і адміністративним правопорушенням;

- інформування органів та підрозділів внутрішніх справ про вчинені або ті, що готуються, кримінальні правопорушення, місця зосередження злочинних угруповань;

- сприяння органам внутрішніх справ у виявленні кримінальних правопорушень, розшуку осіб, які їх вчинили, захисті інтересів держави, підприємств, установ, організацій, громадян від злочинних посягань;

- участь у забезпеченні безпеки дорожнього руху та боротьбі з дитячою бездоглядністю і правопорушеннями неповнолітніх.

9.2. у сфері охорони державного кордону:

- надання допомоги підрозділам Державної прикордонної служби України у виявленні та затриманні осіб, які порушили або намагаються порушити державний кордон чи провадять іншу протиправну діяльність на кордоні;

- сприяння військовослужбовцям Державної прикордонної служби України в охороні державного кордону, а також здійснення контролю за дотриманням режиму державного кордону, прикордонного режиму і режиму в пунктах пропуску через державний кордон, проведення разом з ними пропуску громадян до місць відпочинку і роботи;

- надання допомоги підрозділам Державної прикордонної служби України у виявленні умов та причин, які можуть призвести до злочинної діяльності на кордоні, і вжиття заходів до їх усунення;

- участь у спостереженні за місцями роботи і відпочинку поблизу кордону та за прикордонними інженерними спорудами;

- участь у заходах Державної прикордонної служби України з профілактики порушень або спроб порушення державного кордону і режиму в пунктах пропуску через державний кордон, незаконного переміщення через державний кордон вантажів, предметів, матеріалів та іншого майна;

9.3. у разі виникнення надзвичайних ситуацій:

- надання невідкладної допомоги особам, які потерпіли від нещасних випадків чи правопорушень;

- участь у рятуванні людей і майна, підтриманні громадського порядку.

III. Права формування

10. Для виконання своїх завдань формування та його члени мають право:

10.1. брати участь у забезпеченні охорони громадського порядку і державного кордону разом з працівниками міліції, військовослужбовцями Державної прикордонної служби України, а в сільській місцевості - самостійно шляхом виконання конкретних доручень керівника відповідного органу внутрішніх справ чи підрозділу Державної прикордонної служби України;

10.2 вживати спільно з працівниками міліції заходів до припинення адміністративних правопорушень і злочинів;

10.3. представляти і захищати інтереси своїх членів у державних органах та підприємствах, установах, організаціях, навчальних закладах;

10.4. взаємодіяти з іншими органами громадської самодіяльності, що беруть участь у заходах, спрямованих на:

- Проведення індивідуально-профілактичної роботи з особами, схильними до вчинення адміністративних правопорушень і злочинів;

- надання допомоги у боротьбі із злочинами у сфері економіки, податкового законодавства, а також пияцтвом, наркоманією, порушеннями правил торгівлі та у сфері благоустрою території міст, інших населених пунктів;

- охорону природи і пам'яток історії та культури;

- забезпечення безпеки дорожнього руху;

10.5. вносити до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності пропозиції щодо запобігання адміністративним правопорушенням і злочинам, виникненню причин і умов, що сприяють їх вчиненню;

10.6. підтримувати зв'язки з відповідними громадськими організаціями інших країн з метою обміну досвідом роботи.

11. Формування провадить свою діяльність під контролем органів внутрішніх справ та підрозділів Державної прикордонної служби України шляхом:

11.1. спільного з працівниками органів внутрішніх справ, прикордонниками патрулювання і виставлення постів на вулицях, майданах, залізничних вокзалах, в аеропортах, морських і річкових портах, у місцях компактного проживання громадян, розташування підприємств, установ, організацій, навчальних закладів, а також у місцях можливої появи порушників

кордону в межах району, що контролюється Державною прикордонною службою України, прикордонної смуги; участі в забезпеченні охорони громадського порядку під час проведення масових заходів, погоджених у випадках, передбачених законом, з виконавчими органами місцевого самоврядування;

11.2. проведення разом з прикордонниками огляду на маршрутах можливого руху порушників державного кордону, місць їх укриття, транспортних засобів, суміжної з державним кордоном місцевості з метою встановлення причин та умов перебування невідомих осіб;

11.3. участі у заходах правоохоронних органів, спрямованих на боротьбу з окремими видами правопорушень.

12. Члени громадських формувань під час виконання своїх обов'язків з охорони громадського порядку і державного кордону після обов'язкового пред'явлення посвідчення члена громадського формування мають право:

12.1. вимагати від громадян додержання правопорядку, припинення адміністративних правопорушень і злочинів, додержання режиму державного кордону, в тому числі на територіях, що межують з державним кордоном, де прикордонну смугу не визначено;

12.2. у разі підозри у вчиненні адміністративних правопорушень і злочинів перевіряти у громадян документи, що посвідчують їх особу;

12.3. спільно з працівниками органів внутрішніх справ та військовослужбовцями Державної прикордонної служби України затримувати і доставляти до органу внутрішніх справ, підрозділу Державної прикордонної служби України, штабу громадського формування з охорони громадського порядку або громадського пункту охорони порядку осіб, які виявили злісну непокору законним вимогам члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону і не виконують вимог щодо припинення адміністративного правопорушення;

12.4. складати протоколи про адміністративні правопорушення;

12.5. входити до клубів, кінотеатрів, стадіонів, інших громадських місць і приміщень за згодою власника чи уповноваженого ним органу для переслідування правопорушника, який переховується, або припинення адміністративних правопорушень чи злочинів;

12.6. у разі участі спільно з прикордонниками у пошуку порушників кордону за згодою громадян або власника підприємства, установи, організації чи уповноваженого ним органу та в присутності їх представників входити у

будь-який час доби до житлових приміщень, на територію і в приміщення підприємств, установ, організацій та оглядати транспортні засоби;

12.7. у невідкладних випадках використовувати транспортні засоби, що належать підприємствам, установам, організаціям або громадянам (за їх згодою), крім транспортних засобів дипломатичних, консульських та інших представництв іноземних держав, міжнародних організацій, транспортних засобів спеціального призначення, для доставляння до лікувальних закладів осіб, що перебувають у безпорадному стані, а також осіб, які потерпіли від нещасних випадків або правопорушень і потребують термінової медичної допомоги;

12.8. у разі порушення водіями Правил дорожнього руху, створення реальної загрози життю або здоров'ю громадян вживати заходів до припинення цього правопорушення, здійснювати перевірку документів у водіїв на право користування та керування транспортними засобами, а також не допускати осіб, які не мають документів або перебувають у стані сп'яніння, до подальшого керування транспортними засобами;

12.9. під час виконання обов'язків члена громадського формування використовувати за власним бажанням свій або інший приватний автотранспорт за згодою власника або особи, у володінні якої він перебуває. Відшкодування витрат за його використання у таких випадках може провадитися за рахунок коштів громадського формування у порядку, визначеному цим статутом;

12.10. вести роботу серед населення щодо роз'яснення чинного законодавства про державний кордон України, систему режимних заходів у прикордонній смузі та контрольованому прикордонному районі;

12.11. застосовувати в установленому порядку заходи фізичного впливу, спеціальні засоби індивідуального захисту та самооборони.

IV. Структура формування і територія, в межах якої провадиться його діяльність

13. У формуванні можуть створюватись такі структурні підрозділи: штаб, територіальні загони та спеціалізовані підрозділи.

14. Діяльність формування поширюється на територію м. Чернігова та інші адміністративно-територіальні одиниці Чернігівської області.

V. Створення та діяльність керівних і виконавчих органів формування, їх повноваження

15. Вищим керівним органом формування є загальні (установчі) збори членів формування (далі - загальні збори).

16. Загальні збори скликаються не рідше одного разу на рік.

17. Позачергові загальні збори можуть бути скликані на вимогу виконавчого органу, або не менше 20 відсотків загальної кількості членів формування, чи на вимогу ревізійної комісії.

18. Не пізніше ніж за 10 календарних днів до дати проведення загальних зборів члени формування повідомляються про порядок денний, дату та місце їх проведення.

19. Загальні збори є правоможними, якщо на них присутні не менше ніж 50 (п'ятдесят) відсотків членів формування. У разі відсутності кворуму визначається нова дата і місце проведення загальних зборів, про що члени формування повідомляються додатково.

20. Рішення на загальних зборах приймаються простою більшістю голосів і оформляються протоколом, що підписується головою та секретарем загальних зборів. Протокол підлягає постійному зберіганню.

21. Рішення, прийняті на загальних зборах, є обов'язковими для всіх членів формування, в тому числі тих, що не голосували за прийняття цього рішення, крім рішень, що стосуються майнових прав і обов'язків членів формування, які є обов'язковими тільки для тих членів, що голосували за їх прийняття.

22. До виключної компетенції загальних зборів належить:

22.1. прийняття (затвердження) статуту формування та внесення змін до нього;

22.2. затвердження складу та обрання керівника виконавчого органу формування та його заступників;

22.3. затвердження порядку прийняття та виключення територіальних загонів за їх заявою із складу формування;

22.4. затвердження порядку прийняття та виключення громадян за їх заявою із складу членів формування;

22.5. затвердження кошторису формування;

22.6. прийняття рішення про припинення діяльності формування;

22.7. затвердження порядку відшкодування витрат на використання приватних транспортних засобів;

22.8. затвердження річного звіту про діяльність формування та висновків ревізійної комісії;

22.9. вирішення питання щодо сплати членських внесків та їх розміру;

22.10. вирішення питання про призначення та розмір матеріального або іншого виду заохочення членів формування;

22.11. затвердження структури формування;

22.12. вирішення питання щодо відчуження основних фондів формування.

23. Для забезпечення поточної діяльності формування створюється виконавчий орган (штаб), підзвітний і підконтрольний загальним зборам.

24. До компетенції виконавчого органу належить:

24.1. підготовка кошторису формування, річного звіту про діяльність формування;

24.2. ведення обліку посвідчень і наруканних пов'язок членів формування;

24.3. укладання договорів на користування майном фізичних і юридичних осіб, у тому числі транспортними засобами, інвентарем, засобами зв'язку тощо;

24.4. ведення документації, бухгалтерського обліку та подання звітності;

24.5. організація проведення загальних зборів.

25. Керівник виконавчого органу забезпечує виконання рішень загальних зборів та рішень виконавчого органу, діє без довіреності від імені формування, укладає в межах своєї компетенції угоди, розпоряджається коштами формування відповідно до затверженого кошторису.

26. Засідання виконавчого органу проводяться не рідше одного разу на три місяці і скликаються його керівником. Рішення виконавчого органу приймається не менше ніж 2/3 голосів усіх його членів.

27. Для здійснення контролю за фінансово-господарською діяльністю виконавчого органу із числа членів формування обирається ревізійна комісія.

28. Порядок діяльності ревізійної комісії та її кількісний склад затверджуються загальними зборами.

29. Рішення загальних зборів щодо затвердження річного звіту про діяльність формування, його кошторису, розміру членських внесків приймаються з урахуванням висновків ревізійної комісії.

30. Ревізійна комісія зобов'язана вимагати позачергового скликання загальних зборів у разі виявлення зловживань, вчинених членами виконавчого органу.

VI. Умови і порядок прийняття громадян до складу формування і вибуття з нього

31. До складу формування приймаються громадяни України, які досягли 18-річного віку, ветерани війни та виявили бажання брати участь у зміцненні правопорядку та здатні за своїми діловими, моральними якостями і станом здоров'я виконувати на добровільних засадах взяті на себе зобов'язання.

32. Члени формування можуть брати участь у забезпеченні правопорядку за місцем реєстрації формування після проходження відповідної правової і спеціальної підготовки в органах внутрішніх справ та у підрозділах Державної прикордонної служби України та одержання в органі місцевого самоврядування посвідчення і нарукавної пов'язки члена формування.

Підготовка членів формування здійснюється у порядку, що встановлюється Міністерством внутрішніх справ України і спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у справах охорони державного кордону України.

33. Не можуть бути членами формування особи, які порушують громадський порядок, особи, судимість з яких не знята або не погашена в установленому законом порядку, раніше засуджені за умисні злочини, хворі на хронічний алкоголізм або наркоманію, визнані в судовому порядку недієздатними чи обмежено дієздатними та інші особи у випадках, передбачених законами України.

34. Громадяни приймаються до складу формування та виключаються з нього за їх заявою у порядку, встановленому загальними зборами.

35. У разі вчинення членом формування діяння, несумісного з подальшим перебуванням його у складі формування, або несумлінного ставлення до виконання своїх обов'язків члена формування може бути виключено із складу формування рішенням загальних зборів за поданням виконавчого органу.

VII. Статутні обов'язки та права членів формування

36. Члени формування зобов'язані:

36.1. брати активну участь в охороні громадського порядку і державного кордону, припиненні адміністративних правопорушень і злочинів та запобіганні їм;

36.2. під час виконання обов'язків з охорони громадського порядку і державного кордону мати особисте посвідчення та нарукавну пов'язку члена формування;

36.3. доставляти до органу внутрішніх справ, підрозділів Державної прикордонної служби України, штабу формування або громадського пункту охорони порядку, приміщень виконавчих органів місцевого самоврядування осіб, які вчинили адміністративні правопорушення, з метою його припинення (якщо вичерпано інші заходи впливу), встановлення особи порушника, складення протоколу про адміністративне правопорушення у разі неможливості скласти його на місці вчинення правопорушення (якщо складення протоколу є обов'язковим);

36.4. надавати у межах наданих їм прав допомогу народним депутатам України, представникам органів державної влади та органів місцевого самоврядування у їх законній діяльності, якщо в цьому їм чиниться протидія або загрожує небезпека з боку правопорушників.

37. Члени формування під час виконання своїх обов'язків з охорони громадського порядку після обов'язкового пред'явлення посвідчення члена формування мають право:

37.1. вимагати від громадян додержання правопорядку, припинення адміністративних правопорушень і злочинів;

37.2. у разі виникнення підозри у вчиненні адміністративних правопорушень і злочинів перевіряти у громадян документи, що посвідчують їх особу;

37.3. разом з працівниками органів внутрішніх справ, Державної прикордонної служби України затримувати і доставляти до органу внутрішніх справ, підрозділів Державної прикордонної служби України штабу формування або громадського пункту охорони порядку осіб, які виявили злісну непокору законним вимогам члена формування і не виконують вимог щодо припинення адміністративного правопорушення;

37.4. складати, в межах компетенції, протоколи про адміністративні правопорушення;

37.5. входити до клубів, кінотеатрів, стадіонів, інших громадських місць і приміщень за згодою власника чи уповноваженого ним органу для переслідування правопорушника, який переховується, або припинення адміністративних правопорушень чи злочинів;

37.6. у невідкладних випадках використовувати транспортні засоби, що належать підприємствам, установам, організаціям або громадянам (за їх згодою), крім транспортних засобів дипломатичних, консульських та інших представництв іноземних держав, міжнародних організацій, транспортних засобів спеціального призначення, для доставляння до лікувальних закладів

осіб, що перебувають у безпорадному стані, а також осіб, які потерпіли від нещасних випадків або правопорушень і потребують термінової медичної допомоги;

37.7. у разі порушення водіями Правил дорожнього руху, створення реальної загрози життю або здоров'ю громадян вживати заходів до припинення цього правопорушення, здійснювати перевірку документів у водіїв на право користування та керування транспортними засобами, а також не допускати осіб, які не мають документів або перебувають у стані сп'яніння, до подальшого керування транспортними засобами;

37.8. під час виконання обов'язків члена формування використовувати за власним бажанням свій або інший приватний транспортний засіб за згодою власника або особи, у володінні якої він перебуває;

37.9. проводити серед населення роботу щодо роз'яснення законодавства;

37.10. застосовувати в установленому порядку заходи фізичного впливу, спеціальні засоби індивідуального захисту та самооборони.

38. Члени формування, які беруть участь в охороні державного кордону, зобов'язані також знати:

38.1. місцевість, точне проходження кордонів, номери і місце розміщення прикордонних знаків на ділянці застави;

38.2. режим державного кордону і прикордонний режим, законодавство з цих питань;

38.3. зразки документів на право в'їзду та перебування громадян України та інших осіб у районах, що контролюються Державною прикордонною службою України, у прикордонній смузі.

VIII. Застосування заходів фізичного впливу і спеціальних засобів

39. Члени формування під час спільного з працівниками органів внутрішніх справ, прикордонниками виконання покладених на них завдань з охорони громадського порядку і державного кордону мають право застосовувати заходи фізичного впливу, спеціальні засоби індивідуального захисту та самооборони, заряджені речовинами сльозоточивої та дратівної дії, у випадках і порядку, передбачених законом.

40. Про намір застосувати силу і спеціальні засоби члени формування повинні попередити осіб, проти яких він здійснюватиметься (якщо це можливо в ситуації, що склалася). Без попередження фізична сила і спеціальні засоби можуть застосовуватися, якщо виникла безпосередня загроза життю або здоров'ю члена формування, іншого громадянина, працівника органів

внутрішніх справ, військовослужбовця Державної прикордонної служби України.

41. Не дозволяється застосування заходів фізичного впливу і спеціальних засобів до жінок з явними ознаками вагітності, осіб похилого віку або з явними ознаками інвалідності та малолітніх, крім випадків вчинення ними групового нападу, що загрожує життю і здоров'ю людей, членів формування, працівників органів внутрішніх справ, військовослужбовців Державної прикордонної служби України або збройного нападу чи збройного опору.

42. У разі неможливості уникнути застосування заходів фізичного впливу або спеціальних засобів члени формування не можуть перевищувати міри, необхідної для припинення правопорушення, а також зобов'язані звести до мінімуму можливість заподіяння шкоди здоров'ю правопорушника та інших громадян. У разі заподіяння такої шкоди члени формування забезпечують надання допомоги потерпілим у найкоротший термін.

43. Про поранення або смерть правопорушника, що сталися внаслідок застосування заходів фізичного впливу і спеціальних засобів, члени формування повинні негайно сповістити відповідні органи внутрішніх справ і прокуратури, підрозділи Державної прикордонної служби України.

44. Перевищення повноважень із застосуванням сили, а також спеціальних засобів тягне за собою відповідальність згідно із законом.

45. Члени формування, які мають дозвіл органу внутрішніх справ на придбання, зберігання і застосування спеціальних засобів самооборони, заряджених речовинами сльозоточивої та дратівної дії, вправі під час виконання своїх обов'язків разом з працівниками органів внутрішніх справ або військовослужбовцями Державної прикордонної служби України застосовувати власні або видані їм спеціальні засоби для:

45.1. самозахисту і захисту громадян від нападу та інших дій, що створюють загрозу їх життю або здоров'ю;

45.2. припинення групових порушень громадського порядку та державного кордону;

45.3. відбиття нападу на будівлі, приміщення державних і громадських організацій, підприємств, установ, транспортні засоби, а також громадян та їх особисту власність;

45.4. затримання і доставляння до органу внутрішніх справ, підрозділу Державної прикордонної служби України, громадського пункту охорони порядку осіб, які вчинили кримінальні чи адміністративні правопорушення, продовжують заподіювати шкоду оточуючим громадянам або чинять опір;

45.5. припинення в разі потреби опору працівникам органів внутрішніх справ та військовослужбовцям Державної прикордонної служби України, іншим особам, які виконують службові або громадські обов'язки з охорони громадського порядку і державного кордону та боротьби з кримінальними правопорушеннями.

46. Членам формування забороняється під час виконання своїх обов'язків з охорони громадського порядку і державного кордону використовувати холодну та вогнепальну зброю, в тому числі мисливську, яка згідно із законодавством перебуває в їх особистому користуванні.

ІХ. Джерела надходження, порядок використання коштів та іншого майна формування

47. Майно формування становлять основні фонди та обігові кошти, а також інші цінності, вартість яких відображається в самостійному балансі.

48. Майно формування може формуватися за рахунок:

48.1. майна, переданого органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами і організаціями та фізичними особами для забезпечення його діяльності, у тому числі службових приміщень, необхідного інвентарю та засобів зв'язку;

48.2. коштів, отриманих з місцевих бюджетів, членських внесків, добровільних внесків юридичних і фізичних осіб, а також інших джерел, не заборонених законодавством.

49. Формування може користуватися на договірних засадах майном юридичних і фізичних осіб, у тому числі транспортними засобами, інвентарем та засобами зв'язку.

50. Органи внутрішніх справ, підрозділи Державної прикордонної служби України можуть у разі потреби, надавати на договірних засадах формуванню на період його чергування або проведення цільових заходів мобільні радіотехнічні та спеціальні засоби, інші предмети екіпіровки нарядів.

51. Формування провадить фінансово-господарську діяльність та веде бухгалтерський облік і звітність в установленому порядку.

52. Формування не має права займатися підприємницькою або іншою діяльністю, що має на меті одержання прибутку.

X. Відшкодування витрат на використання приватних транспортних засобів та відшкодування збитків, заподіяних майну члена формування під час виконання ним своїх обов'язків

53. Відшкодування витрат на використання приватних транспортних засобів здійснюється за рахунок коштів формування у порядку, встановленому загальними зборами.

54. Збитки, заподіяні майну члена формування чи майну членів його сім'ї у зв'язку з виконанням ним обов'язків з охорони громадського порядку, можуть бути відшкодовані за рахунок коштів відповідного місцевого бюджету з наступним стягненням цієї суми з винних осіб у встановленому законом порядку.

XI. Внесення змін до статуту формування

55. Про намір внести зміни до статуту після його реєстрації формування повідомляє орган, який здійснив реєстрацію (далі - реєструючий орган), не пізніше ніж за 5 днів до проведення загальних зборів, на яких має розглядатися питання про внесення таких змін.

56. Про зміни, внесені до статуту після його реєстрації, формування повідомляє реєструючий орган у 5-денний термін.

XII. Припинення діяльності формування і вирішення питань, пов'язаних з його ліквідацією

57. Діяльність формування може бути припинена шляхом примусового розпуску або саморозпуску відповідно до закону.

58. У разі порушення формуванням вимог законодавства щодо його діяльності за заявою реєструючого органу або прокурора його діяльність може бути заборонена за рішенням суду в установленому законом порядку.

59. Ліквідація формування проводиться призначеною загальними зборами комісією.

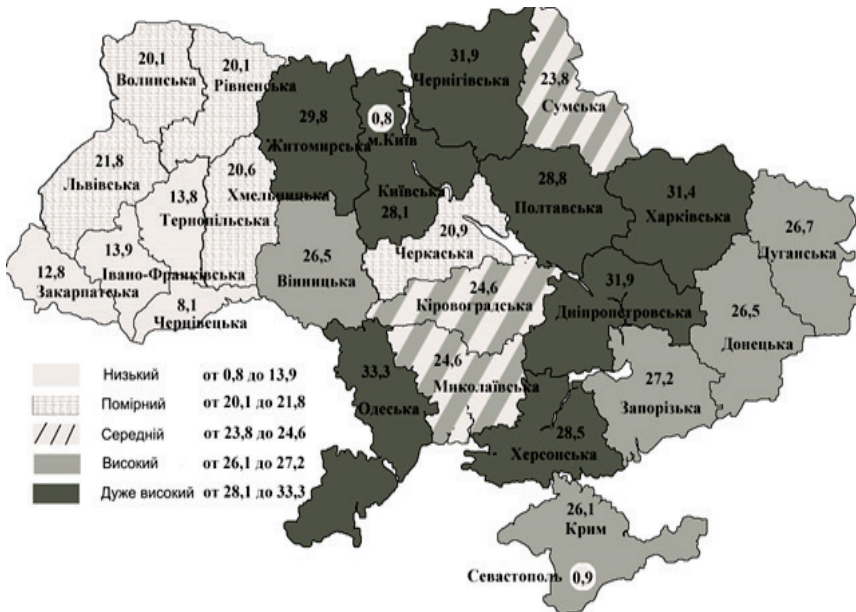
60. З дня призначення ліквідаційної комісії до неї переходять повноваження з управління справами формування.

Ліквідаційна комісія публікує інформацію про ліквідацію формування в одному з друкованих засобів масової інформації із зазначенням терміну подання кредитором своїх претензій, оцінює наявне майно формування, виявляє його дебіторів і кредиторів та розраховується з ними, вживає заходів до сплати боргів формування третім особам, а також його членам, складає ліквідаційний баланс та подає його загальним зборам.

61. Майно і кошти формування після розрахунків з оплати праці осіб, які працюють на умовах найму, та виконання зобов'язань перед кредиторами використовуються для виконання статутних завдань.

62. Майно, передане формуванню у користування, повертається у натуральній формі.

63. Після ліквідації формування реєструючий орган приймає рішення щодо скасування запису про його реєстрацію.

Рис. Географія розподілу показників, що характеризують розмір території регіонів України (у тис. км²)

Серед усіх областей України та АР Крим, Чернігівська область має одну з найбільших територій в Україні – 31 865 км². Чернігівщина за площею посідає третє місце серед інших областей України

Одночасно, чисельність постійного населення Чернігівської області у порівнянні з іншими регіонами є низькою, близько 1030000.

Впродовж минулого року чисельність постійного населення зменшилася на 1,1% та на 1 січня 2017 р. складала 1024,9 тис. осіб (2,4% постійного населення України).

Кількість населення працездатного віку (15–64 роки) складає найчисельнішу вікову групу, яка за рік зменшилася на 2% й становила близько 689 тис. осіб, або 67% (в Україні – 68%). Більше третини цієї вікової групи – молоді люди у віці 15–34 роки. Населення у віці 65 років і старше в області налічувалося майже 197 тис. осіб, або 19% (в Україні питома вага цієї вікової групи – 16%).

Сільські жителі значно старші за міських. Про це свідчить показник середнього віку населення. На 1 січня 2017р. середній вік жителів області становив 43 роки (у міських поселеннях – 42, у сільській місцевості – 46). Частка населення у віці 65 років і старше в міських поселеннях зафіксована на рівні 15%, у сільській місцевості – 26%.

Рис. Мапа Чернігівської області з поділом на адміністративні райони

Міграційний рух населення у 2017 році (на 01.01.2018 р.).

Кількість прибулих осіб - 8581

Кількість вибулих осіб - 10632

Міграційний приріст, скорочення (-) – 2051

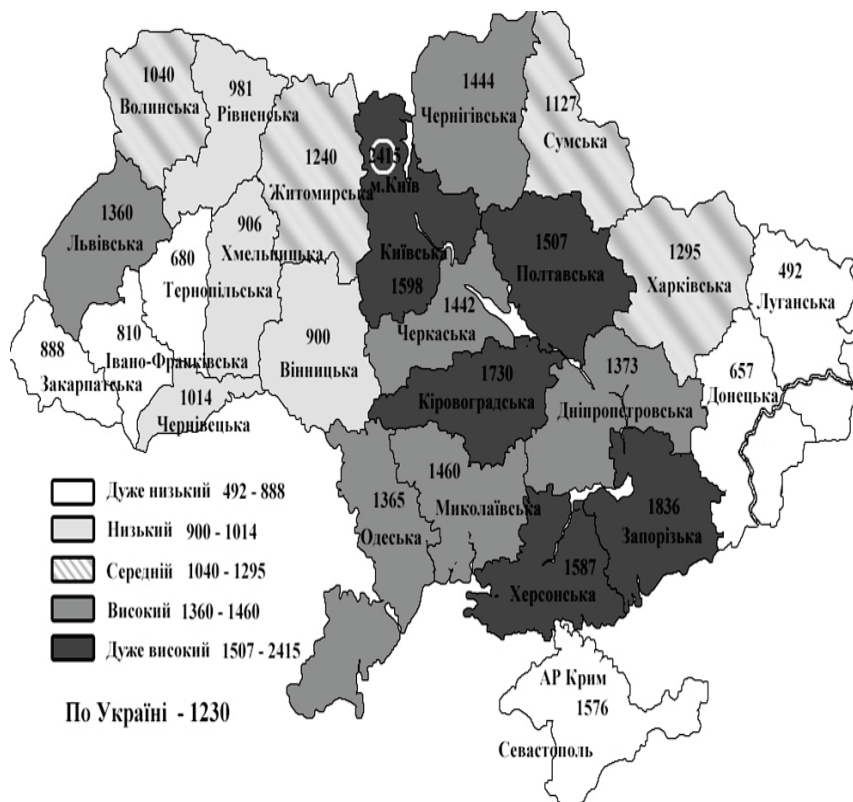
Інформація сформована за даними реєстрації/зняття з реєстрації місця проживання, які надають органи реєстрації (виконавчі органи сільської, селищної або міської ради, сільські голови (якщо відповідно до законодавства виконавчий орган сільської ради не утворено).

**Чисельність населення Чернігівської області
(за оцінкою) по містах та районах на 1 січня 2018 року**

Чернігівська область (міста, райони)	Наявне населення	Постійне населення
Чернігівська область	1020078	1011536
м. Чернігів	289399	283579
м. Ніжин	70046	69553
м. Н.-Сіверський (міськрада)	13289	13167
м. Прилуки	55215	54459
райони		
Бахмацький	43990	43324
Бобровицький	32438	32249
Борзнянський	30780	30644
Варвинський	15760	15736
Городнянський	27861	27928
Ічнянський	30703	30542
Козелецький	44236	44254
Коропський	22561	22595
Корюківський	26395	26307
Куликівський	16470	16407
Менський	35249	35094
Ніжинський	26830	27047
Н.-Сіверський	12989	13072
Носівський	28682	28598
Прилуцький	35354	35450
Ріпкинський	26770	26721
Семенівський	17515	17481
Сновський	23165	23042
Сосницький	18112	17964
Срібнянський	11154	11113
Талалаївський	12612	12484
Чернігівський	52503	52726

Розрахунки (оцінки) чисельності населення здійснено на основі наявних адміністративних даних щодо державної реєстрації народження і смерті та зміни реєстрації місця проживання.

Географія інтенсивності злочинності
(по регіонах України у 2017 р.)

**КІЛЬКІСТЬ ОБЛІКОВАНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ
ПО ЧЕРНІГІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ ЗА ОКРЕМИМИ ВИДАМИ**

ЗА СІЧЕНЬ 2018 р.

(за даними прокуратури Чернігівської області)

Усього обліковано кримінальних правопорушень	Січень 2018р.	Січень 2017р.	Січень 2018р. у % до січня 2017р.
1	2	3	4
Усього обліковано кримінальних правопорушень	1228	1548	79,3
тяжких та особливо тяжких	401	493	81,3
умисне вбивство (та замах)	2	6	33,3
умисне тяжке тілесне ушкодження	162	62	300,0
згвалтування (та замах)	1	0	-
крадіжка	571	752	75,9
грабіж	15	17	88,2
розбій	3	2	150,0
вимагання	1	2	50,0
шахрайство	44	106	41,5
привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем	25	21	19,0
незаконний обіг зброї	14	22	63,6
порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами	40	30	133,3
незаконне заволодіння транспортним засобом	4	7	57,1
хуліганство	4	9	44,4
втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність	1	0	0

ДОВІДКА – ДОПОВІДЬ

про громадські формування з охорони громадського порядку і державного кордону що розташовані на адміністративній території м. Чернігова

Станом на 29 березня 2016 року у м. Чернігові обліковується 5 Громадських формування з охорони громадського порядку і державного кордону:

1. Добровільне громадське формування - Чернігівський зведений загін громадських формувань з охорони громадського порядку;
2. Громадське формування з охорони громадського порядку і державного кордону "САМООБОРОНА ЧЕРНІГІВЩИНИ";
3. Громадське формування з охорони громадського порядку і державного кордону "Спеціальний підрозділ "АФГАНЕЦЬ";
4. Громадське формування з охорони громадського порядку і державного кордону "СЄВЕР";
5. Громадське формування з охорони громадського порядку державного кордону "ПІВНІЧНІ ВОВКИ".

Але належним чином подали відповідні документи усі формування за винятком - Громадське формування з охорони громадського порядку і державного кордону "ПІВНІЧНІ ВОВКИ".

Найбільш активно взаємодіяли з Чернігівським відділом поліції (Чернігівським міським відділом міліції):

1. Добровільне громадське формування - Чернігівський зведений загін громадських формувань з охорони громадського порядку;
2. Громадське формування з охорони громадського порядку і державного кордону "САМООБОРОНА ЧЕРНІГІВЩИНИ".

Задіяні в охороні державного кордону:

1. Громадське формування з охорони громадського порядку і державного кордону "Спеціальний підрозділ "АФГАНЕЦЬ";
2. Громадське формування з охорони громадського порядку і державного кордону "СЄВЕР".

Про діяльність Громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону "ПІВНІЧНІ ВОВКИ" інформації не має.

№ з/п	Найменування	Керівник	Рішення виконавчого комітету міської ради про реєстрацію	Кількість виданих посвідчень у 2016 році	Кількість членів громадського формування станом на 29.03.2016 року
1	Добровільне громадське формування - Чернігівський зведений загін громадських формувань з охорони громадського порядку	Ковальов Олександр Олександрович	від 19 лютого 2008 року, №20	78	36
2	Громадське формування з охорони громадського порядку і державного кордону "САМОБОРОНА ЧЕРНІГІВЩИНИ"	Федорок Володимир Костянтинович	від 30 травня 2014 року, №137	не видавалися	не відомо
3	Громадське формування з охорони громадського порядку і державного кордону "Спеціальний підрозділ "АФГ АНЕЦЬ"	Бурковський Леонід Григорович	від 28 січня 2015 року, №15	53	53
4	Громадське формування з охорони громадського порядку і державного кордону "СЄВЕР"	Горний Юрій Борисович	від 20 липня 2015 року, №175	не видавалися	не відомо
5	Громадське формування з охорони громадського порядку і державного кордону "ПІВНІЧНІ ВОВКИ"	Довбах Віталій Олександрович	від 23 вересня 2015 року, №232	не видавалися	не відомо

Особливості роботи громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону

1. Повсякденна (оперативна) діяльність таких формувань організовується, спрямовується і контролюється відповідними органами Національної поліції, підрозділами Державної прикордонної служби України.

2. Громадські формування з охорони громадського порядку і державного кордону проводять свою діяльність разом з поліцейськими, військовослужбовцями Державної прикордонної служби України.

Органи місцевого самоврядування

1. Органи місцевого самоврядування у межах своєї компетенції, а також громадяни сприяють громадським формуванням в охороні громадського порядку і державного кордону;

2. Органи місцевого самоврядування спільно з органами Національної поліції, підрозділами Державної прикордонної служби України організовують діяльність громадських формувань з охорони громадського порядку та державного кордону шляхом залучення їх членів до проведення патрулювання та інших спільних заходів, проведення інструктажів та оперативного надання відповідної інформації, крім таємної, залучення їх членів до правового навчання та ознайомлення з формами та методами боротьби з правопорушеннями;

3. Органи місцевого самоврядування у межах своєї компетенції спільно з органами Національної поліції та підрозділами Державної прикордонної служби України здійснюють координацію та контроль за діяльністю громадських формувань, заслуховують повідомлення і звіти керівників зазначених формувань.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ

На даний час, у зв'язку з переформатування міліції у поліцію, чітко не визначено у структурі поліції який саме підрозділ буде здійснювати повсякденну діяльність громадських формувань.

Управління патрульної поліції у м. Чернігові – здійснює патрулювання власними силами без залучення членів громадських формувань.

Чернігівській відділ поліції ГУНП в Чернігівській області перебуває у стадії переформатування, особовий склад у очікуванні переатестації, остаточно структура досі не визначена – відповідно чітко не визначений підрозділ (відповідальна особа) і механізм залучення громадських формувань до охорони громадського порядку.

У К Р А Ї Н А
ЧЕРНІГІВСЬКА МІСЬКА РАДА

ВИКОНАВЧИЙ КОМІТЕТ

**ВІДДІЛ ВЗАЄМОДІЇ З ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ,
МОБІЛІЗАЦІЙНОЇ, ОБОРОННОЇ ТА СПЕЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ**

14000, м. Чернігів, вул. Магістратська, 7. тел./факс (0462) 77-40-14, e-mail: specialservice@chernigiv-rada.gov.ua

"12" 02 2018 року № 29/ -вих.
На № 1221/1211/45/03/4/2018 від 07.02.18

Начальнику Чернігівського
відділу поліції ГУНП в
Чернігівській області

Ребергу В. К.

Щодо надання інформації

Шановний Володимире Костянтиновичу!

Щодо порушених у вашому листі питань, повідомляємо що станом на 12 лютого 2018 року у м. Чернігові обліковується 5 Громадських формування з охорони громадського порядку і державного кордону:

1. Добровільне громадське формування - Чернігівський зведений загін громадських формувань з охорони громадського порядку, кількість членів громадського формування станом на 12 лютого 2018 року становить – 90 членів;

2. Громадське формування з охорони громадського порядку і державного кордону "САМООБОРОНА ЧЕРНІГІВЩИНИ", кількість членів громадського формування станом на 12 лютого 2018 року становить – 33 члени;

3. Громадське формування з охорони громадського порядку і державного кордону "Спеціальний підрозділ "АФГАНЕЦЬ", кількість членів громадського формування станом на 09.03.2017 року становить – 52 члени;

4. Громадське формування з охорони громадського порядку і державного кордону "СЄВЕР", кількість членів громадського формування станом на 12 лютого 2018 року становить – 12 членів;

5. Громадське формування з охорони громадського порядку державного кордону "ПІВНІЧНІ ВОВКИ", кількість членів громадського формування станом на 12 лютого 2018 року не відома – посвідчення не видавались.

З повагою
начальник відділу

А. В. Ткач

У К Р А Ї Н А
ЧЕРНІГІВСЬКА МІСЬКА РАДА
ВИКОНАВЧИЙ КОМІТЕТ

**ВІДДІЛ ВЗАЄМОДІЇ З ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ,
МОБІЛІЗАЦІЙНОЇ, ОБОРОННОЇ ТА СПЕЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ**

14000, м. Чернігів, вул. Магістратська, 7. тел./факс (0462) 77-40-14, e-mail: specialservice@chernigiv-rada.gov.ua

"09" 03 2017 року № 29/ -вих.
На № 2149/1211/48/03/4/2017 від 24.03.17

Начальнику Чернігівського
відділу поліції ГУНП в
Чернігівській області

Кагітіню С. Ф.

Щодо надання інформації

Шановний Сергію Федоровичу!

Щодо порушених у вашому листі питань, повідомляємо що станом на 9 березня 2017 року у м. Чернігові обліковується 5 Громадських формування з охорони громадського порядку і державного кордону:

1. Добровільне громадське формування - Чернігівський зведений загін громадських формувань з охорони громадського порядку, кількість членів громадського формування станом на 09.03.2017 року становить – 58 членів;

2. Громадське формування з охорони громадського порядку і державного кордону "САМООБОРОНА ЧЕРНІГІВЩИНИ" , кількість членів громадського формування станом на 09.03.2017 року становить – 32 члени;

3. Громадське формування з охорони громадського порядку і державного кордону "Спеціальний підрозділ "АФГАНЕЦЬ", кількість членів громадського формування станом на 09.03.2017 року становить – 48 членів;

4. Громадське формування з охорони громадського порядку і державного кордону "СЄВЕР", кількість членів громадського формування станом на 09.03.2017 року становить – 12 членів;

5. Громадське формування з охорони громадського порядку державного кордону "ПІВНІЧНІ ВОВКИ", кількість членів громадського формування станом на 09.03.2017 року становить – 14 членів.

До охорони публічного порядку залучались:

1. Добровільне громадське формування - Чернігівський зведений загін громадських формувань з охорони громадського порядку;
2. Громадське формування з охорони громадського порядку і державного кордону "САМООБОРОНА ЧЕРНІГІВЩИНИ";
3. Громадське формування з охорони громадського порядку державного кордону "ПІВНІЧНІ ВОВКИ".

Задіяні в охороні державного кордону:

1. Громадське формування з охорони громадського порядку і державного кордону "Спеціальний підрозділ "АФГАНЕЦЬ";
2. Громадське формування з охорони громадського порядку і державного кордону "СЄВЕР".

З повагою
начальник відділу

А. В. Ткач

УКРАЇНА
ЧЕРНІГІВСЬКА МІСЬКА РАДА
ВИКОНАВЧИЙ КОМІТЕТ
Р І Ш Е Н Н Я

18 серпня 2016 року

м. Чернігів

№ 357

Про утворення спостережної комісії

На виконання статті 11 та пункту 1 статті 14 постанови Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2004 року № 429 "Про затвердження положень про спостережні комісії та піклувальні ради при спеціальних виховних установах" та статті 38 Закону України "Про місцеве самоврядування в Україні" виконавчий комітет міської ради вирішив:

1. Утворити спостережну комісію при виконавчому комітеті Чернігівської міської ради у складі:

Фесенко
Сергій Іванович	- заступник міського голови – керуючого справами виконкому міської ради, голова комісії
Ткач
Андрій Вікторович	- начальник відділу взаємодії з правоохоронними органами, мобілізаційної, оборонної та спеціальної роботи міської ради, секретар комісії
Гойда-Кодола
Юлія Сергіївна	- дільничний лікар-нарколог диспансерного відділення КЛПЗ "Чернігівський обласний наркологічний диспансер" ЧОР (за згодою)
Діброва
Ірина Миколаївна	- заступник начальника відділу з питань призначення, перерахунку та виплати пенсій №1 Чернігівського об'єднаного управління пенсійного фонду України (за згодою)
Котенко
Вікторія Анатоліївна	- заступник начальника відділу у справах сім'ї та молоді управління у справах сім'ї, молоді та спорту міської ради
Кропива
Григорій Митрофанович	- юрист благодійної організації "Чернігівський жіночий правозахисний центр" (за згодою)

Кузьміна Людмила Олександрівна	- начальник управління реєстрації нормативно – правових актів, правової роботи та правової освіти Головного територіального управління юстиції у Чернігівській області (за згодою)
Лисич Вікторія Вікторівна	- головний спеціаліст управління охорони здоров'я міської ради
Мазур Людмила Олесівна	- начальник відділу соціальної роботи міського центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді
Марчук Ірина Петрівна	- начальник управління праці та соціального захисту населення Новозаводської районної у місті Чернігові ради
Мойсеєнко Анжела В'ячеславівна	- голова Чернігівського обласного відділення Всеукраїнської благодійної організації "Всеукраїнська Мережа людей, які живуть з ВІЛ" (за згодою)
Науменко Катерина Петрівна	- начальник відділу служби у справах дітей Деснянської районної у місті Чернігові ради
Носок Світлани Іванівни	- директор територіального центру соціального обслуговування (за згодою)
Нікольська Людмила Віталіївна	- начальник відділу взаємодії з роботодавцями Чернігівського міського центру зайнятості (за згодою)
Романов Микола Миколайович	- голова громадської організації "Чернігівський центр соціальної адаптації бездомних та безпритульних" (за згодою)
Сидоренко Парасковія Григорівна	- голова правління міського благодійного фонду "Милосердя і доброта" (за згодою)
Тарасов Віктор Володимирович	- виконавчий директор "Чернігівського громадського комітету захисту прав людини" (за згодою)
Технічний персонал спостережної комісії	
Кулешов Роман Юрійович	- головний спеціаліст відділу взаємодії з правоохоронними органами, мобілізаційної, оборонної та спеціальної роботи міської ради
Пятовський Андрій Віталійович	- головний спеціаліст відділу взаємодії з правоохоронними органами, мобілізаційної, оборонної та спеціальної роботи міської ради

2. Рішення виконавчого комітету міської ради від 03 липня 2013 року № 193 "Про утворення спостережної комісії" зі змінами та доповненнями вважати таким, що втратило чинність.

3. Контроль за виконанням цього рішення покласти на заступника міського голови – керуючого справами виконкому Чернігівської міської ради Фесенка С. І.

Міський голова

Секретар міської ради

В. А. Атрошенко

В. Е. Бистров

УКРАЇНА
ЧЕРНІГІВСЬКА МІСЬКА РАДА
ВИКОНАВЧИЙ КОМІТЕТ
Р І Ш Е Н Н Я

15 грудня 2016 року

м. Чернігів

№ 529

Про затвердження Статуту
комунального підприємства
"Муніципальна поліція"
Чернігівської міської ради

На виконання рішення Чернігівської міської ради від 30 листопада 2016 року № 13/VII-11 "Про створення комунального підприємства "Муніципальна поліція" Чернігівської міської ради", керуючись ст. 87 Цивільного кодексу України, ст. 57 Господарського кодексу України, ст. 29 Закону України "Про місцеве самоврядування в Україні", виконавчий комітет міської ради вирішив:

1. Затвердити Статут комунального підприємства "Муніципальна поліція" Чернігівської міської ради, що додається.
2. Контроль за виконанням цього рішення покласти на першого заступника міського голови Шостака М. О.

Міський голова

Секретар міської ради

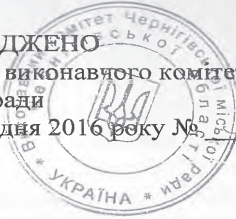

В. А. Атрошенко

В. Е. Бистров

ЗАТВЕРДЖЕНО
Рішення виконавчого комітету
міської ради

15 грудня 2016 року № 589

СТАТУТ
КОМУНАЛЬНОГО ПІДПРИЄМСТВА
"МУНІЦИПАЛЬНА ПОЛІЦІЯ"
ЧЕРНІВІВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ

м. Чернівці
2016 рік

1.ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

1.1. Комунальне підприємство "Муніципальна поліція" Чернігівської міської ради, (у подальшому – Муніципальна поліція) створене Чернігівською міською радою згідно рішення від 30 листопада 2016 року № 13/VII-11 "Про створення комунального підприємства "Муніципальна поліція" Чернігівської міської ради та діє на підставі цього Статуту, Цивільного та Господарського кодексів України, Законів України "Про місцеве самоврядування в Україні", "Про охоронну діяльність", "Про благоустрій населених пунктів" та іншого законодавства України.

1.2. Муніципальна поліція належить до комунальної власності територіальної громади міста Чернігова.

1.3. Власником Муніципальної поліції є територіальна громада міста Чернігова в особі Чернігівської міської ради (далі – Власник).

2. НАЙМЕНУВАННЯ ТА МІСЦЕЗНАХОДЖЕННЯ:

2.1. Повне найменування:

2.1.1. Українською мовою: **Комунальне підприємство "МУНІЦИПАЛЬНА ПОЛІЦІЯ" Чернігівської міської ради.**

2.1.2. Англійською мовою: **Municipal enterprise "MUNICIPAL POLICE" of the Chernihiv city council.**

2.2. Скорочене найменування:

2.2.1. Українською мовою: **КП "МУНІЦИПАЛЬНА ПОЛІЦІЯ" ЧМР.**

2.2.2. Англійською мовою: **ME "MUNICIPAL POLICE" of the CCC.**

2.3. Місце знаходження Муніципальної поліції: м. Чернігів, вул. Героїв 14А.

3. ПРАВОВИЙ СТАТУС

3.1. У своїй діяльності Муніципальна поліція керується Конституцією України, Законами України "Про місцеве самоврядування в Україні", "Про охоронну діяльність", "Про благоустрій населених пунктів", "Про відходи", "Про захист прав споживачів", Кодексом України про адміністративні правопорушення, Цивільним та Господарським кодексами України, іншими законодавчо-правовими актами Президента України, Кабінету Міністрів України, Верховної Ради України, Правилами благоустрою території міста Чернігова, Статутом територіальної громади міста Чернігова, рішеннями міської ради і виконавчого комітету, розпорядженнями міського голови, даним

та іншими нормативними актами, та діє на підставі ліцензії або інших документів передбачених чинним законодавством.

3.2. Муніципальна поліція є уповноваженим представником Власника в здійсненні та виконання вимог законодавства про благоустрій населених місць, що відходить, захисту прав споживачів, громадського порядку та громадської діяльності.

3.3. Права і обов'язки Муніципальна поліція набуває з дня державної реєстрації.

3.4. Муніципальна поліція в межах, встановлених законодавством, самостійно несе відповідальність за своїми зобов'язаннями в межах належного рівня згідно з законодавством. Муніципальна поліція не несе відповідальності за зобов'язаннями Власника та Органу управління, а Власник та Орган управління не несуть відповідальності за зобов'язаннями Муніципальної поліції, крім випадків, передбачених законодавством.

3.5. Муніципальна поліція є юридичною особою, має самостійний баланс, розрахунковий та інші рахунки в установах банків, круглу печатку з найменуванням, штампи, бланки, знак для товарів та послуг, власну атрибутику, іншу атрибутику юридичної особи.

3.6. Муніципальна поліція від свого імені, виступає у господарських, адміністративних та адміністративних правовідносинах з юридичними та фізичними особами, набуває майнових прав та несе обов'язки, виступає позивачем та відповідачем у судах, несе відповідальність за результати своєї господарської діяльності.

3.7. Муніципальна поліція має право вступати до асоціацій, консорціумів та інших об'єднань підприємств лише за погодженням з Власником.

3.8. Зразок форменого одягу, знаки розрізнення, особового посвідчення Власника Муніципальної поліції затверджується рішенням виконавчого органу міської ради.

4. МЕТА ТА ВИДИ ДІЯЛЬНОСТІ

4.1. Метою діяльності Муніципальної поліції є:

- виконання заходів Програм міської ради в сфері забезпечення дієвого контролю за благоустроєм території міста;
- забезпечення в межах визначених законодавством прав членів територіальної громади в сфері благоустрою міста, формування у мешканців міста активної громадської позиції щодо збереження довкілля, об'єктів та елементів благоустрою, забезпечення чіткого виконання суб'єктами господарювання та громадянами обов'язків в сфері благоустрою;

захист майна, забезпечення прав і законних інтересів суб'єктів господарювання та фізичних осіб, органів державної влади та місцевого самоврядування;

забезпечення контролю за здійсненням заходів з охорони майна та фізичних осіб;

здійснення іншої господарської діяльності не забороненої законом.

4.2. Для досягнення мети своєї діяльності у сфері охоронної діяльності

Муніципальна поліція реалізує наступні завдання:

4.2.1. використовує пункти централізованого спостереження, технічні засоби охорони та пожежогасіння, транспорт реагування, службові собаки;

4.2.2. здійснює контроль за станом майнової безпеки об'єкта охорони;

4.2.3. запобігає загрозам особистій безпеці фізичної особи, яка перебуває;

4.2.4. проводить у встановленому законодавством порядку розслідування злочинів, пов'язаних зі здійсненням охоронної діяльності, та забезпечує охорону майна, прав і законних інтересів підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності та фізичних осіб;

4.2.5. здійснює, у порядку встановленому законодавством, охорону громадського порядку в місцях розміщення охоронюваних об'єктів.

4.3 Для досягнення мети своєї діяльності у сфері благоустрою, захисту прав споживачів, попередження правопорушень, що посягають на громадський порядок і громадську безпеку Муніципальна поліція реалізує наступні завдання:

4.3.1. здійснює контроль за станом благоустрою території міста Чернігова, підтриманням чистоти та порядку, забезпечує попередження, виявлення та припинення правопорушень, що посягають на громадський порядок і громадську безпеку у встановленому законодавством порядку;

4.3.2. здійснює контроль за дотриманням підприємствами, установами, організаціями, громадянами вимог Законів України "Про благоустрій населених пунктів", "Про відходи", "Про захист прав споживачів", Правил благоустрою території міста Чернігова, інших нормативно-правових актів, що стосуються відносин в цій сфері у порядку встановленому законодавством;

4.3.3. здійснює контроль за станом благоустрою території міста Чернігова, в тому числі озелененням, охороною зелених насаджень і водойм, благоустроєм місць відпочинку громадян, утриманням в належному стані територій, прилеглих до належних суб'єктам господарювання, установам, організаціям будівель, споруд та територій;

4.3.4. здійснює контроль за додержанням суб'єктами господарювання, підприємствами, організаціями незалежно від форм власності та громадянами вимог законодавства у сфері поводження з побутовими та виробничими відходами;

- 4.3.5. здійснює профілактичні заходи з метою запобігання порушенням в сфері благоустрою;
 - 4.3.6. сприяє розвитку та поліпшенню стану благоустрою міста;
 - 4.3.7. вживає заходів щодо зупинення робіт, які проводяться самовільно і погіршують стан благоустрою міста, відшкодування завданих збитків та відновлення об'єктів благоустрою до належного стану.
 - 4.3.8. готує проекти рішень міської ради, виконкомом міської ради, сесією міського голови з питань, що входять до компетенції спеціальної поліції.
 - 4.3.9. вживає спільно з працівниками поліції заходів до припинення адміністративних правопорушень.
- 4.4. У сфері різноманітних видів господарської діяльності:**
- 4.4.1. Муніципальна поліція може здійснювати інші види діяльності з діючим законодавством. У випадку, якщо якась діяльність вимагає спеціального дозволу (ліцензії) Муніципальна поліція повинна одержати її у встановленому порядку та дотримуватись визначених умов та правил виконання даного виду діяльності (ліцензійних умов).

5. ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ

- 5.1. В сфері здійснення охоронної діяльності Муніципальна поліція має наступні повноваження:**
- 5.1.1. придбавати, зберігати та використовувати в установленому законодавством порядку спеціальні засоби, перелік яких визначається постановою Міністрів України;
 - 5.1.2. використовувати радіозв'язок за наявності дозволу на їх використання на наданих радіочастотах;
 - 5.1.3. використовувати транспорт реагування:
 - 5.1.3.1. транспорт реагування суб'єкта охоронної діяльності є спеціальним транспортом і обладнується засобами радіотехнічного зв'язку, картографічними схемами та написами, відповідними світловими та звуковими сигналами у порядку, визначеному Міністерством внутрішніх справ України.
 - 5.1.4. вимагати від громадян, службових та посадових осіб підприємства, установ, організації незалежно від форм власності припинення протиправних дій, стримання законності та правопорядку;
 - 5.1.5. вимагати від службових осіб об'єктів охорони та інших осіб стримання пропускового та внутрішнього об'єктового режимів;
 - 5.1.6. не допускати проникнення осіб та затримувати тих, які намагаються проникнути (проникли) на об'єкт охорони або залишити його,

уючи встановлені правила, з обов'язковим негайним повідомленням про територіальний орган внутрішніх справ;

5.1.7. застосовувати заходи фізичного впливу, спеціальні засоби та застосовувати службових собак відповідно до Закону;

5.1.8. під час здійснення пропускового режиму на об'єктах охорони проводити огляд речей фізичних осіб (за їх добровільною згодою), транспортних засобів, вилучення речей і документів, що є знаряддями або предметами правопорушення, перевірку документів, що засвідчують особу, право на вхід (вихід) осіб, внесення (винесення), ввезення (вивезення) в'їзд (виїзд) транспортних засобів, зокрема щодо їх відповідності складу цінностей, що переміщуються на об'єкти охорони (з об'єктів в'їзду/виїзду);

5.1.9. проводити відкриту відео та фотозйомку подій як допоміжний засіб запобігання протиправним діям на об'єкті, що охороняється;

5.1.10. дотримуватись обмежень в частині здійснення охоронної діяльності, що визначені Законами України;

5.1.11. зберігати таємницю, що охороняється законом, а також конфіденційну інформацію про господарську діяльність суб'єктів господарювання, оголошену такою в установленому порядку, відомості про стан і сімейне життя фізичних осіб, що стали відомі у зв'язку з виконанням службових обов'язків, крім випадків, передбачених законодавством.

5.2. Муніципальна поліція у сфері благоустрою, захисту прав споживачів, дотримання законодавств про відходи, попередження порушень що досягають на громадський порядок і громадську безпеку має наступні повноваження:

5.2.1. проводити рейди та перевірки території, об'єктів міста щодо стану благоустрою, додержання суб'єктами господарської діяльності, установами та організаціями незалежно від форм власності та громадянами законодавства у сфері благоустрою;

5.2.2. відвідувати підприємства, установи, організації, суб'єктів підприємницької діяльності незалежно від форми власності з метою дотримання вимог законодавства у сфері благоустрою, поводження з відходами, захисту прав споживачів;

5.2.3. вимагати від громадян, посадових та службових осіб суб'єктів господарювання, установ, організацій незалежно від форм власності, які порушують законодавство у сфері благоустрою, поводження з відходами, захисту прав споживачів, громадського порядку, припинення правопорушень;

5.2.4. надавати приписи громадянам, посадовим та службовим особам суб'єктів господарювання, установ, організацій незалежно від форм власності про усунення виявлених порушень законодавства у сфері благоустрою, поводження з відходами, захисту справ споживачів;

5.2.5. здійснювати контроль за виконанням наданих приписів та вжити заходів на усунення виявлених порушень;

5.2.6. складати акти фіксації виявлених правопорушень та адміністративні протоколи про адміністративні правопорушення на громадян та службових, посадових осіб суб'єктів господарювання, установ, організацій незалежно від форм власності в межах компетенції та порядку передбачених законодавством;

5.2.7. направляти протоколи про адміністративне правопорушення на посадові органи (посадовим особам), уповноваженим розглядати справи про адміністративні правопорушення відповідно до положень Кодексу України про адміністративні правопорушення;

5.2.8. направляти повідомлення громадянам, посадовим та службовим особам суб'єктів господарювання, установ, організацій незалежно від форм власності для надання усних або письмових пояснень та проводити опитування посадових осіб у зв'язку з порушенням ними вимог законодавства у сфері благоустрою, поведження з відходами, захисту прав споживачів, громадського порядку;

5.2.9. контролювати та сприяти в забезпеченні чистоти і порядку в місті, благоустрою територій та об'єктів від сміття, будівельних та побутових відходів, самовільного розміщення об'єктів та елементів благоустрою;

5.2.10. здійснювати відповідно до чинного законодавства фото-, відео-, звукозапис, як допоміжний засіб для запобігання порушень вимог законодавства у сфері благоустрою, поведження з відходами, захисту прав споживачів, громадського порядку;

5.2.11. залучати в установленому порядку фахівців підприємств, установ, організацій (за погодженням з їх керівниками) для розгляду питань, що належать до компетенції Муніципальної поліції;

5.2.12. надавати допомогу суб'єктам господарювання, установам, організаціям та громадянам у поліпшенні стану території та об'єктів благоустрою міста Чернігова, дотримання вимог законодавства в сфері поведження з відходами, охорони громадського порядку, захисту прав споживачів;

5.2.13. подавати у встановленому порядку пропозиції з розвитку та поліпшення стану благоустрою територій та об'єктів міста, захисту прав споживачів, поведження з відходами, громадського порядку, удосконалення благоустрою території міста Чернігова;

5.2.14. брати участь у межах своєї компетенції, у роботі комісій, створених міською радою, виконкомом, міським головою, виконавчими органами міської ради;

5.2.15. надавати інформацію органам державного контролю відповідно до чинного законодавства;

5.2.16. одержувати у встановленому порядку від посадових осіб державних органів міської ради, службових та посадових осіб підприємств, організацій незалежно від форм власності документи, довідки, інші матеріали, необхідні для виконання покладених на Муніципальну поліцію завдань;

5.2.17. брати участь у пленарних засіданнях сесій міської ради, постійних комісій міської ради та виконавчого комітету, нарадах, робочих групах, утворених міським головою, міською радою та її виконавчими органами у встановленому порядку;

5.2.18. скликати у встановленому порядку наради за своєю ініціативою;

5.2.19. передавати до державних контролюючих та правоохоронних органів інформацію та матеріали, що свідчать про порушення вимог законодавства у сфері благоустрою, поведження з відходами, захисту прав споживачів, громадського порядку;

5.2.20. встановлювати особу порушника, якщо особа не відома, за допомогою органів внутрішніх справ, та інших органів виконавчої влади;

5.2.21. забезпечувати подання від імені Чернігівської міської ради до суду про відшкодування шкоди завданої об'єктам благоустрою, порушення законодавства з питань благоустрою, поведження з відходами, захисту прав споживачів та Правил благоустрою території міста Чернігова;

5.2.22. проводити розрахунки нанесених збитків об'єктам та елементам благоустрою та понесених затрат на відшкодування завданої шкоди;

5.2.23. приймати участь та безпосередньо розглядати звернення та скарги громадян, установ, організацій і громадян з питань, що відносяться до діяльності Муніципальної поліції;

5.2.24. розглядати звернення споживачів, консультувати їх з питань захисту прав споживачів;

5.2.24.1. у разі виявлення продукції неналежної якості, фальсифікованої, небезпечної для життя, здоров'я, майна споживачів і навколишнього природного середовища терміново повідомляти про це центральний орган виконавчої влади, який реалізує державну політику у сфері державного контролю за додержанням законодавства про захист прав споживачів, інші органи, що здійснюють державний контроль за якістю і безпекою продукції;

5.2.24.2. готувати подання до органу, який видав дозвіл на провадження діяльності певного виду діяльності, для вирішення питання про тимчасове зупинення діяльності чи про дострокове анулювання у разі систематичного порушення прав споживачів.

5.3. Інші повноваження:

- 5.3.1. забезпечувати цільове використання закріпленого за ним майна та грошей з бюджетів коштів;
- 5.3.2. здійснювати належне утримання основних фондів, а також забезпечувати своєчасне освоєння нових виробничих потужностей;
- 5.3.3. створювати належні умови для високопродуктивної праці, забезпечувати додержання законодавства про працю, соціальне страхування, а також виконання та норм охорони праці, техніки безпеки;
- 5.3.4. здійснювати заходи з удосконалення організації своєї роботи;
- 5.3.5. здійснювати заходи з удосконалення організації заробітної плати працівників з метою посилення їх матеріальної заінтересованості як у результататах особистої праці, так і у загальних підсумках роботи підприємства, забезпечувати економне і раціональне використання фонду споживання і здійснювати розрахунки з працівниками підприємства;
- 5.3.6. виконувати норми і вимоги щодо охорони довкілля, раціонального використання і відтворення природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки;
- 5.3.7. здійснювати інші повноваження, покладені на Муніципальну поліцію відповідно до чинного законодавства;

6. ВЗАЄМОДІЯ З ОРГАНАМИ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ, ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ ТА ГРОМАДСЬКІСТЮ

6.1. Муніципальна поліція при виконанні покладених на неї завдань співпрацює з органами виконавчої влади, іншими виконавчими органами місцевої міської ради, депутатами, постійними комісіями, тимчасовими спеціальними комісіями та іншими органами, утвореними міською радою, правоохоронними органами, підприємствами, установами, організаціями незалежно від форми власності, об'єднаннями громадян, співпрацює з засобами масової інформації, проводить прес-конференції, видає інформаційний бюлетень та інші матеріали.

6.2. Для реалізації Статутних повноважень в сфері дотримання громадського порядку та безпеки Муніципальна поліція та правоохоронні органи спільно організовують взаємодію і надають взаємодопомогу у виконанні функцій, що спрямована на попередження, припинення і розкриття злочинів, стратегічних правопорушень та забезпечення охорони громадського порядку.

6.3. Заходи із взаємодії з правоохоронними органами не можуть включати зобов'язання суб'єктів охоронної діяльності за договором щодо надання послуг з охорони.

6.4. Муніципальна поліція організовує взаємодію з правоохоронними органами у формі:

6.4.1. проведення спільних нарад, консультацій;

6.4.2. обміну інформацією з питань попередження та припинення порушень;

6.4.3. інших не заборонених законодавством профілактичних заходів за умови, якщо не порушуються права та обов'язки підприємства, установи, організації незалежно від форм власності та громадян, якщо здійснення таких заходів належить до компетенції відповідного правоохоронного органу.

7. МАЙНО

7.1. Встановити Муніципальній поліції Статутний капітал в розмірі **5 000,00 грн.** (один мільйон шістсот шістдесят п'ять тисяч гривень 00 коп.).

7.2. Майно Муніципальної поліції становлять основні фонди та оборотні активи, а також інші цінності, вартість яких відображається у її самостійному балансі.

7.3. Майно Підприємства є власністю територіальної громади міста і закріплюється за ним на праві господарського відання.

7.4. Муніципальна поліція має право розпоряджатися закріпленим за нею на праві господарського відання майном, що є у комунальній власності і належить до основних фондів підприємства, лише з дозволу Власника.

7.5. **Джерелами формування майна є:**

7.5.1. майно, передане йому Власником;

7.5.2. доходи, одержані від реалізації продукції та наданих послуг, а також від інших видів господарської діяльності;

7.5.3. кредити банків та інших кредиторів;

7.5.4. капітальні та поточні трансферти з міського бюджету;

7.5.5. інші джерела, не заборонені законодавством України.

7.6. Збитки, заподіяні Підприємству внаслідок порушення його майнових прав юридичними особами, громадянами та державними органами, покладаються в порядку передбаченому діючим законодавством України.

7.7. Муніципальній поліції може надаватися з міського бюджету грошова підтримка (дотація на покриття збитків) в порядку, затвердженому рішенням радою та кошти на виконання заходів Програм міської ради в сфері забезпечення дієвого контролю за благоустроєм території міста.

8. ОРГАНИ УПРАВЛІННЯ, ЇХ ПОВНОВАЖЕННЯ

8.1. Управління Муніципальної поліції здійснюють:

- вищий орган Муніципальної поліції – Власник;
- уповноважений Власником орган – виконавчий комітет Чернігівської міської ради;
- уповноважена Власником посадова особа – Чернігівський міський голова або особа, що відповідно до законодавства виконує повноваження Чернігівського міського голови;
- виконавчий орган Муніципальної поліції – начальник Муніципальної поліції.

8.2. До компетенції Власника Муніципальної поліції належать:

- прийняття рішення про припинення діяльності Муніципальної поліції, реорганізацію Муніципальної поліції, визначення складу комісії з ліквідації та затвердження ліквідаційного балансу (передавального балансу);
- прийняття рішення про вступ Муніципальної поліції до територіальних об'єднань;
- вирішення інших питань, віднесених законодавством до компетенції Власника.

8.3. До компетенції виконавчого комітету Чернігівської міської ради належать:

- внесення змін та доповнень до Статуту Муніципальної поліції;
- прийняття рішення про розподіл за результатами діяльності бюджету Муніципальної поліції;
- прийняття рішення про вчинення Муніципальною поліцією юридичних дій та укладання договорів, що відповідають хоча б одній з наведених ознак:
 - передбачають залучення Муніципальною поліцією інвестицій або надання інвестицій вартістю, що перевищує 2 500 000,00 (два мільйони п'ятсот тисяч) гривень;
 - передбачають придбання Муніципальною поліцією майна (відчуження Муніципальною поліцією майна), що перевищує 2 500 000,00 (два мільйони п'ятсот тисяч) гривень;
 - передбачають надання послуг, вартістю, що перевищує 2 500 000 (два мільйони п'ятсот тисяч) гривень;
 - передбачають виконання Муніципальною поліцією робіт (замовлення Муніципальною поліцією виконання робіт), вартістю, що перевищує 2 500 000,00 (два мільйони п'ятсот тисяч) гривень;
 - передбачають передачу нерухомого майна та (або) транспортних засобів Муніципальної поліції у тимчасове користування, позику (позичку),

або передачу прав на нерухоме майно та (або) транспортні засоби екено від вартості такого майна (майнових прав);

- передбачають укладення Муніципальною поліцією договорів спільної власності (простого товариства) незалежно від вартості вкладів сторін;
- передбачають укладення Муніципальною поліцією будь-яких договорів (гарантії), за якими Муніципальна поліція приймає на себе обов'язок відповідальності за виконання зобов'язань перед третіми особами, а також договорів застави майна Муніципальної поліції незалежно від вартості таких зобов'язань або вартості майна;
- передбачають укладення Муніципальною поліцією будь-яких договорів банківського кредиту на суму, що перевищує 1 000 000,00 (один мільйон) грн.;
- передбачають випуск, придбання або відчуження Муніципальною поліцією цінних паперів, незалежно від вартості таких зобов'язань.
- затвердження граничної чисельності працівників Муніципальної поліції;

8.4. До компетенції Чернігівського міського голови або особи, що виконує функції міського голови до законодавства виконує повноваження Чернігівського міського голови, належать:

- призначення начальника Муніципальної поліції в порядку визначеному цим Статутом, звільнення начальника Муніципальної поліції, проведення службових перевірок діяльності начальника Муніципальної поліції та звільнення від виконання обов'язків начальника Муніципальної поліції;
- укладення трудового контракту з начальником Муніципальної поліції, визначення строку трудового контракту та інших умов трудового контракту;
- призначення виконуючого обов'язки начальника Муніципальної поліції на період його тимчасової відсутності;
- визначення порядку та форм контрольних заходів за діяльністю Муніципальної поліції, в тому числі за виконанням фінансових планів та звітністю наданої Муніципальною поліцією звітності.

8.5. Підприємство на контрактній основі очолює начальник, який призначається на посаду Чернігівським міським головою за результатами проведення відкритого конкурсу - порядок, умови якого та склад конкурсної комісії погоджуються з постійною комісією Чернігівської міської ради з питань економіки, законності, прав і свобод громадян та запобігання корупції та контролюється з посади. Начальник може бути звільнений з посади достроково на підставі, передбачених Кодексом законів про працю України та контрактом відповідно до закону.

8.6. Начальник Муніципальної поліції в межах, визначених законодавством, Статутом та контрактом самостійно вирішує питання

власності Муніципальної поліції за винятком тих, що віднесені Статутом до компетенції інших органів управління Муніципальної поліції.

8.7. Начальник Муніципальної поліції:

- підзвітний і підконтрольний Власнику та уповноваженому ним органу;
- затверджує організаційну структуру та штатний розпис Муніципальної поліції в межах граничної чисельності, встановленої уповноваженим Власником органом, затверджує положення про структурні підрозділи Муніципальної поліції, посадові інструкції працівників;
- призначає та звільняє з посади працівників Муніципальної поліції в межах граничної чисельності, встановленої уповноваженим Власником органом;
- несе повну відповідальність за стан та діяльність Муніципальної поліції;
- діє без довіреності від імені Муніципальної поліції, представляє його інтереси в органах державної влади, місцевого самоврядування, на всіх рівнях управління, в установах та організаціях;
- розпоряджається коштами та майном Муніципальної поліції в межах своєї компетенції та відповідно до чинного законодавства та цього Статуту;
- видає накази в межах своєї компетенції, організовує, контролює їх виконання;
- укладає договори, видає довіреності, відкриває в установах банків поточну та інші рахунки з урахуванням обмежень, визначених пунктом 8.7 Статуту;
- несе відповідальність за формування та виконання фінансових планів, організацію податкового, бухгалтерського обліку та забезпечення фіксування грошових здійснення всіх господарських операцій;
- забезпечує умови праці працівникам Муніципальної поліції, необхідні для виконання роботи, передбачені законодавством про працю, колективним договором і угодою сторін;
- забезпечує ефективне використання та дбайливе збереження майна, встановленого за Муніципальною поліцією.
- укладає колективний договір від імені Власника Муніципальної поліції;
- визначає перелік відомостей, що становлять комерційну таємницю Муніципальної поліції;
- здійснює інші дії, що впливають з діяльності Муніципальної поліції відповідно до чинного законодавства та цього Статуту.

8.8. На час відсутності начальника його обов'язки виконує заступник начальника або один з працівників Муніципальної поліції за погодженням з уповноваженою Власником посадовою особою.

8.9. Повноваження трудового колективу Муніципальної поліції здійснюються загальними зборами через їх виборні органи. До складу виборних

гнів колективного самоврядування не може обиратися начальником Муніципальної поліції.

8.10. На загальних зборах трудовий колектив:

- розглядає і вирішує питання самоврядування трудового колективу;
- розглядає проект колективного договору;
- вирішує інші питання, що віднесені законодавством до компетенції загальних зборів.

8.11. Рішення соціально-економічних питань, що стосуються діяльності Муніципальної поліції, виробляються його органами управління та ухвалюються трудовим колективом або уповноваженим ним органом і виражаються в колективному договорі.

Колективним договором також регулюють питання охорони праці, технічної та трудові відносини колективу з адміністрацією Муніципальної поліції.

8.12. Право укладення колективного договору від імені Власника здійснюється Начальнику Муніципальної поліції, а від імені трудового колективу – уповноваженому ним органу.

9. ТРУДОВІ ВІДНОСИНИ І СОЦІАЛЬНИЙ РОЗВИТОК

9.1. Трудова діяльність працівників Муніципальної поліції здійснюється на основі укладених з ними трудових договорів (контрактів) відповідно до вимог законодавства. Робота окремих працівників може здійснюватись на основі цивільно-правових договорів.

9.2. Форми, системи та розміри оплати праці працівників Муніципальної поліції визначаються при укладанні трудових договорів (контрактів) з ними на основі чинного законодавства з урахуванням результатів господарської діяльності, фонду оплати праці та трудового вкладу кожного працівника Муніципальної поліції.

9.3. Працівники Муніципальної поліції підлягають соціальному страхуванню та соціальному забезпеченню в порядку і на умовах встановлених чинним законодавством.

9.4. Умови залучення громадян до охоронної діяльності, підготовка та підготовка персоналу охорони здійснюється відповідно до встановленого законодавством порядку.

9.5. Мінімальний розмір заробітної плати не може бути нижчим від встановленого державою мінімального розміру заробітної плати.

9.6. Трудові відносини визначаються відповідно до колективного договору, Кодексу законів про працю, а також Правил внутрішнього розпорядку Муніципальної поліції, Положення про оплату праці та інших локальних актів.

9.7. Повноваження трудового колективу підприємства реалізуються загальними зборами (конференцією) та через їх виборні органи. Для представництва інтересів трудового колективу на загальних зборах (конференції) трудовий колектив може обрати орган колективного самоврядування, до складу якого не може входити начальник Муніципальної поліції.

10. ГОСПОДАРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ

10.1. Основним узагальнюючим показником фінансових результатів господарської діяльності Муніципальної поліції є прибуток.

10.2. Підприємство за рахунок чистого прибутку може утворювати спеціальні фонди:

- фонд споживання;
- фонд розвитку виробництва;
- резервний фонд.

Чистий прибуток Підприємства за результатами діяльності за звітний фінансовий рік розподіляється згідно з рішенням виконавчого комітету Муніципальної міської ради.

10.3. В Муніципальній поліції фонд оплати праці формується відповідно до вимог діючого законодавства.

10.4. Муніципальна поліція здійснює бухгалтерський, оперативний облік ведення бухгалтерську і статистичну звітність згідно з законодавством України, а також обов'язкову звітність за формою, що встановлюється Кабінетом Міністрів України. Начальник Муніципальної поліції та головний бухгалтер несуть персональну відповідальність за додержання порядку ведення і повноту обліку та звітності.

10.5. Усі розрахунки Муніципальної поліції здійснюються у календарній формі за періодовості надходження розрахункових документів у безготівковому та готівковому порядку через установи Банків, відповідно до вимог чинного законодавства – через органи Державної казначейської служби України.

11. ВІДОМОСТІ, ЩО Є КОНФІДЕНЦІЙНОЮ ІНФОРМАЦІЄЮ ТА СТАНОВЛЯТЬ КОМЕРЦІЙНУ ТАЄМНИЦЮ

11.1. Порядок забезпечення, використання відомостей, що становлять комерційну та конфіденційну інформацію Муніципальної поліції, визначається відповідним Положенні, яке затверджується начальником.

11.2. Посадові особи, працівники Муніципальної поліції повинні зберігати та не розголошувати комерційну таємницю та конфіденційну інформацію про діяльність Муніципальної поліції.

12. ПОРЯДОК ВНЕСЕННЯ ЗМІН І ДОПОВНЕНЬ ДО СТАТУТУ

12.1. Пропозиції щодо внесення змін і доповнень до Статуту Муніципальної поліції можуть надходити від Власника, Органу Управління і іншого колективу Муніципальної поліції.

12.2. Зміни та доповнення до Статуту підприємства затверджує виконавчий комітет Чернігівської міської ради. Зміни та доповнення до Статуту підприємства підлягають державній реєстрації.

13. ПРИПИНЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

13.1. Припинення діяльності Муніципальної поліції здійснюється в разі її реорганізації (злиття, приєднання, розділу, виділення, перетворення) або ліквідації за рішенням Власника або суду.

13.2. Реорганізація Муніципальної поліції відбувається відповідно до рішення Власника. При реорганізації Муніципальної поліції усі її права та обов'язки переходять до її правонаступників.

13.3. Муніципальна поліція ліквідується:

13.3.1. за рішенням Власника;

13.3.2. на підставі рішення Господарського суду;

13.3.3. якщо рішенням суду будуть визнані недійсними установчі документи та рішення про створення Муніципальної поліції;

13.3.4. на інших підставах, передбачених законодавчими актами України. Ліквідація Муніципальної поліції здійснюється ліквідаційною комісією, створюється Власником Муніципальної поліції або за його дорученням Органом управління. З моменту призначення ліквідаційної комісії, до неї переходять повноваження по керуванню справами Муніципальної поліції.

13.5. Власник Муніципальної поліції, суд, що ухвалив рішення про ліквідацію Муніципальної поліції, встановлює порядок і термін проведення ліквідації, а також термін для виявлення претензій кредиторам.

13.6. Муніципальна поліція вважається ліквідованою (реорганізованою) з моменту внесення відповідного запису до Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України.

Виконавчий голова

В. А. Атрошенко

УКРАЇНА
ЧЕРНІГІВСЬКА МІСЬКА РАДА
ВИКОНАВЧИЙ КОМІТЕТ
Р І Ш Е Н Н Я

15 лютого 2017 року

м. Чернігів

№ 79

Про надання повноважень
на складання протоколів про
адміністративні правопорушення

Керуючись пунктом 2 частини 1 статті 255 Кодексу України про адміністративні правопорушення, підпунктом 4 пункту «б» частини 1 статті 38 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», виконавчий комітет міської ради вирішив:

1. Уповноважити посадових осіб комунального підприємства «Муніципальна поліція» Чернігівської міської ради (Хрустицький В. А.) складати протоколи про адміністративні правопорушення, передбачені статтею 152, частиною першою та другою статті 152-1, статтями 154, 155, 155-2, 156, 156-1, 159, 160, 175-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення, згідно з додатком.

2. Контроль за виконанням цього рішення покласти на першого заступника міського голови Шостака М. О.

Міський голова

Секретар міської ради

В. А. Атрошенко

В. Е. Бистров

ДОДАТОК

до рішення виконавчого комітету

Чернігівської міської ради

15 жовтня 2017 року № 79

Посадові особи комунального підприємства «Муніципальна поліція» Чернігівської міської ради, уповноважені скласти протоколи про адміністративні правопорушення, передбачені статтею 152, частиною першою та другою статті 152-1, статтями 154, 155, 155-2, 156, 156-1, 159, 160, 175-1 КУпАП

1. Начальник відділу з контролю за благоустроєм міста.
2. Інспектор-ревізор відділу з контролю за благоустроєм міста.
3. Начальник відділу з протидії стихійної торгівлі.
4. Інспектор-ревізор відділу з протидії стихійної торгівлі.
5. Начальник відділу з екологічної безпеки міста.
6. Інспектор-ревізор відділу з екологічної безпеки міста.
7. Начальник відділу з патрулювання та рейдової роботи.
8. Інспектор-ревізор відділу з патрулювання та рейдової роботи.

Секретар міської ради

В. Е. Бистров

УКРАЇНА
ЧЕРНІГІВСЬКА МІСЬКА РАДА
Р І Ш Е Н Н Я

22 червня 20/8 року

м. Чернігів

№ 32/VII- 13

Про внесення змін до структури виконавчих органів міської ради та затвердження Положення про відділ взаємодії з правоохоронними органами, запобігання та виявлення корупції, мобілізаційної, оборонної та спеціальної роботи Чернігівської міської ради у новій редакції

Відповідно до частини першої статті 11, пункту 5 частини першої статті 26, пункту 6 частини четвертої статті 42, частини першої, частини четвертої статті 54 Закону України "Про місцеве самоврядування в Україні", Закону України "Про запобігання корупції", постанови Кабінету Міністрів України від 04.09.2013 № 706 "Питання запобігання та виявлення корупції", враховуючи листи Національного агентства з питань запобігання корупції від 23.05.2018 № 20-18/23103/18 стосовно виконання вимог Закону України "Про запобігання корупції", Національного агентства України з питань державної служби від 10.05.2018 № 3545/13-18 "Про надання роз'яснення", та з метою забезпечення ефективності виконання обов'язків, заборон та обмежень, передбачених Законом України "Про запобігання корупції", міська рада вирішила:

1. Внести зміни до рішення міської ради від 28 грудня 2015 року № 2/VII-9 "Про структуру виконавчих органів міської ради" (зі змінами):

1.1. Перейменувати відділ взаємодії з правоохоронними органами, мобілізаційної, оборонної та спеціальної роботи Чернігівської міської ради у відділ взаємодії з правоохоронними органами, запобігання та виявлення корупції, мобілізаційної, оборонної та спеціальної роботи Чернігівської міської ради.

1.2. Виключити підпункт "1.1.3. Сектор аудиту та запобігання корупції", у зв'язку з чим підпункт 1.1.4 вважати підпунктом 1.1.3 і т.д., поклавши виконання функцій з питань запобігання та виявлення корупції, визначених для органів місцевого самоврядування Законом України "Про запобігання

корупції", на відділ взаємодії з правоохоронними органами, запобігання та виявлення корупції, мобілізаційної, оборонної та спеціальної роботи Чернігівської міської ради.

2. Затвердити Положення про відділ взаємодії з правоохоронними органами, запобігання та виявлення корупції, мобілізаційної, оборонної та спеціальної роботи Чернігівської міської ради у новій редакції, що додається.

3. Міському голові – здійснити заходи щодо приведення існуючої структури виконавчих органів міської ради без статусу юридичної особи у відповідність до цього рішення.

4. Контроль за виконанням цього рішення покласти на заступника міського голови – керуючого справами виконкому Фесенка С. І. та постійну комісію міської ради з питань регламенту, законності, прав і свобод громадян та запобігання корупції (Шерстюк Ж. В.).

Міський голова

В. А. Атрошенко

ЗАТВЕРДЖЕНО
Рішення Міської ради
22 червня 2018 року
№ 32/VI

ПОЛОЖЕННЯ

про відділ взаємодії з правоохоронними органами, запобігання та виявлення корупції, мобілізаційної, оборонної та спеціальної роботи Чернігівської міської ради

І. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

1.1. Відділ взаємодії з правоохоронними органами, запобігання та виявлення корупції, мобілізаційної, оборонної та спеціальної роботи Чернігівської міської ради (далі – Відділ) є виконавчим органом Чернігівської міської ради.

1.2. Відділ не є юридичною особою.

1.3. Відділ може мати бланки, печатки та технічні штампи із своїм найменуванням.

1.4. Відділ утворюється Чернігівською міською радою відповідно до вимог чинного законодавства, підзвітний і підконтрольний Чернігівській міській раді, підпорядковується її виконавчому комітету, Чернігівському міському голові, безпосередньо підпорядковується заступнику міського голови з питань діяльності виконавчих органів ради – керуючому справами виконкому, а з окремих питань діяльності – Чернігівському міському голові.

1.5. Відділ у своїй діяльності керується Конституцією України, законами України, актами Президента України, Кабінету Міністрів України, іншими нормативно-правовими актами, рішеннями Чернігівської міської ради та її виконавчого комітету, розпорядженнями Чернігівського міського голови, а також цим Положенням.

ІІ. ЗАВДАННЯ ТА ФУНКЦІЇ

2.1. Основними завданнями Відділу є:

2.1.1. З питань взаємодії з правоохоронними органами:

2.1.1.1. Взаємодія з правоохоронними органами на які покладено обов'язки з забезпечення прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку.

2.1.1.2. Координація діяльності громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону.

2.1.1.3. Взаємодія з державними правоохоронними органами спеціального призначення.

2.1.1.4. Взаємодія з установами виконання кримінальних покарань та пробації Державної пенітенціарної служби.

2.1.1.5. Координація діяльності та участь у роботі спостережної комісії при виконавчому комітеті Чернігівської міської ради.

2.1.2. З питань запобігання та виявлення корупції:

2.1.2.1. Підготовка, забезпечення та контроль за здійсненням заходів щодо запобігання корупції у виконавчих органах Чернігівської міської ради.

2.1.2.2. Надання методичної та консультаційної допомоги з питань дотримання вимог чинного антикорупційного законодавства у виконавчих органах Чернігівської міської ради.

2.1.2.3. Здійснення контролю за дотриманням чинного антикорупційного законодавства у виконавчих органах Чернігівської міської ради.

2.1.3. З питань мобілізаційної роботи:

2.1.3.1. Забезпечення виконання чинного законодавства та нормативно-правових актів з питань мобілізаційної роботи у місті Чернігові в мирний час та особливий період.

2.1.3.2. Організація та здійснення заходів, спрямованих на своєчасне проведення мобілізації відповідно до встановлених завдань і мобілізаційних планів.

2.1.3.3. Організація, координація, методологічне, методичне забезпечення розробки та здійснення заходів щодо мобілізаційної підготовки, переведення органів місцевого самоврядування і об'єктів національної економіки та системи забезпечення життєдіяльності населення міста Чернігова на режим роботи в умовах особливого періоду, а також сталого їх функціонування в цих умовах.

2.1.4. З питань оборонної роботи:

2.1.4.1. Забезпечення виконання чинного законодавства та делегованих повноважень з питань оборони.

2.1.4.2. Організація, планування і здійснення заходів щодо оборонної роботи.

2.1.4.3. Організація взаємодії з військовими частинами, установами та організаціями Збройних Сил України, Національної Гвардії, Національної поліції України, Служби безпеки України, Державної прикордонної служби України, Державної служби України з надзвичайних ситуацій та Державної спеціальної служби транспорту Міністерства транспорту та зв'язку України, що дислокуються на території міста Чернігова.

2.1.5. З питань спеціальної роботи:

2.1.5.1. Забезпечення охорони державної таємниці відповідно до вимог чинного законодавства та діючими нормативно-правовими актами щодо режиму секретності в органах місцевого самоврядування:

2.1.5.1.1. Недопущення необгрунтованого допуску та доступу осіб до секретної інформації.

2.1.5.1.2. Своєчасне розроблення та здійснення разом з іншими виконавчими органами Чернігівської міської ради заходів щодо охорони державної таємниці.

2.1.5.1.3. Запобігання витоку інформації, що має гриф секретності.

2.1.5.1.4. Виявлення та закриття каналів витоку секретної інформації у процесі діяльності.

2.1.5.1.5. Забезпечення режиму секретності під час проведення всіх видів секретних робіт.

2.1.5.1.6. Організація та ведення секретного діловодства.

2.1.5.1.7. Здійснення контролю за станом режиму секретності у виконавчих органах Чернігівської міської ради та на її комунальних підприємствах, підприємствах, установах та організаціях міста Чернігова, діяльність яких координується та спрямовується Чернігівською міською радою, або які належать до сфери управління чи відання Чернігівської міської ради.

2.1.5.2. Контроль за обліком, зберіганням і використанням документів, справ, видань та інших матеріальних носіїв інформації, які містять службову інформацію згідно з вимогами чинного законодавства та діючих нормативно-правових актів:

2.1.5.2.1. Складання списків посадових осіб виконавчих органів Чернігівської міської ради, допущених до роботи з документами, яким надано гриф "Для службового користування" та "Для службового користування "Літер М", погоджених з начальником загального відділу Чернігівської міської ради та затверджених Чернігівським міським головою.

2.1.5.2.2. Недопущення необґрунтованого доступу осіб до інформації з грифом "Для службового користування" та "Для службового користування "Літер М".

2.1.5.2.3. Запобігання розголошенню відомостей, що містяться в документах з грифом "Для службового користування" та "Для службового користування "Літер М" та випадкам втрат таких документів.

2.1.5.2.4. Перевірка наявності документів з грифом "Для службового користування" та "Для службового користування "Літер М" у складі комісій, що призначаються розпорядженням Чернігівського міського голови.

2.1.5.2.5. Вжиття заходів щодо охорони конфіденційної інформації, що є власністю держави, під час прийому іноземних делегацій, груп та окремих іноземців.

2.2. Відділ відповідно до покладених на нього завдань виконує:

2.2.1. З питань взаємодії з правоохоронними органами:

2.2.1.1. Узагальнює інформацію про стан забезпечення прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку в місті Чернігові.

2.2.1.2. Здійснює у межах наданих повноважень перевірки виконавчих органів та комунальних підприємств Чернігівської міської ради, районних у місті Чернігові рад, підприємств, установ та організацій міста Чернігова.

2.2.1.3. Бере участь у підготовці матеріалів для засобів масової інформації.

2.2.1.4. Організовує та здійснює взаємодію виконавчих органів Чернігівської міської ради з правоохоронними і контролюючими органами.

2.2.1.5. Надає організаційно-методичну, інформаційно-аналітичну та іншу допомогу іншим виконавчим органам та комунальним підприємствам Чернігівської міської ради, районним у місті Чернігові радам, організаціям, підприємствам та установам міста Чернігова.

2.2.1.6. Координує діяльність громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону в межах, визначених чинним законодавством.

2.2.1.7. Координує діяльність та бере участь у роботі спостережної комісії при виконавчому комітеті Чернігівської міської ради.

2.2.2. З питань запобігання та виявлення корупції:

2.2.2.1. Розробляє та організовує проведення заходів щодо запобігання корупційним правопорушенням, а також здійснює контроль за їх проведенням у виконавчих органах Чернігівської міської ради.

2.2.2.2. Надає іншим виконавчим органам Чернігівської міської ради та їх окремим працівникам роз'яснення щодо застосування чинного антикорупційного законодавства.

2.2.2.3. Вживає в межах компетенції спільно з керівництвом Чернігівської міської ради та керівниками її виконавчих органів заходів до виявлення конфлікту інтересів, сприяє його усуненню, контролює дотримання вимог чинного законодавства щодо врегулювання конфлікту інтересів, а також виявляє сприятливі для вчинення корупційних правопорушень ризики діяльності посадових і службових осіб виконавчих органів Чернігівської міської ради.

2.2.2.4. У разі виявлення фактів, що можуть свідчити про вчинення корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень посадовими чи службовими особами виконавчих органів Чернігівської міської ради – інформує у встановленому порядку про такі факти керівництво Чернігівської міської ради.

2.2.2.5. Веде облік працівників виконавчих органів Чернігівської міської ради, притягнутих до відповідальності за вчинення корупційних правопорушень.

2.2.2.6. Розглядає в межах компетенції спільно з керівництвом Чернігівської міської ради та керівниками її виконавчих органів повідомлення щодо причетності працівників до вчинення корупційних правопорушень.

2.2.3. З питань мобілізаційної роботи:

2.2.3.1. Організовує і координує розробку мобілізаційного плану Чернігівської міської ради на особливий період, довготермінових і річних програм мобілізаційної підготовки міста Чернігова, здійснює методологічне, методичне та нормативне забезпечення цієї роботи у організаціях, на підприємствах та установах – виконавцях мобілізаційних завдань.

2.2.3.2. Організовує і контролює створення об'єктів і потужностей мобілізаційного призначення, а також мобілізаційних запасів стратегічних і найважливіших видів сировини, матеріалів, устаткування, продовольства, речового та іншого майна.

2.2.3.3. Розробляє оперативно-мобілізаційні документи та здійснює методичне і організаційне забезпечення переведення Чернігівської міської ради і об'єктів національної економіки та системи забезпечення життєдіяльності населення міста Чернігова на режим роботи в умовах особливого періоду у відповідності з встановленими завданнями і мобілізаційними планами.

2.2.3.4. Контролює та сприяє створенню, забезпеченню та розгортанню в особливий період підрозділів територіальної оборони.

2.2.3.5. Контролює приведення у готовність до роботи в умовах особливого періоду запасного пункту управління.

2.2.3.6. Контролює розробку і здійснення районними у місті Чернігові радами заходів щодо нормованого забезпечення населення міста в особливий період.

2.2.3.7. Бере участь у роботі щодо перерозподілу трудових ресурсів в особливий період, бронювання військовозобов'язаних за підприємствами, установами і організаціями комунальної форми власності на період мобілізації і воєнний час.

2.2.3.8. Бере участь у реалізації концепції і проведенні заходів щодо раціонального розміщення продуктивних сил на території міста і використанні людських матеріальних, природних та фінансових ресурсів, а також виробничих потужностей в особливий період.

2.2.3.9. Взаємодіє з відповідними виконавчими органами Чернігівської міської ради у питаннях узгодження планів цивільної оборони з мобілізаційними планами міста Чернігова при їх виконанні.

2.2.3.10. Координує і контролює проведення заходів щодо забезпечення потреб держави у відповідності з мобілізаційними та економічними планами воєнного часу, у тому числі мобілізаційної підготовки та мобілізації в місті Чернігові.

2.2.3.11. Готує звіти про хід виконання заходів мобілізаційної підготовки міста Чернігова.

2.2.4. З питань оборонної роботи:

2.2.4.1. Координує виконання завдань з територіальної оборони.

2.2.4.2. Сприяє організації надання підприємствами, установами та організаціями комунально-побутових послуг і ресурсів, виробництва та постачання продукції, електро- і теплоенергії Збройним Силам України, іншим військовим формуванням на договірних засадах та контролю за їх виконанням підприємствами, які розташовані на території міста Чернігова.

2.2.4.3. Сприяє контролю за організацією військового обліку і підготовкою громадян України до військової служби, у тому числі допризовної підготовки молоді, призовників з військово-технічних спеціальностей та військово-патріотичного виховання у місті Чернігові.

2.2.4.4. Узгоджує з організаціями, підприємствами та установами міста Чернігова питання щодо забезпечення приписки і призову громадян на строкову військову службу, військовозобов'язаних на навчальні (або перевірочні) і спеціальні збори та під час мобілізації, проводить аналіз стану роботи з приписки та призову громадян.

2.2.4.5. Бере участь у заходах з підготовки військовозобов'язаних громадян до військової служби, у загальновійськовому навчанні підрозділів територіальної оборони у мирний та воєнний час.

2.2.4.6. Організовує взаємодію з військовими частинами, установами та організаціями Збройних Сил України, Національної Гвардії, Національної поліції України, Служби безпеки України, Державної прикордонної служби

України, Державної служби України з надзвичайних ситуацій та Державної спеціальної служби транспорту Міністерства транспорту та зв'язку України, що дислокуються на адміністративній території міста Чернігова.

2.2.4.7. Координує роботу з шефства над військовими частинами Військово-Морських Сил Збройних Сил України та з військовими частинами, установами та організаціями Збройних Сил України, Національної Гвардії, Національної поліції України, Служби безпеки України, Державної прикордонної служби України, Державної служби України з надзвичайних ситуацій та Державної спеціальної служби транспорту Міністерства транспорту та зв'язку України, що дислокуються на території міста Чернігова та визначені Указами Президента України.

2.2.5. З питань спеціальної роботи:

2.2.5.1 Забезпечує у виконавчих органах Чернігівської міської ради охорону державної таємниці відповідно до вимог режиму секретності в органах місцевого самоврядування згідно з чинним законодавством та діючими нормативно-правовими актами:

2.2.5.1.1. Не допускає необґрунтованого допуску та доступу осіб до секретної інформації.

2.2.5.1.2. Своєчасно розробляє та здійснює разом з іншими виконавчими органами Чернігівської міської ради заходи щодо охорони державної таємниці.

2.2.5.1.3. Запобігає витоку інформації, що має гриф секретності.

2.2.5.1.4. Виявляє та закриває канали витоку секретної інформації у процесі діяльності.

2.2.5.1.5. Забезпечує режим секретності під час проведення всіх видів секретних робіт.

2.2.5.1.6. Організовує та веде секретне діловодство.

2.2.5.1.7. Здійснює контроль за станом режиму секретності у виконавчих органах Чернігівської міської ради, на підприємствах, в установах та організаціях міста Чернігова, діяльність яких координується та спрямовується Чернігівською міською радою, або які належать до сфери управління чи відання Чернігівської міської ради.

2.2.5.2. Контролює у виконавчих органах Чернігівської міської ради порядок обліку, зберігання і використання документів, справ, видань та інших матеріальних носіїв інформації, які містять службову інформацію згідно з вимогами чинного законодавства та діючих нормативно-правових актів:

2.2.5.2.1. Складає списки посадових осіб виконавчих органів Чернігівської міської ради, допущених до роботи з документами, яким надано гриф "Для службового користування" та "Для службового користування "Літер М", погоджених з начальником загального відділу Чернігівської міської ради та затверджених Чернігівським міським головою.

2.2.5.2.2. Не допускає необґрунтованого доступу осіб до інформації з грифом "Для службового користування" та "Для службового користування "Літер М".

2.2.5.2.3. Запобігає розголошенню відомостей, що містяться в документах з грифом "Для службового користування" та "Для службового користування "Літер М" та випадкам втрат таких документів.

2.2.5.2.4. Перевіряє наявність документів з грифом "Для службового користування" та "Для службового користування "Літер М" у складі комісій, що призначаються розпорядженням Чернігівського міського голови.

2.2.5.2.5. Вживає заходів щодо охорони конфіденційної інформації, що є власністю держави, під час прийому іноземних делегацій, груп та окремих іноземців.

2.3. У межах компетенції безпосередньо розробляє та здійснює експертизу нормативно-правових актів органів місцевого самоврядування.

2.4. Здійснює своєчасний розгляд депутатських звернень і запитів, заяв, звернень та скарг громадян, підприємств, установ та організацій з питань, що належать до повноважень Відділу.

2.5. Забезпечує своєчасне опрацювання запитів на публічну інформацію з питань, віднесених до повноважень Відділу, та надання відповідей на такі запити у порядку та в строки, визначені Законом України "Про доступ до публічної інформації".

2.6. Виконує у межах компетенції розпорядження та доручення Чернігівського міського голови, рішення Чернігівської міської ради та її виконавчого комітету.

III. СТРУКТУРА ТА ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ

3.1. Структура Відділу, чисельність його працівників затверджується в установленому порядку Чернігівським міським головою, Положення про Відділ – Чернігівською міською радою.

3.2. Посадові інструкції працівників розробляє начальник Відділу та подає на затвердження заступнику міського голови з питань діяльності виконавчих органів ради – керуючому справами виконкому відповідно до розподілу функціональних обов'язків.

3.3. Діяльність Відділу здійснюється на основі річних та квартальних планів роботи, затверджених заступником міського голови – керуючим справами виконкому відповідно до розподілу функціональних обов'язків.

3.4. Відділ очолює начальник Відділу, який призначається на посаду на конкурсній основі чи за іншою процедурою, передбаченою законодавством України, та звільняється з посади Чернігівським міським головою.

На час відсутності начальника Відділу його обов'язки виконує головний спеціаліст Відділу.

3.5. На посаду начальника Відділу призначаються особи з повною вищою освітою ступеня магістра або освітньо-кваліфікаційного рівня спеціаліста, стажем роботи за фахом на службі в органах місцевого самоврядування та державній службі на керівних посадах не менше 3 років або при необхідності (виходячи із виконання виконавчим органом основних завдань та функцій) стажем роботи за фахом на керівних посадах в інших сферах управління

не менше 4 років, а також стажем роботи у сфері охорони державної таємниці не менше 1 року, та допуском до державної таємниці за формою 3.

3.6. Начальник Відділу:

3.6.1. Здійснює керівництво діяльністю Відділу, розподіляє обов'язки між працівниками, очолює та контролює їх роботу.

3.6.2. Розробляє посадові інструкції працівників та подає на затвердження заступнику міського голови з питань діяльності виконавчих органів ради – керуючому справами виконкому відповідно до розподілу функціональних обов'язків.

3.6.3. У межах компетенції безпосередньо розробляє та здійснює експертизу нормативно-правових актів органів місцевого самоврядування.

3.6.4. Організовує за дорученням Чернігівського міського голови, секретаря Чернігівської міської ради, першого заступника, заступників міського голови з питань діяльності виконавчих органів ради перевірки діяльності інших виконавчих органів та комунальних підприємств Чернігівської міської ради у межах та порядку, встановлених чинним законодавством.

3.6.5. Бере участь у координації, вивченні та узагальненні роботи інших виконавчих органів Чернігівської міської ради, з питань, що належать до його компетенції, надає їм методично-консультативну допомогу.

3.6.6. Забезпечує організацію і виконання завдань та функцій взаємодії з правоохоронними органами, запобігання та виявлення корупції, мобілізаційної, оборонної та спеціальної роботи.

3.6.7. Здійснює особистий прийом громадян з питань, що належать до компетенції Відділу, та вживає заходів щодо своєчасного розгляду депутатських звернень і запитів, заяв, звернень та скарг громадян, підприємств, установ та організацій з питань, віднесених до повноважень Відділу.

3.6.8. Забезпечує своєчасне опрацювання запитів на публічну інформацію з питань, віднесених до повноважень Відділу, та надання відповідей на такі запити в порядку та строки визначені Законом України "Про доступ до публічної інформації".

3.6.9. Подає згідно з чинним законодавством пропозиції Чернігівському міському голові щодо призначення на посади, звільнення з посад та переміщення працівників Відділу, своєчасного заміщення вакансій, присвоєння чергових рангів, заохочення, накладання стягнень тощо.

3.6.10. Забезпечує систематичне підвищення кваліфікації працівників, контролює стан трудової та виконавчої дисципліни у Відділі.

3.6.11. Забезпечує дотримання працівниками Відділу чинного трудового законодавства та законодавства України з питань проходження служби в органах місцевого самоврядування.

3.6.12. Аналізує результати роботи працівників Відділу, вживає заходів щодо підвищення її ефективності.

3.6.13. Інформує Чернігівського міського голову та заступника міського голови з питань діяльності виконавчих органів ради – керуючого справами виконкому відповідно до розподілу функціональних обов'язків про стан виконання завдань та функцій, покладених на Відділ.

3.6.14. Забезпечує роботу з ведення діловодства та збереження документів у Відділі.

IV. ПРАВА

4. Відділ має право:

4.1. Отримувати від інших виконавчих органів та комунальних підприємств Чернігівської міської ради, районних у місті Чернігові рад та їх виконавчих органів, підприємств, установ і організацій міста Чернігова інформацію і матеріали, необхідні для виконання покладених на Відділ завдань.

4.2. Отримувати від працівників виконавчих органів Чернігівської міської ради усні та письмові пояснення з питань, які виникають під час проведення службових розслідувань (перевірок).

4.3. Ініціювати перед керівництвом Чернігівської міської ради питання щодо надсилання запитів до органів державної виконавчої влади, місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій міста Чернігова з метою отримання від них відповідної інформації та матеріалів, необхідних для виконання покладених на Відділ завдань.

4.4. Представляти Відділ у відносинах з органами державної виконавчої влади, місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями міста.

4.5. У разі необхідності, за погодженням із керівниками виконавчих органів та комунальних підприємств Чернігівської міської ради, головами районних у місті Чернігові рад та їх виконавчих органів, підприємств, установ і організацій міста, залучати працівників для розгляду питань, що належать до його компетенції.

4.6. Вносити Чернігівському міському голові пропозиції щодо вдосконалення заходів із забезпечення прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку, з державної безпеки, запобігання та виявлення корупції, з питань мобілізаційної, оборонної та спеціальної роботи.

4.7. Перевіряти і визначати ефективність проведення заходів виконавчими органами та комунальними підприємствами Чернігівської міської ради, підприємствами, установами та організаціями, районними у місті Чернігові радами та їх виконавчими органами щодо розв'язання поточних проблем із забезпечення прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку, з державної безпеки, з питань мобілізаційної, оборонної та спеціальної роботи.

4.8. За погодженням із керівництвом Чернігівської міської ради в установленому порядку ініціювати та (або) брати участь, у межах компетенції, спільно з іншими виконавчими органами Чернігівської міської ради, за потребою, у проведенні в установленому порядку службового розслідування (перевірки) у виконавчих органах Чернігівської міської ради з метою виявлення причин та умов, що призвели до вчинення корупційного або пов'язаного з корупцією правопорушення чи невиконання вимог чинного антикорупційного законодавства.

4.9. Під час службових розслідувань (перевірок) з урахуванням обмежень, установлених чинним законодавством, має право на безперешкодний доступ до документів і матеріалів, що стосуються предмета службового розслідування.

4.10. За погодженням із керівництвом Чернігівської міської ради в установленому порядку ініціювати скликання комісій, нарад, конференцій, семінарів з питань, що належать до компетенції Відділу.

4.11. Контролювати у межах компетенції Відділу своєчасне і якісне виконання завдань, доручених іншим виконавчим органам та комунальним підприємствам Чернігівської міської ради.

4.12. Відділ виконує тільки функції з питань взаємодії з правоохоронними органами, запобігання та виявлення корупції, мобілізаційної, оборонної та спеціальної роботи.

Покладання на Відділ функцій, не пов'язаних із розв'язанням поточних питань взаємодії з правоохоронними органами, державної безпеки, запобігання та виявлення корупції, мобілізаційної, оборонної та спеціальної роботи, не допускається.

V. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

5.1. Всю повноту відповідальності за належне виконання покладених цим Положенням на Відділ завдань і функцій несе начальник Відділу.

5.2. Відповідальність настає у разі невиконання або неналежного виконання обов'язків, закріплених за працівниками Відділу їх посадовими інструкціями.

5.3. Притягнення до відповідальності здійснюється в порядку, передбаченому чинним законодавством України.

VI. ВЗАЄМОДІЯ

6.1. З метою реалізації покладених завдань, виконання посадових завдань та обов'язків працівниками Відділу, доручень керівництва, у межах своєї компетенції Відділ взаємодіє з працівниками виконавчих органів та комунальних підприємств Чернігівської міської ради, представниками місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, їх структурних підрозділів, територіальних представництв центральних органів виконавчої влади, підприємств, установ, організацій, громадських об'єднань, надає та отримує від них необхідну інформацію, а також, у разі потреби, за дорученнями безпосереднього керівника, у межах своєї компетенції взаємодіє з представниками засобів масової інформації, силових структур, правоохоронних, наглядових, контролюючих та судових органів тощо.

6.2. Подає в повному обсязі та у встановлені терміни необхідну інформацію на виконання доручень безпосереднього керівника.

УКРАЇНА
ЧЕРНІГІВСЬКА МІСЬКА РАДА
Р І Ш Е Н Н Я

29 вересня 2016 року

м. Чернігів

№ 11/VII - 3

Про Програму забезпечення громадської безпеки та правопорядку на території м. Чернігова на 2016 – 2017 роки

Керуючись пунктом 22 частини 1 статті 26 Закону України "Про місцеве самоврядування в Україні", Законом України "Про Національну поліцію", з метою підвищення координуючої ролі органів місцевого самоврядування в розв'язанні проблем боротьби зі злочинністю та її негативними наслідками, усунення передумов для вчинення правопорушень і забезпечення конституційних прав та свобод людини на основі чітко визначених пріоритетів, поступового нарощування у цій справі зусиль правоохоронних органів, органів місцевого самоврядування і громадськості та піднесення престижу Національної поліції України, міська рада вирішила:

1. Затвердити Програму забезпечення громадської безпеки та правопорядку на території м. Чернігова на 2016 – 2017 роки (далі - Програма), що додається.

2. Фінансовому управлінню міської ради (Мельник О. Г.) передбачити фінансування видатків на виконання заходів Програми у міському бюджеті на відповідні роки.

3. Керівникам структурних підрозділів Чернігівської міської ради взяти відповідних заходів щодо реалізації Програми.

4. Контроль за виконанням цього рішення покласти на постійні комісії міської ради: з питань комунальної власності, бюджету та фінансів (Тарасовець О. М.), з питань регламенту, законності, прав і свобод громадян та запобігання корупції (Черненко М. П.), з питань освіти, медицини, соціального захисту, культури, молодіжної політики та спорту (Білогура В. О) та першого заступника міського голови Шостака М. О.

Міський голова

В. А. Атрошенко

ЗАТВЕРДЖЕНО
Рішення міської ради
вересня 2016 року
№ 11/VII

Програма
забезпечення громадської безпеки та правопорядку на території м. Чернігова
на 2016 – 2017 роки

м. Чернігів
2016 рік

Зміст

Розділ 1. Паспорт Програми забезпечення громадської безпеки та правопорядку на території м. Чернігова на 2016 – 2017 роки	3
Розділ 2. Загальні положення Програми	4
Розділ 3. Мета та завдання Програми	4
Розділ 4. Фінансове забезпечення Програми	6
Розділ 5. Очікувані результати виконання Програми	6
Розділ 6. Виконавці Програми	6
Розділ 7. Координація та контроль за виконанням Програми	7

Розділ 1. Паспорт Програми

Найменування	Програма забезпечення громадської безпеки та правопорядку на території м. Чернігова на 2016 – 2017 роки
Підстави для розробки	Закон України "Про Національну поліцію" (зі змінами і доповненнями), Закон України "Про місцеве самоврядування в Україні" (зі змінами і доповненнями).
Замовник	Чернігівська міська рада; виконавчий комітет Чернігівської міської ради.
Розробник	Відділ взаємодії з правоохоронними органами, мобілізаційної, оборонної та спеціальної роботи міської ради.
Відповідальні виконавці заходів програми	Чернігівський відділ поліції ГУНП України в Чернігівській області; управління патрульної поліції у місті Чернігові Департаменту патрульної поліції; фінансове управління міської ради; управління економічного розвитку міста міської ради; управління житлово-комунального господарства міської ради; управління культури та туризму міської ради; управління у справах сім'ї, молоді та спорту міської ради; управління освіти міської ради; відділ кадрової роботи міської ради; відділ взаємодії з правоохоронними органами, мобілізаційної, оборонної та спеціальної роботи і міської ради; міський центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді; прес-служба міської ради.
Джерела фінансування	Кошти міського бюджету та інші джерела фінансування, не заборонені діючим законодавством України
Строк виконання	2016 – 2017 роки

Розділ 2. Загальні положення Програми

Програма забезпечення громадської безпеки та правопорядку на території м. Чернігова на 2016 -2017 роки розроблена відповідно до Закону України "Про місцеве самоврядування в Україні" та Закону України "Про Національну поліцію".

Програма визначає організаційні і практичні заходи вдосконалення діяльності територіальних підрозділів поліції, покращення взаємодії та співпраці з іншими правоохоронними органами, громадськими формуваннями та органами самоорганізації населення міста в сфері забезпечення заходів з профілактики злочинності, забезпечення належного правопорядку та публічної безпеки в місті.

Програма розрахована на 2016 – 2017 роки.

Розділ 3. Мета, завдання та заходи Програми

Метою Програми є:

- забезпечення публічної безпеки і порядку;
- охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави;
- протидії злочинності;
- усунення передумов для вчинення правопорушень і забезпечення конституційних прав та свобод людини на основі чітко визначених пріоритетів, поступового нарощування у цій справі зусиль правоохоронних органів, органів місцевого самоврядування із залученням громадськості у вдосконаленні організації, засобів і методів запобігання вчиненню правопорушень та розкриття злочинів;
- сприяння реалізації спільних ініціатив органів поліції та громадськості у сфері забезпечення публічного порядку і безпеки за місцем проживання;
- формування практики підзвітності органів поліції місцевій громаді;
- запровадження дієвих механізмів громадського контролю за діяльністю територіальних підрозділів поліції;
- визначення громадських пріоритетів охорони правопорядку та в'ясування потреб населення та використання цих даних в плануванні роботи поліції;
- удосконалення методів організації роботи і шляхів запобігання вчиненню правопорушень;
- активізація роботи щодо профілактики рецидивної злочинності;
- покращання роботи з протидії наркозлочинності, профілактики дитячої бездоглядності, злочинного впливу на неповнолітніх у молодіжному середовищі та в сім'ях;

- дієва протидія злочинності серед неповнолітніх, у тому числі рецидивної;
- підвищення координуючої ролі органів місцевого самоврядування в розв'язанні проблем боротьби зі злочинністю та її негативними наслідками;
- піднесення престижу Національної поліції України.

Основні завдання Програми:

- здійснення превентивної та профілактичної діяльності, спрямованої на запобігання вчиненню правопорушень;
- виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню кримінальних та адміністративних правопорушень, вжиття заходів для їх усунення;
- вжиття заходів з метою виявлення кримінальних, адміністративних правопорушень;
- припинення виявлених кримінальних та адміністративних правопорушень;
- вжиття заходів, спрямованих на усунення загроз життю та здоров'ю фізичних осіб і публічній безпеці, що виникли внаслідок учинення кримінального, адміністративного правопорушення;
- здійснення своєчасного реагування на заяви та повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події;
- вжиття заходів для забезпечення публічної безпеки і порядку на вулицях, площах, у парках, скверах, на стадіонах, інших публічних місцях;
- регулювання дорожнього руху та здійснення контролю за дотриманням Правил дорожнього руху його учасниками та за правомірністю експлуатації транспортних засобів на вулично-дорожній мережі;
- здійснення контролю за дотриманням вимог законів та інших нормативно-правових актів щодо опіки, піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, вжиття заходів щодо запобігання дитячій бездоглядності, правопорушенням серед дітей, а також соціальний патронаж щодо дітей, які відбували покарання у виді позбавлення волі;
- вжиття заходів для запобігання та припинення насильства в сім'ї;
- сприяння забезпеченню відповідно до закону правового режиму воєнного або надзвичайного стану, зони надзвичайної екологічної ситуації у разі їх оголошення на всій території України або в окремій місцевості.

Програмою передбачаються заходи Програми забезпечення громадської безпеки та правопорядку на території м. Чернігова на 2016 - 2017 роки (згідно з додатком).

Розділ 4. Фінансове забезпечення Програми

Фінансове забезпечення Програми здійснюється за рахунок коштів міського бюджету в межах видатків, затверджених рішенням міської ради про міський бюджет на відповідний бюджетний період, та інших джерел фінансування, не заборонених діючим законодавством України.

Розділ 5. Очікувані результати виконання Програми

Виконання визначених Програмою заходів:

- стабілізує криміногенну ситуацію в місті шляхом створення атмосфери суспільної нетерпимості до злочинності;
- підвищить оперативність реагування на вчинені правопорушення та їх виявлення шляхом удосконалення технічних засобів контролю за ситуацією в громадських місцях;
- захистить життя, здоров'я, честь і гідність особи, її майно від злочинних посягань;
- мінімізує вплив злочинності на неповнолітніх та молодіжне середовище;
- зменшить поширення наркозлочинності та пияцтва на території міста;
- покращить результати роботи з охорони публічного порядку, попередження правопорушень, протидії рецидивній та побутовій злочинності
- підвищить роль органів місцевого самоуправління, місцевих громадських формувань з охорони громадського порядку та органів самоорганізації населення в забезпеченні публічної безпеки та правопорядку в громаді;
- посилення правових можливостей, підвищення рівня правової грамотності та обізнаності громадян в питаннях взаємовідносин з поліцією та захисту власних прав у відносинах з поліцією.

Розділ 6. Виконавці Програми

Виконавцями Програми є:

- Чернігівський відділ поліції ГУНП України в Чернігівській області;
- Управління патрульної поліції у місті Чернігові Департаменту патрульної поліції;
- Фінансове управління міської ради;
- Управління економічного розвитку міста міської ради;
- Управління житлово-комунального господарства міської ради;
- Управління культури та туризму міської ради;
- Управління у справах сім'ї, молоді та спорту;
- Управління освіти міської ради;
- Відділ кадрової роботи міської ради;

відділ взаємодії з правоохоронними органами, мобілізаційної, оборонної та спеціальної роботи ї міської ради;
міський центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді;
прес-служба міської ради.

Розділ 7. Координація та контроль за виконанням Програми

Контроль за реалізацією заходів, передбачених Програмою, здійснюється заступниками Чернігівського міського голови згідно з розподілом функціональних повноважень.

Головним координатором Програми є відділ взаємодії з правоохоронними органами, мобілізаційної, оборонної та спеціальної роботи міської ради.

Виконавці Програми щороку до 20 липня та до 20 січня надають до відділу взаємодії з правоохоронними органами, мобілізаційної, оборонної та спеціальної роботи міської ради інформацію про виконання заходів Програми.

Виконавцям Програми, одержувачам бюджетних коштів, щомісяця, до 5 числа надавати фінансовому управлінню міської ради та відділу взаємодії з правоохоронними органами, мобілізаційної, оборонної та спеціальної роботи міської ради звіт щодо обсягів і напрямків використання коштів, отриманих з міського бюджету протягом звітного періоду.

Додаток

до Програми забезпечення громадської безпеки та правопорядку на території м. Чернігова на 2016 – 2017 роки

Заходи Програми забезпечення громадської безпеки та правопорядку на території м. Чернігова на 2016 – 2017 роки

№ з/п	Зміст заходу	Виконавці	Фінансове забезпечення	Результат виправдження
1.	Систематично аналізувати стан правопорядку у місті та вживати дієвих заходів щодо його покращання	3 Чернігівський відділ поліції ГУНП в Чернігівській області (Кагітін С. Ф.); Управління патрульної поліції у місті Чернігові Департаменту патрульної поліції (Леонов О. В.)	4	5 Стабілізація криміногенної ситуації в місті шляхом створення атмосфери суспільної нетерпимості до злочинності
2.	Виявлення причини та умов, що сприяють виникненню кримінальних та адміністративних правопорушень, вживати превентивних заходів для їх усунення	3 Чернігівський відділ поліції ГУНП в Чернігівській області (Кагітін С. Ф.); Управління патрульної поліції у місті Чернігові Департаменту патрульної поліції (Леонов О. В.)		Покращання результатів роботи з охорони публічного порядку, попередження правопорушень, прогнідї рецидивний та побутовий злочинності
3.	Вжиття заходів для забезпечення публічної безпеки і порядку на вулицях, площах, у парках, скверах, на стадіонах, вокзалах та інших публічних місцях	3 Чернігівський відділ поліції ГУНП в Чернігівській області (Кагітін С. Ф.); Управління патрульної поліції у місті Чернігові Департаменту патрульної поліції (Леонов О. В.)		Покращання результатів роботи з охорони публічного порядку, попередження правопорушень, прогнідї рецидивний та побутовий злочинності

№ з/п	Зміст заходу	Виконавці	Фінансове забезпечення	Результат впровадження
1	2	3	4	5
4.	Здійснення комплексу організаційних та практичних заходів, спрямованих на попередження та розкриття крадіжок із квартир та приватних будинків	Чернігівський відділ поліції ГУНП в Чернігівській області (Кагін С. Ф.); Управління патрульної поліції у місті Чернігові Департаменту патрульної поліції (Леонов О. В.)		Покращання захисту життя, здоров'я, честі і гідності особи, її майна від злочинних посягань
5.	З метою попередження та розкриття розбійних нападів і пограбувань, здійснення заходів щодо виявлення злочинних груп та осіб, схильних до скоєння таких злочинів, відпрацювання осіб, раніше судимих, за злочини цієї категорії. Вжити заходів для попередження та розкриття грабежів, де предметом посягання є мобільні телефони	Чернігівський відділ поліції ГУНП в Чернігівській області (Кагін С. Ф.); Управління патрульної поліції у місті Чернігові Департаменту патрульної поліції (Леонов О. В.)		Покращання захисту життя, здоров'я, честі і гідності особи, її майна від злочинних посягань
6.	Проведення систематичних перевірок авторемонтних майстерень, станцій технічного обслуговування, на предмет переховування розукомплектованих в них викрадених автомобілів	Чернігівський відділ поліції ГУНП в Чернігівській області (Кагін С. Ф.); Управління патрульної поліції у місті Чернігові Департаменту патрульної поліції (Леонов О. В.)		Покращання захисту життя, здоров'я, честі і гідності особи, її майна від злочинних посягань
7.	Проведення систематичних перевірок підвалів, горищ житлових будинків з метою недопущення збирання в них підлітків та громадян без постійного місця проживання. Ужиття заходів для розшуку осіб безвізності зниклих	Чернігівський відділ поліції ГУНП в Чернігівській області (Кагін С. Ф.); Управління патрульної поліції у місті Чернігові Департаменту патрульної поліції (Леонов О. В.) у взаємодії з управлінням житлово-комунального господарства міської ради (Куд Я. В.)		Стабілізація криміногенної ситуації в місті шляхом створення атмосфери суспільної неперимосності до злочинності

№ з/п	Зміст заходу	Виконавці	Фінансове забезпечення	Результат впровадження
1	2	3	4	5
8.	<p>Проведення профілактичної роботи з певними категоріями громадян України, національних меншин та іноземних громадян, які законно перебувають в Україні, в місцях їхнього компактного проживання з урахованням їх національних особливостей</p>	<p>Чернігівський відділ поліції ГУНП в Чернігівській області (Катігін С. Ф.); Управління патрульної поліції у місті Чернігові Департаменту патрульної поліції (Леонов О. В.)</p>		<p>Стабілізація криміногенної ситуації в місті шляхом створення атмосфери суспільної нетерпимості до злочинності</p>
9.	<p>Проведення оперативно-профілактичних заходів щодо виявлення та взяття на облік осіб, які зловживають спиртними напоями, займаються виготовленням самогону та інших спиртних напоїв, вживають наркотичні засоби або психотропні речовини, і, в першу чергу, серед молоді, для застосування до них заходів впливу згідно із законами України</p>	<p>Чернігівський відділ поліції ГУНП в Чернігівській області (Катігін С. Ф.); Управління патрульної поліції у місті Чернігові Департаменту патрульної поліції (Леонов О. В.)</p>		<p>Мінімізація впливу злочинності на неповнолітніх та молодіжне середовище; запобігання поширенню наркозлочинності та пияцтва на території міста</p>
10.	<p>Створення централізованої бази даних на осіб: - які допускають невідне вживання наркотиків; - неповнолітніх, які скоюють злочини та правопорушення; - дорослих, що втягують неповнолітніх в злочинну та протиправну діяльність; - які займаються злочинною діяльністю у сфері торгівлі людьми</p>	<p>Чернігівський відділ поліції ГУНП в Чернігівській області (Катігін С. Ф.); Управління патрульної поліції у місті Чернігові Департаменту патрульної поліції (Леонов О. В.)</p>		<p>Підвищення оперативності реагування на вчинені правопорушення та їх виявлення шляхом створення відповідних систем накопичення та обміну інформацією</p>

№ з/п	Зміст заходу	Виконавці	Фінансове забезпечення	Результат впровадження
1	2 Здійснення контролю за дотриманням вимог законів та інших нормативно-правових актів щодо опіки, піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, вжиття заходів щодо запобігання дитячій бездомності, правопорушень серед дітей, а також соціальний патронаж щодо дітей, які відбували покарання у виді позбавлення волі	3 Чернігівський відділ поліції ГУНП в Чернігівській області (Кагітін С. Ф.); Управління патрульної поліції у місті Чернігові Департаменту патрульної поліції (Леонов О. В.) у взаємодії з управлінням у справах сім'ї, молоді та спорту міської ради (Дериземля А. В.) та міським центром соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді (Кузнєцова – Молодчак Т. С.)	4	5 Мінімізація впливу на злочинність неповнолітніх та молодіжне середовище; запобігання поширенню наркозлочинності та пияцтва на території міста
12.	Вжиття заходів для запобігання та припинення насильства в сім'ї	Чернігівський відділ поліції ГУНП в Чернігівській області (Кагітін С. Ф.); Управління патрульної поліції у місті Чернігові Департаменту патрульної поліції (Леонов О. В.) у взаємодії з міським центром соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді (Кузнєцова – Молодчак Т. С.)		Запобігання та припинення насильства в сім'ї
13.	Забезпечення дієвого контролю та притягнення до відповідальності суб'єктів підприємницької діяльності, що здійснюють роздрібну торгівлю алкогольними напоями та тютюновими виробами, в частині виявлення фактів їх незаконної реалізації неповнолітнім	Чернігівський відділ поліції ГУНП в Чернігівській області (Кагітін С. Ф.); Управління патрульної поліції у місті Чернігові Департаменту патрульної поліції (Леонов О. В.)		Мінімізація злочинного впливу на молодь та підлітків, усунення причин і умов, що сприяють втягненню їх у протиправну діяльність

№ з/п	Зміст виходу	Виконавці	Фінансове забезпечення	Результат впровадження
	2	3	4	5
14.	Забезпечення виконання рішення міської ради "Про обмеження реалізації алкогольних, слабоалкогольних напоїв та пива на території м. Чернігові у нічний час" та застосування дієвих заходів щодо порушників	Чернігівський відділ поліції ГУНП в Чернігівській області (Кагітін С. Ф.); Управління патрульної поліції у місті Чернігові Департаменту патрульної поліції (Леонов О. В.) у взаємодії з управлінням економічного розвитку міста міської ради (Максименко Л. В.)	4	Дотримання працівниками торговель, громадянами, які займаються підприємницькою діяльністю, правил торговлі та громадського порядку у місті
15.	Забезпечення контролю за дотриманням суб'єктами господарської діяльності встановлених режимів роботи об'єктів торговлі, закладів ресторанного господарства та сфери послуг	Чернігівський відділ поліції ГУНП в Чернігівській області (Кагітін С. Ф.); Управління патрульної поліції у місті Чернігові Департаменту патрульної поліції (Леонов О. В.) у взаємодії з управлінням економічного розвитку міста міської ради (Максименко Л. В.)		Дотримання працівниками торговель, громадянами, які займаються підприємницькою діяльністю, правил торговлі та забезпечення громадського порядку у місті
16.	Запобігати виникненню торговлі в неустановлених місцях (у тому числі з транспортних засобів) шляхом вжиття адміністративних заходів до винних осіб згідно з чинним законодавством	Чернігівський відділ поліції ГУНП в Чернігівській області (Кагітін С. Ф.); Управління патрульної поліції у місті Чернігові Департаменту патрульної поліції (Леонов О. В.) у взаємодії з управлінням економічного розвитку міста міської ради (Максименко Л. В.)		Забезпечення громадського порядку та безпеки громадян
17.	Участь у перевірках та засіданнях робочих груп з питань контролю за дотриманням законодавства у сфері торговлі, ресторанного господарства та надання послуг	Чернігівський відділ поліції ГУНП в Чернігівській області (Кагітін С. Ф.); Управління патрульної поліції у місті Чернігові Департаменту патрульної поліції (Леонов О. В.) у взаємодії з управлінням економічного розвитку міста міської ради (Максименко Л. В.)		Покращання результатів роботи з охорони публічного порядку, попередження правопорушень, протидії рецидивній та побутовій злочинності

№ з/п	Зміст доходу	Виконавці	Фінансове забезпечення	Результат впровадження
	2	3	4	5
18.	Сприяння забезпеченню відповідно до закону правового режиму воєнного або надзвичайного стану у разі їх оголошення	Чернігівський відділ поліції ГУНП в Чернігівській області (Кагітін С. Ф.); Управління патрульної поліції у місті Чернігові Департаменту патрульної поліції (Леонов О. В.); у взаємодії з Чернігівським об'єднанням міським військовим комісаріатом (Москалець С. В.)		Забезпечення публічного порядку та безпеки громадян під час правового режиму воєнного або надзвичайного стану
19.	Проведення в загальноосвітніх навчальних закладах та закладах культури міста, "круглих столів", бесід та інших заходів метою яких є протидія впливу злочинності на неповнолітніх та молодіжне середовище, запобігання поширенню наркоманії та пияцтва	Чернігівський відділ поліції ГУНП в Чернігівській області (Кагітін С. Ф.); Управління патрульної поліції у місті Чернігові Департаменту патрульної поліції (Леонов О. В.) у взаємодії з: управлінням освіти міської ради (Білокура В. О.) управлінням у справах сім'ї, молоді та спорту міської ради (Дериземля А. В.)		Покращання результатів роботи з охорони публічного порядку, попередження правопорушень, протидії рецидивній та побутовій злочинності
20.	Проведення спортивних свят учнями навчальних закладів міста	Чернігівський відділ поліції ГУНП в Чернігівській області (Кагітін С. Ф.); Управління патрульної поліції у місті Чернігові Департаменту патрульної поліції (Леонов О. В.) у взаємодії з управлінням у справах сім'ї, молоді та спорту міської ради (Дериземля А. В.)		Сприяння піднесенню престижу Національної поліції України

№ з/п	Зміст заходу	Виконавці	Фінансове забезпечення	Результат впровадження
1	2	3	4	5
21.	Проведення занять із професійної орієнтації молоді. "Дня відкритих Ваштування "Дня відкритих дверей" з метою ознайомлення молоді із умовами проходження служби у лавах Національної поліції	Чернігівський відділ поліції ГУНП в Чернігівській області (Кагітін С. Ф.); Управління патрульної поліції у місті Чернігові Департаменту патрульної поліції (Леонов О. В.) у взаємодії з управлінням освіти міської ради (Білогора В. О.)		Сприяння піднесенню престижу Національної поліції України
22.	Участь у святкування і урочистостях з нагоди: - Дня Національної поліції України; - інших свят, подій.	Управління культури та туризму міської ради (Савченко О. Ф.) у взаємодії з керівництвом: Чернігівського відділу поліції ГУНП України в Чернігівській області (Кагітін С. Ф.) та Управління патрульної поліції у місті Чернігові Департаменту патрульної поліції (Леонов О. В.)		Сприяння піднесенню престижу Національної поліції України
23.	Заохочення кращих поліцейських відзнаками Чернігівської міської ради та виконавчого комітету	Відділ кадрової роботи міської ради (Рубашенко Н. І.) у взаємодії з керівництвом: Чернігівського відділу поліції ГУНП України в Чернігівській області (Кагітін С. Ф.) та Управління патрульної поліції у місті Чернігові Департаменту патрульної поліції (Леонов О. В.)		Сприяння піднесенню престижу Національної поліції України
24.	Надання допомоги у забезпеченні територіальних органів поліції паливно-мастильними матеріалами, матеріально-технічними засобами та	Фінансове управління міської ради (Мельник О. Г.) у взаємодії з керівництвом: Чернігівського відділу поліції ГУНП	У межах затверджених кошторисних призначень на	Поліпшення матеріально-технічного забезпечення територіальних органів поліції

№ з/п	Зміст звіту	Виконавці	Фінансове забезпечення	Результат впровадження
1	2 інше	3 України в Чернігівській області (Кагітін С. Ф.) та Управління патрульної поліції у місті Чернігові Департаменту патрульної поліції (Леонов О. В.)	4 відповідний рік (на 2016 рік для придбання паливно-мастильних матеріалів Чернігівському відділу поліції ГУНП України в Чернігівській області – 191,475 грн)	5
25.	Регулярне інформування громадськості	Чернігівський відділ поліції ГУНП в Чернігівській області (Кагітін С. Ф.); Управління патрульної поліції у місті Чернігові Департаменту патрульної поліції (Леонов О. В.) у взаємодії з прес-службою міської ради (Чусь М. Н.)		Отримання інформації про стан реалізації заходів Програми; інформування населення міста; сприяння піднесенню престижу Національної поліції України
26.	Систематичне проведення консультацій з громадськістю з питань забезпечення публічної безпеки та правопорядку (семінари, громадські слухання, загальні збори, круглі столи, зустрічі з громадськістю, телефонні "гарячі лінії").	Чернігівський відділ поліції ГУНП в Чернігівській області (Кагітін С. Ф.); Управління патрульної поліції у місті Чернігові Департаменту патрульної поліції (Леонов О. В.) у взаємодії з прес-службою міської ради (Чусь М. Н.);		Отримання інформації про стан реалізації заходів Програми; інформування населення міста; сприяння піднесенню престижу Національної поліції України

УКРАЇНА
ЧЕРНІГІВСЬКА МІСЬКА РАДА
Р І Ш Е Н Н Я

30 листопада 2016 року

м. Чернігів

№ 13/VII - 11

Про створення
комунального підприємства
«Муніципальна поліція»
Чернігівської міської ради

Відповідно до пункту 30 частини першої статті 26 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», статті 78 Господарського кодексу України, рішення Чернігівської міської ради від 8 вересня 2005 року «Про затвердження статутів підприємств, установ та організацій, які належать до комунальної власності територіальної громади міста» (17 сесія 5 скликання), міська рада вирішила:

1. Створити комунальне підприємство «Муніципальна поліція» Чернігівської міської ради.
2. Доручити виконавчому комітету міської ради затвердити Статут комунального підприємства «Муніципальна поліція» Чернігівської міської ради. У Статуті комунального підприємства передбачити призначення керівника підприємства за результатами проведення відкритого конкурсу, порядок та умови якого та склад конкурсної комісії погодити із постійною комісією Чернігівської міської ради з питань регламенту, законності, прав і свобод громадян та запобігання корупції.
3. Визначити адресу місцезнаходження комунального підприємства «Муніципальна поліція» Чернігівської міської ради: м. Чернігів, вул. Київська, 14А.
4. Сформувати статутний капітал комунального підприємства «Муніципальна поліція» Чернігівської міської ради в розмірі 1 665 000,00 грн. грошовими коштами.
5. Фінансовому управлінню міської ради (Лисенко О. Ю.) передбачити кошти на фінансування внеску до статутного капіталу вказаного комунального підприємства, щорічно передбачати фінансування витратків на утримання підприємства з міського бюджету.

6. Контроль за виконанням цього рішення покласти на постійні комісії міської ради: з питань регламенту, законності, прав і свобод громадян та запобігання корупції (Черенок М. П.), з питань житлово-комунального господарства, транспорту і зв'язку та енергозбереження (Антонов О. С.) та першого заступника міського голови Шостака М. О.

Міський голова

В. А. Атрошенко

УКРАЇНА
ЧЕРНІГІВСЬКА МІСЬКА РАДА
Р І Ш Е Н Н Я

30 листопада 2017 року

м. Чернігів

№ 25/VII-2

Про Програму
“Безпечне місто Чернігів
на 2018-2020 роки”

Відповідно до підпункту 22 пункту 1 статті 26 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», розглянувши пропозицію управління житлово-комунального господарства Чернігівської міської ради щодо впровадження в місті Чернігові системи відеоспостереження, міська рада вирішила:

1. Затвердити Програму “Безпечне місто Чернігів на 2018-2020 роки (далі - Програма), що додається.
2. Фінансовому управлінню Чернігівської міської ради (Лисенко О.Ю.) передбачити у міському бюджеті на 2018 рік видатки на виконання Програми “Безпечне місто Чернігів на 2018-2020 роки”.
3. Управлінню житлово-комунального господарства Чернігівської міської ради (Куц Я. В.) вжити відповідних заходів щодо реалізації Програми “Безпечне місто Чернігів на 2018-2020 роки”.
4. Контроль за виконанням цього рішення покласти на заступника міського голови Ломако О.А.

Міський голова

В. А. Атрошенко

Затверджено
Рішення міської ради
« 30 » листопада 2017 року
№ 25/VIІ-2

Програма
“Безпечне місто Чернівці на 2018-2020 роки”

ЗМІСТ

	стор.
1. Паспорт Програми	3
2. Загальні положення	4
3. Мета Програми	5
4. Заходи з реалізації Програми у 2018-2020 роках	6
5. Фінансування Програми	6
6. Очікувані результати	6
7. Координація та контроль за виконанням Програми	7

1. Паспорт

Програми “Безпечне місто Чернігів на 2018-2020 роки”

1.	Ініціатор розроблення Програми	Управління житлово-комунального господарства Чернігівської міської ради
2.	Розробник Програми	Управління житлово-комунального господарства Чернігівської міської ради
3.	Відповідальний виконавець Програми	Управління житлово-комунального господарства Чернігівської міської ради
4.	Термін реалізації Програми	2018-2020 роки
5.	Перелік джерел фінансування, які беруть участь у виконанні Програми	Міський бюджет, інші джерела фінансування не заборонені законодавством
6.	Загальний обсяг фінансових ресурсів, необхідних для виконання Програми за кошти міського бюджету	42 350,00 тис.грн

ПРОГРАМА

“Безпечне місто Чернівці на 2018-2020 роки”

1. Загальні положення

1.1. Сфера застосування системи “Безпечне місто Чернівці на 2018-2020 роки” (надалі БМ Чернівці) повинна відповідати завданням, функціям і повноваженням органів місцевого самоврядування, територіальних органів виконавчої влади, національної поліції, адміністрацій об’єктів з масовим перебуванням людей, оперативних штабів тощо, щодо попередження, припинення й ліквідації кризових ситуацій криміногенного, терористичного, природного й техногенного характеру, антитерористичного й протикримінального захисту, забезпечення й правопорядку.

Створення системи повинне носити комплексний міжвідомчий характер, спрямований на вдосконалювання інформаційно-технологічної та інформаційно-комунікаційної інфраструктури державного управління в цілому.

1.2. Призначення системи “БМ Чернівці”:

- надання поточної інформації про стан захищеності об’єктів захисту службам органів місцевого самоврядування, територіальних органів виконавчої влади, національної поліції і адміністрацій об’єктів з масовим перебуванням людей (у межах їх компетенції) і оперативним штабам міста;

- забезпечення аналітичної й управлінської діяльності органів місцевого самоврядування, територіальних органів виконавчої влади, національної поліції і адміністрацій об’єктів з масовим перебуванням людей, оперативних штабів в рамках вирішення ними завдань по протидії погрозам природного, техногенного, кримінального, терористичного й іншого характеру;

- забезпечення інформаційної взаємодії органів місцевого самоврядування, територіальних органів виконавчої влади, національної поліції і адміністрацій об’єктів з масовим перебуванням людей і оперативних штабів при виконанні спільних завдань із метою безпеки життєдіяльності населення.

1.3. Програма “Безпечне місто Чернівці на 2018-2020 роки”, яка включає систему відеоспостереження, включаючи програмний комплекс на критично важливих об’єктах та об’єктах захисту міста розроблена у відповідності до ст. 26,38 Закону України “Про місцеве самоврядування в Україні”.

1.4. Система “БМ Чернівці” як комплексна система забезпечення життєдіяльності територіальної громади та мігруючого населення створюється на об’єктах захисту та критично важливих об’єктах міста, а також при проведенні суспільно-політичних (спортивних, культурно-масових та інших) заходів для інформаційно-аналітичного забезпечення прийняття управлінських рішень і організації ефективної взаємодії з органами місцевого самоврядування, територіальними органами виконавчої влади, національною поліцією й посадовими особами адміністрацій об’єктів з масовим перебуванням людей, антитерористичних комісій і оперативних штабів в інтересах попередження, припинення й ліквідації

кризових ситуацій криміногенного, терористичного, природного й техногенного характеру, антитерористичної захищеності й противокримінального захисту, забезпечення й правопорядку шляхом об'єднання та інтеграції існуючих і створюваних інформаційних і технічних систем.

1.5. Територіально розподілена система відеоспостереження (надалі Система) є власністю Чернігівської міської ради, забезпечує відео контролювання та відеоспостереження за міськими об'єктами з масовим перебуванням людей (площі, вулиці та інші місця найбільш масового скупчення та перебування людей, транспортні засоби колективного використання, тобто потенційно криміногенні ділянки міста) з передачею оперативної інформації до моніторингового центру для подальшого зберігання та обробки даних, розпізнавання номерних знаків, відстеження руху транспортних засобів та формування архівних даних.

1.6. Термін реалізації Програми –2018-2020 роки. Програма розрахована на встановлення Системи на критично важливих об'єктах та об'єктах захисту (об'єктах відеоспостереження) і передбачає заходи, спрямовані на її розвиток та модернізацію.

Заходи по встановленню Системи та розвитку Програми планують щороку у відповідності до бюджетних асигнувань, передбачених бюджетом міста на поточний рік.

2. Мета Програми

2.1. Метою створення системи “БМ Чернігів” є забезпечення об'єктів захисту та критично важливих об'єктів шляхом зниження ймовірності реалізації погроз природного, техногенного, кримінального, терористичного й іншого характеру за рахунок:

- запобігання кризових ситуацій шляхом оснащення об'єктів захисту та критично важливих об'єктів технічними засобами моніторингу (відеоспостереження) та забезпечення інструментальними засобами контролю функціонування засобів (систем) життєзабезпечення;

- ефективного моніторингу поточної обстановки за рахунок використання системи відеоспостереження й надання інформації для дій територіальних органів виконавчої влади, національної поліції і посадових осіб адміністрацій об'єктів з масовим перебуванням людей, що забезпечує своєчасність прийняття управлінських рішень.

2.2. Враховуючи кількість злочинів, які скоюються в громадських місцях, метою Програми є також підвищення ефективності роботи національної поліції щодо забезпечення громадського правопорядку на території міста, профілактики злочинності, боротьби з нею, охорони прав, свободи і законних інтересів громадян міста та посилення взаємодії з органами місцевого самоврядування у протидії всім формам злочинності в інтересах територіальної громади.

2.3. Для безпеки міста, моніторингу, контролю, керування та оперативного реагування на надзвичайні події щорічно необхідне встановлення камер відео спостереження в кількості 100 шт., а також доукомплектування моніторингового центру необхідною кількістю серверів.

3. Заходи з реалізації Програми у 2018-2020 роках

тис.грн

№ з/п	Найменування заходу	Роки			Відповідальний за виконання заходу
		2018 рік	2019 рік	2020 рік	
	Будівництво системи відеоспостереження	11 200,00	11 800,00	12 400,00	Управління житлово-комунального господарства ЧМР та інші суб'єкти господарювання
2	Реконструкція системи відеоспостереження	2 200,00	2 300,00	2 450,00	Управління житлово-комунального господарства ЧМР та інші суб'єкти господарювання
	Всього витрат на виконання програми	13 400,00	14 100,00	14 850,00	

4. Фінансування Програми

Фінансування заходів Програми що проводиться у 2018-2020 роках за рахунок коштів міського бюджету складає 42 350,00 тис.гривень.

5. Очікувані результати

5.1. Впровадження "БМ Чернігів" в м. Чернігові, у якій перебувають об'єкти з масовим перебуванням людей, а також критично важливі об'єкти, підвищить рівень інформаційно-аналітичного забезпечення прийняття управлінських рішень і організації ефективної взаємодії між територіальними органами виконавчої влади, національного поліцією і адміністраціями об'єктів з масовим перебуванням людей, антитерористичними комісіями й оперативними штабами в інтересах попередження, припинення й ліквідації кризових ситуацій криміногенного, терористичного, природного й техногенного характеру, антитерористичної захищеності й протикримінального захисту, забезпечення й правопорядку і повинне дозволити:

- забезпечити безпеку життєдіяльності об'єктів захисту, інфраструктури міста, його територіальної громади і мігруючого населення;

- забезпечити сумісність існуючих і створених інформаційних і технічних систем для підвищення ефективності керування в області безпеки життєдіяльності населення;

- підвищити ефективність контролю над об'єктами з масовим перебуванням людей, а також критично важливими об'єктами;

-підвищити ефективність вирішення завдань органами місцевого самоврядування, територіальними органами виконавчої влади, органами внутрішніх прав, а також адміністрацією об'єктів з масовим перебуванням людей, антитерористичними комісіями, оперативними штабами по захисту від погроз природного, техногенного, кримінального, терористичного й іншого характеру;

- підвищити ефективність заходів щодо ліквідації наслідків природних і техногенних катастроф;

- знизити загибель людей у надзвичайних ситуаціях, при пожежах, на водних об'єктах і т.і.;

- знизити кількість людей, що постраждали в надзвичайних ситуаціях, при пожежах, на водних об'єктах і т.і.

5.2. Реалізація цієї Програми дозволить покращити охорону громадського ького порядку в місті Чернігові, здійснювати профілактику правопорушень та попереджувати скоєння злочинів.

5.3. Використання сучасних технічних засобів, зокрема впровадження єдиного комплексу відеоспостереження на території міста, значно підвищить оперативне реагування на скоєні злочини, збільшить кількість розкритих злочинів, призведе до зменшення таких видів злочинів, як пограбування, розбійні напади, незаконне заволодіння транспортними засобами, хуліганство, порушення правил дорожнього руху.

5.4. Система має бути закрита для загального доступу.

6. Координація та контроль за виконанням Програми

Координацію та контроль за виконанням Програми здійснює управління житлово-комунального господарства Чернігівської міської ради, виконавчий комітет Чернігівської міської ради, постійна комісія з питань житлово-комунального господарства, транспорту і зв'язку та енергозбереження Чернігівської міської ради.

УКРАЇНА
ЧЕРНІГІВСЬКА МІСЬКА РАДА
Р І Ш Е Н Н Я

21 грудня 2017 року

м. Чернігів

№ 26/VII - 2

Про результати діяльності
Чернігівської місцевої прокуратури

Відповідно до пункту 40 частини першої статті 26 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» та статті 6 Закону України «Про прокуратуру», міська рада вирішила:

Інформацію керівника Чернігівської місцевої прокуратури про результати діяльності на території м. Чернігова взяти до відома.

Міський голова

В. А. Атрошенко

УКРАЇНА
ЧЕРНІГІВСЬКА МІСЬКА РАДА
Р І Ш Е Н Н Я

17 травня 2016 року

м. Чернігів

№ 8/VII-

4

Про Програму
"Безпечне місто Чернігів
на 2016-2017 роки"

Відповідно до підпункту 22 пункту 1 статті 26 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», розглянувши пропозицію управління житлово-комунального господарства Чернігівської міської ради щодо впровадження в місті Чернігіві системи відеоспостереження, міська рада вирішила:

1. Затвердити Програму "Безпечне місто Чернігів на 2016-2017 роки" (Програма), що додається.
2. Фінансовому управлінню Чернігівської міської ради (Мельник О. Г.) виділити у міському бюджеті на 2016 рік видатки на виконання Програми "Безпечне місто Чернігів на 2016-2017 роки".
3. Управлінню житлово-комунального господарства Чернігівської міської ради (Хуц Я. В.) вжити відповідних заходів щодо реалізації Програми "Безпечне місто Чернігів на 2016-2017 роки".
4. Контроль за виконанням цього рішення покласти на заступника міського голову Ломако О.А.

В. А. Атрошенко

ЗАТВЕРДЖЕНО

Рішення міської ради

26 травня 2016 року

№ 8/VII - 4

Програма

“Безпечне місто Чернігів на 2016-2017 роки”

ЗМІСТ

	стор.
1. Паспорт Програми	3
2. Загальні положення	4
3. Мета Програми	5
4. Заходи з реалізації Програми у 2016-2017 роках	6
5. Фінансування Програми	7
6. Очікувані результати	7
7. Координація та контроль за виконанням Програми	8

1. Паспорт

Програми “Безпечне місто Чернігів на 2016-2017 роки”

1. Ініціатор розроблення Програми	Управління житлово-комунального господарства Чернігівської міської ради
2. Розробник Програми	Управління житлово-комунального господарства Чернігівської міської ради
3. Відповідальний виконавець Програми	Управління житлово-комунального господарства Чернігівської міської ради
4. Термін реалізації Програми	2016-2017 роки
5. Перелік джерел фінансування, які беруть участь у виконанні Програми	Міський бюджет
6. Загальний обсяг фінансових ресурсів, необхідних для виконання Програми за кошти міського бюджету	6359200,0 грн.

ПРОГРАМА

“Безпечне місто Чернігів на 2016-2017 роки”
(впровадження в місті Чернігові системи відеоспостереження)

1. Загальні положення

1.1. Сфера застосування системи “Безпечне місто Чернігів на 2016-2017 роки” (далі БМ Чернігів) повинна відповідати завданням, функціям і повноваженням органів місцевого самоврядування, територіальних органів виконавчої влади, органів внутрішніх справ і адміністрацій об’єктів з масовим перебуванням людей, оперативних штабів тощо, щодо попередження, припинення й ліквідації кризових ситуацій криміногенного, терористичного, природного й техногенного характеру, антитерористичного й противокримінального захисту, забезпечення й правопорядку.

Створення системи повинне носити комплексний міжвідомчий характер, спрямований на вдосконалювання інформаційно-технологічної і інформаційно-комунікаційної інфраструктури державного управління в цілому.

1.2. Призначення системи “БМ Чернігів”:

- надання поточної інформації про стан захищеності об’єктів захисту службам органів місцевого самоврядування, територіальних органів виконавчої влади, органів внутрішніх справ і адміністрацій об’єктів з масовим перебуванням людей (у межах їх компетенції) і оперативним штабам міста;

- забезпечення аналітичної й управлінської діяльності органів місцевого самоврядування, територіальних органів виконавчої влади, органів внутрішніх справ і адміністрацій об’єктів з масовим перебуванням людей, оперативних штабів в рамках вирішення ними завдань по протидії погрозам природного, техногенного, кримінального, терористичного й іншого характеру;

- забезпечення інформаційної взаємодії органів місцевого самоврядування, територіальних органів виконавчої влади, органів внутрішніх справ і адміністрацій об’єктів з масовим перебуванням людей і оперативних штабів при виконанні спільних завдань із метою безпеки життєдіяльності населення.

1.3. Програма впровадження інформаційно-телекомукаційної, автоматизованої системи в місті Чернігів - ”Безпечне місто“, яка включає систему відеоспостереження з відеоконтролювання, включаючи програмний комплекс на критично важливих об’єктах та об’єктах захисту міста розроблена у відповідності до ст. 26, 38 Закону України “Про місцеве самоврядування в Україні”.

1.4. Система “БМ Чернігів” як комплексна система забезпечення життєдіяльності територіальної громади та мігруючого населення створюється на об’єктах захисту та критично важливих об’єктах міста, а також при проведенні суспільно-політичних (спортивних, культурно-масових та інших) заходів для інформаційно-аналітичного забезпечення прийняття управлінських рішень і організації ефективної взаємодії з органами місцевого самоврядування, територіальними органами виконавчої влади, територіальними органами внутрішніх справ й посадовими особами адміністрацій об’єктів з масовим перебуванням людей, антитерористичних комісій і оперативних штабів в інтересах попередження, припинення й ліквідації кризових ситуацій криміногенного, терористичного, природного й техногенного характеру, антитерористичної захищеності й

протиокримінальної захисту, обезпечення й правопорядку шляхом об'єднання та інтеграції існуючих і створюваних інформаційних і технічних систем.

1.5. Територіально розподілена система відеоспостереження та відеоконтролювання (надалі Система) є власністю Чернігівської міської ради, обезпечує відеоконтролювання та відеоспостереження за визначеними Чернігівським ГУНП України у Чернігівській області міськими об'єктами з масовим перебуванням людей (площі, вулиці та інші місця найбільш масового скупчення та перебування людей, транспортні засоби колективного використання, тобто потенційно криміногенні ділянки міста) з передачею оперативної інформації в центр управління Системою в приміщенні Чернігівського ГУНП України у Чернігівській області з наданням йому доступу до управління Системою відеокамерами до архівних даних Системи.

1.6. Термін реалізації Програми – 2016-2017 рік. Програма розрахована на встановлення Системи на першочергових критично важливих об'єктах та об'єктах захисту (об'єктах відеоконтролювання та відеоспостереження) і передбачає заходи, спрямовані на її розвиток та модернізацію.

Заходи по встановленню Системи та розвитку Програми планують щороку у відповідності до бюджетних асигнувань, передбачених бюджетом міста на поточний рік.

2. Мета Програми

2.1. Метою створення системи “БМ Чернігів” є обезпечення об'єктів захисту та критично важливих об'єктів шляхом зниження ймовірності реалізації погроз природного, техногенного, кримінального, терористичного й іншого характеру за рахунок:

- запобігання кризових ситуацій шляхом оснащення об'єктів захисту та критично важливих об'єктів технічними засобами моніторингу (відеоспостереження та відеоконтролю) та обезпечення й інструментальними засобами контролю функціонування засобів (систем) життєзабезпечення;

- ефективного моніторингу поточної обстановки за рахунок використання системи відеоспостереження та відеоконтролювання й надання інформації для дій територіальних органів виконавчої влади, органів внутрішніх справ і посадових осіб адміністрацій об'єктів з масовим перебуванням людей, що обезпечує своєчасність прийняття управлінських рішень.

2.2. Враховуючи кількість злочинів, які скоюються в громадських місцях, Метою Програми є також підвищення ефективності роботи органів внутрішніх справ щодо обезпечення громадського правопорядку на території міста, профілактики злочинності, боротьби з нею, охорони прав, свободи і законних інтересів громадян міста та посилення взаємодії з органами місцевого самоврядування у протидії всім формам злочинності в інтересах територіальної громади.

3. Заходи з реалізації Програми у 2016-2017 роках

Найменування заходу	Роки		Джерела фінансування	Термін виконання	Відповідальні особи
	2016 рік	2017 рік			
Створення міської робочої групи з реалізації організаційно-технічних заходів щодо створення Системи відеоспостереження та відеоконтролювання			Не потребує фінансування	Червень 2016 року	Заступник міського голови
Проведення консультацій з відповідними фахівцями щодо розроблення технічного завдання для виконання процедури закупівлі послуг			Не потребує фінансування	Червень 2016 року	Робоча група
Визначення та затвердження основних вимог до Системи для подальшого розроблення технічного завдання на її виробку та впровадження			Не потребує фінансування	Червень-липень 2016 року	Робоча група зі створення та розвитку Системи
Визначення переліку критично важливих об'єктів та об'єктів захисту міста для встановлення Системи з врахуванням пріоритетності включення їх у Систему та визначенням конкретних місць установки відеокамер з врахуванням встановлення камер відеоспостереження на стратегічних об'єктах КП «Будоканал»)			Не потребує фінансування	Червень 2016 року	Робоча група Чернігівського ГУНП України у Чернігівській області
Визначення місць встановлення засобів відеоспостереження з камерами приміщень, об'єктів			Не потребує фінансування	Липень 2016 року	Робоча група
Робоча Технічного завдання на створення Системи			Не потребує фінансування	Липень 2016 року	Робоча група
Робоча проектно-історичної документації	180,0		Міський бюджет	Протягом року	Виконавець проекту
Створення моніторингової групи: кер-3 од., монітори-3 од.,	1290,0	360,0	Міський бюджет	Протягом року	Підрядна організація

програме забезпечення- І од., ише обладнання)					
Встановлення камер відео спостереження (75 од.)	1440,0	1440,0	Міський бюджет	Протягом року	Підрядна організація
Створення мережі передавання даних сервер-2 од., ише обладнання)	569,2	1080,0	Міський бюджет	Протягом року	Підрядна організація
Всього витрат на виконання програми	3479,2	2880,0			

4. Фінансування програми

Фінансування заходів Програми що проводиться у 2016-2017 роках за рахунок коштів місцевого бюджету в розмірі 6359200,0 грн.

5. Очікувані результати

5.1. Створення системи “БМ Чернігів” в м. Чернігів, у якому перебувають об’єкти з масовим перебуванням людей, а також критично важливі об’єкти, підвищити рівень інформаційно-аналітичного забезпечення прийняття управлінських рішень і організації ефективної взаємодії між територіальними органами виконавчої влади, органами внутрішніх справ і адміністраціями об’єктів з масовим перебуванням людей, антитерористичними комісіями й оперативними штабами в інтересах попередження, припинення й ліквідації кризових ситуацій криміногенного, терористичного, природного й техногенного характеру, антитерористичної захищеності й протикримінального захисту, забезпечення й правопорядку і повинне дозволити:

- забезпечити безпеку (життєдіяльності) об’єктів захисту, інфраструктури міста, його територіальної громади і мігруючого населення;
- забезпечити сумісність існуючих і створюваних інформаційних і технічних систем для підвищення ефективності керування в області безпеки життєдіяльності населення;
- підвищити ефективність контролю над об’єктами з масовим перебуванням людей, а також критично важливими об’єктами;
- підвищити ефективність вирішення завдань органами місцевого самоврядування, територіальними органами виконавчої влади, органами внутрішніх справ, а також адміністрацією об’єктів з масовим перебуванням людей, антитерористичними комісіями, оперативними штабами по захисту від загроз природного, техногенного, кримінального, терористичного й іншого характеру;
- підвищити ефективність заходів щодо ліквідації наслідків природних і техногенних катастроф;
- знизити загибель людей у надзвичайних ситуаціях, при пожежах, на водних

об'єктах і т.і.;

- знизити кількість людей, що постраждали в надзвичайних ситуаціях, при пожежах, на водних об'єктах і т.і.

5.2. Реалізація цієї Програми дозволить покращити охорону громадського порядку в місті Чернігів, здійснювати профілактику правопорушень та попереджувати скоєння злочинів.

5.3. Використання сучасних технічних засобів, зокрема впровадження єдиного комплексу відеоспостереження на території міста, значно підвищить оперативне реагування на скоєні злочини, збільшить кількість розкритих злочинів, призведе до зменшення таких видів злочинів як пограбування, розбійні напади, незаконне заволодіння транспортними засобами, хуліганство, порушення правил дорожнього руху.

5.4. Система має бути відкрита для всіх зацікавлених організацій (підприємств, установ) та окремих осіб, які можуть стати ініціаторами встановлення відеокамер, встановлених у Систему, поблизу їх підприємств, організацій, торгових закладів, заїздів, житлових будинків, інших місць масового скупчення та перебування людей.

Таким чином, вона вигідна і для міста і для поліції, як певна запорука забезпечення громадського порядку, охорони об'єктів міської інфраструктури та безпеки дорожнього руху.

6. Координація та контроль за виконанням Програми

Координацію та контроль за виконанням Програми здійснює управління житлово-комунального господарства Чернігівської міської ради.

Наукове видання

О. С. ШЕРЕМЕТ

**ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ
ТЕРИТОРІАЛЬНИМИ ГРОМАДАМИ**

Технічний редактор *Галина Кухарець*
Комп'ютерна верстка *Юрій Литвиненко*
Коректор *Тетяна Кондратова*

Підписано до друку 10.03.2018 р.
Формат 60x84/16 Гарнітура Times New Roman
Ум.друк.арк. 37,8. Ум. фарбо-відб. 36,0. Обл.-вид. арк. 35,43.
Тираж 350 прим. Зам. №14333

Видавець і виготовлювач
ПАТ «Поліграфічно-видавничий комплекс «Десна»,
проспект Перемоги, 62, м. Чернігів, 14000
Свідоцтво про внесення суб'єкта господарювання до
Державного реєстру видавців,
виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК №4292 від 02.04.2012